

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

27|1·2022

Umetnina kot odsev znanja in povezovanja

Artwork as Reflection of Knowledge and Networking

Založba ZRC

LJUBLJANA 2022

Acta historiae artis Slovenica, 27/1, 2022
Umetnina kot odsev znanja in povezovanja
Artwork as Reflection of Knowledge and Networking

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History
ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) **ISSN 2536-4200** (spletna izdaja / web edition)
ISBN 978-961-05-0673-7

Izdajatelj / Issued by
ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher
Založba ZRC

Urednica / Edited by
Mija Oter Gorenčič

Uredniški odbor / Editorial board
Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board
Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),
Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing
Oliver Currie, Monika Fritz, Mija Oter Gorenčič, Tjaša Plut

Prevodi / Translations
Borut Praper

Celostni strokovni in jezikovni pregled / Expert and language editing
Blaž Resman

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout
Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address
Acta historiae artis Slovenica
Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija
ahas@zrc-sazu.si; <https://ojs.zrc-sazu.si/ahas>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in
Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €
Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €
Letna naročnina za študente in dijake: 25 €
Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact
Založba ZRC
Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija
E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.
AHAS is published with the support of the Slovenian Research Agency.

Tisk / Printed by Present d.o.o., Ljubljana
Naklada / Print run: 400

VSEBINA

CONTENTS

Mija Oter Gorenčič	
<i>Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Predgovor</i>	5
<i>Artwork as Reflection of Knowledge and Networking. Preface</i>	7

DISSERTATIONES

Mija Oter Gorenčič	
<i>Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju</i>	11
<i>The Counts of Cilli and the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain</i>	72

Lilijana Žnidaršič Golec	
<i>Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del</i>	77
<i>The Social Ties of the Parish Priest, Provost, and Archdeacon Valentin Fabri, an Ambitious Commissioner of Construction Works</i>	102

Ana Lavrič	
<i>Respice finem! Eshatološka motivika v umetnosti potridentinskih bratovščin na Slovenskem</i>	105
<i>Respice finem! Eschatological Motifs in the Art of Post-Tridentine Confraternities in Slovenia</i>	164

Boris Golec	
<i>Člani Dizmove bratovščine v polstoletju 1719–1771 – dejanski in potencialni naročniki umetnostnih del</i>	167
<i>Members of the Noble Society of St Dismas between 1719 and 1771 – Actual and Potential Commissioners of Artworks</i>	278

PREGOVOR

UMETNINA KOT ODSEV ZNANJA IN POVEZOVANJA

Pričujoča tematska številka AHAS je eden od znanstvenih rezultatov temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki je od 1. julija 2018 do 30. junija 2022 potekal na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta in Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Izhodiščno raziskovalno vprašanje projekta, kakšna je bila vloga izobrazbe in širše družbene vpetosti umetnikov in naročnikov umetnin v srednjem in zgodnjem novem veku v slovenskem prostoru, je nudilo možnost širokega spektra raziskav, ki so pripeljale do raznovrstnih odgovorov in postregle s številnimi izvirnimi znanstvenimi spoznanji. Da bi dobili čim celovitejši vpogled v obravnavano tematiko, je bilo v okviru projekta izvedenih več vzorčnih študij, posegajočih v vse vidike, ki so se zdeli ključni pri obravnavi projektnega raziskovalnega vprašanja. Analizirana je bila vloga dinastičnih, poročnih, izobrazbenih, političnih, cerkvenih in drugih družbenih povezav tako umetnikov kakor tudi naročnikov. Raziskovalci na projektu smo bili tako umetnostni zgodovinarji kot tudi zgodovinarji, kar je omogočilo bistveno širše analize in raziskovalne interakcije. Posebej smo se posvetili vprašanju, kakšno vlogo so pri umetnostnem naročništvu imeli stiki umetnikov in naročnikov, ki so bili včlanjeni v verske bratovščine, cehe, novoveške akademije in druge sorodne intelektualne ali duhovne združbe. Raziskana je bila tudi vloga študijskih potovanj izbranih umetnikov in umetnostnih naročnikov.

Obsežni članki, ki jih prinaša tematska številka AHAS, omogočajo vpogled v del raziskav, ki so potekale v okviru projekta in prinesle širše pomembna nova odkritja. Prvi članek vsebinsko sega v obdobje srednjega veka in na osnovi skrbnega pregleda arhivskih virov prinaša več doslej spregledanih dejstev o Veliki Marijini bratovščini na Dravskem polju in dokazuje obstoj Marijine bratovščine v kapeli Žalostne Matere Božje v Celju. Članek ob tem argumentirano razkriva, da so bili grofje Celjski člani dravskopoljske bratovščine, da je bila prestižna kapela, ki so jo v Celju zgradili grofje Celjski, bratovščinska in da je pri prenosu konjiške bratovščine v Celje prišlo pravzaprav do združitve dveh bratovščin. Drugi članek sega v čas prehoda iz srednjega v novi vek in obravnava enega vidnejših duhovnikov zadnje petine 15. in prvega desetletja 16. stoletja na Slovenskem Valentina Fabrija. Razprava odstira njegove doslej povsem spregledane socialne vezi in prinaša številne nove podatke, ki so ključni za umetnostnozgodovinsko analizo njegovega umetnostnega naročništva. Raziskava se je osredotočila tako na zbiranje podatkov o arhidiakonovem šolanju in duhovniški poti kakor tudi o njegovih socialnih povezavah. Naslednji članek obravnava umetnostno naročništvo bratovščin z vidika, ki doslej v literaturi prav tako še ni bil nagovorjen; osredotoča se na motiva umiranja in vic v umetnosti baročnih bratovščin na Slovenskem. Ob standardnih upodobitvah opozarja na ikonografsko zanimivejše in take, ki so jih napravili vidnejši umetniki ter razkriva raznovrstne medsebojne

povezave tako umetnikov kot naročnikov. Akademija združenih ali bratovščina sv. Dizme je v pripravi na srečno smrt ter v molitvi in darovanju maš za pokojne člane od leta 1688 do začetka 19. stoletja povezovala predvsem plemiče, a tudi akademsko izobražene ljudi, cerkvene odličnike in visoke uradnike na Kranjskem, posebej v Ljubljani, ki so bili doslej le parcialno raziskani. Zadnji prispevek tako prvič obravnava doslej spregledane ali premalo upoštevane člane, sprejete v obdobju med letoma 1719 in 1771, in predstavlja s pomočjo primarnih arhivskih virov analizirane njihove življenjske poti, s čimer je zapolnjena velika vrzel v poznavanju kranjske družbene elite in s tem umetnostnih naročnikov 18. stoletja.

Nova spoznanja v precejšnji meri dopolnjujejo in nadgrajujejo dosedanje vedenje o vlogi izobrazbe in družbene vpetosti tako naročnikov kakor tudi umetnikov ter razkrivajo kompleksna ozadja nastanka umetnin. Pomembno prispevajo k celostnemu razumevanju umetnostnih del, k osvetlitvi socialnega, duhovnega in intelektualnega ozadja nastanka in vpliva umetnin, pretoka umetnikov, prostora in časa, v katerem so nastala, in njihove ne le pobožne, marveč širše družbene funkcije. Zaradi pritegnitve številnih doslej sploh neupoštevanih arhivskih virov in izvirne povezave kontekstov, v katerih so posamezne umetnine nastajale, so odkritja izjemnega pomena za nadaljnje umetnostnozgodovinske kakor tudi zgodovinske študije. Ker so bile raziskave opravljene tudi za nekatere najkvalitetnejše umetnostne spomenike v slovenskem prostoru, je pomen odkritij še toliko večji. Glede na velik družbeni vpliv plemstva in duhovščine raziskave prispevajo pomemben delež tudi k bolj celostni podobi poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške družbe v slovenskem prostoru, predvsem skupin, tesno povezanih z umetnostjo.

Mija Oter Gorenčič

PREFACE

ARTWORK AS REFLECTION OF KNOWLEDGE AND NETWORKING

This current thematic issue of the *Acta historiae artis Slovenica* (AHAS) journal represents one of the scientific results of the basic research project titled *Artwork as a Reflection of Knowledge and Networking. The Role of Education and Social Connectedness of Artists and Patrons in the Late Middle Ages and Early Modern Times* (J6-9439), carried out between 1 July 2018 and 30 June 2022 at the France Stele Institute of Art History and the Milko Kos Historical Institute of the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, as well as at the Department of History of the Faculty of Arts, University of Ljubljana. The project's initial research question – what was the role of education and wider social integration of artists and art patrons during the Middle Ages and in the Early Modern Period in Slovenia – provided an opportunity for a broad range of research leading to a variety of answers and resulting in many original scientific findings. Several sample studies, covering all the aspects considered crucial for addressing the project's research question, have been carried out in the framework of the project in order to gain as comprehensive an insight into the topic as possible. The roles of dynastic, marital, educational, political, ecclesiastical, and other social connections of both artists and patrons have been analysed. Both art historians and historiographers have participated in the project research, allowing for much broader analyses and research interactions. Particular attention has been paid to the role that the contacts between artists and patrons who were members of religious confraternities, guilds, Modern Period academies, and other similar intellectual or spiritual associations played in art patronage. The influence of study trips taken by the selected artists and art patrons has also been explored.

The extensive articles included in this thematic issue of the AHAS journal provide insight into some of the research carried out in the context of the project, which has resulted in new discoveries with broader relevance. The first article, focusing on the Middle Ages, is based on a meticulous examination of archival sources. It presents several previously overlooked facts about the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain and the Marian Confraternity in the Chapel of Our Lady of Sorrows in Celje. Based on solid arguments, the article reveals that the Counts of Cilli were members of the *Dravsko polje* Confraternity; that the prestigious chapel erected by the Counts of Cilli in Celje was a Confraternity chapel; and that the process of transferring the Konjice Confraternity to Celje in fact resulted in a merger between the two confraternities. The second article, exploring the times of the transition between the Middle Ages and the Modern Period, focuses on Valentin Fabri, one of the most prominent priests of the last fifth of the 15th century and the first decade of the 16th century in Slovenia. The discussion uncovers Fabri's previously completely overlooked social connections and brings a wealth of new information crucial for the art-historical analysis of his art commissions. The research involved gathering information about the Archdeacon's education and ecclesiastical career as well as his social connections. The third article examines the art commissions of religious confraternities from a viewpoint that has not yet

been addressed in the relevant literature either: it focuses on the motifs of dying and purgatory in the art of the Baroque confraternities in Slovenia. Alongside standard depictions, it also underlines those that are more interesting iconographically as well as those created by the more prominent artists. Moreover, it reveals the diverse interrelationships between artists and patrons. From 1688 to the beginning of the 19th century, the *Academia unitorum* or the Noble Society of St Dismas brought together primarily aristocrats but also academically educated intellectuals, ecclesiastical notables, and high-ranking officials in Carniola, especially Ljubljana, in preparation for a happy death and in prayer and celebration of masses for its deceased members. The final contribution therefore represents the first insight into the previously overlooked or under-recognised members of the *Academia unitorum* admitted between 1719 and 1771. Using primary archival sources, it analyses their life stories, filling a major gap in the knowledge about the Carniolan social elite and thus the 18th-century art patrons.

The new findings complement and upgrade the previous knowledge about the role of education and social connectedness of both the patrons and the artists, as well as reveal the complex circumstances in which artworks were created. They contribute crucially to the comprehensive understanding of artworks, shedding light on the social, spiritual, and intellectual background of the creation and impact of artworks, circulation of artists, place and time of the creation of these artworks, and their broader (and not merely devotional) social functions. The inclusion of so many hitherto disregarded archival sources and the establishment of original connections between the contexts in which the individual artworks were created contribute to the extraordinary importance of these discoveries for further art-historical and historical studies. As some of the finest art monuments in the Slovenian territory have been analysed as well, the findings are all the more significant. Given the profound social influence of the nobility and the clergy, the research also contributes significantly to a more complete overview of the late medieval and early modern society in Slovenia – especially the groups closely associated with art.

Mija Oter Gorenčič

DISSERTATIONES

Quam bene vitalis Terræ Ros dicitur humor,
Si caret hoc, fructu tum caret agrus.

Der das
Seit
ernsariende.

Carl Leopold
Rossetti Freyherr von und
zu Rossenegg herr auf Præ-
wald, Nüssdorf, und Neu-
koffel. Einverleibt den
16ten May 1758.

Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju

*./.../ ist dieselbe erfreulich und lehrreich zugleich,
was die Gothik auch bei uns wollte und konnte,
sobald sie, von den Fesseln einer älteren Baulast
befreit, ihre eigenen Wege gehen durfte ./.../.*
(GRAUS 1887, str. CXCVI)

Mija Oter Gorenčič

Dr. Mija Oter Gorenčič, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, mija.oter@zrc-sazu.si

Izveček:

Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek temelji na skrbni analizi tako znanih kot tudi doslej neupoštevanih arhivskih virov in prinaša več izvirnih in doslej spregledanih dejstev o Veliki Marijini bratovščini na Dravskem polju, Marijini bratovščini v kapeli Žalostne Matere Božje v Celju in njuni združitvi. Avtorici je uspelo ugotoviti, da so bili grofje Celjski člani dravskopoljske bratovščine, da je bila prestižna kapela, ki so jo v Celju zgradili grofje Celjski, bratovščinska in da je bil proces združitve celjske in konjiške bratovščine v teku najverjetneje že v 15. stoletju. Najpomembnejšo vzpodbudo za odločitev, da tudi celjska kapela postane bratovščinska, bi lahko predstavljala kapela sv. Jurija pri avguštinskem samostanu na Dunaju, s katero so bili grofje Celjski tesno povezani.

Ključne besede: srednji vek, Marijina bratovščina, Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju, grofje Celjski, župnijska cerkev sv. Jurija Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Danijela Celje, kapela Žalostne Matere Božje, bratovščinska kapela

Abstract:

The Counts of Cilli and the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain

1.01 Original scientific article

The following article is based on a meticulous analysis of both the known and previously disregarded archival sources. It presents several original and hitherto overlooked facts about the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain, the Marian Confraternity in the Chapel of Our Lady of Sorrows in Celje and their merger. The author has managed to establish that the Counts of Cilli were members of the *Dravsko polje* Confraternity; that the prestigious chapel in Celje erected by the Counts of Cilli was a Confraternity chapel; and that in the 15th century, the process of the merger between the Celje and Konjice Confraternities was most likely already underway. The Chapel of St George at the Augustinian monastery in Vienna, which the Counts of Cilli were closely associated with, could have represented the most important stimulus for the decision that the Celje Chapel should also become the seat of a confraternity.

Keywords: Middle Ages, Marian confraternity, Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain, Counts of Cilli, Parish Church of St George in Slovenske Konjice, Parish Church of St Daniel in Celje, Chapel of Our Lady of Sorrows, confraternity chapel

1. Kapela sv. Jakoba, župnijska cerkev sv. Jurija, Slovenske Konjice

Med srednjeveškimi marijanskimi bratovščinami, ki so bile evidentirane na Kranjskem in Štajerskem,¹ se kot »veliki« omenjata le dve, in sicer Velika Marijina bratovščina v Kamniku² in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju. Ta je, kot izpričuje že njeno ime, delovala na precej večjem ozemlju kot kamniška, zaradi česar jo imamo morda lahko celo za najpomembnejšo srednjeveško bratovščino z Marijinim patrociniem na slovenskem ozemlju, zagotovo pa na Štajerskem. V srednjem veku je bratovščina imela sedež v kapeli sv. Jakoba v župnijski cerkvi v Konjicah (sl. 1). Ugledna in bogata srednjeveška konjiška župnija se je osamosvojila iz pražupnije Hoče in se v virih prvič omenja leta 1146, čeprav je nedvomno starejša, po vsej verjetnosti iz druge polovice 11. stoletja. Cerkev je bila morda kot lastniška zgrajena že v času Heme Breško-Seliške.³

Srednjeveška Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju – o stanju raziskav

Doslej se je o tej bratovščini v literaturi pisalo le sporadično. Najizčrpnije jo je predstavil Ignac Orožen, poznejši avtorji pa so v glavnem le kratko povzemali njegove zapise. Imenovani pisec je o Veliki bratovščini Marije sedmih bolečin v Savinjski dolini in na Dravskem polju oziroma bratovščini Marijine

¹ Mija OTER GORENČIČ, Umetnostna zapuščina srednjeveških marijanskih bratovščin na Kranjskem in Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 89–110.

² O kamniški veliki bratovščini prim. Janez HÖFLER, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Mengeš, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 14, 1992, str. 94; Marko LESAR, *Župnijska cerkev na Šutni v Kamniku. Umetnostna in kulturnozgodovinska predstavitev*, Kamnik 2001, str. 30; Ana LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 9, 10, 13, 17–19; Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017² (elektronska knjiga), str. 79.

³ O začetkih konjiške župnije gl. Janez HÖFLER, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*, Ljubljana 2016², str. 308, 324.

bolečine pisal leta 1880 v prikazu savinjskega arhidiakonata oziroma celjskega dekanata.⁴ Najprej jo je omenil ob predstavitvi kapele Žalostne Matere Božje v cerkvi sv. Danijela v Celju, v katero je bil prenesen sedež bratovščine. V celjskem opatijskem arhivu je našel bratovščinsko matrikulo, iz katere je izpisal podatke, ki se nanašajo na kapelo, na njene dotacije, na posege v njej in na njeno umetnostno okrasje.⁵ V nadaljevanju se je posebej posvetil zgodovini bratovščine od njenih srednjeveških začetkov, ko je imela sedež v kapeli sv. Jakoba v konjiški župnijski cerkvi, dalje. Podatke je črpal iz kopalne knjige *Litterae Fundatitiae Almae, Celeberrimae ac Antiquissimae Archi-Confraternitatis Matris Dolorosae, jam correctius ad faciliorem cujuscunq̄ue captum in hanc formam et methodum redactae (quarum certis antiquitatibus quoad substantiam nihil additum, nihil minutum) ab anno 1357 usque ad annum 1464 inclusive in lucem prodeuntes*, v kateri je najmlajša prepisana listina iz leta 1503, kopije pa so bile vidimirane 4. junija 1737.⁶ Med pripravo pričujočega prispevka sem to kopalno knjigo našla v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu,⁷ v Nadškofijskem arhivu Maribor pa sem v Orožnovi zapuščini našla prepis seznama listin, ki jih vsebuje kopalna knjiga, s sežetimi regesti.⁸ Ignac Orožen je v knjigi iz leta 1880 po predstavitvi kopalne knjige oziroma prepisov listin v njej opisal okoliščine propada bratovščine v drugi polovici 16. stoletja in ponovno obuditev s sedežem v Celju. Dodal je prepis kopije papeškega breva, izdanega 10. novembra 1597, s katerim so bili bratovščini podeljeni odpustki.⁹ Predstavitev je zaključil s podatki iz omenjene bratovščinske matrikule z deloma berljivim naslovom *Matricula Aller und Jeder der uralten Löblichen Bruderschaft (die Ellennde genandt) unserer Lieben Frauen der Himmels Königin der imerbehren Jungfrau und Muetter Gottes Mariae in Trafeldt, eingelebten Brüeder und Schwestern ... durch Gregorn Vrssen¹⁰ Pharern in Gonabitz und Thehenden der obgedachten Ellenden Bruederschaft von Neven beschrieben im Jar nach Christi Geburt 1594*. Iz matrike je izpisal dragocene podatke o srečanjih oziroma kongregacijah bratovščine v letih med 1613 in 1629 in tamkaj sprejetih sklepih, njenih dobrotnikih, članih in inventarju.¹¹ Ignac Orožen je izpostavil, da je bratovščina že v 14. stoletju štela veliko uglednih članov in bila v stanju ustanavljati dobro dotirane beneficije.¹²

Po letu 1880 ni tako izčrpno in sklicevaje se na arhivske dokumente o bratovščini pisal nihče več.¹³ Med poznejšimi pisci, ki so nekaj besed namenili zgodovini bratovščine, sicer velja omeniti

⁴ Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 3: Das Archidiakonat Saunien oder Sannthal und Draufeld*, Cilli 1880, str. 83–90, 221–278.

⁵ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 85–88.

⁶ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 221–249.

⁷ Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (StLA), Geistliche Stiftungsakten (GSTA), 128, 1–4, Abschriften, *Litterae Fundatitiae*.

⁸ Nadškofijski arhiv Maribor, Zapuščine duhovnikov, Orožen Ignacij, škatla 3.

⁹ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250–252.

¹⁰ Gregorija Urza Avguštin STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki lavantinske škofije, 2), str. 47–48, navaja kot konjiškega župnika in obenem arhidiakona na Dravskem polju v letih med 1594 in 1608.

¹¹ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 253–262.

¹² OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249.

¹³ Nekaj podatkov o zgodovini bratovščine najdemo tudi v drugih delih monumentalne zbirke *Das Bisthum und die Diözese Lavant*, gl. mdr. Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 1: Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*, Marburg 1875, str. 308; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 4/2: Das Dekanat Tüffer*, Graz 1881, str. 47, 133, 142–143; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 5: Das Dekanat Schallthal*, Graz 1884, str. 539, 542, 549; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 6: Das Dekanat Drachenburg*, Marburg 1887, str. 238, 257; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 8: Das Dekanat Neukirchen*, Marburg 1893, str. 150, 214–215, 255, 422, 407–408.

vsaj Frana Kovačiča, Janka Orožna, Franceta Martina Dolinarja, Franceta Oražma, Ano Lavrič, Jožeta Mlinariča, Janeza Höflerja in Matjaža Ambrožiča. Fran Kovačič je leta 1928 zapisal, da se bratovščina Žalostne Matere Božje že v 14. stoletju omenja v Konjicah. Hkrati navaja, da je bila »posebno znamenita« istoimenska bratovščina v Celju, kamor je bil prenesen njen sedež iz Konjic in kjer je imela v župnijski cerkvi »lepo gotsko kapelo«. ¹⁴ Dodaja, da sta leta 1497 arhidiakon Valentin Fabri ter župnik v (Velikem) Tinju in dekan bratovščine Žalostne Matere Božje Martin Plesec s člani bratovščine v Konjicah ustanovila beneficij sv. Duha in kaplanijo sv. Sebastijana in Erazma. ¹⁵ Hans Pirchegger je leta 1962 zapisal, da je velika bratovščina na Dravskem polju, ki jo je ustanovil Ortolf IV. Konjiški, pridobila znatno imetje, saj ji je pripadalo »veliko plemičev in meščanov«. ¹⁶ Beneficij sv. Duha, ki je bil vezan na oltar sv. Duha v konjiški cerkvi, je leta 1971 omenil tudi Janko Orožen. Zapisal je, da je bil to eden od beneficijev velike bratovščine Žalostne Matere Božje. Ta je bila, kot preberemo pri njem, ustanovljena že v 13. stoletju in se je razširila po vsem savinjskem arhidiakonatu »in imela na tisoče članov in mnogo posestev«. ¹⁷ V času reformacije je, kot je zapisal, ta bratovščina »mnogo trpela«, obnovil in poživil pa jo je ljubljanski škof Tomaž Hren, »ki je bil v mladih letih kaplan bratovščine pri oltarju Blažene device Marije v kapeli sv. Treh kraljev v Celju. Tedaj so sedež bratovščine prenesli v Celje.« ¹⁸ Ob tem dodaja, da je bila bratovščina Žalostne Matere Božje razpuščena leta 1783, premoženje pa je prevzel verski sklad; posest je kupila gosposčina Novo Celje, od izkupička pa so 1000 goldinarjev predali verskemu skladu. ¹⁹ Leta 1987 je France Martin Dolinar med najstarejšimi znanimi bratovščinami na ozemlju Slovenije navedel bratovščino Žalostne Matere Božje v (Slovenskih) Konjicah in krojaško bratovščino sv. Rešnjega telesa v Ljubljani. Pri prvi je dodal letnico 1371, pri drugi pa 1399. ²⁰ Ana Lavrič je bratovščino omenila v povezavi z ljubljanskim škofom Tomažem Hrenom in izpostavila njegovo povezanost z njo. Poudarila je, da je Hren še kot beneficiat v opatijski cerkvi v Celju spodbudil, da se je v kapelo Žalostne Matere Božje iz Konjic prestavila Velika bratovščina Device Marije na Dravskem polju in se je preimenovala v bratovščino Žalostne Matere Božje. ²¹ Tomaž Hren je med bivanji v Celju

¹⁴ Franc KOVAČIČ, *Zgodovina Lavantinske škofije 1228–1928. Ob 700-letnici njene ustanovitve*, Maribor 1928, str. 231.

¹⁵ KOVAČIČ 1928 (op. 14), str. 231. Prim. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 10–13, 53–70; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 239–248; STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 32; Anton OŽINGER, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1773/Atti delle visite pastorali nell'arcidiocesi di Valle Saunia della Arcidiocesi di Gorizia 1751–1773/Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiakonat Saunien der Erzdiözese Görz 1751–1773*, Ljubljana 1991, str. 257; Rudolf Karl HÖFER, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545. Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das kirchliche Leben*, Graz 1992 (Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 14), str. 231, 251.

¹⁶ Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10), str. 140. Ignac OROŽEN, *Celska kronika*, V Celi 1854, str. 170, je zapisal, da je bila ta bratovščina razširjena »po celej vikši diakoniji savinske doline ino dravskega polja med duhovnimi, plemenitaši, gradjani ino kmeti».

¹⁷ Janko OROŽEN, *Zgodovina Celja in okolice. 1: Od začetka do leta 1848*, Celje 1971, str. 607. V isti monografiji na str. 632 preberemo, da je bila bratovščina Matere Božje sedem žalosti v savinjski arhidiakonatu oziroma v Konjice »zanesena« v 14. stoletju.

¹⁸ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 607, gl. tudi str. 632.

¹⁹ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 608. Prim. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 276; Andrej FEKONJA, *Celje in okolica, Dom in svet*, 8, 1895, str. 752; Johann SEPPERER, *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark. Aufhebung und Wiedererrichtung*, Graz 1969 (tipkopijske doktorske disertacije), str. IV/10.

²⁰ France Martin DOLINAR, *Bratovščina, Enciklopedija Slovenije*, 1, Ljubljana 1987, str. 358.

²¹ Ana LAVRIČ, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*, 1, Ljubljana 1988, str. 25.

stanoval v t. i. Maksimilijanovi beneficiatni hiši, ki jo je leta 1598, ker je bila skoraj povsem porušena, obnovil oziroma na novo pozidal v čast Devici Mariji. O tem priča tudi ohranjena kamnita plošča z njegovim grbom, Jezusovim in Marijinim imenom ter napisom *B. MAGNAE MATRI VIRGINI MARIAE REGINAE COE/LI GLORIOSAE D. D. ANNO DNI. M.D.IIC. THOMAS / CHRÖNN CANONIC[US] ET ECCLESIASTES. DEIN DE/CAN[US] ECCLAE. LABACEN. HIC BENEFICIARI[US] COL/LAPSA A FVNDAMENTIS REPARAVIT. SUCCESSOR / ORA PRO ME ET FRVERE* (sl. 2). Pred tem naj bi beneficiatno hišo sv. Maksimilijana na vogalu med Slomškovicim in Tomšičevim (danes Glavnim) trgom z znatnimi sredstvi po požaru v letu 1532 obnovil Primož Trubar. Maksimilijanova beneficiatna hiša oziroma hiša beneficiata Žalostne Matere Božje je stala zraven beneficiatne hiše sv. Barbare, ki je stala na Slomškovem trgu na severni strani stare šole; obe sta leta 1798 pogoreli. Zidovje obeh hiš sta leta 1806 kupila in obnovila v enotno stavbo Jurij in Terezija Kranjc; omenjena plošča je danes vzdana v severno steno veže hiše. Zahodno ob Maksimilijanovi beneficiatni hiši je stala beneficiatna hiša Naše ljube Gospe pod zvonikom.²²

Leta 1991 je Jože Mlinarič o t. i. Veliki bratovščini z Dravskega polja z ohranjenimi pravili iz leta 1373 navedel, da je bila »na naših tleh /.../ še prav posebej zanimiva«.²³ Ob tem je dodal le, da je imela sedež prvotno pri oltarju sv. Jakoba v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah in da je zaradi članov z območja od Celja do Maribora in od Vitanja do Majšperka imela »vpliv, s kakršnim se pač ni mogla meriti nobena izmed številnih bratovščin, ki so največkrat ostale krajevno omejene«. ²⁴ Janez Höfler je leta 1982 zapisal, da Ignac Orožen navaja ustanovno listino konjiške bratovščine oziroma njenega oltarja iz leta 1357, da pa Orožnu ni bilo znano, da je bil oltar še enkrat ustanovljen leta 1371; poleg treh meščanov s sobrati in sosestrami so to ustanovitev podprli še župniki iz Majšperka,

2. Kamnita napisna plošča z grbom Tomaža Hrena ter Kristusovim in Marijinim imenom, 1598, nekdanja beneficiatna hiša sv. Maksimilijana, Celje

²² Prim. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 202, 265–266; Janko OROŽEN, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, Celje 1957, str. 26; OROŽEN 1971 (op. 17), str. 607–608; LAVRIČ 1988 (op. 21), str. 36, 41.

²³ Jože MLINARIČ, *Cerkev na Slovenskem v srednjem veku, Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik), Celje 1991, str. 87.

²⁴ MLINARIČ 1991 (op. 23), str. 87; skoraj identična navedba pri Jože MLINARIČ, *Cerkvena organizacija in verske razmere na območju ptujske pražupnije in na Dravskem polju v poznem srednjem veku, Ptujška župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in 850. obletnice »Konradove cerkve«* (ur. Slavko Krajnc), Ptuj 1998, str. 94. V objavi iz leta 1991 avtor na isti strani, a neodvisno od citiranega pasusa in s tem zapisa o Veliki Marijini bratovščini na Dravskem polju, navaja, da je bila znamenita tudi bratovščina Žalostne Marije v celjski župnijski cerkvi.

Nove Cerkve in Vitanja.²⁵ Ignacu Orožnu je bilo leto 1371 znano. Avguštin Stegenšek namreč leta 1909 pri omembi konjiškega oltarja sv. Jakoba piše, da Orožen kot dan ustanovitve v svojih zapiskih navaja 5. oktober 1371.²⁶ Osamljen je zapis Jožeta Koropca iz leta 1996, da je Ortolf IV. Konjiški leta 1365 »omogočil nastanek konjiške dobrodelne dravskopoljske bratovščine Marije sedem žalosti.«²⁷ V naslonu na Ignaca Orožna in Franceta Martina Dolinarja je France Oražem leta 1998 zapisal, da je bila »prva bratovščina pri nas« Velika bratovščina Device Marije na Dravskem polju, ustanovljena leta 1371.²⁸ Leta 2004 je Janez Höfler navedel, da je bil oltar sv. Jakoba v severni kapeli konjiške cerkve, prvič omenjen leta 1369, sedež »zelo pomembne in bogato obdarovane Marijine bratovščine, imenovane Velika bratovščina Device Marije na Dravskem polju, ustanovljene menda leta 1357 in ponovno zagotovo leta 1371.«²⁹

Raziskovanje bratovščine sta v letih 1991 in 1992 olajšali objavi vizitacij savinjskega arhidiacona goriške nadškofije 1751–1773 Antona Ožingerja³⁰ in deželnoknežje vizitacije štajerskih župnij in samostanov v letih 1544/45 Rudolfa Karla Höferja.³¹ Deli Antona Ožingerja in Rudolfa Karla Höferja sta bili poleg Orožnove serije *Das Bisthum und die Diözese Lavant* temelj, na podlagi katerega je leta 2014 Matjaž Ambrožič v pregledu predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem naštel tudi omembe velike dravskopoljske.³² V svojem seznamu navaja, da se Velika bratovščina Žalostne Matere Božje na Dravskem polju s sedežem v župnijski cerkvi sv. Jurija prvič omenja leta 1357, nato pa jo v virih zasledimo še v letih 1369, 1373, 1464, 1483, 1484, 1490, 1491, 1497, 1503, 1545; po tem letu je prenehala delovati in bila pozneje prenesena v Celje.³³ V kapeli Žalostne Matere

²⁵ Janez HÖFLER, *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*, Ljubljana 1982, str. 16.

²⁶ STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 32, op. 1. Kot pojasnjuje avtor v isti opombi, se to »ne strinja, ker se že l. 1369 imenuje beneficijat«. Franc RIHAR, *Marija v zarji slave. Pregled zgodovine Marijinega češčenja*, Celovec 1909, str. 261, piše: »Že l. 1371 je obstojala bratovščina žalostne Matere Božje v Konjicah.«

²⁷ Jože KOROPEC, Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem do 1600, *Konjiško. 850 let prazupnije 1146–1996* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 104; na str. 107 podobno piše, da je leta 1365 Ortolf IV. »podprl začetke konjiške Velike dravskopoljske bratovščine.«

²⁸ France ORAŽEM, Hrenov odnos do bratovščin, *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 300. V OROŽEN 1880 (op. 4), str. 223, ki ga citira Oražem, letnica 1371 ni navedena, prav tako v kopalni knjigi ni dokumenta iz tega leta, gl. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae.

²⁹ Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004, str. 190. Avtor na isti strani tudi omenja, da lahko poslikavo kapele povežemo z gradnjo kapele oziroma z ustanovitvijo bratovščine po sredini 14. stoletja.

³⁰ OŽINGER 1991 (op. 15), str. 153, 154, 167, 174, 226, 252, 257, 258, 329, 346, 403, 461, 779.

³¹ HÖFER 1992 (op. 15), str. 231–232, 242–243, 251, 257.

³² Matjaž AMBROŽIČ, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 29–30.

³³ AMBROŽIČ 2014 (op. 32), str. 29; enako Matjaž AMBROŽIČ, Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, str. 50. V objavi iz leta 2014 na citirani strani v opombi 161, v objavi iz leta 2015 pa v opombi 63 na strani 51, avtor navaja, da se kot »bratovščina sedmerih žalosti Naše ljube Gospe na Dravskem polju« omenja od leta 1483, kar naj bi bilo razvidno iz objave OROŽEN 1880 (op. 4), str. 233, 237, vendar pa na teh dveh straneh ni omembe bratovščine s tem patrocinijem. Gl. tudi StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 27 in nasl. Poleg tega se na Orožnove zapise glede točnega poimenovanja bratovščine v originalnih listinah ne moremo zanesti, saj po eni strani ne gre za primarni vir, po drugi strani je pisec večkrat o bratovščini lahko pisal z mlajšim in hkrati dlje časa obstoječim in ne nazadnje njemu sodobnim patrocinijem, a opisoval njen historični razvoj. Na to bi kazali npr. navedbi v OROŽEN 1893 (op. 13), str. 255, 422; tak primer je tudi OROŽEN 1880 (op. 4), str. 229, kjer ima zapis »in die elende Bruderschaft (M. 7 Sch.)«, pri čemer gre za njemu sodobno poimenovanje in ne za poimenovanje, ki bi se pojavilo v dokumentu, iz katerega prepisuje, kar je razvidno iz: StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 71.

Božje v cerkvi sv. Danijela naj bi bila »Velika bratovščina v Savinjski dolini (arhidiakonatu) in 'na Dravskem polju' na novo ustanovljena verjetno 1594.«³⁴ Bratovščina, ki so ji bili leta 1597 podeljeni odpustki, se po Ambrožičevi raziskavi omenja nato še v letih 1613, 1619, 1623, 1751, 1756, 1760, 1773, ukinjena je bila leta 1783, ponovno potrjena pa v letu 1856.³⁵ V članku, ki je izšel leta 2015, je Matjaž Ambrožič obširneje povzel zapise Ignaca Orožna o dravskopoljski bratovščini. Zapisal je, da je bila to najodličnejša štajerska bratovščina, ponovno je naštel leta, v katerih se omenja, opozoril na prestavitev sedeža iz Konjic v Celje, navedel različice njenega imena in nato po Orožnu povzel nekaj najpomembnejših podatkov o ustanovitvi, beneficijah, zatonu, prenovi, pravih, odpustkih, bratovščinski matrikuli in ponovni obuditvi s strani Antona Martina Slomška.³⁶ Bratovščina se v virih vsekakor omenja večkrat, kot navaja Matjaž Ambrožič.³⁷ Da se omenja večkrat, potrjuje tudi pregled kopalne knjige v Gradcu, ki hkrati razkrije, da se, po drugi strani, leta 1357 bratovščina pravzaprav sploh ne omenja.³⁸ V njegovem tretjem članku o bratovščinah iz leta 2015, v katerem se je Ambrožič posvetil kanonskim in teološkim vidikom bratovščin na slovenskem Štajerskem, je v zvezi s tu obravnavno bratovščino izpostavil, da jo je med Marijinimi bratovščinami treba posebej izpostaviti. Zapisal je, da je Velika bratovščina Žalostne Matere Božje na Dravskem polju imela od sredine 14. stoletja sedež v Konjicah, od konca 16. stoletja pa v Celju kot Velika bratovščina Žalostne Matere Božje v Savinjski dolini (arhidiakonatu) in na Dravskem polju. Ob tem je dodal, da je bila to nedvomno najštevilčnejša poznosrednjeveška bratovščina z velikim vplivom na vernike med Dravo in Savinjo.³⁹ Posamezne omembe bratovščine v literaturi najdemo tudi pri piscih, ki so umetnostnozgodovinsko obravnavali ali kapelo sv. Jakoba v konjiški župnijski cerkvi ali kapelo Žalostne Matere Božje v celjski župnijsko-opatijski cerkvi sv. Danijela. Med temi velja navesti predvsem Johanna Grausa, Avgušтина Stegenška, Marijana Marolta, Ivana Stoparja, Albina Vengusta,

³⁴ AMBROŽIČ 2014 (op. 32), str. 30; enako AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 50.

³⁵ AMBROŽIČ 2014 (op. 32), str. 30; enako AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 50. Ivan STOPAR, *Opatijska cerkev v Celju. Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963 do 1969*, Celje 1971, str. 80, za leto 1784 navaja, da je bila takrat zaradi razpusta bratovščine Marije sedmih žalosti kapela Žalostne Matere Božje opuščena.

³⁶ AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 50–53. Janko OROŽEN, *Zgodovina Celja in okolice. 2: 1849–1941*, 1974, str. 172, piše, da je Anton Martin Slomšek »starodavno in nekdanje zelo razširjeno bratovščino Matere Božje sedem žalosti, ki jo je vezal na kapelo Matere Božje sedem žalosti, gotsko dragocenost iz dobe Celjskih grofov, v dobi od 1837 in 1863 restavrirano in obnovljeno«, obnovil leta 1855. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 276–278, navaja, da je Anton Martin Slomšek leta 1855 poskrbel za prenovo pravil »prastare bratovščine Marije sedmih bolečin«, katere član je bil tudi sam. Kapela je bila obnovljena večinoma z bratovščinskimi prispevki, nova pravila pa so bila natisnjena leta 1856. Prim. Urban DIETRICH, *Neue Satzungen der uralten Bruderschaft Maria 7 Schmerzen zu Cilli*, Cilli 1856, str. 6; Anton ŠLANDER, *Nova pravila starodavne bratovščine Matere Božje sedmih žalosti v Celju*, Ljubljana 1883, str. 6.

³⁷ Gl. npr. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83–90, 221–278.

³⁸ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae. V Štajerskem deželnem arhivu se poleg tega hrani še precej listin in drugih dokumentov, ki se nanašajo na to bratovščino. Gl. tudi nadaljevanje tega prispevka. V naslonu na Ambrožičev članek iz leta 2015 je Bogdan KOLAR, *Zgodovina krščanstva na ozemlju celjske škofije. Ob deseti obletnici škofije*, Celje 2016, str. 109, zapisal, da je bila »Velika bratovščina žalostne Matere Božje na Dravskem polju ali Bratovščina sedmerih žalosti Naše ljube Gospe na Dravskem polju« med najstarejšimi in najuglednejšimi, da so najstarejši podatki o njej iz sredine 14. stoletja in da je imela sedež v župnijski cerkvi v Konjicah, kasneje pa je bil ta prenesen v kapelo cerkve sv. Danijela. Dodaja, da se omenja tudi kot »Velika bratovščina v Savinjski dolini (v Savinjskem arhidiakonatu)« in da je kljub kriznim obdobjem delovala do ukinitve v letu 1783, a bila leta 1856 ponovno obujena.

³⁹ Matjaž AMBROŽIČ, Kanonski in teološki vidiki bratovščin z ozirom na slovensko Štajersko, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 547.

Janeza Höflerja in Roberta Peskarja. Ti so v glavnem prav tako le povzemali posamezne podatke o bratovščini, ki jih je objavil Ignac Orožen.

Iz predstavljenega stanja raziskav sledi, da o bratovščini in njenem delovanju v srednjem veku še največ izvemo pri Ignacu Orožnu, ki je tudi edini raziskal arhivske vire o njeni zgodovini. Tudi on pa ne omenja tega, kar želi osvetliti pričujoča razprava, ki se v nadaljevanju osredotoča na vprašanje povezanosti grofov Celjskih z Veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju, o čemer doslej v literaturi ni bilo zapisanega še ničesar.

O ustanovitvi in prenosu bratovščine

Najstarejši dokument v bratovščinski knjigi sega v leto 1357,⁴⁰ ko sta na večer Kristusovega vnebohoda, to je 23. maja, Ortolf IV. Konjiški in njegova žena Evfemija s konjiškim župnikom in savinjskim arhidiakonom Dytmarjem uredila obveznosti in pravice in specificirala podrobnosti glede predaje dveh hub. Ortolf v tem dokumentu ni imenovan kot ustanovitelj, prav tako se bratovščina v njem sploh ne omenja. Ortolf IV. je umrl leta 1370 in bil pokopan v konjiški cerkvi.⁴¹ Leta 1909 je Avguštin Stegenšek zapisal, da je nagrobna plošča Ortolfa IV. Konjiškega že »vsa izhojena«⁴² in da je bil nagrobnik prvotno lahko v bratovščinski kapeli ali kod drugod v cerkvi.⁴³ Albin Vengust navaja podatek, da mu je Jože Pribošič, vodja obnove konjiške župnijske cerkve v sedemdesetih letih, sporočil, da so v zahodni poli kapele pri kopanju jarka naleteli »na kosti pokojnikov, najbrž plemiškega rodu«, na podlagi česar je Vengust malce prehitro zaključil, da so nagrobnik viteza Ortolfa »vložili v tla pred kipom ali otarjem sv. Jakoba« ob zahodni (!) steni kapele.⁴⁴ Danes je nagrobnik (sl. 3), ki ga je Stegenšek leta 1905 našel »v stranski ladji na slopu poleg krstnega kamena«,⁴⁵ Albin Vengust pa leta 1991 na južni zunanji stene cerkve,⁴⁶ odtujen. Nagrobna plošča iz apnenca je po Stegenškovih meritvah z začetka 20. stoletja velika 135 x 88 cm. V osrednjem poglobljenem polju so trije elementi: spodaj je izklesan skoraj ležeče postavljen grbovni ščitek, na njegovem zgornjem

⁴⁰ Gl. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 1; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 222, 223.

⁴¹ Jože MLINARIČ, *Kartuziji Žiče in Jurkloster. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurklostrska kartuzija ok. 1170–1595*, Maribor 1991, str. 37, v rodovniku gospodov Konjiških kot letnici prve listinske omembe in smrti Ortolfa IV. navaja leti 1330 in 1370. KOROPEC 1996 (op. 27), str. 99, 103–104, navaja kot prvo listinsko omembo Ortolfa IV. leto 1329. Po Ortolfovi smrti je vdova Evfemija skupaj s svakoma Henrikom in Leopoldom leta 1373 v župnijski cerkvi v Konjicah in v žičkem samostanu poskrbela za mašno ustanovo, gl. StLA, AUR 3162; MLINARIČ 1991 (op. 41), str. 35; KOROPEC 1996 (op. 27), str. 104; Jože MLINARIČ, Žički kartuzijani in njihovi odnosi s Konjiškimi gospodi, s konjiško župnijo in konjiškimi tržani, *Konjiško* 1996 (op. 27), str. 174. Glede na leto Ortolfove smrti tako bržkone ni povsem točna navedba v AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 51, ko povzema bratovščinska pravila iz leta 1373, ki jih je objavil Ignac Orožen, da je določena pravila v zvezi z oltarjem sv. Jakoba »zahteval Ortolf«. Večjo vlogo bi od Konjiških lahko imela Ortolfova brata Henrik in Leopold VI. ter Ortolfova vdova Evfemija. Pravila je sicer spisal konjiški župnik Ulrik, dokument pa so pečatili še vdova Katarina Viltuška in Henrik Konjiški ter slovenjebistriški župnik. STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 43, Ulrika Trophffela kot konjiškega župnika navaja za čas med letoma 1373 in 1377.

⁴² STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 33.

⁴³ Avguštin STEGENŠEK, O grbih na cerkvenih predmetih v konjiški dekaniji, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 8, 1905, str. 163. Prim. STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 33.

⁴⁴ Albin VENGLUST, Prispevek k preučevanju gotске arhitekture v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 27, 1991, str. 41.

⁴⁵ STEGENŠEK 1905 (op. 43), str. 163.

⁴⁶ VENGLUST 1991 (op. 44), str. 42.

3. Nagrobna plošča Ortolfa Konjiškega, u. 1370, nekdanj v župnijski cerkvi sv. Jurija, Slovenske Konjice

vogalu je izklesana zaprta čelada z zarezo za oči, nad njo pa je šlemni okras s peresi. Ne povsem ohranjeni napis je Avguštín Stegenšek z razvezanimi kraticami prepisal takole: ... + *hic notatur sepulchrum dominorum nobilium de Gombicz. Anno domini MCCCLXX obiit dominus Ortholfus.*⁴⁷ V našem kontekstu ne nepomemben je podatek, da je bil Ortolf IV. domnevno edini izmed Konjiških, ki je bil pokopan drugje kot ostali člani njegove rodbine.⁴⁸ Ti so bili pokopani v Žički kartuziji, kjer so leta 1357 – torej prav leta, s katerim se z Ortoľovo listino začena kopiaľna knjiga konjiške bratovšćine – dali zase postaviti celo grobno kapelo in bili s samostanom nasploh izjemno povezani.⁴⁹ Pomenljivo je, da je bila druga rodbina, ki si je za nekaj članov prisľužila pokop v kartuziji Žiće in bila s tem samostanom prav tako v najtesnejših stikih, rodbina Žovneških oziroma Celjskih. Iz obeh rodbin je po en član vstopil tudi v žički samostan.⁵⁰ Zapisi Jožeta Curka, da je Ortolf Konjiški v severni ladji župnijske cerkve v Konjicah »uredil grobnico svoje družine«,⁵¹ Marijana Zadnikarja, da so Konjiški v kapeli imeli svojo grobnico, prvi pa je bil v njej pokopan Ortolf,⁵²

⁴⁷ STEGENŠEK 1905 (op. 43), str. 163; STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 33–34.

⁴⁸ Konjiški so sicer pred letom 1339 izgubili svoj izvorni grad in so se bili prisiljeni preseliti na gradič Jamnik pri Zrečah, gl. Dušan KOS, *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 2005, str. 292–293, 298–299.

⁴⁹ Gl. Carolo LE COUTEULX, *Annales Ordinis Cartusiensis ab anno 1084 ad annum 1429*, 2, Monstrolii 1888, str. 503–504; STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 170, 192, 195, 204; Hans PIRCHEGGER, *Geschichtliche Wanderungen in der untersteirischen Heimat*, *Marburger Zeitung*, 83/149–150, 29./30. 5. 1943, str. 3; Dušan KOS, *Plemiška darovanja cerkvenim ustanovam s posebnim ozirom na 14. stoletje*, *Zgodovinski časopis*, 47, 1993, str. 45; KOROPEC 1996 (op. 27), str. 99–109; MLINARIČ 1996 (op. 41), str. 165–187. V tem kontekstu je zanimiva listina, izdana 24. oktobra 1311, s katero je krški škof Henrik razsodil glede spora med kartuzijo Žiće in samostanom dominikank v Studenicah, saj se v njej med pričami omenjata tudi *dns Vlricus de Sevnekke* in *Ortolfus de Gonewitz*; gl. *Regesten des Herzogtums Steiermark. 1: 1308–1319* (ur. Hermann Wiesflecker, Roland Schäffer, Max Zechner, Annelies Redik), Graz 1976 (*Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark*, 6), str. 90, št. 316; MLINARIČ 1991 (op. 41), str. 80, 87–88, 170, 463–464.

⁵⁰ Gl. Jakob Maximilian STEPISCHNEGG, *Das Karthäuser-Kloster Seiz*, Marburg 1884, str. 40–41; STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 59; MLINARIČ 1991 (op. 41), str. 80, 95–97; MLINARIČ 1996 (op. 41), str. 169, 171; Mija OTER GORENČIČ, *The Role of the Counts of Cilli in the Architectural Development of the Jurkloster Carthusian Monastery's Great Cloister and the Question of the Location of Veronika of Desnice's Grave. The Archaeological Method as an Aid to Art-Historical Interpretation*, *Studia Historica Slovenica*, 20/1, 2020, str. 106–107, op. 121 (z nadaljnjo literaturo).

⁵¹ Jože CURK, *Topografsko gradivo. 4: Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967, str. 14, 19.

⁵² Marijan ZADNIKAR, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, 2, Celje 1975, str. 134.

4. Kapela Žalostne Matere Božje,
župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

bratovščino v Celje prestavil Tomaž Hren (1560–1630, ljubljanski škof 1599–1630), se pisci sklicujejo na Ignaca Orožna, ki pa ravno o celjski kapeli Žalostne Matere Božje, h kateri naj bi Hren prenesel sedež bratovščine, piše nekoliko nerazumljivo. Pri njem namreč beremo o kapeli sv. Treh kraljev, ki se v listinah pogosto omenja in ki je stala ob severni strani cerkve sv. Danijela ter tvorila morda kor severne ladje cerkve, a bila okoli leta 1613 porušena ali s pre- in dozidavami razširjena in podaljšana, tako da jo je na njenem mestu nasledila kapela Marije sedmih bolečin.⁵⁷ Iz zapisa Ignaca Orožna sledi, da sedanja celjska kapela Žalostne Matere Božje ni identična s srednjeveško kapelo sv. Treh kraljev. Takšno njegovo stališče je presenetljivo, saj kapelo istočasno opisuje kot prostor z gotским rebrastim obokom, s štirimi gotskimi okni z vitraji, s trinajstimi kipi, postavljenimi na konzole obeh vzdolžnih sten in na vrhu zaključenimi z baldahini v obliki gotških fial, z gotskimi *Spitzsäulen*

in Jožeta Mlinariča, da so Ortolf pokopali pri oltarju sv. Jakoba, »kjer so si bratje Konjiški v letu 1357 uredili grobnico«,⁵³ tako niso povsem ustrezni, temeljijo pa na bolj ali manj natančnem povzemanju zapisa Avgušтина Stegenška, da je Ortolf »postavil stransko ladjo in v njej je izbral sebi in svojemu rodu počivališče. V tej rakvi pred oltarjem je bil prvi pokopan, za njim morda nobeden več.«⁵⁴ Svojo grobno kapelo, v katero je bilo položenih več članov rodbine Konjiških, so imeli torej v Žički kartuziji, že Stegenšek pa je opozoril, da ne vemo za točno lokacijo prvotnega mesta nagrobnika Ortolfa IV. Formulacija, da je bil Ortolf pokopan v konjiški župnijski cerkvi brez natančnejše specifikacije kje natanko,⁵⁵ bo tako ustrežnejša, čeprav je vendarle najverjetneje, da je bilo to v kapeli sv. Jakoba.

Bratovščina se v arhivskih virih prvič omenja 1. februarja 1369, in sicer kot *Bruderschaft in dem Trag-feldt*. Tega leta je, kot izvemo iz istega dokumenta,⁵⁶ že imela svojega kaplana in svojo kapelo sv. Jakoba *in der abseyten* župnijske cerkve sv. Jurija v Konjicah. Pozneje je bil njen sedež prenesen v gotško kapelo cerkve sv. Danijela v Celju (sl. 4). Pri navajanju podatka, da je konjiško

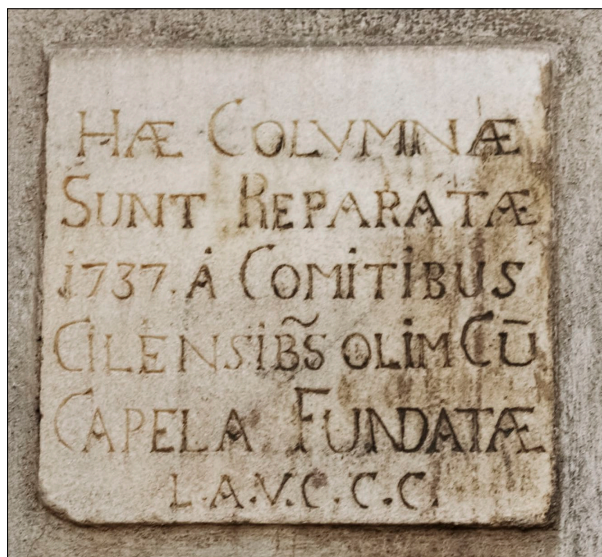
⁵³ MLINARIČ 1996 (op. 41), str. 174. Leta 1357 so si Konjiški dali postaviti grobno kapelo v žičkem samostanu in ne v kapeli sv. Jakoba, kot na tem mestu navaja Jože Mlinarič.

⁵⁴ STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 33, gl. tudi str. 26.

⁵⁵ Poleg Stegenška tako tudi PIRCHEGGER 1943 (op. 49), str. 3; KOROPEC 1996 (op. 27), str. 104.

⁵⁶ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 2.

⁵⁷ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83.

5. Napisna plošča na zunanjščini severne stene kapele Žalostne Matere Božje, 1737, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

na obeh ožjih stranicah, z gotskim tabernakljem ter dvema bogato okrašenima in v gotskem stilu izdelanima stenskima kamnitima omarama, kakor je poimenoval kamnite sedilije in relikvijsko omaričo.⁵⁸ Prav obe »stenski omari« (Wandschränke) bi po njegovem mnenju lahko izvirali iz 15. stoletja oziroma iz prvotne kapele sv. Treh kraljev, gradnje grofov Celjskih.⁵⁹ V času njegovega zapisa je bila v kapeli ob južni steni spovednica, nad vhodom je bila pevska empora, v kapeli pa je bil en sam oltar z gotskim tabernakljem in s kipom *Matris Dolorosae*, ki je bil postavljen *in der rückwärtigen Fenster-nische*.⁶⁰ Neogotski prestol z baldahinom za plastiko Pieta je leta 1865 v vzhodnem oknu s še originalnim krogovičjem izdelal Ignacij Oblak.⁶¹

Da gre pri navedbah o kapelah, posvečenih sv. Trem kraljem in Žalostni Materi Božji, za en in isti prostor s spremenjenim patrocinijem oziroma da je ohranjena kapela Žalostne Matere Božje identična s kapelo sv. Treh kraljev, je opozoril že Johann Graus. Izpostavil je, da je še v času delovanja bratovščine kapela veljala za gradnjo grofov Celjskih, na kar opozarjata zapis na zunanjščini prezbiterija iz leta 1737 *Haec coloumnæ sunt reperate 1737 a comitibus Ciliensibus olim cum capella exstructæ. L. G. V. C. C. C.* (sl. 5), hkrati pa tudi povsem gotška arhitektura kapele, ki razodeva čas nastanka še v 14. ali zgodnjem 15. stoletju.⁶² Johann Graus je sicer po drugi strani menil, da je v letih 1613–1623 neko kapelo bratovščina vendarle zgradila; leta 1658 je bila restavrirana, v njej pa urejena grobnica. Ta kapela po njegovi oceni morda ni več ohranjena in je bila demolirana v času opustitve bratovščine ali pozneje.⁶³ Podatek iz leta 1658 o obnovi in izdelavi kipov apostolov ter

⁵⁸ OROŽEN 1880 (op. 4) str. 83–84. Na drugem mestu, in sicer v OROŽEN 1880 (op. 4), str. 278, kapelo omenja kot *gotische Kapelle Matris Dolorosae*.

⁵⁹ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 86.

⁶⁰ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 84. STOPAR 1971 (op. 35), str. 79, navaja, da je bila pevska empora nameščena verjetno med barokizacijo kapele v letih 1613–1623; gl. tudi Jože CURK, *Topografsko gradivo. 1: Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966, str. 19.

⁶¹ Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. Cerkevni spomeniki v Celju*, Maribor 1931 (Umetnostni spomeniki Slovenije, 3), str. 15, 43; STOPAR 1971 (op. 35), str. 80. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 89, navaja letnico 1863.

⁶² Johann GRAUS, *Die Pfarrkirche zu Cilli, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, n. F. 13, 1887, str. CXCVII; prim. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 89. STOPAR 1971 (op. 35), str. 67, je pomotoma zapisal, da je identičnost kapele Žalostne Matere Božje s kapelo sv. Treh kraljev dokazal že Ignac Orožen.

⁶³ GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCVII. Z namenom preverbe morebitnih starejših arhitekturnih ostalin je bila v okviru projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku (J6-9439)* opravljena georadarska meritve, ki pa v kapeli ni prinesla posebnih presenečenj, gl. *Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Celje, cerkev sv. Danijela*, Maribor 2022 (tipkopis).

izgradnji grobnice⁶⁴ se nanaša kar na gotsko kapelo, saj o tem Ignac Orožen leta 1854 ne nazadnje tudi eksplicitno piše.⁶⁵ Navedba letnice 1658 tako ustreza času barokizacije kapele, ki jo lahko umestimo v prvo polovico in sredino 17. stoletja,⁶⁶ pod njenim tlakom pa je še danes ohranjena grobnica.

O tem, kdaj naj bi bil sedež konjiške bratovščine prenesen v celjsko kapelo, kdaj naj bi bila ta posvečena Žalostni Materi Božji in kdaj naj bi ta patrocinij prevzela bratovščina, je v literaturi – tako kot o času ustanovitve bratovščine – najti precej neenotnih navedb. Ignac Orožen izgradnjo kapele torej pripisuje bratovščini Marije sedmih bolečin in jo postavlja v čas med letoma 1613 in 1623.⁶⁷ Bratovščina je bila po Orožnovi oceni obnovljena oziroma »restavrirana« v letu 1594, ker je v tem letu dobila novo matrikulo, kmalu zatem pa je bilo v Rimu zaproseno za odpustke, ki jih je papež Klemen VIII. podelil 10. novembra 1597.⁶⁸ Zasluge za njeno obnovo je imel takratni kaplan oltarja *B. V. Mariae in sacello Trium Regum* Tomaž Hren.⁶⁹ Leta 1856 je Urban Dietrich, mestni kaplan in vodja bratovščine, v izdaji Novih pravil prastare bratovščine Marije sedmih bolečin v Celju v uvodu zapisal, da je po pričevanju starih matrikularnih knjig bratovščina Marije sedmih bolečin v Celju obstajala že pred 16. stoletjem in je opisovana kot ena najstarejših, najslavnejših in najbolj razširjenih bratovščin.⁷⁰ Leta 1883 je Anton Šlander prevedel, da se je bratovščina Matere Božje sedem žalosti že pred 16. stoletjem »vtemelila v Celji /.../ in je slovela na daljne kraje, kakor nam še stare bukve bratovščine spričujejo. Čislana je bila od raznih stanov, mašnikov, žlahtnikov, rokodelcev in kmetov, ljubljena od vsih udov kot duhovna mati /.../«⁷¹ Johann Graus, sklicujoč se na Ignaca Orožna, navaja, da je kapela sv. Treh kraljev patrocinij *Matris Dolorosae* prevzela zaradi prenosa bratovščine⁷² in da je bila tudi Pieta »iz 14. stoletja« v kapelo postavljena po prenosu bratovščine Marije sedmih bolečin.⁷³ Dodaja, da je bratovščina svoj sedež do sredine 16. stoletja imela v Konjicah, v Celju pa da jo prvič srečamo v letu 1597, torej po času protestantizma, v katerem je propadla. Tega leta jo je papež Klemen VIII. v brevu potrdil s sedežem v Celju.⁷⁴ Andrej Fekonja je zapisal, da je bil sedež bratovščine, »kakor se zdi«, sprva v Konjicah, nato v Celju, vendar letnic ne navaja. Omenja le, da je delovanje osiromašila reformacija, »preustrojena in novo oživljena« je bila predvsem po zaslugi tedanjega beneficiata Tomaža Hrena leta

⁶⁴ Gl. OROŽEN 1854 (op. 16), str. 142–143; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 86–88, 254–257.

⁶⁵ OROŽEN 1854 (op. 16), str. 142.

⁶⁶ O barokizaciji (in poznejši regotizaciji) kapele gl. OROŽEN 1854 (op. 16), str. 142–143; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 86; Johann WIST, Ueber die Stadtpfarrkirche in Cilli, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, n. F. 27, 1901, str. 13–14; MAROLT 1931 (op. 61), str. 13–15, 28, gl. tudi str. 12; CURK 1966 (op. 60), str. 14, 15, 18–19, 20–21; STOPAR 1971 (op. 35), str. 7–14, 79–80; Robert PESKAR, *Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400 v Sloveniji*, Ljubljana 2005 (tipkopijska doktorska disertacija), str. 184, 187. Obnovitvena dela so v kapeli potekala tudi v letih 1699, 1737, 1787, 1863, gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 88–89.

⁶⁷ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 84–85.

⁶⁸ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250–252.

⁶⁹ OROŽEN 1880 (op. 4) str. 249.

⁷⁰ DIETRICH 1856 (op. 36), str. 5.

⁷¹ ŠLANDER 1883 (op. 36), str. 5.

⁷² GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCIII.

⁷³ GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCVI–CXCVII.

⁷⁴ GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCVII.

1594, papeške odpustke pa je prejela leta 1597.⁷⁵ Leta 1899 je lavantinski škof Mihael Napotnik pridigal, da je bila bratovščina Marije sedem žalosti ustanovljena »v Konjicah že v trinajstem stoletju«, v Celju pa »je bila po spričevanju starih matic vpeljana pred 16. stoletjem«. Ob tem je omenil tudi lepo gotško kapelo sedmih Žalosti Matere Božje, ki »je bila in je še družbena kapela«.⁷⁶ Avguštin Stegenšek je, sklicujoč se na Ignaca Orožna, konjiško bratovščino Marije Žalostne označil za najstarejšo s tem patrocinijem na Štajerskem. Dodal je, da se omenja že leta 1371, v času protestantizma je propadla, leta 1594 pa jo je Tomaž Hren obnovil v Celju.⁷⁷ Istega leta je Franc Rihar zapisal, da je bratovščina Žalostne Matere Božje v opatijski mestni cerkvi v Celju cvetela že v 16. stoletju.⁷⁸ Leta 1919 je v šematizmu lavantinske škofije zapisano, da bratovščina Marije sedmih bolečin v opatijski in mestni župnijski cerkvi v Celju izvira iz 16. stoletja, 12. januarja 1856 je bila na novo potrjena, kot prvi pa se je v bratovščinsko matrikulo vpisal Anton Martin Slomšek.⁷⁹ Franc Kovačič je leta 1928 zapisal, da je bratovščina Žalostne Matere Božje v Celju »nastala /.../ že v 15. stoletju, oziroma njen sedež je bil iz Konjic prenesen v Celje«.⁸⁰ Janko Orožen časa prenosa in spremembe patrocinija ne definira natančneje, marveč predstavitev sedeža v Celje postavlja v čas, ko je bil Tomaž Hren kaplan bratovščine pri oltarju blažene Device Marije v kapeli sv. Treh kraljev v Celju⁸¹ oziroma v leto 1613, ko so kapelo po Hrenovi zaslugi prenovili in leta 1623 na novo posvetili. Bratovščino imenuje kot slovečo in na široko razpredeno.⁸² Isti avtor je hkrati tudi zapisal, da je bila kapela Žalostne Matere Božje konec 16. stoletja sedež »zelo razširjene bratovščine tega imena, ki je v tistem času prenesla vodstvo iz Konjic v Celje«, in da je bil Tomaž Hren prvi celjski kaplan bratovščine.⁸³ Glede novega patrocinija pa piše, da je kapela sv. Treh kraljev spremenila ime v kapelo Žalostne Matere Božje zaradi beneficija Matere Božje in novega oltarja.⁸⁴ Prvotni oltar sv. Treh kraljev so po njegovem mnenju »prav kmalu« zamenjali z oltarjem Matere Božje, ki ima mrtvega Kristusa v naročju. Dodaja, da so v kapeli leta 1613 pričeli z obnovo, leta 1623 pa je bila, bržkone ob prisotnosti Tomaža Hrena, posvečena.⁸⁵ Emilijan Cevc ni izključil možnosti, da je kapela patrocinij menjala morda že okoli leta 1400.⁸⁶ Leta 1970 je France Stele omenil listino z dne 16. maja 1413 o posvetitvi neke kapele v Celju, ki naj bi se domnevno nanašala na kapelo pri cerkvi sv. Danijela, »ki se odslej imenuje kapela Žalostne Matere Božje«.⁸⁷ Dve leti zatem je Stele zapisal, da se listina iz leta 1413 »nanaša le na spremembo patrocinija«,⁸⁸ medtem ko

⁷⁵ FEKONJA 1895 (op. 19), str. 751, 752.

⁷⁶ Mihael NAPOTNIK, *Pastirski listi*, Maribor 1906, str. 363.

⁷⁷ Avguštin STEGENŠEK, O nekaterih starinskih kipih, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 11, 1908, str. 344.

⁷⁸ RIHAR 1909 (op. 26), str. 268.

⁷⁹ *Personalstand des Fürstbistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1919*, Marburg 1919, str. 285.

⁸⁰ KOVAČIČ 1928 (op. 14), str. 231.

⁸¹ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 607.

⁸² OROŽEN 1971 (op. 17), str. 632.

⁸³ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 277.

⁸⁴ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 608.

⁸⁵ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 277.

⁸⁶ Emilijan CEVC, *Srednjeveška plastika na Slovenskem. Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963, str. 102. Na isti strani Emilijan Cevc o prostoru celjske kapele piše, da »lahko pritrdimo Maroltu, da je identičen z nekdanjo kapelo sv. Treh kraljev«, čeprav je na identičnost prvi opozoril, kot predstavljeno, Johannes Graus.

⁸⁷ France STELE, Govor ob otvoritvi nove gotške kapele v celjski opatijski cerkvi, *Celjski zbornik 1969–70*, 13, 1970, str. 268.

⁸⁸ France STELE, *Gotško stensko slikarstvo*, Ljubljana 1972 (Ars Sloveniae), str. LXXV.

je Marijan Zadnikar zapisal, da je bila leta 1413 celjska kapela posvečena.⁸⁹ Ana Lavrič navaja, da je bila celjska kapela sv. Treh kraljev novemu patrociniju bratovščine Žalostne Matere Božje posvečena po nekajletni obnovi leta 1623. Bratovščina naj bi se iz Konjic v celjsko kapelo preselila na pobudo Tomaža Hrena leta 1597, a še s patrocinijem Velike bratovščine Device Marije na Dravskem polju. Opozarja tudi, da ustanovna bula med mašnimi dnevi bratovščine predpisuje tudi praznik sv. Tomaža, zavetnika škofa Tomaža Hrena, ki je beneficij v Celju obdržal do leta 1599 in je bil leta 1623 povabljen k posvetitvi kapele.⁹⁰ Samo Štefanac je leta 1995 zapisal, da je kapela patrocinij spremenila v začetku 17. stoletja.⁹¹ Istega leta pri Lotharju Schultesu preberemo, da je bratovščina Žalostne Matere Božje imela svoj sedež najprej v Konjicah in jo v Celju srečamo šele leta 1597. Bratovščina je nato v letih 1613–1623 poskrbela za adaptacijo kapele in zgradila »ein 'sacellum B. M. V. Dolorosae'«, kar naj bi po mnenju Schultesa pomenilo morda baldahin za kip Sočutne. Prav to naj bi bil tudi povod, da se je Marijina bratovščina preimenovala v bratovščino Marije sedmih bolečin.⁹² Matjaž Ambrožič s sklicevanjem na Ignaca Orožna piše, da je bil sedež bratovščine v Celje prenesen leta 1594, ko je bila na pobudo Tomaža Hrena na novo ustanovljena.⁹³ Ignac Orožen v zvezi s tem letom sicer piše le, da je bila bratovščina najverjetneje tedaj obnovljena, ker iz tega leta izvira nova bratovščinska matrikula, kmalu zatem pa so ji bili podeljeni odpustki.⁹⁴ France Martin Dolinar navaja, da iz pisnih virov ni razvidno, kdaj je bila bratovščina Matere Božje sedem žalosti ustanovljena v Celju, da pa jo je 10. novembra 1597 potrdil in obdaroval z velikimi odpustki papež Klemen VIII.⁹⁵ France Oražem piše, da je Tomaž Hren še kot beneficiat pri celjski opatijski cerkvi dal pobudo, da se je leta 1597 bratovščina Device Marije na Dravskem polju iz Konjic preselila »v kapelo Žalostne Matere Božje v cerkvi sv. Danijela in se preimenovala v bratovščino Žalostne Matere Božje.«⁹⁶ Janez Höfler je leta 1982 objavil popis cerkva na oglejskem

⁸⁹ Marijan ZADNIKAR, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, Celje 1973, str. 28.

⁹⁰ LAVRIČ 1988 (op. 21), 2, str. 310, op. 70.

⁹¹ Samo ŠTEFANAC, Celje, opatijska c. sv. Danijela: kapela Žalostne Matere Božje, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 63.

⁹² Lothar SCHULTES, Die Pietà von Celje und eine Gruppe von Vesperbildern des Schönen Stils, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994* (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 175–176. Pri formulaciji *sacellum B. M. V. Dolorosae* gre za napačno interpretacijo zapisa pri GRAUS 1887 (op. 62), str. CXC VII, ki ga Schultes na tem mestu citira. Graus se namreč v zapisu, da so zgradili *sacellum B. M. V. Dolorosae*, ne sklicuje na konkreten citat iz kakšnega vira iz leta 1613, marveč le na ime, pod katerim se kapela večkrat omenja, in na zapise o prenovi kapele v OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83, 85, 254. Schultesovo mnenje, da *sacellum* ne more biti kapela, je napačno. Da je *sacellum* v celjskem primeru bila kapela, je namreč razvidno iz številnih tako srednjeveških kot novoveških arhivskih navedb te formulacije, ki se eksplicitno nanašajo na kapelo in se pojavljajo enkrat v obliki *sacellum*, drugič *capella*; gl. StLA, GSTA, 128, 1–4; StLA, GSTA, 128, 5–14. V letih med 1613 in 1623 celjska kapela ni bila na novo zgrajena, marveč "le" barokizirana oziroma adaptirana, kot ustrezno piše Schultes.

⁹³ AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 50, 51, op. 58. AMBROŽIČ 2014 (op. 32), str. 29–30, op. 163, 167, enako navaja, da je bil centralni sedež v Celje prenesen »verjetno proti koncu 16. stol.« oziroma da je bratovščina pri celjski opatijski cerkvi obstajala že v 16. stoletju. Podobno AMBROŽIČ 2015 (op. 33), str. 547.

⁹⁴ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250.

⁹⁵ France Martin DOLINAR, Bratovščina Matere Božje Sedem žalosti v Celju, *Naša luč*, 5, 1998, str. 8.

⁹⁶ ORAŽEM 1998 (op. 28), str. 301. Na tem mestu Oražem citira navedbo v: OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250–252, ki pa ima na teh straneh prepis papeškega breva z dne 10. november 1597 in navedbo, da je bil Tomaž Hren prenovitelj bratovščine Marije sedmih bolečin, in sicer verjetno leta 1594.

delu Štajerske s konca 16. stoletja oziroma iz časa med letoma 1592 in 1596, katerega avtor je savinjski in dolenski arhidiakon oziroma novomeški prošt Polidor Montagnana. Slednji omenja tudi beneficij sv. Treh kraljev. Janez Höfler izpostavlja, da ta omemba potrjuje domnevo, da je bila kapela z oltarjem sprva posvečena sv. Trem kraljem in da se je šele leta 1623 preimenovala v kapelo Žalostne Matere Božje. Sklicevaje se na Ignaca Orožna, nato dodaja, da se je stara velika dravskopoljska bratovščina Device Marije iz Konjic v Celje preselila na pobudo tedanjega imetnika beneficija Tomaža Hrena leta 1597, z bulo papeža Klemena VIII. pa se je na novo ustanovila in preimenovala v bratovščino Žalostne Matere Božje. Novemu patrociniju bratovščine naj bi bila kapela posvečena šele po nekajletni obnovi leta 1623.⁹⁷ V poznejši objavi isti avtor piše, da je bil zadnji beneficiat te bratovščine ljubljanski kanonik in bodoči škof Tomaž Hren, ki je sedež bratovščine prenesel leta 1597, in sicer »v kapelo Sv. Treh kraljev – Marijino kapelo – pri celjski opatijski cerkvi, ki jo je leta 1623 obnovil in dal posvetiti Žalostni Materi Božji.«⁹⁸ V Höflerjevi objavi iz leta 2009 preberemo, da je bila celjska kapela posvečena sv. Trem kraljem in je imela tudi istoimenski beneficij, kar dobro ustreza visokoplemiški ustanovi. T. i. Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju pa je bila iz Konjic v Celje prenesena pod beneficiatom Tomažem Hrenom oziroma okoli leta 1620, ko naj bi celjsko kapelo tudi obnovili in posvetili Žalostni Materi Božji.⁹⁹ Da je bila Marijina kapela s prvotnim patrocinijem sv. Treh kraljev v kapelo Žalostne Matere Božje preimenovana v začetku 17. stoletja, navaja tudi Robert Wlattnig.¹⁰⁰ Robert Peskar povzema, da so celjsko kapelo za sedež Velike bratovščine Marije sedmih žalosti v Savinjski dolini in na Dravskem polju izbrali leta 1597, ko se je preselila iz Konjic v Celje na pobudo Tomaža Hrena. Po nekajletni obnovi je bila nato kot kapela Marije sedmih žalosti posvečena leta 1623.¹⁰¹ Pri istem avtorju preberemo tudi, da »se zdi, kot da je čaščenje Žalostne Matere Božje kmalu po gradnji kapele spodrinilo čaščenje prvotnega patrocinija, to je sv. Treh kraljev«,¹⁰² in da sta bila v kapeli do 17. stoletja najverjetneje dva oltarja, saj se v Montagnanovem popisu iz let 1592–1596 še vedno omenja beneficij sv. Treh kraljev.¹⁰³ Tudi Janez Höfler je nato zapisal, da se je čaščenje Žalostne Matere Božje v celjski kapeli vzpostavilo bržkone kmalu po tem, ko so grofje Celjski ustanovili beneficij sv. Treh kraljev.¹⁰⁴ Zapis o spremembi čaščenja je Peskar očitno povzel po Ivanu Stoparju, ki je že leta 1971 izpostavil, da je v kapeli sv. Treh kraljev, »kot vse kaže, čaščenje Žalostne Matere Božje kmalu spodrinilo prejšnje čaščenje Marije Device oziroma rojstva njenega sina, ki je tesno povezano s čaščenjem sv. Treh kraljev.«¹⁰⁵ Prvi je misel o tem pravzaprav zapisal France Stele, ki je spremembo patrocinija postavil že v leto 1413.¹⁰⁶ Ob tem je domneval, da je bil Mariji sedmih

⁹⁷ HÖFLER 1982 (op. 25), str. 15–16, 65.

⁹⁸ HÖFLER 2004 (op. 29), str. 190. Podobno v isti objavi na str. 86, kjer navaja, da je bila kapela sv. Treh kraljev posvečena Žalostni Materi Božji po njeni obnovi v času škofa Tomaža Hrena, ki je semkaj prenesel konjiški beneficij Velike Marijine bratovščine na Dravskem polju kot njegov »posestnik« (1623).

⁹⁹ Janez HÖFLER, Funktionale Internationalität. Die Kunst um 1400 in Slowenien, *Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext* (ur. Jiří Fajt, Andrea Langer), Berlin-München 2009, str. 583, op. 28.

¹⁰⁰ Robert WLATTNIG, Kiparstvo 14. stoletja, *Gotika v Sloveniji* 1995 (op. 91), str. 143.

¹⁰¹ PESKAR 2005 (op. 66), str. 186, 187.

¹⁰² PESKAR 2005 (op. 66), str. 186.

¹⁰³ PESKAR 2005 (op. 66), str. 186.

¹⁰⁴ HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583.

¹⁰⁵ STOPAR 1971 (op. 35), str. 67.

¹⁰⁶ STELE 1970 (op. 87), str. 268.

žalosti v kapeli sprva posvečen le stranski oltar, po intenziviranju češčenja pa so njej posvetili celotno kapelo.¹⁰⁷ Glede časa spremembe patrocinija je bil Ivan Stopar mnenja, da so leta 1413 v kapeli sv. Treh kraljev postavili in posvetili nov oltar Žalostne Matere Božje, češčenje katere naj bi v nadaljevanju tako naraslo, da naj bi kapela patrocinij spremenila »verjetno že v 15. stoletju«.¹⁰⁸ Tudi Marijan Zadnikar je menil, da je v kapeli svetih Treh kraljev »čaščenje Žalostne Matere Božje kmalu prekrilo stari patrocinij«.¹⁰⁹

Iz predstavljenega lahko ugotovimo, da si avtorji niso enotnega mnenja ne o tem, kdaj je bila bratovščina ustanovljena, niti o tem, kdaj je bil sedež bratovščine prenesen iz Konjic v Celje, prav tako pa tudi ne o tem, kdaj je celjska kapela sv. Treh kraljev dobila nov patrocinij, in ne o tem, kdaj so bratovščino posvetili Žalostni Materi Božji. Kaj o ustanovitvi bratovščine, času njenega prenosa in času spremembe bratovščinskega patrocinija povedo arhivski viri? Najstarejši dokument v bratovščinski kopalni knjigi je prepis listine, izdane 23. maja 1357, vendar pa tega dokumenta ne moremo razglašati za ustanovno listino, kot preberemo v literaturi, saj v njem bratovščina sploh ni omenjena. Kar lahko domnevamo o času ustanovitve, je, da je bila bratovščina osnovana pred 23. majem 1357. Druga možna razlaga je, da je bila ustanovljena šele po tem datumu in hkrati pred 1. februarjem 1369, ko se prvič omenjajo bratovščina na Dravskem polju (še brez patrocinija) ter njen prošt in kaplan kapele sv. Jakoba ob strani konjiške župnijske cerkve,¹¹⁰ vendar si v tem primeru težje razlagamo, zakaj bi bila potem listina iz leta 1357 sploh vključena v bratovščinsko knjigo; v tem primeru bi lahko šlo za začetno donacijo, ki je omogočila ustanovitev bratovščine. V listini iz leta 1357 poleg konjiškega župnika nastopata Ortolf Konjiški in njegova žena.

Ali je bil Ortolf IV. res ustanovitelj Velike Marijine bratovščine na Dravskem polju, kot prav tako lahko preberemo v literaturi? Pregled ohranjenih arhivskih virov tega ne potrjuje, saj se v nobeni od najstarejših pregledanih listin Ortolf ne imenuje kot ustanovitelj bratovščine. V bratovščinskih pravilih iz leta 1373 je zapisano: *Ich ulrich Pfarrer Zu Gonobiz Vergiche an dießen ofnen Brieff, und Thue khundt allen denen, die Ihm sechen, oder hören leßen, daß Ich mich mit wohlbedachten Mueth Verbunden vnd Verheißßen hab, alle die Puncten, und die gelübde Stett zu haben, und zu halten, die hernach an diesen Brieff geschriben Stechen, denen Erbahren Bruedern, und Schwestern aus der bruederschafft in dem Trag-feldt, die da leben, oder noch künfftig werden, und besonderlich dem Caplan, den die Ehrbaren Brüeder, und Schwöster genant haben zu Gonowiz in Meiner Pfarr-Kürchen in St: Jacobs Abseyden, und allen seinen Nachkhommen, die herr Ortolff von Gonowiz gestüftet hat durch Seiner Vorfahrer Willen, und besonderlich durch aller deren Seellen, die auss der Bruederschafft gestorben seyndt, oder noch sterben, und durch aller Brüeder und Schwester heil Willen. Zu dem ersten: /.../*¹¹¹ Ravno v ključnih delih za našo razpravo ne povsem razumljivo napisano besedilo bi najbolj smiselno prevedli tako, da se je konjiški župnik zavezal, da se bo vedno držal vseh točk in obljub, ki so zapisane v nadaljevanju tega pisma, v dobro bratov in sester iz bratovščine na Dravskem polju, ki tu živijo ali še bodo živeli, in posebej kaplana, ki so ga bratje in sestre imenovali v Konjicah v njegovi župnijski

¹⁰⁷ STOPAR 1971 (op. 35), str. 67.

¹⁰⁸ STOPAR 1971 (op. 35), str. 78, 79.

¹⁰⁹ ZADNIKAR 1973 (op. 89), str. 28.

¹¹⁰ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 2; gl. tudi OROŽEN 1880 (op. 4), str. 223.

¹¹¹ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 3; prim. StLA, Finanzprokurator, Lehenakten, fasc. 2, št. 25, Bruderschaft am Draufeld; StLA, AUR 3162c. Med štirinajstimi pravili, ki so se jih člani od leta 1373 morali držati, 12. pravilo (v kopalni knjigi na fol. 5) pravi, da naj bi vsakokratni kaplan bratovščine konjiškemu župniku na dan sv. Jakoba izročil dve marki dunajskih pfenigov *zur Wiederlegung seiner Cäpellen*.

cerkvi v stranski ladji sv. Jakoba (in vseh njegovih naslednikov), ki jo je ustanovil Ortolf Konjiški na željo svojih prednikov in še posebej iz želje po zveličanju duš vseh tistih iz bratovščine, ki so ali še bodo umrli, in vseh bratov in sester.¹¹² Ignac Orožen piše, da sta kaplanijo sv. Jakoba ustanovila Ortolf in bratovščina *V. Mariae Dolorosae*.¹¹³ Iz zapisanega v letu 1373 pa je pravzaprav moč razumeti, da je kapelo postavil Ortolf IV. Konjiški, ko je bratovščina že obstajala, in sicer na željo svojih prednikov ter v blagor mrtvim in živim bratom in sestram, ti pa so v njej ustanovili kaplanijo oziroma v njej imenovali kaplana. Kdo je bratovščino ustanovil, ni navedeno.

Na vprašanje, kdaj je bil sedež bratovščine prenesen in kdaj je bratovščina spremenila patroninij, ni mogoče dati točnega odgovora. Čeprav se tudi v novoveških dokumentih bratovščina ne imenuje vedno dosledno z jasno specifikacijo, kateri Marijini pobožnosti je posvečena, je iz papeške podelitve odpustkov 10. novembra 1597 razvidno, da je bratovščina s sedežem v Celju sprva ohranila pridevek na Dravskem polju in se hkrati tudi uradno že imenovala *B. M. V. Dolorosae* (*Congregatio B. M. V. Dolorosae Exulum in campo Dravi, Cilliae in Sacello Trium Regum intra Parochialem Ecclesiam S. Danielis*). V listini je zapisano, da naj se bratovščina odslej zbira v Celju v kapeli sv. Treh kraljev v župnijski cerkvi sv. Danijela.¹¹⁴ S to listino je bil sedež bratovščine torej dokončno ustoličen v Celju. Nov patroninij bratovščine pa zasledimo že leta 1594, ko konjiški župnik bratovščino imenuje *Die vralte Hochlöbliche Sodalitet oder Bruderschaft vnserer lieben Frauen vnd himmel Königin, dar Aller heyligsten Jungfrauen vnd Gottes gebererin Mariae (Dolorosae zu Teütsch aber Ellende genant) im Draafeld, Agleeische Patriarchthumbs und Diöces*.¹¹⁵ Bratovščina je bila torej prenesena najkasneje leta 1597, arhivski viri pa kažejo, da bi do procesa prenosa lahko prišlo že tudi prej. Avtorica tega prispevka zato na podlagi opravljene raziskave in analize uporabljenih arhivskih virov menim, da je bila konjiška bratovščina s celjsko kapelo povezana že pred Tomažem Hrenom in da je on veliko Marijino bratovščino v Celju zgolj obnovil oziroma jo obudil in dokončno ustoličil v Celju. Zakaj?

Grofje Celjski kot člani Velike Marijine bratovščine na Dravskem polju

Že samo dejstvo, da je bila obravnavana bratovščina najpomembnejša (marijanska) bratovščina na Štajerskem in najverjetneje pomembna tudi širše, govori v prid temu, da grofje Celjski do nje niso bili indiferentni oziroma da so želeli biti z njo povezani tesneje. A preidimo k trdnejšim argumentom. Najprepričljivejši dokaz, da so bili grofje Celjski člani Velike Marijine bratovščine na Dravskem polju, je prvotna kapela te bratovščine v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah, kjer je na enem od sklepnikov grb Celjskih (sl. 6).

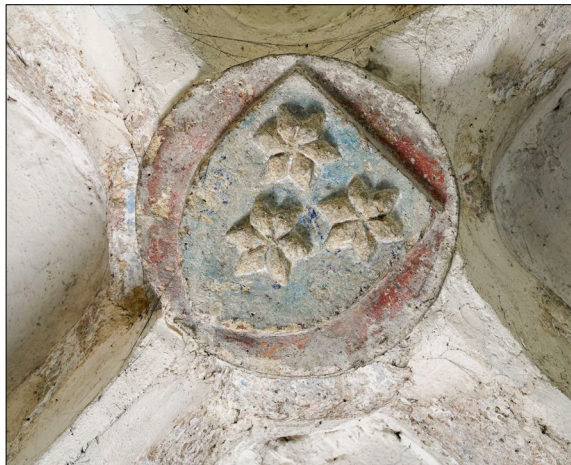
Robert Peskar je ob obravnavi stavbne zgodovine konjiške kapele sv. Jakoba zapisal, da so imeli Celjski v Konjicah sicer nekaj posesti, vendar pa da kakšnih drugih konkretnih indicev o njihovi

¹¹² Za vso pomoč pri transkribiranju in razreševanju pomena tega zapisa se najlepše zahvaljujem dr. Blažu Resmanu.

¹¹³ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 273.

¹¹⁴ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250, gl. tudi str. 222.

¹¹⁵ OROŽEN 1854 (op. 16), str. 170. O času prenosa ne moremo dosti sklepati niti iz seznama proštov in dekanov bratovščine, saj OROŽEN 1880 (op. 4), str. 275, kot prvega prošta navaja šele celjskega župnika Michaela Kupca leta 1597, kot prvega dekana pa Martina Molitorja, vitanjskega župnika, leta 1490. Po letu 1594 so bili dekani bratovščine tako župniki iz Konjic kakor tudi župniki iz Celja, Laškega in drugih župnij.

6. Sklepnik z grbom grofov Celjskih, kapela sv. Jakoba, župnijska cerkev sv. Jurija, Slovenske Konjice

morata nad opravljanjem obveznosti bdeti žički prior in tamkajšnji konvent. Listino sta poleg konjiškega župnika Petra sopečatila še župnik v (Slovenski) Bistrici Tomaž in župnik v Laškem Friderik, ki je bil obenem tudi *Chanzler der edlen Herren der Graffen von Cili*.¹¹⁷ Ta podatek ni dragocen samo zato, ker imamo v njem listinsko sled povezave grofov Celjskih z dravskopoljsko bratovščino, marveč tudi zato, ker naj bi bili po Christianu Domenigu kanclerji grofov Celjskih v virih izpričani šele od 15. stoletja dalje.¹¹⁸ Funkcija kanclerja je imela na dvorih v drugi polovici 14. stoletja vedno močnejši politični karakter. Kancler je imel izjemno pomembno mesto v dvornem svetu in je bil nasploh vplivna figura v dvorni politiki; bil je celo vodilni politični svetovalec. Na habsburškem dvoru so bili med letoma 1365 in 1406 vsi kanclerji hkrati tudi duhovniki.¹¹⁹ Laški župnik Friderik je bil kancler celjskega grofa Hermana II.¹²⁰ in pred tem kaplan celjskega grofa Hermana I. (umrl 1385);¹²¹ v tej funkciji in hkrati kot laški župnik se omenja 21. septembra 1380.¹²² Robert Schwanke posebej izpostavlja, da je

vlogi pri kapeli ne poznamo.¹¹⁶ Sama menim, da grb grofov Celjskih na sklepniku tretje obočne pole kapele, gledano od vzhoda proti zahodu, razkriva povezanost Celjanov z bratovščino. Arhivsko izpričano posredno sled povezave grofov Celjskih z bratovščino med listinami v Štajerskem deželnem arhivu najdemo že v letu 1386. Dne 8. septembra 1386 je namreč Peter Topolt, župnik v Konjicah, izpričal, da sta mu Leopold Konjiški in njegova žena Neža podelila našteto posest, za kar morajo župnik in njegovi nasledniki opravljati maše in druge v listini natančno predpisane obveznosti za njun dušni blagor, in sicer v kapeli sv. Jakoba, ki pripada bratovščini. Po Leopoldovi smrti

¹¹⁶ PESKAR 2005 (op. 66), str. 271.

¹¹⁷ StLA, AUR 3572.

¹¹⁸ Christian DOMENIG, *Tuon kunt. Die Grafen von Cilli in ihren Urkunden 1341–1456*, Klagenfurt 2004 (tipkopis doktorske disertacije), str. 116. Za celjsko dvorno klientelo in kanclerje gl. Miha KOSI, *Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih, Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec), Ljubljana 2019, str. 53, 54, passim; Jaka BANFI, *Uprava grofov Celjskih 1341–1456, Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 70/1, 2022, str. 21–58; na str. 30 je med kanclerji celjskih grofov na prvem mestu naštet tudi laški župnik Friderik.

¹¹⁹ Christian LACKNER, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzoge 1365–1406*, Wien 2002, str. 278–279.

¹²⁰ BANFI 2022 (op. 118), str. 30; avtor na tem mestu, enako kot pred njim že Robert SCHWANKE, *Die Kanzlei der Grafen von Cilli (1341–1456)*, Wien 1935, str. 81, navaja letnici 1388–1389, a kot izpričuje navedena listina, se laški župnik Friderik kot kancler omenja že leta 1386.

¹²¹ Da gre pri omembi kanclerja in kaplana za istega Friderika, domneva SCHWANKE 1935 (op. 120), str. 81.

¹²² Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Zgodovinski inštitut Milka Kosa, *Centralna kartoteka srednjeveških listin* (ur. Božo Otorepec), 1380 IX 21.; gl. tudi SCHWANKE 1935 (op. 120), str. 81; BANFI 2022 (op. 118), str. 30, 33. OROŽEN 1881 (op. 13), str. 119, med laškimi župniki Friderika pozna le za leto 1389 in ne omenja/pozna njegove funkcije kanclerja.

Friderik na celjskem dvoru moral imeti vplivno mesto.¹²³ V listini iz leta 1386 izstopa tudi omemba učitelja (*Schulmaister*), kateremu mora konjiški župnik na dan sv. Jurija dati po eno marko pfenigov letno. V Konjicah je torej v tem času delovala neka šola, morda celo pod okriljem bratovščine.

Bratovščina je že v srednjem veku ustanovila več kaplanij ali beneficijev, med katerimi je na prvem mestu kaplanija sv. Jakoba v konjiški cerkvi.¹²⁴ Dne 2. oktobra 1497 so prošt v Dobrli vasi, arhidiakon v Podjurski in Savinjski dolini ter dosmrtni komendator župnij Konjice in Vuzenica Valentin Fabri, dekan bratovščine Naše ljube Gospe na Dravskem polju in župnik v (Velikem) Tinju Martin Plesec in člani bratovščine ustanovili kaplanijo oziroma večno dnevno mašo pri oltarju sv. Duha v konjiški župnijski cerkvi.¹²⁵ Še v istem mesecu, 12. oktobra, so isti v konjiški cerkvi ustanovili tudi kaplanijo sv. Erazma in Sebastijana.¹²⁶ Dne 5. aprila 1498 je vikar oglejskega patriarha Franciscus Mazonus sprejel prošnjo bratovščine za ustanovitev obeh oltarjev in ji podelil pravico do imenovanja kaplanov, ki jih je smel potrditi in umestiti konjiški župnik.¹²⁷ V Slovenski Bistrici je bratovščina ustanovila kaplanijo Naše ljube Gospe, ki se omenja v vizitacijskem protokolu iz leta 1544/45,¹²⁸ in imela tudi kaplanijo sv. Ane.¹²⁹ Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju je v Bistrici vodila oziroma upravljala tudi špital.¹³⁰ 17. januarja 1384 je vdova celjskega grofa Ulrika I. Adelheida v Marijini kapeli v Slovenski Bistrici poskrbela za večno mašo in večno luč. Slovesnosti naj bi se obhajale enkrat tedensko. Po ponovni izgradnji kapele naj bi se slovesnosti z mašo in večno lučjo praznovale v njej. Morda je bila ta kapela samostojna, saj je bila v času izdaje listine poškodovana po požaru (*aüss verhugnúiss gottes dermahln verbrúnen*), eksplicitno je izražena tudi volja, naj to traja vse večne čase, dokler bo kapela stala.¹³¹ Kot izhaja iz listine, izdane 5. aprila 1483, je bil bratovščinski oltar sv. Ane v Slovenski Bistrici prav tako v svoji kapeli, posvečeni sv. Ani.¹³² Bratovščina je imela pravico prezentacije kaplana za »cerkev« sv. Ane (*ecclesia S. Anne in Fawstriz*).¹³³ Dne 23. julija 1429 sta z listino, katere prepis je ohranjen v bratovščinski kopalni knjigi, bistriški meščan Peter Unger in njegova žena potrdila prodajo navedene posesti bistriškemu meščanu Jakobu Fleischhackerju, od česar je 50 pfenigov letno prejela tudi bratovščina Naše ljube Gospe. Kot porok za pravično izvršitev dogovorjenega se poleg mestnega sodnika v Bistrici

¹²³ SCHWANKE 1935 (op. 120), str. 81.

¹²⁴ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 273; gl. tudi HÖFER 1992 (op. 15), str. 231.

¹²⁵ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 53–62, gl. tudi fol. 10–13, 69–70; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 18, 239–245, 273; gl. tudi HÖFER 1992 (op. 15), str. 231.

¹²⁶ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 62–69, gl. tudi fol. 10–13; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 18, 245–247, 273.

¹²⁷ StLA, AUR 9696; StLA, AUR 9697; gl. tudi Giuseppe VALE, *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487*, Citta del Vaticano 1943 (Studi e testi, 103), str. 223, op. 2.

¹²⁸ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249; HÖFER 1992 (op. 15), str. 242–243.

¹²⁹ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249, 272; HÖFER 1992 (op. 15), str. 242.

¹³⁰ Nadškofijski arhiv, Videm (NŠA Videm), Archivio della Curia Arcivescovile Udinese (ACAU), Acta Curiae, 329, fol. 286r; gl. tudi VALE 1943 (op. 127), str. 251, op. 2.

¹³¹ StLA, Archiv Studenitz, Kloster, K. 1, H. 2, Archivium seu Copiale. Foundationum ac Privilegiorum. Conventus. Fontis Gratiae in Studeniz. Ord: Sti Dominici, št. 105; DOMENIG 2004 (op. 118), str. 124, 153, št. 103.

¹³² Prepis se hrani v StLA, AUR 7946a; gl. tudi Norbert WEISS, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 4: Quellenteil ab 1476*, Graz 1998 (tipkopis doktorske disertacije), str. 65–66.

¹³³ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 324-II, fol. 280r–280v (»cerkev« sv. Ane se v tem dokumentu omenja le enkrat, v vseh ostalih primerih je imenovana *cappella*). VALE 1943 (op. 127), str. 251, op. 2, na podlagi zapisa o cerkvi sv. Ane in vizitacijskega podatka iz leta 1599, da je bil beneficij sv. Ane, ki so ga oskrbovali člani dravskopoljske bratovščine, tedaj v župnijski cerkvi, domneva o njegovem prenosu v farno cerkev zaradi morebitnega požara.

omenja tudi »naše milostno gospostvo« v Celju in njegov odvetnik.¹³⁴ Bratovščina je ustanovila tudi kaplanijo blažene Device Marije pri Marijinem oltarju v župnijski cerkvi v Majšperku.¹³⁵ Bratovščina pa je imela še en beneficij, ki je v umetnostnozgodovinski literaturi pri obravnavi srednjeveške zgodovine celjske kapele ostal širše nekomentiran, čeprav ga navaja že Ignac Orožen. Beneficij te bratovščine je bil namreč tudi v kapeli sv. Treh kraljev, poznejši kapeli Žalostne Matere Božje,¹³⁶ kar je jasen dokaz povezanosti dravskopoljske bratovščine s celjsko kapelo že v srednjem veku. In ne samo to, ta beneficij so, kot beremo pri Orožnu, ustanovili grofje Celjski.¹³⁷ Arhivske listine pa razkrivajo še več. V Štajerskem deželnem arhivu hranijo dokument iz leta 1571, v katerem prosijo prošt in bratje bratovščine Naše Ljube Gospe na Dravskem polju nadvojvodo za ponovno potrditev pred mnogimi leti ustanovljene bratovščine na Dravskem polju, vseh njenih privilegijev in svoboščin in treh bratovščini inkorporiranih beneficijev, ki so jih ustanovili grofje Celjski, in sicer sv. Jakoba v Konjicah, sv. Ane v Bistrici in naše Gospe v Majšperku.¹³⁸ Gre za še en dokaz, da so bili grofje Celjski s konjiško bratovščino najtesneje povezani, saj je bil Jakobov oltar celo glavni bratovščinski oltar. Še več, grofje Celjski so ustanovili skupno kar štiri bratovščinske beneficije v štirih različnih cerkvah in krajih (Konjice, Celje, Bistrica, Majšperk). Domnevamo lahko, da je bil prav zaradi grofov Celjskih najimenojše beneficij v Celju in da je prav to prispevalo k ideji o prenosu sedeža bratovščine. V listini, izdani 8. maja 1530, se omenjajo sodnik in celjski mestni svet, ki so v svojem imenu in v imenu *Sankt Daniels Bruderschaft* predali neko njivo.¹³⁹ Takšna formulacija bi bila lahko dokaz za obstoj bratovščine sv. Danijela, ki je literatura ne pozna. Če pa je s tem izrazom mišljena »bratovščina, ki je delovala pri Sv. Danijelu«, bi to pomenilo, da je v tem času pri tej cerkvi delovala ena sama bratovščina. Da je v cerkvi sv. Danijela že v srednjem veku delovala Marijina bratovščina, o čemer bo govor v nadaljevanju, Ignacu Orožnu ni bilo znano,¹⁴⁰ prav tako je bilo to dejstvo v umetnostnozgodovinski literaturi spregledano.

(Srednjeveška) Marijina bratovščina v celjski kapeli

Iz zapisnika vizitacije, opravljene v letih 1544/45, izvemo, da sta bila tedaj v župnji sv. Danijela v Celju dva Marijina beneficija: *Das beneficium zu Cillj in der pharrkhirchen Unser Lieben Frauen bruderschaft, underm thurn genannt*.¹⁴¹ Ista vizitacija omenja hkrati *ain beneficium zu Cillj auf Unser Lieben Frauen altar in der pharrkhirchen*,¹⁴² ki ga Ignac Orožen enači s kaplanijo Naše Ljube Gospe in *sacello Trium Regum*.¹⁴³ Tako kot Ignac Orožen tudi Andrej Fekonja »beneficij Matere Božje – unserer

¹³⁴ StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 9: /.../ *der Stadtrichter von Feystriz, oder unser gnädige herrschaft von Cilli, oder ihr Anwalt, oder ein jeglicher Herr, oder Richter /.../*.

¹³⁵ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 274; HÖFER 1992 (op. 15), str. 257.

¹³⁶ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 200, 263–272.

¹³⁷ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83, 263.

¹³⁸ StLA, Finanzprokurator, Lehenakten, fasc. 2, št. 25, Bruderschaft am Draufeld.

¹³⁹ StLA, AUR 1530-05-08.

¹⁴⁰ Gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 278, kjer našteva še druge bratovščine, ki so poleg bratovščine Žalostne Matere Božje delovale v Celju v mestni župnji.

¹⁴¹ HÖFER 1992 (op. 15), str. 246.

¹⁴² HÖFER 1992 (op. 15), str. 246.

¹⁴³ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 200.

lieben Frau« postavlja v kapelo sv. Treh kraljev in ga loči od beneficija Matere Božje pod zvonikom.¹⁴⁴ Ignac Orožen v celjski mestni fari našteva skupno 23 beneficijev, od tega štiri Marijine. Poleg beneficija Naše ljube Gospe pri istoimenskem oltarju v kapeli sv. Treh kraljev¹⁴⁵ in beneficija Naše ljube Gospe pod zvonikom, prav tako v cerkvi sv. Danijela,¹⁴⁶ še beneficij blažene Device Marije *a latere*, katerega ustanovitelji so bili z ustanovo branja ene tedenske maše gospodje Rogaški,¹⁴⁷ in beneficij Marijinega Obiskovanja ali Naše ljube Gospe, prav tako pod zvonikom župnijske cerkve; ta beneficij naj bi neki zlatar ustanovil za vsakokratnega organista mestne župnije.¹⁴⁸ Kje je imel sedež beneficij *B. V. Mariae a latere*, Ignac Orožen ne navaja. Janko Orožen je bil mnenja, da se je pozneje združil z beneficijem sv. Ane v cerkvi sv. Danijela, katerega ustanovniki so bili gospodje Rogaški.¹⁴⁹ Montagnanov popis cerkva na Štajerskem v celjski župniji navaja 18 beneficijev, od tega dva Marijina, in sicer *beneficium B. Virginis sub Turri* in *beneficium B. Virginis Arch[idux] Coll[ator] possessor*.¹⁵⁰

Vizitacija iz let 1544/45 v celjski župniji sv. Danijela omenja eno Marijino bratovščino, in sicer pri omembi beneficija pod zvonikom. Na prvi pogled bi ta, zgoraj citirani zapis lahko razumeli tako, da je v celjski župnijski cerkvi delovala bratovščina Naše ljube Gospe pod zvonikom. Vendar pa natančnejše branje in upoštevanje tudi drugih arhivskih virov razkrije, da je že v srednjem veku v celjski župnijski cerkvi delovala Marijina bratovščina, ki pa se v virih nikoli ne omenja s pridevkom »pod zvonikom« ali »pod stolpom«. Tako je tudi razumeti vizitacijski zapisnik iz let 1544/45, ki navaja torej Marijin beneficij, imenovan pod zvonikom, bratovščine Naše ljube Gospe. Tudi v opombi Höferjeve izdaje vizitacijskega zapisnika je zabeleženo, da gre pri beneficiju pod zvonikom za beneficij bratovščine Naše ljube Gospe.¹⁵¹ Ta je imela svoj sedež v gotski severni kapeli, v cerkvi pa dodatno pod zvonikom še en beneficij, kar ni nič nenavadnega. Enak primer poznamo ravno iz Konjic, kjer je bratovščina, ki je imela sedež v kapeli sv. Jakoba, hkrati imela v cerkvi še dve nadaljnji kaplaniji, in sicer pri oltarjih sv. Duha ter sv. Erazma in Sebastijana. Od kod trditev, da je bil sedež Marijine bratovščine prav v gotski kapeli?

Marijina bratovščina se v Celju omenja že v 15. stoletju. V prepisu listine, izdane 13. novembra 1472 v Vidmu, ki ga hrani Štajerski deželni arhiv, se omenja *Joannes Strobol capellanum fraternitatis beate Marie virginis in Cilia /.../*.¹⁵² V prid tezi, da bi ta bratovščina lahko delovala v cerkvi sv. Danijela, bi govorila vsebina listine, s katero je oglejski gubernator in škof Angelo Fasolo, škof v Feltrah, ljubljanskemu škofu poveril odločitev glede spora med kaplanom Janezom (Johannom) Stroblom in Jakobom (Jacobusom) Dachawerjem, ki je bil vikar cerkve sv. Danijela v Celju. Vikar cerkve sv. Danijela v Celju se je namreč pritožil čez kaplana bratovščine blažene Device Marije v Celju, ker naj bi se ta po lastni volji in lahkomišelni drznosti spuščal v dušno pastirstvo, ki je bilo zaupano

¹⁴⁴ FEKONJA 1895 (op. 19), str. 751.

¹⁴⁵ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 200.

¹⁴⁶ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 203–204.

¹⁴⁷ OROŽEN 1854 (op. 16), str. 167; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 218.

¹⁴⁸ OROŽEN 1854 (op. 16), str. 168–169; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 218. Prim. OŽINGER 1991 (op. 15), str. 257; gl. tudi StLA, GSTA, 92, št. 26.

¹⁴⁹ OROŽEN 1971 (op. 17), str. 607; o beneficiju sv. Ane v mestni župnijski cerkvi gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 218–219.

¹⁵⁰ HÖFLER 1982 (op. 25), str. 64–67.

¹⁵¹ Gl. HÖFER 1992 (op. 15), str. 246, op. 8.

¹⁵² StLA, AUR 7444b; gl. tudi Norbert WEISS, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 3: Quellenteil 1401 bis 1475*, Graz 1998 (tipkopis doktorske disertacije), str. 254.

vikarju, ne da bi, kot je bil dolžan, za to zaprosil in dobil dovoljenje in proti volji duhovnika Jakoba. Ker je škof Fasolo želel pravično razsodbo, je zaradi krajevne oddaljenosti prosil za posredovanje ljubljanskega škofa in njemu prepustil odločitev. Četudi bi se vikar Jakob in kaplan Janez lahko sprla tudi v primeru, da bi kaplan deloval pri kaki drugi celjski cerkvi, spor zaradi dušnega pastirstva vendarle najverjetneje kaže na to, da sta oba delovala pri Sv. Danijelu. Dne 11. marca 1478 se Strobel omenja kot notar savinjskega arhidiakona,¹⁵³ kot *Joanni Strobl cappellano ad beatam Virginem in Cilia* se omenja 10. aprila 1479,¹⁵⁴ 21. januarja 1480 se *Joanni Strobel* navaja kot *cappellano in Cilia*,¹⁵⁵ 22. januarja 1480 pa kot *presbiter Ioanni Strobel altaris beate virginis in ecclesia s. Danielis*,¹⁵⁶ kar je tudi dokaz, da je ta bratovščina dejansko delovala v celjski cerkvi sv. Danijela. Štiri leta za tem, 14. aprila 1484,¹⁵⁷ se v virih omenja Primož (Primus) Wasserhoffer, in sicer kot *venerabilis domini Primi cappellani fraternitate beate Virginis in Cilia*. Primusa Wasserhofferja, kaplana bratovščine blažene Device Marije v Celju, v virih ponovno najdemo v letih 1487 in 1495. Z listino, izdano v Vidmu 14. avgusta 1487, je oglejski generalni vikar Butius de Palmulis zaukazal vsem dolžnikom Marijine kapele v Celju, naj v določenem roku izpolnijo svoje dolžnosti in obveznosti. V tej listini se omenja *./.../ collegio et fraternitati beate Marie virginis in Cilia et aliorum quorumcunque debitorum factorum seu spectantium fundationi seu cappelle eiusdem fraternitatis, in qua est institutus venerabilis dominus Primus Wasserhoffer ./.../*.¹⁵⁸ Govor je torej o kolegiju in bratovščini blažene Device Marije v Celju ter celo bratovščinski ustanovi oziroma kapeli, v kateri je bil umeščen častiti gospod Primož Wasserhoffer. 25. avgusta 1486 se omenja kot *Primo cappellano beate Virginis Marie in Cilia*,¹⁵⁹ 1. aprila 1495 pa je špitalski mojster in meščan Celja Mertz Kramer prodal vrt pred Celjem Primožu Wasserhoferju, ki je bil *derzeit Kaplan der Liebfrauen-Bruderschaft zu Cilj*.¹⁶⁰ Iz listine iz leta 1487 je razvidno, da je celjska bratovščina Naše ljube Gospe poleg kaplana imela tudi svojo kapelo,¹⁶¹ ki bi bila lahko prav severna gotska kapela v cerkvi sv. Danijela. Na to bi kazalo nekaj nadaljnjih listin, ki kapelo s tem patrocinijem jasno locirajo v celjsko cerkev sv. Danijela. 27. decembra 1476 so tako različni dobrotniki, med njimi tudi Andrej Hohenwarter, volili župnijski cerkvi

¹⁵³ Gl. prepis v StLA, AUR 7697c; gl. tudi WEISS 1998 (op. 132), str. 25. Zakaj Norbert WEISS, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 1: Darstellungsteil*, Graz 1998 (tipkopis doktorske disertacije), str. 223, 229 (enako Norbert WEISS, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Graz 2002 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 46), str. 223, 229), kot leto, od katerega se v Celju listinsko omenja bratovščina Naše ljube Gospe, omenja šele leto 1487, ni jasno, gre pa najverjetneje za nehoten spregled listine iz leta 1472.

¹⁵⁴ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 330, fol. 273v; prepis v StLA, AUR 7767a; gl. tudi VALE 1943 (op. 127), str. 261, op. 4; WEISS 1998 (op. 132), str. 44–45.

¹⁵⁵ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 330, fol. 368r; prepis v StLA, AUR 7815; gl. tudi WEISS 1998 (op. 132), str. 48.

¹⁵⁶ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 330, fol. 369r; prepis v StLA, AUR 7815c; gl. tudi VALE 1943 (op. 127), str. 261, op. 4 (z letnico 1482); WEISS 1998 (op. 132), str. 50.

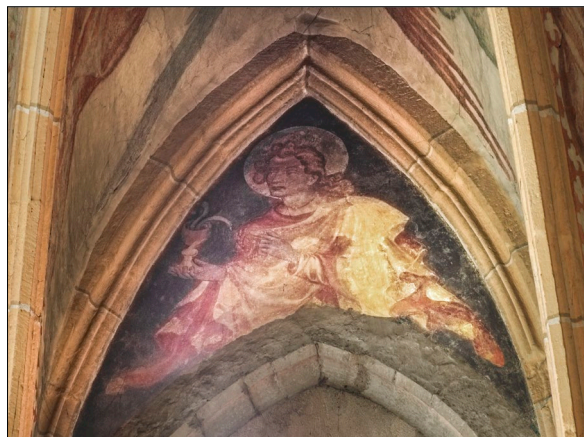
¹⁵⁷ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 331, fol. 667v; prepis v StLA, AUR 7982a; gl. tudi VALE 1943 (op. 127), str. 261, op. 4, str. 243, op. 4; WEISS 1998 (op. 132), str. 70.

¹⁵⁸ NŠA Videm, ACAU, Acta Curiae, 333, fol. 414v; prepis v StLA, AUR 8214; gl. tudi WEISS 1998 (op. 132), str. 80–81. VALE 1943 (op. 127), str. 261, op. 4, navaja, da je imel Wasserhoffer tudi leta 1487 beneficij. Neki *Primus Wasserhofer de Stain* je leta 1465 vpisan kot bakalaver dunajske artistske fakultete, gl. Primož SIMONITI, *Humanismus bei den Slovenen. Slowenische Humanisten bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts* (ur. Marija Wakounig), Wien 2008, str. 297.

¹⁵⁹ Gl. prepis v StLA, AUR 8121; gl. tudi VALE 1943 (op. 127), str. 243, op. 4; WEISS 1998 (op. 132), str. 77–78.

¹⁶⁰ StLA, AUR 9353; gl. tudi WEISS 1998 (op. 132), str. 124.

¹⁶¹ Prim. WEISS 1998 (op. 132), str. 227.

7. Sv. Janez Evangelist na vzhodnem sklepu oboka, ok. 1410–1420, kapela Žalostne Matere Božje, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

šest (člani bratovščine?), ki so volili sredstva za opravljanje večne maše. Andrej Hohenwarter, ki je bil med letoma 1457 in 1470 glavar metliške grofije, v letih 1475–1502 pa glavar na gradu Zgornje Celje, poleg tega pa je imel tudi častni položaj dednega stolnika na Kranjskem,¹⁶³ je bil najverjetneje tudi član katere od bratovščin, ki so delovale pri celjski cerkvi sv. Danijela, v kateri je ohranjen ne samo njegov nagrobnik, marveč tudi nagrobnik njegove žene Suzane von Auersperg. Oba sta bila med drugim tudi člana bratovščine sv. Rešnjega Telesa, ki je delovala v Metliki in se je leta 1466 združila s tamkajšnjo bratovščino Naše ljube Gospe.¹⁶⁴ Po drugi strani prav Andreja Hohenwartera ja srečamo tudi v povezavi z listinami, ki se navezujejo na dravskopoljsko bratovščino, kar je še ena (pozno)srednjeveška povezava med dravskopoljsko bratovščino in Celjem.¹⁶⁵

Kaplan bratovščine Naše ljube Gospe v Celju se omenja tudi v dokumentu iz leta 1498, v katerem *Primoss Wasserhoffer der Zeyt Cadplan Unser Lieben frauen Bruderschaft zu Cilli* piše, kaj je iz ljubezni, zvestobe in prijateljstva dal svojemu ljubemu bratu Ulriku Wasserhofferju, tržanu v Šoštanju.¹⁶⁶ Na podlagi predstavljenega se zdi, da se tudi navedba *Fridericus Walpurger, rector altaris*

sv. Danijela sredstva za večne maše, ki jih je za to določen kaplan moral opravljati v kapeli Naše ljube Gospe (*in sand Daniels pharkirchen zu Cily in unser(n) lieben frawn cappeln*), in sicer pri oltarju na desni strani, ki je posvečen sv. Janezu Evangelistu, apostolu Petru in sv. Doroteji.¹⁶² Sv. Janez Evangelist je naslikan tudi v vzhodnem delu kapele v ločnih poljih pod sosvodnicami, in sicer desno od Veronikinega prta v osrednjem polju na vzhodni steni (sl. 7). Ta listina nas torej ne seznanja samo s tedanjim patrocinijem enega od stranskih oltarjev, marveč tudi s tedaj uveljavljenim patrocinijem kapele. V tej listini izstopa tudi število dobrotnikov, skupno

¹⁶² Zgodovinski arhiv Celje, L 7 Min, dostopno na: https://www.monasterium.net/mom/SI-ZAC/Minoritski/SI_ZAC_L_7_Min/charter?_lang=deu (4. 6. 2022). Prim. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 206–207; HÖFLER 1982 (op. 25), str. 64–65; HÖFER 1992 (op. 15), str. 241–242.

¹⁶³ Gl. Miha KOSI, Graffschaft Mettling. Razvoj dežele in deželnega plemstva metliške grofije od 13. do konca 15. stoletja, *Neumarkt–Möttling–Metlika. Nastanek in razvoj mesta od konca 13. do začetka 19. stoletja* (ur. Janez Weiss), Metlika 2018, str. 71–72.

¹⁶⁴ Gl. Janez WEISS, *Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelj*, Metlika 2021, str. 28–29. O njunih nagrobnikih gl. Josef Andreas JANISCH, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen*, 1, Graz 1878, str. 80; Emil KROPF, *Notizen, Mittheilungen der k. k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, n. F. 7, 1881, str. LXXIV–LXXV; Marijan MAROLT, *Celjski nagrobniki 15. in 16. stoletja*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 8, 1928, str. 77, 78–82; MAROLT 1931 (op. 61), str. 22, 25, 30–32; Emilijan CEVC, *Gotsko kiparstvo*, Ljubljana 1967 (*Ars Sloveniae*), str. XXVII, kat. št. 54; Emilijan CEVC, *Poznogotska plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1970, str. 22–24, 71, 72–73. O Andreju Hohenwarterju gl. tudi Andrej NARED, *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*, Ljubljana 2009 (*Thesaurus memoriae. Dissertationes*, 7), str. 163–164.

¹⁶⁵ Gl. npr. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 31–32; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 233.

¹⁶⁶ StLA, Innerösterreichischer Hofkammer, Sachabteilung der Hofkammer, K. 62, H. 1, fol. 177r–178v.

beate Marie virginis in cappella maiori ecclesie parrochialis sancti Danielis in Cilia z dne 7. februar 1458, za katero Robert Peskar piše, da ni jasno, ali se »omemba nanaša na Marijin oltar v kapeli ali pa le na Marijin oltar na pevskem koru«,¹⁶⁷ zaradi eksplicitne navedbe najverjetneje vendarle nanaša prav na severno kapelo,¹⁶⁸ saj v virih ne zasledimo omembe Marijine kapele na koru ali pod zvonikom. Omenjeni Walpurger se v virih omenja še enkrat, in sicer v habsburški fevdni knjigi za celjsko posest, in sicer iz časa med letoma 1457 in 1461, kjer ga najdemo kot *Fridreich Waldpurg caplan vnsr frawn altar zu Cili*.¹⁶⁹ V Celju je bila kapela z oltarjem blažene Device Marije sicer tudi v celjski mestni rezidenci (Knežji dvor),¹⁷⁰ v listini, izdani 1. oktobra 1400, se omenjata *cappella et altare beate Marie virginis in castro Cilie in plebe sancti Daniel*, ko je bil vernikom na določene praznike zagotovljen 40-dnevni odpustek,¹⁷¹ vendar iz listin ni znano, da bi pri grajski kapeli delovala tudi bratovščina. Da se omemba Friderika Walpurgerja nanaša na gotško kapelo celjske župnijske cerkve, potrjuje Ignac Orožen, ki tega duhovnika navaja kot edinega znanega srednjeveškega kaplana pri Marijinem oltarju z beneficijem *B. V. Mariae Dolorosae* v celjski kapeli (*Kaplan B. M. V. in sacello*).¹⁷² Listina, izdana 7. februarja 1458, je hkrati tudi najstarejši vir o oltarju *in cappella maiori ecclesie parrochialis sancti Danielis*.

Z bratovščino je bila bržkone povezana tudi poslikava zahodne zunanje stene kapele (sl. 8). Pod ikonografskim motivom *Hortus conclusus* iz časa okoli 1520–1530 so namreč na tej steni sledovi starejše poslikave iz prve polovice 15. stoletja z apostolom in klečečo donatorico.¹⁷³ Gorazd Bence je na podlagi še vidnih fragmentov mnenja, da je starejša plast poslikave (sl. 9) zavzemala celotno steno nad gotskim portalom, da jo je uokvirjala baldahinska arhitektura in da je bila v središču Marija z Jezusom z vrsto svetnikov. Domneva, da se je k Mariji z obeh strani v priprošnji obračalo več donatorjev. Pomenljivo je, da Bence poslikavo v slovenskem prostoru vzporeja s poslikavo v tretji poli konjiške severne kapele.¹⁷⁴

V pregledanih virih kapela nastopa ali s patrocinijem sv. Treh kraljev ali z Marijinim patrocinijem, enako neenotne pa so tudi navedbe za oltar, pri katerem je bil beneficiat Tomaž Hren. Ignac Orožen tako navaja, da je nadvojvoda Karel Hrenu 13. maja 1573 podelil beneficij Naše ljube Gospe *in sacello Trium Regum*.¹⁷⁵ Po drugi strani pa Polidor Montagnana eksplicitno omenja *B[eneficium]*

¹⁶⁷ PESKAR 2005 (op. 66), str. 186.

¹⁶⁸ Listina se hrani v StLA, AUR 6653a; gl. tudi WEISS 1998 (op. 152), str. 172–173. Na katero bratovščino, ki je nekdaj delovala v Celju, se v svoji listini, izdani 14. septembra 1374, s katero je v cerkvi sv. Danijela ustanovil večno mašo, sklicuje celjski grof Herman, ni jasno. Za listino gl. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (ARS) Zbirka listin, 1063/5986. V letu, ko je bila izdana listina, celjska kapela domnevno še ni bila v gradnji.

¹⁶⁹ StLA, Archiv Cilli, Herrschaft und Stadt, K. 3, H. 17, fol. 70r.

¹⁷⁰ Gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 145–146.

¹⁷¹ ARS, CE II 108.

¹⁷² OROŽEN 1880 (op. 4), str. 263.

¹⁷³ HÖFLER 2004 (op. 29), str. 91.

¹⁷⁴ Gorazd BENCE, *Donatorska podoba 14. in 15. stoletja na Štajerskem. Vizualizacija naročnikov v srednjeveških sakralnih prostorih*, Ljubljana 2017 (tipkopis doktorske disertacije), str. 41–42.

¹⁷⁵ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249, 264–265. FEKONJA 1895 (op. 19), str. 751, piše, da so kapelo »utemeljili celjski grofi« in da je beneficij Naše ljube Gospe med letoma 1573 in 1598 imel Tomaž Hren. OROŽEN 1971 (op. 17), str. 607, navaja, da je bil Tomaž Hren kaplan bratovščine pri oltarju blažene Device v kapeli sv. Treh kraljev. Franci PETRIČ, *Življenjska pot Tomaža Hrena (1560–1630), Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 78–79, navaja, da je Hren navedenega dne pridobil beneficij Žalostne Matere Božje v kapeli sv. Treh kraljev v celjski župnijski cerkvi, ki ga je obdržal vse do škofovskega posvečenja leta 1599. France Martin DOLINAR, *Ljubljanski škofje, Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2007, str. 27, piše le, da je Tomaž Hren 13. maja 1573 prejel »beneficij v župnijski cerkvi v Celju«.

8. Poslikava zahodne stene kapele Žalostne Matere Božje, prva polovica 15. stoletja in 1520–1530, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

9. Poslikava zahodne stene kapele Žalostne Matere Božje, fragment spodnje plasti poslikave iz prve polovice 15. stoletja, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

*trium Regum in Eccl[es]ia e[st] sub Collat[i]one Arch[iducis] quod possidet D[omi]n[u]s Thomas Kreen Can[onicus] Labacen[sis].*¹⁷⁶ Josip Turk je leta 1928 zapisal, da je Gašper Žitnik 13. maja 1573 od nadvojvoda Karla za Tomaža Hrena pridobil beneficij Žalostne Matere Božje v kapeli sv. Treh kraljev v celjski župni cerkvi, ki ga je obdržal do leta 1599,¹⁷⁷ Ana Lavrič pa po drugi strani piše, da je za Tomaža Hrena pri nadvojvodu Karlu Hrenov stric Gašper Žitnik, doktor prava in profesor na dunajski univerzi, pridobil beneficij sv. Treh kraljev v kapeli Žalostne Matere Božje pri opatijski cerkvi.¹⁷⁸ V Hrenovih vizitacijskih protokolih iz leta 1624 preberemo, da mu je nadvojvoda Karel podelil *Beneficium B. MARIE Virginis Sacello TRIUM Reggum Cilleæ*.¹⁷⁹

Kaplanija Naše ljube Gospe *im Sacell* se omenja 13. septembra 1506,¹⁸⁰ leta 1584 se prav tako še omenja kaplanija pri oltarju Naše ljube Gospe *im Sacell zu Cilli*,¹⁸¹ medtem ko Montagnanov popis cerkva na Štajerskem v župniji sv. Danijela v Celju iz časa med letoma 1592 in 1596 med

¹⁷⁶ HÖFLER 1982 (op. 25), str. 64. Beneficij sv. Treh kraljev v rokah Tomaža Hrena omenjata tudi HÖFLER 1982 (op. 25), str. 15–16; PESKAR 2005 (op. 66), str. 186.

¹⁷⁷ Josip TURK, Tomaž Hren, *Bogoslovni vestnik*, 8, 1928, str. 2.

¹⁷⁸ LAVRIČ 1988 (op. 21), str. 22. Za Žitnika gl. tudi Walter LUKAN, Gradivo k biografiji škofa Tomaža Hrena v dunajskih arhivih, *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 9–10; Vlado VALENCIČ, Žitnik, Gašper, palatinski grof (okoli 1535–1585), *Slovenska biografija*, 2013 (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi902880/#slovenski-biografski-leksikon> (11. julij 2022)).

¹⁷⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), NŠAL 11, Škofijski protokoli, šk. 1, Hrenov protokol 2, fol. 348.

¹⁸⁰ StLA, Hofschatzgewölbebuch 4, fol. 978; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 264; WEISS 1998 (op. 132), str. 178.

¹⁸¹ Gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 264–265.

drugim našteva *beneficium B. Virginis sub Turri; beneficium trium Regum /.../*; in *beneficium B. Virginis Archidux collator possessor /.../*.¹⁸² Janez Höfler domneva, da bi bil slednji beneficij morda lahko beneficij v kapeli Matere Božje v celjskem Knežjem dvoru,¹⁸³ vendar pa bi se ta navedba prav lahko nanašala na severno gotsko kapelo v župnijski cerkvi in tamkajšnji Marijin oltar, ki se omenja tako v času pred kakor tudi v času po Montagnanovem popisu. Beneficiat tega oltarja je bil običajno imenovan *beneficiatus caesareus*, ker je bil deželni vojvoda kot dedni naslednik grofov Celjskih *collator* beneficija.¹⁸⁴ Prav vojvoda pa je bil *collator* tudi Marijinega beneficija, ki ga omenja Montagnana, a ne navaja njegove točne lokacije. Marijina bratovščina na Dravskem polju je v tem času imela poleg pri konjiškem oltarju sv. Jakoba prezentacijsko pravico še pri oltarjih sv. Ane v Slovenski Bistrici in sv. Duha v konjiški župnijski cerkvi, na oltar sv. Erazma in Sebastijana v Konjicah je prezentiral nadvojvoda, za Marijin oltar v Majšperku in bistriški beneficij *B. Vir[ginis] in Ciuitate* pa v tem popisu prezentacijska pravica ni navedena.¹⁸⁵ Štajerski deželni davčni register še leta 1623 omenja *ULF. Kaplanei im Sacell* in hkrati tudi še *ULF. Kaplanei unterm Glockenturm*.¹⁸⁶ Zgovorna je tudi še vizitacija iz zgodnjega 18. stoletja, iz katere pa izvemo, da so bili tedaj v kapeli Žalostne Matere Božje trije oltarji, in sicer veliki ter dva stranska, oba prav tako Marijina: desni Žalostne Matere Božje, levi blažene Device Marije. Vizitator je leta 1706 med drugim ukazal, naj vse tri oltarje v kapeli, ker so posvečeni, zaznamujejo s črnim križem. V cerkvi se kot drugi oltar omenja oltar Device Marije, Marijin oltar je stal tudi v novozgrajeni kapeli sv. rožnega venca. Leta 1706 je vizitator določil, naj za odobritev rožnovenske bratovščine zaprosijo pri arhidiakonu; bratovščina je takrat v cerkvi sicer delovala tudi pri oltarju sv. Rešnjega telesa. Pod zvonikom je stal še oltar Marijinega obiskovanja. V začetku 18. stoletja je bilo tako v cerkvi kar šest Marijinih oltarjev, od tega trije v gotski kapeli. Trije od šestih Marijinih oltarjev so imeli tudi beneficije: prvi beneficij, t. i. rogaška ustanova, je bil pri oltarju bl. Device Marije, ki je tokrat lociran *a dextris*, torej na

¹⁸² HÖFLER 1982 (op. 25), str. 64.

¹⁸³ HÖFLER 1982 (op. 25), str. 65. O kapeli gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 145–146; gl. tudi Janez HÖFLER, *Oglejski generalni vikarji in drugi patriarhovi pooblaščenca na Slovenskem v poznem srednjem veku (1300–1535)*, Ljubljana 2018 (Historia artis. Zbirka Oddelka za umetnostno zgodovino. Podzbirka ICCHS), str. 52. OROŽEN 1971 (op. 17) str. 609, piše, da se beneficij sv. Marije v spodnjem celjskem gradu »omenja samo še leta 1460«.

¹⁸⁴ O tem gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 272.

¹⁸⁵ Gl. HÖFLER 1982 (op. 25), str. 16, 80, 82, 84. HÖFLER 1992 (op. 15), str. 257, za kaplanijo v Majšperku navaja: *Lehensherrn ist die statt und gmaine burgerschafft zu Feistritz. Die vogtey gehört der herrschafft Monnsperg zue. Confirmator ist der patriarch zu Aglan*. Prim. OŽINGER 1991 (op. 15), str. 154, 167–168, 174, 329, 346, 403, 461–462, 779. HÖFLER 1982 (op. 25), str. 83, Montagnanove omembe Marijinega beneficija ne povezuje z dravskopoljsko bratovščino, marveč piše, da gre pri tem beneficiju za »cerkev Matere Božje v mestu«. Da gre za bratovščinsko kaplanijo, je razvidno iz HÖFLER 1992 (op. 15), str. 242–243: *Die caplaney Unser Lieben Frauen zu Feistritz in der statt. Fundator ist die groß bruederschafft im Traafeldt, der stiftbrief ist verbrunnen. Lehensherrn sein die burger und gmaine stadt zu Feistritz. Confirmator ist ein pharrer zu Feistritz anstatt des patriarchen zu Aglan*.

¹⁸⁶ Franz PICHLER, *Landschaftliche Steuerregister des 17. und 18. Jahrhunderts, Mitteilungen des Steiermärkisches Landesarchives*, 9, 1959, str. 43; v Konjicah (str. 51) omenja *Kaplanei St. Jakob »im Stock«*. Zanimiv pregled nad nihanjem imena prinaša pregled urbarjev za konec 17. in prvo polovico 18. stoletja: StLA, GSTA, 128, 5–14, 129: v zavoju 10 najdemo urbarje beneficija oltarja Naše ljube Gospe *im Sacell* v župnijski cerkvi v Celju za leta 1694, 1701 in 1707, v zavoju 11 so hranjeni registri, naslovljeni *Getraidt Zechendt Register*, za leta 1727, 1731 in 1732 za beneficij *Beatissimae Matris Dolorosae in Sacello zu Cilly*. Urbarja v 12. zavoju sta iz leta 1748 in se nanašata na *Beneficium Unser Lieben Frauen B. M. V. Matris Dolorosae*, medtem ko se urbarja iz let 1753 in 1755 v istem, torej 12. zavoju, nanašata le še na *Beneficio B. M. B. Matris Dolorosa in Sacello zu Cilli*. Inventar oltarja Naše ljube Gospe v kapeli župnijske cerkve v Celju, ki je bil sestavljen po odredbi nadvojvode Karla, daje vtis, da je bil v kapeli tedaj en sam, in sicer Marijin oltar, gl. StLA, GSTA, 170, 3. del, dokument št. 8.

desni strani. Prav iz te vizitacije je tako razvidno, da je bil ta oltar v župnijski cerkvi. Pri oltarju Marijinega obiskovanja pod zvonikom je bila ustanova za organista, patron tega beneficija je bil magistrat; pri glavnem oltarju v kapeli Žalostne Matere Božje pa je bil cesarski beneficij.¹⁸⁷

Čeprav sega najstarejši podatek o celjski bratovščini, ki mi ga je zaenkrat uspelo najti, v čas po izumrtju grofov Celjskih, lahko domnevamo, da je bratovščina delovala že v prvi polovici 15. stoletja in da so bili njeni člani tudi Celjani. Robert Peskar je v konjiški kapeli upravičeno pogrešal Marijin oltar, ki bi ga glede na Marijino bratovščino vsekakor lahko pričakovali, vendar v virih ni izpričan.¹⁸⁸ Dejstvo, da je bil sedež bratovščine v kapeli, ki sploh ni bila posvečena Mariji, marveč sv. Jakobu, bi bila lahko za grofe Celjske kot elitne člane bratovščine pomembna vzpodbuda, da sami poskrbijo za to, da bo bratovščina dobila novo kapelo z Marijinim oltarjem. Ker so v Celju Celjani zgradili imenitno reprezentativno kapelo, bi se zlahka njim porodila ideja o prestavitvi sedeža bratovščine. Hrenova predstavitev sedeža bi namreč kazala na neko povezavo konjiške bratovščine s celjsko kapelo prek grofov Celjskih že v srednjem veku. Tomaž Hren je »povsod poživiljal delovanje starih kongregacij in pospeševal ustanavljanje novih«. ¹⁸⁹ Z idejo o prenosu bratovščinskega sedeža iz Konjic v Celje, in to prav v to konkretno kapelo in ne v katero drugo celjsko kapelo ali cerkev, se je zagotovo navezal na neko starejšo tradicijo oziroma na neko starejšo povezavo te kapele s konjiško bratovščino. V prid tej tezi bi kazalo tudi pismo, datirano 1. maja 1623, v katerem prošt celjske bratovščine Marije sedmih bolečin, nadduhovnik in župnik v Laškem Baltazar Tavčar (Tautscher) škofa Tomaža Hrena med drugim prosi za relikvije in vabi k posvetitvi kapele na praznik Kristusovega Vnebohoda. Škofa pri tem imenuje restavratorja bratovščine Marije sedmih bolečin.¹⁹⁰ Omemba Tomaža Hrena kot restavratorja se seveda v prvi vrsti nanaša na to, da je Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju delovala že v srednjem veku,¹⁹¹ vendar pa izraz restavrator odpira tudi možnost širšega razumevanja v smislu obuditve bratovščinskih pobožnosti prav v tej kapeli. Tomaž Hren je kot kaplan oltarja *in sacello Trium Regum* v Celju¹⁹² zagotovo poznal tudi zgodovino kapele. Ignac Orožen je menil, da je škof Hren kot restavrator bratovščine le-to sam ali prek namestnikov celo vodil.¹⁹³ To je domneval na podlagi podatka, da so bili na bratovščinski kongregaciji 5. novembra 1613 župniki Andrej Fellmann, Franc Magerle in Peter Waldtschin zbrani namesto ljubljanskega škofa.¹⁹⁴ Ignac Orožen pa v svoji knjigi iz leta 1880 ne omenja¹⁹⁵ še enega, v našem kontekstu izjemno pomenljivega podatka, in sicer da je Hren v času do škofovske posvetitve užival ne le beneficij v celjski kapeli, marveč tudi beneficij sv. Jakoba v župnijski cerkvi v Konjicah,¹⁹⁶ kar je še en dokaz o povezanosti obeh lokacij pred prestavitvijo sedeža.

Celjska kapela bi bila v srednjem veku lahko neke vrste dodatno svetišče, v katerem so grofje Celjski opravljali pobožnosti, ki jih je pospeševala dravskopoljska bratovščina, saj so v njej ustanovili

¹⁸⁷ StLA, GSTA, 92, št. 26. Za opozorilo na ta vizitacijski zapisnik in pomoč pri njegovi pravilni interpretaciji se najlepše zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

¹⁸⁸ Gl. PESKAR 2005 (op. 66), str. 271.

¹⁸⁹ LAVRIČ 1988 (op. 21), str. 25.

¹⁹⁰ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 85–86, 249–250.

¹⁹¹ Bratovščina je bila razpuščena v drugi polovici nemirnega 16. stoletja, gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249.

¹⁹² OROŽEN 1880 (op. 4), str. 249.

¹⁹³ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250.

¹⁹⁴ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 250, 254.

¹⁹⁵ Gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 273.

¹⁹⁶ Gl. Anton KOBLAR, Drobtinice iz furlanskih arhivov, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 2, 1892, str. 65.

tudi bratovščinski beneficij. Že v srednjem veku pa morda korenini tudi ideja o prenosu sedeža v celjsko kapelo. Ker to ni bila lahka naloga, so grofje v celjski kapeli očitno najprej osnovali novo Marijino bratovščino, ki je v sodobni umetnostnozgodovinski literaturi ostala tako rekoč povsem spregledana.

Češčenje Marije je bilo v celjski kapeli sv. Treh kraljev močno prisotno že dosti prej kot šele konec 16. stoletja oziroma že v srednjem veku. To na prvem mestu potrjuje *beneficium zu Cilly auf Unser Lieben Frauen altar* v župnijski cerkvi sv. Danijela, ki ga navaja vizitacija iz let 1544/45¹⁹⁷ in ga je Ignac Orožen enačil s kaplanijo Naše ljube Gospe *in sacello trium regum*, ustanovo grofov Celjskih.¹⁹⁸ Orožen ne omenja ne, kdo od Celjskih naj bi bil ustanovitelj, ne katerega leta, prav tako za ta podatek ne citira nobenega vira. Navaja le, da je v kapeli stal Marijin oltar, pri katerem so grofje Celjski imeli patronat oziroma pri njem ustanovili beneficij, imenovan Naše Ljube Gospe ali Žalostne Matere Božje (»u. l. *Frau in sacello Trium Regum*« oder »*Matris Dolorosae*«).¹⁹⁹

Češčenje Žalostne Matere Božje v celjski in konjiški kapeli in tamkajšnjih bratovščinah

Da so Žalostno Mater Božjo častili v celjski kapeli že v srednjem veku, potrjuje že srednjeveška ikonografija kapele. Ohranjene obočne poslikave, stavbno kiparstvo in izjemno kvalitetna plastika Pieta ne kažejo povezav z ikonografijo sv. Treh kraljev. Nasprotno, ohranjeni kip skupaj s podobo Prestola milosti nad njim razkriva poudarjeno češčenje bolečine, saj je kip Pieta, *Mater Dolorosae* (sl. 10), postavljen v korelacijo s trpečim Bogom Očetom, ki, tako kot Marija, drži v rokah mrtvega Sina (sl. 11). Za kip Pieta iz okoli leta 1400, delo potujočega češkega kiparja,²⁰⁰ ni izpričano nobeno drugo mesto in je najverjetneje že od nastanka v tej kapeli.²⁰¹ Že France Stele je bil mnenja, da Pieta in obočna poslikava predstavljata ikonografsko celoto in da je poslikava, ki se povezuje z Žalostno Materjo Božjo, nastala »v zvezi s to Marijo« oziroma »kot spremstvo za tak ne pa mogoče za kakšen

¹⁹⁷ HÖFER 1992 (op. 15), str. 246.

¹⁹⁸ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83, 200, 263–264.

¹⁹⁹ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83, gl. tudi str. 200, 263–264, 266. STOPAR 1971 (op. 35), str. 67, navaja, da se je ta listina ohranila, vendar citira »le« Ignaca Orožna.

²⁰⁰ Klementina JURANČIČ, Lepa Sočutna, *Gotika v Sloveniji* 1995 (op. 91), str. 177, 179; SCHULTES 1995 (op. 92), str. 180, 181 (avtor dopušča možnost datacije tudi pred letom 1400); Janez HÖFLER, Die Grafen und Fürsten von Cilli als Mäzene und Förderer der Kunst, *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg, 8.–10. Juni 2005* (ur. Michel Pauly, François Reinert), Mainz am Rhein 2006, str. 340; HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583, 584. GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCVI, je kip umestil v 14. stoletje; Karl GARZAROLI VON THURNLACKH, *Mittelalterliche Plastik in Steiermark*, Graz 1941, str. 101, je kip postavil v čas 1420–1425 in ga pripisal Mojstru iz Großlobminga. CURK 1966 (op. 60), str. 18, in STELE 1972 (op. 88), str. LXXV, sta plastiko umeščala v začetek 15. stoletja. CEVC 1967 (op. 164), str. XVI, kat. št. 29, jo je umestil v čas okoli leta 1400 in zapisal, da je oblikovno izhodišče pri tem kipu češko-šlezjsko. Emilijan CEVC, *Gotska plastika na Slovenskem*, Narodna galerija, Ljubljana 1973, str. 97–98, je kip datiral v čas okoli let 1410–1415 in ni izključeval salzburškega izhodišča. Dieter GROSSMANN, *Werkverzeichnis, Stabat Mater. Maria unter dem Kreuz in der Kunst um 1400. Ausstellung im Salzburger Dom 1. Juni bis 15. September 1970*, Dommuseum, Salzburg 1970, str. 86: prvo desetletje 15. stoletja s pripisom, da gre za salzburško delo ali morda delo pod salzburškim vplivom. Jože ANDERLIČ, Marijan ZADNIKAR, *Kunst in Slowenien. Architektur, Malerei und Plastik im Sakralbereich*, Wien-München 1985, str. 104, sta plastiko umestila v čas okoli leta 1410 in ji tako kot že Emilijan Cevc pripisala češki izvor.

²⁰¹ Gl. STELE 1970 (op. 87), str. 270; HÖFLER 2006 (op. 200), str. 340; HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583. SCHULTES 1995 (op. 92), str. 175, nasprotno navaja, da sploh ni gotovo, če je bila plastika izdelana za to kapelo, ki je bila sprva posvečena sv. Trem kraljem.

10. Pieta, ok. 1400,
kapela Žalostne Matere
Božje, župnijska cerkev
sv. Danijela, Celje

starejši oltar sv. Treh kraljev ali kaj podobnega.²⁰² Okoli motiva Prestol milosti so razporejeni angeli z *arma Christi*, dodatno pa trpljenje in bolečino naglašata tudi motiv sv. Janeza Evangelista in Veronikin prt.²⁰³ Domnevamo lahko, da je na spremembo oziroma natančnejše definiranje

²⁰² Gl. STELE 1970 (op. 87), str. 270, kjer je poslikavo umestil v prva desetletja 15. stoletja. V svojih zapiskih je leto pred tem (ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (UIFS), Terenski zapiski Franceta Steleta, XXA, 1969, 8) o obočni poslikavi v kapeli zapisal, da gre za odlično kvaliteto iz leta 1410–1420, in dodal »štajersko-dunajsko češko«. ZADNIKAR 1973 (op. 89), str. 28, 31, celjsko kapelo na podlagi skladnosti arhitekture, plastičnega okrasja in slikarstva prepozna za veliko celostno umetnino, časovno pa je poslikavo umestil »kakšno desetletje po pozidavi kapele«; slednjo je postavil v čas takoj po letu 1400. STOPAR 1971 (op. 35), str. 74, 78, 79, je na podlagi poudarjene motivike trpljenja domneval sočasni nastanek poslikave in kipa Pieta. Janez HÖFLER, *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in Mojstrom sv. Andreja iz Krašč*, Ljubljana 1985, str. 9, je o času poslikave oboka zapisal, da je nastala verjetno sočasno s kapelino »novo plastično opremo v drugem desetletju 15. stoletja«; Janez HÖFLER, *Die gotische Malerei Villachs. Villacher Maler und Malerwerkstätten des 15. Jahrhunderts. 1: Darstellung*, Villach 1981, str. 80: okoli leta 1415, str. 133, op. 34: drugo desetletje 15. stoletja. STOPAR 1971 (op. 35), str. 47, 78, STELE 1972 (op. 88), str. XV, LXXV, HÖFLER 2004 (op. 29), str. 23, 88, 91, in HÖFLER 2006 (op. 200), str. 340, ter HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583, 584, poslikavo oboka postavljajo v čas okoli let 1410–1420; Andreas BESOLD, Prestol milosti, simboli evangelistov, cerkveni očetje, angeli z orodji mučenja (Poslikava oboka). Angel s kladivom, *Gotika v Sloveniji* 1995 (op. 91), str. 246, 248, poslikavo postavlja v čas okoli let 1420–1430; enako Andreas BESOLD, Bemerkungen zu neuentdeckten Wandmalereien in Kärnten, *Carinthia I. Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten*, 187, 1997, str. 332–333, op. 9; PESKAR 2005 (op. 66), str. 187, poslikavo postavlja dobro desetletje po obokanju. Ivan STOPAR, Mojster Friderik Beljaški in freske v celjski Marijini kapeli, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 24, 1988, str. 23, 31, je poslikavo umestil v sredo drugega desetletja 15. stoletja ali »morda celo v leto 1413«.

²⁰³ Prim. STELE 1970 (op. 87), str. 270; STOPAR 1971 (op. 35), str. 74–75; STOPAR 1988 (op. 202), str. 22–23. V kapeli je najti tudi nekaj simbolike števila sedem (denimo sedemkraka zvezda na sklepniku nad oltarjem, personifikacija sedmih smrtnih grehov *Siebenlasterweib* na eni od obočnih konzol), vendar pa tega ne moremo povezovati z ikonografijo Marije sedem žalosti, saj se je to število v zvezi z njenim trpljenjem izoblikovalo šele konec srednjega

11. Prestol milosti in angeli z arma Christi, ok. 1410–1420, kapela Žalostne Matere Božje, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

marijanskega patrocinja celjske in nato tudi dravskopoljske bratovščine vplivalo prav močno češčenje Žalostne Matere Božje v celjski kapeli. Grofje Celjski se s tem kažejo kot častilci in promotorji kulta Žalostne Matere Božje.

Ignac Orožen navaja, da je bratovščino Marije sedmih bolečin razširil servitski red kmalu po svoji ustanovitvi v 13. stoletju. V savinjski arhidiakonatu naj bi bila po njegovi oceni vpeljana morda že v 13., zagotovo pa v 14. stoletju, ko je imela svoj osrednji sedež sprva v Konjicah, po prenosu pa v Celju.²⁰⁴ Tudi Avguštin Stegenšek je zapisal, da so bratovščino Marije Žalostne razširjali serviti.²⁰⁵ Da je bila »ta po redovnikih servitih osnovana bratovščina« v Celju uvedena »vsaj takoj v drugi polji 14. stoletja« in je bila najimenitnejša, najbolj sloveča in razširjena po vsem savinjskem arhidiakonatu med duhovniki, plemenitaši, meščani in kmeti, je zapisal Andrej Fekonja.²⁰⁶ France Martin Dolinar navaja, da je najstarejšo znano tovrstno bratovščino leta 1493 ustanovil »Janez iz Coudenberga v Flandriji«.²⁰⁷ Te navedbe je treba nekoliko korigirati in specificirati, saj bo to tudi v pomoč pri čim ustrežnejšem definiranju časa spremembe patrocinja dravskopoljske bratovščine.

Začetki širjenja češčenja trpeče Marije, *Matris dolorosae*, segajo v 11. stoletje, ko se je pod vplivom intenzivnejših kontaktov med vzhodno in zahodno Cerkvijo v času križarskih vojn kult razširil na Zahod. Najprej se je uveljavil v italijanskih in francoskih deželah, v 12. stoletju v španskih, angleških in flamskih, v 13. stoletju so k razširitvi češčenja pomembno doprinesli uboštveni redovi, vrhunec pa je kult doživel v 14. in 15. stoletju. Pomemben zagon v češčenju je po letu 1348 povzročil

veka, gl. Elke BAYER, Wilhelm BREUER, Sieben Schmerzen Mariens, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 157–158.

²⁰⁴ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 221.

²⁰⁵ STEGENŠEK 1908 (op. 77), str. 344.

²⁰⁶ FEKONJA 1895 (op. 19), str. 752; avtor je na tem mestu očitno povzema po OROŽEN 1854 (op. 16), str. 170.

²⁰⁷ DOLINAR 1998 (op. 95), str. 8.

pojav črne smrti.²⁰⁸ Razširjene Marijine tožbe (*Marienklagen*), ki so v veliki meri temeljile na traktatu Bernarda iz Clairvauxa *De planctu b. Mariae*, so v pesniški obliki predočale Marijino trpljenje, ki ga je sv. Bonaventura predstavil v oficiju *Officium de compassione Beatae Mariae Virginis*. K dodatni priljubljenosti tovrstnih pobožnosti so pripomogli še besedilo *Stabat Mater*, kult Žalostne Matere Božje, ki so ga raširjali serviti, himne in druge duhovne igre, ustanovitev praznika in prve bratovščine.²⁰⁹ Praznik Marije sedmih bolečin korenini v določilu provincialne sinode v Kölnu leta 1423, da se v petek po tretji velikonočni nedelji praznuje *Commemoratio angustiae et doloris B. Mariae Virginis*, kar je bilo sprva razširjeno večinoma v severnejših deželah Evrope. Z obhajanjem praznika so bili povezani tudi odpustki.²¹⁰ Čeprav je bil praznik *Mater dolorosa* oziroma *Mater compatiens* v cerkvenem koledarju jasno ločen od praznika Žalostne Matere Božje (*Beatae Mariae Virginis Perdolentis*), ki ga Cerkev obhaja 15. septembra, sta se ta dva termina oziroma ti dve pobožnosti v praksi zamenjevali in prepletali druga z drugo. Tudi Jan van Coudenberghe, ki ga omenja France Martin Dolinar, se v svoji zgodovini bratovščine Marije sedmih bolečin, ki jo je napisal leta 1519, sklicuje na praznik, vpeljan leta 1423.²¹¹ Zaradi specifičnega razvoja tako *Ritus Romanus* spomin *Septem dolorum Beatae Mariae Virginis* obhaja dvakrat; v misalu in brevirju ga najdemo na petek pred cvetno nedeljo in 15. septembra.²¹²

Jan van Coudenberghe, ki je skrbel za duhovno oskrbo v cerkvah sv. Petra in Pavla v Reimerswala, sv. Egidija v Abbenbroeku in Kristusa Odrešenika v Brugesu, je svojo znamenito bratovščino Marije sedmih bolečin pod patronatom Filipa Lepega v teh treh cerkvah osnoval leta 1492.²¹³

²⁰⁸ Donna Spivey ELLINGTON, *From Sacred Body to Angelic Soul. Understanding Mary in Late Medieval and Early Modern Europe*, Washington D. C. 2001, str. 79–80; prim. Carol M. SCHULER, The Seven Sorrows of the Virgin. Popular Culture and Cultic Imagery in pre-Reformation Europe, *Simiolus. Netherlands Quarterly for the History of Art*, 21, 1992, str. 7–11.

²⁰⁹ Ekkard SAUSER, Schmerzen Mariens, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 4 (ur. Engelbert Kirschbaum), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1994, stp. 85; gl. tudi SCHULER 1992 (op. 208), str. 7–11, 13–15; Elke BAYER, Schmerzensmutter. Mittelhochdeutsche Literatur, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 29–31; BAYER, BREUER 1994 (op. 203), str. 157–158; Josef FINKENZELLER, Schmerzensmutter. Einführung, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 28–29; Theodor MAAS-EWERD, Schmerzen Mariens, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 25; Theodor MAAS-EWERD, Andreas KRASS, Leo SCHEFFCZYK, Stabat mater, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 261–266; Karl WOSCHITZ, Schmerzensmutter. Exegese, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 29; Andreas KRASS, *Stabat mater dolorosa. Lateinische Überlieferung und volkssprachliche Übertragungen im deutschen Mittelalter*, München 1998.

²¹⁰ Prim. SCHULER 1992 (op. 208), str. 13, 17; Jürgen PETERSOHN, Bischof und Heiligenverehrung, *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 91, 1996, str. 226; Richard VILADESAU, *The Triumph of the Cross. The Passion of Christ in Theology and the Arts from the Renaissance to the Counter-Reformation*, Oxford-New York 2008, str. 76, 84; Emily S. THELEN, The Feast of the Seven Sorrows of the Virgin. Piety, Politics and Plainchant at the Burgundian-Habsburg Court, *Early Music History*, 35, 2016, str. 268–269. Vsi z nadaljnjo literaturo.

²¹¹ Gl. MAAS-EWERD 1994 (op. 209), str. 24; Emily S. THELEN, Music and Liturgy of the Seven Sorrows Confraternity of Brussels, *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels. Drama, Ceremony, and Art Patronage. 16th–17th Centuries* (ur. Emily S. Thelen, Susie Speakman Sutch), Turnhout 2015 (Studies in European Urban History (1100–1800), 37), str. 69–70 (z nadaljnjo literaturo); THELEN 2016 (op. 210), str. 263, 268–285, 302–303. Za omenjeno zgodovino bratovščine gl. Jan van COUDENBERGHE, *Ortus progressus et impedimenta fraternitatis beatissimae virginis Mariae de passione quae dicitur de septem doloribus*, Antwerp 1519.

²¹² MAAS-EWERD 1994 (op. 209), str. 24.

²¹³ Gl. SCHULER 1992 (op. 208), str. 5, 19; Emily Catherine SNOW, *The Lady of Sorrows. Music, Devotion, and Politics in the Burgundian-Habsburg Netherlands*, Princeton 2010 (tipkopis doktorske disertacije), str. 6–10; Susie SPEAKMAN SUTCH, Anne-Laure VAN BRUAENE, The Seven Sorrows of the Virgin Mary. Devotional Communication and Politics in the Burgundian-Habsburg Low Countries, c. 1490–1520, *Journal of Ecclesiastical History*, 61, 2010, str. 255, 259; THELEN 2016 (op. 210), str. 285. Vsi z nadaljnjo literaturo.

Anne-Laure Van Bruaene in Susie Speakman Sutch dokazujeta, da je bil okoli leta 1500 v nizozemskih deželah cilj razširjanja kulta Žalostne Matere Božje izrazito političen in usmerjen v podporo burgundsko-habsburške dinastije in je bil pomemben faktor politične strategije. Čeprav je na pobožnost neposredno vplivala rožnovenska, je bilo pospeševanje kulta Žalostne Matere Božje v nasprotju z rožnovenskim jasno politično motivirano. Cilj je bil zlasti v osrednjih nizozemskih regijah (Flandrija, Brabant, Holandija, Zeeland) ustvariti veliko in trdno duhovno in emocionalno skupnost, ki se bo identificirala z burgundsko-habsburško dinastijo ter njeno ideologijo miru in teritorialne enotnosti. Uspeh, čeprav začasen, je bil dosežen. Kjerkoli je bila ta pobožnost živa več stoletij, je bila vpeljava tega kulta načrtno dejanje duhovnikov, ki so bili tesno povezani z burgundsko-habsburškimi vladarji. Ta povezava je jasno razvidna že iz zgodovine bratovščine Marije sedmih žalosti, ki jo je na prošnjo cesarja Karla V. leta 1519 napisal Jan van Coudenberghe, ki je bil tudi tajnik Filipa I. Kastiljskega.²¹⁴ Ta bratovščina Žalostne Matere Božje je tako delovala kot jasna politična različica rožnovenske bratovščine in je imela podporo politične elite, med katero so bili poleg Karla V. in Filipa I. med drugimi tudi Maksimilijan I., Margareta Habsburška in Margareta Yorška.²¹⁵ Filip I. Kastiljski, imenovan tudi Lepi, in njegova sestra Margareta Habsburška sta mestoma imenovana celo kot ustanovitelja bratovščine.²¹⁶ Leta 1511 sta Filipov oče Maksimilijan I. in Filipov sin Karel izdala privilegij z jasno izraženo politično agendo o povzdigu bruseljske kapele Žalostne Matere Božje v kraljevo kapelo.²¹⁷

Na Bavarskem je bila prva tovrstna bratovščina ustanovljena leta 1503 v benediktinski cerkvi v Niederaltaichu, vendar korenine te bratovščine segajo v čas okoli 1450–1480, ko je bila za samostansko Marijino kapelo izdelana plastika Pieta.²¹⁸ Podoben razvoj bi bil lahko tudi v primeru celjske kapele in dravskopoljske bratovščine. Vsekakor pa bratovščina, ki jo je ustanovil Jan van Coudenberghe, ni bila prva, kot navaja France Martin Dolinar. Pomembno vlogo pri širjenju češčenja Žalostne Matere Božje so imeli sprva serviti in prav oni so zaslužni tudi za vzpostavitev prvih tovrstnih bratovščin, ki jim lahko sledimo od 13. stoletja dalje. Na veliki petek leta 1240 naj bi bila namreč Marija servitskemu redu, katerega začetki segajo v leto 1233, zaupala poslanstvo širjenja češčenja njenih bolečin. Že peti generalni prior servitskega reda sv. Filip Benizzi (1233–1285) je osnoval bratovščino, ki je širila pobožnost Žalostne Matere Božje in v kateri so bili tudi izjemno vplivni posamezniki, med njimi francoski kralj Ludvik IX. Sveti. Tovrstne bratovščine so se sprva najbolj širile v Flandriji in v nizozemskih deželah. Od leta 1380 je tovrstna bratovščina delovala v Utrechtu, pred letom 1411 v Haarlemu,²¹⁹ leta 1450 je bila bratovščina bolečin Naše ljube Gospe ustanovljena na Campo Santo Teutonico za v Rimu živeče Nemce²²⁰ itd. Kult Žalostne Matere Božje so torej že zgodaj propagirali tako v samostanskih in drugih cerkvenih kakor tudi v laičnih krogih

²¹⁴ SPEAKMAN SUTCH, VAN BRUAENE 2010 (op. 213), str. 253–255, 263–264, 265; gl. tudi SCHULER 1992 (op. 208), str. 17–18; THELEN 2016 (op. 210), str. 286–290.

²¹⁵ SPEAKMAN SUTCH, VAN BRUAENE 2010 (op. 213), str. 263–264; gl. tudi THELEN 2016 (op. 210), str. 286; prim. SCHULER 1992 (op. 208), str. 9, 19.

²¹⁶ Gl. THELEN 2016 (op. 210), str. 285–286.

²¹⁷ Gl. THELEN 2016 (op. 210), str. 289.

²¹⁸ Herbert Wilhelm WURSTER, Die Sieben-Schmerzen-Mariens-Bruderschaft Niederaltaich. Die Geschichte einer katholischen Gemeinschaft im Glauben, *Die Beiden Türme. Niederaltaicher Rundbrief*, 48/102, 2012, str. 82–83.

²¹⁹ Émile BERTAUD, Douleurs (Notre-Dame des sept-), *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique. Doctrine et histoire* (ur. Charles Baumgartner, Olphe Galliard), 3, Paris 1957, stp. 1695–1696.

²²⁰ Joseph ZÜRCHER, Eva GILCH, Bruderschaften, *Marienlexikon* 1994 (op. 203), str. 592.

vključno z najeminentnejšimi javnimi osebnostmi, kot je bil, denimo, tudi vojvoda Jean de Berry. Besedila in molitve, namenjene češčenju Žalostne Matere Božje, so razvidne iz njegovih *Les Petites Heures*.²²¹

V 15. stoletju pa se je tako kot celjska bržkone že tudi konjiška bratovščina usmerila v kult Žalostne Matere Božje. Avguštin Stegenšek je zapisal, da je konjiški župnik Valentin Fabri »mnogo pripomogel, da se je povzdignila bratovščina Žalostne M. B.«.²²² Kot konjiški župnik je imel pravico prezentacije bratovščinskega kaplana²²³ in patronat nad bratovščinskim beneficijem sv. Duha v konjiški cerkvi.²²⁴ Valentin Fabri je bil v času svojega župnikovanja v Konjicah (1481–1509)²²⁵ tudi pomemben umetnostni naročnik.²²⁶ Z njegovim imenom se povezuje tudi tabelna slika Kristus na Oljski gori iz časa med letoma 1485 in 1495,²²⁷ ki se danes hrani v ljubljanski Narodni galeriji. Na sredini spodnjega roba tabelne slike je naslikan domnevno kasneje dodani grbovni ščitek Valentina Fabrija. Avguštin Stegenšek, France Stele, Anica Cevc in Janez Höfler so tako mnenja, da je sliko naročil Valentin Fabri,²²⁸ medtem ko je Karin Leitner zapisala, da je bil Fabri »le« lastnik in ne naročnik slike.²²⁹ France Stele je bil glede provenience sprva mnenja, da je bila slika najprej v podružnični cerkvi sv. Nikolaja v Koritnem nad Čadramom,²³⁰ pozneje pa je zapisal, da je Fabri sliko »naročil verjetno za Konjice«.²³¹ Janez Höfler je v zvezi s prvotnim nahajališčem zapisal: »Obstaja torej možnost – da ne rečemo kar dano dejstvo –, da je čadramska slika prvotno visela v župnijski cerkvi v Konjicah.«²³² Omenjeni raziskovalec sliko vidi kot neke vrste naročnikov, to je Fabrijev epitaf.²³³ Katarina Šmid je izrazila mnenje, da je sliko naročil Fabri skupaj z dekanom velike Marijine bratovščine na Dravskem polju in župnikom pri Sv. Petru v Tinju Martinom Plescem in da

²²¹ SCHULER 1992 (op. 208), str. 13 (z nadaljnjo literaturo).

²²² STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 46.

²²³ Gl. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 4; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 224, 244.

²²⁴ Gl. StLA, GSTA, 128, 1–4, Abschriften, Litterae Fundatitiae, fol. 69–70; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 247–248.

²²⁵ O začetnem letu njegovega župnikovanja v Konjicah gl. Matej KLEMENČIČ, Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija/Die Pfarrkirche von Konjice und die Bautätigkeit des Valentin Fabri, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia* 1995 (op. 92), str. 112, op. 11, str. 114 (z nadaljnjo literaturo); Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2022, str. 83, 84.

²²⁶ O tem gl. Albin VENĠUST, *Valentin Fabri in njegova vloga v umetnosti poznega srednjega veka na Slovenskem*, Ljubljana 1992 (tipkopis diplomske naloge); KLEMENČIČ 1995 (op. 225), str. 111–129; Janez HÖFLER, Slika Kristusove molitve na Oljski gori s Koritnega nad Čadramom, *Kristus na Oljski gori. Poznogotska tabla s Koritnega nad Čadramom* (ur. Marja Lorenčak), Ljubljana 2001 (Knjižnica Narodne galerije. Študijski zvezki, 7), str. 20–21; gl. tudi ŽNIDARŠIČ GOLEC 2022 (op. 225), str. 77–97.

²²⁷ Za datacijo gl. HÖFLER 2001 (op. 226), str. 19, 23.

²²⁸ Avguštin STEGENŠEK, Kristus na Oljski gori v Čadramu, *Ljubitelj krščanske umetnosti*, 1, 1914, str. 7; France STELE, *Monumenta artis Slovenicae. 1: Srednjeveško stensko slikarstvo/La peinture murale au Moyen-Age*, Ljubljana 1935, str. 46; Anica CEVC, *Stari tuji slikarji 15.–19. stoletja. 2: Slovenska štajerska in Prekmurje*, Ljubljana 1964, str. 40; France STELE, *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do 16. stoletja*, Ljubljana 1969, str. 263; HÖFLER 2001 (op. 226), str. 23.

²²⁹ Karin LEITNER, Kristus na Oljski gori, *Gotika v Sloveniji* 1995 (op. 91), str. 335. KLEMENČIČ 1995 (op. 225), str. 113, o sliki govori kot o "Fabrijevi donaciji".

²³⁰ STELE 1935 (op. 228), str. 46.

²³¹ STELE 1969 (op. 228), str. 263.

²³² HÖFLER 2001 (op. 226), str. 23.

²³³ HÖFLER 2001 (op. 226), str. 23.

je »nekdaj verjetno stala v konjiški župni cerkvi«. ²³⁴ Ob tem je dodala, da je »neizpodbitno, da jo je naročil Fabri, motivika sama pa je sicer pogosta pri bratovščinah«. ²³⁵ Sorodnih primerov umetnin s pasijonsko motiviko s prizori brez Marije, ki bi jih naročale Marijine bratovščine, ne navaja. ²³⁶ Tako kot tabelna slika Kristus na Oljski gori naj bi po mnenju Katarine Šmid tudi kip sv. Lovrenca iz let 1490–1500 iz delavnice Tilmana Riemenschneiderja, ki se hrani prav tako v ljubljanski Narodni galeriji in je prvotno morda stal v grajski kapeli sv. Lovrenca v Novem gradu v Vitanju, prišel na slovensko Štajersko s posredovanjem enega od članov konjiške bratovščine in po naročilu Valentina Fabrija. Na to naj bi kazalo »veliko število članov najuglednejših štajerskih rodbin in vplivnost« bratovščine. ²³⁷ Navkljub tej izpeljavi avtorica ob koncu zapiše, da je bratovščinska povezava »sicer vprašljiva, ker se nikjer ne pojavi bratovščinski grb«. ²³⁸

Valentin Fabri, ki je bil župnik v Slovenskih Konjicah in arhidiakon savinjskega arhidiakona, kot umetnostni naročnik pa je bil dejaven tudi kot župnik v Vuzenici in prošt v Dobrli vasi, je imel več socialnih vezi vzpostavljenih med drugim prav s plemiči iz vrst nekdanje klientele grofov Celjskih, ²³⁹ kar je še ena zgovorna povezava najpomembnejših članov dravskopoljske bratovščine v Konjicah s Celjem pred Tomažem Hrenom. Povezan je bil tudi z Andrejem Hohenwarterjem, ²⁴⁰ Tomažem Prelokarjem, imenovanim tudi »iz Celja«, prvim humanističnim učiteljem Maksimilijana I. in poznejšim škofom v Konstanci, z Brikcijem Preprostom iz Celja, dekanom dunajske artistske fakultete in predavateljem na dunajski univerzi, kjer je, kot je ugotovila Lilijana Žnidaršič Golec, Fabri tudi študiral, ter Andrejem Lichtenbergom iz Celja, župnijskim vikarjem v Konjicah. ²⁴¹

Nekaj zgodovinskih indecev kaže, da se je kult Žalostne Matere Božje v dravskopoljski bratovščini razvil bržkone že pred Valentinom Fabrijem oziroma že v prvi polovici 15. stoletja. Avguštin Stegenšek je domneval, da naj bi bil enkrat po letu 1412 in pred letom 1418 župnik v Konjicah Martin, poznejši pičenski škof in generalni vikar oglejskega patriarha (sl. 12). Leta 1448 naj bi se namreč sam skliceval na obdobje, ko je bil *rector ecclesiae parochialis* v Slivnici, v Laporju in v Konjicah z njihovimi podružnicami. ²⁴² Konkretna listina pičenskega škofa in generalnega vikarja oglejskega patriarha Martina je bila izdana v Ljubljani 16. aprila 1448 in je ohranjena v originalu. ²⁴³ V listini, ki se nanaša na izpolnjevanje obveznosti pobiranja desetine, je na citiranem mestu uporabljena prva oseba množine. Listinsko je Martin v Konjicah izpričan 9. septembra 1436, ko je *in Ganowicz*

²³⁴ Katarina ŠMID, Kip sv. Lovrenca v Narodni galeriji – delo iz kroga Tilmana Riemenschneiderja?, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 44, 2008, str. 181.

²³⁵ ŠMID 2008 (op. 234), str. 179, 181.

²³⁶ Edina hipotetična povezava z bratovščino, ki jo vidim, pa ta ni neposredna, bi lahko bila sekundarno naslikana grba na hrbtini strani slike, ki pripadata družinama Conti in Voitsach oziroma Janezu Krstniku Contiju in Zofiji Voitsach. Plemiči Voitsach so bili namreč tudi lastniki t. i. Stocka v Konjicah (gl. STEGENŠEK 1914 (op. 228), str. 7–8, op. 1; HÖFLER 2001 (op. 226), str. 22–23). Gre za stavbo, v kateri je bival beneficiat konjiškega oltarja sv. Jakoba (gl. OROŽEN 1880 (op. 4), str. 256, 273).

²³⁷ ŠMID 2008 (op. 234), str. 180–181.

²³⁸ ŠMID 2008 (op. 234), str. 181.

²³⁹ O tem gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2022 (op. 225), str. 77, 97, passim.

²⁴⁰ O povezavah Andreja Hohenwarterja z Valentinom Fabrijem gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2022 (op. 225), str. 78–79, 80–81, 97, ki na str. 81, op. 36, str. 95, op. 205, opozarja tudi na zapis Paola Santonina, da sta se 2. junija 1487 v Hohenwartovi hiši v Celju poleg oglejskega vikarja Petra Carlija mudila tudi »častiti gospod arhidiakon«, torej Valentin Fabri, in vitanjski župnik Martin. Prim. VALE 1943 (op. 127), str. 264.

²⁴¹ O vsem tem gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2022 (op. 225), str. 82–84, 88, 94–96 (z nadaljnjo literaturo).

²⁴² STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 44.

²⁴³ StLA, AUR 6115b.

izdal listino, s katero je samostanu in cerkvi klaris v Mekinjah podelil 40 dni odpustkov.²⁴⁴ Podatek o škofu Martinu v Konjicah ni nepomemben, saj je kot velik Marijin častilec med drugim pospeševal češčenje Žalostne Matere Božje. Prav on naj bi bil namreč naročnik kipa Pieta za cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani, ki je po ustanovitvi ljubljanske škofije v letu 1461 postala stolna cerkev.²⁴⁵ Kip, ki izvira iz sredine 15. stoletja oziroma izpred leta 1449, domnevno iz okoli leta 1448,²⁴⁶ je bil v sredini 15. stoletja predmet intenzivnega češčenja in je stal na oltarju v ladji pred prezbiterijem oziroma *in medio ecclesiae*.²⁴⁷ Pičenski škof Martin, ki je bil od leta 1436 do svoje smrti v letu 1456 generalni vikar oglejskega patriarha Ludovika Tecka (1412–1439, od beneške zasedbe Furlanije leta 1420 v eksilu) in je kot tak rezidiriral pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani, občasno pa je bival tudi v kartuziji Bistra,²⁴⁸ je v šenklovski

12. Nagrobnik pičenskega škofa Martina, u. 1456, stolna cerkev sv. Nikolaja, Ljubljana

²⁴⁴ Gl. NŠAL, NŠAL 101, št. 296, 1436 september 9., Slovenske Konjice; <https://www.monasterium.net/mom/SI-NSAL/NSAL/301/charter> (31. 7. 2022); *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana. 1140–1500* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020, str. 331–332, št. 296.

²⁴⁵ O pičenskem škofu Martinu gl. Johann Weichard VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689, str. 679, 754; Josip GRUDEN, *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908, str. 11–12, 19–20, 39–40; Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata della contea di Pisino* (ur. Figlio Carlo), Venezia 1964, str. 327–328; Jože MLINARIČ, *Stiška opatija 1136–1784*, Novo mesto 1995, str. 233–234; France Martin DOLINAR, Mannsberg, Martin von, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon* (ur. Erwin Gatz, Clemens Brodtkorb), Berlin 1996, str. 455–456; Jože MLINARIČ, *Kartuzija Bistra*, Ljubljana 2001, str. 145–147; France Martin DOLINAR, Bistum Pedena, *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation* (ur. Erwin Gatz, Clemens Brodtkorb, Helmut Flachenecker), Freiburg im Breisgau 2003, str. 564; HÖFLER 2018 (op. 183), str. 60–65.

²⁴⁶ Za datacijo gl. Janez VEIDER, *Stara ljubljanska stolnica. Njen stavbni razvoj in oprema*, Ljubljana 1947, str. 11, 68; CEVC 1963 (op. 86), str. 232, 235; Jana INTIHAR FERJAN, Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja. Seznam plastik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 21, 1985, str. 134; Emilijan CEVC, Stolnična Sočutna, *Stolnična sočutna* (ur. Josip Korošec), Restavratorski center RS, Ljubljana 1990, str. [1–2]; Jana INTIHAR FERJAN, Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja, *Gotika v Sloveniji* 1995 (op. 91), str. 181, 182. Prim. Emilijan CEVC, Likovna umetnost v srednjeveški Ljubljani, *Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo* (ur. Ferdo Gestrin), Ljubljana 1984, str. 99: »menda okoli 1444«. Pri tej časovni umestitvi gre najbrž za zamenjavo z letnico gotskega fragmenta Marijinega kipa iz nekdanje ljubljanske frančiškanske cerkve. O kipu gl. OTER GORENČIČ 2016 (op. 1), str. 107–109 (z nadaljnjo literaturo).

²⁴⁷ VEIDER 1947 (op. 246), str. 11, 68.

²⁴⁸ Kot generalni vikarji oglejskih patriarhov za habsburški del patriarhata so pičenski škofje do ustanovitve ljubljanske škofije v letu 1461 pogosto rezidirali v Ljubljani. Škof Martin je sklical več škofijskih sinod za duhovnike tistega dela

cerkvi 11. januarja 1449 ustanovil *Officium Sabbatinum*. Izvajali so ga prav pred oltarjem s kipom Žalostne Matere Božje, potrdil pa ga je oglejski patriarh Ludovik Teck.²⁴⁹ 28. in 29. marca 1458 je bilo Marijini bratovščini in oltarju sv. Device Marije podeljenih na dan spomina posvetitve oltarja pod zahtevanimi pogoji vsakokrat po 100 dni odpustkov.²⁵⁰ Posebne pobožnosti je pred kipom izvajala Marijina bratovščina krznarjev,²⁵¹ ki je domnevno na tem mestu v cerkvi tudi postavila prvi Marijin oltar. Z naraščanjem češčenja Žalostne Matere Božje so proti sredini 15. stoletja na tem oltarju torej zamenjali glavno podobo.²⁵² Vsekakor je ob tem vredno opomniti na to, da je bil patriarh Ludovik Teck tesno povezan tudi z grofi Celjskimi. Grof Herman II. naj bi po beneški zasedbi Furlanije leta 1420 patriarhu Ludoviku vsaj začasno nudil celo azil.²⁵³

V prid temu, da je tudi dravskopoljska bratovščina s sedežem v Konjicah Žalostno Mater Božjo častila že pred koncem 16. stoletja, bi lahko govoril tudi gotski kip Pieta v trški kapelici v Konjicah, ki naj bi ga naročila in na oltar postavila prav konjiška bratovščina, kot je domneval Avguštín Stegenšek. Ocenil je, da »šteje skoro 500 let starosti«, in dodal, da se kip »skoro popolnoma strinja glede kompozicije z enako podobo v Gospejini cerkvi v bavarskem Monakovem«. ²⁵⁴ Tudi Emilijan Cevc je bil mnenja, da je kip sicer izdelek nekega v tujini razgledanega domačega mojstra, naročnik pa »verjetno bratovščina Žalostne Matere Božje, ki so jo v Konjicah ustanovili že leta 1376«. ²⁵⁵ Kip Sočutne, ki je danes v zasebni lasti v Gradcu, je umestil v čas kmalu po letu 1420. ²⁵⁶ Za primerjavo

patriarhata, za katerega je bil pristojen. Med temi je bila najpomembnejša sinoda, ki jo je izpeljal 17. junija 1448 v Ljubljani. Prizadeval si je za uveljavitev reform baselskega koncila. Martin je bil pičenski škof med letoma 1436 in 1456. Friderik III. mu je podelil naziv tajnega svetnika. Prim. GRUDEN 1908 (op. 245), str. 5, 11–12, 19–20, 22–34, 132–142; DOLINAR 1996 (op. 245), str. 456; DOLINAR 2003 (op. 245), str. 564–565; HÖFLER 2018 (op. 183), str. 60–61.

²⁴⁹ VEIDER 1947 (op. 246), str. 68–69.

²⁵⁰ NŠAL, NŠAL 101, št. 361, 1458 marec 28., Rim; NŠAL, NŠAL 101, št. 362, 1458 marec 29., Rim; http://images.monasterium.net/pics/874/NSAL_14580328_r.jpg (31. 7. 2022); http://images.monasterium.net/pics/874/NSAL_14580329_r.jpg (31. 7. 2022); VEIDER 1947 (op. 246), str. 69; *Listine* 2020 (op. 244), str. 386–387, št. 361–362.

²⁵¹ Marijina bratovščina krznarjev se pri Sv. Nikolaju v Ljubljani prvič omenja leta 1436, s patrocinijem pa leta 1458. Gl. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Meščani in cerkvene ustanove v Ljubljani do konca 16. stoletja, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 50/3, 2002, str. 245. Prim. Božo OTOREPEC, Rokodelstvo in obrt v srednjeveški Ljubljani, *Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja. Zbornik razprav* (ur. Vlado Valenčič), Ljubljana 1972 (Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega. Razprave, 3), str. 13. Navedba, da je bila šenklavška Marijina bratovščina ustanovljena že leta 1401, kot piše VEIDER 1947 (op. 246), str. 68, je tako najverjetneje napačna.

²⁵² Gl. GRUDEN 1908 (op. 245), str. 33; VEIDER 1947 (op. 246), str. 68–69; OTER GORENČIČ 2016 (op. 1), str. 105–106.

²⁵³ Prim. GRUDEN 1908 (op. 245), str. 3–4, gl. tudi str. 1–12; SIMONITI 2008 (op. 158), str. 26; Christian DOMENIG, Ludwig von Teck und der Niedergang der weltlichen Herrschaft des Patriarchats von Aquileia, *Nulla historia sine fontibus. Festschrift für Reinhard Härtel zum 65. Geburtstag* (ur. Anja Thaller, Johannes Gießauf, Günther Bernhard), Graz 2010, str. 155–157; HÖFLER 2018 (op. 183), str. 98–99. O Martinovi usodi v času oglejskega patriarha in protipatriarha po smrti Ludovika Tecka v letu 1439 in zatem gl. GRUDEN 1908 (op. 245), str. 11–40, 127–130, 132–134; DOLINAR 1996 (op. 245), str. 456. Ludovik Teck je umrl domnevno za posledicami kuge 14. avgusta 1439 v Baslu, kjer sta v tamkajšnji nekdanji kartuzijanski cerkvi ohranjena fragment njegove nagrobne plošče in lesena spominska napisna tabla, gl. Rolf GÖTZ, *Die Herzöge von Teck. Herzöge ohne Herzogtum*, Kirchheim unter Teck 2009 (Schriftenreihe des Stadtarchivs Kirchheim unter Teck, 33), str. 93–94.

²⁵⁴ STEGENŠEK 1908 (op. 77), str. 344–345; STEGENŠEK 1909 (op. 10), str. 24.

²⁵⁵ CEVC 1963 (op. 86), str. 180. Na kaj se nanaša letnica 1376, ni jasno.

²⁵⁶ CEVC 1963 (op. 86), str. 179, 372, op. 207; prim. Emilijan CEVC, O varstvu slovenske srednjeveške plastike, *Varstvo spomenikov*, 3, 1950, str. 33, 35, kjer je kip opisal kot »ikonografsko zelo mikaven« in ga datiral »ca. 1420«. Datacijo kipa v leto 1420 ima tudi GARZAROLI VON THURNLACKH 1941 (op. 200), str. 103. France Stele (ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, XXIV, 17. 12. 1924) je kip prepoznal kot »poznogotski, vendar verjetno še XV. stoletje«.

je navedel kip kamnite Sočutne v zasebni zbirki Hermanna Schwartza v Mönchen-Gladbachu in ga opisal kot »konjiškemu samo malce starejši predhodnik /.../, do pike natančen dvojniki in pač tudi neposredni in za stopnjo kvalitetnejši vzornik«. ²⁵⁷ Konjiška Sočutna bi lahko nastala po zgledu iz Celja. Takšna povezava in nova usmeritev v bratovščinskem češčenju bi bila lahko povezana z grofi Celjskimi.

Prav grofje Celjski pa so naslednji argument v prid tezi o češčenju Žalostne Matere Božje v okviru dravskopoljske bratovščine že v srednjem veku. Celjani so bili namreč vneti častilci Marije, kar je razvidno tako iz ohranjenih arhivskih virov kakor tudi iz ohranjene umetnostne dediščine in prav oni bi lahko prispevali k bolj specifični usmeritvi marijanske bratovščine na Dravskem polju. Grofje Celjski so bili namreč ne le pospeševalci marijanskih pobožnosti, marveč se kažejo kot izrazito naklonjeni prav kultu Žalostne Matere Božje. V zvezi s tem velja na prvem mestu navesti že omenjeno češčenje Žalostne Matere Božje v celjski kapeli, takoj zatem pa tudi pri gornjegrajskih benediktincih. ²⁵⁸ Z gornjegrajskim samostanom so bili namreč zelo povezani ne samo Konjiški, marveč tudi Žovneško-Celjski, ki so bili – enako kot Konjiški – ²⁵⁹ samostanski odvetniki in so imeli v njem sprva tudi rodbinsko grobnico. ²⁶⁰ Grofje Celjski bi bili lahko tudi naročniki kipa Sočutne s Stare svete gore pri Podsredi, ²⁶¹ saj so imeli od leta 1339 do leta 1456 v lasti grad in gospodstvo Podsreda, v katerega je spadal tudi trg Podsreda. ²⁶² Ker so imeli v rokah tudi sosednji gospodvi Kunšperk in Planina, je bila tudi cerkev na Stari gori na ozemlju celjskega gospodstva. V obravnavanem kontekstu izstopa tudi tematika štirih tabelnih slik iz Kraljeve Sutjeske, danes v Strossmayerjevi galeriji v Zagrebu. Z njimi Husein Sejko Mekanović slogovno povezuje freske v celjski kapeli, po njegovi hipotezi pa izvirajo iz kraljeve kapele v Kraljevi Sutjeski kot naročilo grofov Celjskih. ²⁶³ Na tabelnih slikah izstopa ne le marijanska ikonografija, marveč tudi poudarjanje njene bolečine ob Kristusovem trpljenju. Na sliki Križanja je tako v prvem planu izpostavljena Marija, ki se je od žalosti in bolečine zgrudila, tako da jo podpirata dve drugi ženi, kar močno prispeva k napetosti

²⁵⁷ CEVC 1963 (op. 86), str. 180. Za reprodukcijo nemškega kipa gl. Wolfgang BEEH, Hermann SCHNITZLER, *Ausstellungskatalog Bewahrte Schönheit. Mittelalterliche Kunst der Sammlung Hermann Schwartz*, Aachen 1961 (= *Aachener Kunstblätter*, 21), str. 17, kat. št. 26, repr. 18–19.

²⁵⁸ O tem gl. Mija OTER GORENČIČ, *Seeing God in the Image of Mary. Cross Readings of a Medieval Benedictine Convent Seal, Marian Devotion in the Late Middle Ages. Image and Performance* (ur. Andrea-Bianka Znorovszky, Gerhard Jaritz), London–New York 2022 (Studies in Medieval History and Culture), str. 31–51.

²⁵⁹ Gl. KOROPEC 1996 (op. 27), str. 101; Tone RAVNIKAR, *Benediktinski samostan v Gornjem Gradu*, Maribor 2010 (Studia historica Slovenica, 6), str. 28–33, 44–45, 62.

²⁶⁰ Gl. Jože MLINARIČ, *Celjani in njihov odnos do samostanov, Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja. Zbornik mednarodnega simpozija/Die Grafen von Cilli, altes Thema – neue Erkenntnisse. Sammelband des internationalen Symposiums, Celje, 27.–29. maj 1998* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 126; RAVNIKAR 2010 (op. 259), str. 31–33, 70–71, 96–97, 133–155.

²⁶¹ Za kip gl. CEVC 1963 (op. 86), str. 134, 138–140, 144, 149, 172, 173; CEVC 1967 (op. 164), str. XIV, kat. št. 20; CEVC 1973 (op. 200), str. 94–95. Prim. Polona VIDMAR, *Kiparska delavnica na Ptujski Gori, Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 43, 2007, str. 73.

²⁶² Za Podsredo gl. Jože KOROPEC, *Zemljiško gospodstvo Podsreda do 17. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 17/2, 1981, str. 204–207, 215; Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 5: Med Kozjanskim in porečjem Save*, Ljubljana 1993, str. 79–92; KOS 2005 (op. 48), str. 348–350; Miha KOSI, *Grajska politika – primer grofov Celjskih, Iz zgodovine slovenskih gradov* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2012 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 60/3, 2012), str. 469.

²⁶³ Husein Sejko MEKANOVIĆ, *Tabelne slike »štajerske šole« v Kraljevi Sutjeski – naročilo Celjskih grofov?*, *Tretji dan*, 30, 2001, str. 87–94. HÖFLER 2006 (op. 200), str. 348, hipotezi pritrjuje. O dvorni kapeli v Kraljevi Sutjeski gl. Pavao ANĐELIĆ, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 2004, str. 198–204.

in tragičnosti prizora; vsebina druge slike je dramatično Objokovanje mrtvega Kristusa v Marijinem naročju s teatralnimi gestami protagonistov; vsebina tretje – na hrbtni strani table s podobo Objokovanja – je klečeči angel z baklo; na četrti, domnevno osrednji sliki nekdanjega tabelnega oltarja, pa je upodobljeno Marijino kronanje.²⁶⁴ Kljub prizorom Križanja in Objokovanja je tematika slik zaradi osrednjega prizora Marijinega kronanja izrazito marijanska v smislu *compassio Mariae*. Trend češčenja Žalostne Matere Božje se je intenziviral ravno v 15. stoletju, kar je v umetnosti zaznavno z naraščanjem naročil upodobitev Pieta in *Mater dolorosa*.²⁶⁵ Ali bi bili grofje Celjski lahko tudi meceni kipa Sočutne iz žičkega samostana, danes v Pokrajinskem muzeju Maribor,²⁶⁶ je vprašanje za nadaljnje raziskave, zaradi njihove povezanosti z Žičko kartuzijo v času nastanka kipa pa je to vsekakor verjetno. Čeprav je sorodnih umetnostnih del, ki bi jih lahko povezali z umetnostnim naročništvom grofov Celjskih, še precej več, naj ti trije izbrani primeri v danem kontekstu zadostujejo. Naj dodam le še to, da zgoraj omenjena vizitacija z začetka 18. stoletja v začetnem delu omenja grofje Celjske kot nadvse darežljive patrone, zaradi česar se spodobi, da se jih na sinodi spominjajo. Vizitacijski zapisnik dalje pravi, da se govori, da ni nobene od starejših cerkva, zlasti ne Marijine, ki je ne bi bili zgradili grofje Celjski.²⁶⁷

Tako konjiška kakor tudi celjska bratovščina sta se torej v 15. stoletju domnevno usmerili v češčenje Žalostne Matere Božje, hkrati pa bili najtesneje povezani z grofi Celjskimi, ki so vezni člen in skupni imenovalec obeh. Zelo verjetno sta bratovščini že v srednjem veku prav zaradi grofov Celjskih delovali v določeni soodvisnosti, kar je v nadaljevanju pripeljalo do njune združitve. Vizitacija iz let 1544/45 v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah omenja tri bratovščine, med katerimi pa ni nobene Marijine,²⁶⁸ kar bi lahko kazalo, da je bratovščina zaradi nemirnih razmer 16. stoletja zamrla ali da je tedaj delovala v glavnem le še v Celju. Ali morda že dejstvo, da so člani Marijine bratovščine na Dravskem polju leta 1497 v konjiški cerkvi ustanovili kar dve kaplaniji, sv. Duha ter sv. Erazma in Sebastijana, kaže na to, da glavni sedež bratovščine tedaj ni bil več tako trdno v Konjicah? Omemba *Liebfrauen-Bruderschaft zu Cilli*, ki jo najdemo v listini, izdani 14. marca 1507,²⁶⁹ se zagotovo nanaša na bratovščino s sedežem v celjski kapeli. Listino je izdal gvardijan minoritskega samostana v Celju, sopečatil pa tudi dekan bratovščine na Dravskem polju. Tudi to bi kazalo na to, da je bil proces prenosa sedeža dravskopoljske bratovščine v Celje v teku ali v ideji vsaj že v začetku 16. stoletja, če ne že prej. Istega leta, torej 1507, in sicer 27. septembra, je v listini, ki jo je izdal Valentin Fabri, tudi sledeča formulacija: *Widrigenfalls sollen der Dechant und die zwei Kapläne der Elendenbruderschaft im Draufeld, welche in Gonobitz ansässig sind und einen diesbezüglichen Revers besitzen, sich solange der Weingärten bemächtigen, bis die Versäumnisse nachgeholt sind*.²⁷⁰ Razumeli bi jo lahko tudi tako, da sta v Konjicah imela sedež »le« kaplana. Točnega leta prenosa sedeža bratovščine listine, ki so bile zajete v raziskavo za pričujoči prispevek, ne izdajajo, je pa bilo z njihovo pomočjo mogoče jasno

²⁶⁴ Gl. Otto BENESCH, Grenzprobleme der österreichischen Tafelmalerei, *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*, n. F. 1, 1930, str. 73–81; Vinko ZLAMALIK, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb 1982, str. 276–281 (s starejšo literaturo).

²⁶⁵ Prim. SCHULER 1992 (op. 208), str. 13–14.

²⁶⁶ O kipu gl. CEVC 1963 (op. 86), str. 170, 171.

²⁶⁷ StLA, GSTA, 92, št. 26.

²⁶⁸ HÖFER 1992 (op. 1), str. 230–231. Omenja se le v pretekliku, da je beneficij pri oltarju sv. Jakoba podelila konjiška Marijina bratovščina.

²⁶⁹ WEISS 1998 (op. 132), str. 182.

²⁷⁰ WEISS 1998 (op. 132), str. 184–185.

pokazati na obstoj doslej v umetnostnozgodovinski literaturi spregledane srednjeveške Marijine bratovščine v celjski cerkvi sv. Danijela. Prav ta bratovščina, ki se v virih, kot predstavljeno, redno omenja, se je očitno postopoma povsem združila z dravskopoljsko oziroma prevzela njeno ime. Ali je bratovščina v začetku delovala povsem samostojno ali je bila – zaradi Marijinega beneficija, ki so ga v kapeli ustanovili grofje Celjski – z dravskopoljsko bratovščino ves čas povezana, puščam odprto.

Funkcija celjske kapele

Vprašanje o funkciji celjske kapele je v literaturi navzoče že dolgo. Robert Peskar je mnenja, da je bil to zasebni oratorij Celjskih, ki so si kapelo zamislili kot kultni prostor češčenja sv. Treh kraljev in sočasno ali nekaj let kasneje tudi Žalostne Matere Božje. Bratovščine kot možnega odgovora ne omenja. Namesto tega izpostavlja, da je bila kapela nedvomno opremljena z relikvijami, stenske niše pa bi bile lahko namenjene relikviarijem v obliki svetniških poprsij,²⁷¹ kar sta pred njim zapisala že tudi France Stele²⁷² in Ivan Stopar,²⁷³ prvi pa je o tem pisal že Hanns Petschnig.²⁷⁴ Že Ivan Stopar je tudi zapisal, da je bila celjska kapela »zasebna«,²⁷⁵ Ivan Komelj ji je pripisal »značaj intimne ali hišne kapele«,²⁷⁶ Marijan Zadnikar pa je zapisal, da je ta prostor kot svojo kapelo, v kateri se je udeleževal verskih obredov, dal postaviti in bogato okrasiti celjski grof Herman II.²⁷⁷ Kapela naj bi bilo tako razumljiva v kontekstu reprezentančnega blišča visokega plemstva in »z vidika naročnikovih osebnih razlogov religiozne narave in skrbi za posmrtno življenje«. ²⁷⁸ Janez Höfler je izpostavil, da je ta kapela imela neko posebno funkcijo, vendar je ostal brez odgovora, kakšno. Ob tem je poudaril, da so bile v njej relikvije in da se kapela sicer zgleduje po sočasnih privatnih družinskih kapelah, a ker so imeli Celjani svojo grobnico v celjski minoritski cerkvi, je treba domnevati neko drugo funkcijo kapele, izrecno namenjeno češčenju Marije.²⁷⁹ S tem se je navezal na Roberta Peskarja, ki je leta 2005 zapisal, da celjska kapela sicer ustreza grobnim kapelam družine Wallsee v Imbachu in Ennsu, vendar le po arhitekturni zasnovi, ne pa tudi po funkciji, saj so imeli Celjani svojo grobno kapelo drugje.²⁸⁰

²⁷¹ PESKAR 2005 (op. 66), str. 46, 188. V kapeli sta poleg štirih niš s klopmi tudi dve oltarni niši; prim. STOPAR 1971 (op. 35), str. 38, 44, 74.

²⁷² STELE 1970 (op. 87), str. 269.

²⁷³ STOPAR 1971 (op. 35), str. 74.

²⁷⁴ HANNS PETSCHNIG, Über einige Kirchen in Steiermark, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 10, 1865, str. 203.

²⁷⁵ STOPAR 1971 (op. 35), str. 60.

²⁷⁶ IVAN KOMELJ, *Gotska arhitektura na Slovenskem. Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*, Ljubljana 1973, str. 159.

²⁷⁷ ZADNIKAR 1973 (op. 89), str. 28.

²⁷⁸ PESKAR 2005 (op. 66), str. 48.

²⁷⁹ HÖFLER 2009 (op. 99), str. 582–583.

²⁸⁰ PESKAR 2005 (op. 66), str. 46–47. Avtor dodaja, da bi bil v celjski kapeli morda lahko pokopan le nezakonski sin Hermana II., freisinški škof Herman, ki je umrl leta 1421. Hkrati opozarja tudi na določene sorodnosti s t. i. freisinško kapelo (Wehingerkapelle) v križnem hodniku avguštinskega samostana v Klosterneuburgu, s kapelo sv. Ludvika pri minoritski cerkvi na Dunaju in kapelama sv. Eligija in sv. Moranda pri dunajski stolni cerkvi sv. Štefana. Za te in nadaljnje primerjave gl. tudi SCHULTES 1995 (op. 92), str. 174; Samo ŠTEFANAC, *Arhitektura ok. 1400 v Sloveniji. Problemi in predlogi/Die Architektur um 1400 in Slowenien. Probleme und Vorschläge, Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia* 1995 (op. 92), str. 102, op. 18; ŠTEFANAC 1995 (op. 91), str. 63–64; HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583.

Avstrijski kapeli je v povezavi s celjsko leta 1995 prvi omenil Samo Štefanac, ko je opozoril, da je bilo prizidavanje kapel, ki so nastale kot privatna donacija, ob severno steno župnijskih ali samostanskih cerkva v 14. stoletju v avstrijskih deželah dokaj pogosto. Kot najbolj karakteristična primera je nato navedel Katarinino kapelo ob cerkvi dominikank v Imbachu in kapelo ob minoritski cerkvi v Ennsu.²⁸¹ V slovenskem prostoru je Peskar celjsko kapelo izpostavil kot prvo tega tipa in kot »bežno vzporednico« navedel »le večinoma skromne bratovščinske kapele, kakršna je relativno zgodaj izpričana v Slovenskih Konjicah.«²⁸² Ob tem je vnovič zapisal, da se zato »poleg vprašanja vzorov oziroma izhodišč zastavlja tudi vprašanje njene prvotne funkcije in primarnega namena.«²⁸³ Ali kot je štiri leta kasneje zapisal Janez Höfler: »Kakšno funkcijo je imela ta kapela, se izmika našemu vedenju.«²⁸⁴ Robert Peskar navaja še več sorodnih kapel v avstrijskem prostoru, za katere meni, da bi jih grofje Celjski lahko dobro poznali, in hkrati piše, da »glede funkcije celjske kapele in vzorov še nismo izrekli zadnje besede.«²⁸⁵ Po njegovi oceni je ne moremo interpretirati zgolj kot zasebni molitveni prostor, saj je za osebne pobožnosti služila bržkone kapela v Knežjem dvoru. Predvsem na podlagi sklepnika z grbovnim ščitkom, ki je pripadal najverjetneje pekovskemu cehu, je sklepal, da je kapela morala imeti »glede namembnosti širše ozadje.«²⁸⁶

Celjska kapela v literaturi nesporno velja za plemiško naročilo grofov Celjskih, katerih grb je upodobljen tudi na enem od obočnih sklepnikov (sl. 13). Emilijan Cevc je izgradnjo celjske kapele postavljal v čas okoli leta 1370²⁸⁷ oziroma 1380,²⁸⁸ Marijanu Maroltu se je zdela pozidava kapele v času okoli leta 1370 manj, konec 14. stoletja pa bolj verjetna.²⁸⁹ Jože Curk je pripravo na gradnjo kapele umestil v leto 1379, pozidavo pa v čas okoli leta 1390,²⁹⁰ Marijan Zadnikar pa je izgradnjo kapele postavil v čas »takoj po letu 1400.«²⁹¹ Lothar Schultes je zapisal, da arhitekturne forme kapele ne govorijo proti dataciji v pozno 14. stoletje,²⁹² Johann Graus in Ivan Stopar sta kapelo umeščala v prvo desetletje

²⁸¹ ŠTEFANAC 1995 (op. 91), str. 63. Že leta 1966 je CURK 1966 (op. 60), str. 14, kot vzor izpostavil pariško Sainte Chapelle, kapelo sv. Katarine v Imbachu in graško Leechkirche, leta 1973 pa je KOMELJ 1973 (op. 276), str. 136, 159, Sainte Chapelle vzporejal z avstrijskimi kapelami Capello Spezioso, Leechkirche in Imbachom in nato dvorno Marijino kapelo v Celju.

²⁸² PESKAR 2005 (op. 66), str. 46, op. 208, str. 65, 66. Poleg konjiške je navedel še nekdanjo Marijino kapelo, današnja južno ladjo župnijske cerkve v Laškem in domnevno prav tako Mariji posvečeno kapelo, danes severno ladjo župnijske cerkve v Ormožu.

²⁸³ PESKAR 2005 (op. 66), str. 46.

²⁸⁴ HÖFLER 2009 (op. 99), str. 582.

²⁸⁵ PESKAR 2005 (op. 66), str. 48.

²⁸⁶ PESKAR 2005 (op. 66), str. 48, gl. tudi str. 188.

²⁸⁷ CEVC 1963 (op. 86), str. 102, 104; Emilijan CEVC, *Slovenska umetnost*, Ljubljana 1966, str. 42; na str. 33–34, je zapisal, da je Marijina kapela v Celju nastala malo pred letom 1380.

²⁸⁸ STELE 1970 (op. 87), str. 268, 270. Prim. STELE 1972 (op. 88), str. LXXV, kjer piše, da so kapelo, posvečeno sv. Trem kraljem, cerkvi prizidali že proti koncu 14. stoletja.

²⁸⁹ MAROLT 1931 (op. 61), str. 10, 15.

²⁹⁰ CURK 1966 (op. 60), str. 19–20.

²⁹¹ ZADNIKAR 1973 (op. 89), str. 28.

²⁹² SCHULTES 1995 (op. 92), str. 174.

13. Obok kapele Žalostne Matere Božje, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

oziroma na začetek 15. stoletja,²⁹³ Samo Štefanac v čas okoli leta 1400,²⁹⁴ Robert Wlattnig je kiparski okras konzol datiral v čas okoli leta 1380,²⁹⁵ Janez Höfler pa je izgradnjo umestil v konec 14. stoletja ali okoli leta 1400.²⁹⁶ Robert Peskar je podal mnenje, da je kapela rezultat dveh gradbenih faz, saj je obok mlajši in delo druge delavnice. Prvo fazo gradnje je tako postavil v čas okoli let 1385–1390, drugo (obokanje) pa v čas okoli leta 1400 oziroma v začetek 15. stoletja.²⁹⁷ Marijan Marolt je pomislil, da bi

²⁹³ Gl. GRAUS 1887 (op. 62), str. CXCIII (na str. CXCVII kapelo postavlja v 14. ali zgodnje 15. stoletje); STOPAR 1971 (op. 35), str. 42, 52–54, 60, 67, 78, 79; Ivan STOPAR, Mojster Hans Melfrid in Celjska delavnica/Meister Hans Melfrid und die Cillier Werkstätte, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia* 1995 (op. 92), str. 415, op. 15.

²⁹⁴ ŠTEFANAC 1995 (op. 91), str. 63–64. KOMELJ 1973 (op. 276), str. 298, op. 152, navaja, da je »točna datacija celjske Marijine kapele še sporna«.

²⁹⁵ Robert WLATTNIG, Das Statuenprogramm des Albertinischen Chores von St. Stephan und die Ausstrahlung der Wiener Domwerkstätte im 14. Jahrhundert, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia* 1995 (op. 92), str. 90.

²⁹⁶ HÖFLER 2004 (op. 29), str. 86.

²⁹⁷ Gl. PESKAR 2005 (op. 66), str. 45, 48, 54–55, 183–184, 186–187. Prim. ŠTEFANAC 1995 (op. 91), str. 102–103, ki piše, da se konzolna plastika še krepko drži formul 14. stoletja, baldahini pa ustrezajo času okoli leta 1400, iz česar

šest omaric s šilastoločnimi odprtinami lahko bilo poznejših²⁹⁸ in da bi torej tudi na drugi strani bile prvotno sedilije. Ivan Stopar pa je na podlagi kamnitih sedežev in pultov v štirih nišah sklepal, da so niše »služile izbranim obiskovalcem, ki so se tu udeleževali verskih obredov«.²⁹⁹ Izpostavil je tudi, da te niše niso bile le funkcionalne zidne vdolbine, ampak so zaradi bogatega stavbnoplastičnega okrasja imele tudi posebno estetsko funkcijo.³⁰⁰ Robert Peskar se je prav tako dotaknil vprašanja namena niš in zapisal, da kamnite klopi v kapelah v Ennsu in Imbachu »namigujejo tudi na bolj posvetno rabo v smislu družinskih srečanj, kar je sicer bolj očitno v kapeli sv. Jurija pri dunajskih avguštincih in meniških kapiteljskih dvoranah«.³⁰¹ Renate Wagner-Rieger kot najlepše primere kapel, zgrajenih ob cerkvah v 14. stoletju v avstrijskem prostoru, navaja prav kapele v Imbachu, pri avguštinski cerkvi na Dunaju in v Ennsu, ki v arhitekturnem pogledu kažejo zelo napredne rešitve³⁰² in jim lahko vzporejamo tudi celjsko kapelo. Prav izgradnja teh treh kapel, zlasti pa dunajske kapele sv. Jurija, bi bila lahko za Celjane še dodatna vzpodbuda, da tudi sami v svojem mestu ob župnijski cerkvi zgradijo posebno kapelo.

Kamnite klopi, kot jih najdemo, denimo, v Ennsu, Imbachu in v Jurijevi kapeli pri avguštincih na Dunaju, so v kapelah pogoste. Renate Wagner-Rieger jih vidi kot sedeže za izbrano skupino ljudi za prisostvovanje pri liturgiji, spominjajo pa tudi na klopi v kapiteljskih dvoranah, ki so imele svoj oltar in so služile ne samo zbiranju meniške skupnosti, marveč so jih uporabljali tudi za

14. Oltarni in molilni niši v severni in južni steni kapele Žalostne Matere Božje, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

zaključuje, da je morda figuralno okrasje izdelal starejši mojster kot baldahine. Pri WLATTNIG 1995 (op. 100), str. 143, beremo, da so grofje Celjski kapelo ustanovili domnevno že v zadnji četrtini 14. stoletja, dokončali pa šele okoli leta 1400; HÖFLER 2004 (op. 29), str. 86, pa piše, da se konservativni slog figuralnih konzol, ki bi lahko nastale tudi okoli leta 1380, ne ujema z naprednejšimi arhitekturnimi oblikami baldahinov in niš; HÖFLER 2009 (op. 99), str. 583, postavlja kapelo v osemdeseta leta 14. stoletja, obokanje pa po letu 1400, gl. tudi op. 29 na citirani strani.

²⁹⁸ MAROLT 1931 (op. 61), str. 43.

²⁹⁹ STOPAR 1971 (op. 35), str. 44.

³⁰⁰ STOPAR 1971 (op. 35), str. 44, 74; gl. tudi ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, XXVIII, 1969, 8.

³⁰¹ PESKAR 2005 (op. 66), str. 46; prim. Renate WAGNER-RIEGER, *Gotische Kapellen in Niederösterreich, Festschrift Karl M. Swoboda zum 28. Januar 1959*, Wien-Wiesbaden 1959, str. 295.

³⁰² WAGNER-RIEGER 1959 (op. 301), str. 273, 295; prim. Günter BRUCHER, *Gotische Baukunst in Österreich*, Salzburg-Wien 1990, str. 108–109, 111–113.

15. Nagrobnik freisingškega škofa Hermana, u. 1421, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

pokope. Domneva, da bi lahko tudi kapele imele sorodno funkcijo, torej kot mesto zbiranja rodbine ustanovitelja. Kot primer bogoslužnega prostora, ki je hkrati tudi zbirališče izbrane skupine ljudi, navaja dunajsko kapelo sv. Jurija.³⁰³ Tudi dunajska kapela je bila zgrajena v dveh fazah, zunanji zidovi z zunanjimi oporniki in okni v času do leta 1341, obok in zaključki sten pa šele okoli leta 1400.³⁰⁴ Tudi stene dunajske kapele členijo sedilije oziroma niše, in sicer tako v obeh kornih zaključkih (kapela je dvoladijska) kot v južni steni ladje. Nastale so po sredini 14. stoletja oziroma najverjetneje pred letom 1370. Njihova najbližja primerjava so niše v južni steni prezbiterija župnijske cerkve v spodnjeavstrijskem Weitnu iz okoli leta 1370, predstopnja pa sedežne niše v južnem koru cerkve sv. Mihaela na Dunaju.³⁰⁵ Niše v celjski kapeli, ki niso bile oltarne, so imele predvsem molilno funkcijo, saj so opremljene s kamnitim sedežem in klečalnikom (sl. 14). Dunajska kapela je že zgodaj služila tudi kot mesto pokopa in s tem imela pomembno vlogo tudi pri ohranjanju posmrtnega spomina.³⁰⁶ Kdaj so s pokopi pričeli v celjski kapeli oziroma ali je bil med prvimi v njej morda pokopan fresinški škof Herman (sl. 15), nezakonski sin Hermana II. Celjskega, ni jasno, saj mesto njegovega groba ni izpričano.³⁰⁷

Celjska kapela je bila torej zgrajena po zgledu avstrijskih privatnih plemiških kapel, očitno pa je – tudi po zgledu avstrijskih kapel – kmalu dobila še eno funkcijo, in sicer je postala bratovščinska kapela, saj je bil v njej, kot lahko sodimo na podlagi virov, sedež bratovščine. To je bilo doslej v literaturi povsem spregledano, čeprav je že Ignac Orožen zapisal, da je zaradi beneficija, ki so ga v kapeli ustanovili grofje Celjski, kapela sv. Treh kraljev »veljala tudi kot bratovščinska kapela bratovščine Matris Dolorosae«. ³⁰⁸ V umetnostnozgodovinski literaturi ta zapis ni izrecno komentiran, čeprav

³⁰³ WAGNER-RIEGER 1959 (op. 301), str. 293, 295.

³⁰⁴ O gradnji in dataciji gl. Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, „... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...“: Zur zeitlichen Konkordanz von Weihe und Bauvollendung am Beispiel der Wiener Augustinerkirche und Georgskapelle, *RIHA Journal*, 20, 2011, str. 28–42; Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 4. 2.: Das Augustinerkloster. Die Ritterkapelle im Augustinerkloster, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 222–236.

³⁰⁵ Gl. BUCHINGER, SCHÖN 2011 (op. 304), str. 35; BUCHINGER, SCHÖN 2015 (op. 304), str. 230–231.

³⁰⁶ Gl. BUCHINGER, SCHÖN 2011 (op. 304), str. 37, 41; BUCHINGER, SCHÖN 2015 (op. 304), str. 233, 237–238.

³⁰⁷ O nagrobniku gl. JANISCH 1878 (op. 164), str. 80; OROŽEN 1880 (op. 4), str. 91; MAROLT 1928 (op. 164), str. 75–78; MAROLT 1931 (op. 61), str. 30; CEVC 1963 (op. 86), str. 199, 200; CEVC 1967 (op. 164), str. XVI, L. Herman je bil kot edini z duhovniško kariero hkrati tudi edini predstavnik rodbine Celjskih, ki je bil dokazano tudi študent, in sicer v Bologni, gl. SIMONITI 2008 (op. 158), str. 25–26, 152.

³⁰⁸ OROŽEN 1880 (op. 4), str. 83, gl. tudi str. 278.

je izjemno pomemben. Prinaša nam podatke, da je v kapeli delovala bratovščina, da je bila ta bratovščina usmerjena v češčenje Žalostne Matere Božje, da je kapela veljala kot bratovščinska in da je beneficij s tem patrocinijem ustanova grofov Celjskih. V Štajerskem deželnem arhivu mi je med raziskavo, opravljeno za pričujoči prispevek, uspelo najti še dva dragocena podatka, ki Orožnov zapis nekoliko natančneje osvetljuje. V več novoveških dokumentih se namreč pojavlja podatek, da je bil beneficij *Matris Dolorosae* ustanovljen leta 1448, ustanovil pa ga je celjski grof Friderik II. za branje ene tedenske maše.³⁰⁹

Prvotno izbiro sv. Treh kraljev za patrocinijske kapele lahko pripišemo dejstvu, da je bilo češčenje sv. Treh kraljev v (srednje)evropski plemiški eliti močno prisotno. Dne 8. novembra 1413 je generalni vikar oglejskega patriarha dominikanski škof Barolomej Caccia iz Piacenze v kartuzijski cerkvi v Pleterjah, ustanovi celjskega grofa Hermana II., med drugim posvetil oltar v čast sv. Treh kraljev ter mučencev Mohorja in Fortunata, Fabijana in Sebastijana, Štefana, Lovrenca, Vincenca, Erazma, Valentina, Hipolita, Ladislava, deset tisoč vojakov in vseh svetnikov mučencev.³¹⁰ Kult sv. Treh kraljev, zavetnikov popotnikov, trgovcev, vitezov in kraljev, so izjemno pospeševale najelitnejše evropske plemiške rodbine. Med njimi so bili, denimo, tudi Medičejci, ki so bili okoli 60 let aktivno in zelo intenzivno vpeti v delovanje in vodenje bratovščine sv. Treh kraljev. Compagnia de' Magi v Firencah je bila za Medičejce prvovrstno politično orodje za utrjevanje njihove oblasti. Vpliven politični inštrument so bile za Medičejce tudi spektakularne procesije, ki jih je bratovščina izvajala po mestu.³¹¹ Compagnia de' Magi je do osupljive stopnje postala na neki način podaljšek osebnosti Lorenza de' Medici.³¹² Častilec sv. Treh kraljev je bil tudi kralj Friderik IV., poznejši cesar Friderik III., ki je domnevno upodobljen v tretjem kralju na prizoru sv. Treh kraljev na notranjem krilu dunajskonovomeškega oltarja z letnico 1447 v stolnici sv. Štefana na Dunaju.³¹³ Vojvoda Albrecht V., ki je bil poročen s hčerko Barbare Celjske in cesarja Sigismunda, je s prevzemom molitvenika svojega tasta prevzel tudi ikonografijo sv. Treh kraljev in sv. Jurija, zavetnika križarjev.³¹⁴ Da bi kdo od

³⁰⁹ StLA, GSTA, 128, 5–14, zavoj št. 8: na naslovni strani je zapisan podatek, da je *beneficium Ss:mae Matris Dolorosae zu Cilli in Sacello* ustanovil celjski grof Friderik. V zavoju nato najdemo podatek o beneficiju še v petih dokumentih, in sicer z dne 11. 2. 1760 (*von denen damahligen Grafen von Cilli beyläuffig 1448 ad Sacelum B: M: Dolorosae gemachte Stiftung*), 6. 3. 1760 (*von denen Ehemahligen Graffen zu Cilli beyläuffig ad: 1448 gestiftete Beneficium Matris Dolorosae*), 1. 4. 1760 (*von denen Ehemahligen Graffen zu Cilli ad: 1448 gestiftete Beneficium Matris Dolorosae*), 25. 4. 1760 (*daß die damahlige grafen zu Cilly beylaufig Ao 1448 in Sacello Matris Dolorosae ein Beneficium gestiftet haben*) in 29. 7. 1761 (*daß nicht nur dieses Beneficium, sondern auch die Capellen Matris Dolorosae zu Cilly von denen HH: Grafen von Cilly erbauet, gestiftet und Dotiert worden*). Za vso pomoč pri transkripciji besedila se najlepše zahvaljujem dr. Blažu Resmanu.

³¹⁰ Gl. Jože MLINARIČ, *Kartuzija Pleterje 1403–1595*, Ljubljana 1982, str. 110.

³¹¹ Gl. Rab HATFIELD, *The Compagnia de' Magi*, *Journal of the Warburg and Courtauld Institute*, 33, 1970, str. 107–161, zlasti 135–141.

³¹² HATFIELD 1970 (op. 311), str. 144. Prim., denimo, bratovščino Compagnia della Purificazione e di San Zanobi v Firencah, kateri je Cosimo de' Medici »za rešitev svoje duše« zgradil bratovščinsko hišo, gl. Diane COLE AHL, "In corpo di compagna". Art and Devotion in the Compagnia della Purificazione e di San Zanobi of Florence, *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy. Ritual, Spectacle, Image* (ur. Barbara Wisch, Diane Cole Ahl), Cambridge 2000, str. 46–47 in nasl. Gl. tudi Lorenzo POLIZZOTTO, *The Medici and the Youth Confraternity of the Purification of the Virgin 1434–1506, The Politics of Ritual Kinship. Confraternities and Social Order in Early Modern Italy* (ur. Nicholas Terpstra), Cambridge 2000 (Cambridge Studies in Italian History and Culture), str. 98–113.

³¹³ Elisabeth KOVÁCS, *Die Heiligen und heiligen Könige der frühen Habsburger (1273–1519), Laienfrömmigkeit im späten Mittelalter. Formen, Funktionen, politisch-soziale Zusammenhänge* (ur. Klaus Schreiner, Elisabeth Müller-Luckner), München 1992 (Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien, 20), str. 100.

³¹⁴ KOVÁCS 1992 (op. 313), str. 100.

celjskih grofov romal v Köln, ki je bil skupaj z Aachnom »najslavnejša srednjeveška božja pot« med Slovenci,³¹⁵ ni znano, ni pa tudi izključeno. Avstrijski vojvodski par Johanna von Pfirt in Albrecht II., s katerim je bil tesno povezan prvi celjski grof,³¹⁶ je, denimo, v Aachen romal k relikvijam Karla Velikega, v Köln k relikvijam sv. Treh kraljev in v Klosterneuburg h grobu Leopolda Babenberžana.³¹⁷ Vojvoda Albrecht II. in vojvodinja Johanna von Pfirt sta domnevno naslikana na vrhu slavoločne stene južne obkorne kapele v dvorni cerkvi sv. Mihaela na Dunaju. Upodobitev iz okoli leta 1350 naj bi nastala prav kot zahvala za uslišane prošnje na romanju v Köln in Aachen, ki sta ga izvedla leta 1337. Par se je podal na romanje, ker je bil še brez otrok, njuno romanje pa se je bogato obrestovalo, saj se je 1. novembra 1339 rodil vojvoda Rudolf IV., ki so mu sledili še trije bratje in dve sestri. Z romanja sta prinesla tudi več relikvij, ki so bile v slavnostni procesiji prinesene v mesto in shranjene večinoma v grajsko kapelo v Hofburgu.³¹⁸ Prav v času nastanka te poslikave oziroma od leta 1341 do leta 1353 je kaplana pri oltarju sv. Nikolaja v južni kapeli cerkve sv. Mihaela plačeval prvi celjski grof Friderik, ki je imel svojo hišo celo poleg župnišča dunajske Michaelerkirche.³¹⁹ Zgovorno vzporednico predstavlja tudi podatek, da je v letu 1345, torej v času tesne povezanosti prvega celjskega grofa s to cerkvijo, v dunajski Michaelerkirche prvič izpričana bratovščina Naše ljube Gospe, ki ji od leta 1484 v virih lahko sledimo kot bratovščini vajencev in pomočnikov pekovskega ceha.³²⁰ Na sklepniku v celjski kapeli, ki bi lahko, kot je bilo predlagano v literaturi, pripadal cehovskemu združenju, sta izklesana prekrižana loparja in metli podobno orodje. V tem kontekstu je smiselno omeniti, da je bila na Štajerskem v srednjem veku glavna in splošno uveljavljena zavetnica bratovščin in cehov, povezanih s kruhom (pekov, mlinarjev), Marija.³²¹ Tudi ptujski ceh pekov in pekovskih vajencev je bil,

³¹⁵ GRUDEN 1908 (op. 245), str. 102–103. Prim. Arnold LUSCHIN VON EBENGREUTH, Die Windische Wallfahrt an den Niederrhein, *Monatschrift für die Geschichte Westdeutschlands*, 4, 1878, str. 436–466; Jože STABEJ, Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje, *Razprave drugega razreda SAZU*, 6, 1965, str. 140–215; Jože STABEJ, Die alten Wallfahrten der Slowenen an den Rhein, *Zeitschrift des Aachner Geschichtsvereins*, 78, 1967, str. 97–160; Miha KOSI, *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Ljubljana 1998, S. 110–113.

³¹⁶ V sredini 14. stoletja je prvi celjski grof napredoval do najvišjega svetovalca vojvode Albrechta II., gl. Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, ... gelegen bei der purgk zu wien ... Zur städtebaulichen Entwicklung des Wiener Burgviertels im Spätmittelalter, *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 64/65, 2008/2009, str. 46; Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 2.: Städtebauliche Entwicklung des Burgviertels. Die Niederlassung der Parteigänger der Habsburger, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter* 2015 (op. 304), str. 148.

³¹⁷ KOVÁCS 1992 (op. 313), str. 97.

³¹⁸ Günther BUCHINGER, Paul MITCHELL, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 3. 2.: Der Vorgängerbau der Burgkapelle, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter* 2015 (op. 304), str. 181, 183; Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, Lothar SCHULTES, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 5. 1.: Die Michaelerkirche im 14. Jahrhundert. Bautätigkeit und Ausstattung im Wechselspiel zwischen landesfürstlichem Hof und bürgerlicher Pfarrgemeinde, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter* 2015 (op. 304), str. 269–270. Povsod z nadaljnjo literature in navedbo virov.

³¹⁹ BUCHINGER, SCHÖN, SCHULTES 2015 (op. 318), str. 271; gl. tudi DOMENIG 2004 (op. 118), str. 111. Listina o prodaji hiše celjskemu grofu Frideriku se hrani v ARS, Zbirka listin, 1063/4579 (15. avgust 1341). O Friderikovem plačilu kaplanu oltarja sv. Nikolaja gl. ARS, Zbirka listin, 1063/4587 (23. junij 1353).

³²⁰ Gl. Günther BUCHINGER, Doris SCHÖN, Die Wiener Burg im Spätmittelalter bis 1529. IV. 6. 1.: St. Michael im 15. Jahrhundert. Bauvollendung und Ausstattung der Kirche, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter* 2015 (op. 304), str. 513, 514, 520–521. O bratovščinah vajencev in pomočnikov gl. Sabine von HEUSINGER, *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Straßburg*, Stuttgart 2009, str. 88–90, 134 (z nadaljnjo literaturo).

³²¹ Gl. Liselotte JONTES, *Die steirischen Bruderschaften im Mittelalter*, Graz 1970 (tipkopoljski doktorske disertacije), str. 36, 135–140, 190–195, 200–204, 274–277; WEISS 1998 (op. 153), str. 223, 229. Teoretično bi šlo lahko tudi za

denimo, v 15. stoletju združen v bratovščino Naše ljube Gospe,³²² enako je tudi mariborska pekovska bratovščina delovala pod patrocinijem Naše ljube Gospe,³²³ tako da bi znamenje na tretjem celjskem sklepniku, šteto od vzhoda proti zahodu (sl. 16), lahko pomenilo povezavo s pekovskim cehom. Vsebinsko primerljivo vzporednico pekovskemu cehu in prvotnemu patrociniju celjske kapele najdemo v Benetkah, kjer je pekovski ceh okoli leta 1552 dal postaviti svoj oltar za cerkev Madonna dell'Orto, in sicer s patrocinijem Poklona sv. Treh kraljev, ki je bil upodobljen na oltarni sliki.³²⁴ Če je torej grbovni ščitek v celjski kapeli cehovsko znamenje, bi se to lahko dobro ujemalo tudi z Marijino bratovščino.

V cerkvah, ki so zgodovinsko povezane z grofi Celjskimi, pogosto naletimo na upodobitve Pohoda in poklona sv. Treh kraljev, katerim je bila sprva posvečena celjska kapela, denimo tudi v prezbiteriju cerkve sv. Danijela v Celju (sl. 17),³²⁵ a ta motiv je hkrati eden od najbolj standardnih v ikonografiji srednjeveških poslikav na Slovenskem. V povezavi s poslikavo prezbiterija cerkve sv. Danijela v Celju je v tu obravnavanem kontekstu smiselno izpostaviti tudi desno stensko polo ob prezbiterijskem sklepu. Ta del stene je bil namreč poslikan z marijansko ikonografijo; razberljiv je ostanek Marijinega kronanja (sl. 18) in Marija pred Božjim prestolom. Poslikava iz zadnjega desetletja oziroma s konca 15. stoletja je del nekega istrskega slikarja iz skupine t. i. Pisanega mojstra.³²⁶ Janez Höfler opozarja, da so istrski

16. Sklepnik z domnevним grbom pekovskega ceha, kapela Žalostne Matere Božje, župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

pivovarski ceh, saj grb spominja na nekatera tovrstna cehovska znamenja, ki jih poznamo iz širšega evropskega prostora. Peki so sicer lahko imeli v svojem grbu oziroma pečatu tudi, denimo, presto; gl. JONTES 1970 (op. 321), str. 165. Aleksander ŽIŽEK, *Rokodelci mojega mesta. Drobci iz delovanja celjskih cehov v času krepitve centralne deželno knežje oblasti*, Celje 2000 (Publikacije Zgodovinskega arhiva Celje. Študije, 4), str. 8–9, 41, v pregledu celjskih cehov do 16. stoletja kot zavetnika pekovskega ceha navaja sv. Marijo in sv. Florijana in dodaja, da njihova matična cerkev/kapela/oltar v Celju niso znani, ker v virih niso izrecno navedeni. Je pa iz njegove tabele razvidno, da je večina celjskih cehov imela svoj duhovni domicil v cerkvi sv. Danijela. Najstarejši ohranjeni arhivski vir, ki zadeva organizacijo celjskega pekovskega ceha, sega sicer v leto 1700, ko je cesar Leopold prepovedal šušmarsko peko kruha in zaščitil celjski pekovski ceh, gl. ŽIŽEK 2000 (op. 321), str. 31–32.

³²² StLA, AUR 6658a; StLA, AUR 6971a; gl. tudi Pavle BLAZNIK, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanske dela Koroške do leta 1500*, 2, Maribor 1988, str. 173, 175; WEISS 1998 (op. 132), str. 173, 203. Ptuj je tudi edino slovensko mesto, iz katerega je znan danes izgubljen srednjeveški cehovski pečat. Odtisnjen je bil na listini iz leta 1458, ki je bila pečatena z *vnser lieben frawen pegkchenczech aigen anhangenden bettschaft*, gl. Božo OTOREPEC, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988, str. 173.

³²³ *Gradivo za zgodovino Maribora. 10: 1489–1499* (ur. Jože Mlinarič), Maribor 1984, št. X/52; gl. tudi WEISS 1998 (op. 132), str. 121.

³²⁴ Peter HUMFREY, Richard MACKENNEY, *The Venetian Trade Guilds as Patrons of Art in the Renaissance*, *The Burlington Magazine*, 128/998, 1986, str. 326.

³²⁵ O izjemni kvaliteti celjskega Poklona iz okoli leta 1410, ki se slogovno vzporeja z zadnjo razvojno fazo dunajske vojvodske delavnice, gl. HÖFLER 2004 (op. 29), str. 88–89; HÖFLER 2009 (op. 99), str. 584. Povsod s starejšo literaturo.

³²⁶ HÖFLER 2004 (op. 29), str. 89–90.

17. Pohod sv. Treh kraljev, severna stena prezbiterja, ok. 1410,
župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

18. Fragment Marijinega kronanja, severna stena prezbiterja, konec 15. stoletja,
župnijska cerkev sv. Danijela, Celje

slikarji iz skupine Pisanega mojstra delovali tudi na Gorenjskem, »kako je eden njih zašel v Celje, in to v tako imenitno in pomembno cerkev, pa ostaja uganka«. ³²⁷ Možno bi bilo, da je mojster v Celje prišel prek bratovščinskih povezav. ³²⁸ Vemo namreč, da je v Istri v 15. stoletju delovalo več bratovščin, ³²⁹ za katere so slikarska naročila izvrševali glavni slikarji tega obdobja, še prav posebno

³²⁷ HÖFLER 2004 (op. 29), str. 90.

³²⁸ Branko FUČIĆ, *Iz istrarske spomeničke baštine*, 2, Zagreb 2007, str. 332, domneva, da so povezava med Pisanim mojstrom oziroma istrskim slikarstvom in poslikavo v Celju pičenski škofje.

³²⁹ Gl. Mirjana KONTESTABILE ROVIS, *Urad domen Koper 1807–1878 s priklučenimi spisi. Pomorska sanitetna deputacija Koper 1819–1850*, Koper 2001, str. 19–20, 23; Zdenka BONIN, *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju*

pa Pisani mojster in njegova delavnica. Pisani mojster je, denimo, med letoma 1470 in 1484 slikal v bratovščinski cerkvi sv. Marije od Lakuća v Dvigradu, kjer je med drugim naslikal kronano Marijo Zavetnico s plaščem, pod katerim klečijo člani Marijine bratovščine.³³⁰ V Dvigradu je Pisani mojster slikal še za eno bratovščinsko cerkev, in sicer za cerkev sv. Antona Puščavnika z istoimensko bratovščino.³³¹ Pisani mojster je med letoma 1471 in 1477 delal tudi za bratovščinsko Marijino cerkev v Oprtlju,³³² kjer je med drugim naslikal tudi Marijo Zavetnico s plaščem.³³³ Tudi poslikavo najznamenitejših istrskih fresk iz 15. stoletja, v cerkvi sv. Marije na Škrilinah v Beramu, je leta 1474 naročila tamkajšnja Marijina bratovščina,³³⁴ o čemer priča tudi danes slabo vidni napis nad južnim portalom: *In honore domini nostri Y(esu) Kristi amen ac gloriose virginis matris marie ac no(m)i(n)e sanctorum omnium fecit hoc opus depingere comunitas bermw ex(pensis) fraternitati(is) beate marie virginis hoc pin(n)xit magister Vicencius d(e) Kastua et conplivit mense novembris die oct(av)o post martini anno domini milessimo quadracentesimo septuagessimo quarto gr(atias agens?).*³³⁵ Leta 1474 je torej to cerkev Vincencu iz Kastva (in slikarjem njegove delavnice) dal poslikati beramski komun na stroške oziroma po naročilu bratovščine blažene Device Marije.³³⁶ S freskami v Beramu lahko do določene mere vzporejamo freske Janeza iz Kastva v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah,³³⁷ za katere Mirjana Kontestabile Rovis domneva, da bi jih lahko naročila hrastoveljska bratovščina sv. Trojice.³³⁸ Delavnica Janeza iz Kastva je slikala tudi v cerkvi sv. Jakoba v Barbanu, kjer so na prizoru Marije Zavetnice s plaščem naslikani člani barbanske bratovščine.³³⁹ Člani bratovščine so v Istri upodobljeni tudi v cerkvi bratovščinskega zavetnika sv. Antona v Višnjanu, katere poslikava sega že v 16. stoletje,³⁴⁰ precej zgodnejša, iz zadnje četrtine 14. stoletja, pa je upodobitev bratovščinskih članov v cerkvi sv. Antona oziroma sv. Trojice v Žminju, ki priča o pomembni in zgodnji vlogi bratovščin kot umetnostnih naročnikov v srednjeveški Istri.³⁴¹ Tipičen bratovščinski motiv, Marija Zavetnica s plaščem,³⁴² je bil upodobljen tudi na severni steni prezbiterija ob velikem oltarju

Beneške republike, Koper 2011, str. 53–54, 95–96, passim; Zdenka BONIN, Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 35–53; gl. tudi Giuseppe CAPRIN, *L'Istria nobilissima*, 1, Trieste 1905, str. 261, op. 4, passim; vsi z nadaljnjo literaturo. Ohranjena bratovščinska umetnostna dediščina tako iz poznega srednjega kakor iz novega veka je eno od najpomembnejših poglavij hrvaške umetnosti tudi v Dalmaciji. Osnovni vtis za 15. stoletje nudi Ivana PRIJATELJ-PAVIČIČ, Kiparska i slikarska umjetnička baština bratovština u Dalmaciji između XIV. i XIX. st., *Croatica christiana periodica*, 21, 1997, str. 39–45.

³³⁰ Gl. FUČIČ 2007 (op. 328), str. 323, 329.

³³¹ FUČIČ 2007 (op. 328), str. 329–330.

³³² FUČIČ 2007 (op. 328), str. 330.

³³³ Jugo JAKOVČIČ, Tomislav VIGNJEVIČ, *Istarske freske/Gli affreschi istriani*, Pula 2007, str. 46; Željko BISTROVIČ, *Šareni trag istarskih fresaka/Pisana sled istrskih fresk*, Pula 2015, str. 114, 116.

³³⁴ Gl. Branko FUČIČ, *Vincent iz Kastva*, Zagreb-Pazin 1992, str. 22; FUČIČ 2007 (op. 328), str. 164.

³³⁵ Prepis po: FUČIČ 2007 (op. 328), str. 171, op. 83; prim. FUČIČ 1992 (op. 334), str. 21–22.

³³⁶ Gl. FUČIČ 1992 (op. 334), str. 21–22; FUČIČ 2007 (op. 328), str. 171, 176–177; BISTROVIČ 2015 (op. 333), str. 104, 112.

³³⁷ Prim. Branko FUČIČ, *Istarske freske*, Zagreb 1963, str. 28; STELE 1969 (op. 228) str. 242; FUČIČ 1992 (op. 334), str. 108; Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 2: Primorska*, Ljubljana 1997, str. 96–98; Branko FUČIČ, *Iz istarske spomeničke baštine*, 1, Zagreb 2006, str. 316, 318.

³³⁸ KONTESTABILE ROVIS 2001 (op. 329), str. 23.

³³⁹ BISTROVIČ 2015 (op. 333), str. 228, 231.

³⁴⁰ BISTROVIČ 2015 (op. 333), str. 155.

³⁴¹ Gl. BISTROVIČ 2015 (op. 333), str. 192, 202.

³⁴² O motivu Marije Zavetnice s plaščem v kontekstu bratovščin gl. Ana LAVRIČ, Bratovščine na Slovenskem pod za-

oziroma okrog nekdanjega stenskega tabernaklja cerkve sv. Danijela v Celju in naj bi nastal domnevno v sredini oziroma na začetku druge polovice 15. stoletja.³⁴³

Ob koncu se vrnimo še k listini iz leta 1413, ki govori o posvetitvi neke kapele v Celju in se v umetnostnozgodovinski literaturi sicer vedno znova citira, nihče pa njene vsebine ne poda povsem natančno. Listina je pravzaprav zelo zanimiva in morda – kljub številnim nasprotnim zapisom v literaturi – vendarle prinaša odgovor, ali se nanaša na celjsko kapelo v cerkvi sv. Danijela ali ne. Kot razkriva prepis, hranjen v Štajerskem deželnem arhivu, je namreč vsebina sledeča: Nikolaj, oglejski generalni vikar, dovoljuje Nikolaju, naslovnemu škofu škofije Hyppo (*domino Nicolao dei gratia episcopo Yponensi*), posvetitev kapele in oltarja v Celju.³⁴⁴ Iz listine je razvidno, da gre za odgovor na prošnjo celjskega grofa Hermana, ki jo je ta predložil oglejskemu patriarhu Ludoviku Tecku, in sicer za posvetitev kapele grofovega notarja Henrika in oltarja, ki sta bila na novo postavljena.³⁴⁵ S tem pismom se to (in vse drugo, kar je potrebno) dovoljuje naslovnemu škofu Nikolaju:³⁴⁶ *Nicolaus [etc.] reuerendo in Christo patri domino Nicolao dei gratia episcopo Yponensi salutem in domino. Ad preces deuotas porrectas per magnificum dominum dominum Hermannum Cilie Segorieque etc. comiti reuerendissimo in Christo patri et domino nostro domino Ludouico duci de Tekk dei gratia sancte sedis Aquilegensis patriarche postulato, ac de ipsius domini nostri domini patriarche beneplacito et voluntate, vt capellam Heinrici eiusdem domini comitis notarii atque vnum altare nouiter constructam et constructam in Cilie dicte diocesis constitutis consecrare de nouo possitis aliaque ad hec oportuna hac vice libere exercere, harum tenore vobis licenciam concedimus et liberam facultatem.*³⁴⁷ V umetnostnozgodovinski literaturi ni bilo še nikoli izpostavljeno, da gre za kapelo notarja celjskega grofa Hermana II. Iz pregleda funkcij in nosilcev funkcij v celjski upravi, ki ga je objavil Jaka Banfi, je razvidno, da se kot *notarius* v listinah naslavljajo pisarji in da se leta 1413 omenjata dva pisarja Hermana II. To sta Hans Weinreich, prvi poznani pisar, ki je bil domnevno laik, in pa za nas relevantni pisar Henrik Plöchel.³⁴⁸

Najpomembnejšo vzpodbudo za odločitev, da tudi celjska kapela postane bratovščinska, bi po moji oceni lahko predstavljala dunajska kapela sv. Jurija in tesna povezanost grofov Celjskih z njo. Članstvo v različnih viteških in duhovnih bratovščinah in sorodnih združenjih je bilo sestavni del duhovne in viteške reprezentance srednjeveškega plemstva, kar se kaže tudi pri rodbinah, s katerimi

vetniškimi plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi* 2015 (op. 39), str. 475–527 (za srednji vek gl. str. 482–492), z nadaljnjo literaturo.

³⁴³ Gl. ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, LIV, 28. 8. 1935; CURK 1966 (op. 60), str. 8, 20; France STELE, Načela in rezultati restavracije notranjščine v opatijski cerkvi v Celju, *Kronika slovenskih mest*, 3/2, 1936, str. 86; Ivan STOPAR, Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih. Umetnostni in urbanistični spomeniki. Celje, *Varstvo spomenikov*, 22, 1979, str. 350.

³⁴⁴ Prepis hrani StLA, AUR 4522d.

³⁴⁵ Za pomoč pri interpretaciji te listine se najlepše zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

³⁴⁶ HÖFLER 2018 (op. 183), str. 21, 55, Nikolaja, naslovnega škofa škofije Hyppo, v citirani knjigi omenja kot generalnega vikarja patriarha Antonia da Ponte ali Antonia Panciere *in pontificalibus*, hkrati pa tudi kot savinjskega arhidjakona. Navedbo Yponensi identificira s škofijo Hyppo v severni Afriki.

³⁴⁷ Prepis po: WEISS 2002 (op. 153), listina 1413 Mai 16, Cividale.

³⁴⁸ BANFI 2022 (op. 118), str. 32; prim. SCHWANKE 1935 (op. 120), str. 81. Tako Robert Schwanke kakor tudi Jaka Banfi navajata, da je bil Henrik kaplan, vendar pa to iz do sedaj znanih virov ni razvidno. Napaka izvira iz Schwankovega netočnega prepisa listine, izdane leta 1413, saj naj bi po njegovem prepisu v listini pisalo *capellanus Heinricus eiusdem domini comitis notarius*. Priimek Plöchel je razviden iz pisma, datiranega 30. julija 1414 in hranjenega v: Biblioteca Civica di Cividale del Friuli, Archivio dell'antica Comunità di Cividale, Lorenzo d'Orlandi, H-9, št. 139.

so Celjani imeli tesne stike, in ne nazadnje tudi pri Celjanih samih kot članih več različnih duhovno-viteških združb.³⁴⁹ Njihova vez z Veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju in ustanovitev bratovščine prav v njihovi kapeli tako nikakor nista presenetljivi, marveč celo pričakovani in v nadaljnjih raziskavah ne bosta ostali več spregledani.³⁵⁰

³⁴⁹ Christian STEEB, Zur Geschichte der spätmittelalterlichen Rittergesellschaften und deren Darstellungen auf Grabsteinen in Graz, *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz*, 23–24, 1993, str. 62, omenja vpliv Physiologusa na izbiro živali za simbole različnih viteških redov.

³⁵⁰ Za vse pogovore in pomoč pri nastanku tega članka se iz srca zahvaljujem dr. Gorazdu Bencetu, dr. Blažu Resmanu, dr. Ani Lavrič, dr. Lilijani Žnidaršič Golec, dr. Mihu Kosiju in dr. Matjažu Bizjaku. Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) in raziskovalnega projekta *Umetni- na kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem sred- njem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki ju iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- AMBROŽIČ, Matjaž, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 17–52.
- AMBROŽIČ, Matjaž, Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, str. 35–75.
- AMBROŽIČ, Matjaž, Kanonski in teološki vidiki bratovščin z ozirom na slovensko Štajersko, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 529–549.
- ANDERLIČ, Jože, ZADNIKAR, Marijan, *Kunst in Slowenien. Architektur, Malerei und Plastik im Sakralbereich*, Wien-München 1985.
- ANĐELIĆ, Pavao, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 2004.
- BANFI, Jaka, Uprava grofov Celjskih 1341–1456, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 70/1, 2022, str. 21–58.
- BAYER, Elke, Schmerzensmutter. Mittelhochdeutsche Literatur, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 29–31.
- BAYER, Elke, BREUER, Wilhelm, Sieben Schmerzen Mariens, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 157–158.
- BEEH, Wolfgang, SCHNITZLER, Hermann, *Ausstellungskatalog Bewahrte Schönheit. Mittelalterliche Kunst der Sammlung Hermann Schwartz*, Aachen 1961 (= *Aachener Kunstblätter*, 21).
- BENCE, Gorazd, *Donatorska podoba 14. in 15. stoletja na Štajerskem. Vizualizacija naročnikov v srednjeveških sakralnih prostorih*, Ljubljana 2017 (tipkopis doktorske disertacije).
- BENESCH, Otto, Grenzprobleme der österreichischen Tafelmalerei, *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*, n. F. 1, 1930, str. 66–99.
- BERTAUD, Émile, Douleurs (Notre-Dame des sept-), *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique. Doctrine et histoire* (ur. Charles Baumgartner, Olphe Galliard), 3, Paris 1957, stp. 1686–1701.
- BESOLD, Andreas, Prestol milosti, simboli evangelistov, cerkveni očetje, angeli z orodji mučenja (Poslikava oboka). Angel s kladivom, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 246–248.
- BESOLD, Andreas, Bemerkungen zu neuentdeckten Wandmalereien in Kärnten, *Carinthia I. Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten*, 187, 1997, str. 327–341.
- BISTROVIĆ, Željko, *Šareni trag istarskih fresaka/Pisana sled istrskih fresk*, Pula 2015.
- BLAZNIK, Pavle, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, 1–2, Maribor 1988.
- BONIN, Zdenka, *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*, Koper 2011.
- BONIN, Zdenka, Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 35–53.
- BRUCHER, Günther, *Gotische Baukunst in Österreich*, Salzburg-Wien 1990.
- BUCHINGER, Günther, MITCHELL, Paul, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 3. 2.: Der Vorgängerbau der Burgkapelle, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 173–188.

- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, ... gelegen bei der purgk zu wien ... Zur städtebaulichen Entwicklung des Wiener Burgviertels im Spätmittelalter, *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 64/65, 2008/2009, str. 41–81.
- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, „... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...“: Zur zeitlichen Konkordanz von Weihe und Bauvollendung am Beispiel der Wiener Augustinerkirche und Georgskapelle, *RIHA Journal*, 20, 2011, str. 1–70.
- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 2.: Städtebauliche Entwicklung des Burgviertels. Die Niederlassung der Parteigänger der Habsburger, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 146–158.
- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 4. 2.: Das Augustinerkloster. Die Ritterkapelle im Augustinerkloster, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 222–238.
- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, Die Wiener Burg im Spätmittelalter bis 1529. IV. 6. 1.: St. Michael im 15. Jahrhundert. Bauvollendung und Ausstattung der Kirche, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 504–521.
- BUCHINGER, Günther, SCHÖN, Doris, SCHULTES, Lothar, Die Wiener Burg zur Zeit der frühen Habsburger bis 1395. III. 5. 1.: Die Michaelerkirche im 14. Jahrhundert. Bautätigkeit und Ausstattung im Wechselspiel zwischen landesfürstlichem Hof und bürgerlicher Pfarrgemeinde, *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz* (ur. Mario Schwarz), Wien 2015 (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der Philosophisch-Historischen Klasse, 443; Veröffentlichungen zur Kunstgeschichte, 12; Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg, 1), str. 250–284.
- CAPRIN, Giuseppe, *L'Istria nobilissima*, 1, Trieste 1905.
- CEVC, Anica, *Stari tuji slikarji 15.–19. stoletja. 2: Slovenska Štajerska in Prekmurje*, Ljubljana 1964.
- CEVC, Emilijan, O varstvu slovenske srednjeveške plastike, *Varstvo spomenikov*, 3, 1950, str. 30–38.
- CEVC, Emilijan, *Srednjeveška plastika na Slovenskem. Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963.
- CEVC, Emilijan, *Slovenska umetnost*, Ljubljana 1966.
- CEVC, Emilijan, *Gotsko kiparstvo*, Ljubljana 1967 (Ars Sloveniae).
- CEVC, Emilijan, *Poznogotska plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1970.
- CEVC, Emilijan, *Gotska plastika na Slovenskem*, Narodna galerija, Ljubljana 1973.
- CEVC, Emilijan, Likovna umetnost v srednjeveški Ljubljani, *Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo* (ur. Ferdo Gestrin), Ljubljana 1984, str. 96–102.
- CEVC, Emilijan, Stolnična Sočutna, *Stolnična sočutna* (ur. Josip Korošec), Restavratorski center RS, Ljubljana 1990, str. [1–2].
- COLE AHL, Diane, “In corpo di compagna”. Art and Devotion in the Compagnia della Purificazione e di San Zanobi of Florence, *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy. Ritual, Spectacle, Image* (ur. Barbara Wisch, Diane Cole Ahl), Cambridge 2000, str. 46–47.

- COUDENBERGHE, Jan van, *Ortus progressus et impedimenta fraternitatis beatissimae virginis Mariae de passione quae dicitur de septem doloribus*, Antwerp 1519.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 1: Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 4: Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967.
- DE FRANCESCHI, Camillo, *Storia documentata della contea di Pisino* (ur. Figlio Carlo), Venezia 1964.
- DIETRICH, Urban, *Neue Satzungen der uralten Bruderschaft Maria 7 Schmerzen zu Cilli*, Cilli 1856.
- DOLINAR, France Martin, Bratovščina, *Enciklopedija Slovenije*, 1, Ljubljana 1987, str. 358.
- DOLINAR, France Martin, Mannsberg, Martin von, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon* (ur. Erwin Gatz, Clemens Brodkorb), Berlin 1996, str. 455–456.
- DOLINAR, France Martin, Bratovščina Matere Božje Sedem žalosti v Celju, *Naša luč*, 5, 1998, str. 8.
- DOLINAR, France Martin, Bistum Pedena, *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation* (ur. Erwin Gatz, Clemens Brodkorb, Helmut Flachenecker), Freiburg im Breisgau 2003, str. 564–565.
- DOLINAR, France Martin, Ljubljanski škofje, *Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2007, str. 11–89.
- DOMENIG, Christian, *Tuon kunt. Die Grafen von Cilli in ihren Urkunden 1341–1456*, Klagenfurt 2004 (tipkopis doktorske disertacije).
- DOMENIG, Christian, Ludwig von Teck und der Niedergang der weltlichen Herrschaft des Patriarchats von Aquileia, *Nulla historia sine fontibus. Festschrift für Reinhard Härtel zum 65. Geburtstag* (ur. Anja Thaller, Johannes Gießauf, Günther Bernhard), Graz 2010, str. 150–157.
- ELLINGTON, Donna Spivey, *From Sacred Body to Angelic Soul. Understanding Mary in Late Medieval and Early Modern Europe*, Washington D. C. 2001.
- FEKONJA, Andrej, Celje in okolica, *Dom in svet*, 8, 1895, str. 336–343, 371–375, 410–413, 438–443, 470–476, 495–500, 533–538, 566–567, 596–600, 630–631, 663–666, 695–698, 718–726, 746–755.
- FINKENZELLER, Josef, Schmerzensmutter. Einführung, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 28–29.
- FUČIĆ, Branko, *Istarske freske*, Zagreb 1963.
- FUČIĆ, Branko, *Vincent iz Kastva*, Zagreb-Pazin 1992.
- FUČIĆ, Branko, *Iz istarske spomeničke baštine*, 1, Zagreb 2006.
- FUČIĆ, Branko, *Iz istarske spomeničke baštine*, 2, Zagreb 2007.
- GARZAROLLI VON THURNLACKH, Karl, *Mittelalterliche Plastik in Steiermark*, Graz 1941.
- GÖTZ, Rolf, *Die Herzöge von Teck. Herzöge ohne Herzogtum*, Kirchheim unter Teck 2009 (Schriftenreihe des Stadtarchivs Kirchheim unter Teck, 33).
- Gradivo za zgodovino Maribora. 10: 1489–1499* (ur. Jože Mlinarič), Maribor 1984.
- GRAUS, Johann, Die Pfarrkirche zu Cilli, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, n. F. 13, 1887, str. CXCI–CXCVIII.
- GROSSMANN, Dieter, Werkverzeichnis, *Stabat Mater. Maria unter dem Kreuz in der Kunst um 1400. Ausstellung im Salzburger Dom 1. Juni bis 15. September 1970*, Dommuseum, Salzburg 1970, str. 49–113.
- GRUDEN, Josip, *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908.
- HATFIELD, Rab, The Compagnia de' Magi, *Journal of the Warburg and Courtauld Institute*, 33, 1970, str. 107–161.

- HEUSINGER, Sabine von, *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Straßburg*, Stuttgart 2009.
- HÖFER, Rudolf Karl, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545. Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das kirchliche Leben*, Graz 1992 (Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 14).
- HÖFLER, Janez, *Die gotische Malerei Villachs. Villacher Maler und Malerwerkstätten des 15. Jahrhunderts. 1: Darstellung*, Villach 1981.
- HÖFLER, Janez, *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*, Ljubljana 1982.
- HÖFLER, Janez, *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in Mojstrom sv. Andreja iz Krašc*, Ljubljana 1985.
- HÖFLER, Janez, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Mengeš, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 14, 1992, str. 80–119.
- HÖFLER, Janez, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 2: Primorska*, Ljubljana 1997.
- HÖFLER, Janez, Slika Kristusove molitve na Oljski gori s Koritnega nad Čadramom, *Kristus na Oljski gori. Poznogotska tabla s Koritnega nad Čadramom* (ur. Marja Lorenčak), Ljubljana 2001 (Knjižnica Narodne galerije. Študijski zvezki, 7), str. 12–34.
- HÖFLER, Janez, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004.
- HÖFLER, Janez, Die Grafen und Fürsten von Cilli als Mäzene und Förderer der Kunst, *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg, 8.–10. Juni 2005* (ur. Michel Pauly, François Reinert), Mainz am Rhein 2006, str. 337–348.
- HÖFLER, Janez, Funktionale Internationalität. Die Kunst um 1400 in Slowenien, *Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext* (ur. Jiří Fajt, Andrea Langer), Berlin-München 2009, str. 577–585.
- HÖFLER, Janez, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*, Ljubljana 2016² (elektronska knjiga).
- HÖFLER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017² (elektronska knjiga).
- HÖFLER, Janez, *Oglejski generalni vikarji in drugi patriarhovi pooblaščenca na Slovenskem v poznem srednjem veku (1300–1535)*, Ljubljana 2018 (Historia artis. Zbirka Oddelka za umetnostno zgodovino. Podzbirka ICCHS).
- HUMFREY, Peter, MACKENNEY, Richard, The Venetian Trade Guilds as Patrons of Art in the Renaissance, *The Burlington Magazine*, 128/998, 1986, str. 317–330.
- INTIHAR FERJAN, Jana, Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja. Seznam plastik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 21, 1985, str. 131–148.
- INTIHAR FERJAN, Jana, Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 181–183.
- JAKOVČIČ, Jugo, VIGNJEVIĆ, Tomislav, *Istarske freske/Gli affreschi istriani*, Pula 2007.
- JANISCH, Josef Andreas, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen*, 1, Graz 1878.
- JONTES, Liselotte, *Die steirischen Bruderschaften im Mittelalter*, Graz 1970 (tipkopoljske doktorske disertacije).
- JURANČIČ, Klementina, Lepa Sočutna, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 177–179.
- KLEMENČIČ, Matej, Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija/Die Pfarrkirche von Konjice und die Bautätigkeit des Valentin Fabri, *Gotika v Sloveniji/Gotik*

- in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 111–129.*
- KOBLAR, Anton, Drobtinice iz furlanskih arhivov, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 2, 1892, str. 30–92.
- KOLAR, Bogdan, *Zgodovina krščanstva na ozemlju celjske škofije. Ob deseti obletnici škofije*, Celje 2016.
- KOMELJ, Ivan, *Gotska arhitektura na Slovenskem. Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*, Ljubljana 1973.
- KONTESTABILE ROVIS, Mirjana, *Urad domen Koper 1807–1878 s priključenimi spisi. Pomorska sanitetna deputacija Koper 1819–1850*, Koper 2001.
- KOROPEC, Jože, Zemljiško gospostvo Podsreda do 17. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 17/2, 1981, str. 204–218.
- KOROPEC, Jože, Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem do 1600, *Konjiško. 850 let pražupnije 1146–1996* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 98–164.
- KOS, Dušan, Plemiška darovanja cerkvenim ustanovam s posebnim ozirom na 14. stoletje, *Zgodovinski časopis*, 47, 1993, str. 25–52.
- KOS, Dušan, *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 2005.
- KOSI, Miha, *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Ljubljana 1998, S. 110–113.
- KOSI, Miha, Grajska politika – primer grofov Celjskih, *Iz zgodovine slovenskih gradov* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2012 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 60/3, 2012), str. 465–494.
- KOSI, Miha, Graffschaft Mettling. Razvoj dežele in deželnega plemstva metliške grofije od 13. do konca 15. stoletja, *Neumarkt – Möttling – Metlika. Nastanek in razvoj mesta od konca 13. do začetka 19. stoletja* (ur. Janez Weiss), Metlika 2018, str. 15–99.
- KOSI, Miha, Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih, *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec), Ljubljana 2019, str. 11–64.
- KOVÁCS, Elisabeth, Die Heiligen und heiligen Könige der frühen Habsburger (1273–1519), *Laienfrömmigkeit im späten Mittelalter. Formen, Funktionen, politisch-soziale Zusammenhänge* (ur. Klaus Schreiner, Elisabeth Müller-Luckner), München 1992 (Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien, 20), str. 93–126.
- KOVAČIČ, Franc, *Zgodovina Lavantinske škofije 1228–1928. Ob 700-letnici njene ustanovitve*, Maribor 1928.
- KRASS, Andreas, *Stabat mater dolorosa. Lateinische Überlieferung und volkssprachliche Übertragungen im deutschen Mittelalter*, München 1998.
- KROPF, Emil, Notizen, *Mittheilungen der k. k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, n. F. 7, 1881, str. LXXIV–LXXXV.
- LACKNER, Christian, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzoge 1365–1406*, Wien 2002.
- LAVRIČ, Ana, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*, 1–2, Ljubljana 1988.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 475–527.

- LAVRIČ, Ana, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 9–25.
- LE COUTEULX, Carolo, *Annales Ordinis Cartusienensis ab anno 1084 ad annum 1429*, 2, Monstrolii 1888.
- LEITNER, Karin, Kristus na Oljski gori, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 334–335.
- LESAR, Marko, *Župnijska cerkev na Šutni v Kamniku. Umetnostna in kulturnozgodovinska predstavitev*, Kamnik 2001.
- Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana. 1140–1500* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020.
- LUKAN, Walter, Gradivo k biografiji škofa Tomaža Hrena v dunajskih arhivih, *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 7–21.
- LUSCHIN VON EBENGREUTH, Arnold, Die Windische Wallfahrt an den Niederrhein, *Monatsschrift für die Geschichte Westdeutschlands*, 4, 1878, str. 436–466.
- MAAS-EWERD, Theodor, Schmerzen Mariens, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 24–25.
- MAAS-EWERD, Theodor, KRASS, Andreas, SCHEFFCZYK, Leo, Stabat mater, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 261–266.
- MAROLT, Marijan, Celjski nagrobniki 15. in 16. stoletja, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 8, 1928, str. 73–85.
- MAROLT, Marijan, *Dekanija Celje. Cerkevni spomeniki v Celju*, Maribor 1931 (Umetnostni spomeniki Slovenije, 3).
- MEKANOVIČ, Husein Sejko, Tabelne slike »štajerske šole« v Kraljevi Sutjeski – naročilo Celjskih grofov?, *Tretji dan*, 30/1–2, 2001, str. 87–94.
- MLINARIČ, Jože, *Kartuzija Pleterje 1403–1595*, Ljubljana 1982.
- MLINARIČ, Jože, Cerkev na Slovenskem v srednjem veku, *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik), Celje 1991, str. 61–91.
- MLINARIČ, Jože, *Kartuziji Žiče in Jurkloster. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurklostrska kartuzija ok. 1170–1595*, Maribor 1991.
- MLINARIČ, Jože, *Stiška opatija 1136–1784*, Novo mesto 1995.
- MLINARIČ, Jože, Žički kartuzijani in njihovi odnosi s Konjiškimi gospodi, s konjiško župnijo in konjiškimi tržani, *Konjiško. 850 let pražupnije 1146–1996* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 165–187.
- MLINARIČ, Jože, Cerkevna organizacija in verske razmere na območju ptujske pražupnije in na Dravskem polju v poznem srednjem veku, *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in 850. obletnice »Konradove cerkve«* (ur. Slavko Krajnc), Ptuj 1998, str. 84–97.
- MLINARIČ, Jože, Celjani in njihov odnos do samostanov, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja. Zbornik mednarodnega simpozija/Die Grafen von Cilli, altes Thema – neue Erkenntnisse. Sammelband des internationalen Symposiums, Celje, 27.–29. maj 1998* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 125–142.
- MLINARIČ, Jože, *Kartuzija Bistra*, Ljubljana 2001.
- NAPOTNIK, Mihael, *Pastirski listi*, Maribor 1906.
- NARED, Andrej, *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*, Ljubljana 2009 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 7).
- ORAŽEM, France, Hrenov odnos do bratovščin, *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 299–306.
- OROŽEN, Ignac, *Celska kronika*, V Celi 1854.

- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 1: Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*, Marburg 1875.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 3: Das Archidiakonat Saunien oder Sannthal und Draufeld*, Cilli 1880.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 4/2: Das Dekanat Tüffer*, Graz 1881.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 5: Das Dekanat Schallthal*, Graz 1884.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 6: Das Dekanat Drachenburg*, Marburg 1887.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 8: Das Dekanat Neukirchen*, Marburg 1893.
- OROŽEN, Janko, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, Celje 1957.
- OROŽEN, Janko, *Zgodovina Celja in okolice. 1: Od začetka do leta 1848*, Celje 1971.
- OROŽEN, Janko, *Zgodovina Celja in okolice. 2: 1849–1941*, Celje 1974.
- OTER GORENČIČ, Mija, Umetnostna zapuščina srednjeveških marijanskih bratovščin na Kranjskem in Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 89–110.
- OTER GORENČIČ, Mija, The Role of the Counts of Cilli in the Architectural Development of the Jurklošter Carthusian Monastery's Great Cloister and the Question of the Location of Veronika of Desnice's Grave. The Archaeological Method as an Aid to Art-Historical Interpretation, *Studia Historica Slovenica*, 20/1, 2020, str. 67–118.
- OTER GORENČIČ, Mija, Seeing God in the Image of Mary. Cross Readings of a Medieval Benedictine Convent Seal, *Marian Devotion in the Late Middle Ages. Image and Performance* (ur. Andrea-Bianka Znorovszky, Gerhard Jaritz), London-New York 2022 (Studies in medieval history and culture), str. 31–51.
- OTOREPEC, Božo, Rokodelstvo in obrt v srednjeveški Ljubljani, *Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja. Zbornik razprav* (ur. Vlado Valenčič), Ljubljana 1972 (Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega. Razprave, 3), str. 5–54.
- OTOREPEC, Božo, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988.
- OŽINGER, Anton, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1773/Atti delle visite pastorali nell'arcidiaconato di Valle Saunia della Arcidiocesi di Gorizia 1751–1773/Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiakonat Saunien der Erzdiözese Görz 1751–1773*, Ljubljana 1991.
- Personalstand des Fürstbistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1919*, Marburg 1919.
- PESKAR, Robert, *Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400 v Sloveniji*, Ljubljana 2005 (tipkopijske doktorske disertacije).
- PETERSON, Jürgen, Bischof und Heiligenverehrung, *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 91, 1996, str. 207–229.
- PETRIČ, Franci, Življenjska pot Tomaža Hrena (1560–1630), *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 77–88.
- PETSCHNIG, Hanns, Über einige Kirchen in Steiermark, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 10, 1865, str. 191–204.
- PICHLER, Franz, Landschaftliche Steuerregister des 17. und 18. Jahrhunderts, *Mitteilungen des Steiermärkisches Landesarchivs*, 9, 1959, str. 34–98.
- PIRCHEGGER, Hans, Geschichtliche Wanderungen in der untersteirischen Heimat, *Marburger Zeitung*, 83/149–150, 29./30. 5. 1943, str. 3.
- PIRCHEGGER, Hans, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10).
- POLIZZOTTO, Lorenzo, The Medici and the Youth Confraternity of the Purification of the Virgin 1434–1506, *The Politics of Ritual Kinship. Confraternities and Social Order in Early Modern Italy* (ur. Nicholas Terpstra), Cambridge 2000 (Cambridge Studies in Italian History and Culture), str. 98–113.

- PRIJATELJ-PAVIČIČ, Ivana, Kiparska i slikarska umjetnička baština bratovština u Dalmaciji između XIV. i XIX. st., *Croatia christiana periodica*, 21, 1997, str. 39–54.
- RAVNIKAR, Tone, *Benediktinski samostan v Gornjem Gradu*, Maribor 2010 (*Studia historica Slovenica*, 6),
- Regesten des Herzogtums Steiermark. 1: 1308–1319* (ur. Hermann Wiesflecker, Roland Schäffer, Max Zechner, Annelies Redik), Graz 1976 (*Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark*, 6).
- RIHAR, Franc, *Marija v zarji slave. Pregled zgodovine Marijinega češčenja*, Celovec 1909.
- SAUSER, Ekkard, Schmerzen Mariens, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 4 (ur. Engelbert Kirschbaum), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1994, stp. 85–87.
- SCHULER, Carol M., The Seven Sorrows of the Virgin. Popular Culture and Cultic Imagery in pre-Reformation Europe, *Simiolus. Netherlands Quarterly for the History of Art*, 21, 1992, str. 5–28.
- SCHULTES, Lothar, Die Pietà von Celje und eine Gruppe von Vesperbildern des Schönen Stils, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadrantom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 173–181.
- SCHWANKE, Robert, *Die Kanzlei der Grafen von Cilli (1341–1456)*, Wien 1935.
- SEPPERER, Johann, *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark. Aufhebung und Wiedererrichtung*, Graz 1969 (tipkopis doktorske disertacije).
- SIMONITI, Primož, *Humanismus bei den Slovenen. Slowenische Humanisten bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts* (ur. Marija Wakounig), Wien 2008.
- SNOW, Emily Catherine, *The Lady of Sorrows. Music, Devotion, and Politics in the Burgundian-Habsburg Netherlands*, Princeton 2010 (tipkopis doktorske disertacije).
- SPEAKMAN SUTCH, Susie, VAN BRUAENE, Anne-Laure, The Seven Sorrows of the Virgin Mary. Devotional Communication and Politics in the Burgundian-Habsburg Low Countries, c. 1490–1520, *Journal of Ecclesiastical History*, 61, 2010, str. 252–278.
- STABEJ, Jože, Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje, *Razprave 2. razreda SAZU*, 6, 1965, str. 140–215.
- STABEJ, Jože, Die alten Wallfahrten der Slowenen an den Rhein, *Zeitschrift des Aachner Geschichtsvereins*, 78, 1967, str. 97–160.
- STEEB, Christian, Zur Geschichte der spätmittelalterlichen Rittergesellschaften und deren Darstellungen auf Grabsteinen in Graz, *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz*, 23/24, 1993, str. 57–87.
- STEGENŠEK, Avguštin, O grbih na cerkvenih predmetih v konjiški dekaniji, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 8, 1905, str. 161–167.
- STEGENŠEK, Avguštin, O nekaterih starinskih kipih, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 11, 1908, str. 333–356.
- STEGENŠEK, Avguštin, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki lavantinske škofije, 2).
- STEGENŠEK, Avguštin, Kristus na Oljski gori v Čadramu, *Ljubitelj krščanske umetnosti*, 1, 1914, str. 3–11.
- STELE, France, *Monumenta artis Slovenicae. 1: Srednjeveško stensko slikarstvo/La peinture murale au Moyen-Age*, Ljubljana 1935.
- STELE, France, Načela in rezultati restavracije notranjščine v opatijski cerkvi v Celju, *Kronika slovenskih mest*, 3/2, 1936, str. 81–87.
- STELE, France, *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do 16. stoletja*, Ljubljana 1969.
- STELE, France, Govor ob otvoritvi nove gotske kapele v celjski opatijski cerkvi, *Celjski zbornik 1969–70*, 13, 1970, str. 267–271.

- STELE, France, *Gotsko stensko slikarstvo*, Ljubljana 1972 (Ars Sloveniae).
- STEPISCHNEGG, Jakob Maximilian, *Das Karthäuser-Kloster Seiz*, Marburg 1884.
- STOPAR, Ivan, *Opatijska cerkev v Celju. Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963 do 1969*, Celje 1971.
- STOPAR, Ivan, Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih. Umetnostni in urbanistični spomeniki. Celje, *Varstvo spomenikov*, 22, 1979, str. 348–351.
- STOPAR, Ivan, Mojster Friderik Beljaški in freske v celjski Marijini kapeli, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 24, 1988, str. 21–32.
- STOPAR, Ivan, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 5: Med Kozjanskim in porečjem Save*, Ljubljana 1993.
- STOPAR, Ivan, Mojster Hans Melfrid in Celjska delavnica/Meister Hans Melfried und die Cillier Werkstätte, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 413–426.
- ŠLANDER, Anton, *Nova pravila starodavne bratovščine Matere Božje sedmih žalosti v Celju*, Ljubljana 1883.
- ŠMID, Katarina, Kip sv. Lovrenca v Narodni galeriji – delo iz kroga Tilmana Riemenschneiderja?, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 44, 2008, str. 161–183.
- ŠTEFANAC, Samo, Arhitektura ok. 1400 v Sloveniji. Problemi in predlogi/Die Architektur um 1400 in Slowenien. Probleme und Vorschläge, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 95–109.
- ŠTEFANAC, Samo, Celje, opatijska c. sv. Danijela: kapela Žalostne Matere Božje, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 63–64.
- THELEN, Emily S., Music and Liturgy of the Seven Sorrows Confraternity of Brussels, *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels. Drama, Ceremony, and Art Patronage. 16th–17th Centuries* (ur. Emily S. Thelen, Susie Speakman Sutch), Turnhout 2015 (Studies in European Urban History (1100–1800), 37), str. 67–92.
- THELEN, Emily S., The Feast of the Seven Sorrows of the Virgin. Piety, Politics and Plainchant at the Burgundian-Habsburg Court, *Early Music History*, 35, 2016, str. 261–307.
- TURK, Josip, Tomaž Hren, *Bogoslovni vestnik*, 8, 1928, str. 1–30.
- VALE, Giuseppe, *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487*, Citta del Vaticano 1943 (Studi e testi, 103).
- VALENČIČ, Vlado, Žitnik, Gašper, palatinski grof (okoli 1535–1585), *Slovenska biografija*, 2013 (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi902880/#slovenski-biografski-leksikon>).
- VALVASOR, Johann Weichard, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689.
- VEIDER, Janez, *Stara ljubljanska stolnica. Njen stavbni razvoj in oprema*, Ljubljana 1947.
- VENGUST, Albin, Prispevek k preučevanju gotske arhitekture v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 27, 1991, str. 37–49.
- VENGUST, Albin, *Valentin Fabri in njegova vloga v umetnosti poznega srednjega veka na Slovenskem*, Ljubljana 1992 (tipkopski diplomske naloge).
- VIDMAR, Polona, Kiparska delavnica na Ptujski Gori, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 43, 2007, str. 47–86.

- VILADESAU, Richard, *The Triumph of the Cross. The Passion of Christ in Theology and the Arts from the Renaissance to the Counter-Reformation*, Oxford-New York 2008.
- WAGNER-RIEGER, Renate, Gotische Kapellen in Niederösterreich, *Festschrift Karl M. Swoboda zum 28. Januar 1959*, Wien-Wiesbaden 1959, str. 273–307.
- WEISS, Janez, *Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelj*, Metlika 2021.
- WEISS, Norbert, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 1: Darstellungsteil*, Graz 1998 (tipkopijska doktorska disertacija).
- WEISS, Norbert, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 3: Quellenteil 1401 bis 1475*, Graz 1998 (tipkopijska doktorska disertacija).
- WEISS, Norbert, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. 4: Quellenteil ab 1476*, Graz 1998 (tipkopijska doktorska disertacija).
- WEISS, Norbert, *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Graz 2002 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 46).
- WIST, Johann, Ueber die Stadtpfarrkirche in Cilli, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, n. F. 27, 1901, str. 12–14.
- WLATTNIG, Robert, Kiparstvo 14. stoletja, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 140–143.
- WLATTNIG, Robert, Das Statuenprogramm des Albertinischen Chores von St. Stephan und die Ausstrahlung der Wiener Domwerkstätte im 14. Jahrhundert, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slovenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadrantom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 79–93.
- WOSCHITZ, Karl, Schmerzensmutter. Exegese, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 29.
- WURSTER, Herbert Wilhelm, Die Sieben-Schmerzen-Mariens-Bruderschaft Niederaltaich. Die Geschichte einer katholischen Gemeinschaft im Glauben, *Die Beiden Türme. Niederaltaicher Rundbrief*, 48/102, 2012, str. 74–96.
- ZADNIKAR, Marijan, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, Celje 1973.
- ZADNIKAR, Marijan, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, 2, Celje 1975.
- ZLAMALIK, Vinko, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb 1982.
- ZÜRCHER, Joseph, GILCH, Eva, Bruderschaften, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 1, St. Ottilien 1988, str. 592–593.
- ŽIŽEK, Aleksander, *Rokodelci mojega mesta. Drobcji iz delovanja celjskih cechov v času krepitve centralne deželnokežje oblasti*, Celje 2000 (Publikacije Zgodovinskega arhiva Celje. Študije, 4).
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, Meščani in cerkvene ustanove v Ljubljani do konca 16. stoletja, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 50/3, 2002, str. 241–258.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2022, str. 77–103.

Viri ilustracij

- 1, 9, 11, 13, 16: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Gorazd Bence).
2: © Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje.
3: Wikimedia commons.
4, 6, 10: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Andrej Furlan).
5, 7–8, 14–15, 17–18: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
(foto: Franci Pečnik).
12: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Nejc Bernik).

The Counts of Cilli and the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain

Summary

Among the medieval Marian confraternities registered in Carniola and Styria, only two are referred to as “great”, namely the Great Marian Confraternity in Kamnik and the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain. As its very name suggests, the *Dravsko polje* Confraternity was active in a much larger territory than the one in Kamnik, which perhaps makes it the most important medieval confraternity dedicated to Mary in the territory of Slovenia, and certainly the most prominent one in Styria. During the Middle Ages, it had its headquarters in the Chapel of St James in the Konjice Parish Church. Following a brief interruption during the Reformation, it was restored with a new headquarters in the northern chapel of the Church of St Daniel in Celje. The Celje Chapel – otherwise a jewel of Gothic architecture in Slovenia, constructed by the Counts of Cilli – was originally dedicated to the Three Kings and later to Our Lady of Sorrows.

So far, the relevant literature has only mentioned this Confraternity sporadically. It was most comprehensively presented by Ignaz Orožen in 1880, while a few words were also devoted to it in subsequent studies. In the course of the detailed presentation of the state of research in the initial part of this article, these more recent records prove to be quite inconsistent. It turns out that after 1880, no one has written about the Confraternity as comprehensively and with references to archival documents, and that the younger authors have mostly merely summarised Orožen’s findings more or less consistently. In their contributions to date, the researchers have not been unanimous in their opinions on when the Confraternity was founded, who its founder was, when its headquarters were transferred from Konjice to Celje, when the original dedication of the Celje Chapel to the Three Kings was replaced by that to Our Lady of Sorrows, or when the Confraternity was dedicated to Our Lady of Sorrows. Thus, the author is the first art historian to discover the Confraternity’s cartulary, from which Orožen drew his information in 1880, as well as several other documents related to the Confraternity’s history. This allowed her to write the article at hand and present her original finding that the Counts of Cilli had also been members of the Confraternity and that a Confraternity dedicated to the veneration of Mary had been located in the Celje Chapel as early as during the Middle Ages. Until now, nothing has been written in the relevant literature about either of these two topics.

The central part of the present contribution first focuses on the question of what the archival sources can tell us about the founding of the Confraternity, the time of its transfer, and the time of its rededication. The oldest document in the Confraternity book dates back to 23 May 1357, when Ortolf IV of Konjice and his wife Euphemia – in cooperation with the parish priest of Konjice, who was also the archpriest of Sanntal – settled the obligations and rights and specified the details of the transfer of two landholdings. Until now, the relevant literature has stated several times that the Confraternity was founded in that same year by Ortolf IV of Konjice, but the author presents arguments to the contrary. The document of 1357 cannot be considered the charter of foundation as the relevant literature suggests because Ortolf IV is not named as the founder in this document nor in any of the subsequent documents examined. Moreover, it does not mention the Confraternity in question at all. Written sources first refer to the Confraternity, the Chapel of St James, and its chaplain on 1 February 1369. Archival sources reveal that it was built by Ortolf IV of Konjice (who died in 1370) at the request of his ancestors and for the benefit of the dead and living members of the Confraternity, who, in turn, established a chaplaincy or appointed a chaplain there. However, the examined documents do not state who the founder of the Confraternity was. As for the time of the foundation, one possible explanation is that it was established before 23 May 1357. Another possibility is that it was founded after this date but before

1 February 1369. However, in this case, it is more difficult to explain why the document of 1357 would have been included in the Confraternity book in the first place.

The question of when the Confraternity's headquarters were transferred to Celje and when it changed its dedication cannot be answered definitively, either. In the documents from the Modern Period, the Confraternity's name does not always consistently and clearly indicate to which Marian devotion it was dedicated. However, it is clear from the papal grant of indulgences of 10 November 1597 that the Confraternity, when it was already officially based in Celje, initially retained its title "of the *Dravsko polje* Plain", while simultaneously, it was already called *B. M. V. Dolorosae*. The same dedication can also be found in 1594. Therefore, the Confraternity's headquarters were obviously moved in 1597 at the latest, while the archival sources examined in the current contribution suggest that the transfer process and rededication could have also occurred even earlier. In the continuation of the article, based on her research and analysis of the relevant archival sources, the author argues that the Konjice Confraternity was associated with the Celje Chapel already before the end of the 16th century.

The fact that the Confraternity under consideration was the most important (Marian) confraternity in Styria and probably also important beyond the borders of that province suggests that the Counts of Cilli were undoubtedly not indifferent to it or that they wanted to be more closely associated with it. The most convincing proof that the Counts of Cilli – the builders and patrons of the Celje Chapel – were members of the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain can be found in this Confraternity's original chapel in Konjice, where the Counts' of Cilli coat of arms is featured on one of the keystones. In the archive materials, a trace of the connection between the Counts of Cilli and the Confraternity can be found as early as in 1386, when a certain document of the Confraternity was also sealed by the *Chanzler der edlen Herren der Graffen von Cili*. Another detail that stands out is that the document also mentions a *Schulmaister*, which suggests that a school of some sort must have operated in Konjice at that time, perhaps even under the auspices of the Confraternity. As early as in the Middle Ages, the Confraternity founded several chaplaincies or benefices, the first of which was the chaplaincy of St James in the Konjice Church. On 2 October 1497, a chaplaincy or a perpetual daily mass was established at the Altar of the Holy Spirit in the Konjice Parish Church. Already in the same month, on 12 October, the chaplaincy of Sts Erasmus and Sebastian was also established in the Konjice Church. In Slovenska Bistrica, the Confraternity founded the chaplaincy of Our Beloved Lady and the chaplaincy of St Anne. It also ran or managed a hospital in Bistrica. The archival sources presented by the author indicate that in Bistrica, both the Altar of St Anne and the Altar of Our Beloved Lady were located in separate chapels. The Confraternity also founded the chaplaincy of the Blessed Virgin Mary at the Altar of Mary in the Parish Church in Majšperk. It also had another benefice, which has been overlooked in the art-historical literature focusing on the medieval history of the Celje Chapel, even though it was already mentioned by Ignaz Orožen. A benefice of this Confraternity was held in the Celje Chapel, which is yet another clear proof of the connection between the *Dravsko polje* Confraternity and this Chapel already during the Middle Ages. According to Orožen, the *u. l. Frau in sacello Trium Regum oder Matris Dolorosae* benefice was founded by the Counts of Cilli. However, he does not mention which of them was the founder or when, nor does he cite any source for this information. The author of the article at hand has managed to discover valuable and hitherto another unpublished information in the archives, indicating that the *Matris Dolorosae* benefice was founded in the Celje Chapel in 1448 by Count Frederick II of Cilli for the reading of one weekly mass.

The previously unknown archival documents reveal even more. In 1571, the provost and the Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain requested that the Archduke reaffirm the Confraternity of the *Dravsko polje* Plain, founded many years before, with all its privileges and freedoms, as well as the three incorporated benefices established with it by the Counts of Cilli: namely, St James' in Konjice, St Anne's in Bistrica, and Our Lady's in Majšperk. This makes for yet another proof that the Counts of Cilli were most closely associated with the Konjice Confraternity. The Counts of Cilli thus

founded a total of four Confraternity benefices. We can assume that the most prominent benefice was the one in Celje and that this contributed to the idea of transferring the Confraternity's headquarters. As the Counts of Cilli erected a magnificent representative chapel in Celje, it could have easily been their idea to relocate the headquarters. Furthermore, the Modern Period revival of the Confraternity in Celje rather than in Konjice – and in this particular Chapel instead of in any other church in Celje – also indicates a certain pre-existing tradition or association of this chapel with the Konjice Confraternity. Since the relocation of the headquarters was certainly not an easy task, it appears that the Counts of Cilli first founded a new Marian confraternity in the Celje Chapel, but this fact remained completely overlooked in modern art historical literature. In the continuation of her article, the author reveals the archival sources proving that the Marian confraternity indeed existed and that its headquarters were located precisely in the Gothic Chapel in Celje. However, the examined sources do not clarify whether, after its foundation, this confraternity operated entirely independently or in some kind of interdependence with the *Dravsko polje* Confraternity. In any case, during the 15th and 16th century, the two confraternities gradually merged and became a single organisation. The painting on the western exterior wall of the Celje Chapel was most likely associated with the Confraternity as well, as traces of an older painting from the first half of the 15th century can be found under the *Hortus conclusus* iconographic motif from around 1520–1530. Remains of painted baldachin-like architecture allow to reconstruct the fresco as Mary and Jesus in the centre with a row of saints. From both sides, several donors, who could also be Confraternity members, apparently turned to Mary in intercession.

The veneration of Our Lady of Sorrows in the Celje Chapel already during the Middle Ages is confirmed by the Marian benefice established by the Counts in the Chapel, as well as by the preserved vault paintings with their emphasis on suffering and pain and the Pietà sculpture of exceptional quality. The alteration or the more precise definition of the Marian dedication of the Celje Chapel and the Confraternity must have been influenced precisely by the veneration promoted by the Counts of Cilli. The Counts thus appear to be zealous worshippers and promoters of the cult of Our Lady of Sorrows, which the author substantiates with a few additional examples of their art commissions. In the continuation, she lists concrete indications that the Konjice-based Confraternity focused on the cult of Our Lady of Sorrows as early as in the 15th century. It is very likely that thanks to the Counts of Cilli, the two confraternities had been interdependent to a certain degree already during the Middle Ages, which led to their subsequent merger. The 1544/45 visitation in the Parish Church of St George in Konjice mentions three confraternities, but none of them Marian, which could indicate that the Confraternity under consideration had ceased to operate due to the turbulent situation during the 16th century or that at the time, it was only active in Celje. Perhaps the establishment of as many as two Confraternity chaplaincies in the Konjice Church in 1497 by the members of the Confraternity of Our Beloved Lady of the *Dravsko polje* Plain indicates that at the time, the Confraternity's headquarters were no longer so firmly established in Konjice. The document of 14 March 1507, which mentions the Celje Confraternity, was co-sealed by the dean of the *Dravsko polje* Confraternity, which could also indicate that at the time, the process of transferring the headquarters of the *Dravsko polje* Confraternity to Celje was already underway or even completed.

At the end of the article, the author also addresses the question of the Celje Chapel's function. This issue has been present in the relevant literature for quite a long time. The Chapel in question was inspired by the contemporaneous private chapels of the nobility in the Austrian territory (Vienna, Enns, Imbach), but it did not have primarily a burial function, as the burial chapel of the Counts of Cilli was located in the Celje Minorite Church. So far, authors have stated that the Chapel could be understood in the context of the representative splendour of the high nobility. They have also agreed that it was not merely a private prayer facility, though, and that it must have had a certain additional function, but they have been unable to explain what this function was. The Celje Chapel was indeed modelled after the private chapels of the Austrian nobility, but the author of the present article has discovered that it

had another, hitherto completely overlooked function – namely that of a Confraternity chapel. In the author's opinion, the Chapel of St George at the Augustinian monastery in Vienna, which the Counts of Cilli were closely associated with, could have represented the most important stimulus for the decision that the Celje Chapel should also become the seat of a Confraternity.

Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del

Lilijana Žnidaršič Golec

Doc. dr. Lilijana Žnidaršič Golec, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000, Ljubljana,
lilijana.znidarsic@gov.si

Izvleček:

Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del

1.01 Izvirni znanstveni članek

Valentin Fabri je eden vidnejših duhovnikov zadnje petine 15. in prvega desetletja 16. stoletja na Slovenskem. Bil je župnik v Slovenskih Konjicah in arhidiakon savinjskega arhidiakonata, župnik v Vuzenici, od leta 1497 do smrti leta 1509 pa tudi prošt v Dobrli vasi (Eberndorf) in arhidiakon v Podjuni (Jauntal). Pod njim je prišlo do prezidav v konjiški in vuzeniški župnijski cerkvi, v dobrolski kapiteljski cerkvi pa so se gradbena dela nadaljevala. Medtem ko je njegov gradbeni angažma z umetnostnozgodovinskega vidika analiziral Matej Klemenčič, se pričujoča razprava osredotoča na Fabrijeve socialne vezi. Te je Fabri tkal v domačem konjiškem okolju, med študijem na Dunaju (in najbrž še kje) ter v času kariere. Na podlagi virov narejena rekonstrukcija oseb, povezanih s Fabrijem, je lahko uporabno izhodišče za nadaljnje obravnave Fabrijevega gradbenega delovanja. Med osebami, zanimivimi tudi v širšem historiografskem smislu, izstopajo plemiči iz vrst nekdanje klientele Celjskih in pripadniki višje duhovščine.

Ključne besede: Valentin Fabri, duhovniki, prehod iz srednjega v novi vek, Slovenske Konjice, Vuzenica, Dobrła vas, cerkvena arhitektura, prozopografske študije

Abstract:

The Social Ties of the Parish Priest, Provost, and Archdeacon Valentin Fabri, an Ambitious Commissioner of Construction Works

1.01 Original scientific article

Valentin Fabri was one of the most prominent priests of the last fifth of the 15th and the first decade of the 16th century in Slovenia. He was parish priest in Slovenske Konjice and archdeacon of the Savinja Archdeaconate, parish priest in Vuzenica, as well as provost in Dobrła vas (Eberndorf) and archdeacon in Podjuna (Jauntal) from 1497 until his death in 1509. Under his leadership, reconstructions took place in the parish churches of Konjice and Vuzenica, while in the chapter church in Dobrła vas construction works continued. While Matej Klemenčič has analysed Fabri's engagement in construction works from the art-historical perspective, the present discussion focuses on his social ties, established in his home environment in Konjice, during his studies in Vienna (and probably elsewhere), as well as during his entire career. The identification of the people associated with Fabri, based on the relevant sources, can be a useful starting point for further discussions of Fabri's construction activities. Among the persons who are also interesting in the broader historiographical sense, the aristocrats from the ranks of the former clientele of the Counts of Celje/Cilli and the members of the higher clergy stand out.

Keywords: Valentin Fabri, priests, the transition from the Middle Ages to the Modern Period, Slovenske Konjice, Vuzenica, Dobrła vas, church architecture, prosopographical studies

Poznavalcem starejše slovenske umetnostne in cerkvene zgodovine ime Valentina Fabrija ni neznano. V poznem 15. stoletju in začetku 16. stoletja je zaznamoval arhitekturno podobo cerkva, pri katerih je služboval kot župnik oziroma prošt: pri župnijskih cerkvah v Slovenskih Konjicah (v nadaljevanju Konjice) in Vuzenici ter pri cerkvi avguštinskih kanonikov v Dobrli vasi (Eberndorf) na Koroškem.¹ Obetavno izhodišče za preučevanje Fabrijevih socialnih vezi, z odkrivanjem katerih želimo vsaj nekoliko prispevati tudi k razumevanju njegovega gradbenega angažmaja, so nedvomno listine iz Dobrle vasi. Fabrijev socialni in krajevni izvor, pa tudi del njegovih poznejših družbenih vezi razkriva listina z dne 27. septembra 1507.² Takrat je Fabri za zveličanje svoje duše in duš svojih staršev, bratov, prednikov in naslednikov dobrolskemu samostanu, katerega prošt je bil, prepustil več posesti, ki jih je bodisi podedoval po očetu in materi bodisi kupil sam. Med posestmi se v listini najprej omenja vinograd na Škalcah nad Konjicami (*im obern Scalz*), ki ga je posedoval Fabrijev pokojni oče in konjiški tržan Brikcij Majcen (Meyzen).³ Gornina od tega vinograda je pripadala fevdnemu imetniku gospostva Vodriž, Janezu (Hansu) Ungnadu s koroškega Ženeka oziroma Žineka (Sonnegg) južno od Dobrle vasi.⁴ Ni nepomembno, da so Ungnadi nekaj desetletij prej dobili v fevd okoli 10 kilometrov jugovzhodno od Slovenj Gradca ležeči Vodriž⁵ in da so že v drugi polovici 15. stoletja gospodarili tudi na gradu Irštajn na Paškem Kozjaku ter krajši čas na gradu Gornje Celje.⁶ Na Škalcah nad Konjicami je prav tako ležal poldrugi (*anderthalb*) vinograd, ki ga je Fabri kupil od celjskih minoritov. Gornino od vinograda je prejemal kaplan grajske kapele sv. Pankracija v Jamniku pri Zrečah.⁷ Še en poldrugi vinograd v Fabrijevi posesti je ležal v Framu, in sicer med vinogradoma, pripadajočima župniku v Slovenj Gradcu, natančneje v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, in podložniku ustanove pokojnega celjskega glavarja Andreja Hohenwarta;⁸ gornino je

¹ Prim. Matej KLEMENČIČ, *Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija, Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994* (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 111–121; Anton OŽINGER, *Zgodovinski oris konjiške prafare od ustanovitve do konca prve svetovne vojne, Konjiško 1146–1996. 850 let pražupnije* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 40–41; Janez HÖFLER, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*, Ljubljana 2016², str. 325–326.

² Objava izčrpnega regista listine v: Beda SCHROLL, *Urkunden-Regesten des Augustiner-Chorherren-Stiftes Eberndorf im Jaunthale*, Klagenfurt 1870, str. 99–101. V Fabrijevem času in na njegove stroške je bilo sicer prezidano tudi župnišče v Konjicah. Fabri ga je »še polepšal in zavaroval«, mu prizidal dva stolpa ter ga utrdil z jarkom in okopom, znotraj katerega je dal izkopati ribnik. Gl. Paolo SANTONINO, *Popotni dnevniki 1485–1487*, Celovec-Dunaj-Ljubljana 1991, str. 66.

³ O Valentinovem priimku Fabri in priimku, ki ga je nosil njegov oče, prim. KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 112; OŽINGER 1996 (op. 1), str. 40. O različici priimka Šmid (Kovač) na ožjem konjiškem območju v prvi polovici 16. stoletja Jože KOROPEC, *Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem do 1600, Konjiško 1996* (op. 1), str. 117, 123.

⁴ Različico Žinek najdemo na primer v: Matjaž BIZJAK, Aleksander ŽIŽEK, *Knjiga obračunov celjskih mestnih sodnikov 1457–1513*, Celje-Ljubljana 2010, str. XIV.

⁵ Prim. Svjetlana KURELAC, *Grad Vodriž, Gradovi, utrdbe in mestna obzidja. Vodnik po spomenikih* (ur. Nataša Gorenc), Ljubljana 2006 (Dnevi evropske kulturne dediščine), str. 189–192.

⁶ Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültlen, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10), str. 176 (Vodriž), 180 (Celje), 224 (Irštajn); Ivan JAKIČ, *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*, Ljubljana 1997, str. 73, 139, 368. Prim. Ignac OROŽEN, *Celska kronika*, V Celi 1854, str. 109–110.

⁷ Takratni kaplan na gradu Jamnik je bil obenem župnik v Žetalah. Prim. SCHROLL 1870 (op. 2), str. 98, op. 5.

⁸ Andrej Hohenwart (Hohenwarter) je bil ustanovitelj in dobrotnik več cerkvenih ustanov tako na Celjskem kot

1. Notranjščina župnijske cerkve sv. Jurija, Slovenske Konjice

pobiralo framsko gospostvo.⁹ V okviru naše raziskave je vredno izpostaviti še hube in oštati v Prevratu pri Konjicah (danes del Konjic), ki jih je Fabri dobri dve leti prej, 13. junija 1505, kupil od plemiča Ulrika Herbersdorfa, varuha mladoletnega Franca Herbersdorfa.¹⁰ V kupoprodajni listini se pojavlja tudi v Prevratu ležeča huba s podložnikom pl. Hebenstreitov. Tako imenovano Hebenstreitovo imenje je v imenjski (davčni) knjigi za Štajersko iz leta 1516 navedeno kot imenje dobrolskih proštov.¹¹ Člane družine Hebenstreit najdemo na Konjiškem sicer že v štiridesetih letih 15. stoletja, o čemer priča med drugim dejstvo, da se je Wolfgang Hebenstreit jeseni 1449 ob vpisu na dunajsko univerzo identificiral kot Konjičan.¹² Poleg podatka, da so bili Hebenstreiti v drugi polovici 15. stoletja tudi lastniki dvorca Gojka, ki je stal zahodno od Konjic oziroma Konjiške gore,¹³ izpričuje njihovo navzočnost na Konjiškem imatrikulacija Jurija Hebenstreita. Kot »Georgius Hebenstreit de Ganabicz« se je Jurij leta 1479 vpisal na univerzo na Dunaju.¹⁴ Pripadnike te družine torej lahko štejemo med Fabrijeve (bližnje)

znance, verjetno pa tudi v krog dobrih znancev njegovih staršev in ožjih sorodnikov (sl. 1–2).

Med svetnimi plemiči s posejsto v okolici ali nedaleč od Konjic večkrat naletimo na Mindorferje, v Fabrijevi družbi zlasti na imetnika dvora Malahorna Friderika Mindorferja.¹⁵ Ta je Fabriju, »župniku v Konjicah in arhidiakonu v Savinjski dolini«, v nedeljo po godu sv. Jakoba, 30. julija 1486, prodal hubo, oštati in pustoto v Radani vasi (*Radmannsdorf*).¹⁶ Nekaj manj kot leto in pol pozneje je nastala listina o

na rodnem Metliškem. Prim. OROŽEN 1854 (op. 6), str. 119; Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 3/1: Das Archidiakonat Saunien*, Cilli 1880, str. 203, 208; Ivan STOPAR, *Svetina*, Maribor 1978 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 89), str. 16–18; Janez WEISS, *Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelji*, Metlika 2021, str. 5–15, 63, 76–81. O mašni ustanovi z več ustanovitelji, med njimi Hohenwartom, v cerkvi sv. Danijela v Celju s konca leta 1476 prim. https://www.monasterium.net/mom/SI-ZAC/Minoritski/SI_ZAC_L_7_Min/charter (5. 2. 2022).

⁹ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 99.

¹⁰ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 96–97.

¹¹ PIRCHEGGER 1962 (op. 6), str. 141, 143. O Hebenstreitovem dvorcu in Hebenstreitih prim. Avgust STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki Lavantinske škofije, 2; ponatis Slovenj Gradec 2010), str. 76–77.

¹² *Die Matrikel der Universität Wien. 2: 1451–1518/I* (ur. Leo Santifaller), Wien 1959, 1449 II, A 45.

¹³ JAKIČ 1997 (op. 6), str. 110.

¹⁴ *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1479 II, A 33.

¹⁵ PIRCHEGGER 1962 (op. 6), str. 146. Prim. STEGENŠEK 1909 (op. 11), str. 130; JAKIČ 1997 (op. 6), str. 202 (leto 1486).

¹⁶ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 233–234.

posojilu 13 funtov črnih denaričev, ki sta si jih od Fabrija izposodila močno zadolžena Friderik Mindorfer in njegova žena.¹⁷ Leta 1490 se Fabri poleg tega pojavi v vlogi priče pri prodaji dela gorine zakoncev Mindorfer Martinu Molitorju, župniku župnije Vitanje in dekanu bratovščine Žalostne Matere Božje na Dravskem polju.¹⁸ Ob Frideriku Mindorferju in Fabrijem je listino pečatil Friderikov svak Franc Prager, ki je bil tedaj oskrbnik konjiškega gospostva.¹⁹ Plemič, ki je po očetu očitno izviral iz Konjic ali okolice in je moral Fabrijem osebno poznati, je bil oskrbnik gradu Planina pri Sevnici Jurij Katzendorf. Spomladi 1484 je Fabrijem oziroma župnijski cerkvi v Konjicah podaril travnik *in Scheisspach*²⁰ v zameno za to, da bo ob grobu njegovega pokojnega očeta Martina ves čas gorela sveča in se bo na prižnici vsako nedeljo molilo zanj.²¹ Travnik je mejil na Fabrijev travnik in travnik kaplana beneficija sv. Jakoba v konjiški župnijski cerkvi oziroma kaplana bratovščine Žalostne Matere Božje.²² Veljavnost listine sta s pečatom potrdila Jurij Katzendorf in Andrej Hohenwart (Hohenwarter), vrhovni dedni stolnik na Kranjskem in v Slovenski marki ter glavar na gradu Gornje Celje.²³ S slednjim pa se nam odprejo še druge povezave, ki nas vodijo v Fabrijev bližino. Po eni strani je Hohenwartova druga žena Katarina prihajala iz že omenjene plemiške družine Ungnad.²⁴ V listini z dne 10. avgusta 1492, s katero je Hohenwart pri oltarju sv. Bernarda v minoritski cerkvi v Celju ustanovil dnevno mašo za svoj in ženin dušni blagor ter dušni blagor njihovih

2. Nagrobna plošča Valentina Fabrija, župnijska cerkev sv. Jurija, Slovenske Konjice

¹⁷ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 234. Sopečatitelj listine, izdane v ponedeljek po prazniku sv. Andreja leta 1487, je bil konjiški kaplan Janez (Hans) Khermpeiß.

¹⁸ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 236.

¹⁹ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 236. Prim. KOROPEC 1996 (op. 3), str. 111, 136.

²⁰ Prim. KOROPEC 1996 (op. 3), str. 110.

²¹ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 233.

²² O beneficiatu oziroma kaplanu Ožboltu prim. OROŽEN 1880 (op. 8), str. 273.

²³ Tudi Celjski zgornji grad, Zgornje Celje ali Stari grad. O Andreju Hohenwartu Andrej NARED, *Dežela – knez – stanovni. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*, Ljubljana 2009 (Thesaurus memoriae. Dissertati-ones, 7), str. 163–164, in zlasti WEISS 2021 (op. 8), str. 59 (pečat), 60–64.

²⁴ WEISS 2021 (op. 8), str. 64.

prednikov in potomcev, je Katarina (*Katrein*) navedena kot hči pokojnega Krištofa Ungnada.²⁵ Skupno Hohenwartu in njegovemu tastu je bilo opravljanje službe oskrbnika na Gornjem Celju, resda z osem- ali sedemletnim časovnim razmikom.²⁶ Krištof je ta položaj izpričano zasedal leta 1461, Hohenwart pa od leta 1470 do smrti leta 1503.²⁷

Oba, Krištofa Ungnada in njegovega zeta Andreja Hohenwarta, prav tako srečamo v povezavi z leta 1461 ustanovljeno škofijo v Ljubljani: Krištofa kot pričo ob izstavitvi »cesarske« ustanovne listine škofije 6. decembra,²⁸ Hohenwarta pa predvsem v listinskem gradivu škofije iz druge polovice sedemdesetih let 15. stoletja. 25. januarja 1476 je, denimo, Andrej Hohenwart, »vrhovni stolnik na Kranjskem in zdaj glavar na Gornjem Celju«, poleg sodnika in sveta mesta Celje overil vidimus listine iz leta 1347. Ta je zadevala desetino, ki je nekoč pripadala benediktinski opatiji v Gornjem Gradu,²⁹ po vtelesitvi opatije menzi ljubljanskih škofov pa je oziroma naj bi prešla v škofijsko posest.³⁰ Leta 1478 je dal Hohenwart skupaj s kranjskim deželnim upraviteljem Gašperjem Melzem narediti tudi vidimus listine z datumom 5. november 1466. V tej listini ustanovitelj ljubljanske škofije, deželni knez in cesar Friderik III. škofu Žigu Lambergu in njegovim naslednikom izrecno dovoljuje razpolagati »z župnijskimi cerkvami, kapelami in drugimi beneficiji, ki so vteleseni (inkorporirani) ljubljanski škofiji ali so njen fevd«.³¹ Ljubljanski škof Lamberg se je jeseni 1476 sam zglašil pri Hohenwartu. Prosil ga je za pravno mnenje glede žitne desetine v Vologu pri Velenju, katere polovico naj bi si, čeprav je formalno ni dobil v fevd, lastil podložnik Andrej Snaer, s čimer naj bi kršil škofovo fevdno pravico.³² Spomladi 1477 je bilo Hohenwartu po ukazu Friderika III. naloženo, naj posreduje v sporu med škofom Lambergom in Žigom (Sigmundom) Lichtenbergom, oskrbnikom gradu Forhtenek,³³ in sicer zaradi fevdne desetine in dajatev od treh škofovi župnijski cerkvi oziroma župniji v Škalah podložnih kmetov.³⁴ Kot overitelj Hohenwart nastopa v deset let mlajši listini z dne 25. maja 1487. Z njo je Vincenc Khun, vikar na Planini pri Sevnici, Juriju Kislekerju, stolnemu kanoniku v Ljubljani in planinskemu župniku, prodal svojo posest na vzpetini pred trgovom.³⁵ Ob tem ne gre spregledati navedbe iz popotnega dnevnika Paola Santonina, po kateri sta se v Hohenwartovi hiši v Celju 2. junija 1487 skupaj z oglejskim generalnim vikarjem Petrom Carlijem mudila Fabri in vitanjski župnik Martin (Molitor).³⁶

²⁵ https://www.monasterium.net/mom/SI-ZAC/Minoritski/SI_ZAC_L_10_Min/charter (5. 2. 2022).

²⁶ Gl. kronološki seznam oskrbnikov Gornjega Celja v BIZJAK, ŽIŽEK 2010 (op. 4), str. XIV.

²⁷ Hohenwart je imel v zastavi tudi celjski vicedomski urad. Prim. BIZJAK, ŽIŽEK 2010 (op. 4), str. XIV, op. 19; str. 47, op. 96; str. 164.

²⁸ *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020, str. 526, 540, 586, 590. Prim. Miha KOSI, Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih, *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec), Ljubljana 2019, str. 59.

²⁹ *Listine 2020* (op. 28), str. 467–468, št. 437.

³⁰ Prim. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Vzroki in okoliščine ustanovitve ljubljanske škofije ter oblikovanje njenega ozemlja, *Ljubljanska škofija. 550 let* (ur. France Martin Dolinar), Ljubljana 2011, str. 16.

³¹ *Listine 2020* (op. 28), str. 483–484, št. 457.

³² Prim. *Listine 2020* (op. 28), str. 469–476, št. 440, 442–445, 447–448.

³³ Prim. Igor SAPAČ, Gradova Žamberk in Forhtenek, *Iz zgodovine Šoštanja* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2021 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 69/3), str. 513.

³⁴ *Listine 2020* (op. 28), str. 476–477, št. 449.

³⁵ *Listine 2020* (op. 28), str. 612, št. 52.

³⁶ SANTONINO 1991 (op. 2), str. 89. Santonino Fabrika sicer ne navaja poimensko, ampak govori o »častitem gospodu arhidiakonu«. To pa je bil tisti čas Fabri. Njegovo identiteto posredno potrjuje tudi navzočnost vitanjskega župnika Molitorja, v čigar družbi Fabrika večkrat srečamo. Prim. Giuseppe VALE, *Itinerario di Paolo Santonino in*

Fabrijeve povezave z duhovščino

Glede Fabrijevih vezi z duhovniki iz bodisi oglejske škofije oziroma patriarhata bodisi ljubljanske škofije³⁷ kaže najprej opozoriti na vprašanje, ali ni bil Fabrijev bližnji rojak eden vidnejših duhovnikov oglejske škofije tistega časa, Tomaž Prelokar. Tisti humanistično izobraženi Tomaž Prelokar, ki si je z učinkovitim izpolnjevanjem pravnih nalog v službi Friderika III. zagotovil uspešno kariero in je svojo življenjsko pot sklenil kot škof druge najstarejše nemške škofije, to je škofije v Konstanci.³⁸ Leta 1496 umrli Prelokar bi se namreč prav lahko rodil v Prelogah pri Konjicah.³⁹ V latinskih virih se za Prelokarjevim osebnim imenom navadno pojavlja oznaka »iz Celja« (de Cilia), a ga s priimkom »Prelokar« (po toponimu Preloge) imenuje na dunajski univerzi delujoči humanist Brikcij Preprost,⁴⁰ čigar družina je prav tako prihajala iz Celja ali širšega območja Celja.⁴¹ Različico priimka »Prelager« opazimo še v zapisu o Prelokarjevi promociji v Padovi leta 1466.⁴² V zvezi z Brikcijevim sorodstvom naj dodamo, da je bil njegov sorodnik Janez Preprost iz Laškega, ki je v zgodnjih letih Fabrijevega župnikovanja v Konjicah deloval kot župnik v Hočah.⁴³ Od kod bi lahko bil Prelokar? Po *Historični topografiji slovenske Štajerske za čas do leta 1500* je na ozemlju celjske grofije poleg Prelog pri Konjicah sicer izpričana vas (zdaj zaselek) Preloge pri Šoštanju.⁴⁴ Na tleh nekdanje celjske grofije oziroma celjske četrti⁴⁵ najdemo danes še dve naselji: Preloge jugozahodno od Slovenske Bistrice in Preloge pri Šmarju pri Jelšah.⁴⁶ Kakor koli, ni si težko predstavljati, da sta na kariero in širitev socialne mreže njunega *compatriota* Fabrija vplivala oba, okoli dve desetletji starejši Tomaž Prelokar, znan tudi kot prvi humanistični učitelj Maksimilijana I.,⁴⁷ in od Fabrija najbrž le nekaj let starejši Brikcij Preprost, ki ga slovensko zgodovinske pozna kot ustanovitelja najstarejše v virih dokumentirane slovenske štipendije.⁴⁸ Precej trdno nit od Prelokarja do Fabrija

Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487, Citta del Vaticano 1943 (Studi e testi, 103), str. 264, op. 2.

³⁷ Prim. ozemlji obeh škofij na Spodnjem Štajerskem in Koroškem v: *Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt, Marko Vidic), Ljubljana 2011, str. 116. Ob tem kaže opozoriti, da je koroška župnija Globasnica (Globasnitz) tudi po ustanovitvi ljubljanske škofije ostala del oglejskega patriarhata. O tem in o napačnih navajanjih v literaturi (med drugim v ŽNIDARŠIČ GOLEC 2011 (op. 30), str. 17) HÖFLER 2016 (op. 1), str. 131, op. 150.

³⁸ Prim. Primož SIMONITI, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979, str. 147–152; Martin WAGENDORFER, Thomas Berlower (auch Prelogar, Prelager, Berlokar, de Cilia), *Neue Deutsche Biographie*, 26, 2016, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd136428754.html> (22. 1. 2022).

³⁹ Oblike krajevnega imena za čas do leta 1500 navaja Pavle BLAZNIK, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške*, 2, Maribor 1988, str. 136. O današnjem naselju, nekdanj razdeljenem na Zgornje Preloge in Hebenstreit oziroma Spodnje Preloge, prim. Anton GRICNIK, Mati mnogih hčera. Narodopisni paberki in drobtine, *Konjiško* 1996 (op. 1), str. 301.

⁴⁰ V poročilu iz leta 1476, ko je bil Preprost dekan dunajske artistske fakultete. Gl. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 147.

⁴¹ O Brikciju Preprostu prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 142–146; Franc Ksaver LUKMAN, Preprost, Brikcij (med 1400 in 1450–1505), *Slovenski biografski leksikon*, 2/8 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1952, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi461242/> (30. 1. 2022). Celje in Laško izpostavlja SIMONITI 1979 (op. 38), str. 129.

⁴² SIMONITI 1979 (op. 38), str. 147; *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1461 ad annum 1470* (ur. Giovanna Pengo), Padova 1992, str. 220, št. 551: »d(omini) Thomae Prelager dicti de Cilia«.

⁴³ VALE 1943 (op. 36), str. 248–249.

⁴⁴ BLAZNIK 1988 (op. 39), str. 136.

⁴⁵ Prim. zemljevida v: *Slovenski zgodovinski atlas* 2011 (op. 37), str. 98, 112.

⁴⁶ *Veliki atlas Slovenije* (ur. Vlasta Mlakar), Ljubljana 2012, 62/A1, 110/B1.

⁴⁷ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 147, 149–152; WAGENDORFER 2016 (op. 38).

⁴⁸ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 129–131. Prim. Alojz CINDRIČ, *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje*

lahko potegnemo prek duhovnika ljubljanske škofije Petra Knavra (Knauer, Knawr). Knaver je bil najverjetneje sin oskrbnika gradu Gutenberg pri Trziču – graščino je imela tista veja pl. Lambergov, iz katere je izhajal prvi ljubljanski škof Žiga⁴⁹ –, študiral pa je na Dunaju in v Padovi, kjer je malo pred božičem 1469 dosegel doktorat iz cerkvenega prava.⁵⁰ Iz cerkvenega prava je dobra tri leta prej, 13. septembra 1466, v Padovi doktoriral tudi Prelokar,⁵¹ pri čemer je bil ena od prič pri njegovi promociji Andrej Lichtenberg (Lichtenberger), takrat še padovski študent obojega prava.⁵² Pravzaprav nas do Fabrija pripelje tudi Lichtenberg, resda ne neposredno in v primeru, da gre pri tem »kar najslavnejšem« (*famosissimus*) padovskem študentu in pri leta 1456 na Dunaju imatrikuliranem Andreju Lichtenbergu z Rifnika (*de Richnek*) v resnici za isto osebo.⁵³ Andrej Lichtenberg z Rifnika je bil sicer bodisi sin bodisi vnuk Erazma I. Lichtenberga, zanj pa je znano, da je imel donosno službo na dvoru Celjskih in da je v začetku 15. stoletja dobil delež graščine Lihtenberk pri Litiji.⁵⁴ Verjetnost povezave s Fabrijem utrjuje dejstvo, da se Andrej spomladi 1474 omenja kot (župnijski) vikar v Konjicah; poziv oglejskega generalnega vikarja Angela Fasola pridaja Andreju naslov doktorja cerkvenega prava.⁵⁵ Štiri leta pozneje, leta 1478, je kot vikar konjiškega župnika Henrika Regisa že izpričan Fabri.⁵⁶ Dodati kaže, da je bil Andrejev stric ali brat Bernard od leta 1480 do leta 1484 oskrbnik gospostva Konjice.⁵⁷ Jeseni 1483 je sopečatil listino o prodaji travnika, njiv in vinograda bratovščini Žalostne Matere Božje na Dravskem polju.⁵⁸ Bližnji sorodnik, morda kar brat Andreja Lichtenberga je bil tudi že omenjeni oskrbnik Forhteneka Žiga (Sigmund) II. Lichtenberg.⁵⁹

A vrnimo se h Knavru, ki je sredi sedemdesetih let 15. stoletja postal ljubljanski kanonik,⁶⁰ leta 1482 pa »prvi človek« ljubljanskega kapitlja, namreč stolni prošt in s tem župnik v Radovljici.⁶¹ Še zlasti zgovoren je podatek, da se je Knaver leta 1475 mudil v Rimu, od koder je v Ljubljano po naročilu

Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917, Ljubljana 2019, str. 114, 147.

⁴⁹ Prim. Johann Baptist WITTING, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, 5–6, 1895, str. 182; Igor SAPAČ, Gutenberg in Glanz oziroma Novi Gutenberg. Stavbnozgodovinski oris, *Iz zgodovine Trziča* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2020 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 68/3), str. 382.

⁵⁰ *Acta graduum* 1992 (op. 42), str. 380, št. 905 (22. december 1466).

⁵¹ *Acta graduum* 1992 (op. 42), str. 220, št. 551.

⁵² *Acta graduum* 1992 (op. 42), str. 220, št. 551: »nobilis et in utroque jure scholaris famosissimus d(ominus) Andreas Lichtenberger«. Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 120.

⁵³ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 120; Lidija SLANA, Grad Lihtenberk in njegovi lastniki skozi stoletja, *Iz zgodovine Litije in okolice* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2011 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 59/3), str. 420.

⁵⁴ SLANA 2011 (op. 53), str. 420, 421 (Tabela II. Stari Lichtenbergi – Štajerska veja).

⁵⁵ Nadškofijski arhiv, Videm, Archivio della Curia Arcivescovile Udinese, Acta Curiae, busta 326 (1474–1475), fol. 46: »d(omino) Andree Liechtenberg decretorum doctori uic(ari)o in Gonobicz«. Prim. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Jure VOLČJAK, Videm (Udine). Italija, *Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2005* (ur. Gašper Šmid), Ljubljana 2006 (Obvestila Arhiva Republike Slovenije, 22/2), str. 49.

⁵⁶ VALE 1943 (op. 36), str. 223, op. 2.

⁵⁷ SLANA 2011 (op. 53), str. 421 (z navedbo še nekaj drugih gradov na Spodnjem Štajerskem, ki jih je kot oskrbnik upravljal Bernardin pl. Lichtenberg).

⁵⁸ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 232–233.

⁵⁹ Prim. SLANA 2011 (op. 53), str. 420–421.

⁶⁰ V listini iz Rima z dne 18. marca 1475 Knaver sicer še ni označen kot kanonik, ampak kot »klerik«. Gl. *Listine* 2020 (op. 28), str. 464, št. 433. Prim. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*, Ljubljana 2000 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 22), str. 105.

⁶¹ Prim. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 38, 69, 104–105.

Tomaža Prelokarja, tedaj še prošta v Konstanci, prinesel papeško bulo s pozivom na boj proti Turkom, ki sta ga napovedala cesar Friderik III. ter oglejski patriarh in papeški legat za nemške dežele Marko Barbo.⁶² V uvodu k vidimusu bule, datiranemu v ljubljanski »rezidenci« škofa Lamberga 7. septembra 1475, beremo: »Venerabilis vir dominus Petrus Knaver decretorum licen(cia)tus Canonicus noster de mandato Reuerendi pr(esbiter)is domi(ni) Thome de Cilia Prepositi Constanciensis Cesaree Mayestatis Prothonotarius ac ejusdem apud Sedem Ap(osto)licam Oratoris sibifacto coram nobis et notario nostro subscripto personaliter constitutus habens et tenens suis in manibus quesdam Litteras Ap(osto)licas.«⁶³ Knaver se je torej sredi sedemdesetih let 15. stoletja v Rimu sreč(ev)al s Prelokarjem, ki je tam zastopal cesarjeve interese pri Svetem sedežu. Že leta 1470 se je Prelokar, denimo, angažiral v podporo kanonizaciji mejnega grofa Leopolda IV. Babenberžana, v večnem mestu ga nato zasledimo vsaj še v letih 1475, 1476 in 1485.⁶⁴ Kar zadeva vezi med Knavrom in Fabrijem, izstopa predvsem Knavrovo zastopstvo ob Fabrijevem imenovanju, natančneje ob papeževi konfirmaciji Fabrijevega imenovanja za župnika v Konjicah v začetku leta 1482.⁶⁵ Za prejem župnije, katere letni dohodki so tisti čas znašali 80 zlatih goldinarjev, je Knaver v Fabrijevem imenu papeški kuriji 3. januarja 1482 odštel 45 zlatih goldinarjev.⁶⁶ Tri leta pozneje je bilo Knavru poverjeno še reševanje spora med Fabrijem kot konjiškim župnikom in Mihaelom, priorjem kartuzije v Žičah.⁶⁷ Do poravnave, ki je med drugim določala, da mora prior konjiškemu župniku prepustiti župniji pripadajoči del desetine žičkih podložnikov, je prišlo 3. julija 1485.⁶⁸ Poravalno listino, potrjeno v konjiškem župnišču pred več pričami iz vrst svetne duhovščine in kartuzijanov, je sestavil notar Janez Isenhausen, klerik ljubljanske škofije iz Gornjega Grada.⁶⁹ Isti notar je čez slabih dvanajst let, 11. marca 1497, poleg notarja Leonarda Rosulacherja, duhovnika salzburške nadškofije, opremil z notarskim znakom listino, s katero so dekan avguštinskih kanonikov v Dobrli vasi Friderik in njegovi sobratje naznanili, da so za novega dobrolskega prošta izvolili župnika in arhidiakona v Konjicah Valentina Fabrija.⁷⁰ Med pričami je bil ob tej priložnosti na prvem mestu naveden Jurij Slatkonja, duhovnik ljubljanske škofije in »kaplan presvetlega rimskega kralja [Maksimilijana I.] iz Ljubljane«.⁷¹ Glede na to, da je Slatkonjo, pri katerem je Maksimilijanov dunajski dvor takrat že prepozna(va)l glasbene in organizacijske darove,⁷² čakala skorajšnja

⁶² Prim. *Listine* 2020 (op. 28), str. 466–467, št. 436; ŽNIDARIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 105.

⁶³ Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 101, Zbirka listin, 1475 september 7., Ljubljana (vidimus bule papeža Siksta IV., izdane 28. junija 1475).

⁶⁴ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 148; WAGENDORFER 2016 (op. 38).

⁶⁵ STEGENŠEK 1909 (op. 11), str. 46; KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 112, op. 11.

⁶⁶ Albert STARZER, *Auszüge aus den Rechnungsbüchern der Camera apostolica zur Geschichte der Kirchen Steiermarks in der Aquileier, Lavanter und Seckauer Diözese während des 14. und 15. Jahrhunderts, Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen*, 25, 1893, str. 87. Knaver, z napačno obliko priimka Linauer, je tu opredeljen kot Fabrijev prokurator.

⁶⁷ Prim. Jože MLINARIČ, *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595*, Maribor 1991, str. 511 (seznam priorjev do leta 1497).

⁶⁸ MLINARIČ 1991 (op. 67), str. 213. Prim. VALE 1943 (op. 36), str. 253–254, op. 3.

⁶⁹ MLINARIČ 1991 (op. 67), str. 213. Med pričami je bil tudi duhovnik Štefan Fabri iz Konjic, očitno Fabrijev bližnji sorodnik.

⁷⁰ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 86–87.

⁷¹ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 87–88: »Georgio Schlaconia, Serenissimi Romanorum Regis Capellano Laybacensis«. Med pričami opazimo tudi že omenjenega Janeza (Hansa) Ungnada z Ženeka.

⁷² Prim. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Metoda KOKOLE, Jurij Slatkonja (1456–1522), cerkveni dostojanstvenik in glasbenik med rodno Kranjsko in Dunajem, *Slovenski odnosi z Dunajem skozi čas* (ur. Vincenc Rajšp), Dunaj 2013, str. 195–196, 200–202.

3. Dobrla vas/Eberndorf, samostanski kompleks s cerkvijo Marije Vnebovzete

potrditev na ljubljanski kanonikat, manj kot dve leti zatem pa še prevzem ljubljanske stolne proštije,⁷³ se povezava s Knavrom ponuja kar sama. Ne nazadnje je Jurij Slatkonja na funkciji ljubljanskega prošta nasledil prav Knavra, ki je umrl v začetku leta 1499.⁷⁴ Z umetnostnozgodovinskega stališča si omembo na tem mestu zasluži tudi dejstvo, da je bila pri župnijski cerkvi sv. Petra v Radovljici v Knavrovem času, verjetno že v osemdesetih letih 15. stoletja, zgrajena nova dvoranska ladja.⁷⁵

V zvezi s Fabrijem kot proštom v Dobrli vasi (sl. 3) in njegovimi stiki z duhovniki, ki bi lahko vplivali nanj v umetnostnem smislu, moramo posebej izpostaviti Korošca Leonharda von Keutschacha, v slovenski strokovni literaturi navadno imenovanega Lenart iz Hodiš oziroma Lenart Hodiški.⁷⁶ Lenartov oče Oto je bil dvorni sodnik (*Hofrichter*) v Vetrinju (Viktring),⁷⁷ k čemur naj pripomnimo, da je bila župnija Hodiše (Keutschach) od srede 13. stoletja vtelesena vetrinjski cisterci, župnija in cisterca pa sta ozemeljsko spadali v nadškofijo Salzburg.⁷⁸ V letih od okrog 1510 do 1515, ko je Lenart že (več kot) poldrugo desetletje zasedal sedež salzburškega nadškofa,⁷⁹ je nastal spomenik, znan kot »epitaf Hodiških« (*Keutschacher Epitaph*), ki je zdaj vzdian na zunanjščini

⁷³ Prim. Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*, Ljubljana 2019 (Thesaurus memoriae. Opuscula, 9), str. 51–52.

⁷⁴ ŽNIDARŠIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 107, 108.

⁷⁵ Blaž RESMAN, Skica za umetnostnozgodovinski portret župnijske cerkve svetega Petra v Radovljici, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 277–278, 291. Prim. Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017², str. 42.

⁷⁶ Prim. KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 113; Franz ORTNER, Keutschach, Leonhard von (um 1442–1519), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon* (ur. Erwin Gatz), Berlin 1996, str. 364; Andrej BANDELJ, Jože MIHELIČ, Jernej ZUPANČIČ, *Zamejska Koroška* (ur. Drago Kladnik), Ljubljana 2016 str. 47.

⁷⁷ Prim. zadevna biografska orisa v: ORTNER 1996 (op. 76), str. 364–366; Reinhard R. HEINISCH, Leonhard von Keutschach, *Neue Deutsche Biographie*, 14, 1985, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd129038393.html#ndbcontent> (29. 1. 2022).

⁷⁸ O vetrinjski cisterci in njenem zemljiškem gospostvu prim. <https://www.monasterium.net/mom/AT-HHStA/ViktringOCist/fond> (5. 2. 2022).

⁷⁹ Nadškof je bil v letih od 1495 do 1519.

južne stene cerkve pri Gospe Sveti (Maria Saal) in naj bi ga bil izklesal salzburški kipar Hans Valkenauer.⁸⁰ Preden je sedel na nadškofovski sedež, je Lenart salzburškemu kapitlju načeloval kot prošt (od 1490), prej, med letoma 1481 in 1490, pa je bil prošt v Dobrli vasi.⁸¹ Tu je službo prošta po 11. marcu 1497, kot že rečeno, opravljal Fabri. Čeprav Fabri Lenarta ni nasledil neposredno, je pomembno poudariti, da je začetek gradbene prenove samostana in posebej cerkve, s katero je nadaljeval Fabri, segal še v Lenartov čas.⁸² Poleg tega je Lenart stike z dobrolskimi kanoniki ohranjal tudi po odhodu v Salzburg. 22. junija 1495 je skupaj z dekanom in drugimi člani salzburškega kapitlja – ti so takrat še sledili reguli sv. Avgušтина⁸³ – sklenil bratstvo z dobrolskima proštom in kapitljem.⁸⁴ Do sklenitve je prišlo v času, ko je bila Fabriju prošcija v Dobrli vasi s tako imenovano ekspektanco najverjetneje že obljubljena.⁸⁵ Nedolgo pred izvolitvijo za prošta je Fabri postal tudi član skupnosti avguštinskih kanonikov.⁸⁶ Še poldrugo leto pred Fabrijevo smrtjo (1509) je Lenart v dobrolski cerkvi ustanovil aniverzarij za svoje starše ter sestre in brate, od katerih sta bila dva skupaj z nekaj otroki tu tudi pokopana.⁸⁷ Ob razčlenitvi del, nastalih pod Fabrijem v župnijskih cerkvah v Konjicah in Vuzenici ter v kapiteljski cerkvi v Dobrli vasi, je pri vprašanju o Fabrijevem stavbarju na možnost posredniške vloge salzburškega nadškofa opozoril Matej Klemenčič.⁸⁸ Med raznimi deli, katerih nastanek je pobudil gradbeno angažirani nadškof Lenart,⁸⁹ in deli v Fabrijevih cerkvah Klemenčič sicer ni našel ožjih slogovnih povezav. Za prihodnje raziskovalce Fabrijevih arhitekturnih izbir bo morda zanimiv podatek, da se je Lenart, tako kot za njim Fabri, dobro poznal z Ungnadi. Lenart je kot član skupnosti pri dobrolski cerkvi, v kateri so tudi Ungnadi imeli svojo grobnico,⁹⁰ pravzaprav deloval že od leta 1460, od leta 1467 hkrati kot gospodarski upravitelj kapitlja.⁹¹ Glede Lenartovih stikov s posameznimi člani te družine naj izpostavimo menjavo posesti med Krištofom Ungnadom in dobrolskim kapitljem z Lenartom na čelu leta 1480.⁹²

Nadaljnje povezave nam razpira pogled v gradivo o življenju Jurija Labekerja (Laebecher, Lebecher, Lybeker), Fabrijevega predhodnika na župniji Vuzenica. Ker na vprašanje, od kdaj do kdaj je Labeker župnikoval v Vuzenici (sl. 4), nimamo pravega odgovora, lahko samo ugibamo, ali bi bil

⁸⁰ Friedrich W. LEITNER, Die Grablegen in der Propsteipfarrkirche zu Maria Saal, *Marktgemeinde Maria Saal. Geschichte – Kultur – Natur* (ur. Alfred Ogris, Wilhelm Wadl), Klagenfurt 2007, str. 419–420.

⁸¹ ORTNER 1996 (op. 76), str. 364.

⁸² Prim. Stephan SINGER, *Kultur- und Kirchengeschichte des Jauntales. Dekanat Eberndorf*, Kappel 1938, str. 72; KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 113–114.

⁸³ Salzburški kapitelj avguštinskih kanonikov je bil preoblikovan v stolni kapitelj leta 1514. Prim. Manfred Josef THALER, *Das Salzburger Domkapitel in der Frühen Neuzeit (1514 bis 1806). Verfassung und Zusammensetzung*, Frankfurt am Main 2011, str. 9–10.

⁸⁴ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 85, št. CVI.

⁸⁵ STARZER 1893 (op. 66), str. 87.

⁸⁶ SCHROLL 1870 (op. 2), str. 87.

⁸⁷ Prim. SCHROLL 1870 (op. 2), str. 101–102, št. CXX; str. 102, št. CXXI (o Lenartu kot razzodniku v sporu med dobrolskim kapitljem in Janezom Ungnadom).

⁸⁸ KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 119.

⁸⁹ Prim. ORTNER 1996 (op. 76), str. 364, 366.

⁹⁰ Prim. SINGER 1938 (op. 82), str. 50; KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 114; Reinhard WEIDL, *Pfarr- und ehem. Stiftskirche Eberndorf, Kärnten*, Salzburg 2004, str. 4, 8, 17–18.

⁹¹ ORTNER 1996 (op. 76), str. 364. Leta 1473 naj bi bil Lenart prevzel še vodenje župnije Kamen v Podjuni (St. Lorenz bei Stein), ki je bila vtelesena dobrolskemu kapitlju.

⁹² SCHROLL 1870 (op. 2), str. 79, št. 95.

4. Notranjščina župnijske cerkve sv. Nikolaja, Vuzenica

Fabri kot vuzeniški župnik lahko Labekerjev neposredni naslednik.⁹³ Za zdaj vemo, da je župnija prešla v Fabrijeve roke 13. februarja 1496,⁹⁴ Labeker pa se po zdaj znanih virih zadnjič omejnja 9. novembra 1489, ko ga je oglejski generalni vikar odstavil kot arhidiakona za »Zgornjo Koroško in celotno Ziljsko dolino«. ⁹⁵ V vlogi vuzeziškega župnika Labekerja nazadnje srečamo jeseni 1486.⁹⁶ Njegova najzgodnejša omemba v zvezi s to službo sicer datira v leto 1474. Labeker, »plebanus in Saldenhofen«, se 13. maja 1474 v Padovi navaja kot priča pri podelitvi doktorata iz cerkvenega prava Tomažu Meiorellu (Meiorellus) iz Kranja.⁹⁷ Med pričami tega dogodka vzbudi našo pozornost tudi župnik župnije Žužemberk Simon Klinger (Chlinghar).⁹⁸ Labekerja, ki je v Padovi prav tako študiral kanonsko pravo, najdemo v vlogi priče še nekajkrat. 21. maja 1474 se ob dosegu doktorata Bartolomeja Welserja iz Augsburga⁹⁹ pojavlja skupaj s proštom v Velikovicu (Völkermarkt) na Koroškem, Augsburžanom Bernardom Arztem in Slovenjgradčanom Andrejem Šenkem (Schenk).¹⁰⁰ 4. julija naslednje

leto, ko je doktorski naziv iz cerkvenega prava prejel žužemberški župnik Klinger,¹⁰¹ opazimo ob Labekerju med pričami tudi Ahaca Sebriača (Söbriacher, Sebriacher), poznejšega župnika v Laškem in škofa v Trstu,¹⁰² in Julijana Martinija iz Novega mesta, poznejšega kanonika in dekana

⁹³ Vprašanje je relevantno tudi v zvezi z datacijo oziroma naročništvom »kužne podobe« v severni stranski kapeli vuzeniške župnijske cerkve. Prim. Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004, str. 245–246; Ana LAVRIČ, *Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 486.

⁹⁴ STARZER 1893 (op. 66), str. 87.

⁹⁵ VALE 1943 (op. 36), str. 206–207, op. 2.

⁹⁶ Prim. Ivan MRAVLJAK, *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*, Maribor 1928, str. 17–18.

⁹⁷ *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1471 ad annum 1500* (ur. Elda Martellozzo Forin), Roma-Padova 2001, str. 382, št. 246.

⁹⁸ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 382, št. 246.

⁹⁹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 383–384, št. 250. Welsler je doktoriral iz civilnega prava.

¹⁰⁰ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 384 (z napačno obliko priimka »Schendz«). Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 121, op. 36.

¹⁰¹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 419–420, št. 349.

¹⁰² Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 121–122; *Orožnova zgodovina dekanije Laško* (ur. Ivan Mohar), Celje-Ljubljana 2009, str. 81.

stolnega kapitlja v Ljubljani.¹⁰³ 20. novembra 1475 je bil Labeker v družbi Andreja Šenka priča pri izpraševanju in podelitvi kanonskega doktorata Ulriku Echingerju (Chinger) iz Konstancie,¹⁰⁴ mesta, kjer je tisti čas proštoval Tomaž Prelokar.¹⁰⁵ Ob Rudolfu Kuenburgu (Kienburger, Kymberger, Kienberg, Kinperg), tedaj še župniku pri Sv. Martinu pri Beljaku (St. Martin bei Villach),¹⁰⁶ zasledimo Labekerja in Šenka tudi med pričami ob promocijah Kristjana Guntermanna iz Sedmograške 16. maja 1476¹⁰⁷ in Janeza Pissendorferja, klerika škofije Regensburg, 29. maja istega leta.¹⁰⁸ Po drugi strani naletimo na Labekerja in Kuenburga v vlogi prič 17. maja 1477, ko je doktoriral Janez Ozvald (Osvaldi, Osvaldus) iz Briksna.¹⁰⁹ Dva meseca in pol pozneje, 31. julija 1477, si je v Padovi ob drugem, javnem izpraševanju doktorat iz kanonskega prava pridobil Labeker.¹¹⁰ Med njegovimi štirimi pričami prepoznamo Kuenburga in Julijana Martinija.¹¹¹ Drugačen seznam prič prinaša zapis z dne 28. februarja 1485, katerega nastanka si za zdaj ne znamo dovolj prepričljivo razložiti.¹¹² Po tem zapisu naj bi s slovenskega ozemlja izhajali dve priči, ljubljanski kanonik Nikolaj Poden in kamniški župnik Jurij Hertenfesler.¹¹³ Datum Labekerjeve promocije in identiteta njegovih promotorjev sta v obeh zapisih enaka, glede prič pa gre vsekakor verjeti tistemu, ki je nastal ob Labekerjevi promociji 31. julija 1477. Takrat Nikolaj Poden v virih ljubljanskega stolnega kapitlja še ni dokumentiran,¹¹⁴ medtem ko je Jurij Hertenfesler med letoma 1476 in 1479 študiral še na Dunaju.¹¹⁵

Med osebami, s katerimi Labeker nastopa v aktih padovske univerze, sta za nas zanimiva zlasti duhovnika iz koroških plemiških družin, in sicer že omenjena Ahac (Ahacij) Sebriach in Rudolf Kuenburg.¹¹⁶ Oba sta skoraj zagotovo spadala v krog Fabrijevih zelo dobrih znancev. Sebriach (tudi de Sebriach, Söbriach) se je rodil v viteški družini iz Söbriacha pri Zgornji Beli (Obervellach) severozahodno od Špitala ob Dravi (Spittal an der Drau).¹¹⁷ V 15. stoletju so imeli Sebriachi sicer v posesti oziroma fevdu tudi štajerski grad Šalek pri Velenju,¹¹⁸ na Kranjskem pa se je v drugi polovici stoletja kot dolgoletni deželni glavar uveljavil Žiga (Sigmund) Sebriach (Söbriacher).¹¹⁹ Da gre za

¹⁰³ Martini je doktoriral v Ferrari 13. septembra 1477. Gl. Giuseppe PARDI, *Titoli dottorali conferiti dallo Studio di Ferrara nei secoli XIV e XVI*, Lucca 1900, str. 68–69. Prim. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 123–124.

¹⁰⁴ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 436, št. 387.

¹⁰⁵ Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 148.

¹⁰⁶ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 471–472, št. 461; str. 491–492, št. 492.

¹⁰⁷ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 445, št. 409.

¹⁰⁸ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 448–449, št. 415.

¹⁰⁹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 471–472, št. 461.

¹¹⁰ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 491–492, št. 492.

¹¹¹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 492, št. 492.

¹¹² *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 740–741, št. 985.

¹¹³ Navedek iz *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 740–741, št. 985.

¹¹⁴ ŽNIDARŠIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 125.

¹¹⁵ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 122, 249, št. 103.

¹¹⁶ Morda je Ahaca z Rudolfom vezalo svaštvo. Gl. podatek o poroki Marjete Sebriach(er) s Krištofom Kuenburgom (Khünburg zu Khünegg) leta 1487 v: Hannes P. NASCHENWENG, *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium*, Graz 2020, str. 1404.

¹¹⁷ Stefano DI BRAZZANO, *L'assassinio di un vescovo. Trieste 1501–1502. Da Achaz Sebriacher a Pietro Bonomo*, Trieste 2006 (Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia. Serie seconda. Studi, 13), str. 10, 11, op. 26 (o tem, da naj bi bili Sebriachi Kranjci).

¹¹⁸ Prim. Danijela BRIŠNIK, Tone RAVNIKAR, *Grad Šalek*, Velenje 1999, str. 29–30.

¹¹⁹ Jernej KOTAR, Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku, *Zgodovinski časopis*, 75/1–2, 2021, str. 133–134.

Ahačevega bližnjega sorodnika, lahko sklepamo na podlagi utemeljene domneve, da je Friderik III. prav na prošnjo deželnega glavarja leta 1464 za »župnika« na Mirni na Dolenjskem¹²⁰ prezentiral Ahaca.¹²¹ Vsaj v mlajših letih je prihodnji deželni glavar posedoval posest v Podgorju pri Slovenj Gradcu,¹²² bil pa je tudi ena od prič pri ustanovitvi ljubljanske škofije 6. decembra 1461.¹²³ Kot je videti, se je v šestdesetih in sedemdesetih letih Ahac posvečal predvsem študijski karieri. V letnem semestru 1466 se je vpisal na artistično fakulteto univerze na Dunaju, kjer je leta 1468 dosegel bakalavreat, dve leti pozneje pa še licenciat.¹²⁴ Pri vpisu na univerzo je naveden kot »Achacius Sebriacher de Sachlleck«, pri čemer je pridevek »de Sachlleck« seveda brati kot »Schalleck«, torej Šalek.¹²⁵ V Padovi, kjer je študiral cerkveno in civilno pravo,¹²⁶ srečujemo Ahaca od poletja 1475 do pomladi 1479: trikrat v vlogi priče, vsakokrat skupaj z Andrejem Šenkom,¹²⁷ dvakrat, 27. januarja in 11. marca 1478, pa kot vicerektorja.¹²⁸ Na položaju »rektorja« župnije Laško, ki je bila med sredo 15. in sredo 16. stoletja v komendi tržaških škofov,¹²⁹ se Ahac prvič omenja 22. aprila 1486.¹³⁰ Manj kot dva meseca zatem ga je papež Inocenc VIII. potrdil za škofa v Trstu.¹³¹ Glede vprašanja Ahačevih povezav s Fabrijem je treba najprej poudariti, da je bila župnija v Laškem del savinjskega arhidiakonata,¹³² ki mu je najpozneje od srede osemdesetih let 15. stoletja načeloval Fabri.¹³³ Čeprav se je Ahac do svoje smrti leta 1501 zadrževal v Trstu ter kot odposlanec Svetega sedeža in posebni pooblaščenec kralja Maksimilijana I. tudi na Reki, v Pordenonu in nazadnje Gorici,¹³⁴ to ne izključuje njegovega osebnega poznanstva s Fabrijem. Kot savinjski arhidiakon je, denimo, Fabri 29. avgusta 1496 od svojega škofa, oglejskega patriarha, prejel naročilo, naj pri laškem župniku Ahacu Sebriachu izterja dolžni *subsidiium charitativum*.¹³⁵ Kot bomo videli v nadaljevanju, sta se Fabri in Ahac skoraj zagotovo sreč(ev)ala že med študijem na Dunaju.

Da se je kakor Ahac Sebriach poznal z obema, Jurijem Labekerjem in Fabrijem, najbrž velja tudi za Rudolfa Kuenburga. Razlika je morda ta, da bi bil utegnil Fabrij s Kuenburgom tesneje

¹²⁰ Mirna naj bi bila tisti čas sicer »duhovnija ali morda vikariat« župnije Šentrupert. Gl. HÖFLER 2017 (op. 75), str. 189.

¹²¹ Prim. KOTAR 2021 (op. 119), str. 134.

¹²² *Listine* 2020 (op. 28), str. 339–340, št. 305.

¹²³ *Listine* 2020 (op. 28), str. 526, št. 503; str. 586, št. 37. Prim. KOTAR 2021 (op. 119), str. 133.

¹²⁴ Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 247, št. 44; str. 254, št. 10.

¹²⁵ *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1466/I A 62. Drugače, kot »Sallegg« na meji med Štajersko in Koroško, toponim »Sachlleck« razlaga DI BRAZZANO 2006 (op. 117), str. 13, op. 31.

¹²⁶ Prim. DI BRAZZANO 2006 (op. 117), str. 14.

¹²⁷ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 419–420, št. 349 (4. julij 1475); str. 449, št. 417 (5. junij 1476); str. 537, št. 592 (30. marec 1479).

¹²⁸ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 512, št. 530 (27. januar 1478); str. 516–517, št. 540 (11. marec 1478). Prim. DI BRAZZANO 2006 (op. 117), str. 14, op. 36–37.

¹²⁹ Prim. LILIJANA ŽNIDARŠIČ GOLEC, *Cerkvene ustanove in službe na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Škofovstvo, arhidiakonastvo, župništvo*, Ljubljana 2014, str. 58.

¹³⁰ Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 4/2: Das Dekanat Tüffer*, Cilli 1881, str. 124–125; *Orožnova zgodovina* 2009 (op. 102), str. 81.

¹³¹ DI BRAZZANO 2006 (op. 117), str. 14.

¹³² HÖFLER 2016 (op. 1), str. 331.

¹³³ Prim. KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 112–113, op. 14.

¹³⁴ DI BRAZZANO 2006 (op. 117), str. 18–37.

¹³⁵ OROŽEN 1881 (op. 130), str. 125; *Orožnova zgodovina* 2009 (op. 102), str. 81 (z razlago izraza *subsidiium charitativum*).

povezati Lenart Hodiški. Rudolf Kuenburg¹³⁶ je bil sedmi otrok Doroteje pl. Lind in Gandolfa II. iz starejše, glavne veje Kuenburgov s Kineka (Khünegg) v Brdu pri Šmohorju v Ziljski dolini (Egg bei Hermagor).¹³⁷ Tako kot takrat mnogi drugi ambiciozni mladeniči iz avstrijskih dežel je najprej študiral na Dunaju, kjer je njegov vpis evidentiran v letnem semestru 1467, torej leto dni za Sebriachovim.¹³⁸ Študij je nadaljeval v Padovi; v gradivu o promocijah na tamkajšnji univerzi prvič zasledimo njegovo ime 26. avgusta 1472, zadnjič pa 3. aprila 1479, obakrat v vlogi priče.¹³⁹ Le nekaj dni prej, 30. marca 1479, se med pričami pri dveh doktoratih iz medicine zadnjikrat navaja Ahac Sebriach.¹⁴⁰ Eden od dveh novih doktorjev medicine, Wolfgang Stadler, naj bi takrat že imel artistski magisterij oziroma doktorat in doktorat iz kanonskega prava.¹⁴¹ Stadler, po rodu iz St. Pöltna, se je na dunajski artistski fakulteti imatrikuliral v letnem semestru 1459 in tu leta 1462 dosegel bakalavreat.¹⁴² Na Dunaju se je sedem let pozneje (1469) vpisal na pravno fakulteto in leta 1476 doktoriral.¹⁴³ En semester je bil tudi dekan te fakultete.¹⁴⁴ Stadlerja izpostavljam med drugim zato, ker je vrsto let, od 1459 do 1487, študiral in deloval na dunajski univerzi,¹⁴⁵ kjer si je znanje širil velik del v tej razpravi obravnavanih mož, med njimi, kot si bomo podrobneje ogledali kasneje, Valentin Fabri. Drugače kot Stadler in enako kot Fabri se je Kuenburg po študiju odločil za duhovniško pot. Padovsko gradivo Kuenburga sicer že leta 1477 označuje za župnika pri Sv. Martinu pri Beljaku.¹⁴⁶ Od leta 1484 je Kuenburg izpričan kot kanonik v Salzburgu, pozneje pa tudi kot salzburški mestni župnik in župnik v Molzbichlu na Koroškem.¹⁴⁷ Na željo nadškofa Lenarta Hodiškega je bil 3. novembra 1503 umeščen na proštijo salzburškega kaptlja. Tej digniteti se je odpovedal 5. novembra 1516, deset let pred smrtjo sredi novembra 1526.¹⁴⁸

Fabrijeve vezi z Veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju in arhidiakonatski vidik njegovih socialnih povezav

Preden vzamemo pod drobnogled podatke o Fabrijevem bakalavreatu na dunajski univerzi, naj posebej opozorimo na njegove vezi z bratovščino Žalostne Matere Božje na Dravskem polju¹⁴⁹ in na

¹³⁶ Glede različic priimka prim. *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 1666 (Kymburger); NASCHENWENG 2020 (op. 116), str. 376. Obliko priimka Kinberg navaja SIMONITI 1979 (op. 38), str. 121.

¹³⁷ NASCHENWENG 2020 (op. 116), str. 377. Prim. THALER 2011 (op. 83), str. 326.

¹³⁸ *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1467 I, A 2. Prim. THALER 2011 (op. 83), str. 325.

¹³⁹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 327, št. 129; str. 538, št. 594.

¹⁴⁰ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 537–538, št. 592.

¹⁴¹ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 537, št. 592.

¹⁴² *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1459 I, A 42: »Wolfgangus Stadler de Sancto Ypolito«; »Wiener Artistenregister« 1447 bis 1471. *Acta Facultatis Artium* 3/1 (ur. Thomas Maisel, Ingrid Matschinegg), Wien 2007, str. 125, št. 14069.

¹⁴³ *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät/Matricula Facultatis Juristarum Studii Viennensis. 2: 1442–1557* (ur. Thomas Meisel, Johannes Seidl), Wien 2016, str. 1469 II, 7; 1477 I, 18.

¹⁴⁴ *Die Matrikel* 2016 (op. 143), str. XLIV. Stadler je bil dekan še v zimskem semestru leta 1484 in 1486 ter v zimskem semestru 1487.

¹⁴⁵ Prim. *Die Matrikel* 2016 (op. 143), str. 171 (Stadler).

¹⁴⁶ *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 471–472, št. 461; str. 491–492, št. 492.

¹⁴⁷ THALER 2011 (op. 83), str. 325.

¹⁴⁸ THALER 2011 (op. 83), str. 325–326.

¹⁴⁹ O tej bratovščini prim. Mija OTER GORENČIČ, Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str. 11–75.

nekatero razsežnosti dejstva, da je bil Fabri savinjski in od leta 1497 tudi podjurski arhidiakon.¹⁵⁰ Na bratovščino Žalostne Matere Božje je Fabrija vezal že njegov položaj župnika oziroma po letu 1497 komendatarnega imetnika župnije v Konjicah. Bratovščina je imela svoj sedež v konjiški župnijski cerkvi pri oltarju sv. Jakoba v istoimenski kapeli, konjiškim župnikom je vrh tega pripadala pravica do prezentacije bratovščinskega kaplana.¹⁵¹ Da je bila ta tako imenovana velika Marijina bratovščina Fabriju zelo pri srcu, pričajo zlasti tri listine iz let 1497 in 1503.¹⁵² V prvi z dne 2. oktobra 1497 je Fabri, »prošt v Dobrli vasi, arhidiakon v Podjurski in Savinjski dolini ter dosmrtni komendator župnij Konjice in Vuzenica«, skupaj z bratovščinskim dekanom Martinom Plescem, sicer župnikom v (Velikem) Tinju,¹⁵³ »v čast Bogu in Materi Božji ter posebej sv. Duhu« ustanovil stalno dnevno mašo pri oltarju sv. Duha v konjiški župnijski cerkvi.¹⁵⁴ Listino, nastalo »v ponedeljek po sv. Mihaelu«, je poleg Fabrija in Plesca pečatil Jurij Scharff, oskrbnik konjiškega gospostva ter sodnik in svétnik v (Slovenski) Bistrici.¹⁵⁵ Pozneje v istem mesecu sta Fabri in Plescec (Plessez) izdala listino za mašno ustanovo v čast sv. Erazmu in Sebastjanu, prav tako v konjiški župnijski cerkvi sv. Jurija,¹⁵⁶ na ustanovo oziroma beneficij sv. Duha pa se spet nanaša listina, datirana s 16. marcem 1503.¹⁵⁷ Fabri, ki je imel tudi patronat nad tem »bogato dotiranim« beneficijem, ga je tega dne prepustil in nanj umestil svojega posinovljenca, duhovnika oglejske škofije Štefana Possla (Possel).¹⁵⁸ Povezava med Fabrijem in Posslom sicer sega vsaj v leto 1493, ko je generalni vikar oglejskega patriarha Jakob Valaresso še neposvečenemu Posslu podelil župnijo Vitanje. Ob tem je generalni vikar Fabriju kot savinjskemu arhidiakonu naložil, naj v župniji nastavi primerne vikarja, dokler Possel ne bo posvečen v mašnika.¹⁵⁹

Pri obravnavi vprašanja o Fabrijevih vezeh je torej pomembno upoštevati tudi območje obeh arhidiakonatskih oglejskega patriarhata, ki ju je vodil Fabri, to je savinjskega in podjurskega. V savinjskem arhidiakonatu so mu bili namreč podrejeni duhovniki (pra)župnij, kot so Laško, Šempeter v Savinjski dolini oziroma Žalec,¹⁶⁰ Celje, Ponikva (do okrog 1500),¹⁶¹ Nova Cerkev, Sv. Križ pri Rogaški Slatini, Šmartno pri Slovenj Gradcu, Vitanje.¹⁶² Zgovorno izjemo v delu druge polovice

¹⁵⁰ O župnijah oziroma cerkvah »pod okriljem« Dobrle vasi prim. Peter G. TROPPER, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum. Organisation und Administration der katholischen Kirche in Kärnten von Chorbischof Modestus bis zu Bischof Köstner*, Klagenfurt 1996, str. 99; HÖFLER 2016 (op. 1), str. 127.

¹⁵¹ Prim. OROŽEN 1880 (op. 8), str. 224 (zlasti točki 2 in 3 v povzetku listine iz leta 1373), 244 (po Fabrijevi smrti leta 1509 naj bi prezentacijska pravica prešla na bratovščino).

¹⁵² Gre za prepise listin iz bratovščinske kopalne knjige, objavljene oziroma povzete v OROŽEN 1880 (op. 8), str. 221–248. Glede izvirne kopalne knjige gl. OTER GORENČIČ 2022 (op. 149), str. 13.

¹⁵³ Prim. VALE 1943 (op. 36), str. 251–252, op. 5. Plescec (Plešec) se leta 1485 omenja kot grajski kaplan v Konjicah. Gl. KOROPEC 1996 (op. 3), str. 110, 136

¹⁵⁴ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 239–245.

¹⁵⁵ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 245.

¹⁵⁶ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 245–247.

¹⁵⁷ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 247–248.

¹⁵⁸ OROŽEN 1880 (op. 8), str. 248. Fabri Possla imenuje »naš predragi posvojeni sin« (v dativu: »filio nostro adoptato charissimo«).

¹⁵⁹ VALE 1943 (op. 36), str. 254, op. 3.

¹⁶⁰ Prim. HÖFLER 2016 (op. 1), str. 331.

¹⁶¹ HÖFLER 2016 (op. 1), str. 52.

¹⁶² Glede obsega savinjskega arhidiakonata je sicer še vedno precej odprtih vprašanj. Kompleksnost spreminjajočega se arhidiakonatskega ozemlja skozi čas, tudi kot posledica inkorporacij, je lepo vidna iz primerjave zadevnih zapisov v: OROŽEN 1880 (op. 8), str. 6–22; Jakob RICHTER, Savinjski arhidiakonatski in njegov konec, *Časopis za*

15. stoletja predstavlja župnija Vuzenica, ki je bila leta 1478, ko je njen župnik Jurij Labeker postal zgornjekoroški arhidiakon, začasno izvzeta iz oblasti savinjskega arhidiakona.¹⁶³ Arhidiakonatska pripadnost je bila bolj ali manj relevanten dejavnik tudi pri prenašanju in udejanjanju umetnostno-zgodovinskih zglede. To v našem primeru do neke mere potrjujejo ugotovitve Mateja Klemenčiča o stavbarski delavnici, ki je v času Fabrijevega župnikovanja pustila pečat v vuzeniški župnijski cerkvi pa tudi v župnijski cerkvi sv. Martina v Šmartnu pri Slovenj Gradcu, prav tako spadajoči v savinjski arhidiakon.¹⁶⁴ V tem kontekstu Klemenčič navaja še župnijsko cerkev sv. Janeza Krstnika v Šentjanžu pri Dravogradu in cerkev sv. Elizabete v Slovenj Gradcu, podrejeno župniji Stari trg pri Slovenj Gradcu,¹⁶⁵ pri čemer poudarja njihovo geografsko bližino.¹⁶⁶ Kar zadeva župnije Šentjanž pri Dravogradu, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Vuzenica, dodajmo, da so se vse tri izločile iz Šmartna pri Slovenj Gradcu.¹⁶⁷ Z arhidiakonom v Podjuni (Jauntal), ki je Fabriju pripadel ob njegovi zasedbi proštije v Dobrli vasi leta 1497,¹⁶⁸ po drugi strani lahko povežemo župnijsko cerkev oziroma župnijo v Globasnici (Globasnitz), nad katero so imeli dobrolski prošti in kanoniki patronatsko pravico.¹⁶⁹ Poleg vzporednic med obokom oziroma delom oboka pod emporo dobrolske cerkve in obokom v globasniški cerkvi Klemenčič izpostavlja pokopališko cerkev v Dobrli vasi in župnijsko cerkev sv. Filipa v Šentlipšu (Št. Lipš, St. Philippen ob Sonnegg).¹⁷⁰ Patroni (in odvetniki) slednje so bili zemljiški gospodje Ženeka, v obravnavani dobi rodbina Ungnad.¹⁷¹

Fabrijev bakalavreat in njegovi (potencialni) stiki na dunajski univerzi

Za zgodnejše obdobje Fabrijevega življenja, za čas pred začetkom njegove duhovniške poti, se kot ključno postavlja vprašanje, kje in kdaj pa tudi v čigavi družbi si je Fabri nabiral znanje in izkušnje, pomembne za njegovo kariero. Glede na to, da je večina oseb, o katerih je tu že tekla beseda, študirala na Dunaju, raziskovalec upravičeno pričakuje, da bo Fabrijev vpis na dunajsko univerzo

zgodovino in narodopisje, n. v. 2, 1966, str. 106–107; HÖFLER 2016 (op. 1), str. 50, 52–54, 134–135, 138, 143.

¹⁶³ HÖFLER 2016 (op. 1), str. 50.

¹⁶⁴ KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 120. O vprašanju, kdo je v Šmartnu župnikoval v času gradbenih del, prim. MATEJ KLEMENČIČ, Tri poznogotske cerkve v Mislinjski dolini in konjiško-dobrolska stavbarska delavnica, *Koroški zbornik*, 1, 1995, str. 44–45.

¹⁶⁵ Glede vključenosti starotrške župnije v savinjski arhidiakon gl. HÖFLER 2017 (op. 75), str. 52. O tem, da je bila cerkev sv. Elizabete prezidana v času župnika Martina Scharfwinda, prim. KLEMENČIČ 1995 (op. 164), str. 45. O župniku Scharfwindu (Scharffwint) Johann SKUK, *Die Geschichte der Pfarre Windischgraz*, Graz 1964 (tipkopis doktorske disertacije), str. 196–197. Prim. Johann SKUK, *Zgodovina župnije Slovenj Gradec. 2: Cerkevna uprava v Mislinjski dolini – zgodovina pražupnije, župnij in podružničnih cerkva*, *Koroški zbornik*, 2, 1997, str. 19, op. 96; 20.

¹⁶⁶ KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 120; KLEMENČIČ 1995 (op. 164), str. 37–38.

¹⁶⁷ Prim. HÖFLER 2016 (op. 1), str. 135, 137–140.

¹⁶⁸ Prim. SCHROLL 1870 (op. 2), str. 86–88.

¹⁶⁹ Walter FRESACHER, *Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. II: Die Kirchen- und Grafschaftskarte. 8/1: Kärnten. Kärnten südlich der Drau*, Klagenfurt 1966², str. 188–189. Prim. HÖFLER 2016 (op. 1), str. 131.

¹⁷⁰ KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 117, 119–120. Glede datacije pri Globasnici gl. še FRESACHER 1966 (op. 169), str. 122, 132–133.

¹⁷¹ Prim. FRESACHER 1966 (op. 169), str. 185–186; HÖFLER 2016 (op. 1), str. 128–129.

evidentiran v matrikah te univerze.¹⁷² Vendar iskanje, najsibo po priimkih Fabri in Majcen¹⁷³ najsibo po osebnem imenu Valentin in kraju Konjice, ne prinese sadov. Kot je ugotavljal že Matej Klemenčič, Fabrija v matrikah »ne zasledimo nikjer«.¹⁷⁴ Iz tega sicer še ne bi mogli sklepati, da ni študiral na Dunaju, saj univerzitetne matrice niso vir, ki bi bil brez vrzeli in napak, povrh tega se nekateri slušatelji niso nikoli imatrikulirali.¹⁷⁵ Tudi zato je bilo treba Fabrijevo morebitno študijsko bivanje na Dunaju preveriti še v delu drugega univerzitetnega gradiva, kot so (objavljeni) registri dunajske artistske fakultete in matrika dunajske pravne fakultete.¹⁷⁶ Medtem ko med vpisanimi na dunajsko pravno fakulteto v drugi polovici 15. stoletja o Fabriju ni sledu, nas toliko bolj razveseli njegovo ime v registru dunajskih artistov za obdobje 1447–1471.¹⁷⁷ Zadevni zapis nam pove, da si je Valentin Fabri artistski bakalavreat pridobil v drugem semestru študijskega leta 1466, natančneje 11. novembra 1466.¹⁷⁸ Našo pozornost pritegne predvsem ime kraja, od koder naj bi prihajal, namreč »Friberga«. Po analogiji z oznako »(de) Frisinga«, »iz Freisinga«,¹⁷⁹ bi lahko domnevali, da gre za »Freiberg«, konkretno za gospostvo Freiberg severovzhodno od Gradca, ki ga je od pl. Stubenbergov¹⁸⁰ domnevno sredi 15. stoletja prejela v posest družina Stadler (von Stadl).¹⁸¹ Da bi potrdili ali ovrgli hipotezo, da se »Friberg« v Fabrijevem primeru nanaša na gospostvo Freiberg, bi bilo treba opraviti posebno raziskavo. Za zdaj se vsekakor zdi napačno kakršno koli povezovanje pl. Stadlerjev s Freiberga in na Dunaju dolga leta študirajočega ter poučujočega Wolfganga Stadlerja iz St. Pöltna,¹⁸² na katerega je bilo v prispevku že opozorjeno. Prav tako ni zelo verjetna domneva, da bi bila pravilna oblika krajevnega imena ob notici o Fabrijevem bakalavreatu »Friburg« in bi šlo za Freiburg im Breisgau (v škofiji Konstanca),¹⁸³ kjer so Habsburžani leta 1457 ustanovili svojo drugo univerzo.¹⁸⁴ V matriki te univerze, na kateri bi utegnil študirati pred prihodom na Dunaj, Fabri ni dokumentiran.¹⁸⁵ Vablivo je razmišljanje, da bi se prvi del krajevne oznake za Fabrijevim priimkom moral glasiti »Feier« oziroma »Feiers«, celotno krajevno ime pa »Feiersberg« (Feiersperg), kar

¹⁷² O tako imenovanih glavnih univerzitetnih matrikah dunajske univerze kot viru CINDRIČ 2019 (op. 48), str. 54.

¹⁷³ Iskanje je, razumljivo, zajelo tudi priimkovne različice Faber, Schmid, Meizen, Meyzen ipd. Kar zadeva krajevno ime Konjice, so bile v iskanje vključene različice Ganabitz, Gonawicz, Gonouitz idr.

¹⁷⁴ KLEMENČIČ 1995 (op. 1), str. 112, op. 2.

¹⁷⁵ Prim. CINDRIČ 2019 (op. 48), str. 54–55.

¹⁷⁶ *Die Matrikel* 2016 (op. 143).

¹⁷⁷ »Wiener Artistenregister« 2007 (op. 142). Gre za register oseb, ki so izpričane v *Acta facultatis artium*. Hrani jih dunajski univerzitetni arhiv (Archiv der Universität Wien, AFA III). Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 245. Digitalizati registrov so dostopni preko spletne strani https://bibliothek.univie.ac.at/archiv/digitale_objekte.html (16. 1. 2022).

¹⁷⁸ »Wiener Artistenregister« 2007 (op. 142), str. 152, št. 15061 (b-32: »Valentinus Fabri, ort Friberga«).

¹⁷⁹ Prim. »Wiener Artistenregister« 2007 (op. 142), str. 159, št. 15321.

¹⁸⁰ Glede posesti Stubenbergov na Spodnjem Štajerskem prim. PIRCHEGGER 1962 (op. 6), zlasti str. 136 (Laporje).

¹⁸¹ Anna Elisabeth THALLER, *Schloss Freiberg in der Steiermark. Baugeschichte und denkmalpflegerische Aspekte*, Graz 2011 (tipkopis diplomske naloge), str. 15. O pl. Stadlih do konca 15. stoletja NASCHENWENG 2020 (op. 116), str. 1347–1349.

¹⁸² Prim. *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 537, št. 592; *Die Matrikel* 2016 (op. 143), str. XLIV.

¹⁸³ Prim. *Die Matrikel der Universität Wien. 3: 1518/II–1579/I* (ur. Franz Gall, Willy Szaivert), Wien 1971, str. 289: »Friburga (R) s. Freiburg; im Breisgau Friburgensis (R) s. Freiburg im Breisgau«.

¹⁸⁴ Prim. CINDRIČ 2019 (op. 48), str. 25.

¹⁸⁵ Matrika je ohranjena za čas od leta 1460 naprej. Gl. *Die Matrikel der Universität Freiburg i. Br. von 1460–1656* (ur. Hermann Mayer), Freiburg im Breisgau 1907.

je eno od poimenovanj za graščino Hudi grad ali Vajšprh (Feuersberg) pri Globasnici.¹⁸⁶ Mladega Fabrija bi tako lahko povezali z Ungnadi, ki so od leta 1442 gospodarili na sosednjem Ženeku in nedolgo zatem tudi na Hudem gradu.¹⁸⁷

Dlje nas pripelje ugotavljanje Fabrijevih povezav z osebami, ki so sredi oziroma v začetku druge polovice šestdesetih let 15. stoletja izpričane bodisi med novimi bakalavri in licenciati dunajske artistske fakultete bodisi med imatrikuliranimi študenti dunajske univerze. Istega dne kot Fabri, torej 11. novembra 1466, je bakalavreat iz »sedmih svobodnih umetnosti«¹⁸⁸ na Dunaju dobil Bartolomej Sucher iz Radeč (*Radsach*),¹⁸⁹ čigar sorodnik je bil najverjetneje duhovnik Jakob Sucher. Ta je za Enejem Silvijem Piccolominijem od leta 1458 župnikoval v Starem trgu pri Slovenj Gradcu¹⁹⁰ in slaba dva meseca pred Bartolomejem, 13. septembra 1466, doktoriral iz kanonskega prava v Bollogni.¹⁹¹ Nekaj dni prej je bolonjska univerza Jakobu podelila spregled, ker cerkvenopravnih predavanj ni poslušal (celih) pet let, na univerzi pa tudi ni sodeloval kot predavatelj ali repetitor.¹⁹² V notici o spregledu je Jakob označen kot Kranjec, župnik v Starem trgu pri Slovenj Gradcu in kanonik v Ljubljani.¹⁹³ Potegoval se je tudi za kanonikat v Freisingu, a se mu je odpovedal v korist ljubljanskega škofa Žiga Lamberga, in sicer v zameno za del dohodkov ljubljanski škofiji pripadajoče župnije Šmihel pri Pliberku.¹⁹⁴ V začetku leta 1473 je Jakob prevzel še vodenje savinjskega arhidiakonata,¹⁹⁵ na čelo katerega je dobro desetletje pozneje stopil Fabri. Glede krajevne oznake v notici o novem bakalavru Bartolomeju Sucherju kaže pripomniti, da se ob dosegi bakalavreata kot Radečan označuje tudi Brikcij Preprost.¹⁹⁶ Brikcij, »zastopnik tedanje mlade humanistične struje«, je začel na dunajski univerzi predavati po pridobitvi artistskega licenciata 9. marca 1468.¹⁹⁷ Pri vprašanju o Fabrijevih (potencialnih) stikih na dunajski univerzi ne moremo mimo imatrikulacije

¹⁸⁶ Prim. *Wehrbauten in Österreich*, <http://www.wehrbauten.at/ktn/kaernten.html?/ktn/feuersberg/feuersberg.html> (30. 1. 2022); HÖFLER 2016 (op. 1), str. 132.

¹⁸⁷ Prim. Mark HENGERER, *Ungnad von Weissenwolff, Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Grafen und Herren* (ur. Werner Paravicini), Ostfildern 2012, str. 1539. V Podjuni so imeli Ungnadi tudi grad Kamen (Stein).

¹⁸⁸ O *septem artes liberales* na dunajski artistski (filozofski) fakulteti in bakalavreatu po končanem dveletnem študiju na kratko CINDRIČ 2019 (op. 48), str. 40–42.

¹⁸⁹ »*Wiener Artistenregister*« 2007 (op. 142), str. 152, št. 15044. Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 247, št. 37.

¹⁹⁰ Prim. SKUK 1964 (op. 165), str. 196; SIMONITI 1979 (op. 38), str. 18, op. 9; SKUK 1997 (op. 165), str. 19, 27.

¹⁹¹ Gustav KNOD, *Deutsche Studenten in Bologna 1289–1562. Biographischer Index zu den Acta Nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*, Berlin 1889, str. 565–566, št. 3768. Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 18, op. 9.

¹⁹² Archivio di Stato di Bologna (ASB), Collegio di diritto canonico, Libri segreti – segnati I (1377–1794), reg. 126 (1377–1528), fol. 116v.

¹⁹³ ASB, Collegio di diritto canonico, Libri segreti – segnati I (1377–1794), reg. 126 (1377–1528), fol. 116v: »Jacobus Sucher nacion(e) carniolus Rector parochialis eccl(es)ie sancti Pancracij in Windische greten(s) aquilegien(s) dyoc(es)is cano(ni)cus Laybacen(s)is eo q(uod) non audiuit iura cano(ni)ca per quinquenium nec legit uel repe-tiit.«

¹⁹⁴ Josip GRUDEN, *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908, str. 60, op. 6 (z napačnim zapisom priimka); SINGER 1938 (op. 82), str. 74.

¹⁹⁵ *Listine* 2020 (op. 28), str. 460–461, št. 429.

¹⁹⁶ »*Wiener Artistenregister*« 2007 (op. 142), str. 103, št. 13253 (de Ratschach). Ob vpisu na dunajsko univerzo je Preprost sicer opredeljen kot Celjan. Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 246, št. 23.

¹⁹⁷ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 253, št. 8; »*Wiener Artistenregister*« 2007 (op. 142), str. 160, št. 15366. O Brikciji predavateljski in dekanski karieri na Dunaju prim. LUKMAN 1952 (op. 41); SIMONITI 1979 (op. 38), str. 142–146.

prvega ljubljanskega prošta Lenarta Jamnizerja v zimskem semestru 1466¹⁹⁸ – poleg že omenjene imatrikulacije Ahaca Sebriacha v letnem semestru 1466.¹⁹⁹ Tik ob Sebriachu sta v dunajski matriki vpisana kranjska plemiča Janez Lamberg (Lamberger) in Jakob Čušperški (Czobelsperger).²⁰⁰ Oba sta sočasno s Sebriachom na Dunaju prejela bakalavreat,²⁰¹ Janez Lamberg pa se je malo pred Sebriachom ali morda skupaj z njim odpravil študirat še v Padovo.²⁰² Tu je 5. januarja 1473 doktoriral iz cerkvenega prava.²⁰³ Da bi bil tudi Fabri nadaljeval študij v Padovi ali kje drugje v Italiji, ni znano. V gradivu o promocijah padovskih doktorandov in pričah pri promocijah Fabrija ne najdemo,²⁰⁴ vendar pa to ne pomeni, da ni opravil vsaj krajše študijske poti v to ali ono italijansko univerzitetno in kulturno središče. Vsekakor ostaja dejstvo, da Fabri ni imel doktorata; navsezadnje mu tega akademskega naslova ne pripisuje noben primarni vir.²⁰⁵

Sklep

Podrobnejši pregled večinoma objavljenih virov, v katerih se pojavlja Valentin Fabri, je razkril vrsto oseb, ki jih lahko uvrstimo v njegov ožji ali širši socialni krog. Poleg najožje družine, živeče v trgu Konjice, in trških prebivalcev so za mladega Fabrija nespregledljiv segment socialne mreže sestavljali plemiči, ki so imeli posest na Konjiškem ali so delovali kot oskrbniki konjiškega oziroma katerega od sosednjih gospostev. V okolici Konjic je zemljiško posest, ki jo je podedoval po starših ali jo kupil, skoraj vse do smrti posedoval tudi Fabri sam. Mrežo znancev je Fabri verjetno precej razširil med študijem na Dunaju, glede katerega sicer zdaj zatrdno vemo zgolj to, da je leta 1466 dunajska artistska fakulteta Fabriju podelila naziv bakalavra. Kljub temu lahko domnevamo, da je Fabri tu spoznal ali utrdil poznanstvo z marsikaterim soštudentom iz Spodnje Štajerske in drugih območij slovenskega ozemlja ter od drugod. Iz slovenskih dežel so prihajali tudi nekateri predavatelji, sredi šestdesetih let 15. stoletja sta na dunajski univerzi predavala, denimo, Krištof Pečaher (Petschacher) iz Moravč in Bernard Perger iz Ščavnice.²⁰⁶ Kot že rečeno, je bil od leta 1468 predavatelj na Dunaju Celjan Brikcij Preprost. Kar zadeva Fabrijevo kleriško pot, je med duhovnike, ki so zlasti v začetnem delu te poti odigrali pomembno, čeprav morda le posredniško vlogo, mogoče šteti Tomaža Prelokarja. S svojim slovesom in vplivom na dvoru Friderika III. je Prelokar, doma domnevno iz Prelog pri Konjicah, zagotovo nemalo pripomogel, da so uglednejše beneficije

¹⁹⁸ Prim. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2000 (op. 60), str. 102.

¹⁹⁹ *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1466 I, A/62.

²⁰⁰ *Die Matrikel* 1959 (op. 12), 1466 I, A/61 («Dom(inus) Johannes Lamberger de Guttenberg«); 1466 I, A/63 («Jacobus Czobelsperger de Reibnicz«).

²⁰¹ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 247, št. 42–44; »Wiener Artistenregister« 2007 (op. 142), str. 163, št. 15438 (Lamberg), št. 15439 (Sebriach).

²⁰² Janez naj bi bil sin Jurija Lamberga, kastelana v Škofji Loki. Gl. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 121. Janezova identiteta ostaja odprto vprašanje. Prim. WITTING 1895 (op. 49), str. 182, 185, 188, 196–197; SAPAČ 2020 (op. 49), str. 381–383.

²⁰³ SIMONITI 1979 (op. 38), str. 121; *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 333, št. 145.

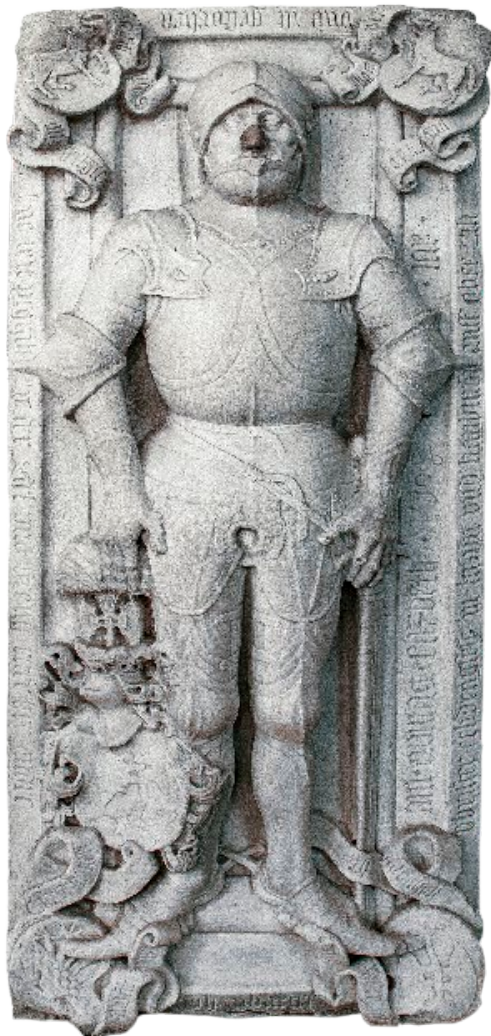
²⁰⁴ Prim. *Acta graduum* 2001 (op. 97), str. 1563–1778 (Index nominum).

²⁰⁵ Tudi ne, denimo, Paolo SANTONINO 1991 (op. 2), str. 65–67, 83–84, ki govori o »gospodu Valentinu« oziroma »gospodu arhidiakonu«. Kot »častiti doktor cerkvenega prava« je v dnevnikih omenjen Matija Operta, župnik v Kranju. Gl. SANTONINO 1991 (op. 2), str. 41.

²⁰⁶ Prim. SIMONITI 1979 (op. 38), str. 253, št. 5–6.

pod patronatom cesarja oziroma deželnega kneza prejemale tudi njegovi obetavnejši rojaki. Že razmeroma zgodaj v svoji duhovniški karieri je Fabri očitno spletel močne vezi z vidnimi člani stolnega kapitlja v Ljubljani, tako, denimo, s proštom Petrom Knavrom. Do Fabrijevih prvih posrednih ali neposrednih stikov z višjo duhovščino ljubljanske škofije je najverjetneje prišlo že pod prvim ljubljanskim škofom Žigom Lambergom (1463–1488) oziroma v času, ko je ljubljansko proštijo kot prvi zasedal prošt Lenart Jamnizer (izpričan v letih 1464–1469, na dunajski univerzi jeseni 1466). Kontinuiteto in pomen teh stikov potrjuje navzočnost skorajšnjega ljubljanskega kanonika in Knavrovega naslednika na mestu prošta Jurija Slatkonje pri izstavitvi listine o Fabrijevi izvolitvi na proštijo v Dobrli vasi leta 1497. Slatkonja je kot kaplan kralja Maksimilijana I., kmalu pa tudi kot vodja pevcev Maksimilijanove dvorne kapele (1498)²⁰⁷ obenem predstavljal most do vladarjevega dvora.

Med duhovščino iz Fabrijeve socialne mreže po drugi strani izstopata duhovnika, ki sta pred njim župnikovala v Konjicah in Vuzenici. Čeprav vsaj eden od njiju ni bil Fabrijev neposredni predhodnik, sta oba utegnili imeti dokajšen vpliv na njegovo kariero. Konjiški župnijski vikar plemiškega rodu Andrej Lichtenberg z Rifnika, gradu med Konjicami in Celjem, bi Fabrija, na primer, lahko priporočil Tomažu Prelokarju, saj je bil leta 1466 priča na njegovi promociji v Padovi. V krogih, zanimivih z vidika pričujoče raziskave, se je na padovski univerzi v sedemdesetih letih 15. stoletja gibal tudi vuzeniški župnik Jurij Labeker. Ena od štirih prič pri njegovem doktoratu je bil koroški plemič Rudolf Kuenburg, ki je leta 1484 postal kanonik, leta 1503 pa prošt salzburškega kapitlja. S Fabrijem ga je najbrž tesneje povezal Lenart Hodiški, sin dvornega sodnika v Vetrinju. Do leta 1490 je bil prošt v Dobrli vasi, nato pa je karierno napredoval v Salzburgu vse do položaja nadškofa (1495–1519). Sedem let za Lenartom je dobrolsko proštijo zasedel Fabri.²⁰⁸ Na duhovščino se sicer nanaša še en vidik, povezan z dejstvom, da je Fabri opravljal tudi službo savinjskega in podjunskega arhidiakona. Poleg tega, da so v Fabrijevo socialno okolje v širšem smislu spadali vsi kleriki, ki so v njegovem času službovali na tleh savinjskega in podjunskega arhidiakonata, bo treba pri nadaljnjih študijah enako pozorno upoštevati možnost, da je Fabri navezal globlje stike z

5. Nagrobnik Andreja Hohenwarta, stolno-opatijska cerkev sv. Danijela, Celje

²⁰⁷ ŽNIDARŠIČ GOLEC, KOKOLE 2013 (op. 72), str. 203.

²⁰⁸ Glede časovnega okvira Lenartovega proštovanja v Dobrli vasi sicer prim. SCHROLL 1870 (op. 2), str. 223–224; VALE 1943 (op. 36), str. 89, op. 6; HEINISCH 1985 (op. 77).

duhovniki, ki so načelovali drugim, predvsem sosednjim arhidiakonatom. Enega smo že omenili, Jurija Labekerja, arhidiakona za Zgornjo Koroško in Ziljsko dolino. V zvezi z Labekerjem naj tu posebej opozorimo na njegovo poznanstvo s kranjskim župnikom Matijem Opertom, ki ga je kot arhidiakona oglejskega patriarhata za Kranjsko²⁰⁹ skoraj zagotovo osebno poznal tudi Fabri. Labeker in Operta sta 2. septembra 1486, denimo, spremila oglejskega generalnega vikarja in vizitatorja Petra Carlija ter njegovega tajnika Santonina v samostan dominikank v Velesovem.²¹⁰

Arhidiakonot za Kranjsko oziroma Gorenjsko sta še za časa Fabrijevega življenja vodila tudi Lenart Seidel in Erazem Steyrer.²¹¹ S prvim Fabrija neposredno povezuje ukaz oglejskega generalnega vikarja iz leta 1482, naj Seidel in Fabri poskrbita za vzpostavitev reda in discipline med upornimi dominikanskimi redovnicami v Studenicah.²¹² Tako kot pri Fabriju gre pri navedenih kranjskih arhidiakonih za razgledane duhovnike, ki so se angažirali kot podporniki ali naročniki kakovostnih umetnostnih del. Operta, ki je študiral na Dunaju in je leta 1484 v Padovi doktoriral iz cerkvenega prava, je zelo verjetno zaslužen za naročilo imenitnega Kranjskega oltarja,²¹³ Seidel, magister dunajske artistske fakultete,²¹⁴ in Steyrer pa – ob kamniškem župniku Juriju Hertenfellerju – za takšno ali drugačno vlogo pri nastanku fresk v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom.²¹⁵ Kar zadeva umetnostno naročništvo pri neduhovniških osebah, povezanih s Fabrijem,²¹⁶ naj izpostavimo plemiško družino Ungnad in Andreja Hohenwarta (sl. 5), velikodušnega mecena cerkvenih ustanov na Celjskem in v Beli krajini. Upošteva je Fabrijeve vezi z bratovščino Žalostne Matere Božje na Dravskem polju si posebno pozornost prav tako zaslužijo duhovniški in laiški člani te bratovščine. Na vprašanja o njihovi identiteti in dejavnostih v Fabrijevem času bodo morale odgovarjati prihodnje raziskave. Ob tem ni nepomembno, da je župnikovanje v Konjicah, kjer je imela bratovščina na prehodu iz srednjega v novi vek svoj sedež, pomenilo »veliko čast«.²¹⁷ In to je znal Fabri dobro pokazati tudi navzven.²¹⁸

²⁰⁹ Operta je bil na čelu arhidiakonata z daljšo prekinitvijo. Gl. VALE 1943 (op. 36), str. 59, 71.

²¹⁰ SANTONINO 1991 (op. 2), str. 42.

²¹¹ Prim. VALE 1943 (op. 36), str. 266–267, op. 3 (Seidel, Seydel); ŽNIDARŠIČ GOLEC 2019 (op. 73), str. 51 (Seidel in Steyrer).

²¹² VALE 1943 (op. 36), str. 75. Prim. Jože MLINARIČ, *Studeniški dominikanski samostan. Ok. 1245–1782*, Celje 2005, str. 59–62.

²¹³ Tomaž VIGNJEVIČ, *Mojster Kranjskega oltarja*, Ljubljana 1996, str. 25–34, 62. Prim. Jure VUGA, Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju, *Acta historiae artis Slovenica*, 24/1, 2019, str. 23, 25, op. 21, 30. O novih orglah, ki jih je dal na svoje stroške postaviti Operta, prim. SANTONINO 1991 (op. 2), str. 41.

²¹⁴ „Wiener Artistenregister“ 1471 bis 1497. *Acta Facultatis Artium 3/2* (ur. Thomas Maisel, Ingrid Matschinegg), Wien 2007, str. 27, št. 17536.

²¹⁵ VIGNJEVIČ 1996 (op. 213), str. 62; Mija OTER GORENČIČ, Auf den Spuren der Rosenkranzbruderschaft, Albrecht Dürers und zweier Kaiser in den Fresken von St. Primus oberhalb Kamnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 23/2, 2018, str. 57.

²¹⁶ Velik del teh je pripadal tako imenovani klienteli grofov Celjskih, po njihovem izumrtju leta 1456 oziroma po dokončni pridobitvi njihove dediščine s strani Habsburžanov pa slednjim. Prim. KOSI 2019 (op. 28), str. 31–44, 54, 58–59; Jaka BANFI, Uprava grofov Celjskih (1341–1456), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 70/1, 2022, str. 21–29, 35, 38–43.

²¹⁷ SANTONINO 1991 (op. 2), str. 66–67.

²¹⁸ Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku (16–1943)*, ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1461 ad annum 1470* (ur. Giovanna Pengo), Padova 1992.
- Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1471 ad annum 1500* (ur. Elda Martellozzo Forin), Roma-Padova 2001.
- BANDELJ, Andrej, MIHELIČ, Jože, ZUPANČIČ, Jernej, *Zamejska Koroška* (ur. Drago Kladnik), Ljubljana 2016.
- BANFI, Jaka, Uprava grofov Celjskih (1341–1456), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 70/1, 2022, str. 21–58.
- BIZJAK, Matjaž, ŽIŽEK, Aleksander, *Knjiga obračunov celjskih mestnih sodnikov 1457–1513*, Celje-Ljubljana 2010.
- BLAZNIK, Pavle, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške*, 2, Maribor 1988.
- BRIŠNIK, Danijela, RAVNIKAR, Tone, *Grad Šalek*, Velenje 1999.
- CINDRIČ, Alojz, *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917*, Ljubljana 2019.
- DI BRAZZANO, Stefano, *L'assassinio di un vescovo. Trieste 1501–1502. Da Achaz Sebriacher a Pietro Bonomo*, Trieste 2006 (Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia. Serie seconda. Studi, 13).
- FRESACHER, Walter, *Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. II: Die Kirchen- und Grafschaftskarte. 8/1: Kärnten. Kärnten südlich der Drau*, Klagenfurt 1966².
- GRIČNIK, Anton, Mati mnogih hčera. Narodopisni paberki in drobtine, *Konjiško 1146–1996. 850 let prazupnije* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 294–324.
- GRUDEN, Josip, *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana 1908.
- HEINISCH, Reinhard R., Leonhard von Keutschach, *Neue Deutsche Biographie*, 14, 1985, str. 250–251.
- HENGERER, Mark, Ungnad von Weissenwolff, *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Grafen und Herren* (ur. Werner Paravicini), 2, Ostfildern 2012, str. 1531–1545.
- HÖFLER, Janez, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*, Ljubljana 2016².
- HÖFLER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017².
- HÖFLER, Janez, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004.
- JAKIČ, Ivan, *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*, Ljubljana 1997.
- KLEMENČIČ, Matej, Tri poznogotske cerkve v Mislinjski dolini in konjiško-dobroloveška stavbarska delavnica, *Koroški zbornik*, 1, 1995, str. 37–47.
- KLEMENČIČ, Matej, Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija, *Gotika v Sloveniji/Gotik in Slowenien/Il gotico in Slovenia. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom/Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria/La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico. Akti mednarodnega simpozija/Vorträge des internationalen Symposiums/Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994 (ur. Janez Höfler), Ljubljana 1995, str. 111–129.
- KNOD, Gustav, *Deutsche Studenten in Bologna 1289–1562. Biographischer Index zu den Acta Nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*, Berlin 1889.
- KOROPEC, Jože, Svetna zemljiška gospodstva na Konjiškem do 1600, *Konjiško 1146–1996. 850 let prazupnije* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 98–164.

- KOSI, Miha, Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih, *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec), Ljubljana 2019, str. 11–64.
- KOTAR, Jernej, Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku, *Zgodovinski časopis*, 75/1–2, 2021, str. 94–150.
- KURELAC, Svjetlana, Grad Vodriž, *Gradovi, utrdbe in mestna obzidja. Vodnik po spomenikih* (ur. Nataša Gorenc), Ljubljana 2006 (Dnevi evropske kulturne dediščine), str. 189–192.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 475–527, 774–775.
- LEITNER, Friedrich Wilhelm, Die Grablegen in der Propsteipfarrkirche zu Maria Saal, *Marktgemeinde Maria Saal. Geschichte – Kultur – Natur* (ur. Alfred Ogris, Wilhelm Wadl), Klagenfurt 2007, str. 419–436.
- Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020.
- LUKMAN, Franc Ksaver, Preprost, Brikcij (med 1400 in 1450–1505), *Slovenski biografski leksikon*, 2/8 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1952.
- Die Matrikel der Universität Freiburg i. Br. von 1460–1656* (ur. Hermann Mayer), Freiburg im Breisgau 1907.
- Die Matrikel der Universität Wien. 2: 1451–1518/I* (ur. Leo Santifaller), Wien 1959.
- Die Matrikel der Universität Wien. 3: 1518/II–1579/I* (ur. Franz Gall, Willy Szaivert), Wien 1971.
- Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät/Matricula Facultatis Juristarum Studii Viennensis. 2: 1442–1557* (ur. Thomas Meisel, Johannes Seidl), Wien 2016.
- MLINARIČ, Jože, *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595*, Maribor 1991.
- MLINARIČ, Jože, *Studeniški dominikanski samostan. Ok. 1245–1782*, Celje 2005.
- MRAVLJAK, Ivan, *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*, Maribor 1928.
- NARED, Andrej, *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*, Ljubljana 2009 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 7).
- NASCHENWENG, Hannes P., *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium*, Graz 2020.
- OROŽEN, Ignac, *Celska kronika*, V Celi 1854.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 3/1: Das Archidiakonat Saunien*, Cilli 1880.
- OROŽEN, Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 4/2: Das Dekanat Tüffer*, Cilli 1881.
- Orožnova zgodovina dekanije Laško* (ur. Ivan Mohar), Celje-Ljubljana 2009.
- ORTNER, Franz, Keutschach, Leonhard von (um 1442–1519), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon* (ur. Erwin Gatz), Berlin 1996, str. 364–366.
- OTER GORENČIČ, Mija, Auf den Spuren der Rosenkranzbruderschaft, Albrecht Dürers und zweier Kaiser in den Fresken von St. Primus oberhalb Kamnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 23/2, 2018, str. 51–73, 288.
- OTER GORENČIČ, Mija, Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str.11–75.
- OŽINGER, Anton, *Zgodovinski oris konjiške prafare od ustanovitve do konca prve svetovne vojne, Konjiško 1146–1996. 850 let prazupnije* (ur. Anton Ožinger, Ivan Pajk), Slovenske Konjice 1996, str. 34–62.
- PARDI, Giuseppe, *Titoli dottorali conferiti dallo Studio di Ferrara nei secoli XIV e XVI*, Lucca 1900.

- PIRCHEGGER, Hans, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10).
- RESMAN, Blaž, Skica za umetnostnozgodovinski portret župnijske cerkve svetega Petra v Radovljici, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 271–292.
- RICHTER, Jakob, Savinjski arhidiakon in njegov konec, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 2, 1966, str. 104–112.
- SANTONINO, Paolo, *Popotni dnevniki 1485–1487*, Celovec-Dunaj-Ljubljana, 1991.
- SAPAČ, Igor, Gutenberg in Glanz oziroma Novi Gutenberg. Stavbnozgodovinski oris, *Iz zgodovine Tržiča* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2020 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 68/3), str. 375–438.
- SAPAČ, Igor, Gradova Žamberk in Forhtenek, *Iz zgodovine Šoštanja* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2021 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 69/3), str. 493–532.
- SCHROLL, Beda, *Urkunden-Regesten des Augustiner-Chorherren-Stiftes Eberndorf im Jaunthale*, Klagenfurt 1870.
- SIMONITI, Primož, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979.
- SINGER, Stephan, *Kultur- und Kirchengeschichte des Jaunthales. Dekanat Eberndorf*, Kappel 1938.
- SKUK, Johann, *Die Geschichte der Pfarre Windischgraz*, Graz 1964 (tipkopis doktorske disertacije).
- SKUK, Johann, Zgodovina župnije Slovenj Gradec. 2: Cerkevna uprava v Mislinjski dolini – zgodovina pražupnije, župnij in podružničnih cerkva, *Koroški zbornik*, 2, 1997, str. 9–32.
- SLANA, Lidija, Grad Lihtenberk in njegovi lastniki skozi stoletja, *Iz zgodovine Litije in okolice* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2011 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 59/3), str. 411–430.
- Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt, Marko Vidic), Ljubljana 2011.
- STARZER, Albert, Auszüge aus den Rechnungsbüchern der Camera apostolica zur Geschichte der Kirchen Steiermarks in der Aquileier, Lavanter und Seckauer Diözese während des 14. und 15. Jahrhunderts, *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen*, 25, 1893, str. 85–90.
- STEGENŠEK, Avguštin, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki Lavantinske škofije, 2; ponatis Slovenj Gradec 2010).
- STOPAR, Ivan, *Svetina*, Maribor 1978 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 89).
- THALLER, Anna Elisabeth, *Schloss Freiberg in der Steiermark. Baugeschichte und denkmalpflegerische Aspekte*, Graz 2011 (tipkopis diplomske naloge).
- THALER, Manfred Josef, *Das Salzburger Domkapitel in der Frühen Neuzeit (1514 bis 1806). Verfassung und Zusammensetzung*, Frankfurt am Main 2011.
- TROPPER, Peter G., *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum. Organisation und Administration der katholischen Kirche in Kärnten von Chorbischof Modestus bis zu Bischof Köstner*, Klagenfurt 1996.
- VALE, Giuseppe, *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487*, Citta del Vaticano 1943 (Studi e testi, 103).
- Veliki atlas Slovenije* (ur. Vlasta Mlakar), Ljubljana 2012.
- VIGNJEVIČ, Tomaž, *Mojster Kranjskega oltarja*, Ljubljana 1996.
- VUGA, Jure, Podoba samogibljive skulpture malika, mehaničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju, *Acta historiae artis Slovenica*, 24/1, 2019, str. 19–35.
- WAGENDORFER, Martin, Thomas Berlower (auch Prelogar, Prelager, Berlokar, de Cilia), *Neue Deutsche Biographie*, 26, 2016, str. 178–179.
- WEIDL, Reinhard, *Pfarr- und ehem. Stiftskirche Eberndorf, Kärnten*, Salzburg 2004.
- WEISS, Janez, *Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelji*, Metlika 2021.

- »Wiener Artistenregister« 1447 bis 1471. *Acta Facultatis Artium 3/1* (ur. Thomas Maisel, Ingrid Matschinegg), Wien 2007.
- »Wiener Artistenregister« 1471 bis 1497. *Acta Facultatis Artium 3/2* (ur. Thomas Maisel, Ingrid Matschinegg), Wien 2007.
- WITTING, Johann Baptist, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, 5–6, 1895, str. 162–264.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*, Ljubljana 2000 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 22).
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, VOLČJAK, Jure, Videm (Udine). Italija, *Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2005* (ur. Gašper Šmid), Ljubljana 2006 (*Obvestila Arhiva Republike Slovenije*, 22/2), str. 46–70.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, Vzroki in okoliščine ustanovitve ljubljanske škofije ter oblikovanje njenega ozemlja, *Ljubljanska škofija. 550 let* (ur. France Martin Dolinar), Ljubljana 2011, str. 7–26.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, KOKOLE, Metoda, Jurij Slatkonja (1456–1522), cerkveni dostojanstvenik in glasbenik med rodno Kranjsko in Dunajem, *Slovenski odnosi z Dunajem skozi čas* (ur. Vincenc Rajšp), Dunaj 2013, str. 195–211.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, *Cerkvene ustanove in službe na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Škofovstvo, arhidiaconatstvo, župništvo*, Ljubljana 2014.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*, Ljubljana 2019 (*Thesaurus memoriae. Opuscula*, 9).

Viri ilustracij

- 1–2, 4–5: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).
- 3: J. W. Valvasor, *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa*, Nürnberg 1688.

The Social Ties of the Parish Priest, Provost, and Archdeacon Valentin Fabri, an Ambitious Commissioner of Construction Works

Summary

Valentin Fabri is not an unfamiliar name for the connoisseurs of the older Slovenian art and church history. In the late 15th and early 16th centuries, he influenced the architectural appearance of the churches where he served as the parish priest or provost: the parish churches of St George in Slovenske Konjice (from 1482) and St Nicholas in Vuzenica (from 1496), and the church of the Augustinian Canons in Dobrla vas/Eberndorf in Carinthia (from 1497), where he also died on 27 June 1509. A more detailed examination of the sources that mention Fabri reveals a number of people from his inner or broader social circle. Apart from his closest family and friends from the town of Konjice, an important segment of the young Fabri's social network consisted of the (lower) nobility who owned property in the area of Konjice or acted as stewards of the local or nearby manors (nobles from the Herbersdorf, Hebenstreit, Mindorfer, Prager, and Katzendorf families). Almost until his death, Fabri also possessed land in the vicinity of Konjice that he had inherited from his parents or bought. His circle of acquaintances probably expanded considerably during his studies. All we know about his experiences as a student for now is that he obtained a Bachelor's degree at the Vienna Faculty of Arts in 1466. Nevertheless, we can assume that in Vienna, he met or strengthened his bonds with many students from Lower Styria, other Slovenian territories, and elsewhere. Some of the lecturers at the University of Vienna at that time also came from the Slovenian provinces, among them the humanists Bernard Perger from Ščavnica and Brikcij Preprost from Celje. As far as Fabri's clerical career is concerned, we can count Tomaž Prelokar, presumably born in Preloge pri Konjicah, among the priests that played an important if perhaps only a mediating role in his career, especially at the beginning. With his influence at the court of Holy Roman Emperor Frederick III, for whom he performed demanding diplomatic and legal tasks and was later rewarded with the position of the provost and finally the bishop of the diocese of Constance, Prelokar – also known as the first humanist teacher of Frederick's son Maximilian – certainly contributed greatly to the more prestigious benefices under the patronage of the Emperor and more specifically the Provincial Prince, also being granted to his compatriots. Already quite early in his clerical career, Fabri forged relatively strong ties with the prominent members of the cathedral chapter in Ljubljana, especially with Provost Peter Knauer (Knauer). Fabri most probably established his first contacts with the higher clergy of the Ljubljana diocese already under the first Bishop of Ljubljana Žiga Lamberg (1463–1488) or at the time when the Ljubljana provostry was taken over by the first Provost Lenart Jamnizer (documented between 1464 and 1469, at the University of Vienna in the autumn of 1466). The continuity and significance of these contacts are attested to by the presence of Jurij Slatkonja, the soon-to-be canon of Ljubljana and Knauer's successor as the provost, at the presentation of the document confirming Fabri's election as the provost in Dobrla vas in 1497. As the court chaplain of King Maximilian I and soon the choirmaster of Maximilian's court chapel (1498), Slatkonja also represented a contact with the royal court.

Among the clergy connected with Fabri in one way or another, two priests also stand out who had been the parish priests in Konjice and Vuzenica before him. Although at least one of them was certainly not Fabri's immediate predecessor, both could have had a significant influence on his career. Andrej Lichtenberg, the Konjice parish vicar of noble birth from Rifnik, a castle between Konjice and Celje, could have recommended Fabri to Tomaž Prelokar, as he was a witness at Prelokar's promotion in Padua in 1466. In the 1470s, the parish priest of Vuzenica Jurij Labeker is also noted repeatedly in the circles of the University of Padua. One of the four witnesses to his doctorate was Rudolf Kuenburg, a Carinthian nobleman who became a canon in 1484 and the provost of the Salzburg chapter in 1503. He

was probably more closely connected with Fabri by Lenart Hodiški (Leonhard von Keutschach), who had been the provost in Dobrla vas until 1490 and then rose through the ranks in Salzburg all the way to the position of archbishop (he was the archbishop from 1495 to 1519). Another aspect related to the clergy is the fact that Fabri also served as the archdeacon of the Archdeaconate of Savinja/Sann (from circa 1485) and Archdeaconate of Podjuna/Jauntal (from 1497). In addition to the fact that Fabri's social environment included, in the broader sense, all the clerics who served in the Archdeaconates of Savinja and Podjuna during his time, the possibility that he could have also established closer connections with the priests who were in charge of other archdeaconates, especially the neighbouring ones, should also be taken into account. During Fabri's lifetime, the Archdeaconate of Carniola or Upper Carniola was headed by Lenart Seidel and Erazem Steyrer (Steirer). The former is directly linked to Fabri with the 1482 order from the vicar-general of Aquileia that Seidel and Fabri should make sure to establish order and discipline among the rebellious Dominican nuns in Studenice. Similarly to Fabri, the archdeacons of Carniola, mentioned above, were knowledgeable priests who were also active as patrons or commissioners of high-quality artworks. Operta, who studied in Vienna and received his doctorate in canon law in Padua in 1484, is most likely responsible for the commissioning of the Krainburg Altarpiece, while Seidel and Steyrer – along with the Kamnik parish priest Jurij Hertenfesler – played a role in the creation of the frescoes in the Church of St Primus above Kamnik. As far as the art commissioning by people from Fabri's circle who were not priests is concerned, we should underline the noble family of Ungnad of Ženek (Sonnegg), which owned several castles near Dobrla vas as well as estates in Lower Styria. We should also specifically mention Andrej Hohenwart (Hohenwarter), the supreme hereditary seneschal (*obrister Erbtruchsess*) in Carniola and Windic March and the governor of Celje Upper Castle (*Hauptmann zu Ober Cilli*), who was a patron of church institutions both in Celje and in his native region of White Carniola. On 2 June 1487, Fabri visited Hohenwart's house in Celje together with the Vicar-General and Visitor of Aquileia Peter Carli, Chancellor of Aquileia Paolo Santonino, and the parish priest of Vitanje Martin Molitor. Not long afterwards, Molitor took over as the dean of the Confraternity of Our Lady of Sorrows in Dravsko polje, which was based in the parish church in Konjice. In view of Fabri's confirmed connections with this Confraternity, one of the questions that the future researchers will need to answer is the identity and activities of both its clerical and lay members.

Respice finem!

Eshatološka motivika v umetnosti potridentinskih bratovščin na Slovenskem

Ana Lavrič

Dr. Ana Lavrič, Gorenjska cesta 15, SI-4202 Naklo
lavric@zrc-sazu.si

Izvleček:

Respice finem!

Eshatološka motivika v umetnosti potridentinskih bratovščin na Slovenskem

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek se osredotoča na motiva umiranja in vic v umetnosti baročnih bratovščin na Slovenskem. Predstavlja primere, značilne za bratovščine različnih titularjev, predvsem tiste, ki so se še posebej posvečale umirajočim in vernim dušam. Ob standardnih upodobitvah opozarja na ikonografsko zanimivejše (Tomišelj, Ljubljana Sv. Peter, Lemberg, Kranj, Ponikva itd.) in take, ki so jih napravili vidnejši umetniki (Andrej Trost, Giulio Quaglio, Francesco Robba, Jožef Holzinger idr.). Iz gradiva je razvidno, da dobi v prizorih srečne smrti sčasoma vidno vlogo personificirana Smrt (okostnjak), skušnjave (demoni) pa se reducirajo. Vice, ki variirajo po emocijah in številu očiščujočih se duš, se prilagajajo krajevni umestitvi; tu in tam so postavljene v konkretno pokrajino, večkrat neposredno pod križ na Kalvariji. Včasih so zaprte z rešetkami in asociirajo na ječo, v verige vkleknjene duše pa so redke. Kompleksnejše upodobitve vic so dopolnjene z motivom priprošnje.

Ključne besede: bratovščine, ikonografija, *bona mors*, duše v vicah, rožni venec, škapulir, Marija Priprošnjica, zavetniki umirajočih in vernih duš

Abstract:

Respice finem!

Eschatological Motifs in the Art of Post-Tridentine Confraternities in Slovenia

1.01 Original scientific article

The article focuses on the motifs of dying and purgatory in the art of Baroque confraternities in Slovenia. It presents examples characteristic of various confraternities, especially those particularly devoted to the dying and to the souls of the faithful departed. Alongside standard depictions, the contribution also draws attention to those that are more interesting from an iconographic perspective (Tomišelj, St Peter's in Ljubljana, Lemberg, Kranj, Ponikva, etc.) as well as those created by prominent artists (Andrej Trost, Giulio Quaglio, Francesco Robba, Jožef Holzinger, etc.). The material reveals that in scenes portraying a good death, the personification of Death (represented as a skeleton) eventually gains a significant role, while Temptations (represented as devils) are gradually reduced over time. Purgatory, representations of which vary considerably in terms of the emotions depicted and the number of souls to be purified, is adapted to local settings. Sometimes, it is placed in a very specific landscape, often directly under the cross of Calvary; at other times it is enclosed with bars, reminiscent of a dungeon, though chained souls are rare. The more complex depictions of purgatory are complemented by an intercession motif.

Keywords: confraternities, iconography, *bona mors*, souls in purgatory, rosary, scapular, Our Lady of Intercession, patron saints of the dying and of the souls of the faithful departed

Bratovščine in eshatološki nauk Cerkve

Članek obravnava specifične motive na temo smrti in človekove večne usode, ki močno zaznamujejo umetnost baročnih bratovščin. Njihova dediščina na Slovenskem s tega vidika doslej še ni bila samostojno obdelana, bila pa je deloma predstavljena v okviru Marijinih bratovščin in le izjemoma v drugih kontekstih. Na tematiko je v pionirskem pregledu slovenske marijanske umetnosti opozoril Lev Menaše, ki je podal temeljne ugotovitve o tovrstnih bratovščinskih motivih, umetnosti umiranja pa je skupaj z rožnim vencem posvetil poseben ekskurz.¹ Predstavitve nemarijanskih bratovščin s tega vidika so redke; nekaj pozornosti so bile doslej deležne evharistične, večje pa ljubljanska jezuitska kongregacija Kristusovega smrtnega boja.² Kot pomembno dopolnilo je treba omeniti tudi objave, ki obravnavajo skrb bratovščin za pokojne člane z zgodovinskega in teološkega vidika.³ V evropskem prostoru je interes za eshatološko tematiko s širšega kulturnozgodovinskega gledišča v zadnjih desetletjih spodbudil Jacques Le Goff s knjigo o nastanku vic, ki je izšla v Parizu leta 1981.⁴ Naslednja velika spodbuda je bil obsežen katalog, ki ga je ob vsestranski in poglobljeni predstavitvi tematike onstranstva v srednjem veku leta 1994 pripravil Švicarski deželni muzej v Zürichu.⁵ Od najnovejših raziskav je zaradi njene celovitosti treba izpostaviti knjigo Markusa Prummerja o ikonografiji štirih poslednjih reči, objavljeno v Berlinu leta 2019, z izčrpnim seznamom tozadevne literature.⁶

Pričujoči prispevek se omejuje na izbrane primere, ki dajejo razmeroma relevanten prikaz obravnavane tematike. Spomeniška in arhivska zapuščina izbranih bratovščin je sicer po ohranjenosti od primera do primera različna in zato v predstavitvi neenako poudarjena, vendar pa se relikti vsebinsko medsebojno dopolnjujejo in zato kljub fragmentarnosti sestavljajo celovito podobo.

Eshatološki nauk Cerkve se, izhajajoč iz Svetega pisma Stare in Nove zaveze, posveča posmrtnemu življenju in govori o štirih »poslednjih rečeh« (*quattuor novissima*), tj. o smrti, sodbi, peklju in nebesih.⁷ V delovanju bratovščin je imel posebno pomembno vlogo nauk o vicah, ki ga je Katoliška

¹ Lev MENAŠE, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994, str. 179–196; Metoda KEMPERL, Bratovščine kot naročnice umetniških del. Primer Metzingerjevih slik Sv. Marjeta in sv. Cecilija ter Marija pomočnica umirajočih, *Pogovori o baročni umetnosti 2001* (ur. Mojca Jenko), Narodna galerija, Ljubljana 2002, str. 39–40; Ana LAVRIČ, Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 119–167.

² Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 33/2, 2010, str. 274–281; Ana LAVRIČ, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 25–27, 30–32, 35–37.

³ Franc UŠENIČNIK, *Pastoralno bogoslovje*, Ljubljana 1940³, str. 352–362; Matjaž AMBROŽIČ, Kanonski in teološki vidiki bratovščin z ozirom na slovensko Štajersko, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 537–541, z navedbo virov in literature.

⁴ Jacques LE GOFF, *La naissance du Purgatoire*, Paris 1981. Navedki v opombah se nanašajo na slovenski prevod: Jacques LE GOFF, *Nastanek vic*, Ljubljana 2009.

⁵ *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994.

⁶ Markus PRUMMER, *Quattuor novissima. Die Ikonographie der Vier letzten Dinge*, Berlin 2019.

⁷ Gl. mdr. Franc UŠENIČNIK, *Katoliška liturgika*, Ljubljana 1945², str. 270 in nasl.; Romano GUARDINI, *Die letzten Dinge. Die christliche Lehre vom Tode, der Läuterung nach dem Tode, Auferstehung, Gericht und Ewigkeit*,

cerkev izoblikovala v visokem srednjem veku. Formulirala ga je predvsem na koncilih v Lyonu (1274), Firencah (1439) in Tridentu (1545–1563), utemeljevala pa na svetopisemskih besedilih, cerkvenih očetih ter na izročilu in praksi molitve za rajne.⁸ V skladu s tem je priporočala pomoč pokojnim in jo izvajala z darovanjem svetih maš, odpustki, molitvijo, postom, miloščino in drugimi dobrimi deli.

Kot motiv v likovni umetnosti so se vice pojavile razmeroma pozno, šele ob izteku 13. stoletja.⁹ S časom je število upodobitev naraščalo, vrhunec pa doseglo po tridentinskem koncilu. Koncilski očetje so namreč kot odgovor protestantom, ki so nasprotovali odpustkom, kar je privedlo do zanižanja vic, na svoji zadnji seji leta 1563 nauk o očiščevališču potrdili in poudarili pomen molitve in mašnih daritev za pomoč trpečim dušam.¹⁰ Motiv je tako postal pomemben element razločevanja med Rimskokatoliško cerkvijo in protestanti in je še prav posebno ustrezal bratovščinam, ki so v svoj program vključevale priprošnje za rajne in zbirale miloščino za maše zadušnice.¹¹ Tej nalogi so se posvečale vse bratovščine, ne glede na to, kakšna je bila specifična njihovih dejavnosti,¹² še zlasti pa tiste, ki so ta namen poudarjale že v naslovu (npr. bratovščina za srečno smrt, mrtvaška, za duše v vicah, umirajočega Kristusa itd.).¹³ Z ozirom na vice je treba kot osrednjo duhovno dobrino bratovščin izpostaviti odpustke, s katerimi so se člani reševali pred časnimi kaznimi za storjene grehe,¹⁴ namenili pa so jih lahko tudi rajnim.¹⁵ Tiste združbe, ki so bile z odpustki in privilegiji

Würzburg 1952⁵; Jakob UKMAR, *Nauk o poslednjih rečeh ali Eshatologija*, Škedenj pri Trstu 1972; Helmut VORDERMAYER, *Die Lehre vom Purgatorium und die Vollendung des Menschen. Ein moraltheologischer Beitrag zu einem umstrittenen Lehrstück aus der Eshatologie*, Innsbruck-Wien 2006 (Salzburger theologische Studien, 27).

- ⁸ Prva papeška definicija vic je uradno pismo papeža Inocenca IV. Grkom iz leta 1254, gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 426–427. Za zgodovinski razvoj nauka od pozne antike do visokega srednjega veka gl. zlasti LE GOFF 2009 (op. 4). Cerkev je nauk utemeljevala predvsem na tistih, sicer redkih svetopisemskih besedilih, ki govorijo o molitvi za rajne (2 Mkb 12,32–46) in preizkušajočem (očiščujočem) ognju (1 Kor 3,11–15), LE GOFF 2009 (op. 4), str. 42, 48, pa opozarja tudi na evangelijsko zgodbo o ubogem Lazarju (Lk 16,19–31), ki je odigrala pomembno vlogo v krščanski prazgodovini vic.
- ⁹ Po navedbo v: Wolfgang BRAUNFELS, Fegfeuer, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 2 (ur. Engelbert Kirschbaum), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1970, stp. 17, naj bi se bile vice v umetnosti pojavile šele ob koncu 14. stoletja. Na zgodnejše primerke, od katerih velja za najstarejšega miniatura v brevirju Filipa Lepega iz ok. 1296, je opozoril LE GOFF 2009 (op. 4), str. 436, 557–559; gl. tudi Susanne WEGMANN, *Auf dem Weg zum Himmel. Das Fegfeuer in der deutschen Kunst des Mittelalters*, Köln-Weimar-Wien 2003, str. 33–34.
- ¹⁰ Susan MARTI, Auf katholischer Seite überdauert das Fegfeuer die Reformation, *Himmel, Hölle, Fegfeuer* 1994 (op. 5), str. 316–317, kat. št. 116. O zavračanju vic v srednjem veku in obrambi nauka pred heretiki s strani cerkvenih avtorjev gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 253–259, 361, 393, 410, 418–434.
- ¹¹ Sanja CVETNIČ, *Ikonografija nakon Tridentinskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb 2007, str. 164. O skrbi bratovščin za pokojne v srednjem veku gl. Martina WEHRLI-JOHNS, »Tuo daz guote und lâ daz übele«. Das Fegfeuer als Sozialidee, *Himmel, Hölle, Fegfeuer* 1994 (op. 5), str. 54–55; gl. tudi Markus BRÜHLMAYER, Bruderschaften, eine »Kollektivversicherung« gegen lange Fegfeuerqualen, *Himmel, Hölle, Fegfeuer* 1994 (op. 5), str. 214.
- ¹² Vse so skrbele za opravljanje molitev in svetih maš (zadušnic) za pokojne člane pri privilegiranem oltarju in ob tej priložnosti postavljale tumbe z mrtvaško simboliko.
- ¹³ Bratovščine v tolažbo dušam v vicah so zaživele tudi v 19. stoletju, gl. mdr. France BARAGA, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva*, Ljubljana 1995 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 17), str. 490.
- ¹⁴ Vsaka bratovščina si je ob ustanovitvi iz Rima pridobila odpustke, ki so jih člani pod določenimi pogoji (spoved in obhajilo, obisk cerkve, molitev) prejeli ob vstopu vanjo in ob smrti, ob bratovščinskih praznikih in nekaterih drugih priložnostih. Po nauku Katoliške cerkve je odpustek odpuščanje časnih kazni pred Bogom za tiste grehe, katerih krivda je že odpuščena. Odpustek je lahko delen ali popoln v tem smislu, da človeka delno ali popolnoma reši časnih kazni, ki jih dolguje za storjene grehe, gl. AMBROŽIČ 2015 (op. 3), str. 537–539.
- ¹⁵ Leta 1476 je papež Sikst IV. na pobudo Raimunda Peraudija z bulo *Salvator noster* razširil popolni odpustek

bolj obdarovane, kot sta bili npr. rožnovenska in karmelska, so bile zato med ljudmi še posebej priljubljene.¹⁶

Ikonografija vic in srečne smrti

Po krščanskem nauku so vice (*purgatorium*) namenjene dušam, ki so po smrti potrebne očiščevanja, da bi bile lahko sprejete v raj. Gre za vmesno stanje med peklom in nebesi, ki sta dokončna. Vice so namreč časovno omejene in se bodo končale z vesoljno poslednjo sodbo, posameznik, ki pride vanje po individualni, posebni sodbi neposredno po smrti, pa je iz njih rešen, ko se njegova duša očisti za nebesa. Dimenzija časa v očiščevališču je privedla do seštevanja trajanja kazni, ki pa jo je po nauku Cerkve mogoče skrajšati s priprošnjami živih.¹⁷ Vice so dolgo pojmovali topografsko in iskali zanje primerno lokacijo v podzemlju oziroma na zemlji. Njihova krajevna umestitev, kakor so jo skozi čas predstavljali teologi, literati oziroma besedila o videnjih in potovanjih v onstranstvo ter ljudsko izročilo, je pomembno vplivala na ikonografijo.¹⁸ V likovni umetnosti se je za ponazoritev vic splošno uveljavila podoba žrela, jaška, jame oziroma votline, ki je zaradi asociacije z ječo večkrat zaprta z mrežo. V njej gori ogenj, ki žge duše, ne da bi jih použil. Duše so upodobljene kot človeška telesa v morju zubljev, ki bolj ali manj prekrivajo njihovo goloto, da ta pri gledalcih ne bi zbujala pohote.¹⁹ V nasprotju s pogubljenimi v peklju, ki izražajo strah in obup, ko jih na

časnih kazni tudi na duše v vicah, gl. Berndt HAMM, *Abläss und Reformation. Erstaunliche Kohärenzen*, Tübingen 2016, str. 55–62. V sistem vic ga je sicer prvi vključil papež Bonifacij VIII., vendar samo za jubilejno leto 1300, gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 497–498.

¹⁶ Za odpustke gl. mdr. Simone ROVA, *Ablaß, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 234–235. Za odpustke pred podobo *Imago pietatis* gl. Frank Günter ZEHNDER, *Jeder reuige Mensch, der vor diesem Bild fünf Vaterunser und Fünf Avemaria betet, erlangt 77000 Jahre Ablaß, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 240–241, kat. št. 55. Za odpustke pred podobo *Maša sv. Gregorja* gl. Bodo BRINKMANN, *Wer vor dem Bild der Gregorsmesse fünf Vaterunser und fünf Avemaria betet, erhält Ablaß, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 246, kat. št. 61; Friedrich KISTERS, *Die Gregorsmesse, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 292–293; Friedrich KISTERS, *In der Gregorsmesse fließt das Blut Christi über den Altar und öffnet den Armen Seelen den Weg in den Himmel, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 294–295, kat. št. 98.

¹⁷ Tudi tu je treba posebej izpostaviti odpustke, ki kazni skrajšujejo ali celo odpišejo, odvisno od tega, ali gre za delni ali popolni odpustek. Za solidarnost živih do pokojnih, tudi v okviru bratovščin, gl. zlasti LE GOFF 2009 (op. 4), str. 23–24, 44, 353, 442, 479–481, 490–494. O preračunavanju trajanja kazni v vicah gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 346–348, 439–440.

¹⁸ Po mnenju Jacquesa Le Goffa naj bi bila ikonografija vic, ki je opazno zaostajala za besedno umetnostjo, odvisna od njihove umestitve, saj je bilo treba poiskati kraj za muke, ki očiščujejo. Ko se je imaginarij vic naposled utelesil v likovni umetnosti, je ta s svojo neposredno govorico »dovršila zmagoslavje njihove umestitve, njihove snovnosti in vsebine«, gl. LE GOFF 2009, str. 436, 539. Za ikonografijo vic gl. Philipp Maria HALM, *Armeseelen, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, 1 (ur. Otto Schmitt), Stuttgart 1937, stp. 1084–1088 (<https://www.rdklabor.de/w/?oldid=89658> (4. 4. 2022)); BRAUNFELS 1970 (op. 9), stp. 16–20; gl. tudi *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 284–322, kataložne enote št. 92–119; WEGMANN 2003 (op. 9), zajema čas od visokega srednjega veka do začetka reformacije; LE GOFF 2009 (op. 4), ki obravnava vice v širšem družbenem, duhovnem in kulturnem kontekstu; Helmuth OEHLER, *Ein »wirkliches Feuer, quälend und doch nicht verzehrend«*. Die Flammen im Purgatorium, *Feuer* (ur. Wolfgang Meighörner), Tiroler Volksmuseum, Innsbruck 2018, str. 78–89, z izbranimi primeri iz 17. in 18. stoletja; PRUMMER 2019 (op. 9), passim, z obravnavo vic v okviru Štirih poslednjih reči.

¹⁹ Da naj bi se umetniki izogibali nespodobnostim, je v zvezi z golimi figurami v peklju opozarjal Federico BORROMEO, *De pictura sacra*, 2, Milano 1624, str. 103–106; gl. OEHLER 2018, str. 78–89. Naj ob tem opozorim, da so v moralno rigoroznem 19. in zgodnjem 20. stoletju duše v vicah večkrat upodabljali oblečene, npr. Matija Koželj na sliki *Karmelske Matere Božje iz leta 1893 v Češnjicah pri Blagovici* (gl. Andreja ŽIGON, Borut ROVŠNIK, *Matija Koželj. 1842–1917*, Kulturni center, Muzej Kamnik 1986, str. 82, kat. št. 140, sl. 80–81, tab. XV) ali Peter Neuböck

najrazličnejše načine mučijo hudobci, so tisti, ki trpijo v vicah, žalostni in veseli obenem; žalostni zaradi Božje odsotnosti in muk, veseli, ker vedo, da jih čaka nebeško veselje. Njihova nasprotujoča si čustva razkrivajo tako obrazi kot tudi kretnje.²⁰ Polni upanja obračajo pogled navzgor, zraven pa točijo solze. Roke sklepajo v molitvi ali pa jih, če so že blizu izhoda, iztezajo k rešitvi.²¹ Iz brezna jih dvigajo angeli, včasih s pomočjo rešilnih sredstev, kot sta škapulir in rožni venec.²² Angeli jih tudi tolažijo in usmerjajo njihovo pozornost k Odrešeniku. Demonov v vicah baročnega časa praviloma ni,²³ na njihovo delovanje pa morda spominjajo verige, s katerimi so tu in tam vklenjene posamezne duše in ki jih na Slovenskem le malokje srečamo.²⁴

Kompleksnejše upodobitve vic so dopolnjene z motivom priprošnje: največkrat gre za Marijo Priprošnjico pred Kristusom Odrešenikom oziroma pred sv. Trojico, včasih tudi za posamezne svetnike ali večjo svetniško skupino. Obsežnejši koncepti, razširjeni z nebeščani in zemljani, so redki, taki, ki bi hkrati prikazovali vse štiri poslednje reči (*quattuor novissima*), pa v slovenskem bratovščinskem gradivu doslej niso zabeleženi. V nekaterih primerih se skupaj z vicami pojavlja prizor smrti, ki je povezan zlasti z marijanskimi bratovščinami in njihovimi rešilnimi sredstvi, predvsem rožnim vencem in škapulirjem, pridružuje pa se tudi drugim tematikam, mdr. evharistični.

Motiv srečne smrti je vizualizacija človekove zadnje ure, ki je postajala z uveljavljanjem nauka o vicah za njegovo večno usodo vse odločilnejša. O umetnosti umiranja so vernike v potridentinskem času poučevali krščansko-humanistični priročniki tipa *Ars moriendi*.²⁵ Prvo delo s tem

na reliefnem antependiju oltarja Brezmadežne iz let 1905–1906 v cerkvi sv. Jožefa v Celju, vendar pa je slednji med plameni pustil tudi nekaj golih duš in morda s tem nakazal, da so bolj oddaljene od rešitve (gl. Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. 1: Cerkvni spomeniki v Celju*, Maribor 1931, str. 96–97; Jože CURK, *Topografsko gradivo. 1: Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966, str. 36).

²⁰ Federico Borromeo je o tem zapisal: *Podoba vic mora biti taka, da poudari bolečino skupaj z veseljem duš, ki tam trpijo, a vedo, da bodo iz tega izšle*. Opozarjajoč na kontrastna čustva, je med drugimi umetniškimi deli, ki jih je imel v svoji biblioteki, izpostavil podobo, ki prikazuje obup pogubljenih, žalovanje duš v vicah in veselje zveličanin, gl. BORROMEIO 1624 (op. 19), str. 103–106; prim. OEHLER 2018 (op. 18), str. 81. Upodobitve poslednjih reči, mdr. tudi vic, so umetnikom omogočale upodabljanje različnih psihičnih stanj, gl. Christine GÖTTLER, In den Vier letzten Dingen finden Barokkünstler ein Experimentierfeld für die Darstellung psychischer Bewegung, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 320–321, kat. št. 118; PRUMMER 2019 (op. 6), str. 273–279, 412–413.

²¹ Umetniki so umrle že v poznem srednjem veku upodabljali v molitveni drži, da bi vice, kjer vlada upanje, ločili od pekla, gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 527. V poznem srednjem veku najdemo tudi primer, da so duše v vicah opremljene z orodji njihovega poklica, npr. na epitafu Siewerta Granzina iz leta 1492 v Kolbergu, gl. HALM 1937 (op. 18), str. 1089, sl. 4.

²² Napoved poznejšega motiva angelov, ki ponujajo rajnim roko, da bi jim pomagali iz kraja očiščevanja in jih dvignili v nebo, vidi LE GOFF 2009 (op. 4), str. 478, v dominikanskih pridigah (*exempla*) iz 13. stoletja, in sicer v primeru nekega redovnega brata, ki so ga v vice prišli iskat angeli in ga odpeljali v raj.

²³ Federico Borromeo je o tem zapisal: *Med kazni očiščevališča je mogoče vmešati kako figuro angela, ki duše tolaži, jih vodi v te muke ali pa jih jemlje iz njih, odlična izbira pa bo, da se izključi iz vic kakršnokoli figuro demonov, saj je že dovolj mučenja brez njihove divjosti in okrutnosti*, gl. BORROMEIO 1624 (op. 19), str. 103–106. Teološko je »hudiče sicer nagnal iz vic« že Albert Veliki, »a jih je pripustil v njihovo neposredno bližino«, gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 390.

²⁴ V verige vklenjene duše v vicah srečamo npr. na oljni sliki bratovščine Marije Tolažnice oz. črnega pasu iz zasebne zbirke in na podobi bratovščine Jezusa, Marije in Jožefa iz Godoviča. Več o tem v nadaljevanju.

²⁵ Za *Ars moriendi* gl. mdr. Wilhelm Ludwig SCHREIBER, Hildegard ZIMMERMANN, *Ars moriendi, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, 1 (ur. Otto Schmitt), Stuttgart 1937, stp. 1121–1127 (https://www.rdklabor.de/wiki/Ars_moriendi (3. 5. 2022)); Jochen HESSE, *Ars moriendi. Die Kunst, zwischen den Versuchungen der Teufel und den Ermahnungen der Heiligen heilsam zu sterben*, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 262–265, kat. št. 75; PRUMMER 2019 (op. 6), str. 171–179. O odločilnosti poslednjih trenutkov življenja gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 349, 440–441. Potridentinska *Ars moriendi* intenzivneje poudarja človekovo svobodno voljo, moč zakramentov ter intercesijsko vlogo Cerkve in svetnikov, gl. Elizabeth C. TINGLE, *Purgatory and Piety in Brittany 1480–1720*, Farnham 2012 (Catholic Christendom 1300–1700), str. 69.

naslovom je nastalo na začetku 15. stoletja in se je po iznajdbi tiska zelo razširilo, med ljudi pa je prodrla zlasti okrajšana verzija, t. i. lesorezna knjiga z enajstimi podobami, ki predstavljajo pet skušnjav, s katerimi umirajočega zapeljuje hudobni duh, in pet tolažb, s katerimi mu nebeščani pomagajo skušnjave premagati,²⁶ ter zaključni prizor smrti, ko dušo umrlega naposled sprejmejo angeli, peklenščki pa se razočarani vračajo v pekel. Srednjeveško tradicijo so nadaljevali številni novoveški pisci, med njimi tudi slavni Robert Bellarmin s knjigo *De arte bene moriendi* (1620). Bratovščine so tovrstno literaturo razdeljevale med člane, da bi se ti dobro pripravili na smrt. Od del, ki so jih razširjale na Slovenskem, naj izpostavimo *Ars bene moriendi* dominikanca Evstahija Od rožnega venca (1677),²⁷ *Piae considerationes ad declinandum a malo et faciendum bonum cum Iconibus Viae Vitae Aeternae* jezuita Antona Sucqueta (1672),²⁸ *Methodus ad eos adiuvandos, qui moriuntur* jezuita Juana Alfonsa Polanca (1744)²⁹ in *Veritates christianae, quae modum exhibent bene vivendi et bene moriendi* Henrika Baldeja (1750).³⁰ Sucquetova knjiga je zanimiva zaradi ilustriranih »pobožnih razmišljanj« (te je na Dunaju vrezal Johann Martin Lerch), s katerimi bralca spodbuja h krepostim in ga tako usmerja na »pot večnega življenja«. ³¹ Na več tovrstnih knjižnih izdaj je opozoril Matija Ogrin: od domačih piscev med drugim na priročnik Matije Kastelca za pripravo bolnikov na smrt (1682) in Jakoba Škerla *Myrrhen-Gärtlein* za dosego srečnega konca (1670, 1690).³²

²⁶ Kot prva je prikazana skušnjava proti veri: ker mu hudobni duh prišepetava verske dvome (kažoč Jude in pogane (kraljico iz Sabe), flagelanta in samomorilca), je umirajoči v skušnjavi, da bi se odrekel luči vere, vendar pa namesto tega ob podpori nebeščanov (Bog Oče, Kristus, Mojzes in Marija s svetniki) potrjuje svojo vero v Boga. Sledi skušnjava obupa, h kateri ga navajajo peklenščki z opozarjanjem na storjene grehe (prešuštvo, poneverba, rop in umor), vendar umirajoči najde obnovljeno upanje v Božjem odpuščanju (nanj ga spominjajo skesani Peter ter spreobrnjeni Savel, Dizma in Marija Magdalena). Sledečo skušnjavo nepotrpežljivosti v trpljenju premaga s potrpežljivostjo, h kateri ga opominjajo Bog Oče (s puščico), Kristus Trpin in sveti mučenci (Barbara, Katarina, Lovrenc in Štefan). Skušnjavo prevzetnosti zaradi svojih posvetnih dosežkov, h kateri ga hudički spodbujajo s kronami (ob tem mu Bog Oče za zgled postavlja otroke), zavrne ob spominjanju na svoje pretekle grehe (na napuh namiguje padli Lucifer, na ponižnost Anton Puščavnik). Skušnjavo navezanosti na svetne dobrine (skoposti), ki jih predstavljajo hiša z vinsko kletjo, hlev s konjem ter svojci in prijatelji, zbrani ob njegovi smrtni postelji, premaga z odvrnitvijo od njih in s sprejetjem ločitve (v tolažbo so mu Križani z Marijo, Dobri Pastir in pametne device), gl. mdr. SCHREIBER, ZIMMERMANN 1937 (op. 25), stp. 1122.

²⁷ Zasebni meditaciji namenjena knjiga *Ars bene moriendi* p. Evstahija Od rožnega venca je izšla v Augsburgu leta 1673, v slovenskem gradivu pa se omenja izdaja iz leta 1677, gl. Ana LAVRIČ, Bratovščine v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 36/1, 2013, str. 42. Za razlago naslovne grafike s prizorom umirajočega, po katerega prihaja Smrt, spremljajo pa ga Vera, Upanje in Ljubezen, gl. PRUMMER 2019 (op. 6), str. 263–264.

²⁸ Knjiga je izšla na Dunaju leta 1672, člani jezuitske latinske kongregacije pa so jo dobili za novo leto 1712, gl. MENAŠE 1994 (op. 1), str. 45; prim. Matija OGRIN, Bratovščinske iskre. Duhovna besedila baročnih bratovščin na Slovenskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 83. Za dunajsko izdajo z bakrorezi Boetiusa a Bolswertga gl. PRUMMER 2019 (op. 6), str. 260–261.

²⁹ OGRIN 2016 (op. 28), str. 85. Delo je prvič izšlo v Macerati leta 1575.

³⁰ Najstarejša izdaja tega zelo priljubljenega dela je s konca 17. stoletja, gl. OGRIN 2016 (op. 28), str. 85.

³¹ V razmišljanju o smrti avtor začena pogovor z bralcem, ki noče umreti in zapustiti slave, bogastva itd., vendar pa smrti nihče ne uteče. V nadaljevanju razlaga, da je smrt odmev življenja, dobra je posledica dobrega, slaba pa slabega. V poslednji uri, ko umirajočega napada Smrt in ga mučijo demoni, bi mu bile v tolažbo kreposti, če pa jih v življenju ni gojil, mu ne morejo pomagati. Navedeno po: MENAŠE 1994 (op. 1), str. 45, 46, 186.

³² OGRIN 2016 (op. 28), str. 55–88.

Smrt in vice v umetnosti Marijinih bratovščin

Marijine t. i. velike bratovščine so članom pomagale v nebesa s svojimi specifičnimi rekviziti: rožnovenska z rožnim vencem, karmelska z rjavim škapulirjem, bratovščina Žalostne Matere Božje s črnim škapulirjem in bratovščina Marije Tolažnice s črnim pasom sv. Avgušтина in sv. Monike. Pobudniki teh bratovščin so bili ustanovitelji oziroma prenovitelji srednjeveških mendikantskih redov (dominikancev, karmeličanov, servitov in avguštincev), pod okriljem katerih so te združbe delovale. Navedene pripomočke so po izročilu prejeli od Marije kot dar, povezan z obljubo njenih posebnih milosti in varstva, zato je prizor, v katerem jim Mati Božja, običajno skupaj z Detetom, darilo izročča, postal osrednja tema umetnostnih naročil omenjenih bratovščin. Pri karmelskih in avguštinskih se je prizoru praviloma pridružil motiv vic, medtem ko so ga rožnovenske vključevale izjemoma, so se pa tu in tam povezale z motivom srečne smrti. Na oba motiva naletimo tudi pri nekaterih drugih Marijinih bratovščinah, ki niso sodile pod mendikantske redove. Umetnostno dedščino marijanskih bratovščin, ki jim je bilo v zadnjih letih posvečeno že precej raziskovalne pozornosti,³³ bomo zato z eshatološkega vidika predstavili na kratko in le z nekaj izbranimi primeri.

Glede na obravnavano temo ima med vsemi navedenimi prednost karmelska bratovščina, katere člani so nosili rjav škapulir, ki jim je po Marijini obljubi zagotavljal, da bodo (pod izpolnjenimi pogoji) rešeni večnega pogubljenja, sabatinska bula papeža Janeza XXII. pa dodatno še, da bodo osvobojeni iz vic prvo soboto po smrti.³⁴ Škapulir je tako postal simbol katoliškega nauka o vicah, ki ga je potridentska Cerkev nasproti protestantom močno poudarjala, zato je razumljivo, da ga na podobah spremljajo verne duše, včasih tudi prizor umiranja. Oboje nazorno združuje slika iz nekdanje frančiškanske cerkve v Brežicah, zdaj hranjena pri frančiškanih v Ljubljani, nastala za tamkajšnjo škapulirsko bratovščino leta 1763 pod čopičem anonimnega mojstra po predlogi Franca Jelovška (sl. 1). V kompozicijo vključuje izročanje škapulirja sv. Simonu Stocku, sabatinsko bulo, na katero z žezlom kaže Bog Oče, prizor, v katerem angel rešuje iz vic duše, ki jih varuje okrog

1. Škapulirska Mati Božja s sv. Simonom Stockom, sabatinsko bulo, dušami v vicah in umirajočo članico bratovščine, slika iz frančiškanske c. v Brežicah, 1763, frančiškanski samostan, Ljubljana

³³ Gl. LAVRIČ 2016 (op. 1), str. 119–176.

³⁴ Za škapulir gl. Silke EGBERS, Skapulier, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 184–185; MENAŠE 1994 (op. 1), str. 189.

2. Marija Tolažnica s sv. Avguštinom in sv. Moniko ter dušami v vicah, tretja četrtina 18. stoletja, božjepotna c. Marijinega vnebovzeta, Nova Štifta

3. Rožnovenska Mati Božja s sv. Dominikom in sv. Katarino Siensko ter dušami v vicah, šestdeseta leta 18. stoletja, ž. c. sv. Jerneja, Slovenska Bistrica

vratu ovešen škapulir, in prizor umiranja, ko angel v moči škapulirja, ki ga nosi članica na smrtni postelji, odganja od nje hudobne duhove. Motiv nadaljuje srednjeveško tradicijo *Ars moriendi* in jo prilagaja potridentskim razmeram.³⁵

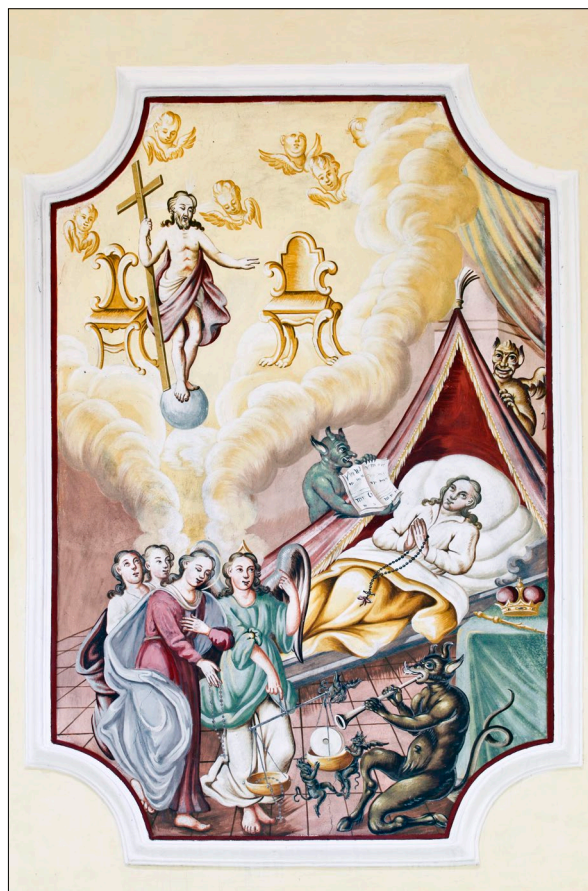
Za bratovščino črnega pasu si kot primer pogledjmo oltarno sliko istoimenske bratovščine, ustanovljene leta 1761 pri Novi Štifti pri Ribnici (sl. 2). V prizoru izročanja rekvizita sv. Avguštinu in sv. Moniki se podoba zgleduje po spominski grafiki nadbratovščine svetega pasu pri ljubljanskih avguštincih (iz leta 1716),³⁶ v spodnjem delu kompozicije, ki jo zapolnjuje krajina, pa odstopa od nje. Anonimni slikar je v ozadju prikazal z gorami obdano ravnico, na kateri se dviga cerkev, in pečino, pod katero stoji trdnjava, v ospredje pa je postavil na široko odprto v ognju žarečo votlino. Sredi plamenov so vidne tri moške duše v molitveni oziroma spokorniški drži, medtem ko

³⁵ Za sliko gl. MENAŠE 1994 (op. 1), str. 190, sl. 157, z atribucijo Francu Jelovšku; Barbara MUROVEC, Zbirka slik v frančiškanskem samostanu v Ljubljani, *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc), Ljubljana 2000, str. 363–365; Ana LAVRIČ, Zgodovinska in umetnostna dediščina frančiškanskih bratovščin, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/2, 2014, str. 104–105, sl. 14; LAVRIČ 2016, str. 140, 143, sl. 33.

³⁶ Za grafiko gl. Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/1, 2011, str. 45–46.

ženski dvigata roki proti usnjenemu pasu, s katerim ju bo putto potegnil iz vic, kar spominja na podobne prizore reševanja s škapulirjem in kaže na njuno motivno soodvisnost. Večji angel v letu čez pokrajino nosi v nebesa že osvobojeno v belo oblečeno žensko dušo. Med slikami s predstavitvijo izročanja svetega pasu ikonografsko izstopa tudi Marija Tolažnica s sv. Avguštinom, sv. Moniko in sv. Nikolajem Tolentinskim iz zasebne zbirke, domnevno štajerske provenience, in sicer zaradi verige, v katero je vklenjena s hrbtni strani vidna moška figura v vicah.³⁷

Na rožnovenskih upodobitvah se duše v vicah ob izročanju rekvizita pojavljajo poredkoma³⁸ in pod očitnim vplivom škapulirskih bratovščin, kot na primer v župnijski cerkvi sv. Jerneja v Slovenski Bistrici, kjer se na Marijo in Dete, ki izročata molek sv. Dominiku in sv. Katarini Sienski, iz ognjenih zubljev proseče ozirajo tri moške figure; poznobaročno delo anonimnega mojstra spominja na čopič Martina Johanna Schmidta (sl. 3).³⁹ Bolj kot te so se uveljavile upodobitve srečne smrti kot nasledek molitve rožnega venca. Nedvomno najzanimivejši slovenski primerek je Janezu Mihaelu Rainwaldtu pripisana freska v Tomišlju, nastala okoli leta 1729, ko je bila pri cerkvi ustanovljena rožnovenska bratovščina (sl. 4). Kompozicija združuje več motivov, in sicer skušnjave umirajočega, tehtanje njegove duše in njegovo individualno, posebno sodbo. V prizadevanju hudobnih duhov, ki ga obkrožajo ob smrtni postelji, bi lahko prepoznali vseh pet »tradicionalnih« skušnjav – odvratanje od vere, obup, nepotrpežljivost, napuh in navezanost na tuzemske dobrine, čeprav prva in tretja nista konkretnje izraženi. Morda ga skuša od vere odvrniti prvi hudič, ki preži za njegovim zglavjem, medtem ko ga drugi s spiskom njegovih grehov spravlja v obup, tretji, ki na tleh sedeč muzicira na kljunasto flavto, pa hkrati mami z užitki in navezuje na minljive dobrine. Skušnjavi prevzetnosti, ki jo simbolizirata na mizico odložena krona in žezlo, se je umirajoči z molitvijo rožnega venca že odpovedal, njegovo nepotrpežljivost pa morda izrabljajo trije majhni peklenščki, ki se obešajo na tehtnico v rokah nadangela Mihaela. Čeprav dodatno obtežujejo skodelo z grehi umirajočega, predstavljenimi z mlinskim kamnom, jo je rožni venec

4. Janez Mihael Reinwaldt: Rožni venec rešuje umirajočega, freska v ladji, ok. 1729, ž. c. Device Marije sv. rožnega venca, Tomišelj

4. Janezu Mihaelu Rainwaldtu pripisana freska v Tomišlju, nastala okoli leta 1729, ko je bila pri cerkvi ustanovljena rožnovenska bratovščina (sl. 4). Kompozicija združuje več motivov, in sicer skušnjave umirajočega, tehtanje njegove duše in njegovo individualno, posebno sodbo. V prizadevanju hudobnih duhov, ki ga obkrožajo ob smrtni postelji, bi lahko prepoznali vseh pet »tradicionalnih« skušnjav – odvratanje od vere, obup, nepotrpežljivost, napuh in navezanost na tuzemske dobrine, čeprav prva in tretja nista konkretnje izraženi. Morda ga skuša od vere odvrniti prvi hudič, ki preži za njegovim zglavjem, medtem ko ga drugi s spiskom njegovih grehov spravlja v obup, tretji, ki na tleh sedeč muzicira na kljunasto flavto, pa hkrati mami z užitki in navezuje na minljive dobrine. Skušnjavi prevzetnosti, ki jo simbolizirata na mizico odložena krona in žezlo, se je umirajoči z molitvijo rožnega venca že odpovedal, njegovo nepotrpežljivost pa morda izrabljajo trije majhni peklenščki, ki se obešajo na tehtnico v rokah nadangela Mihaela. Čeprav dodatno obtežujejo skodelo z grehi umirajočega, predstavljenimi z mlinskim kamnom, jo je rožni venec

³⁷ Za sliko gl. LAVRIČ 2016 (op. 1), str. 161, sl. 67 na str. 159.

³⁸ Za motiv vic v povezavi z rožnim vencem gl. Lutz UNBEHAUN, Das Rosenkranzgebet erlöst Seelen aus dem Fegefeuer, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 296–297, kat. št. 99.

³⁹ LAVRIČ 2016 (op. 1), str. 128, sl. 14.

5. Rožni venec pomaga umirajočemu, pristopnica bratovščine vednega rožnega venca pri ljubljanskih avgustincih, natisnili Widmanstätterjevi dediči, detajl, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana

6. Rožni venec pomaga umirajočemu, pristopnica bratovščine vednega rožnega venca v Selnici, natisnili Widmanstätterjevi dediči, ok. 1782, Nadškofjski arhiv Maribor

pretehtal.⁴⁰ Z rožnim vencem v roki se je tehtanju duše pridružila Marija s spremstvom, na nebu pa čaka nanjo Odrešenik s križem. Ob njem stojita dva prestola, pripravljena za posebno sodbo, pred katero bo duša stopila po smrti.⁴¹

Motiv umiranja je prevzela tudi bratovščina vednega rožnega venca za umirajoče. Ta se je pojavila okoli leta 1635 v Bologni in je bila pozneje obdarovana s papeškimi privilegiji. Leta 1640 je bila uvedena pri ljubljanskih avguštincih eremitih kot ena najstarejših tovrstnih molitvenih zvez v nemškem cesarstvu. Vsak član se je obvezal eno uro na leto moliti za tiste, ki tisto uro umirajo. Določena časa, napisanega na pristopnici, se je moral točno držati. Za molitveno uro so bili predpisani vsi trije deli rožnega venca. Grafična pristopnica ljubljanske bratovščine kaže umirajočega na smrtni postelji, ob njem kleči avguštinski pater s križem, na mizici so odloženi rekviziti za previdenje z zakramenti (sl. 5).⁴² Hudobni duh v podobi zmaja poražen odhaja, medtem ko iz nebes sijejo na umirajočega žarki milosti, ki prihajajo od Marije z Otrokom v naročju in rožnim vencem v rokah. Dogodku prisostvujeta sv. Dominik kot začetnik rožnovenske pobožnosti in sv. Avguštin kot zaščitnik avguštinskega reda, pri katerem je bratovščina delovala. Nekoliko drugačno, precej bolj razširjeno varianto srečne smrti predstavlja pristopnica leta 1782 ustanovljene bratovščine vednega rožnega venca (im. tudi mrtvaška) iz Selnice ob Dravi (sl. 6).⁴³ V sobi s šahastim tlakom leži na postelji moški, na katerega čaka smrt v podobi okostnjaka s peščeno uro in se pripravlja, da bo zabodla vanj svojo puščico. Umirajoči se od tega sveta poslavlja z rožnim vencem v roki. Ob njem v spremstvu asistenta stoji duhovnik, ki mu je podelil poslednje zakramente (v roki drži križ, rekviziti pa so odloženi na mizici ob vznožju postelje). Na dogodek zreta iz nebes Marija Kraljica in Jezušček z zemeljsko oblo, skupaj z žarkom pa se spušča v sobo angel z velikim rožnim vencem. Nad Marijo se vije trak z napisom *Ewiger Rosenkranz*, tega pa nazorno predstavljata dve urini številčnici, dnevna s soncem in nočna z luno na sredini, ki skupaj zajemata vse ure dneva. Skozi okni v zidu se na levi strani odpira pogled v cerkev, kjer mašnik pred Križanim na oltarju pravkar povzdiguje sv. Rešnje telo, na desni pa v vice, kjer angel v istem trenutku prihaja po dušo, da jo bo dvignil v nebesa. Upodobitev maše pri privilegiranem oltarju je ena redkih v slovenskem bratovščinskem gradivu.⁴⁴ Selniški podobne različice so bile v rabi tudi še v 19. stoletju.

Z eshatološko tematiko so bile povezane tudi druge Marijine bratovščine, ki jih ne prištevamo med t. i. velike, predvsem seveda tiste, katerih skrb se je še posebej osredotočala na umirajoče. Ena takšnih je bila bratovščina z imenom Pomoč umirajočim za srečno zadnjo uro, ki je od leta 1713 delovala pri Šentpetru v Ljubljani. Podoba njene patrone, Marije Pomočnice umirajočih, je leta 1734 za njen oltar naslikal Valentin Metzinger (sl. 7). Spodnji del platna zavzema ležišče s starcem v zadnjih

⁴⁰ Za boj angelov in hudičev za dušo gl. mdr. Bodo BRINKMANN, *Die Seele verläßt den Leichnam und wird von Engeln und Teufeln umkämpft*, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 272, kat. št. 82.

⁴¹ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 186–187; LAVRIČ 2016 (op. 1), str. 135, sl. 24 na str. 134.

⁴² Za bratovščino in pristopnico, ki so jo natisnili Widmanstätterjevi dediči v Gradcu, gl. LAVRIČ 2011 (op. 36), str. 43–44. Za previdevanje umirajočih gl. mdr. Marius WINZELER, *Mit den Sakramenten unterwegs zu einem Sterbenden*, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 266–267, kat. št. 76.

⁴³ Grafiko so natisnili Widmanstätterjevi dediči v Gradcu. Izvod hrani Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/15). Več o bratovščini, njenih molitvenih obveznostih in grafičnem listu v: Matjaž AMBROŽIČ, *Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem*, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, str. 42, 60–61. Avtor domneva, da se je bratovščina vednega rožnega venca verjetno formirala iz stare rožnovenske bratovščine, in sicer v strahu pred njeno ukinitvijo. Rožnovenska bratovščina je bila v Selnici ustanovljena leta 1648, gl. Matjaž AMBROŽIČ, *Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem*, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 30.

⁴⁴ Selniški enaka je npr. varianta pristopnice iz leta 1767, ki jo hrani Pokrajinski muzej Maribor.

7. Valentin Metzinger: *Marija Pomočnica umirajočih*, 1734, ž. c. sv. Petra, Ljubljana

nos Virgo gloriosa; Libera nos Virgo benedicta), moledujoče ozirajo na Marijo (sl. 8).⁴⁵ Naj ob tem zgolj opozorimo še na sezname umrlih članov kongregacije, ki izstopajo s simboličnimi podobami smrti in človeške minljivosti pa tudi z dekorativno oblikovanim besedilom o dolžnosti živih članov do umrlih, tj. o obveznih molitvah in svetih mašah.⁴⁷

zdihljajih. Medtem ko ta v rokah stiska razpe-
lo, njegovo zglavje podpirata angelska mlade-
niča, zraven stoječi duhovnik z molitvenikom
pa ga s kazalcem opozarja na Marijino nav-
zočnost. Ta se v spremstvu angelov prikazuje
na nebu kot Brezmadežna z Detetom, oprta
na zemeljski globus, z luno pod nogami in
vencem dvanajstih zvezd okoli glave. Njen
široko razprostrti plašč spominja na mo-
tiv Zavetnice, ki pod svoje varstvo sprejema
tudi umirajočega. Prizoru slovesa pridružena
ženska oseba, po nekaterih razlagah članica
bratovščine, pooseblja pomoč in priprošnjo
za odhajajočo dušo. S tolikšno podporo se
umirajoči lažje upira peklenskima skušnjav-
cema, ki sta se namestila k vznožju ležišča
(zraven stoji tudi mizica z rekviziti) in ga ho-
četa z opozarjanjem na njegove grehe pahnuti
v obup; eden od njiju namreč drži seznam s
seštevki grehov oziroma let kazni, ki naj bi jo
njegova duša morala prestati v vicah.⁴⁵

Ikonografsko je zanimiva tudi likov-
na dediščina kongregacije Brezmadežnega
spočetja, ki je od leta 1624 delovala pri lju-
bljanskih jezuitih. Frontispic njene matri-
kule kaže Brezmadežno v nebeški slavi in
njene častilce na zemlji, in sicer na levi (Ma-
rijini desni) strani papeža, cesarja in druge
cerkvene dostojanstvenike, na desni laične
kongreganiste z rožnimi venci v rokah, na
sredini pa rajne člane v očičujočih plame-
nih vic, ki se odpirajo za gričem v ozadju.
Verne duše se s prošnjo, naj jih reši (*Libera*

⁴⁵ Za sliko in bratovščino gl. MENAŠE 1994 (op. 1), str. 188; Anica CEVC, *Valentin Metzinger 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Narodna galerija, Ljubljana 2000, str. 114–115, kat. št. 80; KEMPERL 2002 (op. 1), str. 37, 39–40; Ana LAVRIČ, *Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah, Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Franceta Martina Dolinarja* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2011 (= *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/2), str. 311–312.

⁴⁶ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 100–101; LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 262–263.

⁴⁷ Za ilustrirane sezname umrlih kongreganistov gl. LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 268–269.

8. Brezmadežna s člani kongregacije Brezmadežnega spočetja, frontispic matrikule istoimenske bratovščine pri ljubljanskih jezuitih, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

9. Ferdinand Gallo (pripisano): Sv. Jožef kot pomočnik v smrti uri, oltar Žalostne Matere Božje, p. c. sv. Pankracija, Lemberg

T. i. velike bratovščine Žalostne Matere Božje svojim podobam praviloma niso dodajale vernih duš, sam motiv Pietà pa se običajno pojavi v vsebinski zvezi z bratovščinami Jezusovega smrtnega boja, ki so v svojo ikonografijo vice vključevale in o katerih bomo več spregovorili v nadaljevanju. V pasijonskem kontekstu naletimo tudi na zelo zanimiv, na Slovenskem izjemen primer srečne smrti.⁴⁸ Gre za prizor v atiki oltarja Žalostne Matere Božje v cerkvi sv. Pankracija v Lembergu pri Sladki Gori (sl. 9).⁴⁹ Starodavna cerkev ima opremo iz časa barokizacije. Omenjeni oltar stoji v južni kapeli, prizidani k cerkvi na začetku 18. stoletja. Kot pove napis v atiki, je bil oltar postavljen leta 1716 pod leंबरškim župnikom Gregorjem Martinom Mikcem in uglednim (častitim) možem Jakobom Feitom.⁵⁰ Neposredne povezave s kako bratovščino ni mogoče razbrati, saj v Pankracijevi cerkvi po doslej znanih virih ni delovala nobena,⁵¹ opozoriti pa je treba na duhovniško bratovščino sv. Mihaela v Mengšu,

⁴⁸ Na motiv me je opozoril Jure Ferlan, ki mi je prijazno posredoval tudi svoj fotografski posnetek.

⁴⁹ Za cerkev in opremo gl. Jože CURK, *Topografsko gradivo. 6: Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*, Celje 1967, str. 49–52.

⁵⁰ CURK 1967 (op. 49), str. 51, z navedkom napisa v atiki: *17 HOC 16 / ALTARE EST ERECTUM / SUB / R:D:M:G: MIKEZ P: LOCI / ET / HONESTO VIRO JACOBO FEIT* (Mikez je napačno prepisan kot Mirez).

⁵¹ NŠAM, Župnijski fondi, Šmarje pri Jelšah, Knjiga župnije in dekanije, str. 54, navaja samo bratovščine krščanskega nauka v župnijski cerkvi sv. Miklavža v Lembergu, sv. Valentina v podružnični cerkvi sv. Benedikta v Mestinju in Marijinega brezmadežnega spočetja v cerkvi Device Marije (prej sv. Marjete) na Sladki Gori. Podatke sta mi prijazno posredovali kolegi mag. Tina Bratuša in mag. Lilijana Urlep.

katero član je bil župnik Mikec od leta 1713.⁵² Kiparsko domiselna scensko zasnovana figuralna skupina v niši atike je skrčena na glavne akterje. Na postelji ležeči starki je v onemoglosti pravkar omahnila roka. Krepča jo angelski mladenič, ki kaže s prstom proti nebu, medtem ko je njegov tovariš spoštljivo pokleknil k znožju in si položil roko na prsi. Ob znožju stoji sv. Jožef z lilijo v roki in se obrača k umirajoči, za katero je viden velik na ozadje niše prislonjen križ, verjetno njen življenjski križ, ki ga je ob slovesu s tega sveta odložila. Njena duša v podobi ženske oziroma dekllice, ki je na oltarju že dalj časa ni več, omenjajo pa jo starejši pisci,⁵³ se je dvigala k Odrešeniku. Ta sedi na oblakih na vrhu nastavka, pod njim pa lebdi angel, ki v kelih prestreza iz njegovih ran tekočo kri. Nasproti angela se je v času Curkovega popisa še nahajal njegov pendant, ki je držal ščit, nekoč pa je imel tudi meč,⁵⁴ iz česar je mogoče razbrati, da je šlo za nadangela Mihaela, spremljevalca duše k osebni sodbi. Celoten prizor je ikonografsko neobičajen, interpretacije pa so bile doslej večinoma enake, in sicer da gre za upodobitev Marijine smrti. Sergej Vrišer, ki je skupino pripisal Ferdinandu Gallu in okvirno postavil v čas med letoma 1760 in 1770, jo omenja kot Marijino smrt,⁵⁵ kar sta za njim ponovila Jože Curk⁵⁶ in Karin Požin.⁵⁷ Vendar pa je identifikacija prizora vprašljiva in zdi se tudi, da bi skupina, ki se sicer slogovno razlikuje od drugih kipov na oltarju, utegnila biti starejša. K določitvi motiva je treba pripomniti, da vsebuje elemente, ki ji očitno nasprotujejo, čeprav k njej na neki način navajajo sestavine, ki so z Marijo v vsebinski zvezi, kot npr. patrocinijski oltarja, sv. Jožef, ženska duša in angel v viteškem pokleku. Marijina smrt, velika slikarska tema vzhodne in zahodne Cerkve, po bizantinskem obrazcu vključuje lik Kristusa, ki sprejema njeno dušo v podobi dekllice, vendar pa se dogajanje redno odvija v navzočnosti apostolov. Sv. Jožefa v teh prizorih ni, zato njegova asistenca ne kaže na Marijino smrt, ampak na smrt njegove častilke (in s tem verjetno na zasebno naročilo) oziroma splošno na njegovo vlogo zavetnika za srečno smrt. Tudi sv. Rešnja kri se toči v kelih za grešne duše in ne za Marijo, ki se v takšnem kontekstu pridružuje Odrešeniku v vlogi priprošnjice, o čemer več v naslednjem poglavju.

Marija kot priprošnjica duš v vicah

Marija Priprošnjica, ki jo v srednjem veku srečujemo v motivu *Deesis*, na upodobitvah Poslednje sodbe in na t. i. kužnih podobah, je v protireformacijskem času dobila izrazito protireformacijski poudarek.⁵⁸ Po Menašeu začena vrsto njenih upodobitev na Slovenskem slika iz poznega 17. stoletja

⁵² Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*, Ljubljana 2019 (Thesaurus memoriae. Opuscula, 9), str. 48. Mlajši sorodnik Gregorja Martina je bil Janez Krstnik Mikec, ki je prav tako župnikoval v Lembergu in bil od leta 1744 član mengeške bratovščine, znan pa je predvsem po zidavi nove baročne cerkve na Sladki Gori, ki jo je dal poslikati Francu Jelovšku, gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2019 (op. 52), str. 48–49; Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Mnoge sledi bratovščine sv. Mihaela v Mengšu pri nastanku poslikav Franca Jelovška, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 94.

⁵³ CURK 1967 (op. 49), str. 51: *Na vrhu niše plava njena duša v podobi male žene v nebo.*

⁵⁴ CURK 1967 (op. 49), str. 51: *Njegovo kri lovi desni angel v kelih, levi pa drži ščit ter je imel nekoč tudi meč.* Po Curkovem opisu sodeč, nadangel Mihael ni imel tehtnice, s katero bi tehtal dušo.

⁵⁵ Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1963, str. 116, 154; Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992, str. 173, 213.

⁵⁶ CURK 1967 (op. 49), str. 51.

⁵⁷ Karin POŽIN, *Poznobaročni kipar Ferdinand Gallo*, Maribor 2018 (tipkopis magistrskega dela), str. 34, sl. 26, str. 102, sl. 120. Avtorica postavlja skupino v atiki v čas med 1765 in 1770.

⁵⁸ Za Marijino vlogo priprošnje v srednjem veku gl. Susan MARTI, Daniela MONDINI, »Ich manen dich der brüsten min, Das du dem sündner welltest milte sin!« Marienbrüste und Marienmilch im Heilsgeschehen, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 79–90; prim. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 269, 460.

v župnijski cerkvi sv. Marije v Puščavi na Pohorju, kjer je Marijina priprošnja v pokoncilskem duhu usmerjena na duše v vicah, ob tem pa so izpostavljena tudi sredstva, ki pomagajo k odrešenju (sl. 10).⁵⁹ Kompozicija je razdeljena na tri pasove. V zgornjem delu pred Kristusom Sodnikom s križem in šopom strel v rokah ponižno kleči Marija in prosi za duše, prikazane v srednjem pasu, ki jih iz vic osvobajata angela. Medtem ko eden od njiju že dviga dušo, ki nosi škapulir, jim drugi deli rožne vence. V spodnjem delu klečijo predstavniki cerkvene in svetne oblasti, razdeljeni v dve skupini (podobni skupinama pod plaščem tipa Marije Zaveznice), v ospredju pa vrsta svetnikov in svetnic: na levi strani sv. Dominik in sv. Frančišek Asiški, na desni njuna para sv. Katarina Sienska in sv. Klara, na sredini pa sv. Avguštín (z odloženimi škofovskimi insignijami) in sv. Monika (njeno oblačilo je sicer barvno neustrezno). Njihova navzočnost opozarja hkrati tudi na odrešitelske rekvizite, ki so jih širile bratovščine, in sicer na dominikanski rožni venec, pas sv. Frančiška in avguštinski usnjeni pas. Slika, ki jo je Emilijan Cevc poimenoval kar Vsi svetniki in verne duše, se po njegovem opisu »opira na graške vzore, delno celo na de Pomisove rešitve«.⁶⁰

10. Marija kot priprošnjica duš v vicah, pozno 17. stoletje, ž. c. sv. Marije, Puščava

Medtem ko je puščavska slika ostala osamljena, je na nadaljnjo produkcijo vplivala grafika, ki jo je na Bogenšperku po risbi iz Valvasorjeve zbirke vrezal Andrej Trost (sl. 11–12).⁶¹ Kvalitetno lavirano perorisbo sem pred leti povezala z ljubljansko diskalceatsko cerkvijo sv. Jožefa in njenim

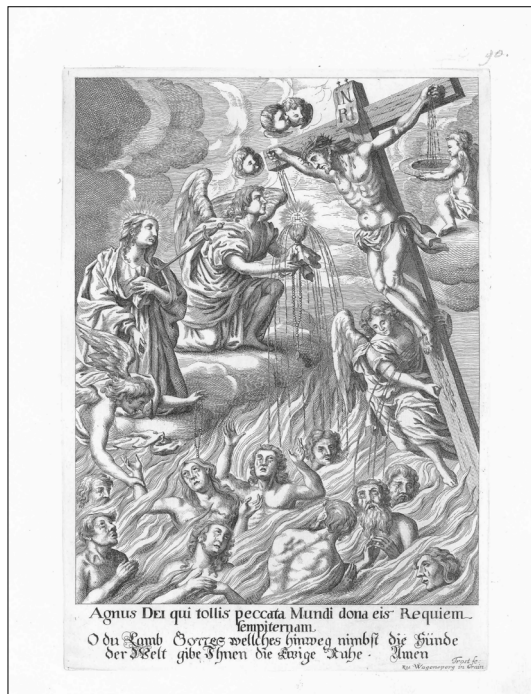
⁵⁹ Za opis slike gl. MENAŠE 1994 (op. 1), str. 139–140, sl. 87.

⁶⁰ Emilijan CEVC, Slikarstvo 17. stoletja, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, 1, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 68; prim. Ksenija ROZMAN, Katalog razstavljenih del. Slikarstvo, *Umetnost 1968* (op. 60), str. 146, kat. št. 76, ki sliko navaja pod imenom *Škapulirska Marija*.

⁶¹ Risba in grafika sta del Valvasorjeve zbirke v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu. Za risbo gl. *Vnderschiedliche geistliche vnd weltliche Riß, vnd Zeichnungen, von vnderschiedlichen Mahlern vnd Künstlern gueten vnd schlechten gezeichnet vnd gerissen, auch vnderschiedliche Laub vnd Kränter [sic] Blätter nach dem Leben abgetruckt, welche mit sonderbahrem Fleiß zusamben gabracht durch Johann Weychard Valvasor* (ur. Jure Mikuž, Lojze Gostiša), Ljubljana-Zagreb 2008 (Iconotheca Valvasoriana, 17), sl. 341. Za grafiko gl. *Vnderschiedliche geistliche von Vnser Lieben Frauen vnd Gott dem Allmächtigen Passion Leyden vnd Sterben, auch Miraculose vnd dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen* (ur. Mirna Abaffy, Lojze Gostiša), Ljubljana-Zagreb 2005 (Iconotheca Valvasoriana, 2), sl. 423. Grafika je signirana: *Trost sc: zu Wagensperg in Crain* in opremljena s podnapisom: *Agnus DEI qui tollis peccata Mundi dona eis Requiem sempiternam. O du Lamb GOTTES welches hinweg nimbst die Sünde der Welt gibe Ihnen die Ewige Ruhe. Amen.*

11. Žalostna Mati Božja kot priprošnjica duš v vicah, lavirana perorisba, Valvasorjeva zbirka, Metropolitanska knjižnica, Zagreb

12. Andrej Trost: Žalostna Mati Božja kot priprošnjica duš v vicah, Valvasorjeva zbirka, Metropolitanska knjižnica, Zagreb

bratovščinskim oltarjem Žalostne Matere Božje.⁶² Sklepala sem, da gre za osnutek tamkajšnje oltarne podobe, ki jo je leta 1682 naslikal Sebastijan Verporto, zato sem njemu pripisala tudi risbo in ob tem navedla nekaj argumentov. Posebnost upodobitve je namreč neobičajna združitev Marije Priprošnjice s tipom Žalostne Matere Božje in z močnim poudarkom na rožnem vencu, ki dušam pomaga iz vic. Marija tokrat kleči pred Križanim, čigar Rešnja kri se izliva na trpeče duše. Dogajanje spremljajo angeli: dva prestrezata Kristusovo kri v kelih in na pateno in s tem ponazarjata mašno daritev, tretji opira križ, ki se nagiba k očiščevališču, četrti osvobaja dušo iz plamenov. Goli, v ognjeno morje potopljeni moški in ženske izražajo trpljenje, prošnje in zaupanje. Gre za ponavljajoči se vzorec likov z značilnimi potezami in gibi: eni dvigajo roke kvišku, drugi jih sklepajo v molitvi in prošnji, eden, običajno moški, je v vlogi prostorskega odrivala s hrbtom obrnjen proti gledalcu.⁶³ Trostova grafika se sicer zvesto drži predloge, je pa izgubila pretanjenost, ki odlikuje risbo.⁶⁴ Njuna povezava z diskalceatsko oltarno sliko pa kljub nekaterim elementom, ki jo podpirajo, zbuja dvom

⁶² Ana LAVRIČ, Oprema cerkve in samostana bosonogih avguštincev v Ljubljani, *Acta historiae artis Slovenica*, 17/1, 2012, str. 40–42.

⁶³ Žensko, ki jo angel vleče iz vic, MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141, hipotetično prepoznava za Evo, moško figuro zraven nje za Adama, bradato pa za Mojzesa. K temu je treba pripomniti, da starozavezne osebe ne nastopajo med dušami v vicah, ampak v motivu Kristusa v predpeklju (limbu očakov).

⁶⁴ V Valvasorjevi zbirki obstajata tudi risba in po njej izdelana grafika (signirana: *Spillman deli: et scul:*) manjšega formata z istim motivom Marije Priprošnjice, a slabše kakovosti in z nekoliko drugačno kompozicijo, na kateri je križ zasidran v sredino, angeli okrog njega pa držijo *Arma Christi*. Tip Žalostne Matere Božje ju povezuje s Trostovo grafiko in njeno predlogo. Da bi tudi ta različica motiva pobudila kake posnetke, doslej ni znano. Za risbo gl. *Vnderschiedliche* 2008 (op. 61), sl. 288. Za grafiko gl. *Vnderschiedliche* 2005 (op. 61), sl. 424.

in ostaja zgolj hipotetična. Najbolj moteče je, da manjka sv. Nikolaj Tolentinski, sopatron tamkajšnje leta 1665 potrjene bratovščine Žalostne Matere Božje, ki je bila ena najpomembnejših mrtvaških bratovščin na Kranjskem.⁶⁵ Sedež je imela v posebni, k ladji prizidani kapeli (z okostnjakom na strehi), katere postavitev je podprl cesar Leopold.⁶⁶ Na njenem oltarju ali vsaj v kapeli je bil gotovo upodobljen tudi sv. Nikolaj – morda ločeno od Marije, na primer v atiki, lahko pa tudi skupaj z njo. Na slednje bi bilo mogoče sklepati iz Pohlinove bratovščinske knjižice *Sveta, inu nuzna je misl sa te mertve moliti, de bodo od grehov odvesani* (izšla v Ljubljani leta 1769),⁶⁷ ki na naslovnem listu združuje oba patrona (sl. 13). Likovno neambiciozna grafika ima v središče kompozicije postavljen križ, ki ga obletavajo angelske glavice. Iz Jezusove srčne rane teče močan curek krvi, ki ga angelček lovi v kelih, iz njega pa se izliva na duše. Njegov sodrug prinaša dušam v breznu vic rožni venec, kar spominja na Trostovo grafiko. Na oblaci gmoti pod Križanim klečita v vlogi priprošnjikov Žalostna Mati Božja z meči sedmerih bolečin in Nikolaj Tolentinski.

Na Trostovo grafiko se kljub nekaterim razločkom najtesneje naslanja slika v selški podružnični cerkvi sv. Križa v Kališah (sl. 14).⁶⁸ Drži se njene kompozicije in figur, le da jih nekaj dodaja.

Nad Križanim sta se tokrat pojavila Bog Oče in sveti Duh, številčno se je okrepila skupina angelov, ki opirajo križ (eden je prikazan s hrbtni strani), manjši putto se je preselil k napisu, ki v grščini, hebrejščini in latinščini naznanja, da je Jezus Nazarečan judovski kralj, z angelci pa se je zapolnil tudi levi zgornji del platna, kjer se z njihovo pomočjo dviga v nebesa duša v podobi majhne s tančico le rahlo zakrite ženske. Pomembno spremembo je opaziti pri Mariji, ki ne predstavlja več tipa Žalostne Matere Božje. Ob znani predlogi pa problem kališke slike ostaja njena datacija, saj se zaradi tankega barvnega sloja brez spodnjih nanosov zdi kot novejša kopija, ki izstopa tudi s poudarjenimi

13. Žalostna Mati Božja in sv. Nikolaj Tolentinski kot priprošnjika duš v vicah, naslovni list knjige Marka Pohlina *Sveta, inu nuzna je misl sa te mertve moliti*, 1769

⁶⁵ Bratovščina se je leta 1735 pridružila rimski nadbratovščini Jezusa Marije in Jožefa za duše v vicah in pridobila status nadbratovščine. Več o tem LAVRIČ 2011 (op. 36), str. 47–49.

⁶⁶ Ana LAVRIČ, Prispevek k stavbni zgodovini samostana in cerkve bosonogih avguštincev v Ljubljani, *Acta historiae artis Slovenica*, 17/2, 2012, str. 121–122.

⁶⁷ OGRIN 2016 (op. 28), str. 86–87. V knjižici najdemo pravila mrtvaške bratovščine in razne molitve, posebno zanimiv pa je seznam pregreh, zaradi katerih se duša znajde v vicah.

⁶⁸ Cerkev je bila leta 1945 minirana, leta 1985 pa obnovljena. Uničeni veliki oltar zdaj nadomešča slika Marije Priprošnjice.

konturami.⁶⁹ Ko jo je leta 1910 na svojem terenskem ogledu popisal France Stele, si je zabeležil: *Slika »duše v vicah« poleg oltarja, po starem dragocenem originalu.*⁷⁰ Najverjetneje je pri tem imel v mislih nekdanjo, staro kališko sliko (da bi se skliceval na kako drugo predlogo,⁷¹ se zdi manj verjetno), ki naj bi nastala za tamkajšnjo bratovščino Kristusovega trpljenja. Čas njene ustanovitve ni natančneje znan. Njena matrikula je sicer ohranjena, toda nepopolna, tako da uvodnemu prepisu odpustkov, s katerimi je bratovščino obogatil Klemen XII. in so jih člani lahko prejeli pod običajnimi pogoji, manjka zadnja stran.⁷² Na srečo se je ohranila vsaj listina, s katero je isti papež 23. septembra 1732 podelil popolni odpustek pokojnim članom, za katere so se ob določenih dneh darovale maše pri bratovščinskem oltarju.⁷³ Kljub pomanjkljivostim pa matrikula predstavlja zanimivost, ker vključuje tematiko sedmerih del usmiljenja, pomembno za krščansko življenje, kar je treba izpostaviti še zlasti zato, ker med zapuščino bratovščin na Slovenskem ne najdemo tovrstnega likovnega gradiva, kakršnega sicer srečujemo na tujem.⁷⁴ V matrikuli je namreč kot temeljno vodilo kališke bratovščine v slovenščini zapisan

14. Marija kot priprošnjica duš v vicah, p. c. sv. Križa, Kališe

⁶⁹ Zaradi teh poudarkov se nekatere duše zdijo izrazito individualizirane, brkata na vrhu skupine pa daje celo vtis avtoportreta.

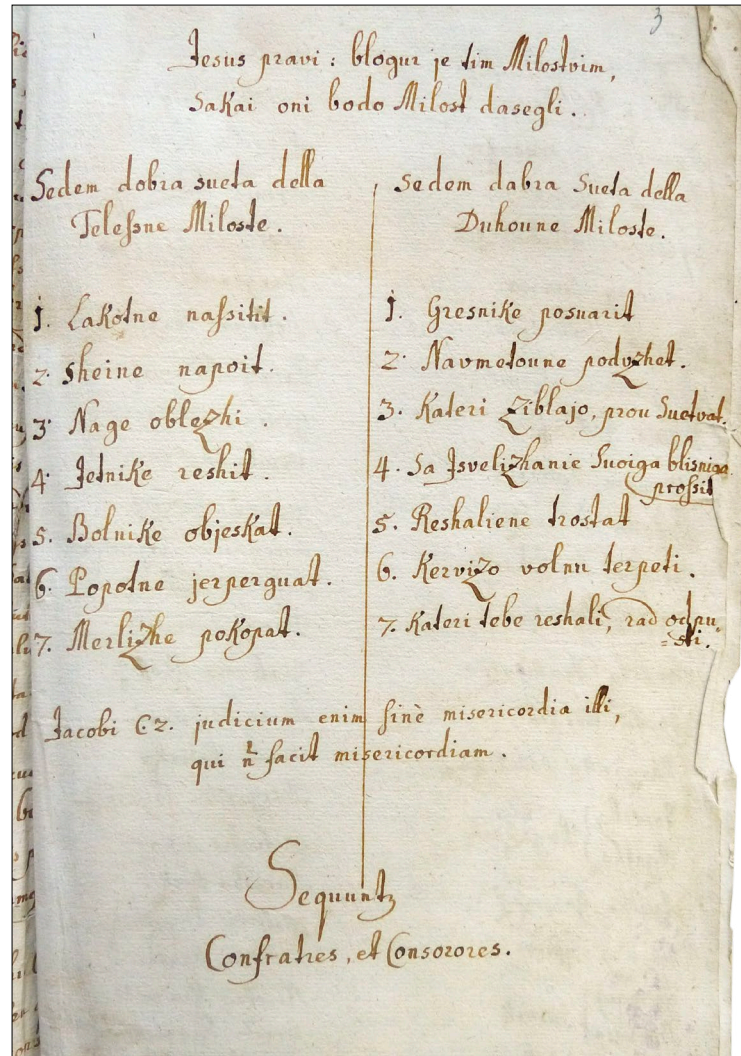
⁷⁰ Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (ZRC SAZU, UIFS), Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVIII, 19. 9. 1910.

⁷¹ Naj ob tem omenimo, da je Trostova grafika postala (znova) popularna z raziskavami Valvasorjeve zbirke v Zagrebu v tretjem desetletju 20. stoletja. Zbirko je slovenski javnosti »odkril« France STELE, Valvasorjev krog in njegovo grafično delo, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 9/1–4, 1928, str. 5–50 (za Trostovo grafiko gl. str. 12, 30). Grafika je bila leta 1942 objavljena na novembrski naslovnici Bogoljuba, gl. *Bogoljub*, 21/11, 1942.

⁷² Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), Župnijski arhiv (ŽA) Selca, fasc. 10, Razne knjige: Bratovščina Kristusovega trpljenja 1740–1780. Leto prvih vpisov v matrikulo dejansko ni razvidno, zadnji pa segajo še vse do leta 1787. Za prejem odpustkov je bila določena velikonočna nedelja, bratovščina pa je morala izbrati še tri dneve, ki jih je nato potrdil ordinarij.

⁷³ Marija ČIPIĆ REHAR, *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana. 2: Brevi, župnije, uršulinke, prepisi listin*, Ljubljana 2018, str. 278, regist št. 727. Odpustek je bil mogoč na dan spomina mrtvih in v oktavi tega praznika ter na določen dan v tednu (ordinarij je določil četrtek) skozi vse leto. Ohranjena je tudi obnovitev popolnega odpustka pri privilegiranem bratovščinskem oltarju za obdobje sedmih let, ki jo je izdal Klemen XIV. 5. septembra 1774, gl. ČIPIĆ REHAR 2018 (op. 73), str. 66–67, regist št. 91.

⁷⁴ Za srednjeveški primerek gl. Peter JEZLER, *Wer Gute Werke leistet, verkürzt seine Leidenszeit im Fegefeuer und gelangt schneller in den Himmel, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 190–191, kat. št. 18. V kontekst del usmiljenja mdr. spada tudi: Peter JEZLER, Bernd KONRAD, *Kopfüber schweben Engel ins Fegefeuer hinab, um mit Almosen und Hostien Arme Seelen zu retten, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 291, kat. št. 97.

15. Telesna in duhovna dela usmiljenja, zapisana v slovenskem jeziku v matrikuli bratovščine Kristusovega trpljenja v Kališah, Nadškofjski arhiv Ljubljana

seznam telesnih in duhovnih del usmiljenja, ki naj bi jih člani opravljali, da bi dosegli srečno smrt in se izognili ostri sodbi (sl. 15). Seznam uvajajo besede iz Jezusovih blagrov (Mt 5,7): *Jesus pravi: blagur je tim Milostvim, sakaj oni bodo Milost dosegli*. V levi koloni so nanizana telesna dela: *Sedem dobra sueta della Telesne Miloste*. 1. *Lakotne nafsitit*. 2. *Sheine napoit*. 3. *Nage oblezhi*. 4. *Jetnike reshit*. 5. *Bolnike objeskat*. 6. *Popotne jerperguat*. 7. *Merlizhe pokopat*; v desni pa duhovna opravila: *Sedem dobra sueta della Duhoune Miloste*. 1. *Gresnike posuarit*. 2. *Navmetoune podvzhet*. 3. *Kateri zibljajo, prou suetvat*. 4. *Sa Isvelizhanie suoiga blisniga profsit*. 5. *Reshaliene trostat*. 6. *Kervizo volnu terpeti*. 7. *Kateri tebe reshali, rad odpusti*. Zaključna misel iz Jakobovega pisma je navedena v latinščini: *Jacobi C2. judicium enim sine misericordia illi, qui non facit misericordiam*.⁷⁵ Likovno vrzel v upodabljanju del usmiljenja na Slovenskem je očitno, tudi kar zadeva bratovščine, zapolnil Kanizijev katekizem s podobami, ki je bil v slovenskem prevodu Janeza Čandka natisnjen v Augsburgu leta 1615.⁷⁶

⁷⁵ »Neusmiljena je namreč sodba za tistega, ki ne izkazuje usmiljenja.« (Jak 2,3)

⁷⁶ Petrus CANISIUS, *Catechismus. Skusi malane figure naprej postavljen*. 1615, Ljubljana 1991, str. 94–108.

16. Marija kot priprošnjica duš v vicah, slika iz p. c. sv. Ane na Grabnu v Novem mestu, frančiškanski samostan Novo mesto

17. Marija kot priprošnjica duš v vicah, kapucinska c. sv. Ane, Škofja Loka

Na sveto Trojico in Marijo brez pasijonskega atributa, ki bi opozarjal na njeno »sotrpljenje«,⁷⁷ naletimo tudi na sliki iz cerkve sv. Ane na Grabnu v Novem mestu (sl. 16). Nekdaj je visela v ladji na severni steni, ko pa so cerkev leta 1952 podrli, so jo prenesli v Smolenjo vas, od koder so jo pred nekaj leti v hrambo prevzeli novomeški frančiškani. France Stele, France Mesesnel in Ivan Komelj so jo videli in popisali še na Grabnu, z omembo, da naj bi nastala v prvi polovici 18. stoletja.⁷⁸ Stele je leta 1925 presodil, da je »nekoliko groba, a zanimiva in vredna ohranitve«, Mesesnel pa leta 1941, da gre za »precej primitivno baročno delo«. Komelj se je po vojni, leta 1946, osredotočil na motiv in zapisal, da kaže Marijo kot posrednico med duhovnikom in Kristusom, prabitim na križu, ki ga nosijo angeli.⁷⁹ Pol stoletja pozneje je Lev Menaše prizor natančneje opredelil,⁸⁰ Helena Ložar Podlogar pa ga je na kratko predstavila v sestavku o cerkvi sv. Ane in ostalinah njene opreme.⁸¹ Slika je reducirana in likovno poenostavljena varianta kališke oziroma njenih predlog.⁸² Na njeni desni visi

⁷⁷ Prim. MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141.

⁷⁸ Za Steletove, Mesesnelove in Komeljeve terenske zapiske gl. Helena LOŽAR PODLOGAR, Cerkev svete Ane na Grabnu. Odzvanjanje nekega časa, *Vita artis perennis. Ob osemdesetletnici Emilijana Cevca/Festschrift Emilijan Cevc* (ur. Alenka Klemenc), Ljubljana 2000, str. 373, 378.

⁷⁹ LOŽAR PODLOGAR 2000 (op. 78), str. 378. Slika je bila že ob Steletovem popisu leta 1925 v slabem stanju in v spodnjem delu strgana.

⁸⁰ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141, z navedkom, da je vsaj delno posneta po Trostovi grafiki.

⁸¹ LOŽAR PODLOGAR 2000 (op. 78), str. 378–379 (z repr.).

⁸² Angelski mladenič, ki drži križ, delno spominja tudi na Metzingerjeve upodobitve vizije sv. Janeza Nepomuka (Ribnica, Ljubljana Šempeter, Železniki, Šmartin pri Kranju). Za Metzingerja gl. CEVC 2000 (op. 45), str. 214–215; kat. št. 223, str. 358; kat. št. 124, str. 371; kat. št. 178, str. 397; kat. št. 290.

Križani, nad katerim lebdi Bog Oče in sveti Duh. Iz Jezusove srčne rane brizga curek krvi, ki jo angelca v centralnem delu prestrezata v kelih in se nato čez njegov rob izliva na trpeče duše v vicah. Duše iz plamenov rešuje angelški mladenič, osrednjo vlogo pa igra Marija, ki zanj prosi Sina v značilni pozi srednice in priprošnjice. Povezava slike s kako bratovščino je verjetna, a je doslej ni bilo mogoče ugotoviti. Menaše jo sicer uvršča v skupino del, ki so nastala v vplivnem okolju ali po naročilu Frančiškovih redov.⁸³

V navedeno skupino se uvršča tudi slika Marije Priprošnjice v kapucinski cerkvi sv. Ane v Škofji Loki (sl. 17). Zaradi njenega formata se figure gnetejo v ozkem prostoru, čemur je prilagojen tudi motiv svete Trojice.⁸⁴ Kristus tokrat ne nastopa kot Križani, ampak kot Odršenik, sedeč na Očetovi desnici, kri iz njegove srčne rane pa v kelih lovi angel, ki se spušča k trpečim dušam v vicah. Kelih ponazarja mašno daritev in s tem opominja na dolžnost živih do umrlih, ki so jo opravljale zlasti bratovščine kot kolektivne skrbnice za večno usodo svojih članov. Menaše posebej izpostavlja, da se curka z žezlom dotika Bog Oče, in v tej zvezi, sledeč razmišljanju kapucina sv. Lovrenca Brindiškega,

primerja Marijino priprošnjiško vlogo z Esterino.⁸⁵ Morda kaže ob tem opozoriti še na grafiko Josepha Kollaneka, ki je bila razširjena tudi na Slovenskem, predstavlja pa Marijo, ki prosi za duše, s sklicevanjem na Esterine besede *Naj mi bo podarjeno /... / moje ljudstvo na mojo prošnjo* (Est 7,3).⁸⁶

Poznobaročna slika iz druge polovice 18. stoletja v podružnični cerkvi Povišanja sv. Križa v Vrhpolju⁸⁷ se od zgoraj opisanih razlikuje predvsem v tem, da gledalcu namesto svete Trojice predstavlja zgolj Kristusa, in sicer kot tip Trpina (sl. 18). Ta s trnjevo krono na glavi stoji na oblaku, medtem ko v zraku lebdeča putta v kelihe prestrezata kri iz njegovih ran. Pred njim kleči Marija brez posebnih atributov in s kretnjo desnice opozarja na duše v očiščevališču. Nebesa so se spustila tako nizko, da se je v spodnjem delu kompozicije odprl pogled v krajino z gorami in ravnico z jezerom, s čimer so tudi vice, pogreznjene v jamo v ospredju, dobile konkretnjšo lokacijo. V ognjenih

18. Marija kot priprošnjica duš v vicah, p. c. Povišanja sv. Križa, Vrhpolje

⁸³ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141.

⁸⁴ Morda so sliko uporabljali kot opozorilo na odpustke, ki jih je bilo mogoče nameniti za duše v vicah (npr. za vernih duš dan).

⁸⁵ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141, ob tem opozarja tudi na pridige Janeza Svetokriškega.

⁸⁶ Besedilo na grafiki je zapisano v nemščini. Podobica se mdr. nahaja v zbirki uršulinskega samostana v Ljubljani.

⁸⁷ *Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava* (ur. Helena Seražin), 2, Ljubljana 2012 (Umetnostna topografija Slovenije), str. 650, 662, sl. 523.

zubljih trpeče duše točijo solze; pozornost zbujejo markantna moška figura v sredini in ženski z modno pričesko.⁸⁸

Duše v vicah in evharistične bratovščine

Motiv evharistije je pomemben sestavni element upodobitev s prizorom vic, kakor smo doslej videli predvsem pri delih na temo Marijine priprošnje, kjer nanjo neposredno aludira kelih s Kristusovo krvjo, ki mu je ponekod dodana tudi sveta hostija (kot npr. na risbi, hipotetično povezani z ljubljansko diskalceatsko mrtvaško bratovščino, na Trostovi grafiki in od nje odvisni sliki v Kališah).⁸⁹ Slednja je središče kompozicije zavzela na sliki Poveličanje presvetega Zakramenta iz tretje četrtine 18. stoletja v župnijski cerkvi Marijinega vnebovzvetja pri Gradu na Goričkem (sl. 19). Gre za srednjeevropsko baročno modifikacijo slavne Rafaelove Dispute,⁹⁰ združuje pa več motivov, med njimi tudi duše v vicah, ki jih Kristusova spravna daritev na križu (upodobljena na levi strani slike), katere sad je evharistija, rešuje večne smrti. V tem kontekstu je tudi neštivilne svetnike, častilce sv. Rešnjega telesa z Marijo in Janezom Krstnikom na čelu, mogoče interpretirati kot priprošnjike vernih duš. Vice so locirane v podzemlje, nad njimi lebdi nadangel Mihael z ognjenim mečem, na robu prepada pa kleči angel, ki osvobaja dušo iz plamenov, v katerih gori še več drugih oseb.⁹¹

Monštranco s sveto hostijo srečamo tudi v motivu umiranja, kot kaže na primer podobica bratovščine vednega češčenja sv. Rešnjega telesa iz Laškega, ki jo je okoli leta 1773 v Gradcu vrezal Johann Veit Kauperz (sl. 20).⁹² Prizor poudarja zvezo med adoracijo presvetega Zakramenta in srečno smrtjo. Nanjo opozarja duhovnik, ki stoji ob postelji umirajoče članice bratovščine: medtem ko z levico kaže na sv. Rešnje telo, ki ga v monštranci spoštljivo drži angela,

19. Poveličanje presvetega Zakramenta, tretja četrtina 18. stoletja, ž. c. Marijinega vnebovzvetja, Grad na Goričkem

⁸⁸ V vlogi priprošnjice duš v vicah najdemo tudi Marijo Pomagaj. Zanimiv primerek hrani Bogoslovno semenišče v Ljubljani, gl. Marijan SMOLIK, Umetnine v ljubljanskem semenišču, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 144. Marija Pomagaj z vernimi dušami in prosečo osebo na robu vic pa je upodobljena na grafični podobici v zbirki uršulinskega samostana v Ljubljani.

⁸⁹ MENAŠE 1994 (op. 1), str. 141, interpretira hostijo nad kelihom kot Kristusov monogram.

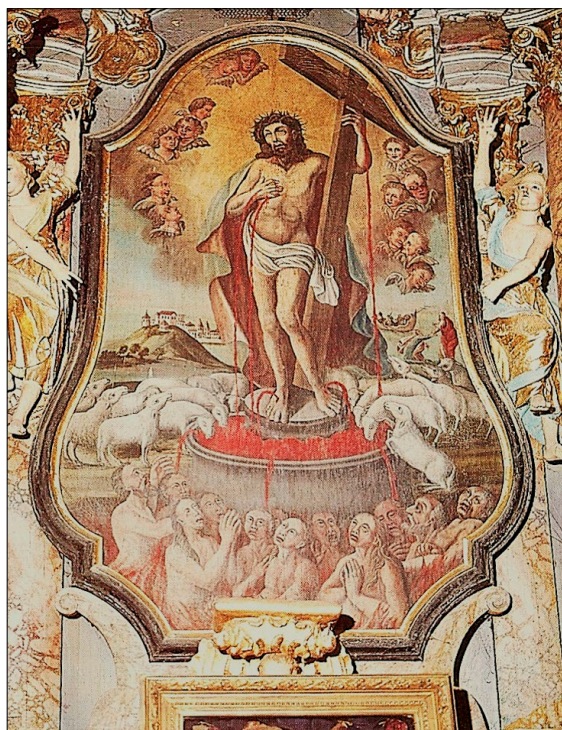
⁹⁰ Graški sliki manjka pomemben zemeljski del.

⁹¹ Za sliko gl. Janez BALAŽIČ, Povišanje sv. Hostije, *Umetnine iz Prekmurja. Od romanike do modernizma* (ur. Janez Balažič), Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 2009, str. 134–135, kat. št. 60; LAVRIČ 2017 (op. 2), str. 30–32.

⁹² Maja LOZAR ŠTAMCAR, Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 26, 1990, str. 68, 81, sl. 35; LAVRIČ 2017 (op. 2), str. 35–36.

20. Johann Veit Kauperz:
Presveti Zakrament in srečna smrt, pristopnica
bratovščine vednega češčenja sv. Rešnjega
telesa v ž. c. sv. Martina v Laškem, ok. 1773,
Semeniška knjižnica, Ljubljana

21. Vodnjak življenja/usmiljenja, oltar Kristusove krvi,
ok. 1760, ž. c. sv. Marjete, Kotlje

desnico usmerja k moškemu in ženski na klečalniku, ki sta zatopljena v češčenje. Prizor je osredotočen na tolažbo odhajajoče duše (na previdenje opozarjajo rekviziti na mizici), odpadle pa so skušnjave, s kakršnimi se je umirajoči spopadal na starejših upodobitvah.

Sveta Rešnja kri je z dušami v vicah povezana v ikonografsko interesantnih mističnih motivih, ki predstavljata Kristusa kot vodnjak življenja in Kristusa v stiskalnici. Vodnjak življenja (*Fons vitae*), imenovan tudi Vodnjak usmiljenja (*Fons misericordiae*), ki ponazarja Kristusovo odrešilno moč, je v slovenskem gradivu izjemen; srečamo ga na nekdanjem bratovščinskem oltarju Kristusove krvi v župnijski cerkvi sv. Marjete v Kotljah na Koroškem (sl. 21). Oltar, pripisan slovenjegraški delavnici Janeza Jurija Mersija, naj bi nastal okoli leta 1760, s podobo pa ga je dopolnil slikar iz bližine Janeza Andreja Straussa.⁹³ V središču kompozicije stoji Kristus trpin, čigar kri, vir življenja in božjega usmiljenja, priteka iz njegovih peterih ran in napolnjuje vodnjak, iz katerega se napajajo ovce (verniki), hkrati pa tudi duše, ki jih žgejo plameni vic.⁹⁴ Na dnu slike nagnetene moške in ženske figure se proseče in z upanjem ozirajo kvišku. Dogajanje je postavljeno v krajino, ki spominja na domače okolje, prizor Petrove hoje po vodi pa naj bi člani bratovščine spodbujal k neomajni veri v Kristusa.⁹⁵

⁹³ VRIŠER 1992 (op. 55), str. 241; LAVRIČ 2017 (op. 2), str. 26–27.

⁹⁴ Za Kristusovo kri, ki krepča duše v vicah, gl. Daniela MONDINI, *Marias Milch und das Blut Christi laben die Seelen im Fegefeuer, Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 298–299, kat. št. 101.

⁹⁵ LAVRIČ 2017 (op. 2), str. 26–27.

22. Kristus v stiskalnici, pozno 17. ali zgodnje 18. stoletje, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

telo (hrano), Rešnjo kri (pijačo) in Božjo besedo (knjiga). Ob vodnjaku kleči oseba s sklenjenimi rokami, rožnim vencem in svečo, ki najbrž predstavlja vodjo telovske bratovščine, medtem ko moleki, obešeni čez rob vodnjaka, gotovo namigujejo na soudeležbo rožnovenske bratovščine. Ob Kristusu v stiskalnici in drugih evharističnih simbolih spoštljivo klečita angela adoranta, ki se slogovno še vežeta na 17. stoletje, sicer pa bi slika utegnila biti nekoliko mlajša.

Pravi ikonografski kuriozum je slika Kristusa v stiskalnici, ki jo zdaj hrani Narodni muzej Slovenije, izhaja pa iz Škofje Loke (sl. 22). Nastala naj bi za tamkajšnjo mestno bratovščino sv. Rešnjega telesa, iz nekaterih za motiv neobičajnih elementov pa je mogoče sklepati, da je imela pri tem besedo tudi starološka rožnovenska bratovščina; obe sta tudi sodelovali pri pripravi škofjeloške pasijonske procesije.⁹⁶ Namesto Boga Očeta in sv. Duha, kot je običajno, bdi v tem primeru nad Kristusom Mati Božja, strta od bolečin. Kristusova kri se iz preše steka v vodnjak in se iz njega v curkih izliva na duše v ječi vic, katerih glave, obdane s plameni, je videti skozi rešetke. Nekaj jih je že osvobodila sveta maša pri privilegiranem bratovščinskem oltarju, prikazana v ozadju desno zgoraj, kjer je zajet trenutek povzdigovanja, pri katerem strežnik mašniku privzdiguje rob kazule in cinglja z zvončkom, angeli pa dvigajo duše v nebo. Gre za redek motiv, ki smo ga doslej srečali le na pristopnicah bratovščine vednega rožnega venca.⁹⁷ Simbolno pa predstavljajo sveto mašno daritev angel ob vodnjaku, ki Kristusovo kri prestreza v kelih, ter čaša, krušna košarica in knjiga na podiju, ki jih lahko razumemo kot znamenja za Rešnje

⁹⁶ *Škofjeloški pasijon. Znanstvenokritična izdaja* (ur. Matija Ogrin), Celje-Ljubljana 2009, str. 300, 315. Pavle BLAZNIK, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 338, navaja, da je bila bratovščina sv. Rešnjega telesa pri Sv. Jakobu v Škofji Loki ustanovljena leta 1634, bratovščina sv. rožnega venca v Stari Loki pa leta 1655.

⁹⁷ Za privilegirane oltarje in zgodnje potridentske upodobitve duš v vicah gl. Christine GÖTTLER, »Jede Messe erlöst eine Seele aus dem Fegefeuer«. Der privilegierte Altar und die Anfänge des barocken Fegefeuerbildes in Bologna, *Himmel, Hölle, Fegefeuer* 1994 (op. 5), str. 149–164; gl. tudi Christine GÖTTLER, *Die Kunst des Fegefeuers nach der Reformation. Kirchliche Schenkungen, Ablass und Almosen in Antwerpen und Bologna um 1600*, Mainz 1996 (Berliner Schriften zur Kunst, 7).

Kristusov smrtni boj in njemu posvečene bratovščine

Imaginarij bratovščin Kristusovega smrtnega boja se osredotoča na umiranje samega Božjega Sina, ki je sprejel usodo in grehe smrtnika ter ga s svojim trpljenjem rešil pred večno smrtjo. Kot motiv so mu večkrat pridružene duše v vicah, Žalostna Mati Božja, ki ga spremlja pod križem, pa izjemoma nastopa tudi kot priprošnjica (kot smo videli zgoraj pri obravnavi tega motiva); srečamo jo sicer tudi kot samostojen, a vsebinsko povezan motiv, na primer kot pendant na parnem oltarju. Najpomembnejša združba pod navedenim naslovom na Slovenskem je delovala pri jezuitski cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. Kongregacije na križu umirajočega Jezusa in njegove Žalostne Matere Marije, t. i. bratovščine *Bona Mors*, so namreč razširjali jezuiti, in sicer po zgledu leta 1648 v Rimu ustanovljene kongregacije,⁹⁸ kakor izpostavlja Sanja Cvetnić v razpravi o jezuitskih bratovščinah za srečno smrt na Hrvaškem, kjer jih je po jezuitskih kolegijih in rezidencah delovalo kar osem.⁹⁹

Kongregacija Kristusovega smrtnega boja pri ljubljanskih jezuitih, ustanovljena leta 1660, se je formirala iz starejše, evharistične kongregacije.¹⁰⁰ Sedež je imela pri oltarjih sv. Križa in Žalostne Matere Božje, ki sta bila kot oblikovni in vsebinski par izdelana v letih 1678 in 1680/81 in spadata med najzgodnejše primere ljubljanske altaristike beneške smeri (sl. 23–24).¹⁰¹ Kongregacija je imela tudi precej inventarja, med katerim se na primer omenja srebrna kipa Križanega in Pietà ter več podob s pasijonsko tematiko, današnji čas pa je dočakalo le razpelo iz poznega 17. stoletja. Pisni viri poročajo tudi o aparatu za praznične inscenacije, od katerega ni ostalin. Ohranilo pa se je nekaj grafik, ki vsaj deloma omogočajo vpogled v predstavn in duhovni svet bratovščine. Na manjši podobici, ki jo je v Augsburgu vrezal Philipp Kilian in jo je leta 1678 tiskar Janez Krstnik Mayr odtisnil tudi na seznamu umrlih članov bratovščine, duša v vicah toči solze in dviga pogled ter proseče sklepa roki, angel ob njej pa z desnico opozarja na očiščujoče plamene, medtem ko z levico kaže na kelih in hostijo v nebeški gloriiji (sl. 25).¹⁰² Prizor poudarja pomen evharistije oziroma mašne daritve za lajšanje trpljenja v vicah, v latinščini in nemščini izpisana prošnja pa je naslovljena na Jezusa, ki naj rajnim podari večni mir. Dve grafiki sta večjega formata in skoraj identični, predstavljata pa Križanega z Marijo in sv. Janezom na Kalvariji: prva je iz leta 1730 in ni signirana, drugo je leta 1756 na Dunaju izdelal Thomas Johann Bochacz (sl. 26).¹⁰³ Slednja se od prve razlikuje le v tem, da angelca prestrezata Kristusovo Rešnjo kri v kelih in na prt namesto na prt in pateno. Napisni trak na vrhu križa izraža prošnjo, ki jo je ob pogledu na spominsko podobo obujal vsak član bratovščine, da naj ob smrti Jezus sprejme njegovo dušo. Med podobicami pogrešamo variante z

⁹⁸ Bratovščina je svoj program utemeljila v delih jezuitskih patrov Roberta Bellarmina, Vincenza Carafe in Giovannija Battiste Mannija o umetnosti umiranja oz. dobri smrti, gl. Sanja CVETNIČ, *The Jesuit Bona Mors Confraternities in Croatia, Acta historiae artis Slovenica*, 23/2, 2018, str. 179.

⁹⁹ CVETNIČ 2018 (op. 98), str. 179–193; gl. tudi CVETNIČ 2007 (op. 11), str. 159–165.

¹⁰⁰ Ikonografsko se na evharistično kongregacijo navezujejo frontispic njene matrikule in uvodna bakroreza v bratovščinski knjižici *Myrrhen-Gärtlein*, gl. LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 274–281; OGRIN 2016 (op. 28), str. 70.

¹⁰¹ Blaž RESMAN, *Šentjakobska cerkev v 18. stoletju, Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773). Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1998 (Redovništvo na Slovenskem, 4), str. 196; Blaž RESMAN, *Šentjakobska cerkev v Ljubljani*, Ljubljana 2014 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 217), str. 44.

¹⁰² Primerek podobice in seznama umrlih članov je ohranil Janez Vajkard Valvasor v svoji grafični zbirki (hrani jo Metropolitanska knjižnica v Zagrebu), gl. *Vnderschildliche* 2005 (op. 61), sl. 314 in št. 425b; prim. LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 280, 281.

¹⁰³ Primerek mdr. hrani ZRC SAZU, UIFS; prim. LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 281.

motiviko *Bona Mors*, ki poživlja dediščino istoimenskih jezuitskih bratovščin na Hrvaškem, kjer se na pristopnicah kot priprošnjiki umirajočega pred Križanim skupaj z Marijo pojavljajo tudi nadangel Mihael, sv. Jožef in drugi svetniški zavetniki za srečno smrt (npr. sv. Barbara in sv. Dizma).¹⁰⁴

Motivno bogatejše od (ohranjenih) grafik so bile praznične inscenacije, ki jih je bratovščina postavljala za svoj titularni praznik, da se je ob njih poglobljala v misterij trpečega Odrašenika. Scenerijo so skozi čas spreminjali, središčno pozicijo pa je ohranjal Križani. Letopisi in drugi viri podajajo o tem več podrobnosti. Tako na primer za leto 1711 izvemo, da so Križanega, čigar kri so prestrezali angeli, postavili med črne zavese sredi oltarja, zraven njega Žalostno Mater Božjo, spodaj pa podobo duš v vicah. Leta 1728 so priskrbeli nov oltarni aparat z umetniško upodobljeno Kalvarijo, od koder je Kristusova kri, tekoča iz njegovih ran, krepčala verne duše, upodobljene v spodnjem delu. Leta 1744 se poleg Marije ob Križanem omenja tudi njegov učenec Janez. Zanimivi so bili tudi rekviziti, s katerimi je bratovščina opremljala cerkev na kvatrne petke, ko se je spominjala rajnih članov. Vsebinsko so povezovali Kristusovo trpljenje in smrt z očiščevališčem. Pod stopnice prezbiterija so postavljali žalni oder, na veliki oltar bratovščinsko sliko Križanega z dušami v vicah, na stranske oltarje pa podobe Kristusovega trpljenja. Obisk teh oltarjev je bil pogoj za pridobitev popolnega odpustka, da bi nanj opozorili, pa so na ta dan pred cerkvenimi vrati izobešali podobo Vernih duš. Katafalk so postavljali tudi za vernih duš dan, aparat pa so večkrat spreminjali. Leta 1740 so na primer napravili imeniten oder, ki so ga opirali geniji umrlih, na vrhu propilej je ležal razprt bratovščinski album, sredi odra pa so bile v ječo vic zaprte pobožne duše, nad katerimi sta se dvigala kipa Križanega in Žalostne Matere Božje. Leta 1755 so ječo vic postavili na stopničast podstavek in jo razsvetlili s številnimi lučmi, nad njo so namestili mrtvaško žaro z izpisanim blagrom iz knjige Razodetja (*Blagor mrtvim, ki umirajo v Gospodu* (Raz 14,13)), na vrh pa skupino Križanja. Vse omenjene podobe in scenerije so vizualizirale namen bratovščine, ki je zapisan tudi v njenih knjižicah *Myrrhen-Gärtlein* in *Pomuzh Shivim, Umirejezhim, inu Mertvim*, da naj bi ob spominjanju na pasijon na poseben način častili Kristusa in njegovo žalostno Mater Marijo ter s to pobožnostjo živim bratom in sestram od Boga izprosili dobro smrt, pomagali pa tudi mrtvim, ki trpijo v vicah.¹⁰⁵

Že v drugi polovici 17. stoletja, intenzivneje pa v naslednjem so se bratovščine Kristusovega smrtnega boja razširile tudi po drugih krajih na Slovenskem.¹⁰⁶ Nekaj si jih bomo, predvsem z vidika ohranjene zapuščine, kot *pars pro toto* ogledali v nadaljevanju. Med starejše sodi bratovščina v župnijski cerkvi sv. Marije v Rušah, ustanovljena leta 1674. Njen oltar sv. Križa iz leta 1676 ima, tako kot v ljubljanskem primeru, pendant, posvečen Žalostni Materi Božji,¹⁰⁷ ki je z njim tudi formalno usklajen (sl. 27–28). Nastavek vključuje poznogotski kip Križanega iz beljaško-šentviške delavnice (ok. 1522), ob njem stoječi asistenčni figuri Marije in Janeza Evangelista pa sta iz časa nastanka oltarja.¹⁰⁸ Njuni sloki in razpotegnjeni telesi izhajata iz manierističnega izročila in se izražata z

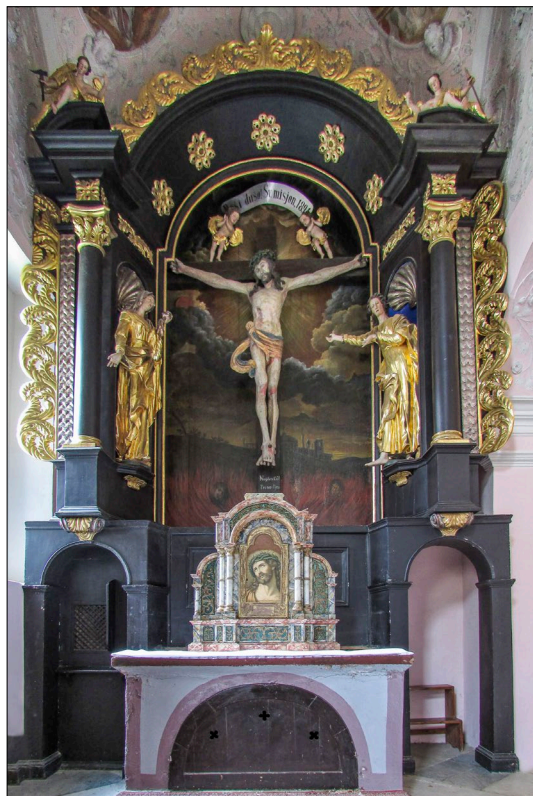
¹⁰⁴ CVETNIČ 2007 (op. 11), str. 164–165; CVETNIČ 2018 (op. 98), str. 179–192, sl. 3, 9–11.

¹⁰⁵ Več o ljubljanski kongregaciji Kristusovega smrtnega boja, njenih rekvizitih in prazničnih inscenacijah LAVRIČ 2010 (op. 2), str. 274–281. Za namen bratovščine gl. OGRIN 2016 (op. 28), str. 72, ki je z opisom njenih knjižnih izdaj predstavil njeno pobožnost, duhovnost in pravila.

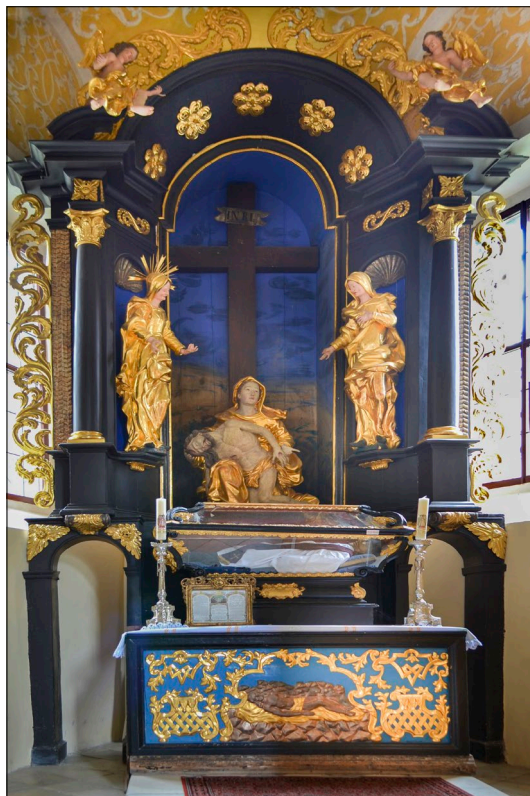
¹⁰⁶ Za seznam bratovščin Kristusovega smrtnega boja na Štajerskem gl. AMBROŽIČ 2014 (op. 43), str. 21–22, za tiste na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem pa Jure VOLČJAK, Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 12–13.

¹⁰⁷ Oltar Žalostne Matere Božje je iz leta 1680, gl. Sergej VRIŠER, *Vodnik po ruških cerkvah*, Ruše 1995, str. 10.

¹⁰⁸ VRIŠER 1992 (op. 55), str. 17, 18; VRIŠER 1995 (op. 107), str. 10; Sergej VRIŠER, Ruše. Umetnostni spomeniki, *Enciklopedija Slovenije*, 10, Ljubljana 1996, str. 359.

27. Oltar sv. Križa, 1676, ž. c. sv. Marije, Ruše

28. Oltar Žalostne Matere Božje, 1680, ž. c. sv. Marije, Ruše

ekspresivno govorico, ki razkriva duševno bolečino. Na oltarni sliki za razpelom se nad Jeruzalemom zbirajo težki črni oblaki, le v zgornjem delu jih osvetlujejo žarki, ki obdajajo umirajočega Jezusa. Spodaj, ob vznožju križa, ki je oprt na tabernakelj, je naslikano brezno z očiščujočimi zublji in dušami v njih.¹⁰⁹ Ruškemu primerljiv je »črni« oltar Kristusovega trpljenja s konca 17. stoletja v nekdanji samostanski cerkvi v Olimju, le da ima Križanega vključenega v oltarno podobo (sl. 29). Na sliki, ki še kaže manieristične slogovne značilnosti, Jezus s svojim trpljenjem in smrtjo na križu odpira pot v večno življenje dušam, ki v vicah pod Golgoti prosijo pomoči z veliko pobožnostjo in zaupanjem. Njihov izraz je naivno prikupen, podobno ljudsko občutje pa preveva tudi angela, ki iz plamenov osvobajata starčka in mladenko in ju z dvignjenim prstom opozarjata na Odrešenika. Dogajanje dramtizirajo temni oblaki, ki zagrinjajo nebo nad veduto »baročnega« Jeruzalema z razkošnimi mestnimi zgradbami. Kvalitetnejša je slika Trpečega Kristusa v atiki, delo ptujskega slikarja Franca Antona Pachmayerja.¹¹⁰ Neposredne zveze oltarja s kako bratovščino doslej ni bilo

¹⁰⁹ Ker sta vidni le dve duši, zbudjata aluzijo na Adama in Evo, ki sta z nepokorščino Bogu povzročila, da je na svet prišla smrt, to pa je premagal Kristus s svojo smrtjo na križu. Seveda pa tudi tu (kakor v op. 63) velja pripomba o predpeklu (limbu), v katerem se praviloma nahajajo starozavezne osebe.

¹¹⁰ CURK 1967 (op. 49), str. 32, ki ob tem omenja tudi freske ob vratih na vzhodni strani, kjer dva angela pomagata duši iz vic, dva pa jo vodita v nebesa. Za slikarja Pachmayerja gl. mdr. Marija MIRKOVIČ, Slika ormoške Sočutne, delo ptujskega slikarja F. A. Pachmayerja, *Ormož skozi stoletja IV* (ur. Peter Pavel Klasinc), Ormož 1993, str. 50–61; Marjeta CIGLENEČKI, Franz Ignaz Count of Inzaghi, Ptuj Parish Archpriest and Dean, and the Veneration of St Victorinus, First Bishop of Poetovio Known by Name, *Acta historiae artis Slovenica*, 24/2, 2019, str. 145, 150, 151, 164.

29. Oltar sv. Križa, konec 17. stoletja,
ž. c. Marijinega vnebovzvetja, Olimje

mogoče ugotoviti, povezuje pa se s pavlinsko duhovnostjo. Sergej Vrišer ga je pogojno pripisal pavlinski rezbarski delavnici.¹¹¹

V cerkvi sv. Andreja na Planini nad Horjulom je bila bratovščina Kristusovega smrtnega boja ustanovljena leta 1704 pod polhograjskim župnikom Andrejem Selciharjem, kot je razvidno iz ohranjenega albuma njenih pokojnih članov, v katerem je kot promotor bratovščine naveden tudi šentjoški subvikar Jakob Uršič.¹¹² Združba naj bi že leta 1704 imela nad dva tisoč članov,¹¹³ vpisom v omenjeni album pa lahko kontinuirano sledimo od leta 1738 do 1785.¹¹⁴ Njeno dejavnost je po sredini 18. stoletja poživila mašna ustanova šentjernejskega župnika, nekdanjega šentjoškega subvikarja Mateja Jeica,¹¹⁵ ki je 30. novembra 1756 volil 300 florintov nemške veljave za 13 maš, ki naj jih pri privilegiranem oltarju sv. Križa¹¹⁶ daruje subvikar iz Šentjošta, in sicer vsak petek v postu in vse dni v oktavi praznika vernih duš.¹¹⁷

¹¹¹ VRIŠER 1992 (op. 55), str. 40, 240; gl. tudi Sergej VRIŠER, Pavlinsko Olimje, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786. Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo* (ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1989, str. 259.

¹¹² ŽA Šentjošt nad Horjulom, *Album Defunctorum Confratrum et Consororum Agoniae Christi Ab anno 1704. Erectae Confraternitatis Sub Adm. Rdo. Domino Andrea Selcihar Parocho loci. In Ecclesia S. Andreae in Planina* (prim. *Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije*, Ljubljana 1975 (Vodniki, 2), Šentjošt nad Horjulom, z datacijo albuma v leta 1738–1818). Ogled sta mi prijazno omogočila g. župnik Franc Kadunc in dr. Silvester Novak. Bratovščinski dokumenti so sicer večinoma zgoreli ob požaru v mežnariji leta 1850, gl. ŽA Šentjošt nad Horjulom, Jakob Cankar, Planina. *Zgodovinske beležke* (tipkopis), str. 48.

¹¹³ Tone KOŠIR, Alojz DEMŠAR, Petra LEBEN-SELJAK, *Dediščina župnije Šentjošt. Ljudje, domačije in znamenitosti*, Šentjošt 2013, str. 78.

¹¹⁴ Vpis prvih 27 članov ni datiran (med njimi je bila tudi oseba, ki je umrla pred 27 leti). Člani so bili doma iz ožje in širše okolice (vse do Škofje Loke, Vrhnike, Ljubljane itd.). Vpisovali so jih na šesto nedeljo po veliki noči, prvo nedeljo v septembru in na praznik sv. Andreja, včasih pa tudi ob drugih priložnostih (npr. na nedeljo posvetitve cerkve, na prvo nedeljo po prazniku sv. Egidija, po prazniku povišanja sv. Križa, po prazniku Marijinega rojstva). Leta 1755 so mdr. vpisali dva člana, ki sta 27. aprila pod Šmarno goro utonila skupaj z večjo skupino romarjev, ki so se vračali s Skaručne.

¹¹⁵ Umrl je v Šentjerneju 9. aprila 1757, gl. NŠAL, ŽA Šentjernej, *Matične knjige, M 1747–1759*, fol. 76v, in ŽA Šentjošt nad Horjulom, *Album Defunctorum*. Za njegovo župnikovanje v Šentjerneju gl. Blaž OTRIN, Julijana VISOČNIK, *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823*, Ljubljana 2021 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 43), str. 165.

¹¹⁶ Za listino, s katero je papež Klemen XII. 8. junija 1739 podelil popolni odpustek rajnim članom bratovščine, za katere se ob petkih in v oktavi praznika vernih duš daruje maša pri privilegiranem bratovščinskem oltarju sv. Križa, gl. ČIPIČ REHAR 2018 (op. 73), str. 44, regist št. 30.

¹¹⁷ Za določila oporočitelja gl. ŽA Šentjošt nad Horjulom, *Album Defunctorum*; prim. Jože MAČEK, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Ljubljana 2005, str. 527.

Bratovščina je bila obdarovana z odpustki; popolnega so člani lahko prejeli na njihov glavni praznik, tj. na praznik povišanja sv. Križa (14. septembra).¹¹⁸

Oltar sv. Križa je bil morda postavljen že ob ustanovitvi bratovščine, verjetneje pa tja do leta 1728, ko so vanj položili križevu relikvijo.¹¹⁹ Današnji nastavek je poznejši, datiran v leto 1864, ohranja pa starejše elemente, zlasti umetniško ekspresivno osrednjo kiparsko skupino,¹²⁰ ki je dopolnjena z nekaj okornimi rezbarijami iz 19. stoletja, od katerih zbujata pozornost skupini vernih duš v plamenih vic (sl. 30)¹²¹ ob tabernaklju (v njem hranijo relikvijo).¹²² Umirajočega Jezusa spremljajo trije angelci s kelihii, v katere prestrezajo sveto Rešnjo kri, tekočo iz njegovih rok in nog. Tokrat ob vznožju križa kleči Marija Magdalena, medtem ko Mati Božja in sv. Janez Evangelist stojita ob niši na posebnih podstavkih ter z gibi izražata duševno bolečino in sočutje. Asistenčne figure so s polikromacijo ob predelavi nastavka precej izgubile na svoji izraznosti. Dogodek Jezusovega trpljenja in smrti zaključuje besedilo *Dopolnjeno je / Janez 19,30* v kartuši na vrhu niše, nad katero se prikazujeta sveti Duh in Bog Oče z razprostrtimi rokami. Pendant Križevemu oltarju je oltar Žalostne Matere Božje iz leta 1717, ki je do srede 19. stoletja stal ob slavoloku.¹²³

Baročna bratovščina je s smrtjo zadnje članice leta 1818 presahnila,¹²⁴ pasijonska pobožnost na Planini pa je še naprej živela in se izkazovala tudi z novimi umetnostnimi naročili, med katerimi izstopajo table Jezusovega trpljenjskega pota (Matija Bradaška, 1879), ki skupaj s Križanim na nekdanjem bratovščinskem oltarju sestavljajo pet skrivnosti žalostnega dela rožnega venca.¹²⁵

¹¹⁸ Delni odpustek so člani lahko prejeli na šesto nedeljo po veliki noči, na prvo nedeljo v septembru, na god sv. Brikcija (13. novembra) in na god sv. Andreja (30. novembra), gl. ŽA Šentjošt nad Horjulom, Jakob Cankar, Planina. Zgodovinske beležke (tipkopis), str. 25–28, 30–31, 43, 47–48.

¹¹⁹ Marijan MAROLT, *Dekanija Vrhnika. Topografski opis*, Ljubljana 1929, str. 205–206, z opozorilom na zapis v župnijski matrikuli (iz leta 1758), po katerem naj bi bila relikvija položena v oltar že leta 1704; prim. KOŠIR, DEMŠAR, LEBEN-SELJAK 2013 (op. 113), str. 77, 78. Darovalec relikvije leta 1728 ni mogel biti ljubljanski stolni dekan Janez Anton Dolničar, ampak gre očitno za njegovega nečaka Jožefa Antona Dolničarja.

¹²⁰ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, XCI, 21. 4. 1914; MAROLT 1929 (op. 119), str. 205–206, z neargumentirano trditvijo, da so kipi delo iste roke kot tisti na oltarju Žalostne Matere Božje; KOŠIR, DEMŠAR, LEBEN-SELJAK 2013 (op. 113), str. 75–78, z navedkom iz kronike in drugih zabeležk, da je oltar sv. Križa leta 1865 obnovil podobar Tavčar iz Idrije za 226 goldinarjev.

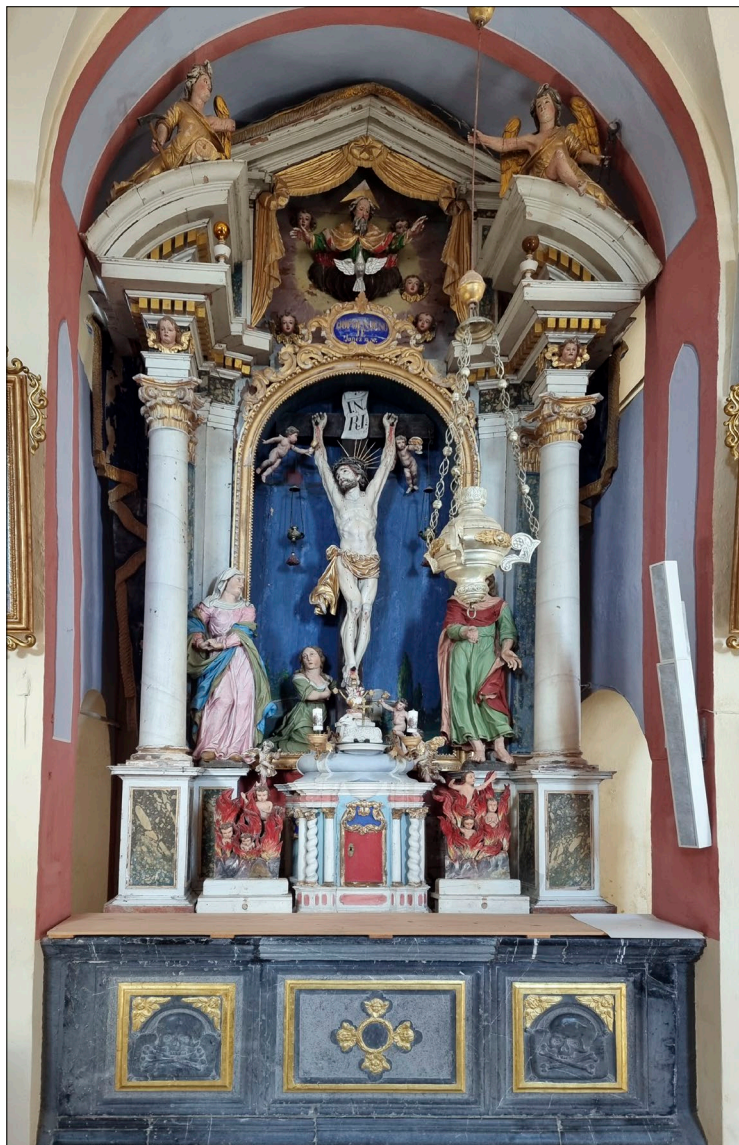
¹²¹ Podobni skupini duš v vicah ob vznožju Križanega srečamo npr. tudi v Gornjem Logatcu na oltarju sv. Križa, gl. Simona KERMAVNAR, Blaž RESMAN, Helena SERAŽIN, *Upravna enota Logatec. Občina Logatec*, Ljubljana 2014 (Umetnostna topografija Slovenije), str. 158, 234, sl. 177–178. V obeh primerih sta skupini ločeni po spolu, le da gornjelogaški predstavljata odrasle, planinski pa »otroške« figure.

¹²² ŽA Šentjošt nad Horjulom, Jakob Cankar, Planina. Zgodovinske beležke (tipkopis), str. 46.

¹²³ ŽA Šentjošt nad Horjulom, Jakob Cankar, Planina. Zgodovinske beležke (tipkopis), str. 44. Oltar je bil prenovljen leta 1880.

¹²⁴ *Šematizem Ljubljanske nadškofije v letu mednarodnega priznanja samostojne Slovenije*, Ljubljana 1993, str. 248, navaja bratovščino Jezusovega smrtnega boja med tistimi, ki so bile zatrte po letu 1941.

¹²⁵ Med pasijonski pobožnosti namenjenimi predmeti iz poznega 19. stoletja je treba poleg Bradaškovih tabel Jezusovega trpljenja (v cerkvi je poleg teh izobešen tudi običajen križev pot s štirinajstimi postajami, delo Matije Bradaška iz 1904) omeniti tudi skupino *Ecce Homo* (Jernej Trnovc 1879), križ z *Arma Christi* (Jernej Trnovc 1878) in neohranjeno veliko bandero, ki je poleg patrona cerkve prikazovalo tudi »bridko martro«, gl. ŽA Šentjošt nad Horjulom, Jakob Cankar, Planina. Zgodovinske beležke (tipkopis), str. 48–50.

30. Oltar sv. Križa, p. c. sv. Andreja, Planina nad Horjulom

Z zanimivo zgodovino in umetnostno dediščino izstopa bratovščina Kristusovega smrtnega boja, ki je delovala v župnijski cerkvi sv. Erazma v Soteski. Po podatkih v popisu bratovščin iz leta 1773 je bila ustanovljena leta 1736,¹²⁶ ko ji je papež Klemen XII. podelil odpustke pod običajnimi pogoji,¹²⁷ njen namen pa je bil pripomoči ljudem k pobožnosti in posvečevanju. Ustanovo rednih maš, ki so se morale ob petkih brati za njene pokojne člane, je leta 1759 napravil novomeški

¹²⁶ Ana LAVRIČ, Bratovščine na Kranjskem leta 1773, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 37/1, 2014, str. 126.

¹²⁷ NŠAL, Župnije, Novo mesto Kapitelj, fasc. 226/a, listina, izdana v Rimu 27. julij 1736; BARAGA 1995 (op. 13), str. 580; ČIPIČ REHAR 2018 (op. 73), str. 36, regist št. 8. Že pred ustanovitvijo bratovščine, v času Tomaža Juraja, župnika v Soteski v letih 1708–1733, je upravnik Soteske Janez Perger v oporoki zapustil 100 gld za mašno ustanovo, in sicer 12 letnih maš v čast Jezusove smrti na križu za tolažbo svoji duši, gl. BARAGA 1995 (op. 13), str. 330; MAČEK 2005 (op. 117), str. 420, 422. Za Pergerjevo ustanovo gl. tudi NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760.

kanonik Janez Krstnik Zupan¹²⁸ in v ta namen določil 600 goldinarjev nemške veljave.¹²⁹ Osrednja pobožnost bratovščine je bila združena s tridnevnimi ignacijanskimi duhovnimi vajami, ki jih je leta 1752 ustanovil grof Frančišek Karel Liechtenberg in so potekale od četrтка po četrti postni (*laetare*) nedelji do jutra pete postne, t. i. pasijonske oz. tihe nedelje.¹³⁰ Na ta način je bila bratovščina duhovno povezana z najpomembnejšo združbo tega naslova na Kranjskem, tj. z ljubljansko jezuitsko kongregacijo Kristusovega smrtnega boja. Osredotočala se je na uro Jezusove agonije na križu, v katero je po Janezovem evangeliju prišel Sin človekov, da bi s popolno pokorščino in s svojo žrtvijo za grehe vsega sveta spravil ljudi z Bogom in poveličal Očetovo ime (prim. Jn 12,23.27-28). Sicer pa je bil, kot pravi ustanovni dokument, splošni namen ignacijanskih eksercij ta, da bi duše spoznale svoj izvor in namen ter se, potem ko bi se očistile pregreh, okrašene s krepostmi združevale z Bogom, ko bi ga slavile in povelečevale.¹³¹ Liechtenbergova ustanova je bila namenjena tudi vzdrževanju spovednikov ob štirih bratovščinskih praznikih: na prvo predpostno nedeljo (*quingagesima*), na tiho nedeljo (*passionis*), na šesto nedeljo po veliki noči (*exaudi*) in na prvo nedeljo po prazniku vseh svetnikov.¹³²

31. Oltar Kristusovega smrtnega boja, ž. c. sv. Erazma, Soteska

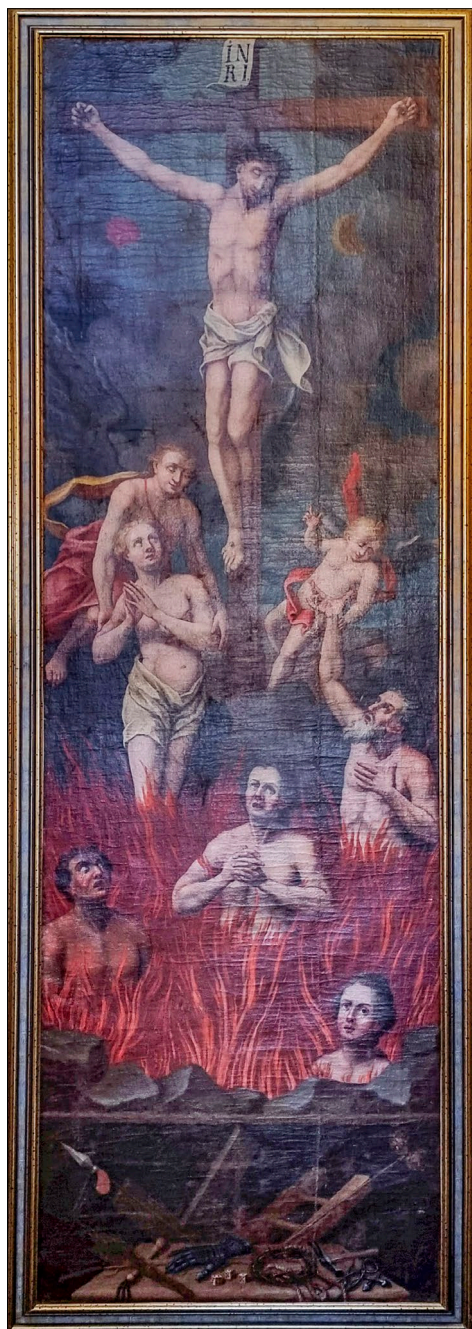
¹²⁸ Novomeški kanonik je bil od leta 1757, gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2019 (op. 52), str. 32.

¹²⁹ Zupan, nekdanji župnik in beneficiat pri Sv. Erazmu v Soteski, novomeški kanonik od leta 1757 (gl. ŽNIDARŠIČ GOLEC 2019 (op. 52), str. 32), je ustanovi namenil obligacijo iz leta 1746 v vrednosti 600 gld nemške veljave, ob tem pa bratovščini naložil več obveznosti, in sicer: da je vstop vanjo zastoj, da se za pokojne člane vsak petek bere maša pri bratovščinskem oltarju, za žive člane pa prosi »pro gratia finali«, da se na vse štiri kvatrne nedelje postavi mrtvaški oder (*castrum doloris*), moli in zapoje »libere« ter opravi maša »pro gratia finali«, da se na nedeljo pred vsemi svetimi bere maša za žive in mrtve dobrotnike soteske cerkve, da je za vseh 56 maš določenih 16 gld 48 kr od obresti, ki jih bo do svoje smrti dobival ustanovitelj, preostanek pa župnik za štiri pete »libere« in pomožni spovedniki pri bratovščinskih pobožnostih. Listina je bila izdana v Ljubljani, 19. aprila 1759, gl. BARAGA 1995 (op. 13), str. 226, regist št. 503. Prepis mašne ustanove se nahaja v NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760; prim. tudi MAČEK 2005 (op. 117), str. 421–422, z navedkom, da je *Todangstbruderschaft* utemeljil Zupan leta 1741. Po ukinitvi bratovščin leta 1783 je mašna obligacija ostala še naprej v veljavi.

¹³⁰ Ustanovo ignacijanskih duhovnih vaj v cerkvi sv. Erazma v Soteski je napravil Frančišek Karel grof Liechtenberg leta 1752, gl. BARAGA 1995 (op. 13), str. 216, regist št. 482, z razlago, da je bila ustanova mišljena kot pomoč duhovniku, da opravi vsakoletne duhovne vaje. Za ustanovo gl. tudi BARAGA 1995 (op. 13), str. 222, regist št. 497, str. 331; MAČEK 2005 (op. 117), str. 421, 422. Gl. tudi NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760. Člani grofovske rodbine Liechtenberg so se šolali pri ljubljanskih jezuitih, gl. Ana LAVRIČ, Sv. Janez Nepomuk na odru ljubljanskega jezuitskega gledališča, *Liturgia Theologia prima. Zbornik ob osemdesetletnici profesorja Marijana Smolika* (ur. Rafko Valenčič, Slavko Krajnc, Jože Faganel), Ljubljana 2008, str. 442.

¹³¹ Povzeto po prepisih ustanovnih dokumentov v NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760.

¹³² NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760.

Za ohranitev spomina na ustanovnika je morala bratovščina poskrbeti, da sta se ob navedenih dneh brali po dve maši za rodbino Liechtenberg, k izpolnitvi te dolžnosti pa se je (tudi v imenu svojih naslednikov) obvezal takratni soteški župnik Janez Krstnik Zupan.¹³³ Po zatrtju bratovščine leta 1783 so z ukinitvijo njenih obredov prenehale tudi duhovne vaje, ki so bile z njimi tesno povezane, v državni sklad pa so prešla tudi sredstva, namenjena prehrani spovednikov, ki so prihajali na bratovščinska praznovanja.¹³⁴

Prvi oltar *Agoniae Domini* se omenja v vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa leta 1753, a ga ob njegovem obisku čez štiri leta ni bilo več, pač pa je bila bratovščina začasno pridružena oltarju sv. Valentina na listni strani cerkve.¹³⁵ Do Attemsove vizitacije leta 1763 je bratovščina dobila nov oltar, ki je bil postavljen v prizidani kapeli.¹³⁶ V današnjem stanju je zaradi ljudsko robotih figur in nekaterih očitno mlajših elementov, zlasti plitvega apliciranega ornamenta, časovno težko opredeljiv (sl. 31).¹³⁷ Nastavek, oprt na dva vita stebra, ima lahko tno dekorativno arhitekturo, ki se v atiki zaključuje z vencem oblakov, ob straneh pa s preslegastima kriloma. Ikonografsko združuje ožjo skupino Križanja v osrednji niši z razbojnikoma ob straneh, z Bogom Očetom in sv. Duhom v atiki in z Božjim grobom pod menzo. Umetnostno izrazitejša je na steni ob oltarju obešena ozka in visoka baročna slika Križanega z dušami v vica, ki priteguje pozornost že zaradi

32. Križani z dušami v vica, tretja četrtina 18. stoletja, ž. c. sv. Erazma, Soteska

¹³³ NŠAL, ŽA Soteska, fasc. 2, Razne knjige, Inventar 1760.

¹³⁴ MAČEK 2005 (op. 117), str. 422, z navedkom, da je fiskalni urad za Liechtenbergovo ustanovo duhovnih vaj, ki je bila povezana z bratovščinskimi obredi, presodil, da ima bolj značaj bratovščine.

¹³⁵ Jure VOLČJAK, *Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiaconatov goriške nadškofije 1752–1757*, Ljubljana 2022 (v tisku). Podatek mi je prijazno posredoval dr. Jure Volčjak.

¹³⁶ Archivio storico diocesano di Gorizia (IT ASDG), Archivio della Curia Arcivescovile di Gorizia (ACAG), Visite pastorali, Attems, 1/14, p. 115. Podatek mi je prijazno posredoval dr. Jure Volčjak.

¹³⁷ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, XCI, 12. 11. 1913, z zabeležko: *Juž. str. oltar iz sr. oz. nekoliko po tej 19. stol. Lepo delo tiste smeri kot gl. oltar v Vinjem vrhu pri Semiču.*

nenavadnega formata,¹³⁸ s katerim se, kar zadeva višino, prilagaja talnemu in venčnemu zidcu bratovščinske kapele in naj bi torej nastala po njeni dograditvi (sl. 32). Na ta čas kaže tudi slogovno, kar je mogoče povezati zlasti z Zupanovo ustanovo, ki je očitno dala bratovščini nov zagon. France Stele je ob platnu pomislil na slikarja Franca Antona Nierenbergerja,¹³⁹ čigar slogu se približujejo nekateri obrazni tipi. Motiv, ki Križanega povezuje z rajnimi, je izrazito bratovščinski. Podnožje križa namreč sega do vic, kjer se v plamenih očiščujejo duše, h katerim se spuščata angela. Večji dviga iz ognja že očiščeno dušo, manjši usmerja k Odrašeniku bradato dušo, ki se bliža rešitvi, tri druge pa s solznimi očmi prosijo pomoči. Spodnji del slike je kompozicijsko ločena enota z rojdi Kristusovega mučenja, ki še dodatno opozarjajo na ceno človekovega odrešenja (prim. 1 Kor 6,20):¹⁴⁰ na mizi in ob njej so razpostavljeni bruno križa, lestev, sulica, sulica z nataknjeno gobo, šibje, trs, bič, rokavica (roka), kocke, trnjeva krona, vrv, kladivo, klešče in žebli.

Arma Christi je motiv, ki ga je opazno poudarila tudi bratovščina Kristusovega smrtnega boja v župnijski (zdaj stolni) cerkvi sv. Janeza Krstnika v Mariboru. Ustanovljena in potrjena je bila leta 1728 in se večkrat omenja v vizitacijskih poročilih.¹⁴¹ Kakšen je bil njen prvotni oltar, ni znano, velike umetnostne ambicije pa je pokazala z naročilom novega nastavka, ki ga je leta 1775 izdelal kipar Jožef Holzinger in spada med največje baročne mojstrovine na Slovenskem (sl. 33). Sergej Vrišer ga ocenjuje kot eno najizvirnejših in umetniško najbolj dovršenih stvaritev. Čeprav sta njegova arhitektura in ornamentika že skoraj povsem klasicistični, preveva oltar baročno razpoloženje. Središče kompozicije je križ s Križanim, od katerega se na vse strani širijo dolgi žarki, ob njem pa med kaneliranimi stebri stojita Marija in sv. Janez Evangelist. Njuni vitki figuri z gibi in izrazom izpovedujeta bolečino in sočutje s trpečim Odrašenikom, notranje razpoloženje pa poudarja tudi njuna razgibana draperija.¹⁴² Žalosti se pridružujeta putta pod križem; levi je nekdanj držal sulico, desni, ki si otira solze, pa trs z gobo. V atiki Bog Oče v spremstvu angelcev sprejema Sinovo pravno daritev za človeštvo, na volutah sedeča angelska mladeniča pa s kretnjami – eden kaže na Očeta, drugi na Sina – igrata vlogo interpretov odrešitvenega dogodka. Motiva na tabernaklju (Srečanje Abrahama in Melkizedeka ter Nabiranje mane v puščavi) predstavljata predpodobi evharistije, pasijonska tematika pa se nadaljuje na medaljonih z *Arma Christi*, ki visita na steni ob oltarju. Na levem so kot relief aplicirani trnova krona, trs, bič, vrv, steber bičanja in rabljeva rokavica, na desnem

¹³⁸ Format slike spominja na pokonci postavljen antependij. Sliko je pred nekaj leti obnovila konservatorica-restavratorka Jasna Radšel.

¹³⁹ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXII, 5. 11. 1934, z zabeležko: *Soteska, ž. c. sv. Erazma. V juž. stran. kapeli slika Križani nad dušami v vicah. Precej groba slikarija sr. 18. stol. Po obrazih posebno v očeh Metzingerjev odsev. Nierenberger? Spodaj miza z mučili Jezusovimi, podobno kot na sliki žal. M.B. pri sv. Florijanu v Ljubljani.*

¹⁴⁰ Apostol Pavel pravi: »/ ... / saj ste bili odkupljeni za visoko ceno.« (1 Kor 6,20). Apostol Peter (1 Pt 1,18-19) pa opominja: »Saj veste, da vas iz vašega praznega življenja, ki ste ga podedovali od očetov, niso odkupile minljive reči, srebro ali zlato, ampak dragocena kri Kristusa, brezhibnega in brezmadežnega jagnjeta.«

¹⁴¹ NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Maribor; šk. 15/9, Visitatio Parochiae Marburgensis 1755, s podatkom, da je bil oltar sv. Križa privilegirani ob petkih in v oktavi praznika vernih duš; AMBROŽIČ 2014 (op. 43), str. 21; AMBROŽIČ 2015 (op. 43), str. 46.

¹⁴² VRIŠER 1992 (op. 55), str. 147 (z repr.), 148–149, 155–156; Sergej VRIŠER, *Maribor. Po poteh stare umetnosti*, Maribor 1993, str. 24; Sergej VRIŠER, *Jožef Holzinger*, Maribor 1997, str. 22; Polona VIDMAR, *Liturgična oprema mariborske stolnice, Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor* (ur. Stanko Lipovšek), Maribor 2009, str. 245–246, z navedbo literature; Boštjan ROŠKAR, *Figura, ornamentika in oltarna arhitektura v kiparstvu Jožefa Holzingerja (1735–1797)*, Maribor 2021 (tipkopis doktorske disertacije), str. 70, 160–161, 193, 198, 338–340. Križani je starejši in naj bi nekoč stal na pokopališču pri stolnici, gl. VIDMAR 2009 (op. 142), str. 245.

33. Jožef Holzinger: oltar sv. Križa, 1775, stolna c. sv. Janeza Krstnika, Maribor

pa trije žebli, bič, šibje, vrv, kleščice, kladivo, petelin in kocke.¹⁴³ Mučilna orodja, ob katerih so člani bratovščine mogli bolj poglobljeno premišljevati o Jezusovem trpljenju, so kompoziciji dodana na izviren način, kar oltar tudi v tem oziru izvzema iz povprečja. Sicer pa je po ikonografski plati značilen primer Križevih oltarjev, ki likovno ne izpostavljajo duš v vicah.

Pasijonske bratovščine so pri svojih oltarjih tu in tam odstopile od svojega osnovnega vzorca, kot smo videli že v Kališah, kjer smo se srečali s tipom Marije Priprošnjice (gl. sl. 14), izjemoma pa so izbrale tudi kak drug motiv. Tako se je na primer zgodilo v podružnični cerkvi sv. Križa na Križni gori nad Ložem, kjer se bratovščina Kristusovega smrtnega boja in Žalostne Matere Božje prvič omenja leta 1743, delovala pa naj bi že pred tem.¹⁴⁴ Po barokizaciji cerkvene stavbe in opreme, za katero je v tretji četrtini 18. stoletja poskrbel starotrški župnik Andrej Telban, je imela sedež pri levem slavoločnem oltarju, ki ga je s sliko *Angel tolaži Jezusa na Oljski gori* leta 1763 opremil Fortunat

¹⁴³ VIDMAR 2009 (op. 142), str. 236 (z repr.), 245–246.

¹⁴⁴ Janez KEBE, *Križna gora nad Ložem. Opis božje poti in njene znamenitosti*, Stari trg pri Ložu 1987, str. 25; prim. LAVRIČ 2014 (op. 126), str. 129, z letnico 1743 kot letom ustanovitve.

34. Fortunat Bergant: *Angel tolaži Jezusa na Oljski gori*, oltarna slika bratovščine Kristusovega smrtnega boja na Križni gori nad Ložem, 1763, župnijski urad Stari trg pri Ložu

Bergant (sl. 34).¹⁴⁵ Bratovščina se je tokrat odločila za motiv Jezusove agonije v vrtu Getsemani in ne njegove agonije na križu, ki jo je Bergant naslikal za veliki oltar, medtem ko se je na družbini podobici prezentirala z običajno skupino Križanja. Skupina je postavljena v domačo krajino, na Križno goro, na katero od Sv. Ane vodi pot s petimi postajami (križi) skrivnosti žalostnega dela rožnega venca.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Anica CEVC, *Fortunat Bergant 1721–1769*, Narodna galerija, Ljubljana 1951, str. 45, kat. št. 38; Ferdinand ŠERBELJ, *Angel tolaži Jezusa na Oljski gori*, 1763, *Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021, str. 174, kat. št. 16. Slika (kopija) je danes pomotoma nameščena v desnem slavoločnem oltarju; gl. tudi Ferdinand ŠERBELJ, *Križani s sv. Marijo Magdaleno*, 1763, *Fortunat Bergant 2021* (op. 145), str. 170–172, kat. št. 15. Fotografijo Bergantove slike mi je prijazno posredoval dr. Damjan Prelovšek.

¹⁴⁶ Več o podobici in bratovščini KEBE 1987 (op. 144), str. 23–25; prim. LOZAR ŠTAMCAR 1990 (op. 92), str. 80.

Sv. Trojica in duše v vicah

Pri zgoraj opisanih upodobitvah je v kompozicijo namesto samega Kristusa večkrat vključena celotna sv. Trojica, opozoriti pa moramo tudi na takšne, kjer ta skupaj z vernimi dušami nastopa kot samostojen motiv. Zanimiv primer hrani starotrška podružnična cerkev sv. Fabijana in Boštjana v Predgradu (sl. 35).¹⁴⁷ Slika *Sveta Trojica z dušami v vicah*¹⁴⁸ visi v zakristiji in je nekdanj verjetno pripadala kaki bratovščini, morda tisti, ki je bila v bližnji župnijski cerkvi sv. Križa v Starem trgu ob Kolpi ustanovljena leta 1708 pod imenom Kristusovega smrtnega boja.¹⁴⁹ Gre za nekoliko prilagojeno kopijo slike Guida Renija v rimski cerkvi SS. Trinità dei Pellegrini, posneto po prevodni grafiki.¹⁵⁰ Bog Oče, sveti Duh in Križani so postavljeni »navpično«, v središčno os slike. V zgornjem delu jih obdaja venec angelov, ki ni viden v celoti, ker je bilo platno obrezano, prav tako zaradi obreze manjka delček zemeljske oble, v katero je zasajen križ. Medtem ko se je umetnik v večjem delu zvesto držal predloge, pa je ob Kristusu klečeča adoranta zaradi namembnosti slike nadomestil z dušami v vicah, ki so posledično razdeljene v dve ločeni skupini (ne da bi bile pri tem ločene po spolu). Naslikane so naivneje od drugih figur in so mogoče tudi zato emocionalno poenostavljene, tako da se kljub plamenečemu ognju zdijo vse enako vesele.

Drugačno, običajno svetotrojiško skupino pa najdemo na banderski sliki, ki je bila, kot se zdi zelo verjetno, last bratovščine svete Trojice v ljubljanski stolnici,¹⁵¹ zdaj pa jo hrani Narodni muzej Slovenije (sl. 36).¹⁵² Po obraznem tipu figur in nekaterih detajlih (npr. poudarjeni ključnici) spominja

35. Sv. Trojica z dušami v vicah,
p. c. sv. Fabijana in Boštjana, Predgrad

¹⁴⁷ Slika je objavljena v: Blaž RESMAN, Helena SERAŽIN, *Upravna enota Kočevje. Občine Kočevje, Kostel in Osilnica*, Ljubljana 2010 (Umetnostna topografija Slovenije), str. 309.

¹⁴⁸ RESMAN, SERAŽIN 2010 (op. 147), str. 305. Lep primer sv. Trojice kot Prestola milosti je slika, ki jo je Valentin Metzinger leta 1734 ali 1735 naredil za frančiškane v Samoboru. CEVC 2000 (op. 45), str. 124, 125 (z repr.), kat. št. 91, razlaga, da je slikar motiv povezal z odrešenjsko mislijo tako, da je ob vznožju križa odprl pogled na duše v vicah.

¹⁴⁹ LAVRIČ 2014 (op. 126), str. 125.

¹⁵⁰ Sliko sta v grafični medij prenesla mdr. Robert van Audenaerde in Nicolas Dorigny.

¹⁵¹ Stara cehovska bratovščina sv. Trojice je bila ponovno ustanovljena oz. potrjena leta 1688. Več o njej LAVRIČ 2011 (op. 45), str. 301–303.

¹⁵² Sliko hrani Narodni muzej Slovenije pod inv. št. N 5593. Pridobljena je bila leta 1926 od Mateja Sternena, ta pa jo je kupil od ljubljanskega starinarja, gl. Jasna HORVAT, Mateja KOS, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev, 10), str. 90, št. 120; LAVRIČ 2013 (op. 27), str. 29–30 (z repr.).

36. Sv. Trojica z dušami v vicah, bandero bratovščine sv. Trojice v ljubljanski stolni c. sv. Miklavža, 1774, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

na Antona Cebeja. Označujeta jo napis *Der H: Dreyfaltigkeit Bruderschaft* in letnica 1774. V ovalnem ornamentalnem okvirju sedita na zemeljski obli (z majhnim križem na vrhu aludira na vladarsko jabolko) Bog Oče in Bog Sin, sredi med njima, tik nad Očetovim žezlom, pa lebdi Bog sveti Duh. V spodnjem delu zemlje se odpira brezno z ognjenimi plameni in tremi dušami, ki se proseče ozirajo navzgor. Upodobitev vic izraža skrb bratovščine za njene rajne člane. Svetotrojiška skupina je blizu kipu, ki se nahaja v ljubljanskem semenišču in je bil s precejšnjo verjetnostjo prepoznani za procesijski znak stolnične bratovščine.¹⁵³

Bratovščine Jezusa, Marije in Jožefa za duše v vicah

Dušam v vicah so bile posebej namenjene tudi bratovščine sv. Družine, tj. Jezusa, Marije in Jožefa, večkrat imenovane samo po Jožefu, zavetniku za srečno smrt, ker je umrl v njuni navzočnosti.¹⁵⁴

¹⁵³ LAVRIČ 2011 (op. 45), str. 302, 303 (z repr.).

¹⁵⁴ Za bratovščine sv. Jožefa gl. mdr. Ana LAVRIČ, Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58/2, 2010, str. 389–395; LAVRIČ 2013 (op. 27), str. 36–37; Ana LAVRIČ, Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 54–58.

Za prejem te poslednje milosti so člani bratovščin vsak dan molili,¹⁵⁵ za duše rajnih pa opravljali tudi dobra dela. Na to naj bi jih opominjala njihova bratovščinska pristopnica, na kateri je bila upodobljena sv. Družina, v nekaterih primerih razširjena s prizorom umiranja oziroma srečne smrti ali z motivom vic, kot kažeta npr. grafiki bratovščin, delujočih v Kamniku in Godoviču.

Kamniška bratovščina Jezusa, Marije in Jožefa oziroma sv. Družine je še posebej interesantna zaradi izjemne simbolike srca: ob njenih praznikih so namreč v skladu s praznično vsebino na oltar izpostavljali bodisi »veselo srce« (*cor gaudiosum*) bodisi »žalostno srce« (*cor dolorosum*) in ob tem molili litanije v čast sv. Jožefu ali pa litanije sedmerih Marijinih žalosti oziroma za verne rajne.¹⁵⁶ Ponazoritev čustev s srcem lahko z veliko verjetnostjo povežemo z vplivom klariške bratovščine Srca Marijinega v bližnjih Mekinjah. Ko je ta leta 1719 začela delovati v tamkajšnji redovni cerkvi kot prva na Kranjskem (domnevno celo kot prva na Slovenskem), je postala žarišče češčenja Marijinega srca, ki je bilo na mekinjskih podobah tudi fizično predstavljeno.¹⁵⁷ Kako sta izgledali omenjeni srca kamniške bratovščine, ne vemo, likovno pa nam ju približa bratovščinska pristopnica, katere izvod hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (sl. 37). Na njej je upodobljeno srce kot organ, v katerem stoji na oblakih svetlobo izžarevajoča sv. Družina. Srce obdajajo trije angelski krilatci, dva pa se spuščata k dušam v vicah – eden jim prihaja na pomoč z rožnim vencem – ki so prikazane v spodnjem delu grafike. Napis nad srcem sporoča, da je bratovščino pod varstvom Jezusa, Marije in Jožefa za rešitev duš iz vic v župnijski cerkvi na Šutni v Kamniku potrdil in bogato obdaril z odpustki papež Klemen XII. leta 1731.¹⁵⁸ Na spodnjem robu podobice pa je zapisana zaobljuba

37. Sv. Družina z dušami v vicah, pristopnica bratovščine Jezusa, Marije in Jožefa v ž. c. Marijinega brezmadežnega spočetja v Kamniku, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

¹⁵⁵ Namen »pro finali gratia obtinenda« je zapisan v vpisni knjigi ihanske bratovščine, gl. NŠAL, ŽA Ihan, Razne knjige, št. 2, Urbar bratovščine sv. Družine (*Vrbarium Confraternitatis SS: nominum JESU, MARIAE ac JOSEPH*) 1719–1740. Mošenjska pa je molitev za srečno smrt izrecno navedla kot dolžnost svojih članov, gl. LAVRIČ 2013 (op. 27), str. 37.

¹⁵⁶ Ana LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 12–13.

¹⁵⁷ LAVRIČ 2020 (op. 154), str. 42.

¹⁵⁸ NUK, Zbirka podobice. Napis se glasi: *Schildt der Bruderschaft / unter dem Schutz Iesu, Mariae, und Joseph / Zur Erlösung der lieben Seelen des Fegfeyers / Mit genehmhaltung der hohen Geistl: Obrigkeit / In der Statt Stain Pfarr*

pristopnika, da bo vernim dušam te bratovščine daroval zasluženja za vsa svoja dela določenega dne v tednu do konca življenja.¹⁵⁹

Ustanovitev bratovščine »na čast sv. Družini in za duše v vicah« pri Sv. Urbani v Godoviču je bila povezana z usodo župnijske cerkve, ki je v letih 1737 in 1749 pogorela in se nato 1753 podrla, ob tem pa pokopala pod seboj pet delavcev. Ko so farani leta 1755 zgradili novo cerkev, so ob njeni posvetitvi začeli vpisovati člane v novoustanovljeno bratovščino. Do leta 1791 se jih je vanjo vključilo okoli osemsto, od tega sedemnajst duhovnikov. Njen namen so pojasnjevala bratovščinska pravila, in sicer, da želi »s posebnim češčenjem sv. Družine in posnemanjem njenih čednosti sprostiti si njeno varstvo in srečno zadnjo uro«. ¹⁶⁰ Popolni odpustek dušam rajnih članov bratovščine je 28. februarja 1755 podelil papež Benedikt XIV.¹⁶¹ Bratovščinska pristopnica, mlajša od kamniške, se ne izraža s simboliko srca, temveč se likovno zgleduje predvsem po škapulirskih in rožnovenskih bratovščinah (sl. 38).¹⁶² Njen osrednji

38. Sv. Družina z umirajočim in dušami v vicah, pristopnica bratovščine Jezusa, Marije in Jožefa v ž. c. sv. Urbana v Godoviču, Semeniška knjižnica, Ljubljana

motiv povezuje zemeljsko sv. Trojico, tj. Jezusa, Marijo in Jožefa, stoječe v krajini, z nebeško sv. Trojico, saj se nad dečkom Jezusom v oblakih prikazujeta Bog Oče in sv. Duh. Spodnji del grafike pa združuje prizor srečne smrti (*bona mors*) z motivom duš v vicah. Umirajočega, ki drži v rokah križ in rožni venec, skuša hudič spraviti v obup, opozarjajoč ga na dolg seznam njegovih slabih del (na razvitem zvitku stoji napis *opera mala*), medtem ko ga angel spodbuja s knjigo, v kateri so

Kirchen U: L: F: auf der Schütt / des Hertzogthumbs Crain aufgerichtet / Von Babsten Clemente den XII im Jahr 1731 bestättet / und mit Ewigen Ablassen reichlich begnadet.

¹⁵⁹ NUK, Zbirka podobic. Napis se glasi: *Ich... / Schencke aus lieb gegen Iesu, Maria, und Joseph / denen lieben Seelen des Fegfeyers dieser Bruderschaft / den verdienst aller meiner Werckh eines jeglichen / ... in der Wochen durch mein ganzes / Leben Amen.* Pri vstopu so besedilo dopolnili z imenom člana in izbranim dnevom v tednu.

¹⁶⁰ Za zgodovino bratovščine gl. Valentin KLOBUS, *Bratovščina na čast Sv. Družini Jezusa, Marije in Jožefa in za duše v vicah, v farni cerkvi sv. Urbana v Godoviču, po cerkvenih pravilih ustanovljena in postavno združena z milosti polno bratovščino pri sv. Mariji D. Monteronski v Rimu*, Ljubljana 1889, str. 1–3. V jožefinskih reformah zatrtro bratovščino so obudili k življenju leta 1887.

¹⁶¹ ČIPIČ REHAR 2018 (op. 73), str. 203–204, regist št. 545. Popolni odpustek je bilo mogoče prejeti na dan spomina rajnih in vse dni v oktavi ter na vse sobote v letu.

¹⁶² Podobico hrani Semeniška knjižnica Ljubljana. V spodnjem delu je napis: *Bruderschaft Pilt Jesu, Maria / und Joseph in Der Kirchen S: Urbani zu Gotouiz.*

zapisana njegova dobra dela (napis: *opera bona*), ter ga s prstom usmerja k bratovščinskim zavetnikom in k nebesom. Vice so upodobljene kot ječa, v kateri v verige vklenjene duše sredi plamenov prosijo pomoči in rešitve. Godoviška bratovščina je bila povezana s tamkajšnjo bratovščino Marijinega brezmadežnega spočetja; ob popisu leta 1773 sta obe skupaj imeli 212 članov.¹⁶³ Potem ko je po razpustu leta 1783 znova zaživela v 19. stoletju, leta 1887, je njen namen v posebni brošuri podrobneje predstavil Valentin Klobus.¹⁶⁴

Duše v vicah kot samostojen motiv

Samostojne upodobitve vic so bile, kot je videti iz tujega gradiva, priljubljene med ljudstvom,¹⁶⁵ po cerkvah pa so bile običajno del večjih kompozicij in širšega ikonografskega koncepta. Takšni, ljudsko občuteni kiparski skupini duš v vicah sta na primer v 19. stoletju dopolnili Križev oltar na Planini nad Horjulom, iz starejšega, pozno-baročnega obdobja pa sta omembe vredni dve, ki sta verjetno nekoč imeli podobno vlogo, pristali pa sta v Sokličevi zbirki v Slovenj Gradcu (od leta 2013 v Koroškem pokrajinskem muzeju; sl. 39–40). Doprsji brkatega moškega srednjih let in bradatega starčka v plamenih sta bili nekoč sestavni del večje družbe vernih duš, v kateri najbrž ni manjkalo ženskega lika, izvirata pa verjetno z ožjega slovenjegraškega področja.¹⁶⁶

Po spolu uravnoteženo skupino predstavljajo štiri na les slikane podobe vernih duš iz župnijske cerkve sv. Petra v Radovljici, zdaj shranjene v tamkajšnjem župnišču (sl. 41). Vsebinsko bi sodile h Križevemu oltarju, ker pa je ta dobil mesto v cerkvi šele leta 1877, ko je nadomestil nekdanji oltar sv. Barbare v stranski kapeli (že naslednje leto je bil preimenovan v oltar sv. Krvi, ker so v njegov tabernakelj shranili dragoceno relikvijo),¹⁶⁷ ne vemo točno, kje so bile sprva nameščene. Od treh združb, ki so v baročnem času delovale v radovljiški cerkvi,¹⁶⁸ bi slike še najprej prisodili bratovščini sv. Trojice, kot premične pa bi jih morda lahko ob kaki priložnosti uporabljali tudi drugi dve. Ker naj bi torej, kot upravičeno sklepamo, šlo za bratovščinsko naročilo, jih moramo časovno umestiti pred leto 1783, ko so bile tovrstne združbe po vladnem odloku ukinjene. Po obraznih tipih in

¹⁶³ LAVRIČ 2014 (op. 126), str. 137.

¹⁶⁴ KLOBUS 1889 (op. 160).

¹⁶⁵ Za duše v vicah kot ljudsko temo gl. mdr. Günther THOMANN, *Die Armen Seelen im Volksglauben und Volksbrauch des altbayerischen und oberpfälzischen Raumes. Untersuchungen zur Volksfrömmigkeit des 19. und 20. Jahrhunderts*, 1, *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, 110, 1970, str. 115–179.

¹⁶⁶ Po motivu je mogoče sklepati, da gre za bratovščinsko ostalino. Od bratovščin, ki so v baročnem času delovale v Slovenj Gradcu (AMBROŽIČ 2014 (op. 43), str. 49), bi morda prišle v poštev Marijina, Jožefova ali Anina. Provenienca kipov ni zabeležena. Na hrbtni strani nastavka bradatega starčka so »nekakšen podpis in veliki črki A in B ter letnica 1917«, kot je zapisano v muzejski inventarni knjigi. Podatke mi je prijazno posredovala Aleksandra Čas, višja kustosinja Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu. V Sokličevi zbirki je tudi zanimiva mlajša kiparska skupina s podnapisom *Smert Grešnika*, ki kaže umirajočega moža v trenutku, ko je odklonil spovednika. Ta odhaja, medtem ko žena skrušena kleči ob postelji in se hudič z veseljem pripravlja na sprejem grešnikove duše.

¹⁶⁷ Za opremo radovljiške cerkve gl. Blaž RESMAN, *Skica za umetnostnozgodovinski portret župnijske cerkve svete Petra v Radovljici*, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 281–288.

¹⁶⁸ V radovljiški župnijski cerkvi so delovale bratovščine sv. Rešnjega telesa, sv. Trojice in sv. rožnega venca, prvi dve po izvoru srednjeveški in obujeni v 17. stoletju, tretja ustanovljena leta 1665, gl. RESMAN 1995 (op. 167), str. 282, 283; Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017² (elektronska knjiga), str. 42, 44, 45.

39.–40. Duši v vicah, Sokličeva zbirka, Koroški pokrajinski muzej, Slovenj Gradec

41. Leopold Layer: Duše v vicah, slike iz ž. c. sv. Petra, župnijski urad Radovljica

slikarski kvaliteti jih je Blaž Resman prepoznal za delo Leopolda Layerja.¹⁶⁹ Kažejo dve ženski in dve moški figuri, ki se v plamenih vic objokanih oči in s prosečimi kretnjami ter v različnih zasuhlih telesa ozirajo k rešitvi.

Svetniki kot zavetniki za srečno smrt in priprošnjiki duš v vicah

Z umirajočimi in dušami v vicah so kot njihovi zavetniki povezani tudi nekateri svetniki.¹⁷⁰ Njihov patronat je večkrat prezentiran s sceno njihove lastne smrti, ki naj bi bila postavljena vernikom za zgled. Posebno mesto pripada sv. Jožefu, ki umira v navzočnosti Jezusa in Marije, in sv. Ani, ki jo v trenutku slovesa s tega sveta prav tako obdaja sveto sorodstvo. Tem motivom tokrat ne bomo posvečali posebne pozornosti, ampak se bomo osredotočili na nekaj izbranih primerov svetniške intercesije.¹⁷¹

Med priljubljenimi patroni je bil spreobrnjeni razbojnik sv. Dizma, ki mu je bila posvečena leta 1688 ustanovljena ljubljanska plemiška Družba združenih, ki je delovala v stolni cerkvi, kjer je svetniku priskrbela imeniten oltar.¹⁷² Monumentalna oltarna slika Kristusa s sv. Dizmom v predpeklju je odlično delo Giulia Quaglia iz leta 1704 (sl. 42).¹⁷³ Na njej Kristus v zmagoslavni drži osvobaja duše pravičnih, medtem ko sv. Dizma kot prvi, ki je bil deležen milosti odrešenja, v pozi priprošnjika kleči ob vhodu v predpekel. Iz tega se dvigajo predstavniki Stare zaveze, med prvimi Adam in Eva, kralj David in Mojzes. Predpekel oziroma limb očakov je prikazan kot kraj pod zemljo, dotlej zaprt s težkimi vrati, ki jih je Kristus razbil.¹⁷⁴ Duše odtlej, kakor smo videli na drugih upodobitvah, na nebesa čakajo v vicah. Nekoliko reduciran stolnični prizor je dunajski bakrorezec Dietel ponovil na naslovnici bratovščinske knjižice *Dizma-Philologia*, izdani v Ljubljani leta 1708.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Blaž RESMAN 1995 (op. 167), str. 287.

¹⁷⁰ Med zavetniki umirajočih so češčeni zlasti sv. Janez Krstnik, sv. Jožef, sv. Ana, sv. Dizma, sv. Barbara in sv. Uršula, nadalje tudi sv. Miklavž, sv. Benedikt, sv. Jakob, sv. Cirjak, sv. Ahac, sv. Katarina Sienska, sv. Katarina Aleksandrijska, sv. Kamil de Lellis, sv. Stanislav Kostka, sv. Krištof (proti nagli in neprevideni smrti). Kot priprošnjika duš v vicah izstopata sv. Gregor Veliki in sv. Nikolaj Tolentinski, zoper pekleni oženj pa mdr. pomagajo sv. Juda Tadej, sv. Lovrenc, sv. Anton Puščavnik, sv. Patrik, sv. Terezija Avilska, gl. Fernando LANZI, Gioia LANZI, *Svetniki in zavetniki v likovni in ljudski umetnosti*, Celje 2021, passim. Za priprošnjike duš v vicah gl. tudi Himmel, Hölle, Fegefueur 1994 (op. 5), str. 160 (sv. Frančišek Asiški, z repr. slike Bernarda Baldija v Santa Maria dei Servi v Bologni iz časa pred 1600, ki velja za eno prvih velikoformatnih upodobitev duš v vicah po tridentinskem koncilu), str. 161 (sv. Gregor Veliki in sv. Avguštin), 163 (sv. Gregor XIII.), 286–289 (sv. Otilija), 302 (sv. Anton Puščavnik), 304–307 (sv. Uršula), str. 318–320 (sv. Terezija Avilska). Za sv. Luitgardo in njeno posebno vlogo pri reševanju duš iz vic gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 487–490.

¹⁷¹ Za Marijo in svetnike kot priprošnjike gl. Susan MARTI, Maria und die Heiligen als Fürbitter, *Himmel, Hölle, Fegefueur* 1994 (op. 5), str. 196–197.

¹⁷² Za Družbo združenih, t. i. Dizmovo bratovščino, in njeno dejavnost gl. zlasti prispevke v knjigi: *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801*, 1–2 (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001; gl. tudi France Martin DOLINAR, Od Dizmove bratovščine do Akademije delovnih v Ljubljani, *Academia Operosorum. Zbornik prispevkov s kolokvija ob 300-letnici ustanovitve* (ur. Kajetan Gantar), Ljubljana 1994, str. 35–46; LAVRIČ 2011 (op. 45), str. 303–305.

¹⁷³ Giuseppe BERGAMINI, *Giulio Quaglio*, Tavagnacco 1994, str. 180; Barbara MUROVEC, Quaglieve oltarne slike v ljubljanski stolni cerkvi, *Umetnostna kronika*, 7, 2005, str. 2–5.

¹⁷⁴ Ana LAVRIČ, *Ljubljanska stolnica. Umetnostni vodnik*, Ljubljana 2007, str. 115–116, 117 (z repr.); Ana LAVRIČ, Svetniški zavetniki ljubljanskih baročnih akademij in društev, *V zlatih črkah v zgodovini. Razprave v spomin Olge Janša-Zorn*, Ljubljana 2009 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57), str. 302–304.

¹⁷⁵ *Spominska knjiga* 2001 (op. 172), 1, str. 312; LAVRIČ 2009 (op. 174), str. 303.

42. Giulio Quaglio: Kristus s sv. Dizmom v predpeklju, 1704, stolna c. sv. Miklavža, Ljubljana

43. Valentin Metzinger: Sv. Dizma kot pomočnik v smrti, ok. 1740, p. c. sv. Križa na Hribcu, Puštal

Z ljubljansko Družbo je mogoče naročniško, prek družine Wolkensperg, povezati tudi sliko Valentina Metzingerja iz okoli 1740 v cerkvi sv. Križa na Hribcu v Škofji Loki, kjer je na križu umirajoči sv. Dizma z dopolnilnim prizorom maziljenja bolnika upodobljen kot priprošnjik za srečno zadnjo uro (sl. 43).¹⁷⁶

V vlogi zavetnika umirajočih nastopa sv. Dizma tudi na oltarni sliki po njem imenovane leta 1719 ustanovljene bratovščine v proštiji cerkvi sv. Jurija na Ptuju.¹⁷⁷ Slika, nastala okoli leta 1721, je pripisana Franzu Ignazu Flurerju (sl. 44).¹⁷⁸ Sv. Dizma, opasan s prtom okoli ledij in s križem kot atributom, kleči pred Kristusom Odrešenikom kot priprošnjik za umirajočo članico bratovščine.

¹⁷⁶ CEVC 2000 (op. 45), str. 369, kat. št. 169; LAVRIČ 2009 (op. 174), str. 303. Član Dizmove bratovščine je bil mdr. Janez Anton Wolkensperg.

¹⁷⁷ Andrej KROPEJ, Vprašanje avtorstva fresk v Dizmovi kapeli proštije cerkve na Ptuju, *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in 850. obletnice »Konradove cerkve«* (ur. Slavko Krajnc), Ptuj 1998, str. 211; Manuela DAJNKO, *Sv. Dizma v štajerski likovni umetnosti*, Maribor 2013 (tipkopis diplomskega dela), str. 84. Kot leto ustanovitve bratovščine se v literaturi navaja tudi letnica 1739, gl. AMBROŽIČ 2015 (op. 43), str. 37.

¹⁷⁸ Jože CURK, *Mestna proštija cerkev sv. Jurija v Ptuju*, Ljubljana 1977 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 78), str. 8. Za opis slike gl. DAJNKO 2013 (op. 177), str. 91–93.

44. Franz Ignaz Flurer: Sv. Dizma kot priprošnjik umirajočih, ok. 1721, proštjska c. sv. Jurija, Ptuj

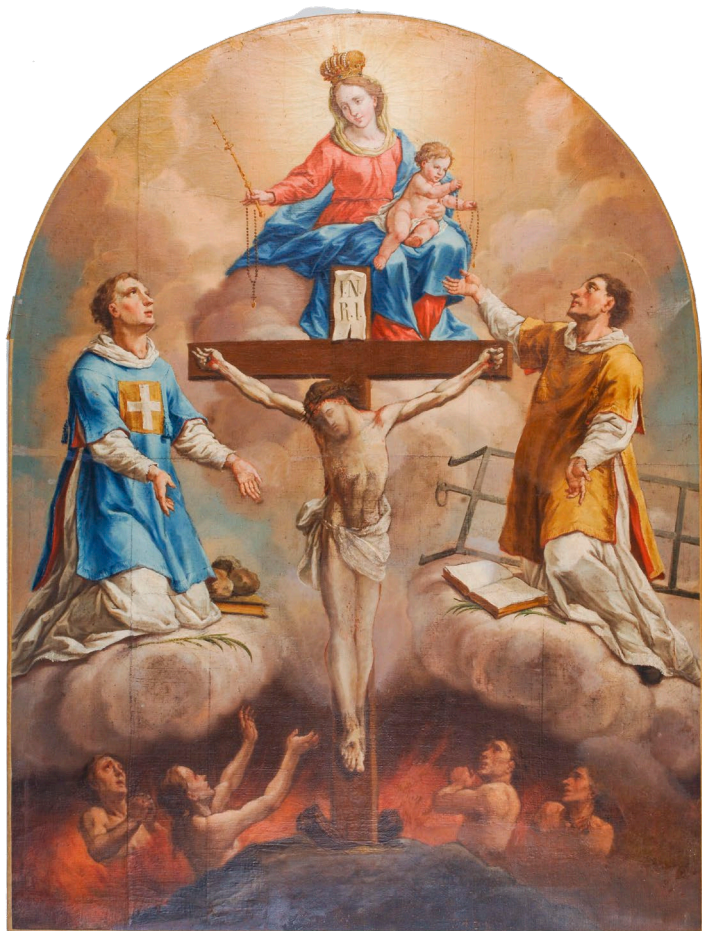
45. Sv. Uršula kot priprošnjica duš v vicah, podobica bratovščine sv. Uršule, Semeniška knjižnica, Ljubljana

Žena leži na postelji z visokim zglavjem in školjkasto okrašeno končnico in drži gorečo svečo, medtem ko ji duhovnik s križem v roki ob asistenci pomočnika podeljuje poslednji zakrament. Zraven postelje stoji mizica z odloženimi rekviziti oziroma zdravili, ob znožju je zbrana manjša skupina ljudi, in sicer mati z otrokom, moški s krčevito v molitev sklenjenimi rokami in ženska z usmiljenim prosečim pogledom, najbrž člani družine, morda pa kdo izmed njih zastopa tudi bratovščino.¹⁷⁹

Sv. Uršulo, priprošnjico za srečno zadnjo uro, ki jo običajno srečujemo v prizoru njene mučeniške smrti, bratovščine pa so širile med člani predvsem podobe, ki jo predstavljajo kot zavetnico s plaščem,¹⁸⁰ najdemo tudi v vlogi posrednice za verne duše, kakor na primer na podobici iz Semeniške knjižnice v Ljubljani, kjer pred Križanim skupaj z Marijo in sv. Jožefom prosi za trpeče v vicah (sl. 45). Medtem ko je Marija v tem primeru upodobljena v stoječem položaju, je svetnica (označena

¹⁷⁹ Svetnika srečamo na Slovenskem še v zvezi z naročili Ignacija Marije Attemsa, gl. Renata NOVAK KLEMENČIČ, Matej KLEMENČIČ, Franz Ignaz Flurer in slika sv. Dizme v Zagorju pri Pilštanju, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 44, 2008, str. 248–259. Za svetnikovo ikonografijo gl. DAJNKO 2013 (op. 177).

¹⁸⁰ Upodobljena s plaščem, pod katerim varuje svoje tovarišice oziroma varovanke, predstavlja analogijo Mariji Zavetnici s plaščem, gl. Ana LAVRIČ, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi* 2015 (op. 3), str. 517–524.

46. Leopold Layer:
Rožnovenska Mati Božja, sv. Štefan
in sv. Lovrenc kot priprošnjiki duš
v vicah, pred 1783, Gorenjski muzej,
Kranj

s puščicama) prevzela njeno prvotno klečečo pozo, kot pendant pa je pokleknil tudi Jožef. Na njihovo priprošnjo se je v brezno vic spustil angel, ki izhodu najbližjo dušo že vleče iz plamenov in s prstom kaže na Odrešenika. Grafiko so, poleg »primarne« s svetnico v zavetniškem plašču, med drugim verjetno širile ljubljanske uršulinke, pri katerih je bila leta 1723 uradno potrjena in leta 1726 vpeljana bratovščina sv. Uršule.¹⁸¹

Ikongrafsko specifičen primer svetniške priprošnje je oltarna slika Križanega z Marijo in diakonom sv. Štefanom in sv. Lovrencem iz Gorenjskega muzeja v Kranju (sl. 46).¹⁸² Gre za delo Leopolda Layerja, ki je bilo očitno bratovščinska last, saj ga lahko dovolj utemeljeno povežemo z bratovščino kranjskega čevljarskega ceha pod patronatom sv. Štefana in sv. Lovrenca.¹⁸³ V središču slike stoji križ, zasajen na vrhu Kalvarije, okrog katere se odpira brezno vic s prosečimi dušami sredi ognjenih zubljev. Ob Križanem klečita na oblakih sveta diakona, ki pa se ne ozirata nanj, ampak se

¹⁸¹ Za bratovščino gl. Jasna KOGOJ, *Uršulinke na Slovenskem. Ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*, Izola 1982, str. 92; LAVRIČ 2011 (op. 36), str. 55–57.

¹⁸² Damir GLOBOČNIK, *Kranjski poznobaročni slikar Leopold Layer. Izbor slik iz umetnostnozgodovinske zbirke*, Gorenjski muzej, Kranj 2012, str. 44.

¹⁸³ Bratovščina čevljarskega ceha sv. Štefana in sv. Lovrenca v Kranju, ustanovljena leta 1522, se omenja leta 1771 v vizitacijskem poročilu župnikov škofu koadjutorju Karlu Janezu Herbersteinu, gl. HÖFLER 2017 (op. 167), str. 64.

47. Francesco Robba: Duše v vicah, ok. 1721, oltar sv. Antona Padovanskega, ž. c. nadangela Mihaela, Vransko

s priprošnjo za duše obračata na Marijo kot srednico milosti. Ta kraljuje nad prizorom kot Kraljica sv. rožnega venca in skupaj z Otrkom izroča molek mučencema. Slikar je z izrednim poudarkom Marijine vloge in zamenjavo prejemnikov sv. rožnega venca (praviloma sta to sv. Dominik in sv. Katarina Sienska) odstopil od tradicionalnih obrazcev, na njegov izbor marijanskega tipa pa je gotovo vplivala priljubljena kranjska rožnovenska bratovščina, ki so ji bili najbrž v večjem številu pridruženi tudi člani čevljarskega ceha.¹⁸⁴ Layerjeva z rožnovensko motiviko kontaminirana slika jih je vizualno spodbujala k molitvi za rajne brate in sestre.

Kot rariteto v slovenskem gradivu, ki je sicer nastala po privatnem naročilu, naj omenimo še duše v vicah na antependiju oltarja sv. Antona Padovanskega iz okoli leta 1721 v župnijski cerkvi sv. Mihaela na Vranskem (sl. 47). Kapelo z oltarjem in kripto je dal postaviti tamkajšnji mitničar Anton Zaharija Waltreich von Ehrenporten.¹⁸⁵ Kiparski delež opreme je pripisan Francescu Robbi.¹⁸⁶ Umetnik je skupino trpečih duš zelo razgibal in jih postavil v različne poze (dodal je tudi značilno s hrbtom proti gledalcu obrnjeno figuro), da soustvarjajo vtis globine. Prevladujejo moški liki, med

¹⁸⁴ Rožnovenska bratovščina je bila ustanovljena leta 1621 in potrjena 1650, gl. Josip ŽONTAR, *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, str. 219; HÖFLER 2017 (op. 167), str. 66.

¹⁸⁵ Več o oltarju Blaž RESMAN, Šopek atiških, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 167–168.

¹⁸⁶ Prim. Matej KLEMENČIČ, *Francesco Robba in beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana 1998, str. 33, 34, 44–45, kot mogoč čas nastanka kiparskega deleža na vranskem oltarju navaja leto 1725/26.

katerimi izstopa individualizirana glava starca v profilu. Nad plameni, izklesanimi iz rdečkastega kamna, lebdi v zraku angelski mladenič, ki eno od duš prijema za roko, da jo bo ponesel v nebesa, kamor kaže s prstom. Njegova gesta je hkrati tudi opozorilo na sv. Antona Padovanskega, priprošnjika duš v vicah, ki zaseda oltarni tron.¹⁸⁷ Prvotne oltarne podobe, ki je morala nastati hkrati s sliko Brezmadežne v atiki,¹⁸⁸ žal ne poznamo, na več desetletij mlajši pa je s prizorom na antependiju uglašen angelski mladenič, ki tokrat v podobni pozi lebdi nad sv. Antonom Padovanskim, ko ta pred seboj zre in objema Dete Jezusa.¹⁸⁹ Vranskemu reliefu z vicami (ta je vsebinsko pogojen tudi z donatorjevo kripto) predstavlja vzporednico antependij na Robbovem oltarju sv. Križa v Križevcih (prvotno v zagrebški stolnici).

Najobsežnejšo skupino priprošnjikov za srečno smrt in duše v vicah srečamo na Slomškovi Ponikvi, v tamkajšnji župnijski cerkvi sv. Martina (sl. 48), kjer sta po doslej znanih arhivskih virih delovali bratovščini Marije sv. rožnega venca in sv. Frančiška Ksaverja.¹⁹⁰ Njuna oltarna nastavka sta bila v času vizitacije Karla Mihaela Attemsa leta 1773 še nedokončana,¹⁹¹ spodbujevalno vlogo

¹⁸⁷ Za vsebinsko zvezo Antona Padovanskega in duš v vicah gl. Beda KLEINSCMIDT, *Antonius von Padua in Leben und Kunst, Kult und Volkstum*, Düsseldorf 1931, str. 271–273; Ana LAVRIČ, Ikonografija sv. Antona Padovanskega. Upodobitve na Slovenskem, *S patri smo si bili dobri. Tri stoletja brežiških frančiškanov. Zbornik znanstvenih razprav* (ur. Jože Škofljanec), Brežice 2013 (Brežiške študije, 4), str. 176.

¹⁸⁸ RESMAN 2006 (op. 185), str. 167–169, je sliko Brezmadežne atribuiral Giulio Quagliu.

¹⁸⁹ Slika sv. Antona z Detetom je bila pripisana Antonu Cebeju, gl. Jože CURK, *Topografsko gradivo. 2: Sakralni spomeniki na območju občine Žalec*, Celje 1967, str. 109, v novjšem času pa jo je Ferdinand ŠERBELJ, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris poznozgodnjega slikarstva na Kranjskem*, Narodna galerija, Ljubljana 2011, str. 31, sl. 179, opredelil kot delo Janeza Potočnika.

¹⁹⁰ Anton OŽINGER, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774. 2: Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije 1751–1773*, Ljubljana 1991, str. 509–510, z zapisom o vizitaciji Ponikve dne 25. 7. 1760; AMBROŽIČ 2014 (op. 43), str. 32, 49.

¹⁹¹ OŽINGER 1991 (op. 190), str. 796, 798, z zapisom o vizitaciji Ponikve dne 2. 7. 1773: */.../ visitavit visitanda, et omnia adhucdum confusa invenit, praeterquam aram maiorem, quae magnifica reipsa est, et hoc, quia necdum*

48. Janes Jurij Mersi in delavnica:
Priprošnjiki duš v vicah,
antependij velikega oltarja, 1758,
ž. c. sv. Martina, Ponikva

pa je v bratovščinskem duhu tedaj že opravljal veliki oltar, ki ga je leta 1758 postavil mojster Janes Jurij Mersi in sodi v sam umetniški vrh njegove delavnice.¹⁹² Reliefno oblikovani antependij oltarja je vernike namreč zgovorno opominjal na vice in srečno smrt kot cilj, h kateremu so svoje člane organizirano usmerjale verske združbe. Rezbar je v središče kompozicije postavil žareč trikotnik z Božjim očesom, ki ponazarja sv. Trojico, podenj pa Odrešenika s križem v roki. Iz njegove srčne rane teče curek Rešnje krvi, ki jo putto prestreza v kelih. Ob Kristusu so na oblakih zbrani nebeščani, pod njimi pa se iz ognjenih plamenov vic kažejo trpeče duše. Skupina priprošnjikov je razširjena, saj so Materi Božji in Janezu Krstniku (*Deesis*) pridruženi še drugi svetniki, češčeni predvsem kot zavetniki umirajočih in vernih duš. Marija kleči na Odrešenikovi desni strani in si ponižno polaga levico na prsi, medtem ko s spuščeno desnico opozarja na trpeče v vicah. Ob njej proseče sklepa roki žena, ki je sicer brez atributov, a jo lahko, zlasti zaradi pozicije, prepoznamo kot sv. Ano, h kateri so se na Slovenskem zatekali tudi za srečno zadnjo uro.¹⁹³ Sledi splošno češčeni pomočnik umirajočih sv. Jožef z razcvetelo palico in sprejemajočo gesto, skupino Jezusovega sorodstva pa na konkavno usločeni stranici antependija zaključuje jezuit sv. Francišek Ksaver, patron istoimenske bratovščine v cerkvi, ki se sicer redko uvršča v tovrstno družčino priprošnjikov.¹⁹⁴ Skupino na Kristusovi levi strani začinja sveti škof, ki se goreče zavzema za trpeče v vicah; ker nima nobenega specifičnega

finita caetera altaria in ecclesia de novo erecta, quae etiam pulchra est. /.../ Decretum /.../ 1. In Ecclesia altaria lateralia, que necdum finita vidimus, pro viribus conare, ut perficiantur. Prim. OŽINGER 1991 (op. 190), str. 674, o vizitaciji Ponikve dne 14. 6. 1766: /.../ Caeterum commendatur parochi zelo et populi devotioni, arae maiori et cathedrae elegantissimarum inauratio, ac duarum ararum lateralium extractio /.../.

¹⁹² Ivan STOPAR, *Slomškova Ponikva*, Celje 1990, str. 18; VRIŠER 1992 (op. 55), str. 186, 187 (z repr.).

¹⁹³ Jože DOLENC, Sv. Joahim in Ana, Marijini starši, *Leto svetnikov* (ur. Marijan Smolik), 3, Celje 2000, str. 231; prim. LANZI 2021 (op. 170), str. 49, z razlago, da naj bi bila sv. Ana priprošnjica za srečno smrt, ker ji je Jezus prihranil smrtno agonijo.

¹⁹⁴ Za Ksaverjevo vlogo priprošnjika za srečno zadnjo uro gl. Theodor KURRUS, Franz Xaver SJ, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 6 (ur. Wolfgang Braunfels), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1974, stp. 325.

atributa, bi v njem z največjo verjetnostjo prepoznali sv. Martina, patrona ponikovske cerkve, čeprav bi ga kot zavetnika vernih duš lahko opredelili tudi kot sv. Miklavža.¹⁹⁵ Za njim sv. Barbara kot pomočnica umirajočih s kelihom in hostijo opominja na sveto popotnico. Z manjšim razmikom, kompozicijsko kot pendant sv. Jožefu, ji sledi Janez Krstnik z napisnim trakom *Ecce Agnus*, opozarjajoč na Kristusa – Jagnje, ki je odvzelo greha sveta. Na usločeni stranici se skupini pridružuje sv. Anton Padovanski iz reda manjših bratov sv. Frančiška, ki z eno roko kaže na vice in z drugo proti nebu, sicer pa ga srečamo v cerkvi tudi kot gostača na že omenjenem Ksaverjevem oltarju. Moške duše, bodisi golobrade bodisi bradate in brkate, in dolgolase ženske duše v vicah so pomešane med seboj in z dvignjenimi rokami (tista na sredi spominja na oranto) prosijo pomoči. Nekatere so še globoko potopljene v ogenj, druge se bližajo rešitvi, dve duši pa angela, lebdeča nad vicami, že vlečeta iz plamenov.¹⁹⁶ Kljub okornostim, ki jih v detajlih razkrivajo figure, je celotna kompozicija s svojo dinamiko, neposrednostjo in bogato pripovednostjo zelo impresivna in je učinkovito spodbujala gledalce k razmisleku o poslednjih rečeh. Od leta 1771 jih je k temu še dodatno usmerjala Mersijeva prižnica, zlasti z zgodbo o umirajočem grešniku, na čigar dušo čaka hudič, medtem ko mu Jezus še v zadnjem trenutku ponuja Rešnjo kri iz odprtega srca (sl. 49).¹⁹⁷

49. Janez Jurij Mersi: Smrt grešnika in Kristusova Rešnja kri, relief na prižnici, 1771, ž. c. sv. Martina, Ponikva

Opisani primeri, med katerimi je tudi nekaj del, nastalih iz zasebnih naročil, sledijo eshatološki tematiki v povezavi z bratovščinami različnih titularjev, v kolikor je bilo mogoče oboje obravnavati vzporedno. Motivno gre za raznolik in razmeroma bogat nabor, ki kljub fragmentarnosti odpira vpogled v predstavní svet baročnega človeka, in sicer v emocionalno posebno občutljivem

¹⁹⁵ Za sv. Miklavža kot zavetnika duš v vicah gl. LE GOFF 2009 (op. 4), str. 240, 447.

¹⁹⁶ VRIŠER 1992 (op. 55), str. 186, je med dušami opazil tolikšno razliko, da jih je označil celo kot »pogublence in zveličance«.

¹⁹⁷ Za prižnico gl. VRIŠER 1992 (op. 55), str. 191, 193 (z repr.), 194; gl. tudi STOPAR 1990 (op. 192), str. 27; Franc HRASTELJ, *Otrok luči. Zgodovinska povest o Antonu Martinu Slomšku*, Ljubljana 2005², str. 44, z razlago, ki jo je Antonu Martinu Slomšku povedala mati v njegovih otroških letih: *Tole poglej! Vidiš tukaj bolnika na postelji, vidiš ob vzhodju postelje, kako angel varuh joka, vidiš hudobca pod posteljo, ki že čaka na to grešno dušo, ki se noče spokoriti? Vidiš, tukaj je sam Jezus, glej, kako je z roko zajel svojo Rešnjo kri iz odprtega srca in jo grešniku ponudil še v zadnjem trenutku, da bi si z njo grešno dušo umil in se rešil večnega pogubljenja /.../.*

segmentu smrti in posmrtnega življenja.¹⁹⁸ Umetniška dela so ga s tem soočala, ga opominjala in svarila, hkrati pa tudi tolažila in mu vlivala upanje. V okviru bratovščin so ga še zlasti spodbujala k molitvi in dobrim delom za rajne člane, kar je bilo zagotovilo, da bo tega po smrti deležen tudi sam. V primerjavi s tujim gradivom je slovensko skromnejše, vendar se z nekaterimi umetniškimi deli nedvomno uvršča na evropsko raven. Z nadaljnjimi raziskavami umetnostne dediščine bratovščin se bo vpogled v njihov imaginarij srečne smrti in vic v prihodnje še razširil in poglobil.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Nadangela Mihaela, ki spremlja in tehta duše ob smrti in poslednji sodbi, smo srečali na več upodobitvah, kot samostojen motiv pa v doslej znanem bratovščinskem gradivu ni zabeležen. Od mlajših del je zaradi reliefa (goli) duš v vicah na predeli zanimiv neogotski oltar sv. Mihaela na Hajdini (izdelan po načrtih prof. Ortweina iz Gradca), ki pa tudi ni bil bratovščinski.

¹⁹⁹ Za prijazno pomoč pri zbiranju gradiva, za informacije in fotografske posnetke se iz srca zahvaljujem arhivistom v Nadškofijskem arhivu Ljubljana in Nadškofijskem arhivu Maribor, kolegicam in kolegom višji kustosinji Aleksandri Čas, Juretu Ferlanu, dr. Damirju Globočniku, dr. Damjanu Prelovšku, mag. Lilijani Urlep, dr. Juretu Volčjaku, župnikom mag. Alojziju Kačičniku (Župnija Ponikva), Francu Kaduncu (Župnija Šentjošt nad Horjulom), p. Krizostomu Komarju (Župnija Novo mesto Sv. Lenart), Dušanu Kožuhu (Župnija Soteska), Damjanu Proštu (Župnija Selca), Andreju Županu (Župnija Radovljica) in dr. Silvestru Novaku. Hvala Arhivu Republike Slovenije Ljubljana, Gorenjskemu muzeju Kranj, Narodnemu muzeju Slovenije Ljubljana, zlasti mag. Tomislavu Kajfežu, Pomurskemu muzeju Murska Sobota, Semeniški knjižnici Ljubljana, zlasti dr. Mateji Demšar, in Založbi Družina. Posebno zahvalo namenjam kolegom z Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU, zlasti mag. Tini Bratuša, mag. Andreju Furlanu za obdelavo fotografskega gradiva in še posebej dr. Blažu Resmanu za pregled besedila, sugestije in velikodušno podporo.

Članek je nastal v okviru v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) in raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki ju iz državnega proračuna sofinancira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- AMBROŽIČ, Matjaž, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 17–52.
- AMBROŽIČ, Matjaž, Kanonski in teološki vidiki bratovščin z ozirom na slovensko Štajersko, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 529–549.
- AMBROŽIČ, Matjaž, Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, str. 35–75.
- BALAŽIČ, Janez, Povišanje sv. Hostije, *Umetnine iz Prekmurja. Od romanike do modernizma* (ur. Janez Balažič), Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 2009, str. 134–135, kat. št. 60.
- BALDE, Henricus, *Veritates christianae, quae ad modum exhibent bene vivendi et bene moriendi /.../ in strenam oblatae dd. sodalibus congregatis sub titulo B. Mariae Virginis in coelos Assumptae in archi-ducali Soc. Jesu collegio Labacensi anno MDCCL*, Labaci 1750.
- BARAGA, France, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva*, Ljubljana 1995 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 17).
- BERGAMINI, Giuseppe, *Giulio Quaglio*, Tavagnacco 1994.
- BLAZNIK, Pavle, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973.
- BORROMEO, Federico, *De pictura sacra*, 2, Milano 1624.
- BRAUNFELS, Wolfgang, Fegfeuer, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 2 (ur. Engelbert Kirschbaum), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1970, stp. 16–20.
- BRINKMANN, Bodo, Die Seele verläßt den Leichnam und wird von Engeln und Teufeln umkämpft, *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 272, kat. št. 82.
- BRINKMANN, Bodo, Wer vor dem Bild der Gregorsmesse fünf Vaterunser und fünf Avemaria betet, erhält Ablass, *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 246, kat. št. 61.
- BRÜHLMEIER, Markus, Bruderschaften, eine »Kollektivversicherung« gegen lange Fegfeuerqualen, *Himmel, Hölle, Fegfeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 214.
- CANISIUS, Petrus, *Catechismus. Skusi malane figure naprej postavlen. 1615*, Celje 1991.
- CEVC, Anica, *Fortunat Bergant 1721–1769*, Narodna galerija, Ljubljana 1951.
- CEVC, Anica, *Valentin Metzinger 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Narodna galerija, Ljubljana 2000.
- CEVC, Emilijan, Slikarstvo 17. stoletja, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, 1, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 39–71.
- CIGLENEČKI, Marjeta, Franz Ignaz Count of Inzaghi, Ptuj Parish Archpriest and Dean, and the Veneration of St Victorinus, First Bishop of Poetovio Known by Name, *Acta historiae artis Slovenica*, 24/2, 2019, str. 113–166.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 1: Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 2: Sakralni spomeniki na območju občine Žalec*, Celje 1967.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 6: Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*, Celje 1967.
- CURK, Jože, *Mestna proštijška cerkev sv. Jurija v Ptujju*, Ljubljana 1977 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 78).
- CVETNIČ, Sanja, *Ikonografija nakon Tridentinskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb 2007.

- CVETNIČ, Sanja, The Jesuit Bona Mors Confraternities in Croatia, *Acta historiae artis Slovenica*, 23/2, 2018, str. 179–193.
- ČIPIĆ REHAR, Marija, *Listine Nadškofjskega arhiva Ljubljana. 2: Brevi, župnije, uršulinke, prepisi listin*, Ljubljana 2018.
- DAJNKO, Manuela, *Sv. Dizma v štajerski likovni umetnosti*, Maribor 2013 (tipkopis diplomskega dela).
- DOLENC, Jože, Sv. Joahim in Ana, Marijini starši, *Leto svetnikov* (ur. Marijan Smolik), 3, Celje 2000, str. 229–231.
- DOLINAR, France Martin, Od Dizmove bratovščine do Akademije delovnih v Ljubljani, *Academia Operosorum. Zbornik prispevkov s kolokvija ob 300-letnici ustanovitve* (ur. Kajetan Gantar), Ljubljana 1994, str. 35–46.
- EGBERS, Silke, Skapulier, *Marienlexikon* (ur. Remigius Bäumer, Leo Scheffczyk), 6, St. Ottilien 1994, str. 184–185.
- EUSTACHIUS de Rosario, *Ars bene moriendi. Das ist Kunst wol zu sterben, in fünffzig Ermahnungen auß H. Schrifft, heiligen Vättern, und andern bewehrten Scribenten zusammen gezogen*, Augsburg 1673. *Feuer* (ur. Wolfgang Meighörner), Tiroler Volksmuseum, Innsbruck 2018.
- Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021.
- GLOBOČNIK, Damir, *Kranjski poznobaročni slikar Leopold Layer. Izbor slik iz umetnostnozgodovinske zbirke*, Gorenjski muzej, Kranj 2012.
- GÖTTLER, Christine, In den Vier letzten Dingen finden Barokkünstler ein Experimentierfeld für die Darstellung psychischer Bewegung, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 320–321, kat. št. 118.
- GÖTTLER, Christine, »Jede Messe erlöst eine Seele aus dem Fegefeuer«. Der privilegierte Altar und die Anfänge des barocken Fegefeuerbildes in Bologna, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 149–164.
- GÖTTLER, Christine, *Die Kunst des Fegefeuers nach der Reformation. Kirchliche Schenkungen, Ablaß und Almosen in Antwerpen und Bologna um 1600*, Mainz 1996 (Berliner Schriften zur Kunst, 7).
- GUARDINI, Romano, *Die letzten Dinge. Die christliche Lehre vom Tode, der Läuterung nach dem Tode, Auferstehung, Gericht und Ewigkeit*, Würzburg 1952⁵.
- HALM, Philipp Maria, *Armeseelen, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, 1 (ur. Otto Schmitt), Stuttgart 1937, stp. 1084–1088 (<https://www.rdklabor.de/w/?oldid=89658>).
- HAMM, Berndt, *Abläss und Reformation. Erstaunliche Kohärenzen*, Tübingen 2016.
- HESSE, Jochen, *Ars moriendi. Die Kunst, zwischen den Versuchungen der Teufel und den Ermahnungen der Heiligen heilsam zu sterben*, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 262–265, kat. št. 75.
- Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994.
- HÖFLER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2017² (elektronska knjiga).
- HORVAT, Jasna, KOS, Mateja, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev, 10).
- HRASTELJ, Franc, *Otrok luči. Zgodovinska povest o Antonu Martinu Slomšku*, Ljubljana 2005².
- JEZLER, Peter, Wer Gute Werke leistet, verkürzt seine Leidenszeit im Fegefeuer und gelangt schneller in den Himmel, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 190, sl. 191, kat. št. 18.
- JEZLER, Peter, KONRAD, Bernd, Kopfüber schweben Engel ins Fegefeuer hinab, um mit Almosen und Hostien Arme Seelen zu retten, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 291, kat. št. 97.

- KEBE, Janez, *Križna gora nad Ložem. Opis božje poti in njene znamenitosti*, Stari trg pri Ložu 1987.
- KEMPERL, Metoda, Bratovščine kot naročnice umetniških del. Primer Metzingerjevih slik Sv. Marjeta in sv. Cecilija ter Marija pomočnica umirajočih, *Pogovori o baročni umetnosti 2001* (ur. Mojca Jenko), Narodna galerija, Ljubljana 2002, str. 37–41.
- KERMAVNAR, Simona, RESMAN, Blaž, SERAŽIN, Helena, *Upravna enota Logatec. Občina Logatec*, Ljubljana 2014 (Umetnostna topografija Slovenije).
- KISTERS, Friedrich, Die Gregorsmesse, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 292–293.
- KISTERS, Friedrich, In der Gregorsmesse fließt das Blut Christi über den Altar und öffnet den Armen Seelen den Weg in den Himmel, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 294, sl. 295, kat. št. 98.
- KLEINSCMIDT, Beda, *Antonius von Padua in Leben und Kunst, Kult und Volkstum*, Düsseldorf 1931.
- KLEMENČIČ, Matej, *Francesco Robba in beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana 1998.
- KLOBUS, Valentin, *Bratovščina na čast Sv. Družini Jezusa, Marije in Jožefa in za duše v vicah, v farni cerkvi sv. Urbana v Godoviču, po cerkvenih pravilih ustanovljena in postavno združena z milosti polno bratovščino pri sv. Mariji D. Monteronski v Rimu*, Ljubljana 1889.
- KOGOJ, Jasna, *Uršulinke na Slovenskem. Ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*, Izola 1982.
- KOŠIR, Tone, DEMŠAR, Alojz, LEBEN-SELJAK, Petra, *Dediščina župnije Šentjošt. Ljudje, domačije in znamenitosti*, Šentjošt 2013.
- KROPEJ, Andrej, Vprašanje avtorstva fresk v Dizmovi kapeli proštjske cerkve na Ptujju, *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in 850. obletnice »Konradove cerkve«* (ur. Slavko Krajnc), Ptuj 1998, str. 211–215.
- KURRUS, Theodor, Franz Xaver SJ, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 6 (ur. Wolfgang Braunfels), Rom-Freiburg-Basel-Wien 1974, stp. 324–327.
- LANZI, Fernando, LANZI, Gioia, *Svetniki in zavetniki v likovni in ljudski umetnosti*, Celje 2021.
- LAVRIČ, Ana, *Ljubljanska stolnica. Umetnostni vodnik*, Ljubljana 2007.
- LAVRIČ, Ana, Sv. Janez Nepomuk na odru ljubljanskega jezuitskega gledališča, *Liturgia Theologia prima. Zbornik ob osemdesetletnici profesorja Marijana Smolika* (ur. Rafko Valenčič, Slavko Krajnc, Jože Faganel), Ljubljana 2008, str. 431–446.
- LAVRIČ, Ana, Svetniški zavetniki ljubljanskih baročnih akademij in društev, *V zlatih črkah v zgodovini. Razprave v spomin Olge Janša-Zorn*, Ljubljana 2009 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57), str. 301–316.
- LAVRIČ, Ana, Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58/2, 2010, str. 383–400.
- LAVRIČ, Ana, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 33/2, 2010, str. 251–286.
- LAVRIČ, Ana, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/1, 2011, str. 41–64.
- LAVRIČ, Ana, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah, *Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Franceta Martina Dolinarja* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2011 (= *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/2), str. 295–317.
- LAVRIČ, Ana, Oprema cerkve in samostana bosonogih avguštincev v Ljubljani, *Acta historiae artis Slovenica*, 17/1, 2012, str. 21–55.
- LAVRIČ, Ana, Prispevek k stavbni zgodovini samostana in cerkve bosonogih avguštincev v Ljubljani, *Acta historiae artis Slovenica*, 17/2, 2012, str. 103–136.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 36/1, 2013, str. 25–44.

- LAVRIČ, Ana, Ikonografija sv. Antona Padovanskega. Upodobitve na Slovenskem, *S patri smo si bili dobri. Tri stoletja brežiških frančiškanov. Zbornik znanstvenih razprav* (ur. Jože Škofljanec), Brežice 2013 (Brežiške študije, 4), str. 169–203.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine na Kranjskem leta 1773, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 37/1, 2014, str. 109–142.
- LAVRIČ, Ana, Zgodovinska in umetnostna dediščina frančiškanskih bratovščin, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/2, 2014, str. 95–122.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015, str. 475–527.
- LAVRIČ, Ana, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 9–25.
- LAVRIČ, Ana, Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 119–167.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 7–43.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 27–62.
- LE GOFF, Jacques, *La naissance du Purgatoire*, Paris 1981 (prevod: *Nastanek vic*, Ljubljana 2009).
- LOZAR ŠTAMCAR, Maja, Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 26, 1990, str. 57–84.
- LOŽAR PODLOGAR, Helena, Cerkev svete Ane na Grabnu. Odzvanjanje nekega časa, *Vita artis perennis. Ob osemdesetletnici Emilijana Cevca/Festschrift Emilijan Cevc* (ur. Alenka Klemenc), Ljubljana 2000, str. 369–386.
- MAČEK, Jože, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Ljubljana 2005.
- MAROLT, Marijan, *Dekanija Vrhnika. Topografski opis*, Ljubljana 1929.
- MAROLT, Marijan, *Dekanija Celje. 1: Cerkveni spomeniki v Celju*, Maribor 1931.
- MARTI, Susan, Auf katholischer Seite überdauert das Fegefeuer die Reformation, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 316, sl. 317, kat. št. 116.
- MARTI, Susan, Maria und die Heiligen als Fürbitter, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 196–197.
- MARTI, Susan, MONDINI, Daniela, »Ich manen dich der brüsten min, Das du dem sündner wellest milte sin!« Marienbrüste und Marienmilch im Heilsgeschehen, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 79–90.
- MENAŠE, Lev, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994.
- MIRKOVIČ, Marija, Slika ormoške Sočutne, delo ptujskega slikarja F. A. Pachmayerja, *Ormož skozi stoletja IV* (ur. Peter Pavel Klasinc), Ormož 1993, str. 50–61.
- MONDINI, Daniela, Marias Milch und das Blut Christi laben die Seelen im Fegefeuer, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 298–299, kat. št. 101.
- MUROVEC, Barbara, Zbirka slik v frančiškanskem samostanu v Ljubljani, *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc), Ljubljana 2000, str. 347–374.
- MUROVEC, Barbara, Quaglieve oltarne slike v ljubljanski stolni cerkvi, *Umetnostna kronika*, 7, 2005, str. 2–5.

- NOVAK KLEMENČIČ, Renata, KLEMENČIČ, Matej, Franz Ignaz Flurer in slika sv. Dizme v Zagorju pri Pilštajnu, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 44, 2008, str. 248–262.
- OEHLER, Helmuth, Ein »wirkliches Feuer, quälend und doch nicht verzehrend«. Die Flammen im Purgatorium, *Feuer* (ur. Wolfgang Meighörner), Tiroler Volksmuseum, Innsbruck 2018, str. 78–89.
- OGRIN, Matija, Bratovščinske iskre. Duhovna besedila baročnih bratovščin na Slovenskem, *Acta historia artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 55–88.
- OTRIN, Blaž, VISOČNIK, Julijana, *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823*, Ljubljana 2021 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 43).
- OŽINGER, Anton, *Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774. 2: Vizitacijski zapiski savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije 1751–1773*, Ljubljana 1991.
- POHLIN, Marko, *Sveta, inu nuzna je misl sa te mertve moliti, de bodo od grehov odvesani 2 Mahab. 12. 46. Katirem pomagati Christianska lubesn zel nobenega vonnausame, bodi se uwog, ali revne kokerkol otshe, dokler muzh, inu oblast na mertve se spominiti, inu sa nje moliti ni nobenemu od G. Boga oduseta /.../*, Ljubljana 1769.
- POLANCO, Joannes Alphonsus de, *Methodus ad eos, qui moriuntur adiuvandos. Ex complurium doctorum, ac piorum scriptis, diuturnoque usu et observatione collecta /.../ honoribus DD. sodalium congregatorum sub titulo B. M. V. in coelos Assumptae in archi-ducali Soc. Jesu Collegio Labaci Anno MDCCXLIV*, Labaci 1744.
- POŽIN, Karin, *Poznobaročni kipar Ferdinand Gallo*, Maribor 2018 (tipkopis magistrskega dela).
- PRUMMER, Markus, *Quattuor novissima. Die Ikonographie der Vier letzten Dinge*, Berlin 2019.
- RESMAN, Blaž, Skica za umetnostnozgodovinski portret župnijske cerkve svetega Petra v Radovljici, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 271–292.
- RESMAN, Blaž, Šentjaponska cerkev v 18. stoletju, *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773). Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1998 (*Redovništvo na Slovenskem*, 4), str. 189–228.
- RESMAN, Blaž, Šopek atiških, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 153–176.
- RESMAN, Blaž, *Šentjaponska cerkev v Ljubljani*, Ljubljana 2014 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 217).
- RESMAN, Blaž, SERAŽIN, Helena, *Upravna enota Kočevje. Občine Kočevje, Kostel in Osilnica*, Ljubljana 2010 (*Umetnostna topografija Slovenije*).
- ROŠKAR, Boštjan, *Figura, ornamentika in oltarna arhitektura v kiparstvu Jožefa Holzingerja (1735–1797)*, Maribor 2021 (tipkopis doktorske disertacije).
- ROVA, Simone, Ablaß, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 234–235.
- ROZMAN, Ksenija, Katalog razstavljenih del. Slikarstvo, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, 1, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 133–148.
- SCHREIBER, Wilhelm Ludwig, ZIMMERMANN, Hildegard, *Ars moriendi, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, 1 (ur. Otto Schmitt), Stuttgart 1937, stp. 1121–1127 (https://www.rdklabor.de/wiki/Ars_moriendi).
- SMOLIK, Marijan, Umetnine v ljubljanskem semenišču, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 137–152.
- Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801*, 1–2 (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001.
- STELE, France, Valvasorjev krog in njegovo grafično delo, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 9/1–4, 1928, str. 5–50.
- STOPAR, Ivan, *Slomškova Ponikva*, Celje 1990.
- SUCQUET, Antonius, *Piae considerationes ad declinandum a malo et faciendum bonum cum Iconibus Viae Vitae Aeternae*, Viennae 1672.

- Šematizem Ljubljanske nadškofije v letu mednarodnega priznanja samostojne Slovenije, Ljubljana 1993.
- ŠERBELJ, Ferdinand, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*, Narodna galerija, Ljubljana 2011.
- ŠERBELJ, Ferdinand, Angel tolaži Jezusa na Oljski gori, 1763, *Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021, str. 174, kat. št. 16.
- ŠERBELJ, Ferdinand, Križani s sv. Marijo Magdaleno, 1763, *Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021, str. 170–172, kat. št. 15.
- Škofjeloški pasijon. *Znanstvenokritična izdaja* (ur. Matija Ogrin), Celje-Ljubljana 2009.
- THOMANN, Günther, Die Armen Seelen im Volksglauben und Volksbrauch des altbayerischen und oberpfälzischen Raumes. Untersuchungen zur Volksfrömmigkeit des 19. und 20. Jahrhunderts, 1, *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, 110, 1970, str. 115–179.
- TINGLE, Elizabeth C., *Purgatory and Piety in Brittany 1480–1720*, Farnham 2012 (Catholic Christendom 1300–1700).
- UKMAR, Jakob, *Nauk o poslednjih rečeh ali Eshatologija*, Škedenj pri Trstu 1972.
- UNBEHAUN, Lutz, Das Rosenkranzgebet erlöst Seelen aus dem Fegefeuer, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 296, sl. 297, kat. št. 99.
- Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava* (ur. Helena Seražin), 2, Ljubljana 2012 (Umetnostna topografija Slovenije).
- UŠENIČNIK, Franc, *Pastoralno bogoslovje*, Ljubljana 1940³.
- UŠENIČNIK, Franc, *Katoliška liturgika*, Ljubljana 1945².
- VIDMAR, Polona, Liturgična oprema mariborske stolnice, *Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor* (ur. Stanko Lipovšek), Maribor 2009, str. 229–265.
- Vnderschildliche geistliche von Vnser Lieben Frauen vnd Gott dem Allmächtigen Passion Leyden vnd Sterben, auch Miraculose vnd dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschildlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen* (ur. Mirna Abaffy, Lojze Gostiša), Ljubljana-Zagreb 2005 (Iconotheca Valvasoriana, 2).
- Vnderschildliche geistliche vnd weltliche Reiß, vnd Zeichnungen, von vnderschildlichen Mahlern vnd Künstlern gueten vnd schlechten gezeichnet vnd gerissen, auch vnderschildliche Laub vnd Kränter [sic] Blätter nach dem Leben abgetruckt, welche mit sonderbahrem Fleiß zusamben gabracht durch Johann Weychard Valvasor* (ur. Jure Mikuž, Lojze Gostiša), Ljubljana-Zagreb 2008 (Iconotheca Valvasoriana, 17).
- Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije*, Ljubljana 1975 (Vodniki, 2).
- VOLČJAK, Jure, Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 9–34.
- VOLČJAK, Jure, *Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1752–1757*, Ljubljana 2022 (v tisku).
- VORDERMAYER, Helmut, *Die Lehre vom Purgatorium und die Vollendung des Menschen. Ein moraltheologischer Beitrag zu einem umstrittenen Lehrstück aus der Eshatologie*, Innsbruck-Wien 2006 (Salzburger theologische Studien, 27).
- VRIŠER, Sergej, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1963.
- VRIŠER, Sergej, Pavlinsko Olimje, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786. Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo* (ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1989, str. 255–264.
- VRIŠER, Sergej, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992.
- VRIŠER, Sergej, *Maribor. Po poteh stare umetnosti*, Maribor 1993.

- VRIŠER, Sergej, *Vodnik po ruških cerkvah*, Ruše 1995.
- VRIŠER, Sergej, Ruše. Umetnostni spomeniki, *Enciklopedija Slovenije*, 10, Ljubljana 1996, str. 359.
- VRIŠER, Sergej, *Jožef Holzinger*, Maribor 1997.
- WEGMANN, Susanne, *Auf dem Weg zum Himmel. Das Fegefeuer in der deutschen Kunst des Mittelalters*, Köln-Weimar-Wien 2003.
- WEHRLI-JOHNS, Martina, »Tuo daz guote und lâ daz übele«. Das Fegefeuer als Sozialidee, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 47–58.
- WINZELER, Marius, Mit den Sakramenten unterwegs zu einem Sterbenden, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 266–267, kat. št. 76.
- ZEHNDER, Frank Günter, Jeder reuige Mensch, der vor diesem Bild fünf Vaterunser und Fünf Avemaria betet, erlangt 77000 Jahre Ablaß, *Himmel, Hölle, Fegefeuer. Das Jenseits im Mittelalter* (ur. Peter Jezler), Schweizerisches Landesmuseum, Zürich 1994, str. 240–241, kat. št. 55.
- ŽIGON, Andreja, ROVŠNIK, Borut, *Matija Koželj. 1842–1917*, Kulturni center Kamnik, Kamnik 1986.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*, Ljubljana 2019 (Thesaurus memoriae. Opuscula, 9).
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, Mnoge sledi bratovščine sv. Mihaela v Mengšu pri nastanku poslikav Franca Jelovška, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 81–102.
- ŽONTAR, Josip, *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939.

Viri ilustracij

- 1–4, 18, 23–24, 33, 35, 44, 47–49: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Andrej Furlan).
- 5, 26, 37: ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta.
- 6: © Nadškofijski arhiv, Maribor (foto: Ana Lavrič).
- 7: A. Cevc, *Valentin Metzinger 1699–1759*, Ljubljana 2000.
- 8, 10: L. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, Celje 1994.
- 9: Jure Ferlan.
- 11: *Iconotheca Valvasoriana*, 17, Ljubljana-Zagreb 2008.
- 12, 25: *Iconotheca Valvasoriana*, 2, Ljubljana-Zagreb 2005.
- 13: M. Pohlin: *Sveta, inu nuzna je misl sa te mertve moliti*, 1769.
- 14–17, 30–32, 39–41, 43: Ana Lavrič.
- 19: © Pomurski muzej, Murska Sobota (foto: Tomislav Vrečič).
- 20, 38, 45: © Semeniška knjižnica, Ljubljana (foto: Ana Lavrič).
- 21: *Hotuljska cerkev slavi*, Kotlje 1992.
- 22, 36: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (foto: Tomaž Lauko).
- 27: Tadeja Filo.
- 28: Valentina Rataj.
- 29: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Franci Pečnik).

34: Damjan Prelovšek.

42: © Založba Družina, Ljubljana.

46: © Gorenjski muzej, Kranj (foto: Drago Holynski).

Respice finem!

Eschatological Motifs in the Art of Post-Tridentine Confraternities in Slovenia

Summary

The article focuses on the eschatological motifs that strongly characterize the art of Baroque confraternities. The heritage of these confraternities in Slovenia has not yet been explored systematically in its own right, but it has been partly addressed in the context of Marian and Eucharistic confraternities. The examples discussed are representative and enable a pertinent presentation of the topic. They involve depictions of a happy death and, most frequently, the purgatory motif, which the Catholic Church emphasised in opposition to Protestants and which was particularly suited to the confraternities' concern for their departed members.

These sorts of motifs were especially characteristic of the confraternities endowed with special privileges or those specifically dedicated to the deceased, which emphasised this fact even in their names (e.g. the confraternity for a happy death, for the dead, for the souls in purgatory, of the dying Christ, etc.). The former include the so-called major Marian confraternities, operating under the auspices of the mendicant orders, which helped their members reach heaven using specific props – i.e., a rosary, a scapular and a leather belt. Therefore, the portrayals of Mary handing these items to the orders' resp. confraternities' founders with a special promise are usually accompanied by the depictions of the souls in purgatory, which the angels are saving from the flames using these very props. This is especially true of the scapular, which became a symbol of the Catholic doctrine on purgatory, as it ensured that the confraternity members would – provided that the conditions were met – be saved from eternal damnation and even rescued from purgatory on the first Saturday after their death (the Sabbatine Privilege). The happy death motif is rarer: a narrative fresco showing the temptations of the dying in Tomišelj was, for example, created for the Confraternity of Our Lady of the Rosary, while the graphic images were made for the Confraternity of the Perpetual Rosary for the dying (Ljubljana, Selnica ob Dravi). The iconographically interesting example from Lemberg near Sladka Gora (probably a private commission), until now interpreted as the death of Mary, actually represents the death of a venerator of St Joseph or this saint's general role as the patron for a happy death.

The images of Mary as an intercessor for souls in purgatory belong to a separate group. The following works stand out: a wash drawing from Valvasor's collection, hypothetically associated with the Confraternity of the Dead of the Ljubljana Discalceates and its altar painting by Sebastian Verporto, an engraving based on it made by Andreas Trost at Wagensperg, and an oil painting – a copy of an old original – in Kališe, where the Confraternity of the Passion of Christ was active.

The motif of the Eucharist present in these scenes is even more emphasised in the images of the Eucharistic confraternities. It has an interesting association with purgatory in the complex depiction of the worship of the Eucharist (Grad, Goričko), in the mystical motifs of Christ in the press (from Škofja Loka), and in the images of Christ as the Fountain of Life from which the souls in purgatory drink (Kotlje).

The confraternities' imagery of Christ dying on the cross (*Bona Mors*) focuses on the agony of the Son of God. The most important association of this kind in Slovenia operated at the Jesuit Church of St James in Ljubljana. Today, only a few depictions provide an insight into the imaginary world of the congregation (the soul in purgatory, the Crucifixion group) and descriptions of the festive scenes that regularly included the faithful souls motif. This congregation's altars of the Holy Cross and Our Lady of Sorrows have also been preserved. A typical pair of such altars was also erected by certain other confraternities bearing the same name, for example in Ruše. Holy Cross altars are sometimes supplemented with a purgatory motif (or the image stands alone, as for example in Soteska). However, they are most often decorated only

with the Crucifixion group and perhaps additionally with the two thieves or the *Arma Christi*. The finest example of the latter is the altar of the Confraternity of the Agony of Christ in the Cathedral Church in Maribor by the sculptor Joseph Holzinger. Christ on the cross is usually accompanied by God the Father and the Holy Spirit, while the Holy Trinity sometimes appears together with the souls in purgatory as an independent motif (Predgrad, an adapted copy after Guido Reni; Ljubljana).

The Confraternities of Jesus, Mary and Joseph for the Souls in Purgatory reminded their members of their purpose, especially through their membership certificates. The membership certificate from Kamnik stands out mainly because of its symbolism of the heart, which was probably influenced by the iconography of the Confraternity of the Sacred Heart of Mary of the Poor Clares in nearby Mekinje, while the membership certificate from Godovič, with its motif of dying, follows, in an artistic sense, the scapular and rosary models.

Some saints also appear as patron saints of the dying and of souls in purgatory. Examples include the painting of St Dismas in Ljubljana Cathedral by Giulio Quaglio, the painting in the provost church in Ptuj, attributed to Franz Ignaz Flurer, and the relief by Francesco Robba on the antependium of the altar of St Anthony of Padua in Vransko. The painting of the brotherhood of the Kranj shoemakers' guild of St Stephen and St Lawrence by Leopold Layer stands out iconographically. However, the largest group of intercessors (Mary, St Anne, St Joseph, St Francis Xavier, St Martin or St Nicholas, St Barbara, St John the Baptist, and St Anthony of Padua) is gathered on the antependium of the Ponikva parish church high altar which was created by Janez Jurij Mersi's workshop.

Člani Dizmove bratovščine v polstoletju 1719–1771 – dejanski in potencialni naročniki umetnostnih del

Boris Golec

Prof. dr. Boris Golec, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana,
boris.golec@zrc-sazu.si

Izvleček:

Člani Dizmove bratovščine v polstoletju 1719–1771 – dejanski in potencialni naročniki umetnostnih del

1.01 Izvirni znanstveni članek

Akademija združenih (*Academia unitorum*) ali bratovščina sv. Dizme je v pripravi na srečno smrt ter v molitvi in darovanju maš za pokojne člane od leta 1688 do začetka 19. stoletja povezovala predvsem plemiče, a tudi akademsko izobražene ljudi, cerkvene odličnike in visoke uradnike na Kranjskem, posebej v Ljubljani. Prispevek obravnava članstvo, sprejeto v obdobju med letoma 1719 in 1771, v katerem je v družbo vstopilo 95 članov. Glavni namen je kratek prikaz njihovih življenjskih poti, s čimer bo zapolnjena velika vrzel v vedenju o kranjski družbeni eliti 18. stoletja, med katero glede na njeno duhovno naravnost najdemo tako dejanske kot potencialne naročnike umetnostnih del. Razen enega člana, predstojnika cistercijanskega samostana, so bili vsi plemiči, veliko jih je imelo baronski ali grofovski naslov, slaba šestina pa je bila duhovnikov, od beneficiata do knezoškofa. Vsekakor gre pri naboru imen za vidnejši del družbene elite, ki ga je povezovalo več dejavnikov, od verske vneme prek sorodstvenih in družabnih vezi do zavzemanja za kulturo in umetnost.

Ključne besede: družba (bratovščina) sv. Dizme, Ljubljana, Kranjska, plemstvo, umetnostna dela, naročništvo umetnostnih del, biogrami, zapuščinski inventarji, oporoke

Abstract:

Members of the Noble Society of St Dismas between 1719 and 1771 – Actual and Potential Commissioners of Artworks

1.01 Original scientific article

From 1688 to the beginning of the 19th century, the *Academia unitorum* or the Noble Society of St Dismas brought together primarily aristocrats but also academically educated intellectuals, ecclesiastical notables, and high-ranking officials of Ljubljana in preparation for a happy death and in prayer and celebration of masses for its deceased members. The present contribution explores the membership admitted between 1719 and 1771 when 95 members joined the Society. The main goal is to provide a brief account of their lives, thus filling a major gap in our knowledge of the 18th-century Carniolan social elite, which, depending on their spiritual orientation, included both the actual and potential commissioners of artworks. All except one member – the prior of the Cistercian monastery – were aristocrats. Many held the title of baron or count, while somewhat less than one sixth of them were priests, ranging from beneficiaries to prince-bishops. The list of names certainly represents a more prominent part of the social elite, brought together by several factors like religious zeal, kinship and social ties, and commitment to culture and art.

Keywords: Noble Society (Brotherhood) of St Dismas, Ljubljana, Carniola, nobility, artworks, art patronage, biograms, probate inventories, testaments

Pri vprašanju naročništva in naročnikov umetnostnih del v osrednjeslovenskem prostoru v dobi zrelega baroka nikakor ni mogoče zaobiti prostovoljnih združenj, ki so mimo utečenih cerkvenih in posvetnih institucij oblikovala ugodno okolje za širjenje idej in ustvarjala umetnikom in umetnosti naklonjeno družbeno ozračje. Baročna Ljubljana je poznala več tako organiziranih družb, med katerimi gre prvo mesto leta 1693 ustanovljeni Akademiji delavnih (*Academia operosorum*), znanstveni družbi, ki je približno tri desetletja združevala izobražence, večinoma pravnike, pa tudi teologe in zdravnike, intenzivno delovala v prvi polovici svojega obstoja, okoli leta 1725 pa po smrti več svojih najbolj delavnih članov ugasnila.¹ V zgodovinski zavesti so v njeni senci ostale druge ljubljanske družbe 18. stoletja,² med njimi Akademija združenih (*Academia unitorum*) ali bratovščina sv. Dizme, ki je od leta 1688 v pripravi na srečno smrt ter v molitvi in darovanju maš za pokojne člane povezovala predvsem plemiče, a tudi akademsko izobražene ljudi, cerkvene odličnike in visoke uradnike.³ Dizmova bratovščina, kot jo najpogosteje označujemo, je delovala neprimerno dlje od vseh drugih družb, saj je preživela celo 18. stoletje in obstajala vsaj še na začetku 19. stoletja, ko je imela dvakrat toliko članov kot ob ustanovitvi.⁴ V dobrih stotih letih se je v njenem članstvu, sprva omejenem na 26 in nato na 51 oseb,⁵ zvrstilo vsega skupaj 237 dokumentiranih imen, po predvidevanjih pa okoli 250.⁶

Prispevek obravnava članstvo, sprejeto v obdobju dobrega polstoletja med letoma 1719 in 1771, v katerem je v družbo vstopilo 95 članov. Zgornja letnica 1771 pomeni konec rednega vpisovanja novosprejetih članov v spominsko knjigo bratovščine,⁷ spodnja, 1719, pa je bila izbrana iz več razlogov. Tega leta je umrl prvi tajnik in prizadevni kronist Janez Gregor Dolničar (1655–1719), s čimer se je končal dotedanji princip dokumentiranja članstva in delovanja družbe. Po Dolničarjevi zaslugi

¹ Primož SIMONITI, Spretna beseda, *Akadske čebele ljubljanskih operozov ali Ustanova, pravila, smoter, imena in simboli nove Akademije, združene pod simbolom čebel v Ljubljani, izročene slovstvenemu svetu z nastopnim govorom na prvem javnem zboru, govornjem veljakom Emone*, Ljubljana 1988, str. 79–85.

² Strnjen pregled delovanja ljubljanskih družb v: Luka VIDMAR, *Gesellschaften in Ljubljana im langen 18. Jahrhundert. An der Grenze zwischen der privaten und der öffentlichen Sphäre, Stadt im Wandel. Europas Südosten im langen 18. Jahrhundert/Towns in Change. Europe's Southeast in the Long 18th Century* (ur. Mathias Beer, Harald Heppner, Ulrike Tischler-Hofer), Berlin 2022 (v tisku).

³ France Martin DOLINAR, Od Dizmove bratovščine do Akademije delovnih v Ljubljani, *Academia operosorum. Zbornik prispevkov s kolokvija ob 300-letnici ustanovitve* (ur. Kajetan Gantar), Ljubljana 1994, 35–38; Marijan SMOLIK, Pregled članstva ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma, *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 2: Razprave* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001, str. 263–275; Ana LAVRIČ, Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 27–30.

⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 274, 268, 269; *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 1: Transkripcija besedila, prevod, spremno besedilo* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001, str. 332.

⁵ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 264.

⁶ Seznam v spominski knjigi ima 195 imen (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275), seznam članstva iz leta 1801 pa 52 (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332), od katerih je 10 istih kot v spominski knjigi. Ne poznamo imen članov, ki so vstopili med letoma 1771 in 1800 ter bili leta 1801 že pokojni.

⁷ Za leta 1770 sprejetim Antonom Medardom pl. Wiederkehrjem so vpisali še tri člane, sprejete v letih 1800 in 1801, ter kot zadnjega Antona Leopolda pl. Schildenfelda, sprejetega 12. junija 1771 (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 224, 225). Zdi se, da vpisovanje od konca šestdesetih let ni bilo več dosledno. Na seznamu članov bratovščine iz leta 1801 (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332) so namreč na 8. do 10. mestu imena treh članov, ki so to postali glede na zaporedje prejkone pred pl. Wiederkehrjem z zaporedno št. 11, vpisanim v spominsko knjigo z letnico sprejema 1770, v spominski knjigi pa jih ni. Vanjo tudi ni vpisan član z zaporedno št. 4, ki je na seznamu naveden za tremi tedaj še živečimi člani, po spominski knjigi sprejetimi leta 1757, in pred tremi, včlanjenimi leta 1760.

imamo za večino umrlih članov precej izčrpne biograme, ki ne vsebujejo samo glavnih življenjskih podatkov, ampak so v njih orisani način njihovega življenja, družinske razmere in zlasti kreposti pokojnih.⁸ Tako neprimerno bolje poznamo članstvo iz prvih tridesetih let delovanja družbe (1689–1718), ko je bilo v Dizmovo bratovščino sprejetih 97 oseb. O poznejših članih je iz gradiva bratovščine znanih le nekaj osnovnih podatkov, vsebovanih v vpisih oziroma upodobljenih grbih. Že samo seznam članov, ki ga je leta 2001 objavil Marijan Smolik in ki poleg datuma sprejema vsebuje zgolj ime, poklic, leto ter kraj rojstva in smrti, priča, kako skromno je védenje o drugi stotnji članov. Smolik je, denimo, le za 12 od 95 oseb ali za vsakega osmega člana lahko postregel z letnico tako rojstva kakor smrti, samo za polovico teh (6) pa je ugotovil tudi oba kraja. Za nadaljnjih 26 ali dobro četrtino je poznal leto smrti, a le za 3 med njimi tudi kraj. Prav tako so skromni podatki o poklicih oziroma funkcijah te polovice članstva.⁹

Glavni namen pričujočega prispevka je ugotoviti identiteto 95 članov, ki so bili v bratovščino sprejeti med letoma 1719 in 1771, in podati kratek prikaz njihovih življenjskih poti, s čimer bo zapolnjena velika vrzel v védenju o kranjski družbeni eliti 18. stoletja, med katero glede na njeno duhovno naravnost najdemo tako dejanske kot potencialne naročnike umetnostnih del. Nekatera imena so v slovenski kulturni in umetnostni zgodovini zapisana z velikimi črkami, kot denimo kamniški župnik Maksimilijan Leopold pl. Rasp ali ljubljanski škof Sigmund Feliks grof Schrattenbach, druga so manj pomembna, tretja pa morda kljub nemajhnim zaslugam po krivici prezrta.

Prispevek je na neki način nadaljevanje v izvirniku in prevodu objavljenih Dolničarjevih biogramov članov v kritični objavi družbine spominske knjige in Dolničarjeve konceptne knjige (2001).¹⁰ Kot tak se ne ukvarja z vrednotenjem vloge članov bratovščine kot naročnikov umetnostnih del niti ne temelji na načrtnem zbiranju in analiziranju tovrstnih podatkov.¹¹ Zato pa v nadaljevanju pri vsakem članu v njegovem biogramu opozarja, ali in kje sta ohranjena njegova oporoka in zapuščinski inventar, dva za umetnostnega zgodovinarja ključna vira. Pri nastajanju kratkih življenjepisov je bilo prednostno vodilo poiskati primarne vire oziroma vire prve roke, še posebej za podatke o rojstvu in smrti, za vse ostalo pa dovolj zanesljive in preverjene podatke, ki temeljijo na takšnih virih. Biogrami so zasnovani po enotnem principu. Vsebujejo posameznikove osebne podatke (rojstvo, poroka, smrt, mašniško posvečenje),¹² kratek oris njegovega izvora in socialnega zaledja, pridobitve formalne izobrazbe,¹³ premoženjskega stanja in udejstvovanja v javnem življenju. Pri premoženju je poudarek na zemljiški posesti vključno z lastništvom gradov in dvorcev,¹⁴

⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 263.

⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270–275.

¹⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4).

¹¹ Za več pomembnih podatkov o naročništvu umetnostnih del sem dolžan iskreno zahvalo umetnostnima zgodovinarkama dr. Ani Lavrič in dr. Tini Košak.

¹² Po možnosti so bili podatki o rojstvu, eni ali več porokah in smrti preverjeni v matičnih knjigah, podatki o posvečenjih pa v škofijskih ordinacijskih zapisnikih.

¹³ Temeljni viri za to vprašanje so univerzitetne in šolske matrike. Velika večina obravnavanih oseb je obiskovala ljubljansko jezuitsko gimnazijo, za katero tovrstnih virov nimamo, jih pa v veliki meri nadomeščata rokopisna matrikula jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete ter objava evidenc alumnov in konviktorjev jezuitskega kolegija. Sistematično so bile pregledane tudi objavljene graške in dunajske matrike, ne pa sočasni, po knjižnicah raztreseni tiskani seznamei dijakov in študentov.

¹⁴ Monografija Majde Smole, temeljno delo o lastnikih zemljiških gospostev in imenj na Kranjskem (Majda SMOLE, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982), je bila upoštevana s pridržki. Verodostojna je v glavnem za mlajša obdobja, od nastanka deželne deske, zemljiške knjige za zemljiška gospostva, ki so jo na Kranjskem vodili od druge polovice petdesetih let 18. stoletja. Starejšim podatkom je bolj ali manj mogoče zaupati le, če je avtorica

niso pa upoštevane hiše v mestih, razen če je šlo za stavbo, ki jo je dotični lastnik temeljito prezidal. Posameznikovo udejstvovanje v javnem življenju je omejeno na navedbe služb in funkcij. Veliko tovrstnih podatkov je vsebovanih v vpisih in grbih članov Dizmove bratovščine v spominski knjigi, pri čemer je treba upoštevati, da ne sovpadajo nujno s časom včlanitve v družbo, ampak so pogosto poznejšega datuma.

Z vidika naročništva umetnostnih del so bili pregledani testamenti in zapuščinski inventarji članov bratovščine, shranjeni v dveh zbirkah Deželnega sodišča v Ljubljani v Arhivu Republike Slovenije. Gre za zadnje volje 49 oporočiteljev in inventarje zapuščin 64 članov.¹⁵ Pri tem je nujno treba poudariti, da ni šlo za sistematično prečesavanje z očmi umetnostnega zgodovinarja, ampak je bil namen podati informacijo o ohranjenosti in hraniščih obeh vrst virov, ki lahko umetnostno-zgodovinski stroki služi kot kažipot. Zlasti oporoke so se v tem pogledu pokazale kot manj uporaben in zelo malopoveden vir. Nihče od oporočiteljev ni namreč svojih oporočnih volil pospremil s kakšnim izrecnim naročilom, ki bi ga lahko povezali z naročništvom. Volila niso bila namenska, ampak zelo splošna, z navedbo prejemnikov in denarnih vrednosti. V zapuščinskih inventarjih je o naročenih umetnostnih delih mogoče sklepati zlasti pri slikah in cerkvenem ornatu (za grajske kapele). Ugotavljanje, katera dela so bila naročena in ne kupljena, je mogoče praktično samo pri portretih družinskih članov. Da je bil naročnik resnično dotični pokojni član Dizmove bratovščine in ne kdo drug iz njegovega rodu, smemo z gotovostjo trditi le za portrete njega samega in najozje družine, zlasti soprog članov bratovščine. V nadaljevanju so v biografske prikaze vključeni vsi portreti družinskih članov, omenjeni v zapuščinskih inventarjih. Avtorstvo umetnostnih del ni v inventarjih navedeno pri nobenem portretu in je v popisih zapuščin tudi sicer velika izjema.¹⁶

Zelo zanimivo je spoznanje, da sta se od 49 oporočiteljev samo dva v svoji zadnji volji spomnila tudi Dizmove bratovščine, oba s skromnim volilom.¹⁷ Sigmund Pavel grof Thurn-Valsassina ji je leta 1752 namenil 20 goldinarjev,¹⁸ Franc Ksaver Raab pl. Rabenheim pa šest let pozneje 12,¹⁹ čeprav so nekateri obdarovali številne druge bratovščine in družbe, kot denimo leta 1759 Franc Bernard grof Lamberg.²⁰ Nič manj ne preseneča, da si je samo eden izbral počivališče v leta 1709 zgrajeni

citirala primarni vir o menjavi lastništva (pogodbo), sicer pa so zelo pogosto napačni, ker je na podlagi lapidarnih navedb delala prenagle sklepe, zlasti iz registrov listin v zapuščinskih inventarjih. V celoti je prezrla temeljni vir o lastnikih za čas pred sredo 18. stoletja – imenjsko knjigo, davčno evidenco, ki sega do prve polovice 16. stoletja. Največja pomanjkljivost kranjske imenjske knjige je bilo vpisovanje lastniških sprememb z zamudo, vendar zgodovine zemljiških gospostev brez nje preprosto ni.

¹⁵ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani; AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani. Poleg inventarjev v navedeni zbirki je bil v obravnavo pritegnjen še inventar duhovnika Volfganga Antona barona Egkha, shranjen v fondu kranjskega deželnega vicedoma (gl. biogram št. 28 (125)).

¹⁶ V inventarju Janeza Ignaca barona Apfaltrerja (1702–1765), graščaka na Grmačah pri Litiji, najdemo, denimo, podatek, da je 9 votivnih slik, ocenjenih vsaka na 30 krajcarjev, delo dunajske akademije (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-81, 13. 11. 1765, pag. 16). Za domačo umetnost je veliko zanimivejši podatek o neki Almanachovi krajinski sliki v zapuščinskem inventarju ljubljanskega gradiščana Sigfrida Bonaventure pl. Werthenthala (1687–1738) (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 124, fasc. L, W-93, 24. 3. 1738, str. 39).

¹⁷ Tretji, Anton Medard pl. Wiederkehr, je v oporoki leta 1804 samo omenil bratovščino v zvezi z njenimi obveznostmi ob njegovi smrti, ni pa ji ničesar zapustil (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-117, 15. 5. 1804).

¹⁸ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-T-14, 3. 6. 1752.

¹⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-R-59, 20. 4. 1758.

²⁰ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-L-32, 10. 7. 1759.

kripti sv. Dizme v stolnici,²¹ in sicer Franc Anton baron Schmidthoffen (1767),²² za katerega je potrjeno, da so ga tam naslednje leto dejansko tudi pokopali.²³ Morda so v družbino kripto položili še koga, za katerega izvemo iz mrliške matice samo to, da je bil pokopan v kripti stolnice oziroma v stolnici, sicer pa so obravnavani člani Dizmove bratovščine pri pokopih dajali prednost svojim rodbinskim grobnicam oziroma skupnim kriptam, kjer so že počivali njihovi bližnji.

Na področju naročništva umetnostnih del povezuje člane bratovščine njena spominska knjiga, iluminiran kodeks z vpisnimi listi članov, znan pod več imeni, predvsem kot Dizmova kronika. Nastajal je dobrih sto let, skozi tri generacije do leta 1801, in je izkaz upoštevanja vrednega miniaturnega slikarstva. Album simboličnih in alegoričnih ilustracij je po namenu sicer enovit, sestavljen pa iz heterogenih, zlasti v drugi polovici slikarsko zelo individualno občutenih listov. Med podpisanimi in nepodpisanimi miniaturisti zavzema osrednje mesto Simon Tadej Volbenk Grahorvar (1710–1774), s katerim je okoli leta 1740 zapela docela drugačna umetnostna beseda.²⁴

Življenjepisi članov Dizmove bratovščine, sprejetih med letoma 1719 in 1771

Št. 1 (98)²⁵

Jurič, Adam Sigfrid, baron (1683–1741), sprejet 16. julija 1719²⁶ – zemljiški gospod.

Bil je zet Janeza Vajkarda Valvasorja, a svojega tasta najbrž nikoli v življenju ni srečal, saj je polihistor umrl, ko je bilo Adamu Sigfridu deset let. Izviral je iz leta 1569 plemenitenega rodu uskoškega poveljnika, povzdignjenega leta 1634 v baronski stan.²⁷ Rodil se je 26. decembra 1683 v dvorcu Struga pri Novem mestu staršema Volfu Frideriku in Juditi Tereziji, rojeni grofici Barbo pl. Waxenstein.²⁸ Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je končal leta 1699,²⁹ ko v Ljubljani še ni bilo višjih študijev, nadaljevanje šolanja v Gradcu pa ga očitno ni zanimalo.³⁰ Oženil se je mlad, pri 20 letih, 2. februarja 1704 na Gracarjevem turnu s Frančiško Katarino pl. Valvasor, hčerjo polihistorja Janeza Vajkarda in njegove druge žene Ane Maksimile, rojene pl. Zetschker.³¹ Prav tako je še mlad, pri 24 letih, leta 1707 kot edini sin prevzel Strugo za šest let prej umrlim očetom in jo obdržal do smrti.³²

²¹ O kripti: SMOLIK 2001 (op. 3), str. 263–264.

²² ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-S-117, 12. 8. 1767.

²³ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 293.

²⁴ Emilijan CEVC, Iluminirani kodeks ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma, *Spominska knjiga* 2001 (op. 3), str. 67–79. Objava emblemov: Jože KASTELIC, Emblemi v ikonografskem ogledalu, *Spominska knjiga* 2001 (op. 3), str. 115–261.

²⁵ Prva številka pomeni zaporedno številko tega seznama, druga, v oklepaju, pa zaporedje v spominski knjigi po seznamu v: SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

²⁶ Datumi sprejema so povzeti po objavljenem seznamu članov (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275), razen če je bila ugotovljena napaka. Pri članih brez navedbe datuma je čas sprejema določen glede na zaporedje datiranih vpisov.

²⁷ Miha PREINFALK, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. 1: Od Barbov do Zetschkerjev*, Ljubljana 2016 (Blagoslovljeni in prekleti, 5), str. 148.

²⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 162–163. Krstna knjiga župnije Šentjerneje iz tega časa je izgubljena.

²⁹ Po kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je bil leta 1698 vpisan na poetiki, leta 1699 pa na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 436, 439).

³⁰ Prim. Johann ANDRITSCH, *Die Matrikeln der Universität Graz. 3: 1663–1710*, Graz 1987.

³¹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 156, 163.

³² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 68r.

Ostajal je tipičen podeželski plemič, ki živi daleč od deželne prestolnice in ne posega po javnih funkcijah. Tako ni postal niti prisednik kranjskega ogradnega sodišča.³³ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je suhoparno naveden samo kot gospod na Strugi in Starem Gutenbergu.³⁴ V skoraj štiridesetih letih zakonskega življenja tudi ni dobil otrok, čeprav je svoj zakon v oporoki opisal kot harmoničen in složen.³⁵ Umrli je v 58. letu 3. septembra 1741 in bil pokopan v frančiškanskem samostanu v Novem mestu.³⁶ Čeprav je iz dedovanja izključil sorodnike, je vdova leta 1743 prepustila Strugo sinu njegovega bratranca Karlu Ignacu baronu Juriču iz druge, radeljske rodbinske veje,³⁷ ki je bil od leta 1747 tudi sam član Dizmove bratovščine.³⁸

Št. 2 (99)

Rasp, Janez Adam, grof (1684/85–1748), sprejet 2. oktobra 1719 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča, stanovski poverjenik.

Izviral je iz ene starejših plemiških rodbin na Kranjskem, ki je imela kranjsko deželanstvo od začetka 16. stoletja, njena prva posest v deželi pa je bil Osterberg, po katerem sta se imenovali dve glavni rodbinski liniji.³⁹ Janez Adam, sin Janeza Ludvika in Terezije, rojene (Peer) pl. Pernburg, je pripadal krumperški veji Rasprov, katere začetnik je bil njegov oče, gospodar Krumperka, ki je neupravičeno uporabljal baronski naslov in z vztrajnostjo leta 1708 dosegel pri cesarju nič manj kot povzdignitev v grofovski stan.⁴⁰ Otroci so se mu rojevali v Ljubljani in na Krumperku, ravno za drugorojenega Janeza Adama, čigar rojstvo gre postavljati v leto 1684 ali 1685, pa ne vemo, ali je bil rojen kje drugje ali je vpis njegovega krsta v ljubljanski oziroma dobski krstni matici pomotoma izostal.⁴¹ Šolal se je na ljubljanski jezuitski gimnaziji, ki jo je zaključil leta 1700⁴² in šolanje nadaljeval na višjih jezuitskih študijih v Gradcu, kjer ga leta 1702 najdemo na logiki.⁴³ Pri dobrih tridesetih letih je leta 1715 iz očetovih rok prevzel gospodstvo Krumperk⁴⁴ in se 15. maja istega leta poročil v Kamniku z Marijo Ano Fürnpfeil pl. Pfeilheimb iz družine leta 1635 poplemenitenega škofjeloškega gosposčinskega upravitelja. Nevestina mati je izvirala iz starološke veje Rasprov, tako da sta

³³ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

³⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 138, 139.

³⁵ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 156.

³⁶ Njegove smrti ni v mrliških maticah župnij Šentjernej in Novo mesto Kapitelj, ampak je znana samo iz sekundarnih virov (Boris GOLEC, *Valvasorji. Med vzponom, Slavo in zatonom*, Ljubljana 2015 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 11), str. 377, op. 1621). O pokopu: GOLEC 2015 (op. 36), str. 378. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 163. Ohranjena je njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-I-11, 9. 8. 1741).

³⁷ GOLEC 2015 (op. 36), str. 377; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 156.

³⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 272, 273.

³⁹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 195–198.

⁴⁰ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 205–206. Prim. Boris GOLEC, *Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči* (2. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 61/2, 2013, str. 258.

⁴¹ GOLEC 2013 (op. 40), str. 207, 220.

⁴² Leta 1699 ga najdemo v petem, poetičnem razredu, leta 1700 pa je v kongregacijski knjigi navedeno, da lanski petošolci obiskujejo šesti, retorični razred (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 439, 445).

⁴³ ANDRITSCH 1987 (op. 30), str. 167.

⁴⁴ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 207. V kranjski imenjski knjigi je bil prenos lastništva vknjižen šele leta 1724 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 147v).

se s to poroko spet združili obe Raspovi rodbinski liniji.⁴⁵ Zakonca sta imela trinajst otrok, večino-
ma rojenih v Ljubljani in deloma na Krumperku.⁴⁶

V javnem življenju je bil grof Janez Adam manj opažen od svojega prodornega očeta. 29. mar-
ca 1718 so ga sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča,⁴⁷ nekaj časa pa je bil tudi stano-
vski poverjenik.⁴⁸ Umril je 10. marca 1748 v Ljubljani, kjer so ga pokopali v avguštinskem samosta-
nu (eremitov);⁴⁹ po mrliški matici mu je bilo 64 let.⁵⁰ Med slikami v njegovi zapuščini na
Krumperku je z njegovim naročništvom mogoče posredno povezati portret (*contrafé*) grofovske
rodbine Rasp.⁵¹

Istega leta kot Janez Adam je vstopil v Dizmovo bratovščino njegov daljni sorodnik duhovnik
Maksimilijan Leopold pl. Rasp, za njim pa je bil član tudi sin Janez Nepomuk (član še 1801).⁵²

Št. 3 (100)

Werthenthal, Sigfrid Bonaventura, pl. (1687–1738), sprejet 9. oktobra 1719 – stanovski cestni nad-
zornik, deželni vojni komisar na Gorenjskem, gradiščan na ljubljanskem gradu.

O njem je znanega malo, še posebej ker rodbina najbrž ni izhajala s Kranjskega in v deželi tudi
ni pognala korenin. Njegovo rojstvo je bilo mogoče izslediti s pomočjo podatka v mrliški matici, da
mu je bilo ob smrti 51 let,⁵³ in podatka o službovanju njegovega očeta v Gradcu (1691).⁵⁴ Krščen je
bil 19. julija 1687 kot sin Janeza Jurija (Johanna Georga) Werthenthala, dvornega mojstra kneza
Eggenberga in cesarskega tajnega svetnika, ter Marije Magdalene.⁵⁵ Oče je kot cesarski tajni svetnik
dobil plemiški naslov 15. aprila 1692,⁵⁶ ko je bilo Sigfridu Bonaventuri pet let. Deset let prej, leta
1682, se je staršema v Ljubljani rodila hči.⁵⁷ Kljub vmesnemu službovanju v Gradcu je oče ostal

⁴⁵ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 207, 220. O Fürnpfeilich pl. Pfeilheimbih gl. Karl Friedrich von FRANK, *Standes-
erhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich öster-
reichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 2: F–J*, Senftenegg
1970, str. 53; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 96–108.

⁴⁶ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 220–221.

⁴⁷ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

⁴⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 208.

⁴⁹ Navedbe avguštincev v mrliških matičnih knjigah se praviloma nanašajo na starejši eremitski, ne na diskalceatski
samostan s cerkvijo. Gre za današnjo frančiškansko cerkev in samostan na Prešernovem trgu. Kadar je šlo za
samostan diskalceatov, bosonogih avguštincev na Ajdovščini, je to v viru praviloma izrecno poudarjeno.

⁵⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 101. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str.
220. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Ljubljani in na Krumperku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih
inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 98, fasc. XXXXI, R-81, 26. 4. 1748, 28. 4. 1748).

⁵¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 98, fasc. XXXXI, R-81, 28. 4.
1748, pag. 26.

⁵² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: PREIN-
FALK 2016 (op. 27), str. 322–323.

⁵³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 17.

⁵⁴ Ludwig SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*, Graz 1909, str. 90.

⁵⁵ Diözesanarchiv Graz-Seckau (DAG), Altmatriken, Graz Hl. Blut, Taufbuch X, 1682–1694, pag. 502.

⁵⁶ Karl Friedrich von FRANK, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen
Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-
-Lexikon« 1823–1918. 5: Si–Z*, Senftenegg 1974, str. 207.

⁵⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 137.

povezan s Kranjsko in leta 1690 dobil kranjsko deželanstvo.⁵⁸ Naslednje leto se je zakoncema rodila hči, in sicer v Gradcu, kjer je oče, tedaj že poplemeniten, še vedno služboval kot dvorni mojster knezov Eggenbergov,⁵⁹ najmlajši sin pa je bil leta 1695 spet rojen v Ljubljani.⁶⁰ Oče Janez Jurij je umrl v kranjski prestolnici kot stanovski nastanitveni (kvartirni) mojster leta 1714, eno leto pred ženo.⁶¹ Rodbina v deželi sicer ni imela zemljiške posesti ne v tej generaciji ne v naslednji.⁶²

Sigfrid Bonaventura se po vsem sodeč vsaj v višjih razredih gimnazije ni šolal ne pri ljubljanskih ne pri graških jezuitih, pogrešamo pa ga tudi med dunajskimi študenti.⁶³ V kranjski prestolnici ga srečamo že kot družinskega očeta. Leta 1715 se mu je rodil sin v zakonu s Frančiško Terezijo, rojeno baronico Verguz,⁶⁴ ki je izhajala iz zelo podobnega družinskega okolja, iz leta 1698 pobaronjene rodbine vojaškega uslužbenca (*Mustermeister*) v Hrvaški in Morski krajini.⁶⁵ Zakonca se nista poročila v Ljubljani in se jima tu ni rodil noben drug otrok.⁶⁶

V spominsko knjigo Dizmove bratovščine se je pl. Werthenthal ob sprejemu leta 1719 lastno-ročno vpisal kot stanovski nastanitveni (kvartirni) mojster in deželni vojaški vicekomisar za Gorenjsko.⁶⁷ Umrl je pri 51 letih 19. marca 1738 in bil pokopan pri ljubljanskih frančiškanih.⁶⁸ V zapuščinskem inventarju je naveden kot stanovski cestni nadzornik, deželni vojni komisar na Gorenjskem in gradiščan na ljubljanskem gradu.⁶⁹

1. Valentin Metzinger: portret Maksimilijana Leopolda pl. Raspa, okoli 1739, župnijski urad Šmartno v Tuhinju

⁵⁸ Ludwig SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*, Görz 1905, str. 501.

⁵⁹ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1909 (op. 54), str. 90.

⁶⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 76. Očetovo ime je v krstni matici pomotoma navedeno kot Ferdinand.

⁶¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 214, 227. Očetov poklic je razviden iz zapuščinskega inventarja (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 124, fasc. L, W-brez št., 10. 10. 1714).

⁶² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁶³ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; ANDRITSCH 1987 (op. 30); Kurt MÜHLBERGER, Walter SCHUSTER, *Die Matrikel der Universität Wien. 6: 1689/90–1714/15*, Wien-Köln-Weimar 1993; Kurt MÜHLBERGER, *Die Matrikel der Universität Wien. 7: 1715/16–1745/46*, Wien-München 2011.

⁶⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 150.

⁶⁵ FRANK 1974 (op. 56), str. 153.

⁶⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, Ind R 1692–1740.

⁶⁷ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 138, 139.

⁶⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 17. Frančiškanski samostan s cerkvijo je stal na današnjem Vodnikovem trgu.

⁶⁹ Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-W-45, 10. 3.

Št. 4 (101)

Rasp, Maks (Maksimilijan) Leopold, pl. (1673–1742),⁷⁰ sprejet 14. novembra 1719 – duhovnik, doktor teologije, župnik v Kamniku (sl. 1).

Izhajal je iz starološke veje Rasprov in bil verjetno njen zadnji moški potomec.⁷¹ Rodil se je v Škofji Loki, kjer so ga krstili 19. novembra 1673⁷² kot sina izobraženega očeta Janeza Jurija pl. Raspa, ki ni bil več graščak, a je imel na Loškem še vedno kar nekaj posesti, in Marije Lucije, rojene Kunst, hčere ljubljanskega župana.⁷³

Jezuitsko gimnazijo je obiskoval v Ljubljani,⁷⁴ filozofijo v Gradcu,⁷⁵ prejel 19. septembra 1693 nižje kleriške redove v Ljubljani in takoj nato postal gojenec Germanika v Rimu, kar je ostal ves čas študija do leta 1697. V Rimu je prejel tudi mašniško posvečenje, bil imatrikuliran na Sapienzi kot klerik dunajske škofije, doktorat iz teologije pa je dosegel 2. septembra 1697 kot duhovnik oglejske škofije. Naslednji dve leti je z namenom, da si izpopolni izobrazbo, bival na Dunaju in po raznih drugih evropskih mestih. Potem ko se je leta 1699 vrnil na Kranjsko, je naslednje leto dobil mesto župnika v Kamniku, kar je ostal do smrti 42 let pozneje. Večino časa je opravljal tudi službo arhidiakona za Gorenjsko.⁷⁶

Na Kranjskem je bil ves čas med vodilnimi izobraženci in od članov Dizmove bratovščine predzadnji, ki je postal tudi član Akademije operozov (1702). Z vsestransko izobrazbo je združeval solidno umetnostno prizadevanje v smislu visokega baroka, s tem ko je podpiral domače stavbenike, vodilne slikarje in kvalitetne obrtnike kamniških cehov. Znatno premoženje, ki mu je bilo na voljo po izumrli rodbini loških Rasprov, je uporabil za zidavo, predelavo in umetnostno opravo cerkva v Kamniku in okolici. Bil je tudi med prvimi pobudniki in gmotnimi podporniki gradnje nove ljubljanske stolnice. Podobno žilavo delavnost je razvil na področju splošnega izobraževanja. Prosvetno delo je vezal z intenzivno versko vnemo, kjer je bil sam najboljši zgled prizadevnosti in je tako užival veliko spoštovanje. Svojo bogato knjižnico je zapustil kartuziji Bistra, a je slednjič pristala v kostanjeviški cisterci. Na lastno željo so ga pokopali v novozgrajeni župnijski cerkvi na kamniški Šutni, kjer mu je prijatelj grof Sigmund Gallenberg postavil spominsko ploščo z grbom.⁷⁷ Umrl je 12. decembra 1742 v starosti 69 let in bil položen k večnemu počitku dva dni pozneje.⁷⁸ Danes je eden redkih plemičev iz slovenskega prostora, po katerem se imenuje ulica in ki ima doprnski kip, oboje v Kamniku.⁷⁹

1738) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 124, fasc. L, W-93, 24. 3. 1738). Med slikami je popisana tudi neka Almanachova krajinska slika (pag. 39).

⁷⁰ O njem gl. Rudolf ANDREJKA, Maks MIKLAVČIČ, Rasp Maksimilijan Leopold, *Slovenski biografski leksikon*, 3/9, Ljubljana 1960, str. 34–35.

⁷¹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 217–218.

⁷² NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1663–1683, fol. 101v.

⁷³ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 216–217, 225.

⁷⁴ Kot študent je bil leta 1689 ceremoniar kongregacije Marije Vnebovzete, leta 1690 pa v zadnjem, retoričnem razredu (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 378, 387).

⁷⁵ V graški univerzitetni matriki ga leta 1691 najdemo na logiki (ANDRISCH 1987, str. 121).

⁷⁶ ANDREJKA, MIKLAVČIČ 1960 (op. 70), str. 34.

⁷⁷ ANDREJKA, MIKLAVČIČ 1960 (op. 70), str. 34. O Raspu in novi kamniški župnijski cerkvi: Marko LESAR, *Župnijska cerkev na Šutni v Kamniku. Umetnostna in kulturnozgodovinska predstavitev*, Kamnik 2001, str. 15–37.

⁷⁸ NŠAL, ŽA Kamnik, M 1731–1747, fol. 78r–78v. V mrliški knjigi je daljši pokojnikov biogram. Ohranjena je njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-R-40, 11. 12. 1742).

⁷⁹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 218.

Istega leta kot on je postal član Dizmove bratovščine njegov daljni sorodnik Janez Adam grof Rasp in nato še Janez Nepomuk (član še 1801), sin omenjenega sorodnika.⁸⁰

Št. 5 (102)

Apfaltrer, Janez Sigfrid, baron (1696–1764), sprejet 26. junija 1721 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Janez Sigfrid baron Apfaltrer je izviral iz stare kranjske plemiške rodbine, ki je pridobila baronski naslov leta 1672.⁸¹ Rodil se je v Kamniku, kjer je bil krščen 8. julija 1696 kot Janez Sigfrid Anton, sin Volfganga (Volfa) Herbarda barona Apfaltrerja in Izabele, rojene grofice Barbo pl. Waxenstein.⁸² Leta 1711 ga zasledimo v zadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, na retoriki.⁸³ Med prisednike kranjskega ograjnega sodišča je bil sprejet 1. julija 1719,⁸⁴ oženil pa se je z Ano Marijo Henriko (Henrieto) grofico Barbo pl. Waxenstein 5. septembra 1722 na gradu Podsreda.⁸⁵ V dvajsetih in tridesetih letih 18. stoletja je živel v Ljubljani, kjer se mu je v zakonu z Barbovo, dedinjo gospostva Podsreda,⁸⁶ rodilo sedem otrok,⁸⁷ trije pa v tridesetih letih v Črnem Potoku.⁸⁸ Zemljiški gospod je postal leta 1722, ko mu je oče izročil gospostvo Črni Potok pri Litiji, kupljeno leta 1704, ter imenje broda čez Savo pri Šentjakobu.⁸⁹ Leta 1738 je za 20.000 goldinarjev kupil gospostvo Kieselstein z istoimenskim dvorcem v Kranju, ki ga je tako kot Črni Potok za njim podedovala vdova Henrieta.⁹⁰ Umrl je star 68 let v Kranju, kjer so ga pokopali 27. oktobra 1764, po oporočni želji pri župnijski cerkvi kraja smrti.⁹¹

⁸⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: PREINFALK 2016 (op. 27), str. 322–323.

⁸¹ Johann Baptist WITTING, *Steiermärkischer Adel*, Neustadt an der Aisch 1979² (= *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol*; J. Siebmacher's großes Wappenbuch, 28), stp. 65–68; Karl Friedrich von FRANK, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. I: A–E*, Senftenegg 1967, str. 26.

⁸² NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1685–1699, fol. 141r.

⁸³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 530.

⁸⁴ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beißizer).

⁸⁵ Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Matične knjige, Podsreda, P 1687–1770, s. p.; Miha PREINFALK, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. 1: Od Billichgrätzov so Zanettijev*, Ljubljana 2014 (Blagoslovljeni in prekleti, 4), str. 41.

⁸⁶ Franc LAZARINI, *Zgodovina rodbine Lazarini. Kronika, dokumenti, genealogija, komentarji, zgodbe*, Ljubljana 2013, str. 237.

⁸⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 10–12. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 64, 66, 68, 69, 71, 76, 78.

⁸⁸ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1719–1737, fol. 89r, 98r, 117r. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 331.

⁸⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 124. Kot lastnik tega očetovega imenja se Janez Sigfrid pojavi v kranjski imenjski knjigi leta 1730, prepis nanj pa je bil izveden šele leta 1750 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 127r).

⁹⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 215. V kranjski imenjski knjigi te posesti ni najti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756)).

⁹¹ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, M 1733–1771, pag. 178. Ohranjena sta njegova oporoka, ki sta jo na Kieselsteinu 8. marca 1762 napisala skupaj z ženo Henrieto (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-35, 8. 3. 1762), in inventar zapuščine v Črnem Potoku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih

Iz rodbine Apfaltrer sta pred njim postala člana Dizmove bratovščine dva barona Apfaltrerja, njegov oče Volf Herbard (1716) in Janez Gotfrid (1718), za njim pa njegova brata Franc Karel (1725) in Sigmund Ferdinand (1725 ali 1726) ter Jožef Leopold (1740), Janez Ignac (1741), Ferdinand (1752), Feliks (član še 1801, naveden brez imena), Vencelj (član še 1801), Anton (član še 1801) in Ernest (član še 1801).⁹²

Št. 6 (103)

Posarelli, Janez Jožef Anton, baron (1679–1726), sprejet 23. oktobra 1721 – zemljiški gospod.

Bil je sin Janeza Herbarda pl. Posarellija in Ane Elizabete, rojene baronice Valvasor, rojen v Ljubljani, kjer so ga krstili 22. marca 1679.⁹³ Njegova rodbina je prišla na Kranjsko konec 16. stoletja, pridobila plemstvo in deželanstvo in imela od leta 1647 v lasti gospostvo Volčji Potok.⁹⁴ Janez Jožef Anton je pri petih letih izgubil očeta, mati pa je zanj in za njegovega brata Bernardina Valerijana 31. maja 1689, ko mu je bilo deset let, izposlovala dedni baronski naslov.⁹⁵ Ni izpričano, a vendarle je precej verjetno, da je obiskoval gimnazijo pri ljubljanskih jezuitih, nato pa je morda odšel na višje študije v Gradec.⁹⁶ Kaže, da ga javno življenje ni posebej zanimalo. Tudi med prisedniki kranjskega ograjnega sodišča ga ne najdemo.⁹⁷

Janez Jožef Anton je postal gospodar Volčjega Potoka leta 1701⁹⁸ in se 2. julija istega leta v Ljubljani poročil z Marijo Terezijo baronico Moscon.⁹⁹ Otroci so se mu najprej rojevali v Ljubljani, nato v Kranju.¹⁰⁰ Umrli je pri 47 letih 21. septembra 1726 v dvorcu Jablje v lasti njegove žene, pokopali pa so ga v ljubljanski frančiškanski cerkvi.¹⁰¹

Z naročništvom umetnostnih del je v Posarellijevi zapuščini v Ljubljani mogoče neposredno povezati njegov in ženin portret (*contrafe*), posredno pa portreta »starega gospoda barona

inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-79, 12. 1. 1764).

⁹² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁹³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 25. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 26.

⁹⁴ Johann Baptist WITTING, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, n. F. 5, 1895, str. 238–239; SMOLE 1982 (op. 14), str. 536; GOLEC 2015 (op. 36), str. 64–67.

⁹⁵ Karl Friedrich von FRANK, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. 3: K–N, Senftenegg 1972, str. 100. Boris GOLEC, Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 61/1, 2013, str. 59.

⁹⁶ Ni ga najti med člani jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r) kot tudi ne med alumni in konviktorji (*Ljubljanski klasiki 1563–1965*, Ljubljana 1999). Morda je identičen z baronom Posarellijem, ki je brez osebnega imena leta 1697 naveden med graškimi študenti logike (ANDRITSCH 1987 (op. 30), str. 144).

⁹⁷ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beißizer).

⁹⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 536. Prepis lastništva v imenjski knjigi je sledil leta 1707 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 167r, 167v).

⁹⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, fol. 100v. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 154.

¹⁰⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1750, pag. 194–196; NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1700–1710, fol. 145v–146r; R 1710–1727, fol. 3v, 23v, 49r. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 41, 43, 405.

¹⁰¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 290. O lastništvu Jabelj: SMOLE 1982 (op. 14), str. 196. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 85, fasc. XXXVI, P-94, 23. 11. 1726).

Posarellija« in žene ter sumarno navedenih pet portretov članov Posarellijeve družine.¹⁰²

V Dizmovo bratovščino sta bila za njim sprejeta še Anton Franc Jožef baron Posarelli (1732) in njegov sin Vajkard (član še 1801) iz druge rodbinske veje.¹⁰³

Št. 7 (104)

Prešeren, Janez Krstnik, od 1724 pl. Heldenfeld (1680–1746),¹⁰⁴ sprejet 14. maja 1721 – doktor prava, pisar ograjnega sodišča.

Bil je kmečkega rodu, nečak ljubljanskega prošta Janeza Krstnika Prešerna (1656–1704), prvega predsednika Akademije operozov,¹⁰⁵ rojen v Hrašah staršema Juriju in Mariji Prešeren in krščen 6. julija 1680 v Radovljici.¹⁰⁶ Vseh šest razredov ljubljanske jezuitske gimnazije (1688–1694) je izpričan kot alumen Thalerjeve ustanove za revne študente,¹⁰⁷ v Ljubljani pa je poslušal tudi kazuistiko, in sicer kot Lenkovičev alumen (1697 in 1698).¹⁰⁸ Neznano kje je študiral pravo in najpozneje leta 1715 doktoriral.¹⁰⁹ Stric Janez Jurij Prešeren, od leta 1695 član Dizmove bratovščine,¹¹⁰ sicer pa radovljiški upravitelj, mu je leta 1716 zapustil lepo premoženje, iz katerega so se črpala sredstva za Prešernovo ustanovo (alumnat).¹¹¹ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je Janez Krstnik naveden kot doktor obojega prava in zapriseženi pisar kranjskega ograjnega sodišča.¹¹² Slednje je bil tudi, ko je 10. junija 1724 dobil plemiški naslov »von Heldenfeld«,¹¹³ in morda še ob smrti, glede na to, da je služba navedena tako v njegovem zapuščinskem inventarju¹¹⁴ kot v mrliški matici.¹¹⁵

Nikoli ni postal zemljiški gospod, ampak je premogel samo posestvo v Vodichah in hišo v Ljubljani. Zaradi samovoljnega upravljanja Prešernove ustanove, od katere je imela koristi le njegova družina, je prišel v sodni spor s škofijskim generalnim vikarjem, ki se je končal že po njegovi smrti. Janez Krstnik Prešeren se je poročil dvakrat, prvič 9. maja 1710 z Marijo Elizabeto pl. Schwitzen,

¹⁰² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 85, fasc. XXXVI, P-94, 23. 11. 1726, pag. 75, 76.

¹⁰³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. Johann Baptist WITTING, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, n. F. 4, 1894, str. 239.

¹⁰⁴ O njem gl. Alfonz GSPAN, Prešeren, *Slovenski biografski leksikon*, 2/8, Ljubljana 1952, str. 503–505; Miha PREINFALK, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. 1: Od Andriollija do Zorna*, Ljubljana 2013 (Blagoslovljeni in prekleti, 3), str. 115–117, 123.

¹⁰⁵ O njem gl. Alfonz GSPAN, Prešeren Janez Krstnik, *Slovenski biografski leksikon*, 2/8, Ljubljana 1952, str. 564–566.

¹⁰⁶ NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1680–1689, fol. 5. O sorodstvenih zvezah s proštom Prešernom: GSPAN 1952 (op. 104), str. 503.

¹⁰⁷ *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96), str. 119, 120, 221, 122, 124, 125, 128. Po kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je bil leta 1693 na poetiki, 1694 pa na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 412, 417).

¹⁰⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 433; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96), str. 133.

¹⁰⁹ GSPAN 1952 (op. 104), str. 504.

¹¹⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

¹¹¹ GSPAN 1952 (op. 104), str. 504.

¹¹² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 138, 139.

¹¹³ Karl Friedrich von FRANK, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 4: O–Sh*, Senftenegg 1973, str. 110.

¹¹⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 87, fasc. XXXVI, P-119, 11. 5. 1746, pag. 3.

¹¹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 82.

vdovo dr. Purgerja, in drugič 25. novembra 1734 v Ljubljani z vdovo Marijo Lavrencijo pl. Schluderbach, rojeno pl. Batai, vdovo po članu Dizmove bratovščine Janezu Jožefu pl. Schluderbachu (gl. št. 21). V prvem zakonu je imel sedem otrok, od katerih sta dva sinova postala odvetnika.¹¹⁶ Umril je 19. aprila 1746 v 66. letu v Ljubljani in našel zadnje počivališče v avguštinski cerkvi.¹¹⁷

Št. 8 (105)

Ottheim, Janez Jožef, baron (1695–1752), sprejet 16. junija 1721 – zemljiški gospod, vicepredstojnik Dizmove bratovščine.

Izhajal je iz leta 1626 poplemenitene ljubljanske meščanske rodbine Otto pl. Rosenpichl.¹¹⁸ Oče Janez Krištof Otto, prisednik kranjskega ograjnega sodišča, je 17. aprila 1690 prejel dedni baronski naslov »von Ottheim«.¹¹⁹ Janez Jožef se je rodil v Ljubljani kot njegov najmlajši otrok v zakonu z Marijo Frančiško pl. Schlangenburg in bil krščen 5. februarja 1695.¹²⁰ V rodni Ljubljani je končal jezuitsko gimnazijo (1710) in obiskoval višje študije (1711).¹²¹ O njegovem javnem udejstvovanju ni poročil, razen da je bil vicepredstojnik, podpredsednik Dizmove bratovščine.¹²² Kaže, da je živel bolj odmaknjeno življenje, deloma v Ljubljani in deloma na Portnerjevem imenju pri Igu, ki ga je leta 1710 podedoval po očetu.¹²³ Sočasno podedovani urad Matena pri Igu je že leta 1718 prodal.¹²⁴ Ob smrti leta 1752 ni več premozel zemljiške posesti.¹²⁵ Poročen je bil z Marijo Ano Raab pl. Rabenheim.¹²⁶ Umril je v 58. letu starosti 15. julija 1752 na Igu, pokopali so ga pri ljubljanskih avguštin-
cih.¹²⁷

Člana Dizmove bratovščine sta bila tudi njegov oče Janez Krištof (od 1690) in starejši brat Janez Krištof, ljubljanski kanonik (od 1737).¹²⁸

¹¹⁶ GSPAN 1952 (op. 104), str. 504–505; PREINFALK 2013 (op. 104), str. 117–118, 123. Ne prve ne druge poroke ni v ljubljanski poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1717, P 1718–1745). V njegovem zapuščinskem inventarju sta popisani dve poročni pogodbi, prva sklenjena 9. maja 1710 brez navedbe kraja in druga 18. novembra 1734 v Ljubljani; prva razkriva, čigava vdova je bila nevesta, druga pa nevestin deklinški priimek (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 87, fasc. XXXVI, P-119, 11. 5. 1746, pag. 37, 53).

¹¹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 82. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, datiran 11. maja 1746 v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 87, fasc. XXXVI, P-119, 11. 5. 1746).

¹¹⁸ Anton KOBLAR, Ljubljančani 17. stoletja, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 10, 1900, str. 214; FRANK 1973 (op. 113), str. 22.

¹¹⁹ FRANK 1973 (op. 113), str. 22.

¹²⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 73.

¹²¹ Leta 1710 ga srečamo na retoriki, 1711 pa na logiki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 513, 519).

¹²² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 142, 143.

¹²³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 203v.

¹²⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 517r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 283.

¹²⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 78, fasc. XXXIX, O-18, 25. 8. 1752, pag. 4.

¹²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 78, fasc. XXXIX, O-18, 25. 8. 1752, pag. 3.

¹²⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1770, pag. 144. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, datiran 25. avgusta 1752 v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 78, fasc. XXXIX, O-18, 25. 8. 1752).

¹²⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

Št. 9 (106)

Oblak pl. Wolkensperg, Janez Franc (pogosteje Franc Janez) (1663–1723), sprejet 26. junija 1722 – zemljiški gospod.

Rodil se je 10. januarja 1663 v Škofji Loki še kot neplemič očetu Marku Oblaku, trgovcu in poznejšemu mestnemu sodniku, in materi Katarini, rojeni Skerpin, hčeri mestnega sodnika.¹²⁹ O njegovem šolanju ni podatkov. Če je kdaj obiskoval ljubljansko gimnazijo, ni prišel do zadnjih dveh razredov, ko so študente sprejemali v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete.¹³⁰ Ko mu je bilo 25 let, je bil oče 4. julija 1688 povzdignjen v dedni plemiški stan s predikatom »Wolkensperg und Ziegelfest«. Janez Franc se je kmalu zatem, 29. junija 1690, oženil s Škofjeločanko Marijo Terezijo pl. Zanetti, hčerjo priseljenega poplemenitenega italijanskega trgovca, s katero je imel šest otrok. Vse življenje je ostal navezan na rodno Škofjo Loko, v katere predmestju je njegov oče leta 1696 kupil Apfaltrerjev dvorec Puštal, kjer so Oblaki pl. Wolkenspergi gospodarili in živeli vse do začetka 21. stoletja. Po očetu Marku, umrlem leta 1709, je poleg Puštala podedoval gospodstvo Po-stopna, ki ga je leta 1722 prodal dvorni komori.

Janez Franc je postal član Dizmove bratovščine šele pri 59 letih, sočasno z zetom dr. Janezom Ludvikom pl. Qualizo. Umrli je že čez dobro leto, 16. avgusta 1723 v Puštalu.¹³¹

Oblak pl. Wolkensperg je dal zgraditi cerkev sv. Križa na Hribcu nad Puštalom kot javno zunanjo kapelo, potem ko naj bi dovoljenje zanjo dobil leta 1711 (sl. 2). Pozneje so Wolkenspergi iz škofjeloške župnijske cerkve preselili tja tudi svojo rodbinsko grobnico.¹³²

Pol leta po njegovi smrti je bil v Dizmovo bratovščino sprejet njegov sin Franc Anton (1724).¹³³

2. Frančiškanska rezbarska delavnica: veliki oltar, okoli 1718, Puštal pri Škofji Loki, podružnična cerkev sv. Križa na Hribcu

¹²⁹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 192, 201. V škofjeloških krstnih maticah je ravno v tem času krajša vrzel.

¹³⁰ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

¹³¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 195, 200–202. Škofjeloška mrliška matica iz tega časa ni ohranjena. O Zanettijih: PREINFALK 2014 (op. 85), str. 206–210. O posesti: ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 21r (vloženi listi), 547r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 379, 397–398.

¹³² Blaž RESMAN, »Podpisi« svetnih naročnikov na sakralnih umetninah, *Profano v sakralnem. Študije o vizualizaciji posvetnih teženj in motivov v sakralni umetnosti* (ur. Mija Oter Gorenčič), Ljubljana 2019, str. 139.

¹³³ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 146, 147.

Št. 10 (107)

Qualiza, Janez Ludvik, pl. (1684–1738), sprejet 26. junija 1722 – doktor medicine, deželni proto-medik.

Drugače kot njegov tast Janez Franc Oblak pl. Wolkensperg se je Janez Ludvik Qualiza že rodil kot plemič. Njegov ded Nikolaj Qualiza (Hvalica), hišni učitelj knezov Portia in pozneje kranjski deželan, je bil povzdignjen v dedni plemiški stan leta 1642. Oče Janez Pavel, rojeni Ljubljčan (1651–1715), je tako kot pozneje sin postal doktor medicine in deželni protomedik, študiral je v Padovi in se leta 1678 poročil z Ljubljčanko Rozino Wiederkehr pl. Wiederspach. Janez Ludvik je bil rojen v Ljubljani kot njun tretji otrok, krščen 19. avgusta 1684. Družina je živela v leta 1705 kupljeni hiši na Bregu.¹³⁴ V letih 1699 in 1700 najdemo Janeza Ludvika v zadnjih dveh razredih ljubljanske jezuitske gimnazije.¹³⁵ Kje je študiral medicino, ni znano.¹³⁶ Nikoli ni bil zemljiški go-spod, ampak je po materi podedoval samo majhno desetino.¹³⁷

Člani Dizmove bratovščine so postali trije člani družine Qualiza: oče Janez Pavel, njen pod-predsednik, že ob ustanovitvi (1689), brat Jožef Ignac leta 1709, Janez Ludvik pa razmeroma pozno, šele leta 1722 skupaj s tastom Janezom Francem Oblakom pl. Wolkenspergom.¹³⁸ Brata Qualiza sta se oba poročila s sestrama Oblak pl. Wolkensperg iz Škofje Loke. Janez Ludvik se je poročil 4. julija 1720 v Škofji Loki z Marijo Frančiško, s katero ni imel otrok.¹³⁹ Prav tako ni premozel zemljiške posesti.¹⁴⁰ Umrl je 31. julija 1738 v Ljubljani za kapjo, star 54 let, pokopali pa so ga pri avguštincih.¹⁴¹

Št. 11 (108)

Wollwiz, Lovrenc Danijel, pl. (1692–1746), sprejet 27. junija 1722 – deželni svetnik, prisednik ogradnega sodišča.

Rodil se je v ljubljanski meščanski družini Vulovic (Bulovic) očetu Lovrencu in materi Katarini ter bil krščen 13. februarja 1692.¹⁴² Pri njegovih štirih letih je bil oče Lovrenc, adjunkt knjigo-vodstva kranjskih deželnih stanov, 4. januarja 1696 poplemeniten v pl. Wollwiza.¹⁴³ Leta 1700 je Lovrenc pl. Wollwitz postal tudi član Dizmove bratovščine.¹⁴⁴ Lovrenca Danijela srečujemo v letih od 1707 do 1710 na ljubljanski jezuitski gimnaziji in višjih jezuitskih študijih,¹⁴⁵ 29. marca 1718 pa so ga sprejeli med prisednike kranjskega ogradnega sodišča.¹⁴⁶ Najpozneje leta 1716 se je poročil s

¹³⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 279; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 116–120.

¹³⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 439, 443.

¹³⁶ V dunajskih univerzitetnih matrikah njegovega imena ne najdemo (MÜHLBERGER, SCHUSTER 1993 (op. 63); MÜHLBERGER 2011 (op. 63)).

¹³⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 291, 23 (vloženi listi).

¹³⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹³⁹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 116–120. V škofjeloški poročni matici manjka list z vpisom njune poroke (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, P 1683–1736).

¹⁴⁰ Prim. ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756); SMOLE 1982 (op. 14).

¹⁴¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 21. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 120.

¹⁴² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 174.

¹⁴³ ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 9, Wallwiz, 4. 1. 1696. Prim. FRANK 1967 (op. 81), str. 142.

¹⁴⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 170, 171.

¹⁴⁵ Leta 1707 je bil vpisan na retoriki, 1708 na logiki, 1709 na fiziki in 1710 na metafiziki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 480, 490, 503, 512).

¹⁴⁶ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beißizer).

3. Grad Strmol,
veduta v Valvasorjevi
Topografiji Kranjske

Suzano Felicito pl. Schmidthoffen iz dve generaciji prej (1667) poplemenitene družine,¹⁴⁷ s katero je imel osem v Ljubljani rojenih otrok.¹⁴⁸ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot deželni svetnik cesarskega veličanstva in prisednik obeh pravnih ograjnega sodišča.¹⁴⁹ Wollwitzeva rodbinska posest je bilo sicer gospostvo Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem, ki ga je na podlagi izterjave leta 1702 pridobil oče Lovrenc, preden je naslednje leto kupil še mengeški Novi grad. Lovrenc Danijel je oboje podedoval leta 1714 in obdržal do smrti.¹⁵⁰ Prehodno sta bila v njegovih rokah tudi dvorca Hotemež in Selo pri Radečah, ki ju je podedoval po Mariji Ani pl. Čečker in ju leta 1745 prodal.¹⁵¹ Umrli je za kapjo 5. junija 1746 v svojem dvorcu Strmol (sl. 3), star 54 let. Ob smrti je označen kot prisednik ograjnega sodišča in (stanovski) nadzornik cest.¹⁵²

Iz rodbine Wollwitz je bil član Dizmove bratovščine tudi njegov brat Franc Anton (od 1731).¹⁵³

Št. 12 (109)

Erberg, Volf Adam, baron (1693–1754),¹⁵⁴ sprejet 30. avgusta 1723 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, okrožni glavar v Novem mestu.

Izviral je iz kranjske mitničarske rodbine, katere dve veji sta bili poplemeniteni v letih 1665 in 1668.¹⁵⁵ Rodil se je Janezu Adamu pl. Erbergu in Ani Uršuli, rojeni Petteneegg, v Kočevju, kjer so ga 21.

¹⁴⁷ FRANK 1972 (op. 95), str. 23. Poroke ni v ljubljanski poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718).

¹⁴⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 28–37; Ind R 1741–1791, pag. 19. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 58, 61, 63, 68, 74, 80.

¹⁴⁹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 132, 143. O Schmidthoffnih gl. FRANK 1972 (op. 95), str. 23.

¹⁵⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 290, 468. V kranjski imenjski knjigi je bilo to ime preneseno na Lovrenca Danijela leta 1724 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 16r (vlozeni listi)).

¹⁵¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 185, 433.

¹⁵² NŠAL, ŽA Cerklje na Gorenjskem, Matične knjige, M 1702–1759, s. p., 5. 6. 1746. Ohranjen je njegov zapuščinski inventar s popisom zapuščine v Ljubljani in na Strmolu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 125, fasc. LI, W-101, 7. 7. 1746, 18. 7. 1746).

¹⁵³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹⁵⁴ O njem: Joža GLONAR, Erberg, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 160.

¹⁵⁵ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 39, 44. Prim. Ema UMEK, *Erbergi in dolski arhiv*, Ljubljana 1991–1992 (Publikacije

decembra 1693 krstili kot Adama Volfganga.¹⁵⁶ Oče Janez Adam, doktor prava in od leta 1698 višji prejemnik naklade v Ljubljani, je imel tam samo hišo, a so ga leta 1700 vseeno sprejeli med kranjske deželane. Ko pa sta z bratom Janezom Danijelom leta 1711 postala lastnika vsak polovice gospostva Trzič, sta 16. junija 1714 dobila dedni baronski naslov.¹⁵⁷ Janez Danijel, stric Volfa Adama, je v deželi opravljal pomembne funkcije in bil med drugim drugi predsednik Dizmove bratovščine.¹⁵⁸

Volf Adam je v Ljubljani končal jezuitsko gimnazijo (1708) in višje študije (1711),¹⁵⁹ študiral pa naj bi tudi v Salzburgu.¹⁶⁰ Zatem je nekaj časa kot spremljevalec grofa Jožefa Lotarja Königsecka potoval po Franciji.¹⁶¹ 29. marca 1718 so ga sprejeli med prisednike kranjskega ogradnega sodišča.¹⁶² Poročil se je 20. julija 1724 v Ljubljani z Marijo Ano Cecilijo grofico Engelshaus, rojeno Ljubljančanko, hčerjo grofa Janeza Erazma, s katero nista imela otrok.¹⁶³ Za očetom je leta 1744 prevzel manjšo posest Stara Loka, ki jo je ta kupil leta 1706.¹⁶⁴

Ob ustanovitvi političnih okrožij leta 1748 je Volf Adam pri 55 letih postal prvi okrožni glavar za Dolenjsko v Novem mestu. F. A. Breckerfeld zanj pravi, da je bil ponosen in silovit mož, vendar ne posebno vnet za delo.¹⁶⁵ Umrl je v začetku maja 1754, star 61 let, in bil 7. maja pokopan v novomeški frančiškanski cerkvi.¹⁶⁶ Njegov dedič je postal brat Anton Gotard, novomeški prošt in prav tako član Dizmove bratovščine, ki je umrl leta 1755 (gl. št. 33). Istega leta so Staro Loko prodali na dražbi.¹⁶⁷

Od slik v zapuščinskem inventarju je z njegovim naročništvom mogoče povezati štiri potrtrete (dva njegova in dva ženina), popisane v Ljubljani.¹⁶⁸

Poleg Volfa Adama so postali člani Dizmove bratovščine naslednji Erbergi: stric Franc Jakob pl. Erberg (1689), njen prvi podpredsednik, stric Janez Danijel (1689), njen drugi predsednik, oče Janez Adam (1700), bratranec Franc Mihael (1709), brat baron Anton Gotard (1734), bratranec baron Janez Benjamin (1736), mrzli nečak baron Volf Danijel (1761) in baron Jožef (Kalasanc), sin slednjega (član še 1801).¹⁶⁹

Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Graščinski arhivi, 5), str. 13.

¹⁵⁶ NŠAL, ŽA Kočevje, Matične knjige, R 1683–1695, fol. 146. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54.

¹⁵⁷ FRANK 1967 (op. 81), str. 280; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 39, 43. Prim. UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 13. O posesti: SMOLE 1982 (op. 14), str. 505.

¹⁵⁸ UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 14. Prim. *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 32–35.

¹⁵⁹ Leta 1707 je bil vpisan na poetiko, 1708 na retoriko, 1710 na fiziko in 1711 na metafiziko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, str. 480, 492, 512, 519).

¹⁶⁰ GLONAR 1925 (op. 154).

¹⁶¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 45.

¹⁶² ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beyßizer).

¹⁶³ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54. Znan je datum v Ljubljani sklenjene poročne pogodbe, poroke pa v ljubljanski poročni matici ni (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745).

¹⁶⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 206. Majda Smole je očeta in sina združila v Volfa Adama (SMOLE 1982 (op. 14), str. 458).

¹⁶⁵ Ivan VRHOVEC, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891, str. 125.

¹⁶⁶ V novomeški mrliški matici je 7. maj 1754 naveden kot datum pokopa, ne smrti (Kapiteljski arhiv Novo mesto (KANM), Novo mesto Kapitelj, Matične knjige, M 1752–1769, fol. 8). Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Novem mestu in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-34, 15. 5. 1754, 1. 7. 1754).

¹⁶⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 458.

¹⁶⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-34, 1. 7. 1754, pag. 48, 52).

¹⁶⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

Št. 13 (110)

Siberau, Wolfgang Andrej Konrad, pl. (1688–1766), sprejet 9. januarja 1724 – deželni svetnik.

Rodil se je očetu Juriju Marku Siberju in materi Mariji Ani, rojeni Boltar, v Ljubljani, kjer so ga krstili 16. novembra 1688.¹⁷⁰ Oče Jurij Marko je bil povzdignjen v pl. Siberaua (von Syberau) 25. avgusta 1674 kot sodni sel na Kranjskem.¹⁷¹ Wolfgang Andrej je v Ljubljani končal jezuitsko gimnazijo (1705) in višje študije (1708).¹⁷² V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot deželni svetnik cesarskega veličanstva.¹⁷³ Poročil se je najpozneje leta 1722 z Marijo Terezijo Jožefo Grössing, ki mu je v njegovem rodnem mestu rodila šest otrok.¹⁷⁴ Očitno ni nikoli postal zemljiški gospod,¹⁷⁵ ampak je ostal mestni plemič. Umrl je 31. maja 1766 v Ljubljani, star 78 let, in bil pokopan v avguštinski cerkvi.¹⁷⁶

V njegovi zapuščini je od slik mogoče povezati z naročništvom umetnostnih del njegov portret v pozlačenem okvirju.¹⁷⁷

Št. 14 (111)

Wolkensperg, Franc Anton, pl., od 1753 baron (1700–1764), sprejet 15. januarja 1724 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Franc Anton (Oblak) pl. Wolkensperg se je rodil 14. januarja 1700 v Škofji Loki, in sicer v mestu, ne v družinskem dvorcu Puštal, ter bil naslednji dan krščen kot sin Janeza Franca Oblaka pl. Wolkensperga in Marije Terezije, rojene pl. Zanetti.¹⁷⁸ Jezuitsko gimnazijo in višje študije je obiskoval v Ljubljani,¹⁷⁹ preden je pri 22 letih 12. januarja 1722 postal prisednik kranjskega ograjnega

¹⁷⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 71. O materinem dekliškem priimku KOBLAR 1900 (op. 118), str. 228.

¹⁷¹ FRANK 1974 (op. 56), str. 82.

¹⁷² Leta 1705 je bil vpisan na poetiki kot Wolfgang Konrad, 1706 na retoriki kot Wolfgang, 1707 na logiki kot Wolfgang Konrad, 1707 na fiziki kot Wolfgang in 1708 na metafiziki kot Andrej Syberau (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 454, 466, 470, 479, 491).

¹⁷³ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 142, 143.

¹⁷⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 265, 268, 271, 274, 276; ŽA Ljubljana Sv. Peter, Matične knjige, Ind R 1721–1746, fol. 77v. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 66, 69, 72, 73, 256.

¹⁷⁵ Prim. ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756). V njegovem zapuščinskem inventarju je popisan le ženin vinograd na Vipavskem (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXIV, S-184, l. 9. 1766, pag. 102). Tudi njegov oče je premogel samo majhno desetino (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 4 (vloženi listi)), mati pa t. i. Siberjevo pristavo pri samostanu bosonogih avguštincev (SMOLE 1982 (op. 14), str. 476).

¹⁷⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 278. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, popisane v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXIV, S-184, l. 9. 1766).

¹⁷⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXIV, S-184, l. 9. 1766, pag. 16.

¹⁷⁸ NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1688–1703, fol. 163v. Datum rojstva po: PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202.

¹⁷⁹ Leta 1715 ga najdemo na poetiki, 1716 na retoriki, 1717 na logiki, 1718 na fiziki, na metafiziki pa ne več (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 548, 550, 553, 558). V graški matriki ga ni (Johann ANDRITSCH, *Die Matrikeln der Universität Graz. 4: 1711–1765*, Graz 2002).

sodišča.¹⁸⁰ Po očetovi smrti je leta 1723 podedoval dvorec Puštal,¹⁸¹ nato pa precej povečal svojo zemljiško posest. Najprej je leta 1728 od grofa Lamberga prejel v fevd gospostvo Lebek s pridruženimi Ponovičami pri Litiji, ki ju je leta 1744 prodal bratu Janezu Antonu,¹⁸² od istega pa leta 1755 kupil bližnji dvorec Ribče¹⁸³ in sklenil kupno pogodbo za Kališe pri Selcih.¹⁸⁴

Poročil se je dvakrat, prvič 5. junija 1724 v Ljubljani z Marijo Suzano Schweiger pl. Lerchenfeld, in drugič 10. novembra 1753 v Škofji Loki z Marijo Rozalijo Kajdaš, prav tako doma iz Puštala. V obeh zakonih skupaj je imel štiri otroke, od tega v prvem zakonu samo sina naslednika.¹⁸⁵

Razširitev rodbinske posesti v Zasavje je bila eden od razlogov, da je Franc Anton zaprosil za baronski naslov in ga 14. avgusta 1753 tudi dobil.¹⁸⁶ Manj uspešen je bil pri gospodarjenju s puštalskim gospostvom, ki je zato leta 1756 prešlo pod sekvester ter bilo tedaj v celoti popisano in ocenjeno. Dolgove mu je zaradi številnih kupčij zapustil pokojni oče Janez Franc. Očitno je bil sekverster začasen, saj je Puštal ostal v njegovi in rodbinski lasti.¹⁸⁷ Baron Franc Anton je umrl 9. januarja 1764 v Puštalu, star 64 let.¹⁸⁸

Od slik v zapuščini je z njegovim naročništvom pogojno mogoče povezati štiri družinske slike,¹⁸⁹ kolikor jih niso naročili že njegovi predhodniki.

V Dizmovo bratovščino je bil leta 1722 sprejet njegov oče Janez Franc, med letoma 1742 in 1747 pa še mlajši brat Janez Anton.¹⁹⁰

Št. 15 (112)

Apfaltrer, Franc Karel, baron (1703–1761/62), sprejet 29. oktobra 1725 – zemljiški gospod.

Franc Karel baron Apfaltrer se je rodil v stari kranjski plemiški rodbini, ki se je od leta 1672 ponašala z baronskim naslovom.¹⁹¹ Bil je mlajši sin Volfa Herbarda barona Apfaltrerja, od leta 1716

¹⁸⁰ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Bejšizer).

¹⁸¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 399.

¹⁸² Prenos lastništva z grofa Ursini-Blagaja ima v kranjski imenjski knjigi letnico 1732 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 21 (vlozeni listi)). Po Majdi Smole naj bi Lebek s Ponovičami prodal bratu šele leta 1755 (SMOLE 1982 (op. 14) str. 255, 377), v resnici pa je šlo za leto 1744, o čemer priča kranjska imenjska knjiga (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 21 (vlozeni listi)). Obenem je bratu prodal še neko majhno imenje, ki je bilo prej del gospostva Svibno (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 549r).

¹⁸³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 420.

¹⁸⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 208.

¹⁸⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 98; ŽA Škofja Loka, Matične knjige, P 1736–1771, pag. 133; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202. Miha Preinfalk navaja v drugem zakonu tri otroke (PREINFALK 2014 (op. 85), str. 204), vendar v škofjeloški krstni matici najdemo samo hčer Franciško Ksaverijo Rozalijo, rojeno 27. novembra 1754 (NŠAL, ŽA Škofja Loka, R 1748–1758, pag. 241).

¹⁸⁶ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 192, 196–197.

¹⁸⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 197.

¹⁸⁸ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202. Škofjeloška mrliška matica iz tega časa je izgubljena. Wolkenpergova zapuščina v Puštalu je bila popisana trikrat: 16. avgusta 1756, 9. februarja 1764 in 9. februarja 1769 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, W-118).

¹⁸⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 126, fasc. LI, W-118, 16. 8. 1756, pag. 22.

¹⁹⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹⁹¹ FRANK 1967 (op. 81), str. 26; WITTING 1979 (op. 81), stp. 65–68.

člana Dizmove bratovščine,¹⁹² in Ane Izabele, rojene grofice Barbo. Iz neznanega razloga se je rodil v dvorcu Dragomelj ob Pšati in bil krščen v Mengšu 9. avgusta 1703.¹⁹³ Morda je bil dvorec tedaj v rokah njegovih staršev, medtem ko je rodbina njegove matere gospostvo Dragomelj nekaj let prej prodala.¹⁹⁴ Leta 1704 je oče kupil dvorec Črni Potok pri Litiji¹⁹⁵ in leta 1710 gospostvo Črnelo pri Domžalah, ki ga je Franc Karel podedoval po očetovi smrti leta 1723.¹⁹⁶ Apfaltrerjev rod je sicer od leta 1670, začenši z njegovim dedom Ferdinandom Ernestom, gospodaril na bližnjem Brdu pri Lukovici.¹⁹⁷ Franc Karel je v Ljubljani končal samo šestletno jezuitsko gimnazijo (1719), kot kaže, pa ne tudi višjih študijev.¹⁹⁸ Poročil se je 4. julija 1727 na Ortneku pri Ribnici z Ano Marijo, hčerjo tamkajšnjega graščaka Janeza Jurija Gotfrida grofa Schwaba pl. Lichtenberga,¹⁹⁹ ki mu je na Črnelu rodila ducat otrok.²⁰⁰ Ni znano, da bi se kje posebej udejstvoval in tudi gospodaril ni najbolje. Zaradi zadolženosti je bilo Črnelo namreč leta 1762 prodano na dražbi.²⁰¹ Franc Karel baron Apfaltrer je umrl nekaj mesecev prej, nedolgo pred 6. februarjem 1762, ko so na Črnelu popisali njegovo zapuščino.²⁰²

Iz rodbine Apfaltrer so pred njim postali člani Dizmove bratovščine trije baroni Apfaltrerji, njegov oče Volf Herbard (1716) in Janez Gotfrid (1718) ter brat Janez Sigfrid (1721), za njim pa brat Sigmund Ferdinand (1725 ali 1726), Jožef Leopold (1740), Janez Ignac (1741), Ferdinand (1752), Feliks (član še 1801, naveden brez imena), Vencelj, sin Franca Karla (član še 1801), Anton (član še 1801) in Ernest (član še 1801).²⁰³

Št. 16 (113)

Apfaltrer, Sigmund Ferdinand, baron (1700–1756), sprejet leta 1725 ali 1726 – zemljiški gospod.

Bil je starejši brat Franca Karla in sin Volfa Herbarda barona Apfaltrerja in Ane Izabele, rojene grofice Barbo, rojen 13. in krščen 17. oktobra 1700 v Kamniku.²⁰⁴ Ko je bil star tri leta, je oče leta 1703 po svojem očetu podedoval gospostvo Brdo pri Lukovici,²⁰⁵ leta 1710 pa v bližini kupil Raspova

¹⁹² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

¹⁹³ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, R 1695–1707, fol. 125r. Prim. WITTING 1979 (op. 81), stp. 70.

¹⁹⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 138.

¹⁹⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 124.

¹⁹⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 121.

¹⁹⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 102.

¹⁹⁸ Leta 1718 ga najdemo na poetiki in 1719 na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 560, 574).

¹⁹⁹ WITTING 1979 (op. 81), stp. 69–70. Poroka ni vpisana v ribniško poročno matico (NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige, P 1717–1740). O grofih Lichtenbergih na Ortneku gl. SMOLE 1982 (op. 14), str. 335.

²⁰⁰ Ivan VRHOVNIK, Plemenitniki v dobovskih farnih maticah, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 9, 1899, str. 81. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 411.

²⁰¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 121.

²⁰² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. III, A-72, 6. 2. 1762, 30. 6. 1762. Njegova smrt ni vpisana ne v Ljubljani ne v Dobu (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, M 1735–1770; ŽA Dob, Matične knjige, M 1749–1772). Po Wittingu naj bi preminil 4. julija 1762 v Mengšu (WITTING 1979 (op. 81), stp. 69), kar je vsekakor prepozno. V mengeški mrliški matici njegove smrti ni (NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, M 1745–1762).

²⁰³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

²⁰⁴ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1700–1710, fol. 10v. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 405.

²⁰⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 102.

dvorca Češenik in Črnelo.²⁰⁶ Leta 1716 je oče Wolfgang Herbard kot prvi iz Apfaltrerjevega rodu postal član Dizmove bratovščine.²⁰⁷

Sigmund Ferdinand je leta 1717 končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo in nadaljeval študij v Ljubljani vsaj še eno leto na logiki (1719).²⁰⁸ Po leta 1723 umrlem očetu je prevzel gospodstvo Češenik pri Domžalah in ga leta 1737 prodal za 22.000 goldinarjev.²⁰⁹ 25. julija 1724 se je v Dolu pri Ljubljani oženil z Ivano Elizabeto, hčerjo Janeza Adama barona Erberga, člana Dizmove bratovščine od leta 1700,²¹⁰ ki mu je na Črnelem rodila sina, nato pa v Ljubljani še šest otrok.²¹¹ V Dizmovo bratovščino je bil sprejet bodisi sočasno z bratom Francem Karlom bodisi malo za njim, potem ko je malo prej (1723) umrl njun oče Volf Herbard, prav tako njen član (od 1716).²¹² Med prisednike ograjnega sodišča so ga sprejeli razmeroma pozno, šele 17. junija 1733.²¹³ Umrli je 26. maja 1756 v Ljubljani, star 56 let, pokopali pa so ga dva dni pozneje v Marijini cerkvi na Brdu pri Lukovici.²¹⁴

Poleg njega je bilo v Dizmovo bratovščino sprejetih še enajst Apfaltrerjev (gl. pri št. 5).²¹⁵

Št. 17 (114)

Wallensperg, Mihael Jožef, pl. (1695–1769), sprejet 10. januarja 1726 – zemljiški gospod, deželni svetnik, prisednik ograjnega sodišča.

Rodil se je še kot neplemič, kot sin Jožefa Wallicha, doktorja obojega prava, in Marije Ane, ter bil krščen 3. septembra 1695 v Ljubljani.²¹⁶ Oče Mihael Jožef, deželni svetnik na Kranjskem, je 31. avgusta 1699, ko je bilo sinu štiri leta, dobil plemiški naslov »von Wallensperg«.²¹⁷ V drugih virih je oče imenovan Janez Jožef in je kot tak leta 1700 postal tudi član Dizmove bratovščine.²¹⁸ Mihael Jožef je v rodnem mestu končal jezuitsko gimnazijo (1711) in višje študije (1714).²¹⁹ Zanimivo je, da

²⁰⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 114, 120.

²⁰⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 170, 171.

²⁰⁸ Leta 1716 je bil vpisan na poetiki, 1717 na retoriki in 1719 na logiki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 550, 553, 574).

²⁰⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 114. V kranjski imenjski knjigi prenosa tega lastništva ni najti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks knj. 6 (1662–1756)).

²¹⁰ NŠAL, ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, P 1685–1773, fol. 49v. O članstvu Janeza Adama barona Erberga v Dizmovi bratovščini: SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

²¹¹ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, Ind R 1607–1784, fol. 1v. Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 10–12; VRHOVNIK 1899 (op. 200), str. 80. Leta 1754 je kot vdovec z otroki stanoval v Ljubljani v Gasperinijevi hiši na Bregu (*Ljubljanske družine v 18. stoletju* (ur. Lovro Šturm), Celje-Ljubljana 2018, str. 50).

²¹² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

²¹³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

²¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 178; ŽA Dob, Matične knjige, M 1749–1772, fol. 33v. Prim. VRHOVNIK 1899 (op. 200), str. 82. Njegovo in ženino zapuščino so popisali v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. III, A-61, 2. 6. 1756, 3. 9. 1757). Ohranjena je njegova oporoška, napisana v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-26, 22. 5. 1756).

²¹⁵ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

²¹⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 94. Prim. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 235.

²¹⁷ FRANK 1974 (op. 56), str. 182.

²¹⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 101, 111.

²¹⁹ Leta 1711 je bil v razredu retorike, 1712 na logiki in 1714 na metafiziki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 520, 530, 545).

je prisednik ograjnega sodišča postal šele dobri dve desetletji pozneje, 27. januarja 1736.²²⁰ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot deželni svetnik cesarskega veličanstva in prisednik kranjskega ograjnega sodišča.²²¹ Po leta 1725 umrlem očetu je podedoval posest Kompolje pri Muljavi, ki jo je leta 1734 zamenjal s Francem Jakobom pl. Schmidhoffnom za gospostvo Trebnje.²²² Družino si je ustvaril, ko se je ustalil kot zemljiški gospod in se 1. julija 1726 v Ljubljani oženil z Ljubljančanko Elizabeto Cecilijo, hčerjo Jošta Jožefa pl. Kušlana.²²³ Starejši otroci zakoncev Wallensperg so se rodili v Ljubljani, mlajši pa v Trebnjem,²²⁴ kjer je ovdoveli Jožef Mihael tudi umrl, star 74 let. Pokopali so ga 11. oktobra 1769 na pokopališču pri trebanjski župnijski cerkvi.²²⁵ Z naročništvom umetnostnih del je med slikami v njegovi zapuščini v Trebnjem mogoče povezati vsaj nekatere od skupno sedmih sumarno navedenih družinskih portretov.²²⁶

Št. 18 (115)

Gallenfels, Jožef Anton, baron (1697–1729), sprejet 24. avgusta 1726 – nekdanji častnik.

Izviral je iz rodu baronov Gallenfelsov, ustanoviteljev gospostva Golnik,²²⁷ ki so baronski naslov pridobili poldrugo leto pred njegovim rojstvom, 12. decembra 1695.²²⁸ Njegov oče Janez Danijel je bil že druga generacija zakupnikov briksenskega škofijskega gospostva Bled,²²⁹ pozneje kranjski glavni stanovski prejemnik in stanovski poverjenik, poročen z Marijo Agnes pl. Moor.²³⁰ Anton Jožef se je rodil na blejskem gradu in bil krščen 27. maja 1697.²³¹ Ob poroki leta 1726 je sicer naveden kot Ljubljančan.²³² V Ljubljani je končal jezuitsko gimnazijo (1712) in obiskoval prva dva od treh razredov višjih študijev (1713 in 1714),²³³ nato pa najbrž takoj vstopil v vojsko. V kamniški mrliški matici je namreč naveden kot nekdanji stotnik pešpolka grofa Gvida Stahremberga.²³⁴ Komajda mu je še uspelo zasnovati družino z Marijo Regino, hčerjo pokojnega Janeza Ludvika pl. Hohenwarta,

²²⁰ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

²²¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 146, 147.

²²² SMOLE 1982 (op. 14), str. 229, 502. Leta 1727 je s Karlom Jožefom pl. Adlersfeldom sklenil poravnavo za Knežijo pri Litiji (SMOLE 1982 (op. 14), str. 229), vendar ni šlo za lastništvo, ampak za skrbniške zadeve njegovega očeta Janeza Jožefa (Boris GOLEC, Rodbina Graffenweger in njena vloga v življenju Janeza Vajkarda Valvasorja, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 63/2, 2015, str. 266).

²²³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 121. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 99. O Kušlanih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 91–101.

²²⁴ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 69, 421. Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 34–35.

²²⁵ NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, M 1753–1769, fol. 89r. Ohranjen je njegov zapuščinski inventar s popisom zapuščine v Trebnjem in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 127, fasc. LI, W-145, 30. 10. 1769, 20. 11. 1769).

²²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 127, fasc. LI, W-145, 30. 10. 1769, pag. 21.

²²⁷ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 87, Gallenfels; SMOLE 1982 (op. 14), str. 155.

²²⁸ FRANK 1970 (op. 45), str. 66.

²²⁹ Peter RIBNIKAR, *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*, Ljubljana 1976, str. 13.

²³⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 87, Gallenfels.

²³¹ NŠAL, ŽA Bled, Matične knjige, R 1683–1707, fol. 102v–103r.

²³² NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, P 1712–1744, pag. 99.

²³³ Leta 1711 je bil študent poetike, 1712 retorike, 1713 logike in 1714 fizike (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 520, 530, 539, 545).

²³⁴ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1707–1731, pag. 118.

lastnika posesti Zaprice pri Kamniku, s katero se je poročil 17. junija 1726 v Kamniku.²³⁵ Lastnica Zapric je bila njegova žena,²³⁶ ki mu je rodila dva sinova,²³⁷ že dobra tri leta po poroki pa ovdovela. Jožef Anton je po navedbah v mrliški matični knjigi umrl nenadne smrti »na svoji posesti« Godič pri Kamniku 2. septembra 1729, star 32 let, in bil pokopan v Hohenwartovo grobnico pri oltarju sv. Janeza Krstnika v kamniški župnijski cerkvi.²³⁸

Med slikami, popisanimi v njegovi zapuščini v Ljubljani, je z naročništvom umetnostnih del mogoče povezati samo pokojnikov portret.²³⁹

Član Dizmove bratovščine je bil od leta 1711 njegov oče Janez Danijel, že po njegovi smrti je leta 1732 postal član tudi mlajši brat Andrej Evzebij, kot zadnji pa je izpričan bratov sin Ignac (član še 1801).²⁴⁰

Št. 19 (116)

Valvasor, Franc Adam, baron (ok. 1680–1747), sprejet 23. septembra 1726 – zemljiški gospod.

Rodil se je okoli leta 1680 v očetovem dvorcu Zavrh pri Svibnem kot sin barona Adama Sigfrida in Marije Ane, rojene baronice Moscon. Odraščal je na Mediji, Valvasorjevem matičnem gradu, ki ga je oče leta 1683 zamenjal za Zavrh z drugo rodbinsko vejo.²⁴¹ Na ljubljanski jezuitski gimnaziji ga srečujemo do šestega, zadnjega razreda (1699).²⁴² Po lastnih besedah je končal študij in potovanja. Leta 1707 je postal edini lastnik Medije, potem ko se je 8. junija 1705 prvič oženil, najverjetneje v Motniku, z Regino Frančiško baronico Apfaltrer, hčerjo Jurija Sigmunda barona Apfaltrerja z Motnika in njegove žene Regine Sidonije, rojene pl. Samburg. Močno zadolženi vdovec, gospodar s hipotekami obremenjene Medije, se je vnovič poročil malo po 20. maju 1718, bržčas na Jesenicah, tokrat z Uršulo Frančiško Marijo pl. Segalla. Druga žena mu po pedigreju ni segala niti do kolen, saj se je rodila še kot hči kmečkega svobodnika s Sorškega polja, leta 1705 poplemenitenega Matevža Režena, zato pa je v hišo prinesla odrešilno dediščino, brez katere bi bila Medija za Valvasorje skoraj gotovo izgubljena. Franc Adam je bil pasiven ne le kot gospodar, ampak malo opažen tudi v javnem življenju, saj za razliko od očeta Adama Sigfrida ni nikoli postal prisednik ograjnega sodišča, spodletela pa mu je tudi kandidatura za mesto praporščaka v deželni konjenici (1726). Živel in umrl je na Mediji, kjer so ga 6. julija 1747 pokopali v grajski kapeli, po navedbi v mrliški matici starega 67 let.²⁴³

²³⁵ NŠAL, *ŽA Kamnik, Matične knjige*, P 1712–1744, pag. 99.

²³⁶ ARS, AS 173, *Imenjska knjiga za Kranjsko*, knj. 6 (1662–1756), fol. 104r.

²³⁷ NŠAL, *ŽA Kamnik, Matične knjige*, R 1727–1738, fol. 10v, 39v. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 406.

²³⁸ NŠAL, *ŽA Kamnik, Matične knjige*, M 1707–1731, pag. 117–118. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, popisane na Zapricah in v najeti hiši v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 36, fasc. XVIII, G-83, 30. 9. 1729).

²³⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 36, fasc. XVIII, G-83, 30. 9. 1729, pag. 9.

²⁴⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 142, Gallenfels.

²⁴¹ GOLEC 2015 (op. 36), str. 132–133, 143. Krstna matica župnije Svibno iz tega časa je izgubljena.

²⁴² V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je leta 1698 naveden v petem razredu, na poetiki, naslednje leto pa zajet v sumarni navedbi, da so študenti retorike isti kot prejšnje leto študenti poetike (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 436, 441).

²⁴³ O njem natančno v: GOLEC 2015 (op. 36), str. 143–154, 467 (biogram).

Člani Dizmove bratovščine so bili trije Valvasorji, pred njim Janez Karel (od 1706) in za njim Karel Jožef (od 1740), oba iz druge rodbinske veje.²⁴⁴

Št. 20 (117)

Lichtenberg, Jurij Ludvik, grof (1692–1757), sprejet 20. marca 1727 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Izviral je iz leta 1688 pogrofovljene kranjske rodbine Schwab pl. Lichtenberg, ki je imela na Kranjskem še srednjeveške korenine.²⁴⁵ Bil je sin Jurija Gotfrida grofa Lichtenberga in Marije Elizabete, rojene baronice Engelshaus.²⁴⁶ Glede na podatek iz leta 1712, da je dopolnil dvajset let, je prišel na svet leta 1692,²⁴⁷ roditi pa se je utegnil v dvorcu Koča vas pri Ložu, ki ga je njegov oče kupil s sodeležniki leta 1688 in pozneje postal edini lastnik.²⁴⁸ Jurija Ludvika srečujemo na ljubljanski jezuitski gimnaziji, ki jo je končal leta 1708, višjih študijev pa vsaj v Ljubljani ni nadaljeval.²⁴⁹ Leta 1712 ali kmalu zatem mu je stric Jurij Sigmund prepustil dvorec Tuštanj v Moravški dolini,²⁵⁰ z dedovanjem po očetu je leta 1720 pridobil Semič,²⁵¹ nakar je leta 1728 kupil še gospostvo Črnomelj, in sicer od varuha sirot brata Volfa Danijela, umrlega leta 1723.²⁵² Vse posesti je obdržal do smrti.²⁵³

Že kot tuštanjski graščak se je 5. aprila 1717 oženil z Marijo Ano Karloto grofico Rasp, hčerjo Janeza Ludvika grofa Raspa.²⁵⁴ Zakoncema se je rodilo kar petnajst otrok, in sicer v Ljubljani, na Tuštanju in na Snežniku,²⁵⁵ ki je bil v lasti sirot pokojnega brata Volfa Danijela.²⁵⁶

Grof Jurij Ludvik je dejavneje vstopil v javno življenje, ko so ga 10. julija 1721 sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča.²⁵⁷ Leta 1738 je izpričan kot stanovski glavni prejemnik, nato pa je bil tudi stanovski poverjenik.²⁵⁸ Umrl je skoraj brez dvoma v Črnomlju, in sicer nedolgo pred 3. avgustom 1757, ko je datiran njegov prvi zapuščinski inventar.²⁵⁹ V skladu z zadnjo voljo naj

²⁴⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih razmerjih GOLEC 2015 (op. 36), str. 467, 470–471, 474.

²⁴⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 137; Lidija SLANA, Lichtenbergi na Tuštanju, *Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2009 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57/2), str. 171–182.

²⁴⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

²⁴⁷ SLANA 2009 (op. 245), str. 186.

²⁴⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 224. Krstna matica župnije Stari trg pri Ložu iz tega časa je izgubljena.

²⁴⁹ Leta 1707 ga najdemo na poetiki, 1708 pa na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 480, 492).

²⁵⁰ SLANA 2009 (op. 245), str. 186. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 518. V imenjski knjigi so Tuštanj nanj prenesli sočasno s Semičem leta 1722 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 70v).

²⁵¹ SLANA 2009 (op. 245), str. 186. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 436. Gl. tudi prejšnjo opombo.

²⁵² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 70v. Prim. SLANA 2009 (op. 245), str. 186. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 126.

²⁵³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXIX, L-67, 3. 8. 1757, 5. 8. 1757, 18. 8. 1757, 20. 8. 1757.

²⁵⁴ SLANA 2009 (op. 245), str. 186. Poroča naj bi bila pri Sv. Petru v Ljubljani, vendar v poročno matico šentpetske župnije ni vpisana (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Peter, P 1715–1745). Nevestin oče je dobil grofovski naslov leta 1708 (FRANK 1973 (op. 113), str. 182).

²⁵⁵ SLANA 2009 (op. 245), str. 186.

²⁵⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 450.

²⁵⁷ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

²⁵⁸ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

²⁵⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXIX, L-67, 3. 8. 1757.

bi ga, če bi umrl v Beli krajini, pokopali v Lichtenbergovi grobnici na gradu Smuk.²⁶⁰

Z grofovimi naročništvom umetnostnih del je pogojno mogoče povezati sedem družinskih portretov, popisanih v njegovi zapuščini na Tuštanju.²⁶¹ Iz njegovega časa je tudi grajska kapela na Tuštanju, posvečena sv. Janezu Nepomuku, s poslikavo iz časa po letu 1729, katere avtorstvo še ni dokončno dognano.²⁶²

Za grofom Jurijem Ludvikom so postali člani Dizmove bratovščine še naslednji Lichtenbergi: njegov mlajši brat Marko Ferdinand (1740), bratranec Franc Karel (1741), nečak Franc Ignac (1759), Jošt Korbinijan (1760), sin Franca Karla, nečak Ludvik, sin Marka Ferdinanda (član še 1801), bratranca Erazem in Janez Nepomuk, vnuka Franca Karla (oba člana še 1801) in Franc Ksaver baron Lichtenberg-Janežič (1800).²⁶³

Št. 21 (118)

Schluderbach, Janez Jožef, pl. (ok. 1685–1729), sprejet 20. marca 1727 – stanovski sodni sel.

O njem je znanega zelo malo. Vsekakor ni bil rojen Ljubljčan²⁶⁴ in najbrž tudi ne Kranjec. Izviral je iz leta 1609 poplemenitene uradniške rodbine Schluderbacher s Tirolskega.²⁶⁵ Tudi sam je bil uradnik, in sicer zapriseženi sodni sel (Weisbote) kranjskih deželnih stanov,²⁶⁶ v Ljubljani pa je njegova navzočnost dokumentirana le dobro desetletje. 10. avgusta 1713 je v Ljubljani sklenil poročno pogodbo z Marijo Lavrencijo pl. Batai,²⁶⁷ katere poreklo ni znano in ki najverjetneje ni bila s Kranjskega.²⁶⁸ V kranjski prestolnici se je zakoncema rodilo osem otrok, zadnji že kot

²⁶⁰ Črnomaljske mrliške matice se začnajo z letom 1758, v semiški, moravški in ljubljanski pa njegove smrti ni (NŠAL, ŽA Semič, Matične knjige, M 1721–1770; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770; ŽA Moravče, Matične knjige, M 1737–1760). Oporoko je sestavil 17. aprila 1748 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-L-22, 17. 4. 1748). Z zadnjo voljo je določil tri mogoče kraje pokopa: če umre v Ljubljani, v tamkajšnji frančiškanski cerkvi; če na Tuštanju, v moravški župnijski cerkvi; če se njegovo življenje izteče na Metliškem (Bela krajina), pa v Lichtenbergovi rodbinski grobnici na gradu Smuk. Po smrti so njegovo zapuščino popisali v Ljubljani, na Tuštanju, v Semiču in Črnomlju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXIX, L-67, 3. 8. 1757, 5. 8. 1757, 18. 8. 1757, 20. 8. 1757).

²⁶¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXIX, L-67, 5. 8. 1757, pag. 21.

²⁶² RESMAN 2019 (op. 132), str. 137–138.

²⁶³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. Sorodstvena razmerja gl. v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5. št. 149, Lichtenberg.

²⁶⁴ Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1653–1692.

²⁶⁵ Frank se sklicuje na izvornik plemiške diplome bratov Schluderbacher v takratnem Državnem arhivu v Ljubljani (FRANK 1973 (op. 113), str. 253). V resnici gre za prepis, izdelan v dunajski dvorni pisarni leta 1724 (ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 97) in popisana v zapuščinskem inventarju Janeza Jožefa pl. Schluderbacha (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, S-115, 24. 10. 1729, pag. 16–17).

²⁶⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, S-115, 24. 10. 1729, pag. 1.

²⁶⁷ PREINFALK 2013 (op. 104), str. 123. Poročila se očitno nista v Ljubljani (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718; ŽA Ljubljana Sv. Peter, Ind P 1635–1789). V Schluderbachovem zapuščinskem inventarju je popisana poročna pogodba, datirana 10. avgusta 1713 v Ljubljani in brez navedbe ženinega imena (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, S-115, 24. 10. 1729, pag. 21–22).

²⁶⁸ Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58).

posthumni.²⁶⁹ V kranjsko imenjsko knjigo ni bil z zemljiško posestjo nikoli vpisan ne on ne kdo drug s tem priimkom.²⁷⁰ Preminil je 6. oktobra 1729 v starosti 44 let in bil pokopan v Codellijevo kripto sv. Trojice v ljubljanski stolnici.²⁷¹ Njegova družina je ostala v Ljubljani,²⁷² ne da bi se povzpela med zemljiške gospode.²⁷³ Vdova Marija Lavrencija je 25. novembra 1734 postala druga žena doktorja prava Janeza Krstnika pl. Prešerna,²⁷⁴ od leta 1721 člana Dizmove bratovščine (gl. št. 7). Poznejšega člana bratovščine (od 1754), doktorja prava Krištofa Leopolda Radiča (gl. št. 74), je vzela za moža tudi hči Frančiška Ksaverija.²⁷⁵

Iz Schluderbachovega rodu je izšel še en član Dizmove bratovščine, njegov vnuk, kanonik Bernard (član še 1801).²⁷⁶

Št. 22 (119)

Taufferer, Maksimilijan Anton Ignac, baron (1698–1758), sprejet 28. maja 1727 – zemljiški gospodar, prisednik ograjnega sodišča, stanovski poverjenik, predsednik poverjeniškega urada.

Izviral je iz znane kranjske plemiške rodbine, poplemenitene leta 1585, kmalu zatem, ko se je pojavila na Kranjskem. Baronski naslov s predikatom »zum Weixelbach«, po dvorcu Turn (Novi grad) ali Višnje pri Višnji Gori, je dobila dobrih sto let pozneje, leta 1687.²⁷⁷ Maksimilijan Anton Ignac je bil sin Marka Antona barona Tauffererja (1654–1702), člana Dizmove bratovščine od leta 1702,²⁷⁸ in Eve Elizabete, rojene baronice Apfaltrer. Rodil se je v družinskem dvorcu Turn (Novi grad) pri Višnji Gori, kjer je bil krščen 22. julija 1698.²⁷⁹ Leta 1714 je končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo in tam nadaljeval šolanje na višjih študijih.²⁸⁰ V javno življenje je dejavneje vstopil, ko so ga 10. julija 1721 sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča.²⁸¹ Pozneje je bil stanovski poverjenik in okoli leta 1745 predsednik stanovskega poverjeniškega urada.²⁸²

Poročil se je 25. novembra 1720 v Kamniku z Marijo Katarino Kordulo Fürnpfeil pl. Pfeilheim²⁸³ iz rodbine leta 1635 poplemenitenega škofjeloškega gospoščinskega upravitelja.²⁸⁴ Z

²⁶⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 180, 312, 370–371; R 1722–1731, pag. 33, 127, 179, 236, 314.

²⁷⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

²⁷¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 313. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, popisane v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 101, fasc. XXXXII, S-115, 24. 10. 1729).

²⁷² *Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 45.

²⁷³ Prim. ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756); SMOLE 1982 (op. 14).

²⁷⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 264

²⁷⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 459.

²⁷⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

²⁷⁷ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 228–230.

²⁷⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

²⁷⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, fol. 49v; Alfonz GSPAN, Taufferer (Taufrer), *Slovenski biografski leksikon*, 4/12, Ljubljana 1980, str. 16; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 250.

²⁸⁰ Leta 1713 je študiral poetiko, 1714 retoriko, 1715 logiko in 1716 fiziko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 540, 545, 547, 550).

²⁸¹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beißizer).

²⁸² GSPAN 1980 (op. 279), str. 16.

²⁸³ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, P 1712–1744, pag. 63.

²⁸⁴ FRANK 1970 (op. 45), str. 53. O Fürnpfeilih pl. Pfeilheimih gl. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 96–108.

družino je živel na Turnu, kjer se mu je rodilo vseh dvanajst otrok.²⁸⁵ Turn so uradno prepisali nanj leta 1736, potem ko ga je prej v imenu očetovih dedičev (oče je umrl leta 1709) upravljal njegova mati.²⁸⁶ Po leta 1738 umrlem stricu Vidu Jakobu, tudi članu Dizmove bratovščine, je po imenjski knjigi leta 1739 podedoval še dvorec Selo ali Grumlof pri Stični in ga leta 1753 prodal kostanjeviški cisterci, kjer je bil tedaj opat njegov brat, pater Aleksander.²⁸⁷ Manjše Lamberg-Galovo imenje, prav tako prevzeto leta 1736, je leta 1749 prepustil sinu Antonu Inocencu.²⁸⁸ Drugemu sinu Antonu Nepomuku je leta 1748 izročil Turn oziroma Višnje in si leta 1756 kupil dvorec Zgornje Perovo pri Kamniku,²⁸⁹ kjer je nazadnje prebival. Umrl ali pokopan je bil 4. februarja 1758, star 60 let, zadnje počivališče pa je našel v veliki kripti kamniške župnijske cerkve.²⁹⁰ Dedič Zgornjega Perovega je postal sin Anton Nepomuk.²⁹¹

Člani Dizmove bratovščine so bili poleg njega še njegov oče Marko Anton (od 1702), stric Vid Jakob (od 1702), brat Janez Vajkard (od 1740), cistercijan z redovnim imenom pater Aleksander, opat kostanjeviške cisterce, sin Anton Tadej Janez Nepomuk (od 1749) in vnuk, kanonik Janez Nepomuk (član še 1801).²⁹²

Št. 23 (120)

Coppini, Sigmund Jožef, pl. (1685–1740), sprejet 19. februarja 1729 – prisednik ogradnega sodišča, stanovski poverjenik.

Bil je vnuk sredi 17. stoletja iz Italije priseljenega dr. medicine Franca Coppinija, ki je leta 1681 dobil kranjsko deželanstvo.²⁹³ Člana Dizmove bratovščine sta že ob ustanovitvi (1689) postala njegov stric Karel Jožef in oče, zdravnik Janez Andrej Coppini,²⁹⁴ sicer znan kot zbiratelj slik.²⁹⁵ Sigmund Jožef, krščen 3. marca 1685 v Ljubljani, se je rodil v družini zdravnika pl. Coppinija in njegove žene Suzane Leopoldine, rojene pl. Seethal.²⁹⁶ Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je končal

²⁸⁵ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 343; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 250–252.

²⁸⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 200v. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 328–329.

²⁸⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 201v; Jože MLINARIČ, *Kostanjeviška opatija. 1234–1786*, Kostanjevica na Krki 1987, str. 456, 458. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 432.

²⁸⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 510r.

²⁸⁹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 240. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 571.

²⁹⁰ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1747–1765, s. p. Po Alfonzu Gspanu naj bi preminil 7. decembra 1758 v Ljubljani (GSPAN 1980 (op. 279), str. 16), a je tega dne tam v resnici preminila njegova žena, prav tako pokopana v Kamniku (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 202). Ohranjena je njegova oporoka, sestavljena v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-T-15, 31. 5. 1754). Tauffererjevo zapuščino so popisali v Zgornjem Perovem in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapušinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, T-54, 2. 2. 1758, 3. 3. 1758).

²⁹¹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 240.

²⁹² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. GSPAN 1980 (op. 279).

²⁹³ Ivan PINTAR, Coppini(s) Franc de, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 84. Ni znano, kdaj je bila rodbina povzdignjena v plemiški stan (prim. FRANK 1967 (op. 81)). O Coppinijih gl. tudi KOBLAR 1900 (op. 118), str. 187–188.

²⁹⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

²⁹⁵ O njegovi zbirki slik: Josip MAL, *Sloviti slikarji v Ljubljani, Dom in svet*, 29, 1916, str. 175–179.

²⁹⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 308.

leta 1699.²⁹⁷ Prisednik kranjskega ogradnega sodišča je postal komaj dvajsetleten, 8. junija 1705.²⁹⁸ Izpričan je tudi kot glavni prejemnik kranjskih deželnih stanov in stanovski poverjenik.²⁹⁹ Do zemljiške posesti je prišel z dedovanjem po stricu Karlu Jožefu pl. Coppiniju in njegovi ženi. Leta 1724 je prevzel njun dvorec Lisičje in majhno posest »Fabenbrun«, ki ju je za njim podedoval sin Franc Ksaver.³⁰⁰ Pred letom 1723 se je poročil z neko Marijo Ano Terezijo, ki mu je tega leta v Ljubljani rodila omenjenega edinca.³⁰¹ Umrli je 6. marca 1740 v starosti 55 let in bil pokopan v frančiškanski cerkvi; v mrliški matici je naveden kot stanovski poverjenik.³⁰² Dragoceni umetniški zakladi iz zbirke očeta Janeza Andreja so bili po njegovi smrti prodani.³⁰³

Št. 24 (121)

Vermatti pl. Vermersfeld, Janez Anton (1686–1745), sprejet 19. februarja 1729 – doktor prava, višji tajnik deželnih stanov.

Rodil se je zakoncema Jakobu Vermattiju in Mariji Frančiški v Ljubljani, kjer so ga krstili 1. januarja 1686.³⁰⁴ Oče Jakob je šele slabo leto prej, 5. aprila 1685, skupaj s tremi brati in stricem dobil iz rok knezov Eggenbergov plemiški predikat pl. Vermersfeld.³⁰⁵ Ni znano, kje se je Janez Anton šolal³⁰⁶ in kje je pridobil doktorski naslov.³⁰⁷ Prav tako ne vemo, kdo in od kod je bila njegova žena Marija Terezija, ki mu je od leta 1710 v Ljubljani rojevala otroke.³⁰⁸ V spominsko knjigo Dizmove bratovščine je vpisan kot višji tajnik deželnih stanov (sl. 4).³⁰⁹

Do zemljiške posesti je Vermatti prišel z dedovanjem po leta 1730 umrlem Ferdinandu Ernestu grofu Saurauu, čigar majhno posest Mala Loka pri Ihanu je upravljal že leta 1731, dve leti pozneje pa so jo v imenjski knjigi prenesli nanj kot grofovega glavnega dediča.³¹⁰ Po njegovi smrti je

²⁹⁷ Leta 1698 je v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete naveden v petem, predzadnjem razredu, naslednje leto pa sumarno zajet v navedbi, da so študenti retorike lanski študenti poetike (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 437, 441).

²⁹⁸ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

²⁹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 257. Kot stanovski poverjenik je naveden tudi v spominski knjigi Dizmove bratovščine (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 152, 153).

³⁰⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 270r, 511r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 257.

³⁰¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 65. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 63.

³⁰² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 29. Ohranila se je njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-C-15, s. d. 1740), medtem ko je inventar zapuščine v Ljubljani trenutno pogrešan (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 15, fasc. 9, C-19, 14. 3. 1740).

³⁰³ MAL 1916 (op. 295), str. 175.

³⁰⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 342.

³⁰⁵ FRANK 1974 (op. 56), str. 154.

³⁰⁶ V ljubljanski kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete ni njegovega imena (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r). Prav tako ne v graški in dunajski matriki (ANDRITSCH 1987 (op. 30); MÜHLBERGER, SCHUSTER 1993 (op. 63)).

³⁰⁷ Kot doktor obojega prava je naveden ob krstu otroka 29. marca 1710 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 321).

³⁰⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 302–303. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 48, 50, 54.

³⁰⁹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 152, 153.

³¹⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 43r, 219r. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 278.

4. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Janeza Antona Vermattija pl. Vermersfelda, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 122

Mala Loka ostala v rodbinski lasti.³¹¹ Janez Anton Vermatti pl. Vermersfeld je umrl v 60. letu 16. septembra 1745 v Ljubljani in bil pokopan v frančiškanski cerkvi; ob smrti je naveden kot tajnik deželnih stanov.³¹²

Št. 25 (122)

Hallerstein, Janez Andrej Ignac, baron (1707–1739), sprejet 19. februarja 1729 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.³¹³

Izviral je iz rodu Hallerjev pl. Hallersteinov, povzdignjenih leta 1656 v baronski stan.³¹⁴ Rodil se je v dvorcu Mengeš na dan krsta 18. decembra 1707 ali malo prej staršema Janezu Ferdinandu baronu Hallersteinu in Mariji Suzani.³¹⁵ Bil je mlajši brat misijonarja in astronoma Avgušтина barona Hallersteina (1703–1774).³¹⁶ Šolal se je na ljubljanski jezuitski gimnaziji in na tamkajšnjih višjih študijih³¹⁷ ter bil 12. aprila 1729 sprejet med prisednike kranjskega ogradnega sodišča.³¹⁸ Oženil se je 26. julija 1739 v Polhovem Gradcu z Marijo Ano pl. Qualiza iz Ljubljane, hčerjo svetnika dvorne in deželne pravde Jožefa Ignaca,³¹⁹ člana Dizmove bratovščine od leta 1709,³²⁰ in umrl že 20. decembra istega leta v Mengšu, star 33 let.³²¹ Leta 1737 so mu v imenjski knjigi prepisali v last kot očetovo dediščino mengerski dvorec z imenjem, pri čemer je bil tudi bratov zastopnik. Leta 1744 je sledil prepis lastništva na Franca Antona barona Hallersteina,³²² saj Janez Andrej ni zapustil dedičev. Dobil je sicer posthumnega sina, ki pa je umrl star manj kot dve leti.³²³

Št. 26 (123)

Lichtenthurn, Jožef Ksaver, baron (1704–1757), sprejet 8. februarja 1730 – zemljiški gospod.

Izviral je iz rodbine nepojasnjenega izvora,³²⁴ ki se je kot baronska pojavila na Kranjskem v drugi polovici 17. stoletja, imela najprej v lasti Turn ob Ljubljani in Gamberk pri Zagorju,³²⁵ med kranjske deželane pa bila sprejeta leta 1710.³²⁶ Jožefa Ksaverja so krstili 24. novembra 1704 v Ljubljani, kjer

³¹¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 278.

³¹² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 77.

³¹³ Po Marijanu Smoliku naj bi bil deželni tajnik (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 273). V bratovščinski spominski knjigi ni o njegovih funkcijah nobenih podatkov (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 152, 153).

³¹⁴ FRANK 1970 (op. 45), str. 158.

³¹⁵ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, R 1695–1707, s. p.

³¹⁶ Joža GLONAR, Hallerstein Avguštin, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2, Ljubljana 1926, str. 290.

³¹⁷ Leta 1723 je izpričan v šestem razredu, na retoriki, 1724 pa na logiki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 586, 587, 590, 592).

³¹⁸ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

³¹⁹ NŠAL, ŽA Polhov Gradec, Matične knjige, P 1724–1751, pag. 97. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 120.

³²⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

³²¹ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, M 1734–1745, fol. 31v.

³²² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 97r.

³²³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1740–1747, pag. 1; M 1735–1770, pag. 41. Prim. tudi NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, Ind R 1741–1791.

³²⁴ Pridobitev plemiškega in baronskega naslova Lichtenthurnov ni znana, korenine tega plemiškega rodu pa se zdijo plitve (prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 150, Lichtenthurn; FRANK 1972 (op. 95)).

³²⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 150, 323. V kranjsko imenjsko knjigo so bili Lichtenthurni vpisani šele leta 1710 s posestjo Gamberk (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 503r).

³²⁶ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 498.

se je rodil kot sin Franca Adama barona Lichtenthurna in Marije Rozalije, rojene baronice Billichgrätz.³²⁷ Skoraj brez dvoma je obiskoval jezuitsko gimnazijo v Ljubljani, kjer ga leta 1723 zasledimo na višjih študijih, v razredu logika.³²⁸ Med prisednike kranjskega ograjnega sodišča so ga sprejeli 12. aprila 1729.³²⁹ Pred letom 1735 se je oženil z Marijo Ano Kristino baronico Mordax,³³⁰ hčerjo Andreja Danijela, graščaka v Radečah, iz leta 1671 pobaronjene stare koroško-kranjske plemiške rodbine, ki je nosila plemiški predikat po gradu Portendorf.³³¹ Z družino je živel v Ljubljani.³³²

Njegov oče Franc Adam, član Dizmove bratovščine od leta 1709,³³³ je bil lastnik po svojem očetu podedovanega gospostva Gamberk pri Zagorju, ki so ga malo pred očetovo smrtjo (1738) prenesli na Franca Ksaverja (1737).³³⁴ Leta 1742 so mu v imenjski knjigi pripisali še posest Wolwitzovega dvorca Mengeš – Novi grad.³³⁵ Mengeš je obdržal do smrti, Gamberk pa je malo prej, 7. junija 1757, prenesel na ženo, ki ga je leta 1769 prodala.³³⁶ Umrli je v 53. letu neznano kje pred 8. julijem 1757, prejkone na Gamberku, kar bi pomenilo, da so ga pokopali v župnijski cerkvi na Čemšeniku.³³⁷ V njegovi zapuščini v Mengšu sta popisana dva družinska portreta,³³⁸ katerih naročnik bi bil lahko on.

Št. 27 (124)

Schrattenbach, Sigmund Feliks, grof (1679–1742),³³⁹ sprejet leta 1731 ali 1732 – duhovnik, kanonik in stolni dekan v Salzburgu, ljubljanski škof.

Izhajal je iz znane štajerske plemiške rodbine, leta 1649 povzdignjene v grofovski stan.³⁴⁰ Rodil se je na rodbinskem gradu Lemberg pri Dobrni, kjer je bil 10. januarja 1679 krščen v grajski kape-li.³⁴¹ Bil je sin Janeza Baltazarja barona Schrattenbacha in Marije Ane Elizabete, rojene grofice

³²⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 134.

³²⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 486.

³²⁹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

³³⁰ Poroke ni v ljubljanski poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind P 1718–1745).

³³¹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 167, Mordax; FRANK 1972 (op. 95), str. 259; SMOLE 1982 (op. 14), str. 40.

³³² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 152–153; Ind R 1741–1791, pag. 108; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 75, 85, 89.

³³³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

³³⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 503r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 150.

³³⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 209r. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 290.

³³⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 150.

³³⁷ Njegovo zapuščino so popisali v Ljubljani, Kamniku, Mengšu in na Gamberku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXX, L-66, 8. 7. 1757, 11. 7. 1757, 14. 7. 1757, 18. 7. 1757). Njegove smrti ni v ljubljanski, mengeški in kamniški mrliški matici, mrliška knjiga župnije Čemšenik, pod katero je spadal Gamberk, pa je uničena (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770; ŽA Mengeš, Matične knjige, M 1745–1762; ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1747–1763).

³³⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXX, L-66, 8. 7. 1757, pag. 31.

³³⁹ Gl. njegov biogram v: France Martin DOLINAR, *Ljubljanski škofje*, Ljubljana 2007, str. 187–190. Prim. Maks MIKLAVČIČ, Schrattenbach (Schrottenbach) Sigmund Feliks, grof, *Slovenski biografski leksikon*, 3/10, Ljubljana 1967, str. 242–243.

³⁴⁰ FRANK 1973 (op. 113), str. 275.

³⁴¹ NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, R 1656–1679, s. p. Po *Slovenskem biografskem leksikonu*, ki se opira na Wurzbachov biografski leksikon, naj bi se rodil 10. januarja 1674 v Gradcu (MIKLAVČIČ 1967 (op. 339), str. 242), po Francetu Martinu Dolinarju pa naj bi bil 10. januarja 1679 rojen in istega dne krščen v Novi Cerkvi (DOLINAR 2007 (op. 339), str. 187).

Wagensberg. Šolal se je pri graških jezuitih, prejel leta 1696 beneficij stolnega kanonika v Salzburgu, študiral v letih od 1698 do 1701 kot gojenec Germanika teologijo na Collegio Romano v Rimu in 30. novembra 1703 v Salzburgu prejel mašniško posvečenje. Leta 1708 je postal dekan salzburškega stolnega kapitlja in pozneje eden od mogočih kandidatov za nadškofa. Medtem ko je njegov brat Wolfgang Hanibal postal nadškof in kardinal v Olomoucu, se je moral Sigmund Feliks zadovoljiti z mestom ljubljanskega škofa, na katero ga je cesar Karel VI. imenoval 14. julija 1727, papež Benedikt XIII. pa je imenovanje potrnil 26. januarja 1728 in novemu škofu hkrati dovolil ohraniti kanonikat v Salzburgu. Schrattenbach je za svojo dušnopastirsko vneto med petnajstletnim episkopatom večkrat prejel cesarjevo javno priznanje, bil pa je tudi marljiv vizitator.³⁴²

V umetnosti je zapustil otipljive sledove, saj je v njegovem času nastalo ali bilo dokončanih nekaj najlepših baročnih cerkva v Ljubljani, med njimi sv. Peter, ter cerkve na Šmarni gori, Homcu in v Polhovem Gradcu. Za dve nadstropji je dal nadzidati ljubljansko semenišče ter obnovil in povečal škofijski dvorec, ki ga še danes krasi Schrattenbachov grb. Zelo mu je bila pri srcu tudi oprema cerkva, tako da so številne cerkve dobile novo bogoslužno posodje, oblačila, orgle in oltarje. Ne nazadnje je tik pred smrtjo leta 1742 ustanovil mesto stalnega knjižničarja v javni semeniški knjižnici.³⁴³

Umril je 12. junija 1742 pri 63 letih v škofovski rezidenci v Gornjem Gradu, kjer so ga tri dni zatem tudi pokopali v Hrenovi kripti.³⁴⁴

Št. 28 (125)

Egkh, Wolfgang Anton, baron (ok. 1692–1740), sprejet 12. februarja 1731 – duhovnik, beneficiat.

Izviral je iz rodu gorenjskih baronov Egkhov, stare kranjske rodbine, ki je baronski naslov pridobila leta 1588.³⁴⁵ Čas in kraj njegovega rojstva za zdaj nista znana. Kot duhovnik, posvečen 4. aprila 1722 v Ljubljani, je prejel mizni naslov beneficija rodbine Egkh v Marijini kapeli kostnice v Kranju,³⁴⁶ ni pa se tam tudi rodil.³⁴⁷ Glede na navedbo starosti 48 let v mrliški matici leta 1740³⁴⁸ je luč sveta zagledal okoli leta 1692.³⁴⁹ Njegova starša sta bila Maks Danijel baron Egkh, ki je umrl leta 1718, in Marija Ana, rojena grofica Thurn.³⁵⁰ Nobenega od njiju ne najdemo med zemljiškimi gospodi v kranjski imenjski knjigi,³⁵¹ pa tudi sicer ni znano, da bi imela kakšno posest.³⁵² Tako ne

³⁴² DOLINAR 2007 (op. 339), str. 187.

³⁴³ DOLINAR 2007 (op. 339), str. 189–190.

³⁴⁴ Vpis smrti v mrliški matici vsebuje tudi kratek škofov biogram (NŠAM, Matične knjige, Gornji Grad, M 1741–1762, pag. 11–12). Prim. DOLINAR 2007 (op. 339), str. 190.

³⁴⁵ FRANK 1967 (op. 81), str. 259; Lidija SLANA, Utrinki iz zgodovine Brda. Iz zgodovine Brda pri Kranju (ur. Aleš Gabrič), Ljubljana 2004 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 52/2), str. 132–137.

³⁴⁶ V Ljubljani je prejel vse kleriške redove (*Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1: 1711–1756* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2013 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 36), str. 43, 54, 56).

³⁴⁷ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, Ind R 1640–1731.

³⁴⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 29.

³⁴⁹ Tudi v genealoški zbirki Ludvika Lazarinija ni natančnih rojstnih podatkov (Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. IX, Egkh, pag. 191).

³⁵⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 63, Eck.

³⁵¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756). Ded Janez Henrik je imel samo majhno imenje, ki ga je leta 1684 kupil od gospostva Neuhaus in Stari Gutenberg, za njim pa ga je prevzel sin Jožef Ferdinand (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 32r).

³⁵² Prim. SMOLE 1982 (op. 14).

preseneča, da je šel Wolfgang Anton v duhovniški stan in njegov edini brat v vojaškega.³⁵³ Kje je družina živel, ostaja za zdaj neznanka. Wolfgang Anton je jezuitsko gimnazijo leta 1709 končal v Ljubljani, kjer je nato študiral še višje jezuitske študije.³⁵⁴ Ko se je leta 1733 potegoval za beneficij sv. Janeza Krstnika v Kamniku, je upravitelj vicedomskega urada zapisal, da izvira iz stare, zdaj obubožane plemiške rodbine Egkh, da je zgleden duhovnik, ki bi bil zaradi svojih kvalitiet vreden uglednejšega položaja, vendar zaradi bolehnosti ne more opravljati odgovornejših funkcij.³⁵⁵ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je vpisan kot beneficiat pri kostnici,³⁵⁶ nedvomno v Kranju, saj je ob smrti 10. marca 1740 v Ljubljani označen kot beneficiat tamkajšnje kostnice in beneficiat v Kamniku.³⁵⁷

Št. 29 (126)

Wollwiz, Franc Anton, pl. (1693–1741), sprejet 23. novembra 1731 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.

Rodil se je v Ljubljani še kot Bulovic (*Bulouizh*) očetu Lovrencu in materi Katarini ter bil krščen 4. marca 1693.³⁵⁸ Oče Lovrenc je bil slaba tri leta pozneje, 4. januarja 1696, kot adjunkt knjigovodstva kranjskih deželnih stanov poplemeniten v pl. Wollwitzu.³⁵⁹ Franc Anton je odraščal v Ljubljani, kjer je končal gimnazijo (1706) in nadaljeval višje jezuitske študije.³⁶⁰ Med prisednike kranjskega ogradnega sodišča so ga sprejeli sočasno z bratom Lovrencem Danijelom 29. marca 1718.³⁶¹

Wollwitzeva rodbinska posest je obsegala gospostvo Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem, ki ga je na podlagi izterjave leta 1702 pridobil oče Lovrenc, in naslednje leto pridobljeni dvorec Mengeš – Novi grad. Strmol je po očetovi smrti (1714) podedoval starejši sin Lovrenc Danijel, Mengeš pa Franc Anton,³⁶² ki se je 24. aprila 1724 v Ljubljani oženil z Marijo Karolino (Charlotto), hčerjo Franca Jakoba pl. Schmidthoffna.³⁶³ Otroci so se mu rojevali v Ljubljani in Mengšu,³⁶⁴ kjer je pri 48 letih umrl za kapjo in bil 2. junija 1741 pokopan v kripto tamkajšnje župnijske cerkve.³⁶⁵

³⁵³ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 63, Eck.

³⁵⁴ Leta 1709 je bil študent retorike, 1710 pa logike (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 504, 516).

³⁵⁵ Majda SMOLE, *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. Cerkvene zadeve. 6: Lit. S–Z*, Ljubljana 1997 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4), str. 124.

³⁵⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 156, 157. Marijan Smolik je sklepal, da gre verjetno za beneficiat v cerkvi sv. Mihaela na pokopališču v Kamniku (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 157, op. 135). Opiral se je namreč na podatek Majde Smole, da je Wolfgang Anton baron Egkh umrl leta 1740 kot beneficiat kamniške župnijske cerkve (SMOLE 1997 (op. 355), str. 131).

³⁵⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 29. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Kamniku in v alumnatni hiši v Ljubljani (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 64, fasc. I/37, lit. S, X-13, pag. 453–516, 14. 3. 1740, 17. 3. 1740. Prim. SMOLE 1997 (op. 355), str. 131).

³⁵⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 19.

³⁵⁹ ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 9, Wallwiz, 4. 1. 1696. Prim. FRANK 1967 (op. 81), str. 142.

³⁶⁰ Leta 1706 je bil v razredu poetika, 1707 retorika, 1708 logika in 1709 fizika (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 470, 489, 490, 503).

³⁶¹ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

³⁶² SMOLE 1982 (op. 14), str. 290, 468.

³⁶³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 96.

³⁶⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 34–35; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOF-FEN 1905 (op. 58), str. 68, 460.

³⁶⁵ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, M 1734–1745, pag. 43. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Mengšu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 124, fasc. L, W-95, 11. 6. 1741).

Člana Dizmove bratovščine sta bila pred njim že njegov oče Lovrenc pl. Wollwiz (od 1700) in brat Lovrenc Danijel (od 1719).³⁶⁶

Št. 30 (127)

Gallenfels, Andrej Evzebij, baron (1705–1748), sprejet 20. januarja 1732 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.

Bil je mlajši brat Jožefa Antona barona Gallenfelsa, člana Dizmove bratovščine od leta 1726, in sin Janeza Danijela, včlanjenega leta 1711.³⁶⁷ Krstili so ga 22. oktobra 1705 na Bledu³⁶⁸ in tudi on se je tako kot omenjeni brat rodil na blejskem gradu, kjer je bil oče Janez Danijel že druga generacija zakupnikov gospostva in glavarjev iz rodu Gallenfelsov.³⁶⁹ Jezuitsko gimnazijo je končal v Ljubljani (1721) kot notranji gojenec kolegija (konviktor) in tam nadaljeval tudi višje študije.³⁷⁰ Po očetu Janezu Danijelu je leta 1726 podedoval gospostvi Golnik in Podvin³⁷¹ in se 13. marca 1729 v dvorcu Pogance pri Novem mestu oženil z Nežo Rebeko grofico Paradeiser, hčerjo tamkajšnjega graščaka grofa Janeza Lovrenca. Otroci so se jima nato rojevali v Ljubljani, na Bledu in ponovno v Ljubljani.³⁷² Od 16. marca 1728 je deloval kot prisednik kranjskega ogradnega sodišča.³⁷³ Med letoma 1731 in 1743 je bil kot tretja generacija Gallenfelsov zakupnik gospostva Bled, a se je izkazal kot zelo nesposoben in slab gospodar.³⁷⁴ Umrli je 2. aprila 1748 v Ljubljani, po mrliški matici star 43 let, in bil pokopan v rožnovenski cerkvi v Kranju.³⁷⁵

Samo posredno lahko z njegovim naročništvom umetnostnih del povežemo portrete sorodnikov in družine, popisane v njegovi zapuščini na Golniku in v Podvinu.³⁷⁶

Člani Dizmove bratovščine so bili tudi njegov stric, cistercijan in stiški opat, pater Anton (od 1702), brat Jožef Anton (od 1726) in sin Ignac (še 1801).³⁷⁷

³⁶⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

³⁶⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

³⁶⁸ NŠAL, ŽA Bled, Matične knjige, R 1683–1707, fol. 170v–171r.

³⁶⁹ RIBNIKAR 1976 (op. 229), str. 13.

³⁷⁰ Kot konviktor je izpričan v letih 1717 do 1721 od drugega do šestega, zadnjega razreda gimnazije (*Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96), str. 68, 70, 173, 175), na višjih študijih pa leta 1723 na fiziki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 586).

³⁷¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 155, 368. Prepis v kranjski imenjski knjigi je bil izveden leta 1730 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 61r, 7r (vloženi listi)).

³⁷² ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. X, Gallenfels, s. p. (Andreas Eusebius). Poročna matica župnije Šmihel pri Novem mestu iz tega časa ni ohranjena. O rojstvu otrok: NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 112–114; Ind R 1741–1791, pag. 142, 144; NŠAL, ŽA Bled, Matične knjige, R 1730–1740, fol. 33r, 63v–64r, 95r–95v, 114v, 128v; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 70, 73, 82, 88. O Paradeiserjih: WITTING 1894 (op. 103), str. 126–136.

³⁷³ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

³⁷⁴ RIBNIKAR 1976 (op. 229), str. 13, 16–17.

³⁷⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 102. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-G-54, 1. 4. 1748) in inventar zapuščine, popisane v Ljubljani, na Golniku in v Podvinu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 37, fasc. XVIII, G-95, 8. 4. 1748, 24. in 27. 4. 1748).

³⁷⁶ Na Golniku je imel enajst družinskih portretov, v Podvinu pa šest portretov sorodnikov (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 37, fasc. XVIII, G-95, 27. 4. 1748, pag. 20, 92).

³⁷⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 142, Gallenfels.

Št. 31 (128)

Posarelli, Anton Franc Jožef, pl. (1694–1759), sprejet 5. avgusta 1732 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, predsednik urada stanovskih poverjenikov.

Bil je sin Franca Jožefa pl. Posarellija in Marije, rojene baronice Moscon,³⁷⁸ rojen neznano kje. Glede na to, da mu mrliška matična knjiga župnije Naklo ob smrti 31. marca 1759 pripisuje 64 let in pol,³⁷⁹ je luč sveta zagledal leta 1694. Do lastništva dvorca Duplje pri Naklem s pripadajočo majhno posestjo je konec 17. stoletja prišel njegov oče Franc Jožef, ki je umrl leta 1702.³⁸⁰ Anton Franc Jožef je jezuitsko gimnazijo v Ljubljani končal leta 1711 in nadaljeval šolanje na tamkajšnjih višjih študijih.³⁸¹ Med prisednike ograjnega sodišča so ga sprejeli 9. januarja 1719.³⁸² Poročil se je 18. maja 1723 v Tržiču z Marijo Leopoldino grofico Barbo pl. Waxenstein, hčerjo grofa Vajkarda Ferdinanda s tržiškega Neuhausa,³⁸³ otroci pa so se mu rojevali v Dupljah in eden v Ljubljani.³⁸⁴ Vseskozi je ostajal le mali graščak v Dupljah.³⁸⁵ Toliko bolj se je zato angažiral v javnem življenju in prišel do mesta predsednika poverjeniškega urada.³⁸⁶ Umrl je 31. marca 1759 v dvorcu Duplje,³⁸⁷ ki so ga podedovali žena in otroci.³⁸⁸

Na naročništvo umetnostnih del lahko sklepamo pri njegovem portretu, na katerem je bil upodobljen skupaj s Sigfridom grofom Gallenbergom in ki so ga našli v njegovi ljubljanski zapuščini,³⁸⁹ vsaj posredno pa tudi pri treh družinskih portretih, dveh ovalnih in enem brez okvirja, popisanih v njegovi zapuščini v Dupljah.³⁹⁰

Pred njim je postal član Dizmove bratovščine Janez Jožef Anton baron Posarelli (1721) iz druge rodbinske veje, za njim pa njegov sin Vajkard, od leta 1781 baron (član še 1801).³⁹¹

³⁷⁸ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Possarell.

³⁷⁹ NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, M 1730–1770, fol. 84v–85r. Anton Franc Jožef ni bil krščen ne v Naklem ne v Ljubljani (NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, R 1690–1730; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Ind R 1692–1740). Ob poroki v Tržiču leta 1723 je v tamkajšnji poročni matici navedeno, da je doma iz Dupelj (NŠAL, ŽA Tržič, Matične knjige, P 1693–1733, fol. 47v).

³⁸⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 141. Franc Jožef baron Posarelli je umrl v Dupljah 8. marca 1702 (NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, M 1679–1729, fol. 36v). V kranjsko imenjsko knjigo so bili s posestjo Duplje vpisani šele leta 1707 njegovi dediči (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 191v) in enako za nekoliko večje Krobotinovo imenje (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 515r).

³⁸¹ Kot Franc Anton je leta 1710 izpričan na poetiki, 1711 na retoriki, 1712 na logiki in 1713 na fiziki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 513, 520, 530, 537).

³⁸² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

³⁸³ NŠAL, ŽA Tržič, Matične knjige, P 1693–1733, fol. 47v. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 336; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 25–26, 46.

³⁸⁴ NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, R 1690–1730, pag. 346, 363, 400; R 1731–1753, pag. 4, 24; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 217. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 79.

³⁸⁵ Obe očetovi posesti, Krobotinovo in dupeljsko imenje, sta bili v imenjski knjigi prepisani z očetovih dedičev na njegovo ime uradno šele leta 1737 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 191v, 515r).

³⁸⁶ Funkcija je omenjena leta 1748 v mrliški knjigi (NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, M 1730–1770, fol. 84v–85r).

³⁸⁷ Njegovo zapuščino so popisali v Ljubljani in Dupljah (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 89, fasc. XXXVII, P-146, 6. 6. 1759, 11. 6. 1759).

³⁸⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 141.

³⁸⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 89, fasc. XXXVII, P-146, 11. 6. 1759, pag. 38.

³⁹⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 89, fasc. XXXVII, P-146, 6. 6. 1759, pag. 22.

³⁹¹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. WITTING 1894 (op. 103), str. 239.

Št. 32 (129)

Auersperg, Anton Jožef, grof (1696–1762),³⁹² sprejet leta 1734 – zemljiški gospod, deželni glavar, deželni upravitelj in upravnik, cesarsko-kraljevi pravi tajni svetnik in komornik.

Grof Anton Jožef ni bil le eden najznamenitejših mož svoje dobe na Kranjskem, ampak tudi eden najpremožnejših in najbolj izobraženih.³⁹³ Izhajal je iz znamenite kranjske plemiške rodbine Auersperg, ki je grofovski naslov pridobila leta 1630, ena njena veja pa leta 1653 še knežjega.³⁹⁴ Anton Jožef se je rodil kot sin grofa Franca Antona s Križa pri Komendi in Marije Katarine, rojene grofice Draškovič, ter bil krščen 7. maja 1696 v Ljubljani kot Franc Anton Jožef Valentin.³⁹⁵ O njegovem šolanju ni podatkov.³⁹⁶

Na gospostvih Križ in Zgornji Kamnik je leta 1733 nasledil očeta,³⁹⁷ po katerem je podedoval tudi hrvaški Samobor.³⁹⁸ Gospodaril je slabo in v svoji nezmernosti zapravil veliko več, kot mu je dopuščalo sicer zavidljivo finančno stanje. Tako je ob smrti zapustil za vrtoglavih 211.000 goldinarjev dolgov, gospostvi Križ z Zgornjim Kamnikom in Samobor pa sta šli naslednje leto, leta 1763, na dražbo.³⁹⁹

Anton Jožef je bil veliko uspešnejši v javnem življenju dežele, saj je opravljal več najpomembnejših funkcij. Potem ko so ga 9. januarja 1719 sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča,⁴⁰⁰ ga srečamo kot predsednika poverjeniškega urada (1730), deželnega upravitelja in deželnega upravnika (1735), deželnega glavarja (1742–1762), predsednika novoustanovljene reprezentance in komore na Kranjskem (1747–1748), leta 1733 pa je dobil naslov cesarsko-kraljevega pravega tajnega svetnika in komornika.⁴⁰¹ Poleg tega je dve desetletji (1742–1762) predsedoval ljubljanskemu združenju *Academia Philharmonicorum Labacensis*, ki je ravno v njegovem obdobju doživelo močan zaton.⁴⁰²

Poročil se je 8. januarja 1718 z Jožefo Antonijo grofico Kaiserstein, hčerjo grofa Klemensa Ferdinanda, imetnika obsežnega fidejkomisa na Koroškem in Štajerskem.⁴⁰³ Z družino je živel pretežno v

³⁹² Gl. biogram v: Miha PREINFALK, *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*, Ljubljana 2005 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 4), str. 414–415.

³⁹³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 181.

³⁹⁴ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 378.

³⁹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 121. Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 414–415.

³⁹⁶ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

³⁹⁷ Prepis obeh gospostev je bil v imenjski knjigi izveden leta 1733 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 19v, 494r–494v).

³⁹⁸ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 179.

³⁹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 241; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 181–182.

⁴⁰⁰ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beyßizer).

⁴⁰¹ Komornik je bil le častni naslov, za katerega so lahko zaprosili posamezniki z ustreznim, dokazljivim plemiškim pedigrejem po vseh prednikih za nekaj generacij.

⁴⁰² PREINFALK 2005 (op. 392), str. 414–415, 180–181. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden še kot predsednik vlade Kranjske, Goriške in Gradiške ter avstrijskih morskih pristanišč (Avstrijskega primorja) (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 156, 157, 158, 159), kar se nanaša na kratkotrajno obdobje 1747–1748, ko je kot cesarski komisar vodil reprezentanco in komoro v Ljubljani (Rudolf ANDREJKA, Vrhovni predstavniki državne uprave na Kranjskem od 1747 do 1941, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 24, 1943, str. 103).

⁴⁰³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 415, 181.

Ljubljani, kjer so se zakoncema rojevali otroci⁴⁰⁴ in kjer je imel grof tudi hišo na Novem trgu.⁴⁰⁵

Anton Jožef grof Auersperg je umrl v starosti 66 let 6. oktobra 1762 v Ljubljani in bil pokopan v cerkvi sv. Križa na Križu pri Komendi.⁴⁰⁶ Zbirko njegovih slik v hiši v Ljubljani je ocenil Fortunat Bergant,⁴⁰⁷ na grofovo naročništvo pa lahko glede na motive sklepamo samo pri štirih ovalnih družinskih portretih.⁴⁰⁸

Člani Dizmove bratovščine so pred njim in pozneje postali številni drugi Auerspergi, skupaj 13, med njimi njegov sin Rajmund, ljubljanski kanonik in prošt, sprejet leta 1757. Ostali člani iz rodbine grofov Auersperg so bili: Wolfgang Engelbert (od 1707–1709), Adam Anton Sigfrid (od 1710) Aleksander (od 1739), Volf Engelbert Ignac (od 1741), Pavel Alojzij (od 1755), Rihard (od 1757), Karel (od 1759), Sigfrid (od 1760), Janez Nepomuk (član še 1801), Nikolaj (član še 1801) in Aleksander (član še 1801).⁴⁰⁹

Št. 33 (130)

Erberg, Anton Gotard, baron (1700–1755),⁴¹⁰ sprejet leta 1734 – duhovnik, doktor teologije, novomeški prošt.

Bil je mlajši brat Volfa Adama, prav tako člana Dizmove bratovščine, in njegov dedič, ker je brat umrl brez potomcev.⁴¹¹ Rodil se je v Ljubljani Janezu Adamu pl. Erbergu in Ani Uršuli, rojeni pl. Pettegg, ter bil krščen 6. maja 1700.⁴¹² Njegov oče je 16. junija 1714 dobil dedni baronski naslov.⁴¹³ Anton Gotard je v Ljubljani končal jezuitsko gimnazijo (1714)⁴¹⁴ in obiskoval višje jezuitske študije v Gradcu (1715).⁴¹⁵ Bogoslovje je končal v Rimu,⁴¹⁶ kleriške redove od subdiakonata do mašniškega posvečenja pa prejel leta 1723 v Ljubljani na mizni naslov gospostva Smlednik.⁴¹⁷ Leta 1738 je postal župnik v Krškem, 6. februarja 1729 kanonik v Ljubljani, 9. avgusta 1738 vikar novomeške proštije s pravico nasledstva in bil 28. julija 1741 od papeža potrjen za novomeškega prošta. Ob

⁴⁰⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 9–12.

⁴⁰⁵ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 181–182; *Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 32.

⁴⁰⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 239–240. Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 414. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 26. julija 1759 na Križu (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-37), in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-73, 15. 12. 1762).

⁴⁰⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-73, 15. 12. 1762, pag. 46.

⁴⁰⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-73, 15. 12. 1762, pag. 58.

⁴⁰⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 267–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. Pri prvem članu iz Auerspergove rodbine je letnica na vpisnem listu pomotoma popravljena na 1700, verjetno s slabo vidne prvotne 1708 (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 125).

⁴¹⁰ O njem natančno v: France Martin DOLINAR, *Prošti novomeškega kapitlja 1493–1993*, Novo mesto 1993, str. 95–98.

⁴¹¹ UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 13; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54–55.

⁴¹² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 12. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 55, navaja kot datum rojstva 5. maj 1700.

⁴¹³ FRANK 1967 (op. 81), str. 280. Prim. UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 13; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 39.

⁴¹⁴ Leta 1713 ga najdemo na poetiki in 1714 na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 540, 545).

⁴¹⁵ Leta 1715 je bil vpisan na stopnji logika (ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 20).

⁴¹⁶ GLONAR 1925 (op. 154).

⁴¹⁷ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 61–63.

prevzemu proštije se je odpovedal ljubljanskemu kanonikatu in službi generalnega vikarja, čeprav mu je papeška bula oboje dovoljevala obdržati.⁴¹⁸ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot doktor teologije, apostolski protonotar, cesarski svetnik, infulirani prošt v Novem mestu in dolenski arhidiakon.⁴¹⁹ Umrli je 28. maja 1755 pri 55 letih in bil kot prvi pokopan v novo kripto novomeške kolegiatne cerkve.⁴²⁰

Znan je njegov portret v galeriji novomeških proštov v tamkajšnjem Kapitlju.⁴²¹

Poleg njega so postali člani Dizmove bratovščine naslednji Erbergi: stric Franc Jakob pl. Erberg (1689), njen prvi podpredsednik, stric Janez Danijel (1689), njen drugi predsednik, oče Janez Adam (1700), bratranec Franc Mihael (1709), brat baron Volf Adam (1723), bratranec baron Janez Benjamin (1736), mrzli nečak baron Volf Danijel (1761) ter baron Jožef (Kalasanc), sin slednjega (član še 1801).⁴²²

Št. 34 (131)

Erberg, Janez Benjamin, baron (1699–1759),⁴²³ sprejet 3. maja 1736 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča, svetnik deželne pravde, stanovski poverjenik, vodja pisarne.

Krščen je bil 4. novembra 1699 v Ljubljani, kjer se je rodil staršema Janezu Danijelu pl. Erbergu, ki je 16. junija 1714 dobil dedni baronski naslov, in Suzani Marjeti Dinzl pl. Angerburg.⁴²⁴ Oče Janez Danijel, doktor filozofije in prava, je opravljal pomembne funkcije v deželni upravi vse do stanovskega poverjenika⁴²⁵ in bil med drugim drugi predsednik Dizmove bratovščine.⁴²⁶ Janez Benjamin je končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo (1714) in tam obiskoval tudi višje študije (1715).⁴²⁷ Po umrlem očetu je leta 1716 še kot mladoleten podedoval gospostvo Dol, ki ga je oče kupil leta 1688.⁴²⁸ Istega leta je vstopil v jezuitski red (1716), ga po enem desetletju zapustil (1726) in nadaljeval družinsko tradicijo v deželnih službah.⁴²⁹ 12. aprila 1729 so ga sprejeli med prisednike kranjskega ogradnega sodišča,⁴³⁰ leta 1740 je bil asistent pri komerčni intendanci v Trstu, v letih od 1742 do

⁴¹⁸ VRHOVEC 1891 (op. 165), str. 230; GLONAR 1925 (op. 154); DOLINAR 1993 (op. 410), str. 95–96.

⁴¹⁹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 162, 163.

⁴²⁰ KANM, Novo mesto Kapitelj, Matične knjige, M 1752–1769, fol. 13–14. Ohranjena sta tako njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-E-9, 25. 5. 1755) kot zapuščinski inventar (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, E-39, s. d. 1755, 4. 6. 1762). Proštova zapuščina na Starem gradu pri Novem mestu je popisana v zapuščinskem inventarju leto pozneje umrlega zastopnika Erbergovih dedičev Sigmunda Ferdinanda barona Apfaltrerja, prav tako člana Dizmove bratovščine (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. III, A-61, 27. 11. 1756). PREINFALK 2014 (op. 85), str. 55, navaja kot datum smrti 25. maj 1755.

⁴²¹ DOLINAR 1993 (op. 410), str. 95.

⁴²² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁴²³ O njem gl. GLONAR 1925 (op. 154).

⁴²⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 257. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54, navaja datum rojstva 3. november 1699. O baronskem naslovu: FRANK 1967 (op. 81), str. 280. Prim. UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 13; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 39.

⁴²⁵ UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 14; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 45.

⁴²⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

⁴²⁷ Leta 1713 je študiral poetiko, 1714 retoriko in 1715 logiko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 540, 545, 547).

⁴²⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 136; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 45.

⁴²⁹ UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 16.

⁴³⁰ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beisitzer).

1744 glavni stanovski prejemnik na Kranjskem, leta 1750 vodja del pri sestavi kranjske deželne deske (zemljiške knjige za zemljiške gospode), svetnik deželnoknežjega deželnega sodišča in vodja (direktor) pisarne.⁴³¹ Janez Benjamin baron Erberg je umrl neporočen v 60. letu 25. oktobra 1759 za kapjo v Dolu in bil naslednji dan pokopan v ljubljanski cerkvi bosonogih avguštincev.⁴³² Ker ni imel družine in potomstva, je gospostvo Dol podedoval nečak Volf Danijel.⁴³³

Pri dolskem dvorcu je začel urejati park, okoli leta 1753 pa je znani arhitekt Matija Perski dvorec barokiziral.⁴³⁴ V njegovi zapuščini v Ljubljani je mogoče z naročništvom umetnostnih del povezati dva njegova portrta⁴³⁵ ter posredno tudi 19 sumarno navedenih družinskih in drugih portretov, opisanih v Dolu.⁴³⁶

Poleg njega so postali člani Dizmove bratovščine naslednji Erbergi: njegov stric Franc Jakob pl. Erberg (1689), prvi podpredsednik, Janez Danijel (1689), njegov oče in njen drugi predsednik, stric Janez Adam (1700), brat Franc Mihael (1709), bratranca barona Volf Adam (1723) in Anton Gotard (1734) ter baron Jožef (Kalasanc), vnuk brata Franca Mihaela (član še 1801).⁴³⁷

Št. 35 (132)

Klopper, Jakob (ok. 1690–1743), sprejet leta 1736 ali 1737 – duhovnik, prior kartuzije v Bistri, vizitator (sl. 5).

V obravnavanem obdobju je bil edini član Dizmove bratovščine, ki ni izhajal iz plemiških vrst in tudi nikoli ni postal plemič. Rodil se je v grofiji Glatz v Šleziji, glede na leto mašniškega posvečenja najpozneje leta 1690.⁴³⁸ Neznane okoliščine so ga privedle na Kranjsko, kjer je med junijem 1713 in mašniškim posvečenjem 1716 kot kartuzijan iz Bistre prejel vse kleriške redove od ljubljanskega škofa,⁴³⁹ potem ko je redovne zaobljube v kartuzijanskem redu opravil 1. maja 1713.⁴⁴⁰ Moral je biti izredno sposoben redovnik, da so ga že 20. marca 1720 izvolili za priorja.⁴⁴¹ Redovno hišo je prevzel, ko je bilo v njej devetnajst redovnikov, nato pa je v dobrih dveh desetletjih delovanja kot prior

⁴³¹ UMEK 1991–1992 (op. 155), str. 16. O njegovih funkcijah tudi: ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-36, 20. 12. 1759, pag. 3.

⁴³² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 214; ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, M 1741–1773, s. p. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 54, navaja kot datum smrti 22. oktober 1759. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Dolu in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-36, 20. 12. 1759). Rodbinsko grobnico pri bosonogih avguštincih je dal leta 1690 zgraditi njegov oče Janez Danijel (PREINFALK 2014 (op. 85), str. 45).

⁴³³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 136; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 48.

⁴³⁴ Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1/5: Gorenjska. Med Goričanami in Gamberkom*, Ljubljana 2000 (Grajske stavbe, 10), str. 16–21.

⁴³⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-36, 20. 12. 1759, pag. 215.

⁴³⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 24, fasc. XIII, E-36, 20. 12. 1759, pag. 32.

⁴³⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominška knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁴³⁸ Jože MLINARIČ, *Kartuzija Bistra*, Ljubljana 2001, str. 337, 345–346.

⁴³⁹ V ordinacijskih zapisnikih je njegov priimek zapišan kot Glapar in Glap(er), manjka pa mašniško posvečenje (*Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 29, 21, 35). MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 347, za slednjega navaja samo leto.

⁴⁴⁰ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 337.

⁴⁴¹ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 337, 474.

5. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Jakoba Klopperja, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 134

pridobil kar trinajst novincev, od tega samo dva Kranjca.⁴⁴² V kartuzijanskem redu je užival zelo velik ugled, saj ga je ta imenoval najprej za pomočnika glavnega vizitatorja v Zgornjenemški redovni provinci (1731–1735) in nato za glavnega vizitatorja (1736–1743).⁴⁴³ Poleg tega je bil dober in skrben gospodar. Iz naslova bistriške posesti na Goriškem je leta 1737 pri goriških deželnih stanovih izposloval, da so njega in njegove naslednike sprejeli med goriške deželane.⁴⁴⁴

Opazen je tudi Klopperjev prispevek kartuziji na umetnostnem področju.⁴⁴⁵ Leta 1724 je dal izdelati njeno sliko v olju.⁴⁴⁶ Iz letnega obračuna dohodkov in izdatkov kartuzije za leto 1725 je razvidno, da so kartuzijani v tem letu opravili veliko popravil na zgradbah, še posebej v cerkvi, ter kupili nekaj umetniških slik. Za pozlatitev opreme je samostan tedaj kupil tisoč lističev beneškega zlata.⁴⁴⁷

Zadnje dni svojega življenja je prior Klopper preživel v Ljubljani, kjer je po osemdnevni boleznini preminil 16. oktobra 1743,⁴⁴⁸ star verjetno ne veliko več kot 53 let.⁴⁴⁹

Št. 36 (133)

Hohenwart, Franc Karel, pl., od 1767 grof (1691–1773), sprejet leta 1736 ali 1737 – zemljiški gospodar, prisednik ograjnega sodišča, cesarski svetnik, dedni miznik.

Izviral je iz starega kranjskega rodu pl. Hohenwartov,⁴⁵⁰ iz njegove veje s Kolovca pri Kamniku, kjer se je rodil kot sin Sigmunda Jurija in Sidonije Viktorije, rojene baronice Mordax, in bil krščen 28. oktobra 1691.⁴⁵¹ V Ljubljani je končal jezuitsko gimnazijo (1709) in višje študije (1712)⁴⁵² ter bil 29. marca 1718 sprejet med prisednike ograjnega sodišča.⁴⁵³ Poročil se je v Kamniku 23. aprila 1719 z Marijo Ano Frančiško Karolino baronico De Leo,⁴⁵⁴ s katero je glede na rojstva otrok živel najprej v Ljubljani in nato na Kolovcu.⁴⁵⁵ Gospodstvo Kolovec, ki mu ga je oče izročil leta 1727, je obdržal do konca,⁴⁵⁶ po leta 1714 umrlem stricu Francu Erazmu podedovano posest Špitalič pa je leta 1721 prodal svojemu mlajšemu bratu Ludviku Leopoldu.⁴⁵⁷

⁴⁴² MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 347, 349.

⁴⁴³ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 347.

⁴⁴⁴ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 350.

⁴⁴⁵ Tina KOŠAK, Slikarska oprema kartuzije Bistra v 18. stoletju po samostanskih inventarjih, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/1, 2016, str. 11–17.

⁴⁴⁶ Sliko hrani Tehniški muzej Slovenije, Bistra (MLINARIČ 2001 (op. 438), ovitek knjige); KOŠAK 2016 (op. 445), str. 15–17.

⁴⁴⁷ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 360.

⁴⁴⁸ MLINARIČ 2001 (op. 438), str. 361.

⁴⁴⁹ Njegova smrt v mrliški matici ljubljanske stolne župnije ni vpisana (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–770), zato smo prikrajšani tudi za podatek o starosti.

⁴⁵⁰ O Hohenwartih gl. Avgust PIRJEVEC, Hohenwart, *Slovenski biografski leksikon*, 1/3, Ljubljana 1928, str. 330–331.

⁴⁵¹ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1685–1699, fol. 80v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁴⁵² Leta 1707 je bil v razredu poetika, 1708 retorika in 1712 metafizika (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 493, 504, 529).

⁴⁵³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beyßizer).

⁴⁵⁴ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 412.

⁴⁵⁵ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 60, 62, 65, 71, 406.

⁴⁵⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 98r. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 226.

⁴⁵⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 490. V imenjski knjigi sta bila oba prenosa izvedena leta 1723 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 97v).

V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot vrhovni dedni miznik Kranjske in Slovenske marke ter cesarski svetnik pri reprezentanci in vladi Kranjske,⁴⁵⁸ na rodovniku Hohenwartov pa še kot glavar na Reki.⁴⁵⁹ 23. aprila 1767 je bil kot upokojeni vladni svetnik povzdignjen neposredno v dedni grofovski stan s predikatom »Graf von und zu Hohenwart Herr zu Gerlachstein, Rabensberg und Raunach«.⁴⁶⁰

Umril je 22. novembra 1772 na Kolovcu⁴⁶¹ za kapjo, star 81 let, pokopali pa so ga tri dni pozneje v rodbinsko grobnico v kamniški župnijski cerkvi.⁴⁶²

Člani Dizmove bratovščine so pozneje postali tudi njegov mlajši brat Leopold Ludvik pl. Hohenwart (od 1740 ali 1741), sin Jurij Jakob (1757), daljni sorodnik Ludvik (1760), sin Sigmund, ki je postal škof treh škofij (član še 1801), in vnuk Franc (član še 1801).⁴⁶³

Št. 37 (134)

Ottheim, Krištof, baron (1688–1762), sprejet leta 1737 – duhovnik, kanonik.

Izhajal je iz leta 1626 poplemenitene ljubljanske meščanske rodbine Otto pl. Rosenpichl.⁴⁶⁴ Oče Janez Krištof Otto, prisednik kranjskega ograjnega sodišča, je 17. aprila 1690 prejel dedni baronski naslov »von Ottheim«.⁴⁶⁵ Krištof se je rodil v Ljubljani v očetovem zakonu z Marijo Frančiško pl. Schlangenburg in bil krščen 4. oktobra 1688 kot Henrik Krištof Otto pl. Rosenpichl.⁴⁶⁶ V rodni Ljubljani je končal jezuitsko gimnazijo (1702)⁴⁶⁷ in študij očitno nadaljeval drugje. Vse kleriške redove vključno z mašniškim posvečenjem je prejel leta 1715 v Ljubljani, in sicer kot Janez Krištof na mizni naslov Kürnbergovega kanonikata.⁴⁶⁸ Po očetu je leta 1710 kot Janez Krištof podedoval manjše imenje pri Iški vasi, ki pa ga je že v letih 1715 in 1716 v celoti prodal.⁴⁶⁹ V Dizmovo bratovščino so ga sprejeli precej pozno, šele leta 1737, ko mu je bilo 49 let in je že bil kanonik.⁴⁷⁰ Kürnberg-Gallenbergov kanonikat je namreč dobil zelo zgodaj, že leta 1716.⁴⁷¹ Umril je pri 74 letih 4. oktobra 1762 kot starejši stolni kanonik in bil pokopan v kripto stolnice.⁴⁷²

⁴⁵⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 162, 163.

⁴⁵⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁴⁶⁰ FRANK 1970 (op. 45), str. 210.

⁴⁶¹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁴⁶² NŠAL, ŽA Kamnik, Maticne knjige, M 1766–1778, fol. 69v.

⁴⁶³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁴⁶⁴ KOBLAR 1900 (op. 118), str. 214; FRANK 1973 (op. 113), str. 22.

⁴⁶⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 22.

⁴⁶⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Maticne knjige, R 1692–1699, pag. 55.

⁴⁶⁷ V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je leta 1702 naveden na retoriki, pripis pa pove, da je postal ljubljanski kanonik (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 448).

⁴⁶⁸ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 34, 35, 36.

⁴⁶⁹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 203v.

⁴⁷⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁴⁷¹ Matjaž AMBROŽIČ, Prošti, dekani in kanoniki ljubljanskega stolnega kapitlja, *Stolnica sv. Nikolaja v Ljubljani. 1707* (ur. Metod Benedik), Ljubljana 2008, str. 96.

⁴⁷² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1735–1770, pag. 239. V mrliški matici so navedena vsa tri imena: Krištof Janez Henrik.

Člana Dizmove bratovščine sta pred njim postala oče Janez Krištof (1690) in mlajši brat Janez Jožef (1721).⁴⁷³

Št. 38 (135)

Moscon, Franc Anton, baron (ok. 1694–1763), sprejet 1. julija 1738 – cesarski komornik.

Izviral je iz štajerske rodbine pl. Mosconov z izhodiščnim gospostvom Sevnica, ki je bila leta 1617 pobaronjena, ena veja pa je leta 1715 postala grofovsko.⁴⁷⁴ Rodil se je neznano kje leta 1694 staršema Leopoldu Viljemu baronu Mosconu in njegovi drugi ženi Ani Maksimili, rojeni grofici Auersperg.⁴⁷⁵ Glede na materino lastništvo Črnega Potoka pri Litiji,⁴⁷⁶ kjer je leta 1699 tudi umrla,⁴⁷⁷ bi njegovo rojstvo pričakovali na teh dveh lokacijah ali pa v Ljubljani, kjer je leta 1700 umrl oče,⁴⁷⁸ vendar ga tamkajšnje krstne matice ne navajajo.⁴⁷⁹ Lahko bi se rodil tudi kje na Dolenjskem, kjer je mati imela nekaj let večje klevevško imenje.⁴⁸⁰ Pri šestih letih je bil skupaj s polsestro popolna sirota⁴⁸¹ in pod varuštvom Janeza Jožefa pl. Wallensperga, ki je Črni Potok že leta 1704 prodal.⁴⁸² Kje se je mladenič šolal, ni znano, a gimnazije prejkone ni končal ne v Ljubljani ne v Gradcu.⁴⁸³

Pri 34 letih se je 24. junija 1728 neznano kje oženil s Frančiško Terezijo, rojeno Roden baronico Hirzenau, vdovo po Janezu Adamu baronu Flödnigu,⁴⁸⁴ lastniku gospostva Smlednik,⁴⁸⁵ ki mu je v Ljubljani rodila edinega sina, umrlega v zgodnjem otroštvu.⁴⁸⁶ V spominski knjigi Dizmove bratovščine, v katero je bil sprejet leta 1738, ko je že zakorakal v peto desetletje, je naveden kot

⁴⁷³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁴⁷⁴ FRANK 1972 (op. 95), str. 262.

⁴⁷⁵ Friedrich LANJUS, Die Gothaischen genealogischen Taschenbücher für das Jahr 1938, *Monatsblatt des heraldisch-genealogischen Vereins »Adler«*, 12/41–42, 1935–1938 (Mai–Juni 1938), str. 437. Letnica rojstva je skoraj gotovo pravilna. Glede na navedbo starosti 69 let ob smrti leta 1763 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 253), bi se bil moral roditi leta 1694 ali 1693, glede na navedbo starosti 59 let ob ljudskem štetju 1754, ko je prebival v Ljubljani (*Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 36), pa kakšno leto pozneje. Več podatkov ni poznal niti plemiški genealog Ludvik Lazarini (ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Moscon, s. p. (Franc Anton)).

⁴⁷⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 124. Ana Maksimila baronica Moscon je leta 1689 prodala posest Pipanovo pri Radovljici in od Janeza Vajkarda Valvasorja kupila Črni Potok. Leta 1693 je kupila še precej večje klevevško imenje na Dolenjskem, ki pa je leta 1699 prešlo v druge roke (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 58v).

⁴⁷⁷ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, fol. 39v. Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 410.

⁴⁷⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 136. Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 410.

⁴⁷⁹ Prim. NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1689–1703; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Ind R 1692–1740.

⁴⁸⁰ Gl. op. 476.

⁴⁸¹ LANJUS 1938 (op. 475), str. 437.

⁴⁸² SMOLE 1982 (op. 14), str. 124. V imenjski knjigi je bila posest prepisana na novega lastnika leta 1706 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 58v).

⁴⁸³ Glede na leto rojstva ne more biti identičen z baronom Francem Antonom, ki je leta 1702 obiskoval že peti razred ljubljanske jezuitske gimnazije (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 448). Tudi med graškimi študenti ga ne najdemo (prim. ANDRITSCH 1987 (op. 30); ANDRITSCH 2002 (op. 179)).

⁴⁸⁴ LANJUS 1938 (op. 475), str. 437–438; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 64. Poroke ni ne v ljubljanski ne v smledniški poročni matični knjigi (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745; ŽA Smlednik, P 1690–1734). Poročna pogodba s tem datumom je bila popisana tudi v njegovi zapuščini (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 74, fasc. XXXII, M-106, 14. 4. 1763, pag. 20–21).

⁴⁸⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 446.

⁴⁸⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Ind R 1692–1740, pag. 172; LANJUS 1938 (op. 475), str. 438.

cesarski pravi komornik,⁴⁸⁷ kot ga označuje tudi mrliška matica ob smrti 23. marca 1763 v Ljubljani, kjer so ga pokopali v frančiškanski cerkvi.⁴⁸⁸ Na Kranjskem sodeč po imenjski knjigi nikoli ni premogel zemljiške posesti.⁴⁸⁹ V oporoki iz leta 1760, napisani v Ljubljani, je za glavno dedinjo imenoval ženo Frančiško Terezijo, obdaroval pa je tudi njene otroke in vnuke.⁴⁹⁰ Član Dizmove bratovščine je kmalu za njim postal njegov pastorek Karel Jožef baron Flödnig, sprejet leta 1740.⁴⁹¹

Št. 39 (136)

Wiederkehr, Avguštin Ludvik, pl. (1686–1756),⁴⁹² sprejet leta 1738 ali 1739 – zemljiški gospod, doktor prava, deželni svetnik, upravitelj kranjskega vicedomskega urada.

Rodil se je v plemeniteni ljubljanski meščanski družini očetu Janezu Jakobu, tajniku kneza Auersperga, in materi Ani Mariji Elizabeti, rojeni pl. Toperzer, ter bil krščen 10. septembra 1686.⁴⁹³ Oče Janez Jakob Wiederkehr je bil zaradi vojaških zaslug 8. aprila 1659 poplemeniten s predikatom »von Widerspach«.⁴⁹⁴ Potem ko je Avguštin Ludvik leta 1703 končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo,⁴⁹⁵ se je izobraževal v Prusiji in se po potovanjih po nizozemskih, nemških in italijanskih deželah vrnil domov kot doktor obojega prava.⁴⁹⁶

Poročil se je v 30. letu 25. septembra 1715 z Marijo Terezijo Lukančič pl. Hertenfels, hčerjo že pokojnega Janeza Gotarda iz plemenitene meščanske rodbine,⁴⁹⁷ člana Dizmove bratovščine (od 1700).⁴⁹⁸ Žena mu je v zakon prinesla dvorec Mala Loka pri Trebnjem⁴⁹⁹ in mu v Ljubljani povila dvanajst otrok.⁵⁰⁰

Avguštin Ludvik je bil tako kot oče mali graščak, ki je večinoma prebival v deželni prestolnici. Leta 1715 so mu v imenjski knjigi pripisali manjše imenje očeta Janeza Jakoba, sestavljeno iz postopoma kupljenih 12 hub in oštata. To t. i. Grimšičevo imenje je leta 1731 prodal Juriju Andreju baronu Grimšiču in čez tri leta, leta 1734, kupil od Marije Ivane Frančiške pl. Höffern dvorec Hrib pri Predvoru z majhno posestjo dobrih treh hub, ki jo je leta 1737 skoraj v celoti prodal Francu Karlu pl. Rechbachu.⁵⁰¹ Nazadnje je posedoval po njem poimenovano Wiederkehrjevo pristavo v Poljanskem

⁴⁸⁷ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 166, 167.

⁴⁸⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 253. Ohranjen je njegov zapuščinski inventar (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 74, fasc. XXXII, M-106, 14. 4. 1763).

⁴⁸⁹ Prim. ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756); SMOLE 1982 (op. 14). V njegovem zapuščinskem inventarju ni nobenih nepremičnin (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 74, fasc. XXXII, M-106, 14. 4. 1763).

⁴⁹⁰ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-M-14, 10. 10. 1760, dodatek 2. 1. 1762.

⁴⁹¹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 272, 273.

⁴⁹² O njem natanko v: Matjaž GRAHORNIK, *Dvorec Mala Loka. Sledi časa in lastnikov*, Trebnje 2017, str. 82–88.

⁴⁹³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, pag. 371; KOBLAR 1900 (op. 118), str. 236.

⁴⁹⁴ FRANK 1974 (op. 56), str. 214.

⁴⁹⁵ Leta 1702 je bil vpisan na poetiki, 1703 pa na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 449, 451).

⁴⁹⁶ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 82.

⁴⁹⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 109.

⁴⁹⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

⁴⁹⁹ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 65, 82–83. Iz imenjske knjige lastništvo ni razvidno (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756)).

⁵⁰⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 28–40; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 56–57, 60–65, 67, 69, 73, 76, 78–79; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 83.

⁵⁰¹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 1r (vlozeni listi).

predmestju, ki je obsegala hišo in tretjino svobodniške hube in jo je leta 1753 oporočno zapustil petim sinovom.⁵⁰² Mala Loka pri Trebnjem, ki jo je Wiederkehrjem prinesla v last njegova žena, je po deželni deski sredi 18. stoletja pripadala trem njunim sinovom.⁵⁰³

V javno življenje na Kranjskem se je vključil zgodaj. Pri 26 letih je bil leta 1712 imenovan za deželnega svetnika, nato je postal član komisije za deželno varnost, služboval kot vicedomski tajnik ter vstopil v Akademijo oporozov v Ljubljani. Med svoje člane ga je sprejela tudi pruska *Academia excentricorum*.⁵⁰⁴

Kot deželnoknežji uradnik je bil precej uspešen. Leta 1722 je bil vršilec dolžnosti oziroma namestnik deželnega vicedoma, leta 1731 in 1735 pa ga srečamo v vlogi upravitelja vicedomskega urada, kar je ostal do razpusta urada leta 1747.⁵⁰⁵ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot cesarski deželni svetnik na Kranjskem.⁵⁰⁶ Preminil je nenadne smrti (za kapjo) 4. februarja 1756 v Ljubljani v 70. letu starosti in našel zadnje počivališče v frančiškanski cerkvi.⁵⁰⁷

Pozneje je postal član Dizmove bratovščine tudi njegov sin Anton Medard, sprejet leta 1770 (št. 94), poleg njega edini iz Wiederkehrjevega rodu.⁵⁰⁸

40 (137)

Ravbar, Karel Bernard, baron (1705–1772), sprejet 16. januarja 1739 – zemljiški gospod.

Izviral je iz stare kranjske rodbine Ravbar (Rauber), ki je bila leta 1681 končno pobaronjena.⁵⁰⁹ Rodil se je na Ravbarjevem matičnem gradu Kravjek pri Muljavi kot sin Jurija Sigmunda barona Ravbarja in Elizabete Poliksene, rojene baronice Witzenstein, krstili pa so ga 10. maja 1705 na Krki.⁵¹⁰ Ni izpričano, da bi se šolal na ljubljanski jezuitski gimnaziji, a o njenih študentih manjkajo ravno podatki za leti 1721 in 1722.⁵¹¹

Poročil naj bi se mlad, 1. decembra 1727, z Jožefo Frančiško grofico Lichtenberg, hčerjo grofa Jurija Sigmunda.⁵¹² Zakonca sta glede na rojstva otrok večinoma živel na Kravjeku in deloma v Ljubljani.⁵¹³

⁵⁰² ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-64, 1. 10. 1753; SMOLE 1982 (op. 14), str. 545.

⁵⁰³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 281.

⁵⁰⁴ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 82.

⁵⁰⁵ Majda SMOLE, *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 2: Lit. G*, Ljubljana 1989 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4), str. 146; Majda SMOLE, *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 4: Lit. L*, Ljubljana 1994 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4), str. 61; Majda SMOLE, *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 5: Lit. M–R*, Ljubljana 1995 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4), str. 31, 287; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 85.

⁵⁰⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 166, 167.

⁵⁰⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 164. Ohranjeni sta dve različici njegove oporoke (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-64, april 1751, 1. 10. 1753) in inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 125, fasc. LI, W-116, 9. 2. 1756). O oporoki in zapuščini gl. tudi GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 86–88.

⁵⁰⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁵⁰⁹ Rudolf ANDREJKA, Ravbar (Rauber), *Slovenski biografski leksikon*, 3/9, Ljubljana 1960, str. 36; FRANK 1972 (op. 95), str. 144; Boris GOLEC, *Valvasor. Njegove korenine in potomstvo do danes*, Ljubljana 2016 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 13), str. 123–141.

⁵¹⁰ NŠAL, ŽA Krka, Matične knjige, R 1697–1715, fol. 95v; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁵¹¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

⁵¹² ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber. Poroke ni v ljubljanski poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745).

⁵¹³ NŠAL, ŽA Krka, Matične knjige, R 1715–1743, fol. 116r, 130v, 148v, 156r, 168r, 178v, 217v; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj,

Ni znano, da bi se Karel Bernard posebej udeleževal v javnem življenju dežele. Tudi z gospodarjenjem ni imel sreče. Kravjek, kjer so Ravbarji gospodarili vse od leta 1433, je prevzel po očetovi smrti (1721), a se je tako močno zadolžil, da je bilo gospostvo sekvestrirano in leta 1764 prodano na dražbi zakupniku Gregorju Födranu.⁵¹⁴ Obubožani baron Karel Bernard si je tako moral na stara leta poiskati službo. Umrl je v 67. letu starosti 6. januarja 1772 kot mitničar na savskem mostu pri Črnučah in bil 8. januarja pokopan v cerkvi bosonogih avguštincev v Ljubljani.⁵¹⁵

Član Dizmove bratovščine je postal tudi njegov vnuk Ludvik, svetni duhovnik (član še 1801).⁵¹⁶

41 (138)

Kušlan (Kuschland), Volf Kajetan, pl., od 1718 baron (1700–1750), sprejet 6. avgusta 1738 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča, stanovski poverjenik.

Izviral je iz ljubljanske rodbine Kušlan, ki je bila leta 1623 poplemenitena in je leta 1631 dobila še predikat »von Moosthal«. Približno tedaj je pridobila tudi dvorec Zablate na Ljubljanskem barju, ki je ostal v njenih rokah vse do konca 19. stoletja.⁵¹⁷ Volf Kajetan, krščen 20. novembra 1700 kot Volfgang Kajetan, se je rodil v Ljubljani zakoncema Joštu Jožefu (tudi Jožefu Joštu) pl. Kušlanu, prisedniku ogradnega sodišča in deželnemu odborniku, ter Heleni, rojeni Marastoni pl. Marastein.⁵¹⁸ Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je končal leta 1717, višjih študijev pa vsaj v Ljubljani ni nadaljeval.⁵¹⁹ Med prisednike kranjskega ogradnega sodišča so ga sprejeli 10. julija 1721.⁵²⁰ V času njegovega odraščanja in dozorevanja je bil oče Jožef Jošt skupaj s potomstvom 15. junija 1718 povzdignjen v baronski stan.⁵²¹

Čeprav je bil prvorojenec, je oče določil za glavnega dediča drugorojenega sina Karla Valentina, Volf Kajetan pa je postal glavni dedič po materi in ga je oče izplačal že ob poroki leta 1725. Ozadje takšne odločitve utegne biti poroka Volfa Kajetana z žensko iz pozno poplemenitene rodbine, katere oče se je rodil še kot kmet s priimkom Rakovec.⁵²² Poročil se je 13. maja 1725 v Ljubljani z Ivano Antonijo pl. Raigersfeld, ki mu je v njunem skupnem rodnem mestu rodila šest otrok, ne da bi mu dala moškega naslednika.⁵²³

Volf Kajetan je z družino živel v Ljubljani in bil le prehodno zemljiški gospod. Leta 1732 je namreč od Marije Terezije pl. Posarelli kupil dvorec Volčji Potok, a ga je že leta 1737 prodal Leopoldu

Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 237; Ind R 1741–1791, pag. 317.

⁵¹⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 5r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 240.

⁵¹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Peter, Matične knjige, M 1749–1779, pag. 405. Ohranjen je inventar njegove skromne zapuščine na Črnučah (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 96, fasc. LIII, R-116, 12. 1. 1772).

⁵¹⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁵¹⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 91–93. Gl. tudi KOBLAR 1900 (op. 118), str. 206; SMOLE 1982 (op. 14), str. 547.

⁵¹⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 27. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 98.

⁵¹⁹ Leta 1716 je izpričan na poetiki kot Leopold Kajetan in s pripisom, da je umrl 13. februarja 1750, 1717 pa na retoriki kot Leopold (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 550, 553).

⁵²⁰ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

⁵²¹ FRANK 1972 (op. 95), str. 98; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 19.

⁵²² PREINFALK 2014 (op. 85), str. 95.

⁵²³ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 98.

Ludviku pl. Hohenwartu.⁵²⁴ Kot solastnik in pooblaščenec svojih sorojencev je bil v kranjsko imenjsko knjigo vpisan tudi leta 1737 za posest Na Kalcu v Pivki, ki jo je prav tako prodal že leta 1739, in sicer Beatrici Margareti baronici Kottulinsky.⁵²⁵ Tako ob smrti ni premogel nobenih nepremičnin.⁵²⁶ Umrl je med opravljanjem funkcije stanovskega poverjenika 13. februarja 1750 v 50. letu starosti v rodni Ljubljani, kjer so ga pokopali v avguštinski cerkvi.⁵²⁷

Pozneje je bil član Dizmove bratovščine tudi njegov nečak Karel (še 1801).⁵²⁸

42 (139)

Dolničar (Thalnitscher) pl. Thalberg, Jožef Anton (1690–1759), sprejet 21. decembra 1738 – kronist.

Bil je četrti in zadnji član Dizmove bratovščine iz Dolničarjeve rodbine, sin njenega prvega tajnika Janeza Gregorja (1655–1719), kronista, zgodovinarja in pravnika. Poleg očeta Janeza Gregorja sta leta 1689 postala ustanovna člana še ded, nekdanji ljubljanski župan Janez Krstnik (1626–1692), in stric Janez Anton (1662–1714), teolog in stolni dekan.⁵²⁹

Jožef Anton se je že rodil kot plemič, saj je bil ded Janez Krstnik malo prej, 31. decembra 1688, povzdignjen v plemiški stan s predikatom »Thalnitscher von Thalberg«.⁵³⁰ Na svet je prišel 9. aprila 1690 in bil krščen dva dni zatem v Ljubljani kot tretji otrok Janeza Gregorja in njegove žene Marije Viktorije iz tri desetletja prej poplemenitene škofjeloške rodbine Zanetti.⁵³¹ V Ljubljani je leta 1706 končal jezuitsko gimnazijo, o njegovem nadaljnjem šolanju pa ni podatkov.⁵³² 29. septembra 1721 se je v rodnem mestu oženil z Marijo Ano Lukančič pl. Hertenfels iz prav tako poplemenitene meščanske rodbine, a je zakon ostal brez otrok.⁵³³

Jožef Anton Dolničar je ostal mestni plemič,⁵³⁴ ki ni premogel lastnega dvorca, ampak od leta 1724 samo kupljeno manjšo desetino pri Predosljah, ki pa jo je že leta 1731 prodal.⁵³⁵ V javnem življenju ni bil niti približno toliko dejaven kot ded Janez Krstnik, oče Janez Gregor ali stric Janez Anton. Nadaljeval je pisanje očetove in dedove kronike, žepnega zapisnika, ki je danes pomemben

⁵²⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 536. Lastniški spremembi imata v imenjski knjigi letnici 1733 in 1738 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 168v).

⁵²⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 473v; SMOLE 1982 (op. 14), str. 313.

⁵²⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 55, fasc. XXVIII, K-93, 18. 2. 1750, pag. 4.

⁵²⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 122. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 55, fasc. XXVIII, K-93, 18. 2. 1750).

⁵²⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenem razmerju gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 232–233.

⁵²⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih razmerjih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 37–38.

⁵³⁰ FRANK 1974 (op. 56), str. 202; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 31–33.

⁵³¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1686–1692, pag. 114. Datum rojstva po: PREINFALK 2014 (op. 85), str. 37. O Zanettijih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 206–212.

⁵³² Leta 1705 je v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete med študenti poetike naveden kot *Josephus Dolnitzer*, leta 1706 pa na retoriki kot *Antonius Dolnitzer* (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 461, 470). Študiral ni niti v Gradcu tako kot leta 1673 njegov oče Janez Gregor (ANDRITSCH 1987 (op. 30), str. 39).

⁵³³ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 37. O Lukančičih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 102–110. Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740.

⁵³⁴ Njegova družina je prebivala v lastni, Dolničarjevi hiši (*Thalbergische Haus*) na Mestnem trgu (*Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 101).

⁵³⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 280r.

zgodovinski vir.⁵³⁶ Preminil je tri tedne za svojo ženo 25. septembra 1759 v Ljubljani, star 69 let, in bil tako kot ona pokopan v kripti stolnice.⁵³⁷

43 (140)

Auersperg, Aleksander, grof (1702–1759),⁵³⁸ sprejet leta 1739 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, dedni deželni maršal (sl. 6).

Izviral je iz grofovske veje Auerspergov, rojen kot sin grofa Ditriha s Šrajbarskega turna pri Krškem in Ivane Leopoldine, rojene grofice Barbo pl. Waxenstein. Rodil se je 14. septembra 1702 na Šrajbarskem turnu in bil krščen kot Aleksander Anton Inocenc Karel.⁵³⁹ Komaj štirileten je izgubil očeta, po katerem je ob doseženi polnoletnosti in po smrti starejšega brata podedoval gospodstvu Krško in Šrajbarski turn.⁵⁴⁰ Šolal se je v Gradcu, kjer ga leta 1716 najdemo v četrtem razredu jezuitske gimnazije.⁵⁴¹ Po sprejemu med prisednike kranjskega ograjnega sodišča 12. januarja 1722, ko mu še ni bilo 20 let,⁵⁴² je opravljal funkcije cesarskega pravega tajnega svetnika, kranjskega stanovskega poverjenika (1735) in predsednika poverjeniškega urada (1738–1739),⁵⁴³ bil pa je tudi dedni deželni maršal⁵⁴⁴ in dvorni komornik na Kranjskem in v Slovenski marki.⁵⁴⁵

Osebnostno je moral biti izobražen, pobožen in dobrovoljen človek. Poročil se je dvakrat, prvič 24. februarja 1729 v Kamniku z Ano Regino grofico Batthyány pl. Német-Ujvár z Ogrskega, hčerjo cesarskega komornika in svetnika grofa Sigmunda, ki se je tedaj mudila v samostanu klaris v Meckinjah, in drugič v Ljubljani 30. januarja 1745 s sorodnico Marijo Cecilijo grofico Barbo pl. Waxenstein, hčerjo grofa Volfganga Eberharda, rojeno na gradu Podsreda. Otroci, vsi v prvem zakonu, so se mu rojevali na Šrajbarskem turnu, kjer je tudi umrl pri 57 letih 12. junija 1759 med kartanjem z

⁵³⁶ Marijan SMOLIK, Thalnitscher (do 1688 Dolitscher, Dolnizher), Janez Krstnik, *Slovenski biografski leksikon*, 4/12, Ljubljana 1980, str. 76.

⁵³⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 211–212. Ohranjena je njegova oporoka, datirana 12. oktobra 1745 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-T-12). Njegova oporočna želja je bila, da ga pokopljejo v kripto (bratovščine) sv. Rešnjega telesa.

⁵³⁸ Gl. biogram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 402–403.

⁵³⁹ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 402–403. Krstna matica župnije Leskovec pri Krškem iz tega časa je izgubljena.

⁵⁴⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 244, 491; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 195–196. Gospodstvu sta bili najprej leta 1707 prepisani na Ditrihove dediče, leta 1724 pa na Aleksandra (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 54r, 502r). Med letoma 1742 in 1749 ju je za grofa Auersperga upravljal Janez Matija Šivic, prednik avtorja tega prispevka (Boris GOLEC, *Slovenska posebnost – dvorec Podšentjur v Podkumu. Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop*, Ljubljana 2020 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 14), str. 195).

⁵⁴¹ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 28.

⁵⁴² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

⁵⁴³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 196, 402–403. V zapuščinskem inventarju je podatek, da je bil grof stanovski poverjenik dvakrat (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 5, fasc. III, A-67, 16. 7. 1759, pag. 3).

⁵⁴⁴ *Spominjska knjiga* 2001 (op. 4), str. 172, 173.

⁵⁴⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 5, fasc. III, A-67, 16. 7. 1759, pag. 3.

6. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Aleksandra grofa Auersperga, Spomenska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 142

domačim kaplanom, pokopali pa so ga v kapucinski cerkvi v Krškem.⁵⁴⁶ Obe njegovi gospodvi je podedoval sin Rihard Jožef.⁵⁴⁷

Člani Dizmove bratovščine so bili pred in za njim tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med drugim njegova sinova Rihard Jožef, sprejet leta 1757, in Sigfrid, ljubljanski kanonik in prošt, član od leta 1760.⁵⁴⁸

44 (141)

Lamberg, Franc Bernard, grof (1696–1760),⁵⁴⁹ sprejet 15. januarja 1739 – zemljiški gospod, prise-dnik ograjnega sodišča, cesarski komornik in stanovski poverjenik.

Rodil se je v stari kranjski plemiški rodbini, katere veja, imenovana po Kamniku in Gutenbergu, je nosila grofovski naslov od leta 1667.⁵⁵⁰ Bil je sin Franca Adama grofa Lamberga in Marije Elizabete, rojene baronice Jurič, krščen v Ljubljani 24. oktobra 1696.⁵⁵¹ Vse kaže, da se vsaj v zadnjih razredih gimnazije ni šolal v rodnem mestu kot tudi ne v Gradcu.⁵⁵² Vsekakor je pridobil ustrezno izobrazbo, da so ga 17. junija 1715 lahko sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča.⁵⁵³ Neznano kdaj po sprejemu v Dizmovo bratovščino (1739) je pridobil naslov cesarskega komornika,⁵⁵⁴ ki ga zasledimo ob njegovi smrti,⁵⁵⁵ nekaj časa pa je bil tudi stanovski poverjenik.⁵⁵⁶

Grof Franc Bernard je za kranjske razmere veljal za velikega zemljiškega gospoda. Po leta 1719 umrlem očetu Francu Adamu je podedoval gospodstva Kamen, Mirna, Krupa in Pusti Gradac,⁵⁵⁷ nato pa je leta 1723 od Karla Henrika grofa Wazenberga kupil gospodstvo Dob.⁵⁵⁸ Posest na Dolenjskem in v Beli krajini je pozneje nadomestil z drugo posestjo pretežno na Gorenjskem, kjer je leta 1733 najprej kupil majhno imenje Groblje.⁵⁵⁹ Potem ko je Mirno leta 1730 prodal Ferdinandu Ernestu baronu Gallu,⁵⁶⁰ Krupo s pridruženim Pustim Gradcem pa leta 1734 Petru Pavlu pl. Bonazziju,⁵⁶¹

⁵⁴⁶ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 196, 402–403. Obe poroki: NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, P 1712–1744, pag. 120; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 463. Rojstva otrok: SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 291–292; krstna matica župnije Leskovec za ta čas je izgubljena. Mrliška matica leskovoške župnije iz časa njegove smrti je prav tako izgubljena. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 2. novembra 1757 na Šrajbarskem turnu (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-28, 2. 11. 1757), in inventar zapuščine na Šrajbarskem turnu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 5, fasc. III, A-67, 16. 7. 1759).

⁵⁴⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 244, 491.

⁵⁴⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁵⁴⁹ Prim. WITTING 1895 (op. 94), str. 191–192.

⁵⁵⁰ WITTING 1895 (op. 94), str. 188–192; FRANK 1972 (op. 95), str. 104.

⁵⁵¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 110.

⁵⁵² Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; ANDRITSCH 1987 (op. 30); *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179).

⁵⁵³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beÿßizer).

⁵⁵⁴ V bratovščinski spominski knjigi ni naveden s tem naslovom (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 172, 173).

⁵⁵⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 225.

⁵⁵⁶ WITTING 1895 (op. 94), str. 192.

⁵⁵⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 209, 249, 295–296, 396. Prenosi lastništva so bili v imenjski knjigi vknjiženi leta 1723 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 27r, 36v, 64r).

⁵⁵⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 133. Nakup iz kranjske imenjske knjige ni razviden.

⁵⁵⁹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 64v. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 178–179.

⁵⁶⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 27r; SMOLE 1982 (op. 14), str. 296.

⁵⁶¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 249, 396. Prenos lastništva je bil v imenjski knjigi vknjižen leta 1737 (ARS, AS 173,

je leta 1740 ali malo pozneje pridobil Apfaltrerjevo gospostvo Brdo pri Lukovici,⁵⁶² sklepal leta 1743 pogodbo z Ano Cecilijo baronico Apfaltrer za bližnjo posest Podpeč⁵⁶³ ter najpozneje sredi stoletja pridobil Trillekovo posest Podkraj.⁵⁶⁴ Podpeči ni obdržal, če jo je sploh pridobil,⁵⁶⁵ kot tudi ne Podkraja, ki ga je leta 1756 prodal Antonu Ludviku pl. Abramspergu.⁵⁶⁶ Ostalo posest, Kamen, Brdo pri Lukovici in Groblje, pa je leta 1757 izročil sinu Francu Adamu in si pridržal 20.000 goldinarjev ter 2000 goldinarjev letne rente.⁵⁶⁷

Ženo je našel v grofovski hiši, in sicer Marijo Ivano, hčer Ludvika Gundakarja grofa Kobenzla iz Ribnice, s katero se je oženil 30. aprila 1724 v Žužemberku. Tedaj je naveden kot Ljubljančan, zakonca pa sta se po navedbi v poročni matici najprej naselila na Mirni.⁵⁶⁸ Otroci so se jima rojevali v Ljubljani,⁵⁶⁹ kjer sta vsaj večinoma tudi prebivala. Grof Lamberg je umrl v 64. letu starosti 25. oktobra 1760 v Ljubljani in bil pokopan v rodbinsko grobnico v stolnici.⁵⁷⁰

Člani Dizmove bratovščine so bili še trije grofje Lambergi: za njim sin Franc Adam (od 1756) in Karel (od 1755), pred njim pa Volf Herbart (od 1706), zadnja dva iz drugih vej Lambergov.⁵⁷¹

45 (142)

Wildenstein, Kajetan Avguštin, grof (ok. 1703–1764), sprejet leta 1739 ali 1740 – križnik, komtur ljubljanske komende (sl. 7).

Izviral je iz štajerske plemiške rodbine, ki je dobila grofovski naslov leta 1678.⁵⁷² Ko je leta 1713 obiskoval prvi razred graške jezuitske gimnazije, je v matriki naveden kot Gradčan,⁵⁷³ vendar se je rodil nekje zunaj Gradca.⁵⁷⁴ O njegovem nadaljnjem šolanju ni podatkov. Komtur ljubljanske komende križniškega reda je bil vsaj od leta 1738⁵⁷⁵ in tudi dvakrat stanovski poverjenik na Kranjskem.⁵⁷⁶ Preminil je v Ljubljani 6. januarja 1764, star 61 let, kot komtur ljubljanske komende in cesarski

Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 64r).

⁵⁶² SMOLE 1982 (op. 14), str. 102. Prenos lastništva je bil v imenjski knjigi vknjižen leta 1744 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 37r).

⁵⁶³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 361.

⁵⁶⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 358. Lastništvo iz imenjske knjige ni razvidno.

⁵⁶⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 361.

⁵⁶⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 358.

⁵⁶⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 102, 178–179, 209.

⁵⁶⁸ NŠAL, ŽA Žužemberk, Matične knjige, M in P 1710–1724, fol. 92r. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 396.

⁵⁶⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 149–151; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 71–73, 75.

⁵⁷⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 225. Ohranila sta se njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-L-32, 10. 7. 1759) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 64, fasc. XXXX, L-74, 14. 11. 1760).

⁵⁷¹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih razmerjih gl. WITTING 1895 (op. 94), str. 175–234.

⁵⁷² FRANK 1974 (op. 56), str. 220.

⁵⁷³ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 19.

⁵⁷⁴ Prim. DAG, Altmatricken, Graz Hl. Blut, Taufindex 1589–1744; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1909 (op. 54).

⁵⁷⁵ Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Urbar ljubljanske komende iz leta 1738, *Križanke* (ur. Luka Vidmar), Ljubljana 2018, str. 207.

⁵⁷⁶ Heinrich Georg HOFF, *Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien. Ein Beytrag zur Völker- und Länderkunde*, 1, Laibach 1808, str. 112. Kot stanovski poverjenik je izpričan leta 1740 (SMOLE 1994 (op. 505), str. 93).

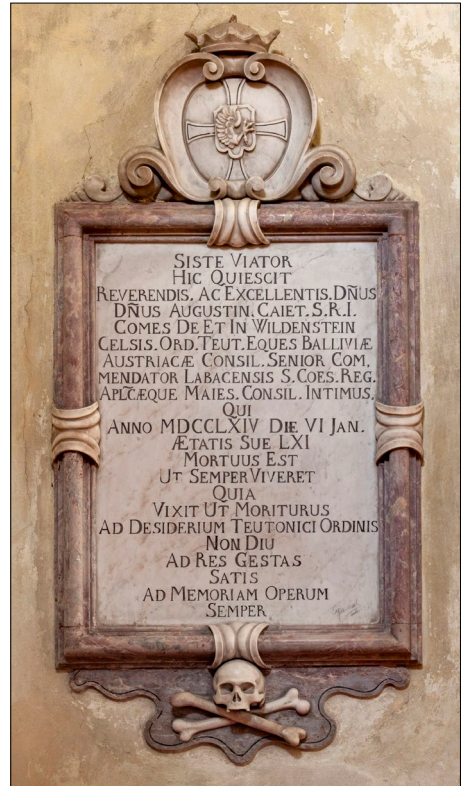
svetnik, pokopali pa so ga dva dni pozneje v križevniški cerkvi,⁵⁷⁷ kjer je še ohranjen njegov nagrobnik. Za umetnostno zgodovino je zanimiv tudi danes pogrešani Wildensteinov portret z letnico 1739.⁵⁷⁸

Član Dizmove bratovščine je leta 1765 postal njegov naslednik na mestu ljubljanskega komturja Maksimilijan Pantaleon grof Rindsmaul.⁵⁷⁹

46 (143)

Lichtenberg, Marko Ferdinand, grof (1709–1776), sprejet 8. januarja 1740 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Bil je sin Jurija Gotfrida grofa Lichtenberga in Marije Elizabete, rojene baronice Engelshaus, rojen na gradu Snežnik in krščen 4. maja 1709.⁵⁸⁰ Na ljubljanski jezuitski gimnaziji ga kot Ferdinanda srečamo leta 1723 v predzadnjem, petem razredu, leta 1724, ko ga najdemo v vodstvu kongregacije Marije Vnebovzete, pa je bil očitno v zadnjem.⁵⁸¹ Med prisednike kranjskega ograjnega sodišča so ga sprejeli 31. marca 1732.⁵⁸² Predtem se je 27. aprila 1730 v Ljubljani poročil z Marijo Elizabeto grofico Auersperg s Turjaka.⁵⁸³ Družina je glede na rojstva otrok živela v Ljubljani,⁵⁸⁴ sicer pa je grof Marko Ferdinand po leta 1720 umrlem očetu nasledil dvorec Koča vas v Loški dolini in gospostvo Ortnek pri Ribnici.⁵⁸⁵ Kočo vas je dal leta 1769 v zakup sinu Ludviku Dizmu in mu jo čez šest let, leta 1775, prodal za 18.000 goldinarjev,⁵⁸⁶ medtem ko je Ortnek obdržal do smrti naslednje leto in ga je sin za njim podedoval.⁵⁸⁷ Umrl je pri 67 letih nedolgo pred 16. julijem 1776 na Ortneku.⁵⁸⁸

7. Nagrobnik Kajetana Avgušтина grofa Wildensteina, Ljubljana, križevniška cerkev

⁵⁷⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 261.

⁵⁷⁸ Metoda KEMPERL, Portretna zbirka ljubljanske križevniške komende, *Križanke* 2018 (op. 575), str. 104.

⁵⁷⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 274, 275.

⁵⁸⁰ NŠAL, ŽA Stari trg pri Ložu, Matične knjige, R 1699–1746, fol. 52r. Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5. št. 149, Lichtenberg.

⁵⁸¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 587, 589.

⁵⁸² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁵⁸³ Znan je datum poročne pogodbe (PREINFALK 2005 (op. 392), str. 487), poroka pa ni vpisana v ljubljansko poročno matico (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745).

⁵⁸⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 150–162; Ind R 1741–1791, pag. 197–200.

⁵⁸⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 224, 335. Zaradi napake na rodovnem debelu, kjer je prvo ime Marka Ferdinanda navedeno kot Max namesto Marx, ga je Majda Smole razglasila za Maksimilijana Ferdinanda. V imenjski knjigi je bil prenos obeh posesti vknjižen leta 1730 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 80r, 81r).

⁵⁸⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 224.

⁵⁸⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 335.

⁵⁸⁸ Datum 16. julij 1776 ima inventar njegove zapuščine na Ortneku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 65, fasc. XXX, L-94). Mrliška matica župnije Ribnica iz tega časa je izgubljena, v Ljubljani pa Lichtenbergova smrt ni vpisana (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812).

Potencialno je bil naročnik enega ali več od skupno šestih družinskih portretov, popisanih v njegovi zapuščini na gradu Ortnek.⁵⁸⁹

Član Dizmove bratovščine je pred njim postal njegov starejši brat Jurij Ludvik (1727), za njim pa bratranec Franc Karel (1741), nečak Franc Ignac (1759), Jošt Korbinijan (1760), sin bratranca Franca Karla, Ludvik, sin Marka Ferdinanda (član še 1801), bratranca Erazem in Janez Nepomuk, vnuka Franca Karla (oba člana še 1801) in Franc Ksaver baron Lichtenberg-Janežič (1800).⁵⁹⁰

47 (144)

Taufferer, p. Aleksander, baron (1703–1760), sprejet leta 1740 – duhovnik, opat cisterce v Kostanjevici.

Bil je sin Marka Antona barona Tauffererja (1654–1702), graščaka na Turnu pri Višnji Gori in člana Dizmove bratovščine (od 1702),⁵⁹¹ in Eve Elizabete, rojene baronice Apfaltrer, krščen 12. januarja 1703 v Ljubljani kot Janez Vajkard.⁵⁹² Po končani ljubljanski jezuitski gimnaziji (1719)⁵⁹³ se je odločil za cistercijanski red in je v samostanu Kostanjevica postal pater Aleksander. 19. avgusta 1719 je naredil redovne zaobljube, mašniško posvečenje pa je prejel 19. marca 1726. Medtem je študiral filozofijo pri ljubljanskih jezuitih (1722) in teologijo pri pavlincih v Lepoglavi (1723). Leta 1733 je upravljal kostanjeviško samostansko župnijo sv. Križa v Podbočju in bil tri leta prior. 14. junija 1737 so ga izvolili za kostanjeviškega opata, kar je ostal do smrti 22. aprila 1760.⁵⁹⁴ Marija Terezija ga je po petih letih opatske službe 24. novembra 1742 imenovala za cesarskega svetnika.⁵⁹⁵ Na umetnostnem področju ima zasluge za nov vhod v cisterco, zgrajen po uskoškem napadu leta 1736.⁵⁹⁶ Njegov oljni portret na Turnu je bil leta 1945 uničen.⁵⁹⁷

Poleg opatovega očeta Marka Antona so postali člani Dizmove bratovščine tudi njegov starejši brat Maksimilijan Anton Ignac (1727), bratov sin Anton Tadej Janez Nepomuk (1749) in sin slednjega, kanonik Janez Nepomuk (član še 1801).⁵⁹⁸

48 (145)

Apfaltrer, Jožef Leopold, baron (1708–1758), sprejet leta 1740 – duhovnik, kanonik v Ljubljani.

Izviral je iz znane kranjske rodbine baronov Apfaltrerjev z Grmač pri Litiji, kjer se je rodil kot sin tamkajšnjega graščaka Ota Henrika barona Apfaltrerja in Marije Ane, rojene pl. Dinzl, ter bil

⁵⁸⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 65, fasc. XXX, L-94, 16. 7. 1776, pag. 10.

⁵⁹⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. Sorodstvena razmerja gl. v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

⁵⁹¹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270, 271.

⁵⁹² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 93; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 252.

⁵⁹³ Leta 1718 je kot Janez Rajhard (!) izpričan na poetiki, 1719 pa na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 560, 574).

⁵⁹⁴ MLINARIČ 1987 (op. 287), str. 501–502. V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete ravno za leti 1721 in 1722, ko je tam študiral na višjih študijih, ni podatkov o članih (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r).

⁵⁹⁵ GSPAN 1980 (op. 279), str. 16.

⁵⁹⁶ MLINARIČ 1987 (op. 287), str. 438.

⁵⁹⁷ GSPAN 1980 (op. 279), str. 16.

⁵⁹⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. GSPAN 1980 (op. 279); PREINFALK 2016 (op. 27), str. 326–327.

krščen 13. aprila 1708 v Šmartnu pri Litiji.⁵⁹⁹ Kot Jožefa ga leta 1723 srečamo v petem in naslednje leto v šestem, zadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, nato pa na višjih jezuitskih študijah, leta 1725 na logiki in 1726 na fiziki.⁶⁰⁰ V duhovnika je bil posvečen pod imenom Jožef 19. maja 1731 v Ljubljani, čeprav je spadal pod oglejski patriarhat.⁶⁰¹ Od leta 1735 do smrti je bil kanonik Flachenfeldovega kanonikata v Ljubljani.⁶⁰² Umrli je pri 50 letih 16. maja 1758, pokopali pa so ga v kripti ljubljanske stolnice.⁶⁰³

Iz rodbine Apfaltrer je pred njim vstopilo v Dizmovo bratovščino pet baronov Apfaltrerjev, Volf Herbard (1716), Janez Gotfrid (1718), Janez Sigfrid (1721), Franc Karel (1725) in Sigmund Ferdinand (1725 ali 1726), za njim pa šest: njegov starejši brat Janez Ignac (1741) Ferdinand (1752), Feliks (član še 1801, naveden brez imena), Vencelj (član še 1801), Anton (član še 1801) in Ernest (član še 1801).⁶⁰⁴

49 (146)

Valvasor, Karel Jožef, baron (1708/10–1761), sprejet leta 1740 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Bil je sin Janeza Karla barona Valvasorja in Ane Elizabete grofice Auersperg, rojen med letoma 1708 in 1710, najverjetneje v očetovem dvorcu Belnek pri Moravčah. Obiskoval je ljubljansko jezuitsko gimnazijo in višje jezuitske študije (1721–1729), in to kot notranji gojenec. V mladih letih je potoval, potrjeno v Italijo, sicer pa je bil kmalu predviden za očetovega naslednika. Tudi sicer je stopal po očetovih stopinjah, le da ga je manj zanimala deželna politika. Ne najdemo ga namreč med stanovskimi poverjeniki, ampak le na deželnih zborih, zato pa so ga še zelo mladega, starega okoli 20 let, že 12. aprila 1729 izvolili za prisednika kranjskega ograjnega sodišča, s čimer je nadaljeval rodbinsko tradicijo že v četrti generaciji.

Dom Karla Jožefa barona Valvasorja je bila Ljubljana, glavni vir dohodkov pa mu je predstavljal Belnek, ki ga je podedoval leta 1741. Sredi 18. stoletja je prehodno postal še lastnik dvorca Jama v Šiški. Po smrti druge žene (1753) je imel na skrbi njeno posest na Štajerskem: gospostvo Riegersdorf pri Judenburgu, več nepremičnin v graški okolici ter dve hiši v Gradcu.

Ženil se je trikrat, vsakič z grofovsko hčerjo in v drugi deželi, ter živel z družino v treh deželnih prestolnicah, največji del življenja v Ljubljani, nekaj časa v Gradcu in nazadnje v Celovcu. Prvič se je poročil 4. novembra 1737 v Ljubljani z Jožefo Antonijo grofico Lamberg, drugič 11. maja 1747 v Gradcu z Marijo Antonijo grofico Gabelkoven, ki jo je pripeljal v Ljubljano, tretjič pa 20. avgusta 1759 v Šentjurju na Vinogradih (St. Georgen am Weinberg) na Koroškem z Marijo Terezijo grofico Christalnigg, h kateri se je preselil v Celovec. Veliko je potoval po raznih opravkih in na eni takih poti se je njegovo življenje tudi nepričakovano izteklo. Preminil je star okoli 52 let 6. ali 7. aprila 1761 v Mariboru, kjer so ga na njegovo željo tudi pokopali. Zapustil je samo tri hčere iz dveh zakonov, z njegovo smrtjo pa je odšel zadnji moški potomec Valvasorjeve rodbine, ki bi še lahko nadaljeval rodbinsko ime.⁶⁰⁵

⁵⁹⁹ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1703–1719, fol. 32r. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 331.

⁶⁰⁰ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 587, 590, 593, 596.

⁶⁰¹ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 102.

⁶⁰² AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 97. Prim. *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 172, 173.

⁶⁰³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 197.

⁶⁰⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁶⁰⁵ O njem natančno v: GOLEC 2015 (op. 36), str. 261–277, 474 (biogram). Poleg kratke oporoke (Kärntner Landesarchiv,

V njegovi zapuščini v Ljubljani in na Belneku so popisali 33 družinskih portretov z neopredeljeno vsebino, pač slike rodbine Valvasor in sorodnikov, od katerih so danes le nekatere evidentirane kot ohranjene.⁶⁰⁶

Člani Dizmove bratovščine so bili trije Valvasorji, pred njim še njegov oče Janez Karel (od 1707) in Franc Adam (od 1726) iz druge rodbinske veje.⁶⁰⁷

50 (147)

Flödnig, Karel Jožef, baron (1711–1755), sprejet 18. oktobra 1740 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.

Izviral je iz rodbine Peerov pl. Pernburgov, plemenitene leta 1665, katere ena veja je leta 1698 po imenu gospostva Smlednik pridobila baronski naslov »von Flödnig«.⁶⁰⁸ Eden od dveh pobaronjenih bratov je bil smledniški graščak Janez Adam, oče Karla Jožefa, prvorojenca iz njegovega drugega zakona z baronico Frančiško Terezijo Roden pl. Hirzenau z Moravskega, krščena 27. maja 1711 v Smledniku na ime Karel Jožef Filip Janez.⁶⁰⁹ Karel Jožef se je šolal pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga leta 1726 najdemo v petem, predzadnjem letniku gimnazije.⁶¹⁰ Ko mu je leta 1724 pri 13 letih umrl oče, je mati skupaj z varuhoma – eden je bil Volf Adam baron Erberg, tudi član Dizmove bratovščine (gl. št. 12) – prevzela vodenje zadolženega smledniškega gospostva in ga leta 1732 prepustila sinu.⁶¹¹ Ta se je istega leta, 4. maja 1732, pri 21 letih poročil v Velesovem z Marijo Ano grofico Barbo pl. Waxenstein in imel z njo šest otrok, ki so razen dveh, rojenih v Ljubljani, prišli na svet v Smledniku.⁶¹²

Kot mlad gospodar in družinski oče je 6. februarja 1734 postal prisednik kranjskega ogradnega sodišča,⁶¹³ kar je njegova edina znana javna funkcija. Kaže, da v javnem življenju ni bil posebno uveljavljen. Umrl je še razmeroma mlad, pet let za ženo, pri 44 letih 10. avgusta 1755 v Smledniku in bil dva dni pozneje pokopan v tamkajšnji cerkvi sv. Urha.⁶¹⁴ Tudi gospodaril je slabo, saj je bilo smledniško gospostvo ob njegovi smrti ponovno zadolženo in je grozilo, da ga bodo baroni Flödnigi izgubili.

Klagenfurt (KLA), KLA 73, Landesgericht Klagenfurt, Testamente, fasc. 56, 1761, št. 15, 5. 4. 1761) so se ohranili trije inventarji njegove zapuščine. Zapuščinski inventar Valvasorjeve zapuščine na Koroškem ima datum 20.–23. april, na Štajerskem 20. maj in na Kranjskem 21. julij 1761 z dodatkom 30. julija. Prepisa koroškega in kranjskega inventarja najdemo tudi pri štajerski deželni pravdi, medtem ko sta v arhivskem gradivu kranjske in koroške deželne pravde le izvirnika inventarjev za domačo deželo (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 118, fasc. XXXXVII, lit. U-V-37, 30. 7. 1761; KLA, KLA 876, Landesgericht Klagenfurt, BA Verlässe, fasc. 56, 1761, št. 15, 20.–23. 4. 1761; Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (StLA), Landrecht, K. 1364, H. 7, Valvasor (1), 20. 5. 1761; StLA, Landrecht, K. 1365, H. 1, Valvasor (2), 20.–23. 4. 1761 (prepis 22. 6. 1761), 30. 7. 1761).

⁶⁰⁶ Devetim portretom Valvasorjev je mogoče slediti od leta 1846 do 1877, ko so bili na gradu Plankenwart pri Gradcu, od okoli leta 1900 pa jih je osem v Ljubljani (GOLEC 2015 (op. 36), str. 277, 284).

⁶⁰⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih razmerjih GOLEC 2015 (op. 36), str. 467, 470–471, 474.

⁶⁰⁸ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 57.

⁶⁰⁹ NŠAL, ŽA Smlednik, Matične knjige, R 1700–1713, fol. 114v; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 64–65.

⁶¹⁰ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 596, 597. V Gradcu ga ne najdemo (ANDRITSCH 2002 (op. 179)).

⁶¹¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 59.

⁶¹² PREINFALK 2014 (op. 85), str. 65.

⁶¹³ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁶¹⁴ NŠAL, ŽA Smlednik, Matične knjige, M 1713–1756, fol. 184v. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 65. Ohranjena sta njegova ustna oporoka, napisana dan pred smrtjo v Smledniku (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-F-43, 9. 8. 1755), in inventar zapuščine v Smledniku in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 20, fasc. XV, F-59, 22. 9. 1755, 24. 11. 1755, 31. 5. 1756).

Že drugič ga je rešila mati barona Karla Jožefa, ponovno poročena Moscon, ki je poravnala vse sinove dolgove, več kakor 80.000 goldinarjev, si pridržala pravico do prostega razpolaganja z gospodvom in dosmrtni užitek njegovih dohodkov, Smladnik pa spremenila v fidejkomis (1762).⁶¹⁵

Karel Jožef baron Flödnig je bil potencialni naročnik enega ali več družinskih portretov, sumarno popisanih v njegovi zapuščini v smledniškem dvorcu.⁶¹⁶

Član Dizmove bratovščine je postal tudi očim barona Flödniga Franc Anton baron Moscon (1738) (gl. št. 38).

51 (148)

Hohenwart, Leopold Ludvik pl. (1692–1757), sprejet leta 1740 ali 1741 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča, dedni miznik in stanovski poverjenik.

Bil je mlajši brat Franca Karla pl. Hohenwarta, člana Dizmove bratovščine od leta 1736 ali 1737 (gl. št. 36). Rodil se je na Kolovcu staršema Sigmundu Juriju in Sidoniji Viktoriji, rojeni baronici Mordax, ter bil krščen v Kamniku 17. septembra 1693.⁶¹⁷ Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je končal leta 1709, višje študije pa leta 1712, oboje skupaj z bratom Francem Karlom.⁶¹⁸ Prisednik kranjskega ogradnega sodišča je postal slabo leto za njim, 9. januarja 1719.⁶¹⁹ Poročil se je dvakrat, prvič 21. maja 1722 na Pogancah pri Novem mestu z Marijo Evgenijo Dorotejo grofico Paradeiser, hčerjo tamkajšnjega graščaka Janeza Lovrenca,⁶²⁰ in drugič 10. novembra 1734 v Mengšu s Franciško Antonijo baronico Jurič, hčerjo barona Feliksa Ferdinanda, začetnika kratkotrajne veje Juričev v dvorcu Pleterje pri Bučki.⁶²¹ Z družino je glede na kraje krstov otrok iz obeh zakonov večinoma živel v Ljubljani in deloma v Špitaliču.⁶²²

Do lastne posesti je prišel leta 1721, ko je od brata Franca Karla kupil posest Špitalič v Tuhinjski dolini, ki jo je ta podedoval po stricu Francu Erazmu pl. Hohenwartu. Leopold Ludvik je Špitalič leta 1745 prepustil svojemu sinu Leopoldu Aleksandru⁶²³ in pred tem leta 1737 od Volfa Kajetana Kušlana kupil gospodstvo Volčji Potok.⁶²⁴

⁶¹⁵ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 59.

⁶¹⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 20, fasc. XV, F-59, 22. 9. 1755, pag. 33.

⁶¹⁷ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1685–1699, fol. 100v.

⁶¹⁸ Leta 1708 je izpričan na poetiki, 1709 na retoriki, 1711 na fiziki in 1712 na metafiziki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 493, 504, 519, 529).

⁶¹⁹ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Beyßizer).

⁶²⁰ WITTING 1894 (op. 103), str. 134. Poročna matica župnije Šmihel pri Novem mestu za ta čas ni ohranjena. Poročka ni vpisana v poročno matico župnije Novo mesto Kapitelj z datumom 21. maj 1721, kot navaja Schiviz von Schivizhoffen (KANM, Novo mesto Kapitelj, Matične knjige, P 1705–1724; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 380).

⁶²¹ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, P 1702–1748, pag. 214; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 155, 166–167. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 417.

⁶²² NŠAL, ŽA Špitalič, Matične knjige, R 1711–1761, fol. 10r, 11v, 12v, 13v, 15r, 24r; ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 124–128. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 62, 63, 70, 71, 77, 418–419.

⁶²³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 490. V imenjski knjigi sta bila prenosa izvedena v letih 1723 in 1748 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 97v).

⁶²⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 536. V imenjski knjigi je bil prepis izveden leta 1738 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 100v, 168v).

V javnem življenju dežele je imel dokaj opazno vlogo. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot dedni miznik Kranjske in Slovenske marke, prisednik deželnega sodišča in poverjenik kranjskih deželnih stanov.⁶²⁵ Umrli je 3. marca 1757 na kamniški Šutni v 64. letu starosti, pokopali pa so ga v kripti pri oltarju sv. Cecilije v tamkajšnji župnijski cerkvi.⁶²⁶

Naročništvo umetnostnih del mu je mogoče pripisati pri dveh portretih, lastnem in ženinem, popisanih v njegovi zapuščini v Volčjem Potoku.⁶²⁷

Pred njim je postal član Dizmove bratovščine njegov brat Franc Karel (1736 ali 1737), za njim pa še nečak Jurij Jakob (1757), daljni sorodnik Ludvik pl. Hohenwart (1760), nečak Sigmund, ki je postal škof treh škofij (član še 1801), in bratov vnuk Franc (član še 1801).⁶²⁸

52 (149)

Raab pl. Rabenheim, Nikolaj Rudolf (1707–1785), sprejet leta 1740 ali 1741 – prisednik ogradnega sodišča, šolski svetnik.

Rodil se je v plemeniteni ljubljanski odvetniški družini. Oče Anton Friderik Raab, odvetnik v Ljubljani, je 13. maja 1699 skupaj s svojim bratom dobil plemiški predikat »zu Ravenheim« (Rabenheim),⁶²⁹ potem ko je štiri leta prej (1695) postal član Dizmove bratovščine (sl. 8).⁶³⁰ Nikolaj Rudolf je prišel na svet omenjenemu očetu, ki je tedaj opravljal službo tajnika deželnega glavarja, in materi Mariji Ani, rojeni pl. Petteg, ter bil krščen 6. decembra 1707.⁶³¹

Z bratom Francem Ksaverjem sta leta 1723 končala ljubljansko jezuitsko gimnazijo in naslednja tri leta študirala na vseh treh stopnjah višjih jezuitskih študijev.⁶³² 12. januarja 1739 so ga sprejeli med prisednike kranjskega ogradnega sodišča,⁶³³ čeprav ni imel nikoli zemljiške posesti, vpisane v imenjsko knjigo.⁶³⁴ Kot prisednik kranjske deželne pravde, naslednice ogradnega sodišča, je bil 15. decembra 1763 povzdignjen v baronski stan.⁶³⁵ Med letoma 1779 in 1782 je deloval tudi kot šolski svetnik v komisiji za normalno šolo.⁶³⁶

Ker ni imel družine, je v oporoki, sestavljeni 26. marca 1785 v Ljubljani, zapustil veliko večino svojega premoženja, 25.000 goldinarjev, Tereziji grofici Zichi, hčeri svoje nečakinje.⁶³⁷ Preminil je dva dni pozneje v 78. letu za vodenico.⁶³⁸

⁶²⁵ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 176, 177.

⁶²⁶ V mrliški knjigi je kot bivališče naveden Volčji Potok, kot kraj smrti pa Šutna (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1747–1765, s. p.). Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Volčjem Potoku in Kamniku (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 43, fasc. XXII, H-57, 15. 3. 1757, 17. 3. 1757).

⁶²⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 43, fasc. XXII, H-57, 15. 3. 1757, pag. 43).

⁶²⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁶²⁹ FRANK 1973 (op. 113), str. 131.

⁶³⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

⁶³¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 234.

⁶³² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 587, 590, 593, 596.

⁶³³ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 23 (1741–1746), s. p. (Herren Beysitzer).

⁶³⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁶³⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 131.

⁶³⁶ France KIDRIČ, Edling Janez Nepomuk Jakob, grof, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 148.

⁶³⁷ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-R-88, 26. 3. 1785.

⁶³⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 61–62.

8. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Nikolaja Rudolfa Raaba pl. Rabenheima, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 151

Član Dizmove bratovščine je bil poleg očeta Antona Friderika tudi njegov starejši brat, duhovnik Franc Ksaver (od 1748).⁶³⁹

53 (150)

Lichtenberg, Franc Karel Jožef, grof (1702–1775), sprejet 16. avgusta 1741 – zemljiški gospod.

Rodil se je kot sin Jurija Sigmunda grofa Lichtenberga in Marije Ane, rojene grofice Ursini Blagaj,⁶⁴⁰ najverjetneje na očetovem gradu Metlika leta 1702,⁶⁴¹ saj mu ljubljanska mrliška matica ob smrti 15. februarja 1775 prisoja 73 let.⁶⁴² Leta 1718 ga srečamo v petem, predzadnjem razredu ljubljanske gimnazije,⁶⁴³ nato pa o njegovem šolanju ni podatkov.⁶⁴⁴ Kmalu po sklenitvi poročne pogodbe 5. maja 1726⁶⁴⁵ se je neznanu kje poročil z Marijo Felicito grofico Thurn in živel z njo v Ljubljani, kjer se jima je rodilo deset otrok.⁶⁴⁶

O njegovem udejstvovanju v javnem življenju dežele ni poročil. Zelo dejaven je bil kot zemljiški gospod, njegova zemljiška posest pa precej raztresena. Leta 1733 je od Sigfrida Baltazarja grofa Gallenberga kupil gospostvo Rožek pri Dolenjskih Toplicah⁶⁴⁷ in leta 1743 od Volfa Nikolaja grofa Auersperga gospostvo Soteska.⁶⁴⁸ Po očetu je neznanu kdaj prevzel Smuk nad Semičem.⁶⁴⁹ Kot fidejkomisnemu dediču po očetu Juriju Sigmundu so mu v imenjski knjigi leta 1746 prepisali dvorec Prapreče pri Grosupljem z majhno posestjo.⁶⁵⁰ Nazadnje je od Avgušтина barona Raspa leta 1770 kupil Podsmreko pri Višnji Gori.⁶⁵¹ Glavnino posesti je še za življenja prepustil najstarejšemu sinu Volfu Sigmundu, najpozneje leta 1758 Sotesko,⁶⁵² pred smrtjo pa tudi Rožek in Smuk.⁶⁵³ Podsmreko in Prapreče je obdržal do konca in v oporoki za dediča določil sina Sigfrida.⁶⁵⁴ Umrli je 15. februarja 1775 v Ljubljani in bil pokopan pri tamkajšnjih frančiškanih.⁶⁵⁵

⁶³⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁶⁴⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5. št. 149, Lichtenberg.

⁶⁴¹ Metliška krstna matica iz tega časa je bila uničena v požaru leta 1705. Štirje njegovi sorojenci so se v letih 1697–1707 rodili v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 142–143). Glede na krst sestre 16. marca 1701 ni mogel biti rojen istega leta. O lastništvu Metlike: ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 508v.

⁶⁴² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 15.

⁶⁴³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 559.

⁶⁴⁴ Naslednje leto ga ni na retoriki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 574).

⁶⁴⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 65, fasc. XXX, L-90, 18. 2. 1775, pag. 41.

⁶⁴⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 149–152; Ind R 1741–1791, pag. 197–198. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 68–69, 73–74, 76, 78, 80, 82, 84.

⁶⁴⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 426.

⁶⁴⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 455.

⁶⁴⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 448.

⁶⁵⁰ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 498r, 515v. Lastništvo večine njegove posesti iz kranjske imenjske knjige ni razvidno.

⁶⁵¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 364.

⁶⁵² SMOLE 1982 (op. 14), str. 455.

⁶⁵³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 426, 448.

⁶⁵⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 364, 382.

⁶⁵⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 15. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-L-47, 26. 2. 1773) in inventar zapuščine, popisane v Ljubljani in Praprečah (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 65, fasc. XXX, L-90, 18. 2. 1775).

V njegovi zapuščini v Ljubljani so med slikami sumarno popisali 18 družinskih portretov, v Praprečah pa sedem, skupaj 25, katerih naročništvo lahko deloma pripišemo njemu.⁶⁵⁶

Pred njim sta postala člana Dizmove bratovščine njegova bratranca Jurij Ludvik (1727) in Marko Ferdinand (1740) grofa Lichtenberga, za njim pa mrzli nečak Franc Ignac (1759), sin Jošt Korbinijan (1760), Ludvik, sin Marka Ferdinanda (član še 1801), vnuka Erazem in Janez Nepomuk ter Franc Ksaver baron Lichtenberg-Janežič (1800).⁶⁵⁷

54 (151)

Apfaltrer, Janez Ignac, baron (1702–1765), sprejet leta 1741 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča, stanovski glavni prejemnik.

Izviral je iz znane kranjske plemiške rodbine, rojen je bil na Grmačah staršema Otu Henriku baronu Apfaltrerju in Mariji Ani, rojeni pl. Dinzl, ter krščen 30. junija 1702 v Šmartnu pri Litiji.⁶⁵⁸ Leta 1718 je končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo in vsaj eno leto nadaljeval šolanje na višjih študijih.⁶⁵⁹ Med prisednike kranjskega ogradnega sodišča so ga sprejeli 8. aprila 1724.⁶⁶⁰ V javnem življenju se je udejeval tudi kot stanovski glavni prejemnik.⁶⁶¹

Njegovo domače okolje so sicer ostale rodne Grmače, kjer so se mu rojevali otroci po poroki s Katarino Jožefo, rojeno baronico Gusič, s katero je stopil pred oltar najpozneje leta 1730 neznano kje.⁶⁶² Kot gospodar Grmač je sledil očetu Otu Henriku leta 1737,⁶⁶³ od leta 1740 pa je bil tudi solastnik polovice gospostva Svibno skupaj s sestrično Cecilijo baronico Apfaltrer. Ta je svoj delež leta 1760 prodala in leta 1762 je bilo celotno svibensko gospostvo prodano na dražbi.⁶⁶⁴ Pred letom 1764 je Janez Ignac pridobil še gospostvo Loka pri Zidanem Mostu.⁶⁶⁵

Umril je 19. septembra 1765 v Ljubljani, star 63 let, in bil pokopan dva dni pozneje v župnijski cerkvi v Šmartnu pri Litiji.⁶⁶⁶ Ob smrti je premozel gospostvi Grmače in Loka ter hišo v Ljubljani,

⁶⁵⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 65, fasc. XXX, L-90, 18. 2. 1775, pag. 24, 43.

⁶⁵⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. Sorodstvena razmerja gl. v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

⁶⁵⁸ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1687–1703, fol. 139v.

⁶⁵⁹ Kot Franca Ignaca ga leta 1717 srečamo v petem, predzadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije in leta 1718 v zadnjem, kot Ignaca pa leta 1719 na logiki, nakar so podatki o članih kongregacije Marije Vnebovzete tri leta nepopolni oziroma za leti 1721 in 1722 manjkajo (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 553, 559, 574).

⁶⁶⁰ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁶⁶¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 177.

⁶⁶² NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, 1719–1737, fol. 79r, 94r, 103r, 123v; R 1737–1769, fol. 24r, 30r, 59r. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 331–332.

⁶⁶³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 177. V kranjski imenjski knjigi prenosa lastništva ni najti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756)).

⁶⁶⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 474.

⁶⁶⁵ Po Pircheggerju, ki je za Štajersko običajno najzanesljivejši vir, so bili baroni Apfaltrerji lastniki Loke od leta 1730 dalje (Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültten, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10), str. 249). Prim. Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 3: Spodnja Savinjska dolina. Občine Celje, Hrastnik, Laško, Žalec*, Ljubljana 1992, str. 80.

⁶⁶⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 272; ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1754–1770, fol. 59v. Ohranila sta se njegova oporoka, datirana v Loki pri Zidanem Mostu 15. marca 1765 (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-42), in inventar zapuščine na Grmačah in v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-81, 13. 11. 1765).

kar so si leta 1768 razdelili trije sinovi.⁶⁶⁷

V Apfaltrerjevi zapuščini so med slikami na Grmačah popisali portreta pokojnika in njegove soproge, edina, pri katerih naročništvo ni vprašljivo.⁶⁶⁸

Pred njim je bilo v Dizmovo bratovščino sprejetih šest baronov Apfaltrerjev, Volf Herbard (1716), Janez Gotfrid (1718), Franc Karel (1725), Sigmund Ferdinand (1725 ali 1726), Janez Sigfrid (1721) in njegov mlajši brat Jožef Leopold (1740), za njim pa Ferdinand (1752), Feliks (član še 1801, naveden brez imena), Vencelj (član še 1801), Anton (član še 1801) in Ernest (član še 1801).⁶⁶⁹

55 (152)

Auersperg, Volf Engelbert Ignac, grof (1716–1768),⁶⁷⁰ sprejet leta 1741 – zemljiški gospod, cesarsko-kraljevi pravi tajni svetnik in komornik.

Pripadal je grofovski veji Auerspergov, rojen je bil v Ljubljani, kjer je bil 18. februarja 1716 krščen kot Volfgang Engelbert Janez Ignac Adam, sin grofa Adama Antona Sigfrida s Turjaka in Marije Ane, rojene grofice Giovanelli.⁶⁷¹ Izobrazbo je pridobil pri ljubljanskih jezuitih, pri katerih ga brez navedbe razreda srečamo leta 1730.⁶⁷²

V takratni kranjski družbi ni izstopal, razen morda po premoženju, ki je bilo ob njegovi smrti leta 1768 ocenjeno na vrtoglavih 200.000 goldinarjev.⁶⁷³ V javno življenje je vstopil s sprejemom med prisednike kranjskega ogradnega sodišča 12. januarja 1733,⁶⁷⁴ ko mu še ni bilo 17 let. Pozneje ga srečamo z naslovom cesarsko-kraljevi pravi tajni svetnik in komornik,⁶⁷⁵ po funkcijah v deželni upravi pa ni posegal.⁶⁷⁶ Raje kot v Ljubljani se je zadrževal na Turjaku, o čemer priča dejstvo, da je imel tam večino svojega inventarja.⁶⁷⁷

Kot najstarejši sin je bil predviden za prevzem turjaškega fidejkomisa in nadaljevanje turjaške veje Auerspergov, a pričakovanj ni v celoti upravičil, saj je ostal brez moškega potomstva.⁶⁷⁸ Po smrti očeta Adama Antona Sigfrida leta 1739 je podedoval obsežno očetovo posest, ki jo je obdržal do smrti. Oče je omenjenega leta oblikoval fidejkomis, ki je poleg Turjaka vključeval še gospostvo Naddlišek, imenje v Mokronogu in Auerspergov dvorec v Ljubljani.⁶⁷⁹ Poleg tega sta Volfu Engelbertu Ignacu leta 1739 dedno pripadli gospostvi Neuhaus (Tržič) in Stari Gutenberg, ki sta bili poslej prav

⁶⁶⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 177.

⁶⁶⁸ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-81, 13. 11. 1765, pag. 17. Avtorstvo slik je navedeno za devet votivnih slik, izdelkov dunajske akademije (*von der wiennnerischen Academi*), ki so jih ocenili vsako na 30 krajcarjev vrednosti (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-81, 13. 11. 1765, pag. 16).

⁶⁶⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁶⁷⁰ Gl. biogram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 506.

⁶⁷¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 158; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 506.

⁶⁷² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 654.

⁶⁷³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 113.

⁶⁷⁴ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁶⁷⁵ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 506.

⁶⁷⁶ Brez kakršnih koli funkcij je vpisan tudi v spominsko knjigo Dizmove bratovščine (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 178, 179).

⁶⁷⁷ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 114.

⁶⁷⁸ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 113.

⁶⁷⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 507. Prepis lastništva iz imenjske knjige ni jasno razviden (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 22r).

tako združeni.⁶⁸⁰ Kot dediščino je pridobil tudi dve manjši imenji oziroma dvorca, Schönau pri Turjaku in Na Kopiji,⁶⁸¹ nekaj raztresenih posestnih drobcev ter grofovsko palačo v Ljubljani.⁶⁸²

Poročil se je kar štirikrat, od tega dvakrat v rodbini Auersperg. Prvič je stopil pred oltar 26. julija 1739 v Soteski z Ano Marijo grofico Auersperg z Mokric, drugič 9. novembra 1747 z Marijo Katarino grofico Gabelkoven iz Gradca, tretjič 17. februarja 1753 na Šrajbarskem turnu z Jožefo grofico Auersperg s Šrajbarskega turna in četrtič 23. januarja 1767 na Ortneku s svojo nečakinjo Marijo Elizabeto grofico Lichtenberg.⁶⁸³ Kot najstarejši član grofovske turjaške veje in imetnik fidejkomisa se je močno trudil, da bi dobil moškega naslednika, a ga je od dveh otrok preživela le hči iz prvega zakona, ki se je sicer omožila z enim od Auerspergov, z Rihardom Jožefom s Šrajbarskega turna, bratom očetove tretje žene s Šrajbarskega turna, in umrla še pred očetom.⁶⁸⁴ Grof Volf Engelbert Ignac je preminil kmalu za njo 21. septembra 1768 v rodni Ljubljani, kjer so ga naslednji dan tudi pokopali v Auerspergovi grobnici pri frančiškanih.⁶⁸⁵ Pokojnikova alodialna posest je pripadla njegovi vdovi Mariji Elizabeti, fidejkomisna pa mlajšemu bratu Mariji Jožefu.⁶⁸⁶

Grof Auersperg je bil potencialni naročnik enega ali več družinskih portretov, enajstih na Turjaku in sedmih v Ljubljani, popisanih v njegovi zapuščini.⁶⁸⁷

Člani Dizmove bratovščine so bili pred in za njim tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med njimi njegov mlajši brat Pavel Alojzij (od 1755) in zet Rihard Jožef (od 1757).⁶⁸⁸

56 (153)

Barbo, Jošt Vajkard Anton, grof (1702–1775), sprejet 15. junija 1742 – prisednik ogradnega sodišča, deželni svetnik, stanovski poverjenik, predsednik poverjeniškega urada in svetnik pri reprezentanci in komori.

Izhajal je iz kranjske plemiške rodbine Barbo pl. Waxenstein, ki je grofovski naslov pridobila leta 1674 in bila v slovenskem prostoru dolga stoletja ena najbolj prepoznavnih in premožnih plemiških rodbin.⁶⁸⁹ Rodil se je 29. septembra 1702 kot sin Andreja Danijela grofa Barba in Katarine

⁶⁸⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 505. Prepis lastništva v imenjski knjigi je sledil leta 1753 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 28v).

⁶⁸¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 315, 430. Dvorec Na Kopiji prepoznamo v imenjski knjigi kot Coppinijevo in Gorjupovo imenje, ki sta bili nanj prepisani leta 1738 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 491v, 492r); prepis Schönaua je sledil leta 1753 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 24r).

⁶⁸² PREINFALK 2005 (op. 392), str. 114.

⁶⁸³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 114–115, 506.

⁶⁸⁴ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 114–115, 484, 560.

⁶⁸⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 295; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 506. Ohranjena sta njegova oporoka, zapisana po ustnem nareku 20. septembra 1768 na Turjaku (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-46, 20. 9. 1768), in inventar zapuščine na Turjaku in Nadlišku, v Tržiču in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-85, 12. 10. 1768, 24. 10. 1768, 3. 11. 1768).

⁶⁸⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 505, 507; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 116.

⁶⁸⁷ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 6, fasc. IV, A-85, 12. 10. 1768, pag. 53–55; 3. 11. 1768, pag. 112. Prim. Renata KOMIČ MARN, Portretne galerije Auerspergov na gradu Turjak, *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komič Marn), 1, Ljubljana 2020 (Castellologica Slovenica, 2), str. 472–473.

⁶⁸⁸ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁶⁸⁹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 9–10.

Elizabete, rojene grofice Purgstall,⁶⁹⁰ zibelka pa mu je skoraj brez dvoma stekla na očetovem gradu Rakovnik pri Mirni.⁶⁹¹

Šolal se je v Ljubljani, kjer ga leta 1719 najdemo v šestem, zadnjem razredu jezuitske gimnazije, ravno za naslednja leta pa so podatki o študentih zelo pomanjkljivi.⁶⁹² Da je bil precej izobražen ter človek kulture in omike, priča knjižnica, ki je ob njegovi smrti štela blizu 600 enot.⁶⁹³ Zelo dejavno se je udeleževal tudi političnega življenja na deželni ravni. 8. aprila 1724 so ga sprejeli med prise-dnike kranjskega ograjnega sodišča,⁶⁹⁴ bil je deželni svetnik in stanovski poverjenik, leta 1746 je postal predsednik poverjeniškega urada in leta 1752 še svetnik pri novoustanovljeni reprezentanci in komori v Ljubljani (deželni vladi).⁶⁹⁵

Med drugim je bil človek z izrazitim občutkom za plemiško tradicijo, ki se je najprej pokazala pri izbiri nevest iz uglednih grofovskih rodbin, a sta oba zakona trajala malo časa. Prvič se je oženil v domači župniji Šentrupert 22. aprila 1736 z Izabelo Rozino, hčerjo Andreja Dizme grofa Auer-sperga, ki mu je dala samo enega preživelega sina, drugič pa 16. septembra 1748 v Ljubljani z Grad-čanko Marijo Ano grofico Wildenstein.⁶⁹⁶

Grof Jošt Vajkard Anton je bil izrazito mestni človek, ki je v Ljubljani po očetu podedoval hišo v Gosposki ulici (danes št. 3) in jo dal po načrtih arhitekta Matije Perskega popolnoma prezidati po zgledu dunajskih palač. Precej manj kot javno življenje ga je očitno zanimalo domače gospodarstvo. Potem ko je leta 1740 kupil gospodstvo Dob pri Šentrupertu in mu je oče naslednje leto prepustil sosednji domači Rakovnik, je gospodstvu združil v eno,⁶⁹⁷ po očetu podedovano Pobrežje ob Kolpi (oče ga je od ženinih sorodnikov kupil leta 1743) pa je nemudoma prodal (1752).⁶⁹⁸ Enako je storil leta 1766 z združenima gospodstvom Rakovnik in Dob, prodanima za 55.000 goldinarjev, ki pa sta ju sin Dizma Ksaver in njegova žena Marija Ivana Nepomucena, rojena baronica Billichgrätz, istega leta pridobila nazaj po predkupni pravici in ob zavezi, da bosta očetu poravnala kupnino 32.615 goldi-narjev. Dokler znesek ne bi bil poravnán, bi imel Jošt Vajkard vso pravico razpolaganja z gospodstvom in bi ga smel dati v zakup.⁶⁹⁹ Ozadje prodaje je bilo vsekakor povezano z očetovim vztrajnim naspro-tovanjem sinovi poroki.⁷⁰⁰ Grof Jošt Vajkard Anton je umrl 18. maja 1775 v starosti 73 let v Ljubljani, kjer so ga dva dni pozneje tudi pokopali pri frančiškanih.⁷⁰¹

⁶⁹⁰ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 49.

⁶⁹¹ Matične knjige župnije Šentrupert iz tega časa so uničene.

⁶⁹² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 574.

⁶⁹³ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 32.

⁶⁹⁴ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁶⁹⁵ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 32.

⁶⁹⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 46; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 160, 428; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 32–33, 49. Šentrupeška poročna matica iz tega časa ni ohranjena.

⁶⁹⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 78r, 59v; SMOLE 1982 (op. 14), str. 132, 415. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 31.

⁶⁹⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 382. V kranjski imenjski knjigi sta bila oba prepisa vknjižena leta 1753 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 9r (vloženi listi)). Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 31.

⁶⁹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 415. Malo pred tem je imel Rakovnik v zakupu Janez Matija Šivic, sedemkrat praded avtorja tega besedila (GOLEC 2020 (op. 540), str. 192).

⁷⁰⁰ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 33–34.

⁷⁰¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 16; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 49. Nje-gova oporoča z datumom 8. julij 1774 in kodicilom z 8. marca 1775 je izgubljena, v fasciklu je le zapis, da je bila

Člani Dizmove bratovščine so bili še štirje drugi grofje Barbo: od leta 1704 njegov oče Andrej Danijel, od 1702 Vajkard Ferdinand iz druge rodbinske veje, od 1759 Jožef Viljem, prav tako daljni sorodnik, in še leta 1801 Marija Dizma, sin Jošta Vajkarda Antona.⁷⁰²

57 (154)

Halden, Jožef Anton Rudolf Ferdinand, baron (ok. 1695–ne pred 1752), sprejet med letoma 1742 in 1747 – glavar v Škofji Loki, komornik salzburškega nadškofa in tajni svetnik freisinškega škofa.

Član Dizmove bratovščine je postal že njegov oče in predhodnik na mestu glavarja v Škofji Loki Jožef Anton Evzebij baron Halden (1710),⁷⁰³ leta 1686 povzdignjen v baronstvo s predikatom »von oder zu Authenried, Oxenbrunn und Anhofen«,⁷⁰⁴ ki je službo škofjeloškega glavarja opravljal v letih od 1704 do 1713⁷⁰⁵ in je znan po umetnostnih donacijah tamkajšnjemu novemu kapucinskemu samostanu.⁷⁰⁶

Jožef Anton Rudolf Ferdinand je bil njegov sin iz drugega zakona z Marijo Ano baronico Rerling.⁷⁰⁷ Rodil se ni v Škofji Loki,⁷⁰⁸ ampak je prišel na svet neznano kje. Glede na to, da ga leta 1711 najdemo v šestem, zadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije in leta 1713 na višjih jezuitskih študijih, je luč sveta zagledal okoli leta 1695.⁷⁰⁹ Glavarsko službo je opravljal četrto stoletja, od leta 1727 do 1752,⁷¹⁰ potem ko je bil med Haldnom starejšim in njim glavar Anton Egkher.⁷¹¹ V spominški knjigi Dizmove bratovščine je Halden označen kot komornik salzburškega nadškofa, tajni svetnik freisinškega škofa ter glavar gospodstva in mesta Škofja Loka (sl. 9).⁷¹²

O njegovem zasebnem življenju ni znanega ničesar. V Škofji Loki se mu ni rodil noben otrok in tam se tudi ni poročil.⁷¹³ Vse kaže, da z ženo Marijo Sofijo, rojeno pl. Breitbach,⁷¹⁴ katere družina po vsem sodeč ni bila s Kranjskega, nista imela otrok. Ali je leta 1752 odložil glavarsko službo ali je umrl, ni znano. Zaradi izgubljenih mrliških matičnih knjig župnije Škofja Loka tudi ne vemo, ali je preminil v Škofji Loki in kdaj.

leta 1857 odstopljena okrajnemu sodišču v Novem mestu (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-B-69), ohranjen pa je inventar grofove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VII, B-89, 3. 6. 1775).

⁷⁰² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: PREINFALK 2016 (op. 27), str. 298–303.

⁷⁰³ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 128, 129.

⁷⁰⁴ FRANK 1970 (op. 45), str. 157.

⁷⁰⁵ Pavle BLAZNIK, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 451.

⁷⁰⁶ Ana LAVRIČ, Loški glavar Jožef Anton Evzebij Halden in Reslfeldova slika sv. Ane pri loških kapucinih, *Acta historiae artis Slovenica*, 20/2, 2015, str. 93–109.

⁷⁰⁷ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 102, Halden.

⁷⁰⁸ Prim. NŠAL, *ŽA Škofja Loka, Matične knjige*, Ind R 1623–1736; *ŽA Stara Loka, Matične knjige*, Ind R 1613–1790.

⁷⁰⁹ Na retoriki je 1711 naveden kot baron Jožef, na fiziki pa 1713 kot baron Jožef Anton (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 520, 539).

⁷¹⁰ BLAZNIK 1973 (op. 705), str. 452, 255–256.

⁷¹¹ BLAZNIK 1973 (op. 705), str. 451.

⁷¹² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 178, 179.

⁷¹³ V matičnih knjigah župnij Škofja Loka in Stara Loka ni sploh nobenega krsta, poroke ali smrti članov družine Halden, pri čemer za Škofjo Loko vse do leta 1804 ni mrliških matic (prim. NŠAL, *ŽA Škofja Loka, Matične knjige*, Ind R 1623–1736, Ind R 1736–1789, Ind P 1652–1791; *ŽA Stara Loka, Matične knjige*, Ind R 1613–1790, Ind P 1652–1789, Ind M 1678–1789).

⁷¹⁴ Žena je izpričana kot krstna botra (SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905, str. 355, 366).

9. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Jožefa Antona Rudolfa Ferdinanda barona Haldna, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-Ir, fol. 156

58 (155)

Wolkensperg, Janez Anton, pl. (1707–1777), sprejet med letoma 1742 in 1747 – zemljiški gospod.

Izviral je iz rodbine škofjeloških plemenitencev Oblakov pl. Wolkenspergov. Rodil se je najbrž v družinskem dvorcu Puštal, in sicer kot sin Janeza Franca Oblaka pl. Wolkensperga in Marije Terezije, rojene pl. Zanetti, krščen pa je bil 7. maja 1707.⁷¹⁵ Leta 1724 ga zasledimo v Ljubljani na višjih jezuitskih študijih, na stopnji logika.⁷¹⁶

Vse življenje je ostal samski,⁷¹⁷ razen o njegovi posesti pa ni iz njegovih zrelih in poznih let znanega skoraj ničesar. Neznano kdaj pridobljene Ribče pri Litiji je leta 1755 prodal bratu, puštalskemu graščaku Francu Antonu,⁷¹⁸ od katerega je leta 1744 kupil gospostvo Lebek s pridruženimi Ponovičami pri Litiji, ki pa ju je že leta 1760 za 30.000 goldinarjev prodal nečaku Francu Rudolfu.⁷¹⁹ Z bratom je leta 1755 sklenil tudi kupno pogodbo za posest Kališe pri Selcih.⁷²⁰ Najbrž se je zatem preselil v Ljubljano, kjer je leta 1770 za 3000 goldinarjev kupil Wiederkehrjevo pristavo na Spodnjih Poljanah, ki naj bi jo za skoraj enako vsoto čez osem let, 1778, prodal Mariji Ani Weiderkehr, rojeni Ravbar.⁷²¹ V resnici je bil tedaj že mrtev, saj je preminil leto prej v 70. letu na omenjeni pristavi v Poljanskem predmestju. Pokopali so ga 26. marca 1777 v škofjeloški župnijski cerkvi.⁷²²

V Dizmovo bratovščino je bil leta 1722 sprejet njegov oče Janez Franc, leta 1724 pa še starejši brat Franc Anton.⁷²³

59 (156)

Thurn-Valsassina, Sigmund Pavel, grof (1701–1752), sprejet 8. junija 1747 – zemljiški gospod, predsednik ograjnega sodišča, cesarski komornik, višji dedni deželni dvorni upravitelj na Kranjskem in v Slovenski marki, višji dedni deželni maršal poknežene grofije Goriške.

Izhajal je iz pomembne plemiške rodbine, ene najstarejših še obstoječih plemiških rodbin v širšem srednjeevropskem prostoru, ki je grofovski naslov pridobila že leta 1541 oziroma 1572,⁷²⁴

⁷¹⁵ NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1702–1717, fol. 56v. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 205.

⁷¹⁶ V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je naveden kot Anton pl. Oblak (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 590).

⁷¹⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 205.

⁷¹⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 420. Zagotovo ni Ribč leta 1719 kupil on, kot pravi Majda Smole, saj mu je bilo tedaj šele dvanajst let.

⁷¹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 255, 377. Po Majdi Smole naj bi Lebek s Ponovičami kupil od brata šele leta 1755 (SMOLE 1982 (op. 14), str. 255), v resnici pa je šlo za leto 1744, kot priča kranjska imenjska knjiga (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 21 (vloženi listi)). Obenem je od brata kupil še neko majhno imenje, ki je bilo prej del gospostva Svibno (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 549r).

⁷²⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 208.

⁷²¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 545.

⁷²² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Peter, Matične knjige, M 1749–1779, pag. 548. Škofjeloška mrliška matica iz tega časa je izgubljena. Prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 205. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 19. marca 1777 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-92), in inventar njegove zapuščine prav tam (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. LI, W-159, 26. 4. 1777).

⁷²³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁷²⁴ FRANK 1974 (op. 56), str. 108; Miha PREINFALK, Radovljica in grofje Thurn-Valsassina, *Anton Tomaž Linhart. Jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva* (ur. Ivo Svetina, Francka Slivnik, Verena Štekar-Vidic), Ljubljana-Radovljica 2005, str. 509–510; Miha PREINFALK, Grofje Thurn-Valsassina na Koroškem, *Iz zgodovine Koroške* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2008 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 56/2), str. 248–250.

njena najpomembnejša posest na Kranjskem pa je bilo od konca 16. stoletja dalje gospostvo Radovljica.⁷²⁵ Sin radovljiškega graščaka je bil tudi grof Sigmund Pavel, rojen sicer v Ljubljani in tam krščen 23. januarja 1701.⁷²⁶ Njegova starša sta bila Sigfrid Anton grof Thurn-Valsassina, poznejši kranjski deželni vicedom, in Katarina, rojena grofica Schrattenbach.⁷²⁷ Kje se je šolal, ni znano, zelo verjetno pa v Ljubljani.⁷²⁸ 1. junija 1722 so ga sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča,⁷²⁹ kar nikakor ni ostala njegova edina funkcija. Leta 1738 je bil poverjenik kranjskih deželnih stanov,⁷³⁰ v spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot pravi komornik cesarskega veličanstva, pripadali pa sta mu tudi dve dedni častni funkciji, višjega dednega deželnega dvornega upravitelja na Kranjskem in v Slovenski marki ter višjega dednega deželnega maršala poknežene grofije Goriške.⁷³¹

Poročil se je dvakrat, prvič najpozneje leta 1734 s Polikseno Elizabeto grofico Rabatta, ki mu je rodila dve hčeri, obe v Ljubljani,⁷³² drugič pa leta 1749 ali 1750 z Marijo Ano baronico Aschau, vdovo grofico Gaisruck,⁷³³ ki mu je dala sina in naslednika, rojenega v Radovljici.⁷³⁴ Fidejkomisno gospostvo Radovljica je prevzel po očetovi smrti leta 1741,⁷³⁵ ko mu je bilo štirideset let. Umrl je 9. avgusta 1752,⁷³⁶ in sicer v dvorcu Jablje, star 51 let, pokopali pa so ga naslednji dan v rodbinsko grobnico pri oltarju sv. Barbare v radovljiški župnijski cerkvi v navzočnosti 26 duhovnikov.⁷³⁷ Istega leta so za lastnika fidejkomisa priznali njegovega dveletnega sina Vincenca in upravljanje posesti prepustili varuhu.⁷³⁸

Najverjetneje se je že v njegovem času začela obsežna baročna prenova radovljiškega dvorca s parkom, ki jo je nadaljeval omenjeni sin.⁷³⁹

Član Dizmove bratovščine je bil tudi njegov oče Sigfrid Anton grof Thurn-Valsassina (od 1707).⁷⁴⁰

⁷²⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 407; PREINFALK 2005 (op. 724), str. 510.

⁷²⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 32.

⁷²⁷ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 262, Valsasina.

⁷²⁸ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; ANDRITSCH 1987 (op. 30); MÜHLBERGER, SCHUSTER 1993 (op. 63); *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96). V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete so podatki pomanjkljivi ravno za čas od 1720 do 1722.

⁷²⁹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁷³⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1731–1740, pag. 259.

⁷³¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 178, 179.

⁷³² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 295–296. Poroke ni ne v ljubljanski ne v radovljiški poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745; ŽA Radovljica, Matične knjige, P 1686–1737).

⁷³³ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 262, Valsasina. Poroke ni ne v ljubljanski ne v radovljiški poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770; ŽA Radovljica, Matične knjige, P 1737–1773).

⁷³⁴ NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1749–1758, pag. 38.

⁷³⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 407. Prepis v imenjski knjigi je sledil leta 1744 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 491r).

⁷³⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 262, Valsasina.

⁷³⁷ NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, M 1744–1768, pag. 50. Ohranjena je njegova oporoča, datirana 3. junija 1752 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-T-14, 3. 6. 1752).

⁷³⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 407.

⁷³⁹ Cene AVGUŠTIN, Zgodovinsko-urbanistični značaj starega mestnega jedra Radovljice, *Radovljiški zbornik* 1995 (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 84.

⁷⁴⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

60 (157)

Jurič, Karel Ignac, baron (1718–1765), sprejet 8. maja 1747 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Izviral je iz leta 1569 plemenitenega rodu uskoškega poveljnika, povzdignjenega leta 1634 v baronski stan.⁷⁴¹ Rodil se je v očetovem dvorcu Draškovec pri Šentjerneju 11. avgusta 1718 kot prorojenec Antona Jožefa barona Juriča in Ane Elizabete, rojene baronice Mordax.⁷⁴² V petem, predzadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije ga srečamo leta 1738, ko mu je bilo že dvajset let,⁷⁴³ 10. junija 1743 pa so ga sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča.⁷⁴⁴ Istega leta mu je oče izročil Draškovec in nato vdova mrzlega strica Adama Sigfrida barona Juriča še gospostvo Struga, matično posest Juričev.⁷⁴⁵ Leta 1743 se je v njegovem življenju zgodila še četrta pomembna stvar, in sicer poroka 22. novembra v Šentjerneju s Frančiško Ksaverijo grofico Auersperg, hčerjo grofa Nikolaja Jožefa iz lanšpreške veje te ugledne kranjske rodbine.⁷⁴⁶ Zakonca sta živela na Strugi, kjer so se jima rodili tudi vsi štirje otroci,⁷⁴⁷ o kakšnem posebnem baronovem udejstvovanju pa ni poročil. Draškovec je leta 1758 prodal Janezu Ignacu pl. Wernecku in obdržal samo večjo Strugo.⁷⁴⁸ Umril je na Strugi za kapjo 4. oktobra 1765, star komaj 47 let, in bil pokopan v kripti župnijske cerkve v Šentjerneju.⁷⁴⁹ Kot gospodar Struge mu je sledil sin Alojz, ob očetovi smrti star šele deset in ob smrti matere dvanajst let.⁷⁵⁰

Pred njim je bil iz Juričevega rodu član Dizmove bratovščine njegov mrzli stric Adam Sigfrid (od 1719).⁷⁵¹

61 (158)

Bogataj (Wagathey), Franc Krištof, pl. (1685–1754), sprejet 1. julija 1746 – doktor prava, odvetnik, vicedomski tajnik in deželnoknežji fiskal, višji stanovski tajnik.

Rodil se je še kot neplemič pravniku Janezu Matiji Bogataju in Ani Frančiški, rojeni Benkovič, v Škofji Loki in bil tam krščen 27. avgusta 1685.⁷⁵² Ljubljansko jezuitsko gimnazijo je končal leta

⁷⁴¹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 148.

⁷⁴² PREINFALK 2016 (op. 27), str. 158, 164. Šentjernejska krstna matica iz tega časa je izgubljena.

⁷⁴³ V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je naveden kot baron Ignac (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 673).

⁷⁴⁴ Na seznamu prisednikov v protokolih ograjnega sodišča je naveden z imenom Karel (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 23 (1741–1746), s. p. (Herren Beysitzer)).

⁷⁴⁵ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 158. Oba prepisa v kranjski imenjski knjigi sta sledila leta 1745 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 69v).

⁷⁴⁶ NŠAL, ŽA Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, fol. 113v; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 158, 164.

⁷⁴⁷ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 164.

⁷⁴⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 158.

⁷⁴⁹ NŠAL, ŽA Šentjernej, Matične knjige, M 1759–1773, fol. 48r. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 164. Ohranjen je inventar njegove zapuščine (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 47, fasc. XXIV, I-40, 27. 11. 1765).

⁷⁵⁰ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 165.

⁷⁵¹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁷⁵² NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1683–1688, fol. 38r. Po *Slovenskem biografskem leksikonu* naj bi se rodil 4. avgusta 1684 (Vladimir SIMIČ, Wagathey (Wogathey, Bogataj) Franc Krištof, *Slovenski biografski leksikon*, 4/14, Ljubljana 1986, str. 656).

1702,⁷⁵³ ko v Ljubljani še ni bilo višjih jezuitskih študijev. Morda je študij takoj nadaljeval v Padovi, kjer je leta 1708 dosegel doktorat obojega prava. Nato je služboval kot odvetnik kranjskega ograjnega sodišča, bil v letih 1712–1719 vicedomski tajnik in deželnoknežji fiskal, član in večkrat poročevalec z različnih, predvsem finančnih komisij deželnega odbora in deželnega kneza. Za nagrado za uradniško delo je bil 4. marca 1730 skupaj z bratrancem Janezom Jurijem povzdignjen v plemiški stan s predikatom »von Wagathey auf Ehrnbüchl«.⁷⁵⁴ Zemljiške posesti po kranjski imenjski knjigi ni imel,⁷⁵⁵ ampak je vseskozi ostal mestni poplemeniteneec. Poročil se je 17. septembra 1712 z Ljubljančanko Ano Felicito Ganser, hčerjo doktorja prava,⁷⁵⁶ ki mu je v kranjski prestolnici povila pet otrok.⁷⁵⁷

Neznano kdaj, vsekakor pred letom 1725, ko je družba zamrla, je postal tudi član Akademije operozov z imenom Congruus (Skladen),⁷⁵⁸ v oporoki pa je navedel, da je bil dolgoletni dejavni član ljubljanske akademije filharmonikov.⁷⁵⁹ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je označen kot višji stanovski tajnik,⁷⁶⁰ kar je bil očitno še ob smrti 13. februarja 1754, ko mu je bilo 69 let. Pokopali so ga v Ganserjevi grobnici pri ljubljanskih avguštincih.⁷⁶¹

Pri slikah, popisanih v njegovi zapuščini, mu lahko pripišemo naročništvo dveh portretov, njegovega in ženinega.⁷⁶²

62 (159)

Billichgrätz (Pillichgrätz, Polhograjski), Marko Anton, baron (1713–1789), sprejet 17. marca 1748 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča.

Bil je že tretji Marko Anton v rodbini leta 1684 pobaronjenega Marka Antona Kunstla pl. Baumgartna, ki je po svojem kupljenem gospodstvu Polhov Gradec dobil predikat »von Billichgrätz«.⁷⁶³ Rodil se je 13. maja 1713 v Polhovem Gradcu kot sin tamkajšnjega graščaka Marka Antona II. in Marije Eleonore, rojene grofice Ursini-Blagaj.⁷⁶⁴ Leta 1729 ga brez navedbe razreda srečamo na ljubljanski jezuitski gimnaziji.⁷⁶⁵ Zatem je študiral v Salzburgu, kjer je imel z neko žensko nezakonskega

⁷⁵³ Leta 1701 je izpričan na poetiki kot *Franciscus Wogathay*, leta 1702 pa je glede na navedbo v kongregacijski knjigi, da so na retoriki vsi študentje lanskega razreda poetike, študiral retoriko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 447, 449).

⁷⁵⁴ FRANK 1974 (op. 56), str. 174; SIMIČ 1986 (op. 752).

⁷⁵⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁷⁵⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, fol. 152v. O Ganserjih gl. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 195.

⁷⁵⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 26–29.

⁷⁵⁸ SIMIČ 1986 (op. 752).

⁷⁵⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-43, 8. 2. 1754.

⁷⁶⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 186, 187.

⁷⁶¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 156. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-43, 8. 2. 1754) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 125, fasc. LI, W-111, 19. 2. 1754).

⁷⁶² ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 125, fasc. LI, W-111, 19. 2. 1754, pag. 3.

⁷⁶³ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 9–10.

⁷⁶⁴ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 16.

⁷⁶⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 656.

otroka, a se z njo ni hotel poročiti, starši pa so sramoto prikrili z 2000 goldinarji za odškodnino in alimente. Prva poroka z neko grofico Lamberg na domačem Kranjskem se mu je izjalovila zaradi spora z nesojenim tastom glede poročne pogodbe, njegovi drugi izbiri pa je nasprotovala mati, ker izbranka ni izvirala iz dovolj ugledne plemiške rodbine. Do poroke je potem vseeno prišlo, saj je bila Marija Rozalija pl. Qualiza dovolj petična in mu je v zakon prinesla 14.000 goldinarjev dote.⁷⁶⁶ Poročila sta se 21. aprila 1736 v njeni rodni Ljubljani, kjer se jima je rodilo deset od dvanajstih otrok, dva pa v Polhovem Gradcu.⁷⁶⁷

Kot gospodar Polhovega Gradca in Lesnega Brda je mladi baron Marko Anton nasledil svojega leta 1731 umrlega očeta⁷⁶⁸ in kmalu vstopil tudi v javno življenje dežele. 12. aprila 1734 so ga namreč sprejeli med prisednike ograjnega sodišča.⁷⁶⁹ Pri svojem javnem delovanju je bil precej opažen, saj je po letu 1748, ko je bil sprejet v Dizmovo bratovščino, opravljal poleg funkcije prisednika ograjnega sodišča funkcijo glavnega prejemnika kranjskih deželnih stanov.⁷⁷⁰ Pri 68 letih je leta 1781 izročil gospostvo Polhov Gradec sinu Jožefu Antonu, sebi in ženi Mariji Rozaliji pa pridržal dosmrtni užitek Lesnega Brda.⁷⁷¹ Umrl je v Polhovem Gradcu 30. aprila 1789 za pljučnico, star 76 let.⁷⁷²

Iz njegovega rodu je postal član Dizmove bratovščine tudi njegov stric, ljubljanski kanonik Franc Gotard (1700).⁷⁷³

63 (160)

Raab pl. Rabenheim, Franc Ksaver (1706–1760), sprejet leta 1748 – duhovnik, doktor teologije.

Izviral je iz plemenitene ljubljanske odvetniške družine. Oče Anton Friderik Raab, odvetnik v Ljubljani, je leta 1699 skupaj s svojim bratom dobil plemiški predikat »zu Ravenheim« (Rabenheim),⁷⁷⁴ štiri leta prej (1695) pa je postal član Dizmove bratovščine.⁷⁷⁵ Nikolaj Rudolf se je rodil v Ljubljani omenjenemu očetu, ki je tedaj opravljal službo tajnika deželnega glavarja, in materi Mariji Ani, rojeni pl. Petteneegg, ter bil krščen 1. februarja 1706 kot Franc Ksaver Adam.⁷⁷⁶

Z bratom Nikolajem Rudolfom sta leta 1723 skupaj končala ljubljansko jezuitsko gimnazijo in naslednja tri leta študirala na vseh treh stopnjah višjih jezuitskih študijev.⁷⁷⁷ Že kot duhovnika ga tam leta 1727 najdemo med slušatelji kanonskega prava in moralne teologije.⁷⁷⁸ Nižje kleriške redove je prejel 23. decembra 1724 v Ljubljani,⁷⁷⁹ preostale do vključno mašniškega posvečenja pa

⁷⁶⁶ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 13. O rodbini Qualiza gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 116–120.

⁷⁶⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 16–18. Znan je samo datum v Ljubljani sklenjene poročne pogodbe, poroka pa ni vpisana v tamkajšnjo poročno matico (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745).

⁷⁶⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 258, 374. Iz imenjske knjige prenos lastništva ni razviden, ampak je imenje ostalo vodeno pod imenom deda Marka Antona (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 79r).

⁷⁶⁹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁷⁷⁰ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 16. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden samo kot sodni prisednik (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 186, 187).

⁷⁷¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 374.

⁷⁷² NŠAL, ŽA Polhov Gradec, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 112.

⁷⁷³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih razmerjih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 215.

⁷⁷⁴ FRANK 1973 (op. 113), str. 131.

⁷⁷⁵ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268, 269.

⁷⁷⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 162.

⁷⁷⁷ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 587, 590, 593, 596.

⁷⁷⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 600.

⁷⁷⁹ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 72.

neznano kje.⁷⁸⁰ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je označen kot doktor teologije in apostolski protonotar.⁷⁸¹ Umrl je v 55. letu starosti 19. maja 1760 v Ljubljani kot Raab-Schillingov beneficiat v stolnici in Schellenburgov beneficiat v uršulinski cerkvi, a so ga pokopali pri avguštincih.⁷⁸² V oporoki je za glavnega dediča imenoval brata Nikolaja Rudolfa, z volilom 12 goldinarjev pa se je spomnil tudi bratovščine sv. Dizme.⁷⁸³

V slednjo je bil iz Raabove rodbine poleg očeta pred njim leta 1740 ali 1741 sprejet tudi njegov mlajši brat Nikolaj Rudolf.⁷⁸⁴

64 (161)

Gandini (pl. Lilienstein), Sigmund Andrej (1711–1790), sprejet leta 1748 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.

Izviral je iz kranjske rodbine italijanskega rodu, ki je leta 1631 pridobila plemiški naslov s predikatom »von Lilienstein«.⁷⁸⁵ Bil je sin Franca Avgušтина Gandina in Ane Elizabete, rojene baronice Moscon,⁷⁸⁶ rojen v dvorcu Duplje pri Naklem in krščen 28. novembra 1711.⁷⁸⁷ Oče je bil tedaj očitno zakupnik Posarellijevih Dupelj,⁷⁸⁸ sicer pa je njegov leta 1691 preminuli ded Franc Sigmund priženil Toperzerjevo pristavo Predole.⁷⁸⁹ Pri Predolah zagotovo ne gre za imenje, ki je bilo v kranjski imenjski knjigi leta 1707 prepisano na očeta Franca Avgušтина kot dediča in ki je z očeta prešlo nanj leta 1744 z dedovanjem. Sigmund Andrej mu je dal leta 1746 pripisati še posest Hrib pri Predvoru, ki jo je kupil od barona Rechbacha⁷⁹⁰ in kjer je gospodaril do smrti.⁷⁹¹

Šolal se je pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga brez navedbe razreda srečamo leta 1726, leta 1731 pa na metafiziki, zadnji stopnji višjih študijev.⁷⁹² 6. februarja 1734 so ga sprejeli za prisednika kranjskega ogradnega sodišča.⁷⁹³ Bil je tudi poverjenik kranjskih deželnih stanov,⁷⁹⁴ očitno šele po

⁷⁸⁰ Ni ga med posvečenimi kleriki oglejskega patriarhata (*Ordinacijski zapisniki Oglejskega patriarhata za Slovensko ozemlje v 18. stoletju (1701–1749)* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 43)).

⁷⁸¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 186, 187.

⁷⁸² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 222.

⁷⁸³ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-R-59, 20. 4. 1758. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 99, fasc. XXXXI, R-101, 24. 5. 1760).

⁷⁸⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁷⁸⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 89, Gandin; FRANK 1970 (op. 45), str. 68.

⁷⁸⁶ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 89, Gandin.

⁷⁸⁷ V krstni matici je ime njegovega očeta zmotno zapisano kot Jošt Baltazar (NŠAL, ŽA Naklo, Matične knjige, R 1690–1730, fol. 112v–113r).

⁷⁸⁸ V krstni matici je naveden kot »zdaj gospod v Dupljah« (*nunc in Duplach Dni*) (gl. prejšnjo opombo). O lastništvu Dupelj gl. SMOLE 1982 (op. 14), str. 141.

⁷⁸⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 390.

⁷⁹⁰ Kaj je imenje obsegalo, iz imenjske knjige ni razvidno. Iz vpisov posestnih sprememb izvemo le, da so mu leta 1696 odpisali nekaj hub v župnijah Lož in Cerknica (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 197r).

⁷⁹¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 187. Majda Smole navaja samo podatek, da je bil lastnik leta 1791, ne pozna pa lastnikov Hriba vse od leta 1733 dalje.

⁷⁹² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 606, 668.

⁷⁹³ ARS, AS 306, Ogradno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

⁷⁹⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 89, Gandin.

sprejemu v Dizmovo bratovščino, saj tega podatka na vpisnem listu v spominski knjigi ni.⁷⁹⁵

21. januarja 1751 se je na Turnu pod Novim gradom pri Preddvoru poročil s Karolino Jožefo, hčerjo turnskega graščaka Ludvika Ksaverja Dinzla pl. Angerburga,⁷⁹⁶ ki mu je povila trinajst otrok, vse rojene v dvorcu Hrib.⁷⁹⁷ Tam je Sigmund Andrej 18. decembra 1790 zaradi starostne oslabelosti tudi umrl, star 79 let.⁷⁹⁸ Posest je bila ob njegovi smrti obremenjena z dolgovi, ki so daleč presejali njeno vrednost, a je z vdovino pomočjo ostala v družinski lasti.⁷⁹⁹

V zvezi z Gandinijevim potencialnim naročništvom umetnostnih del je mogoče opozoriti samo na tri družinske portrete, popisane v njegovi zapuščini.⁸⁰⁰

Iz rodu Gandinijev pl. Liliensteinov sta postala člana Dizmove bratovščine tudi njegova sinova Vencelj Mihael in Sigmund, oba člana še leta 1801.⁸⁰¹

65 (162)

Peer, Karel (1697–1776),⁸⁰² sprejet 11. marca 1749 – duhovnik, doktor teologije, kanonik, generalni vikar.

V obravnavanem obdobju je bil eden redkih članov Dizmove bratovščine, ki se ni rodil kot plemič, ko pa je to postal, je bil že v poznih letih. F. Kidrič ga je neupravičeno imel za člana v 17. stoletju poplemenitene kranjske rodbine,⁸⁰³ vendar se ni nikoli podpisal s predikatom pl. Pernburg in ga s to rodbino, ki je bila po vsej verjetnosti kočevskega izvora, ni mogoče spraviti v nikakršno zvezo.⁸⁰⁴ Ob prejemu štirih najnižjih kleriških rodov in subdiakonskega posvečenja leta 1723 v Ljubljani izvemo, da je bil doma iz Braslovč in da je mizni naslov dobil od gospostva Smlednik.⁸⁰⁵ Kot je ugotovila že A. Lavrič,⁸⁰⁶ se je rodil v braslovški uradniški družini in bil 20. oktobra 1697 krščen kot sin »gospoda« Jurija Peera in njegove žene Uršule.⁸⁰⁷ Ni znano, kje se je šolal,⁸⁰⁸ preden je leta 1718 v Gradcu študiral spekulativno teologijo, označen kot »nobilis« iz Braslovč.⁸⁰⁹ Verjetno je bil v štajerski prestolnici tudi

⁷⁹⁵ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 186, 187.

⁷⁹⁶ NŠAL, ŽA Preddvor, Matične knjige, P 1743–1771, fol. 18r.

⁷⁹⁷ NŠAL, ŽA Preddvor, Matične knjige, Ind R 1690–1771, fol. 14r–15r; R 1771–1790, pag. 59.

⁷⁹⁸ NŠAL, ŽA Preddvor, Matične knjige, M 1784–1801, pag. 36. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Hribu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 40, fasc. XX, G-170, 17. 2. 1791).

⁷⁹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 187.

⁸⁰⁰ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 40, fasc. XX, G-170, 17. 2. 1791, pag. 7.

⁸⁰¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁸⁰² O njem gl. France KIDRIČ, Peer Karel, *Slovenski biografski leksikon*, 2/6, Ljubljana 1935, str. 278.

⁸⁰³ KIDRIČ 1935 (op. 802).

⁸⁰⁴ O Peerih pl. Pernburgih prim. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 111–120.

⁸⁰⁵ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 62–63.

⁸⁰⁶ Ana LAVRIČ, Delo švedskega slikarja Augustina Dahlsteena za ljubljanskega generalnega vikarja Karla Peera, *Acta historiae artis Slovenica*, 10, 2005, str. 872.

⁸⁰⁷ NŠAM, Matične knjige, Braslovče, R 1672–1708, pag. 281.

⁸⁰⁸ Ni ga najti med ljubljanskimi jezuitskimi študenti (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96)). Predizobrazbe ni dobil na latinski šoli v Rušah, kjer leta 1705 srečamo Braslovčana Janeza Sigmunda Peera (Jože MLINARIČ, Seznam imen iz latinske kronike, *Ruška kronika* (ur. Josip Teržan), Ruše 1985, str. 205), ki ga sicer ne najdemo med Karlovimi v Braslovčah rojenimi brati (LAVRIČ 2005 (op. 806), str. 82, op. 16).

⁸⁰⁹ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 38.

10. Augustin Dahlsteen: portret Karla Peera, 1768, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

posvečen.⁸¹⁰ Tudi njegovo zgodnje službovanje ovija tančica skrivnosti. Kot doktor teologije in apostolski protonotar je bil dvorni kaplan škofa Schrattenbacha, nato vsaj od leta 1737 župnik in komisar v Gornjem Gradu, leta 1741 je pod škofom Schrattenbachom postal kanonik *ad baculum*, 1742 ljubljanski stolni župnik in 1744 pod škofom Attemsom generalni vikar, kar je ostal do smrti, torej tudi pod škofoma Petazzijem in Herbersteinom; med sedisvakanco leta 1759 je bil potrjen za kapitularnega vikarja.⁸¹¹ Med letoma 1769 in 1775 ga srečujemo kot člana ljubljanske deželne komisije za revizijo knjig. Pomemben je bil kot zbiratelj knjig, njegova obsežna knjižnica, ki je sicer pripadla sorodnikom, pa je po smrti postala last nove državne licejske knjižnice v Ljubljani.⁸¹² Štiri leta in pol pred smrtjo je bil 18. decembra 1771 skupaj z bratom Francem, dvornim svetnikom knezov Würzburg in Fürstenberg, povzdignjen v viteški stan. Plemiška diploma ga imenuje doktor teologije, stolni kapitular v Ljubljani, deželan na

Kranjskem, oficial in generalni vikar ljubljanske škofije, svetnik in prisednik dvorne komisije za ustanove na Kranjskem in apostolski protonotar.⁸¹³ Karel Peer je umrl v Ljubljani 7. maja 1776 v 79. letu starosti in bil dva dni pozneje pokopan v stolnici.⁸¹⁴

Umetnostnozgodovinska stroka ga je do začetka 21. stoletja omenjala le v zvezi z njegovim t. i. Peerovim traktom ljubljanskega semenišča, ki ga je dal kot ravnatelj zavoda sezidati v letih 1756–1758 po načrtih Candida Zulianija. Refektorij in kapelo je med letoma 1766 in 1767 poslikal Anton Cebej, izdelavo oltarne podobe Brezmadežne pa je Peer naročil švedskemu slikarju Augustinu Dahlsteenu, ki je istega leta 1768 naslikal tudi Peerovo portretno podobo (sl. 10).⁸¹⁵

66 (163)

Tauferer, Anton Tadej Janez Nepomuk, baron (1723–1787), sprejet 11. marca 1749 – zemljiški gospod, gorenjski okrožni glavar, gubernijski svetnik.

Bil je sin Maksimiljana Antona Ignaca barona Taufererja, graščaka na Turnu pri Višnji Gori in člana Dizmove bratovščine (1727), ter Marije Katarine Kordule Fürnpfeil pl. Pfeilheim, krščen v

⁸¹⁰ Ni ga ne med ljubljanskimi ne med oglejskimi (videmskimi) ordiniranimi kleriki (prim. *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346) in *Ordinacijski zapiski* 2020 (op. 780)).

⁸¹¹ LAVRIČ 2005 (op. 806), str. 85–86. O kanonikatu tudi: AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 95.

⁸¹² KIDRIČ 1935 (op. 802); LAVRIČ 2005 (op. 806), str. 86.

⁸¹³ FRANK 1973 (op. 113), str. 47.

⁸¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 20.

⁸¹⁵ LAVRIČ 2005 (op. 806), str. 86–90.

Višnji Gori 6. maja 1723.⁸¹⁶ Največkrat je uporabljal ime Anton Nepomuk. V Ljubljani je obiskoval vsaj jezuitsko gimnazijo,⁸¹⁷ če ne tudi višjih študijev. Postal je častnik, glavar gorenjskega okrožja, nato predstojnik deželnega glavarstva za Kranjsko in Primorsko, pravi cesarski komornik in sveto-valec ter gubernijski svetnik in bil v začetku leta 1787 upokojen. Z njim je rodbina baronov Tauffererjev dosegla najvišji družbeni vzpon, gospodarsko pa je bila že v upadanju.⁸¹⁸ Po leta 1758 umrlem očetu je podedoval Turn pri Višnji Gori, ki ga je obdržal do smrti,⁸¹⁹ in Zgornje Perovo, ki ga je že leta 1759 prodal.⁸²⁰ Sredi 18. stoletja, ko je bil bankalni administrator, je na mestu kmečke kajže v Šiški postavil slikovit dvorec Zizaburg, ki ga je leta 1780 prodal in je pozneje dobil ime Fajfarjev ali Galetov grad (sl. 11).⁸²¹

Oženil se je leta 1747 z Marijo Cecilijo Frančiško Julijano, rojeno v sedmograškem Kronstadtu (Brašov), hčerjo podmaršala (feldmaršallajtnanta) Jurija barona Schrama pl. Otterfelda.⁸²² Družina je živel v Ljubljani, kjer so se rodili vsi otroci.⁸²³ Tam je baron Taufferer kot vdovec tudi umrl 3. marca 1787 zaradi telesne oslabelosti, star 64 let, pokopali pa so ga v rodni Višnji Gori.⁸²⁴

Pred njim so bili člani Dizmove bratovščine že ded Marko Anton (1702), oče Maksimilijan Anton Ignac (1727) in očetov brat, kostanjeviški opat pater Aleksander (1740), za njim pa sin Janez Nepomuk (član še 1801).⁸²⁵

67 (164)

Schmidthoffen, Franc Anton, baron (1694–1768), sprejet 10. avgusta 1752 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, svetnik deželnega glavarja.

Izviral je iz rodu Matije Kovačiča, prejemnika naklade na Kranjskem, ki je leta 1667 dobil plemiški predikat »von Schmidthoffen«.⁸²⁶ Družino so še dolgo poznali kot pl. Kovačiče in tak priimek ima v ljubljanski krstni knjigi ob krstu 22. novembra 1694 tudi Franc Anton. Rodil se je v zakonu Franca Jakoba in Ane Felicite kot njun drugi v Ljubljani rojeni otrok.⁸²⁷ Oče Franc Jakob pl.

⁸¹⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, pag. 135–136. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 250.

⁸¹⁷ Leta 1737 je bil vpisan v predzadnjem razredu, na poetiki (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 706).

⁸¹⁸ GSPAN 1980 (op. 279), str. 17. Funkcija gubernijskega svetnika je navedena v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, T-86, 19. 4. 1787, pag. 1).

⁸¹⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 329.

⁸²⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 571.

⁸²¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 144. O dvorcu: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1/4: Gorenjska. Ljubljana, grad in dvorci*, Ljubljana 1999 (Grajske stavbe, 9), str. 7–9.

⁸²² GSPAN 1980 (op. 279), str. 17. Kraj in datum poroke nista znana, izpričan je le datum poročne pogodbe 26. september 1747 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, T-86, 19. 4. 1787, pag. 2).

⁸²³ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905, str. 95, 100, 103, 105, 108; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 250–252.

⁸²⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 75–76. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 250. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-T-42, 23. 2. 1787) in inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, T-86, 19. 4. 1787).

⁸²⁵ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih gl. GSPAN 1980 (op. 279).

⁸²⁶ FRANK 1972 (op. 95), str. 23.

⁸²⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 67; Ind R 1653–1692, Ind R 1692–1740. Prim. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 204.

11. Galetov grad,
Ljubljana Šiška

Schmidthoffen je leta 1709 kupil dvorec Lukovica z manjšim imenjem pri Logu pri Brezovici, ki ga je leta 1721 prenesel na Franca Antona, leta 1737 pa mu je prepustil še majhno imenje dveh hub.⁸²⁸ Franc Anton je leta 1711 končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo in študiral vsaj na dveh stopnjah višjih študijev.⁸²⁹ Med prisednike ograjnega sodišča so ga sprejeli 29. marca 1718.⁸³⁰ Kot rojeni Ljubljčan je ostajal mestni plemič in tudi otroci v zakonu z Judito Magdaleno grofico Ratkay, s katero je sklenil poročno pogodbo 5. februarja 1726⁸³¹ neznano kje, najbrž na Hrvaškem, so se mu rodili v kranjski prestolnici.⁸³² Njegov oče Franc Jakob, predsednik poverjeniškega urada deželnih stanov, je 11. julija 1733 dobil baronski naslov, ki je vseboval imena Schmidthoffnovih posesti Trebnje in Lukovica.⁸³³ Franc Anton v javnem življenju očitno ni segel tako visoko. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden brez funkcij,⁸³⁴ ko je 21. maja 1768 v starosti 64 let umrl, pa je označen kot svetnik deželnega glavarja. Pokopali so ga dva dni pozneje v kripti sv. Dizme v ljubljanski stolnici, in sicer v skladu z njegovo oporočno željo.⁸³⁵ Dvorec Lukovica je zapustil hčeri Barbari, poročeni grofici Rasp.⁸³⁶

⁸²⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 12r (vloženi listi), 291r.

⁸²⁹ Leta 1710 je študiral poetiko, 1711 retoriko, 1712 logiko in 1713 fiziko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 513, 520, 530, 539).

⁸³⁰ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 22 (1722–1744), s. p. (Herren Bejšizer).

⁸³¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXXIV, S-188, 16. 7. 1768, 18. 7. 1768, pag. 6.

⁸³² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 270, 271, 272, 276, 277. Vse kaže, da se ni poročil v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745).

⁸³³ FRANK 1973 (op. 113), str. 261.

⁸³⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 194, 195.

⁸³⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 293. Ohranjena sta njegova oporoka, sestavljena 17. avgusta 1767 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-S-117, 12. 8. 1767), in inventar zapuščine v Ljubljani in Lukovici (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXXIV, S-188, 16. 7. 1768, 18. 7. 1768). V zapuščinskem inventarju je točnejša navedba njegove funkcije: svetnik deželnega glavarstva (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 109, fasc. XXXXIV, S-188, 16. 7. 1768, 18. 7. 1768, pag. 1).

⁸³⁶ SMOLE 1982 (op. 14), str. 275.

Član Dizmove bratovščine je bil od leta 1714 tudi njegov oče Franc Jakob,⁸³⁷ ki pa so ga leta 1738 skupaj s še enim članom soglasno izključili,⁸³⁸ kar je bil v zgodovini bratovščine drugi in zadnji primer izključitve.⁸³⁹

68 (165)

Pakis pl. Festenberg, Henrik Aleksander (ok. 1700–1755), sprejet 17. novembra 1752 – častnik.

Rodil se je 18. marca 1700 v kraju Ober Niederleisersdorf v Šleziji, danes na Poljskem, kot sin Sigmunda Heinricha pl. Festenberg-Pakischa, dednega gospoda na Ober Niederleisersdorfu (danes Uniejowice) in Scharfernortu (danes Ostrórog), kraljevega pruskega deželnega svetnika, in Barbare Helene, rojene pl. Abschatz.⁸⁴⁰ Na Kranjsko ga je očitno privedla častniška služba. Prvič in edinkrat se je poročil šele pri 43 letih 3. aprila 1743 v Ljubljani, ko je pred oltar popeljal precej mlajšo v Postojni rojeno Marijo Ano pl. Qualiza, vdovo po Janezu Ignacu Hallerju baronu Hallersteinu, članu Dizmove bratovščine od leta 1729, in hčerjo Jožefa Ignaca pl. Qualize, člana od leta 1709. Poročna matica razkriva, da je bil častnik v polku Alt-Königsegkh.⁸⁴¹ Tega leta je izpričan kot poročnik.⁸⁴² Mlada vdova mu je v kranjski prestolnici povila štiri otroke, rojene med letoma 1746 in 1754.⁸⁴³ Iz spominske knjige Dizmove bratovščine izvemo samo za datum sprejema (17. november 1752) in da je že 17. marca 1755 umrl.⁸⁴⁴ Preminil je v dvorcu ženinega sorodstva Lesno Brdo in bil pokopan v Polhovem Gradcu,⁸⁴⁵ vso njegovo zapuščino pa so popisali v Ljubljani.⁸⁴⁶ Henrik Aleksander Pakisch pl. Festenberg ni imel posesti, vpisane v kranjsko imenjsko knjigo.⁸⁴⁷

69 (166)

Auersperg, Rajmund, grof (1723–1796),⁸⁴⁸ sprejet leta 1757 – duhovnik, stolni kanonik in prošt v Ljubljani.

Rodil se je na gradu Križ pri Komendi 31. avgusta 1723 kot sin grofa Antona Jožefa s Križa in Jožefe Antonije, rojene grofice Kaiserstein, in dobil krstno ime Rajmund Franc Orfej.⁸⁴⁹ Ni znano,

⁸³⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁸³⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 130, 131.

⁸³⁹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 122, 123, 271.

⁸⁴⁰ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 120. Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 71, Pakisch. Po Lazarinijevi genealoški zbirki naj bi bil rojen 28. marca 1701 (ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. I, Pakisch von Festenberg, pag. 3).

⁸⁴¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 441–442. O rodbini Qualiza gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 116–120. O članstvu v Dizmovi bratovščini: SMOLIK 2001 (op. 3), str. 270–273.

⁸⁴² ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. I, Pakisch von Festenberg, pag. 3.

⁸⁴³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1771, pag. 274, 276, 278, 281. Ženin dekliški priimek je izpričan ob njeni smrti 26. novembra 1746, ko ji je bilo 44 let, pokopali pa so jo pri avguštincih (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 267. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 200).

⁸⁴⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 194, 195.

⁸⁴⁵ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 120. Polhograjska mrliška matica iz tega časa je izgubljena.

⁸⁴⁶ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 88, fasc. XXXVII, P-135, 4. 7. 1755.

⁸⁴⁷ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁸⁴⁸ Gl. biogram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 498.

⁸⁴⁹ NŠAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1685–1728, fol. 240v; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 498. Tudi v njegovem zapuščinskem inventarju ni popisanih nobenih nepremičnin (Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega

kje se je šolal, in ni potrjeno, da bi kdaj obiskoval ljubljansko jezuitsko gimnazijo ali da bi se šolal v Gradcu ali na Dunaju.⁸⁵⁰ V duhovnika je bil posvečen 11. junija 1747 v Ljubljani s spregledom apostolskega nuncija zaradi manjkajočih 13 mesecev do kanonične starosti 24 let.⁸⁵¹ Leta 1755 je postal ljubljanski stolni kanonik, leta 1771 pa stolni prošt.⁸⁵² Službo prošta, združeno z mestom radovljiškega župnika, je opravljajl četrto stoletja. Umrl je v Ljubljani 25. junija 1796 v 73. letu starosti.⁸⁵³

Člani Dizmove bratovščine so bili pred in za njim tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med njimi njegov oče Anton Jožef, sprejet leta 1734.⁸⁵⁴

70 (167)

Hohenwart, Jurij Jakob, pl., od 1767 grof (1724–1808), sprejet leta 1757 – zemljiški gospod, dedni miznik, deželni svetnik.

Bil je sin Franca Karla pl. Hohenwarta s Kolovca, člana Dizmove bratovščine od 1736 ali 1737, in Marije Ane Frančiške Karoline baronice De Leo, po sekundarnem viru rojen 11. aprila 1724 brez navedbe kraja.⁸⁵⁵ Leta 1739 ga srečamo v petem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije, na poetiki,⁸⁵⁶ drugih podatkov o njegovem šolanju pa ni.

Za lastnika Kolovca je bil priznan šele po očetovi smrti leta 1773,⁸⁵⁷ sicer pa se je med zemljiške gospode uvrstil leta 1768, ko mu je po smrti bratranca in tasta (!) Leopolda Aleksandra pl. Hohenwarta pripadla posest Špitalič v Tuhinjski dolini.⁸⁵⁸ Istega leta mu je oče Franc Karel podaril štiri petine posesti Ravne ob Pivki, zadnjo petino pa je leta 1773 odkupil od Marije Ane baronice Kotulinsky.⁸⁵⁹ Medtem ko je Špitalič že leta 1769 prodal, je Ravne obdržal do smrti.⁸⁶⁰

V javnem življenju je imel opazno vlogo. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot dedni miznik Kranjske in Slovenske marke ter deželni svetnik cesarskega veličanstva na Kranjskem,⁸⁶¹ ob smrti leta 1808 pa v mrliški matici kot cesarsko-kraljevi tajni svetnik in poveljnik

sodišča v Ljubljani, šk. 88, fasc. XXXVII, P-135, 4. 7. 1755).

⁸⁵⁰ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63). O njegovem šolanju nima podatkov niti Frančišek POKORN, *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*, Ljubljana 1908, str. 6.

⁸⁵¹ *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346), str. 179. Prim. POKORN 1908 (op. 850), str. 6; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 183.

⁸⁵² AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 88, 93.

⁸⁵³ NŠAL, *ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj*, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 125; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 498. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-65, 11. 1. 1796) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 7, fasc. IV, A-115, 2. 7. 1796, 15. 7. 1796).

⁸⁵⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁸⁵⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart. Njegovega krsta ni ne v Kamniku ne v Ljubljani, kjer so se rojevali njegovi sorojenci (NŠAL, *ŽA Kamnik*, Matične knjige, R 1710–1727; *ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj*, Matične knjige, Ind R 1692–1740).

⁸⁵⁶ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 671.

⁸⁵⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 226.

⁸⁵⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 490.

⁸⁵⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 417.

⁸⁶⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 417, 490.

⁸⁶¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 194, 195.

(*commandeur*) kraljevega ogrskega reda sv. Štefana.⁸⁶² V letih 1802–1803 je kot namestnik predsednika vodil deželno glavarstvo za Kranjsko.⁸⁶³

Poročil se je pozno, že kot grof (po očetovi povzdignitvi 23. aprila 1767), 16. avgusta 1768 s svojo sorodnico Frančiško Henriko pl. Hohenwart, hčerjo bratranca Leopolda Aleksandra pl. Hohenwarta, ki mu je v Ljubljani rodila kar 17 otrok.⁸⁶⁴ Umrli je za kapjo v Ljubljani 2. januarja 1808, star 85 let.⁸⁶⁵

Poleg očeta Franca Karla so bili člani Dizmove bratovščine tudi stric Leopold Ludvik (od 1740 ali 1741), daljni sorodnik Ludvik pl. Hohenwart (1760), brat Sigmund, ki je postal škof treh škofij (član še 1801), in sin Franc (član še 1801).⁸⁶⁶

71 (168)

Apfaltrer, Ferdinand, baron (1725–1785), sprejet leta 1752 – duhovnik, župnik v Kamniku.

Rodil se je v dvorcu Črnelo pri Domžalah kot sin Sigmunda Ferdinanda barona Apfaltrerja in Ivane Elizabete, rojene pl. Erberg, ter dobil pri krstu 20. junija 1725 ime Vid Ferdinand Gotfrid.⁸⁶⁷ Prav v letu njegovega rojstva ali leto pozneje je oče postal član Dizmove bratovščine.⁸⁶⁸ Družina je nato živela v Ljubljani. Ferdinanda srečamo leta 1741 v petem, predzadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije,⁸⁶⁹ nato pa o njegovem šolanju ni podatkov do leta 1749, ko je v Rimu dosegel naslov doktorja teologije.⁸⁷⁰ Verjetno je bil tam tudi posvečen v duhovnika. Kleriških redov vključno z mašniškim posvečenjem namreč ni prejel ne v Ljubljani ne od oglejskega patriarha v Vidmu.⁸⁷¹ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot apostolski protonotar in kamniški župnik.⁸⁷² Župnikoval je od leta 1755 do smrti trideset let pozneje.⁸⁷³ V oporoki, napisani leta 1780, je za svojega glavnega dediča določil Marijino cerkev na kamniški Šutni in si izbral pokop na domačem pokopališču.⁸⁷⁴ Umrli je nedolgo pred 5. marcem 1785 v 60. letu starosti.⁸⁷⁵

⁸⁶² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 183–184.

⁸⁶³ ANDREJKA 1943 (op. 402), str. 104. Ta funkcija je skupaj z datumom njegove smrti navedena tudi v pripisu v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 671).

⁸⁶⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart; SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 112–122, 124.

⁸⁶⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 183–184. Ohranjen je inventar njegove zapuščine, popisane v Špitaliču in Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 45, fasc. XXIII, H-104, 26. 1. – 10. 2. 1808, 11. 2. 1808, 24. 5. 1808).

⁸⁶⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

⁸⁶⁷ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1708–1727, fol. 112r.

⁸⁶⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 272, 273.

⁸⁶⁹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 655.

⁸⁷⁰ ŽA Kamnik, Razne knjige, šk. 6, doktorska diploma Ferdinanda barona Apfaltrerja, Rim, 7. 7. 1749.

⁸⁷¹ Prim. *Ordinacijska protokola* 2013 (op. 346); *Ordinacijski zapiski* 2020 (op. 780).

⁸⁷² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 198, 199.

⁸⁷³ Ljudevit STIASNY, *Kamnik. Zemljepisno-zgodovinski oris*, Ljubljana 1894, str. 84.

⁸⁷⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-56, 23. 3. 1780.

⁸⁷⁵ Vpisa njegove smrti ni ne v Ljubljani ne v Kamniku (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812; ŽA Kamnik, M 1784–1812). Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Kamniku in Ljubljani, tam v stanovanju Schilling-Raabovega beneficiata (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 7, fasc. IV, A-101, 5. in 7. 3. 1785).

Med skupno 12 Apfaltrerji, člani Dizmove bratovščine, so bili tudi njegov ded Volf Herbard (od 1716), oče Sigmund Ferdinand (od 1725 ali 1726) in stric Franc Karel (od 1725).⁸⁷⁶

72 (169)

Buset, Jožef Gabrijel pl. (1716–1776), sprejet med 1752 in 1754 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, svetnik sodne reprezentance, cesarsko-kraljevi deželni svetnik in višji cestni komisar kranjskih deželnih stanov.

Izviral je iz leta 1642 poplemenitene novomeške meščanske rodbine,⁸⁷⁷ rodil pa se je v Ljubljani staršema Volfgangu Engelbertu pl. Busetu in neplemkinji Mariji Ani, rojeni Klinc, ter bil krščen 6. marca 1716.⁸⁷⁸ Na nekonvencionalnost zakonske zveze staršev kaže njuna poroka le poldrugi mesec pred otrokovim rojstvom.⁸⁷⁹ Oče Volfgang Engelbert je leta 1723 po predkupni pravici pridobil dvorec Tariška vas pri Boštanju ob Savi,⁸⁸⁰ kjer je družina živela vsaj že od rojstva drugega otroka leta 1717.⁸⁸¹ Jožef Gabrijel se je šolal pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga leta 1731 zasledimo v petem, predzadnjem razredu,⁸⁸² nato pa še na višjih jezuitskih študijih.⁸⁸³ V javnem življenju dežele je imel opazno vlogo. Za prisednika kranjskega ograjnega sodišča so ga sprejeli 10. junija 1739,⁸⁸⁴ v spominski knjigi Dizmove bratovščine pa je označen kot svetnik sodne reprezentance, tj. reprezentance in komore, cesarsko-kraljevi deželni svetnik in višji cestni komisar kranjskih deželnih stanov (sl. 12).⁸⁸⁵ Bil je tudi eden najbolj izobraženih Kranjcev svojega časa, čigar knjižnica v Ljubljani je ob njegovi smrti obsegala 1500 naslovov.⁸⁸⁶

Med zemljiške gospode se je uvrstil pozno, le malo pred smrtjo, saj je Tariško vas podedoval po umrlem očetu šele leta 1774.⁸⁸⁷ Veliko prej si je ustvaril družino z Ljubljančanko Marijo Cecilijo pl. Učan (Utschan), hčerjo Franca Sigmunda, s katero se je poročil 25. novembra 1742 v Mengšu, vsi otroci razen drugorojenega, ki je prišel na svet v Tariški vasi, pa so se mu rodili v Ljubljani.⁸⁸⁸ Nazadnje je prebival v dvorcu Tariška vas, kjer je tudi umrl v 61. letu starosti. Pokopali so ga 12. decembra 1776 pri Sv. Nikolaju v Sevnici na štajerski strani Save.⁸⁸⁹ Tariško vas so podedovali njegovi trije sinovi, ki so vsi ostali brez otrok.⁸⁹⁰

⁸⁷⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁸⁷⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 19.

⁸⁷⁸ NŠAL, Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 161.

⁸⁷⁹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 28–29.

⁸⁸⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 498.

⁸⁸¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 28.

⁸⁸² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 606, 656.

⁸⁸³ Kot Jožef Gabrijel je bil leta 1733 vpisan na stopnjo logika, leta 1734 kot Jožef na fiziko in 1735 kot Jožef na metafiziko (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 607, 609, 611).

⁸⁸⁴ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 23 (1741–1746), s. p. (Herren Beysitzer).

⁸⁸⁵ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 198, 199.

⁸⁸⁶ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 25.

⁸⁸⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 498.

⁸⁸⁸ NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, P 1702–1748, pag. 156; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 29.

⁸⁸⁹ NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 20. novembra 1776 v Tariški vasi (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-B-72, 20. 11. 1776), in inventar zapuščine v Tariški vasi (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VIII, B-93, 31. 1. 1777).

⁸⁹⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 498; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 25.

12. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Jožefa Gabrijela pl. Buseta, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 171

V Busetovi zapuščini v Tariški vasi so popisali 11 družinskih portretov, kar je edini namig na njegovo naročništvo umetnostnih del.⁸⁹¹

Pozneje sta postala člana Dizmove bratovščine tudi dva sinova Jožefa Gabrijela, oba izpričana na članskem seznamu leta 1801: tržaški škof Ignac Kajetan in Janez Nepomuk (od 1799 baron).⁸⁹²

73 (170)

Pettenegg, Kajetan Baltazar, pl. (ok. 1719–1786), sprejet med letoma 1752 in 1754 – prisednik ograjnega sodišča, deželni svetnik.

Izviral je iz leta 1655 plemenitene kranjske rodbine, katere začetnik je bil Janez Krstnik Petek (Pöttickh), rentni mojster na Kranjskem, ki je dobil plemiški predikat »von Pötteneegg« (Pettenegg).⁸⁹³ Petteneggi so sicer živeli v Ljubljani,⁸⁹⁴ vendar se Kajetan Baltazar ni rodil v kranjski prestolnici.⁸⁹⁵ Po rodovnem deblu rodbine Pettenegg je bil sin Jurija Adama Pötticka pl. Pettenegga in Ane Marije, rojene pl. Wiesenthal.⁸⁹⁶ Starša sta se poročila 13. maja 1710 v Ljubljani, ko je oče že bil prisednik kranjskega ograjnega sodišča,⁸⁹⁷ otroci pa so se jima tam rojevali med letoma 1711 in 1718.⁸⁹⁸ Kajetan Baltazar je bil rojen drugje, bodisi po naključju bodisi zaradi odselitve družine. Glede na navedbo starosti 67 let ob smrti konec leta 1786⁸⁹⁹ je prišel na svet okoli leta 1719. Tako kot ni znan kraj rojstva,⁹⁰⁰ ne vemo, kje se je šolal⁹⁰¹ – na ljubljanski jezuitski gimnaziji zasledimo dva njegova starejša brata⁹⁰² – in kaj je počel, dokler ni bil 10. januarja 1742 sprejet med prisednike kranjskega ograjnega sodišča.⁹⁰³ V kranjski imenjski knjigi ga ne najdemo kot zemljiškega gospoda, v tem času pa tudi nobenega drugega pl. Pettenegga.⁹⁰⁴ Tudi njegov oče Jurij Adam in ded Janez Adam pl. Pettenegg sta imela le vsak po eno majhno imenje in še to kratek čas.⁹⁰⁵

Kajetan Baltazar je v spominski knjigi Dizmove bratovščine naveden kot cesarsko-kraljevi svetnik deželne pravde,⁹⁰⁶ naslednice ograjnega sodišča, nakar ga med letoma 1779 in 1782 srečamo kot svetnika v komisiji za normalno šolo.⁹⁰⁷

⁸⁹¹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VIII, B-93, 31. 1. 1777, pag. 5.

⁸⁹² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: PREINFALK 2014 (op. 85), str. 29.

⁸⁹³ FRANK 1973 (op. 113), str. 91.

⁸⁹⁴ KOBLAR 1900 (op. 118), str. 216.

⁸⁹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740.

⁸⁹⁶ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Pettenek.

⁸⁹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, fol. 140v.

⁸⁹⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 201–206.

⁸⁹⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 69.

⁹⁰⁰ Tudi plemiški genealog Ludvik Lazarini je poznal samo podatek o starosti ob smrti (ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinjeva genealoška zbirka, šk. IV, Pettenegg/Petteneck/Pöttickh von Pettenegg, pag. 96).

⁹⁰¹ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

⁹⁰² Leta 1730 je na logiki izpričan Jožef, leta 1731 pa brez navedbe razreda Friderik (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 691).

⁹⁰³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 23 (1741–1746), s. p. (Herren Beysitzer).

⁹⁰⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁹⁰⁵ Janez Adam je bil med letoma 1693 in 1697 lastnik imenja Koča vas (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, fol. 7r (vloženi listi)), Jurij Adam pa je leta 1707 po materi podedoval dve njivi brez znane lokacije, ki ju je prodal pred letom 1730 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, fol. 272r).

⁹⁰⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 198, 199.

⁹⁰⁷ KIDRIČ 1925 (op. 636), str. 148.

Poročil se je razmeroma pozno, pred letom 1760, neznano kje s svojo sorodnico Marijo Ano Elizabeto, hčerjo Janeza Martina Jakoba pl. Pettenegga,⁹⁰⁸ ki mu je v Ljubljani rodila štiri otroke.⁹⁰⁹ Tam je tudi umrl 21. aprila 1786 za jetiko.⁹¹⁰ V oporoki, sestavljeni deset dni pred smrtjo, je svoje skromno imetje izročil sinu Ahacu.⁹¹¹

Iz Pettenegovega rodu je postal član Dizmove bratovščine tudi omenjeni sin Ahac pl. Pettene-gg (član še 1801).⁹¹²

74 (171)

Radič (Raditsch), Leopold Krištof, pl. (1714–1757),⁹¹³ sprejet 2. septembra 1754 – doktor prava, tajnik deželnih stanov, tajnik Dizmove bratovščine.

Izviral je iz plemenitene uradniške družine in tudi sam vse življenje ostal uradnik. Rodil se je v Ljubljani kot drugi otrok priseljenca Franca Ludvika Radiča (Raditsch) in domačinke Marije Terezije pl. Ehrenreich ter bil krščen 4. novembra 1714.⁹¹⁴ Njegov oče, doktor prava, ljubljanski mestni sindik in notar meničnega sodišča, je dobil plemiški naslov 24. junija 1733,⁹¹⁵ ko je bilo Leopoldu Krištofu 19 let. Morda se je mladi Radič začel šolati na ljubljanski jezuitski gimnaziji, toda leta 1730 je bil vsekakor že v Gradcu v petem, predzadnjem gimnazijskem razredu.⁹¹⁶ Ni znano, kje je dosegel naslov doktorja obojega prava.⁹¹⁷ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je vpisan kot tajnik deželnih stanov in tajnik bratovščine.⁹¹⁸ Ko se je 30. septembra 1744 v Ljubljani oženil, je že bil podtajnik deželnih stanov. Za ženo je vzel Frančiško Ksaverijo pl. Schluderbach, hčer pokojnega Janeza Jožefa pl. Schluderbacha,⁹¹⁹ prav tako člana Dizmove bratovščine (od 1727),⁹²⁰ ki mu je rodila samo hčer.⁹²¹

Vse kaže, da se nikoli ni povzpел med zemljiške gospode, saj ga kranjska imenjska knjiga ne pozna.⁹²² Umrl je mlad, star šele 43 let, 26. januarja 1757 v Ljubljani, in bil pokopan v kripti sv. Rešnjega telesa v ljubljanski stolnici.⁹²³

⁹⁰⁸ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Pettenek. Poroke ni v ljubljanski poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770).

⁹⁰⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 287, 289, 292.

⁹¹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 69.

⁹¹¹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-P-117, 11. 4. 1786.

⁹¹² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

⁹¹³ O njem: Tina KOŠAK, Trije novoodkriti lastniki Almanachovih slik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 46, 2010, str. 285–287.

⁹¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 113. Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 227–233. Radičev v 17. stoletju še ni bilo v Ljubljani (prim. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 220). O Ehrenreichih gl. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 191. Starša sta se poročila 28. januarja 1712 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, fol. 148v).

⁹¹⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 133.

⁹¹⁶ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 130.

⁹¹⁷ Njegovega imena ni v dunajski univerzitetni matriki (MÜHLBERHER 2011 (op. 63)).

⁹¹⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 198, 199.

⁹¹⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 459.

⁹²⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 272, 273.

⁹²¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 31.

⁹²² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

⁹²³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 183. Njegova oporoka je pogrešana (v popisu:

Razmeroma dolg seznam knjig in zanimiva zbirka slik v njegovem zapuščinskem inventarju pričata o Radičevi skrbi za duhovno plat življenja. Poleg zanimanja za likovno umetnost kaže poudariti, da se je tudi sam rad preizkusil v risanju. Emblem na miniaturi v spominski knjigi Dizmove bratovščine je, denimo, drugače kot drugi člani družbe zasnoval sam.⁹²⁴

75 (172)

Lamberg-Sprinzenstein, Karel, grof (1716–1761), sprejet 6. junija 1755 – duhovnik, vitez malteškega viteškega reda, poveljnik v Pulstu, kanonik v Ljubljani.

Po rodovniku stare kranjske rodbine Lamberg je bil rojen 11. julija 1716, umrl pa je 12. septembra 1761, star komaj 45 let.⁹²⁵ Pripadal je ottensteinski veji Lambergov,⁹²⁶ pogrofovljeni leta 1667.⁹²⁷ Dodatek k rodbinskemu imenu, Sprinzenstein, je njegov oče dobil po svoji materi, ki je izvirala iz rodu leta 1646 pogrofovljenih Sprinzensteinov.⁹²⁸ Karlova starša sta bila Karel Jožef Franc Ksaver Anton grof Lamberg, majoratni gospod gornjeavstrijskega Sprinzensteina, in Marija Frančiška Katarina, rojena grofica Waldburg-Zeil-Wurzbach. Znan ni ne kraj njegovega rojstva ne smrti.⁹²⁹ Iz vpisa v spominsko knjigo Dizmove bratovščine izvemo, da je bil poveljnik v Pulstu, postojanki malteškega viteškega reda pri Šentvidu ob Glini na Koroškem, malteški vitez in kanonik v Ljubljani.⁹³⁰ Lambergov kanonikat, ki ga je podeljeval senior grofovske rodbine Lamberg, mu je med letoma 1749 in 1753 prinesla rodbinska povezanost s kranjskimi Lambergi. Obdržal ga je do smrti leta 1761.⁹³¹ Kot vse kaže, se njegova življenjska pot ni iztekla v Ljubljani ali pa je vpis smrti v mrliški matici stolne župnije pomotoma izostal.⁹³²

Njegov portret, ki ga je morda naročil sam in so mu letnico smrti dodali pozneje, se danes nahaja v zasebni lasti.⁹³³

Člani Dizmove bratovščine so bili še trije grofje Lambergi iz drugih rodbinskih vej: Volf Herbard (od 1706), Franc Bernard (od 1739) in Franc Adam (od 1756).⁹³⁴

ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-R-51), ohranjen pa je inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 99, fasc. XXXXI, R-95, 4. 2. 1757).

⁹²⁴ KOŠAK 2010 (op. 913), str. 286–287.

⁹²⁵ WITTING 1895 (op. 94), str. 229. Na njegovem portretu je rojstna letnica 1717 (objava portreta v: Miha PREINFALK, Rodbina Lamberg. Plemiške rodbine na Slovenskem, *Gea*, 17/11, 2007, str. 73), glede na navedbo starosti 36 let ob ljudskem štetju leta 1754 pa bi se rodil leta 1718 (*Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 68).

⁹²⁶ WITTING 1895 (op. 94), str. 225–234.

⁹²⁷ FRANK 1972 (op. 95), str. 104.

⁹²⁸ WITTING 1895 (op. 94), str. 228; FRANK 1974 (op. 56), str. 33. Prim. [https://de.wikipedia.org/wiki/Sprinzenstein_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Sprinzenstein_(Adelsgeschlecht)) (2. 12. 2021).

⁹²⁹ WITTING 1895 (op. 94), str. 228–229.

⁹³⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 198, 199.

⁹³¹ AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 96. Takšno letnico smrti ima tudi njegov portret (PREINFALK 2007 (op. 925), str. 73).

⁹³² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58).

⁹³³ Objava portreta v: PREINFALK 2007 (op. 925), str. 73. Sliko hrani Heinrich Auersperg-Breunner na gradu Wald v Spodnji Avstriji.

⁹³⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih zvezah prim. WITTING 1895 (op. 94), str. 175–234.

76 (173)

Auersperg, Pavel Alojzij, grof (1729–1810),⁹³⁵ sprejet 9. avgusta 1755 – zemljiški gospod, deželni maršal, svetnik deželne pravde.

Bil je mlajši sin grofa Adama Sigfrida Antona s Turjaka in Marije Ane, rojene grofice Giovannelli, rojen 6. julija 1729 v Ljubljani in krščen kot Janez Pavel Alojzij Nepomucen Ignac.⁹³⁶ Šolal se je pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga brez navedbe razreda najdemo leta 1746.⁹³⁷ Poleg častne funkcije vrhovnega dednega deželnega komornika in deželnega maršala na Kranjskem in v Slovenski marki, ki sta skupaj s funkcijo cesarsko-kraljevega deželnega svetnika navedeni v spominski knjigi Dizmove bratovščine,⁹³⁸ je bil pozneje svetnik pri deželnem glavarstvu oziroma zatem pri deželni pravdi,⁹³⁹ cesarsko-kraljevi komornik in gubernijski svetnik⁹⁴⁰ ter podpredsedujoči kranjskim deželnim stanovom.⁹⁴¹

Kot mlajši sin ni bil naslednik turjaškega fidejkomisa, a je usoda hotela, da je to slednjič postal. Leta 1764 je od vdove baronice Apfaltrer kupil gospostvo Kieselstein s sedežem v Kranju in ga obdržal slaba tri desetletja do leta 1792, ko ga je za 33.000 goldinarjev prodal Natalu Pagliaruzziju.⁹⁴² Toda po smrti obeh bratov je leta 1805, star že 76 let, postal novi gospodar fidejkomisa Turjak, ki ga je čez pet let, tik pred smrtjo, prepustil sinu Vajkardu.⁹⁴³

Poročil se je razmeroma pozno, šele pri 42 letih 16. maja 1771 v Ljubljani s Kajetano grofico Barbo pl. Waxenstein z Rakovnika pri Mirni, razvezano od Jošta Antona grofa Ursini Blagaja.⁹⁴⁴ Z družino je živel v Ljubljani, kjer so se mu rodili otroci⁹⁴⁵ in kjer je 5. junija 1810 tudi umrl nenadne smrti zaradi oslabelosti, star 81 let.⁹⁴⁶ Pokopali so ga v Ljubljani,⁹⁴⁷ ne v kapeli na pokopališču pri Turjaku⁹⁴⁸ in ne v župnijski cerkvi v Škocjanu pri Turjaku, kot bi bilo v skladu z oporočno željo.⁹⁴⁹

Člani Dizmove bratovščine so bili pred in za njim tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med njimi njegov starejši brat Volf Engelbert Ignac (od 1741).⁹⁵⁰

⁹³⁵ Gl. biogram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 496–497.

⁹³⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1722–1731, pag. 280; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 496–497 (pomotoma 3. julij).

⁹³⁷ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 656.

⁹³⁸ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 202, 203.

⁹³⁹ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 119.

⁹⁴⁰ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 497.

⁹⁴¹ V kongregacijski knjigi pripis »Excellentissimus Vicepraeses Provinciae Carnioliae« (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 656).

⁹⁴² SMOLE 1982 (op. 14), str. 215.

⁹⁴³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 507; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 119.

⁹⁴⁴ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 120, 497. Ohranjena je njegova oporoča, datirana 3. februarja 1808 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-88, 3. 2. 1808).

⁹⁴⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 13–15.

⁹⁴⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 195–196.

⁹⁴⁷ Iz mrliške knjige (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 196) je jasno razvidno, da so ga pokopali v Ljubljani.

⁹⁴⁸ Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 496. Mrliška matica za Turjak iz tega časa je izgubljena. Edino pričevanje, da naj bi ga pokopali v tej kapeli, je seznam z imeni pokopanih Auerspergov, pritrjen na steno kapele (PREINFALK 2005 (op. 392), str. 119).

⁹⁴⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-88, 3. 2. 1808. Mrliška matica župnije Škocjan pri Turjaku iz tega časa je izgubljena.

⁹⁵⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

77 (174)

Lamberg, Franc Adam, grof (1730–1803),⁹⁵¹ sprejet 4. februarja 1756 – zemljiški gospod, dedni konjušnik na Kranjskem, pravi cesarsko-kraljevi komornik, deželnoknežji svetnik pri deželni pravdi in komerčnem konsesu na Kranjskem, deželni glavar in deželni predsednik.

Izhajal je iz tiste veje stare kranjske rodovine Lambergov, ki se je imenovala po Kamniku in Gutenbergu in je pridobila grofovski naslov leta 1667 z njegovim pradedom.⁹⁵² Bil je sin grofa Franca Bernarda in Ivane Ane, rojene grofice Kobenzl, rojen 3. avgusta 1730 v materini rodni Gorici.⁹⁵³ Družina je sicer živela v Ljubljani, kjer so prišli na svet njegovi sorojenci.⁹⁵⁴ Šolanje grofa Franca Adama je zavito v temo, vsaj začelo pa se je najverjetneje pri ljubljanskih jezuitih.⁹⁵⁵ V spominski knjigi Dizmove bratovščine, v katero so ga sprejeli leta 1756, je naveden kot dedni konjušnik na Kranjskem, pravi cesarsko-kraljevi komornik ter deželnoknežji svetnik pri deželni pravdi in komerčnem konsesu na Kranjskem.⁹⁵⁶ Pozneje je opravljal funkciji deželnega glavarja in deželnega predsednika na Kranjskem, Goriškem in Gradiškem.⁹⁵⁷

Ustrezno grofovi politični teži je bilo tudi njegovo gmotno stanje. Oče Franc Bernard mu je leta 1757, ko se je poročil, izročil gospostva Brdo pri Lukovici, Groblje in Kamen.⁹⁵⁸ Ko je Franc Adam leta 1763 za 24.000 goldinarjev kupil gospostvo Begunje, je tega čez dve leti združil s Kamnom, istega leta 1765 pa Kamnu inkorporiral še Zagorice, pridobljene s predkupno pravico za 5024 goldinarjev.⁹⁵⁹ Medtem mu je leta 1764 uspelo s tožbo zaradi predkupne pravice pridobiti tudi Volčji Potok.⁹⁶⁰ Tako povečano posest je obdržal do smrti.⁹⁶¹

Poročil se je 27. junija 1757 neznanu kje z Marijo Ano grofico Rotthal zu Thalberg, hčerjo grofa Johanna Joachima z Moravskega.⁹⁶² Večinoma je živel v Ljubljani, kjer se mu je rodilo osem otrok⁹⁶³ in kjer je 13. maja 1803 tudi umrl za kapjo, star 73 let.⁹⁶⁴

Člani Dizmove bratovščine so pred njim postali še trije grofi Lambergi, njegov oče Franc Bernard (1739) ter dva iz drugih rodbinskih vej, Volf Herbart (1706) in Karel (1755).⁹⁶⁵

⁹⁵¹ WITTING 1895 (op. 94), str. 192.

⁹⁵² WITTING 1895 (op. 94), str. 188–192; FRANK 1972 (op. 95), str. 104.

⁹⁵³ Ludwig SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*, Görz 1904, str. 109. Witting navaja pravi datum, vendar letnico 1727 in brez kraja rojstva (WITTING 1895 (op. 94), str. 192).

⁹⁵⁴ SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 71–73, 75.

⁹⁵⁵ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

⁹⁵⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 202, 203.

⁹⁵⁷ WITTING 1895 (op. 94), str. 192. Predsednik deželnega glavarstva na Kranjskem je bil v letih 1780–1782 (ANDREJKA 1943 (op. 402), str. 104).

⁹⁵⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 102, 179, 209.

⁹⁵⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 74, 209, 552.

⁹⁶⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 507.

⁹⁶¹ Gl. prejšnje tri opombe.

⁹⁶² WITTING 1895 (op. 94), str. 192.

⁹⁶³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 203–208.

⁹⁶⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 161–162.

⁹⁶⁵ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275. O sorodstvenih zvezah gl. WITTING 1895 (op. 94), str. 175–234.

78 (175)

Auersperg, Rihard (tudi Rihard Jožef), grof (1731–1797),⁹⁶⁶ sprejet 3. marca 1757 – zemljiški gospod, deželni maršal in svetnik.

Izhajal je iz grofovske veje Auerspergov, rojen je bil 1. aprila 1731 na Šrajbarskem turnu in krščen kot Ditrih Danijel Rihard Jožef Franc Pavelski. Njegova starša sta bila turnski graščak grof Aleksander in Ana Regina grofica Batthyány pl. Német-Ujvár.⁹⁶⁷ Šolal se je na ljubljanski jezuitski gimnaziji, kjer ga leta 1747 srečamo v petem, predzadnjem razredu.⁹⁶⁸ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot dedni deželni maršal na Kranjskem, dedni komornik in cesarsko-kraljevi deželni svetnik.⁹⁶⁹

Njegova zemljiška posest je ležala v Posavju, kjer je leta 1759 po umrlem očetu podedoval združeni gospodstvi Šrajbarski turn in Krško,⁹⁷⁰ leta 1790 pa na dražbi kupil Busetovo posest Velika vas.⁹⁷¹ Celotno posest je za njim podedoval sin Aleksander.⁹⁷²

S prvima ženama ni imel sreče, saj sta mu zelo zgodaj umrli, prva v Ljubljani in druga na Šrajbarskem turnu. Poročil se je trikrat, prvič 25. julija 1763 z Marijo Ano grofico Auersperg s Turjaka, drugič 17. maja 1767 neznano kje z Marijo Antonijo grofico Pálffy pl. Erdöd z Ogrskega, tretjič pa v Bratislavi 1. septembra 1769 z Marijo Beatriko grofico Falkenhayn iz Spodnje Avstrije.⁹⁷³ Večino ma je živel v Ljubljani, kjer so se mu rojevali tudi otroci.⁹⁷⁴ Umrli je 9. aprila 1797 na Šrajbarskem turnu, star 66 let, in bil pokopan pri župnijski cerkvi v Leskovcu.⁹⁷⁵

Člani Dizmove bratovščine so pred in za njim postali tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med drugim njegov oče Aleksander (od 1739) in brat Sigfrid, ljubljanski kanonik in prošt (od 1760).⁹⁷⁶

79 (176)

Rastern, Jožef Leopold, pl. (1711–1790), sprejet 16. junija 1757 – zemljiški gospod, deželni knjigovodja.

Izviral je iz plemenitene uradniške rodbine, bil rojen še kot neplemič in tudi sam ostal uradnik. Rodil se je v Ljubljani staršema domačinoma Leopoldu Zahariji Rastru in Mariji Ani, rojeni Filipič, in bil krščen 23. januarja 1711.⁹⁷⁷ Ko mu je bilo trinajst let, je bil oče, tedaj glavni prejemnik

⁹⁶⁶ Gl. biogram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 499.

⁹⁶⁷ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 499. Krstna matica župnije Leskovec pri Krškem iz tega časa je izgubljena.

⁹⁶⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 655.

⁹⁶⁹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 202, 203.

⁹⁷⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 244, 491.

⁹⁷¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 520.

⁹⁷² Gl. prejšnji dve opombi.

⁹⁷³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 199, 499.

⁹⁷⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 10–15.

⁹⁷⁵ NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1784–1798, fol. 126; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 499. Ohranjena je njegova oporoka, datirana 13. septembra 1795 na Šrajbarskem turnu (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-69, 13. 9. 1795).

⁹⁷⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

⁹⁷⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 353. O sorojencih gl. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 227–230. Starša sta se poročila 29. januarja 1709 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718, fol. 133v), oče je ob smrti označen kot stanovski računski uradnik. O materini družini gl. KOBLAR 1900 (op. 118), str. 192.

kranjskih deželnih stanov, upravitelj blagajne in stanovski viceknjigovodja, 13. septembra 1724 poplemeniten s predikatom »Raster von Rastern«. ⁹⁷⁸ Jožefa Leopolda srečamo leta 1726 na ljubljanski jezuitski gimnaziji brez navedbe razreda, ⁹⁷⁹ potem pa je leta 1731 kot Jožef Anton, plemič iz Ljubljane, študiral logiko na višjih jezuitskih študijih v Gradcu. ⁹⁸⁰

Ženil se ni in tudi zemljiški gospod je bil le napol. Oče Leopold Zaharija je leta 1737 kupil dvorec Češenik pri Domžalah in v oporoki leta 1752 določil za dediče vseh pet otrok, upravo pa zaupal sinu Ignacu. ⁹⁸¹ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je Jožef Leopold pl. Rastern že naveden kot stanovski knjigovodja. ⁹⁸² Vse življenje je ostal samski in umrl za mrzlico 16. novembra 1790 v ljubljanskem predmestju Gradišče, star 80 let. ⁹⁸³ V oporoki, sestavljeni v Ljubljani poldrugo leto pred smrtjo, je za glavnega dediča imenoval brata Mihaela (Evstahija), ⁹⁸⁴ župnika in dekana v Mengšu, ki je leta 1787 zase ter za svojega nečaka in nečakinje pridobil baronski naslov. ⁹⁸⁵

80 (177)

Garzarolli, Janez Tomaž, pl. (1707–1768), sprejet 4. februarja 1758 – registrator in tajnik deželnih stanov, tajnik Dizmove bratovščine.

Izhajal je iz rodbine leta 1620 poplemenitenih Garzarollijev iz Senožeč, ⁹⁸⁶ od koder je skoraj brez dvoma prišel v Ljubljano njegov oče Jernej pl. Garzarolli, človek, ki je imel razvejene poslovne vezi in je obračal precej denarja, ob smrti leta 1740 pa ni premogel ne hiše ne druge zemljiške posesti. ⁹⁸⁷ Nikoli tudi ni bil vpisan v kranjsko imenjsko knjigo in ni izpričan kot zemljiški gospod kako drugače, kar velja tudi za njegovo ženo Marijo Veroniko, ⁹⁸⁸ s katero se je oženil na prelomu iz 17. v 18. stoletje neznano kje, a ne v Ljubljani. ⁹⁸⁹ Njen izvor ostaja neznanka, prejkone pa ni imela plemiškega pedigreja. ⁹⁹⁰ Zakoncema so se v Ljubljani rodili trije sinovi, med katerimi je bil najmlajši

⁹⁷⁸ FRANK 1973 (op. 113), str. 142.

⁹⁷⁹ V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je naveden kot Jožef in s priimkom Roster, njegov mlajši brat Matevž leta 1727 kot Rostern in šele najmlajši Ignac leta 1735 kot de Rostern (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 997).

⁹⁸⁰ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 115.

⁹⁸¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 114.

⁹⁸² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 202, 203.

⁹⁸³ NŠAL, ŽA Ljubljana Marijino oznanjenje, Matične knjige, M 1785–1791, fol. 7. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-S-19, 4. 2. 1789) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 96, fasc. LIII, R-145, 25. 11. 1790).

⁹⁸⁴ Gl. prejšnjo opombo.

⁹⁸⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 142.

⁹⁸⁶ FRANK 1970 (op. 45), str. 71. O senožeških Garzarollijih gl. Boris GOLEC, Senožeče in Prem – nenavadni trški naselbini na t. i. Kraških gospostvih, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 54/3, 2006, str. 372–374.

⁹⁸⁷ Senožeške krstne matice se začenjajo šele z letom 1684 (Škofijski arhiv Koper, Župnije, Senožeče, popis). Listine v njegovem zapuščinskem inventarju pričajo o razvejeni finančno-poslovni dejavnosti, tudi z visokim kranjskim plemstvom, in na vezi s Senožečami (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 36, fasc. XVIII, G-89, 2. 9. 1740, pag. 2, 7–45).

⁹⁸⁸ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756); SMOLE 1982 (op. 14), str. 610. Ženin zapuščinski inventar: ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 37, fasc. XIX, G-101, 15. 4. 1751.

⁹⁸⁹ Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58).

⁹⁹⁰ Ne v njegovem ne v njenem zapuščinskem inventarju ni regesta poročne pogodbe ali podatka o ženinem izvoru (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 36, fasc. XVIII, G-89, 2. 9. 1740; šk. 37, fasc. XIX, G-101, 15. 4. 1751).

Janez Tomaž, krščen 22. decembra 1707.⁹⁹¹ Janez Tomaž je leta 1720 v rojstnem mestu obiskoval peti, predzadnji razred jezuitske gimnazije, vpisan kot Janez, ravno za naslednji leti pa o študentih ni podatkov.⁹⁹² Pozneje ga ne zasledimo ne med graškimi ne med dunajskimi študenti.⁹⁹³ Prav tako ga ne najdemo kot zemljiškega gospoda v kranjski imenjski knjigi ali drugih virih.⁹⁹⁴ Kmalu po sklenitvi poročne pogodbe 14. maja 1739⁹⁹⁵ se je neznano kje, očitno ne v Ljubljani,⁹⁹⁶ poročil z Ljubljančanko Marijo Katarino Forstlehner,⁹⁹⁷ hčerjo Franca Jakoba iz konec 16. stoletja plemenitene uradniške rodbine.⁹⁹⁸ Naslednje leto 1740 so se zakoncema začeli rojevati otroci.⁹⁹⁹ Ob ljudskem štetju leta 1754 je družina živela v Kappusovi hiši blizu magistrata, Janez Tomaž pa je označen kot stanovski registrar.¹⁰⁰⁰ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot višji stanovski tajnik in tajnik bratovščine.¹⁰⁰¹ Kot tajnika deželnih stanov ga pozna tudi mrliška matična knjiga. Umrl je 4. januarja 1768 in bil dva dni pozneje pokopan pri ljubljanskih frančiškanih.¹⁰⁰² Ob smrti tako kot že pred njim njegova oče in mati ni premozel nobene posesti niti lastne hiše v Ljubljani.¹⁰⁰³

⁹⁹¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 37, 145, 237. Materino ime je pri prvem sinu Marija Verona, pri drugem Marija in pri najmlajšem Marija Ana.

⁹⁹² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 585. Glede na starost ne more biti identičen z Janezom pl. Garzarollijem, ki je bil leta 1719 v zadnjem, šestem razredu jezuitske gimnazije v Gradcu (ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 44).

⁹⁹³ ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

⁹⁹⁴ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756). Tudi v njegovem zapuščinskem inventarju ni nepremičnin (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XIX, G-138, 12. 1. 1768).

⁹⁹⁵ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XIX, G-138, 12. 1. 1768, pag. 5.

⁹⁹⁶ Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58). V ljubljanski poročni matici njune poroke ni (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745) in prav tako ne v oklicni knjigi stolne župnije (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759).

⁹⁹⁷ Njen dekliški priimek in imena sorodnikov so razvidni iz regesta spisov v Garzarollijevi zapuščini (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XIX, G-138, 12. 1. 1768, pag. 4–5). Natančna sorodstvena razmerja razkrivajo testamenti in zapuščinski inventarji Forstlehnerjev; (Marija) Ana Katarina Forstlehner, poročena Garzarolli, je postala glavna dedinja svojega očeta Franca Jakoba, Janez Tomaž Garzarolli pa njenega strica Janeza Andreja Forstlehnerja (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-F-30, 24. 5. 1741; III-F-32, 30. 3. 1744; III-F-33, 14. 11. 1747; ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 28, fasc. XIV, F-24, 17. 1. 1698; F-44, 10. 6. 1741, pag. 2).

⁹⁹⁸ Glede na navedbo starosti 76 let ob smrti 2. aprila 1784 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (ženske), pag. 68) se je rodila okoli leta 1708. Njen krst s krstnim imenom Marija Ana najdemo v župniji sv. Petra, saj se je rodila v Poljanskem predmestju (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Peter, Matične knjige, R 1692–1708, pag. 330), preden se je družina preselila v mesto (NŠAL, ŽA Ljubljana, Matične knjige, Ind R 1692–1740, pag. 97–98). Njen oče Franc Jakob, sin stanovskega računskega uradnika Krištofa Forstlehnerja, na Kranjskem ni imel zemljiške posesti (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756)) in ob smrti nobenih nepremičnin (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 28, fasc. 14, F-44, 10. 6. 1741, pag. 4). Forstlehnerji so dobili plemiški naslov leta 1580 od nadvojvode Ferdinanda (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 28, fasc. 14, F-24, 17. 1. 1698, pag. 14–15).

⁹⁹⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740; Ind R 1741–1791, pag. 141–146.

¹⁰⁰⁰ *Ljubljanske družine* 2018 (op. 211), str. 103.

¹⁰⁰¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 206, 207.

¹⁰⁰² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 289. Ohranjena sta njegova oporoka, sestavljena 27. decembra 1767 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-G-77, 27. 12. 1767), in inventar njegove zapuščine prav tam (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XIX, G-138, 12. 1. 1768).

¹⁰⁰³ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XIX, G-138, 12. 1. 1768, pag. 1.

81 (178)

Rosetti, Karel Leopold, baron (1720–1789), sprejet 16. maja 1758 – zemljiški gospod.

Izviral je iz rodbine vipavsko-notranjskih baronov Rosettijev, plemenitenih leta 1629, ki so bili po najnovjših ugotovitvah verjetno avtohtona vipavska rodbina.¹⁰⁰⁴ Ena njena veja je bila leta 1678 povzdignjena v baronski stan s predikatom, ki je vseboval imena posesti Roženek, Razdrto in Orehek: »Rosetti Freiherr von und zu Rossanegg, Herr auf Präwaldt und Nußdorff«. ¹⁰⁰⁵ Baron Karel Leopold se je rodil že v Ljubljani staršema baronu Janezu Marku in Mariji Ani Jožefi, rojeni grofici Thurn, ter bil krščen 4. februarja 1720 kot Janez Karel Gašper Leopold.¹⁰⁰⁶ Njegov oče je imel v lasti gospodstva Na Školu, Orehek in Roženek, ki jih je Karel Leopold podedoval za njim leta 1748. Gospodstvo Roženek ali Podbrje je že sredi 18. stoletja prešlo v roke pl. Garzarollijev, drugi dve posesti pa je obdržal do poznih let.¹⁰⁰⁷ Odprto ostaja vprašanje, kje se je šolal.¹⁰⁰⁸ Pred poroko, ko mu je bilo 34 let, ni živel v Ljubljani,¹⁰⁰⁹ ampak na Orehku v župniji Hrenovice. Izbranka, s katero je 18. novembra 1754 stopil pred oltar, je bila Henrieta (Henrika), hči Jožefa Ferdinanda grofa Pranka, ki je stanovala pri svojem sorodniku, komturju Wildensteinu v ljubljanskih Križankah.¹⁰¹⁰ V kranjski prestolnici so se jima rodili tudi trije otroci,¹⁰¹¹ Karel Leopold pa se je lahko dejavneje posvetil javnemu življenju. Po sprejemu v Dizmovo bratovščino (1758)¹⁰¹² (sl. 13) je nekaj časa opravljal funkcijo poverjenika kranjskih deželnih stanov.¹⁰¹³ Umrl je 22. maja 1789 v Ljubljani za kapjo, star 69 let.¹⁰¹⁴ Tri leta prej je posesti Na Školu in Orehek prenesel na sina Bernarda in si izgovoril 2000 goldinarjev vzdrževalnine.¹⁰¹⁵

Od Rosettijev je bil član Dizmave bratovščine tudi njegov sin Bernard (še 1801).¹⁰¹⁶

82 (179)

Auersperg, Karel, grof (1721–1789),¹⁰¹⁷ sprejet 15. junija 1759 – zemljiški gospod, dedni deželni maršal in komornik, cesarski komornik.

Rodil se je 30. januarja 1721 na Mokricah kot sin grofa Andreja Dizme z Mokric, Čušperka in Bosiljeva ter njegove prve žene Ane Barbare, rojene grofice Erdody pl. Monyorókerék-Monoszló, in

¹⁰⁰⁴ GOLEC 2020 (op. 540), str. 114–115.

¹⁰⁰⁵ FRANK 1973 (op. 113), str. 190.

¹⁰⁰⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 335. Prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 211, Rosetti.

¹⁰⁰⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 317, 332, 355. V kranjski imenjski knjigi prenosi lastništva nanj niso vknjiženi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756)).

¹⁰⁰⁸ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

¹⁰⁰⁹ Prim. *Ljubljanske družine* 2018 (op. 211).

¹⁰¹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 139v; NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 142–143. Ker je nevestina mati Marija Terezija izhajala iz rodbine grofov Wildenstein, je bil ena od poročnih prič ljubljanski križniški komtur grof Kajetan Wildenstein, tudi član Dizmave bratovščine (od 1739 ali 1740), poroka pa je bila v križevniški cerkvi.

¹⁰¹¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 319–320.

¹⁰¹² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 206, 207.

¹⁰¹³ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 6, št. 211, Rosetti.

¹⁰¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 91–92.

¹⁰¹⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 317, 332.

¹⁰¹⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

¹⁰¹⁷ Gl. obgram v: PREINFALK 2005 (op. 392), str. 464.

13. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Karla Leopolda barona Rosettija, Spomenska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 182

bil krščen kot Janez Jožef Karel.¹⁰¹⁸ Leta 1738 ga najdemo med ljubljanskimi gimnazijci brez navedbe razreda,¹⁰¹⁹ v spominski knjigi Dizmove bratovščine pa je naveden kot dedni deželni maršal in komornik na Kranjskem in v Slovenski marki ter cesarski pravi komornik.¹⁰²⁰ Po leta 1742 umrlem očetu je prevzel gospodstvo Čušperk, ki je ostalo njegova edina posest in za katero so bile zaradi njegove velike zadolženosti v letih 1786 do 1791 razpisane štiri neuspele dražbe. Končno je sodišče ugodilo zahtevi upnikov, tako da je bil Čušperk prodan za 75.616 goldinarjev, kolikor je znašal dolg tedaj že pokojnega grofa.¹⁰²¹

Grof Karel se je poročil s svojo daljno sorodnico Elizabeto grofico Auersperg s Križa 16. oktobra 1748 v Ljubljani, kjer je 22. junija 1789 tudi umrl za jetiko, star 68 let.¹⁰²² Oba sinova, rojena neznanu kje, sta mu umrla še kot otroka, tako da je čušperška veja Auerspergov trajala le eno generacijo.¹⁰²³

Med slikami v inventarju njegovega premoženja, ko je še živel, ni dvoma o grofovem naročnistvu dveh – njegovega in ženinoga portreta, verjetno pa je naročil tudi katero od 14 družinskih slik.¹⁰²⁴ Poleg tega je poskrbel tudi za notranjo opremo čušperške samostojno stoječe grajske kapele Marije Tolažnice žalostnih. Po izročilu naj bi bila z ženo upodobljena na oltarni sliki.¹⁰²⁵

Člani Dizmove bratovščine so bili pred njim številni člani rodbine Auersperg, skupaj 13 (gl. pri št. 32).¹⁰²⁶

83 (180)

Barbo, Jožef Viljem, grof (1709–1785), sprejet 26. septembra 1759 – cesarski pravi tajni komorni svetnik, predsednik poverjeniškega urada.

Izhajal je iz pomembne kranjske plemiške rodbine Barbo-Waxenstein, ki je grofovski naslov pridobila leta 1674.¹⁰²⁷ Rodil se je kot sin grofa Jošta Bernardina in Ivane Magdalene Strupp pl. Gelnhausen v dvorcu Golo pri Šentjerneju, manj verjetno v Novem mestu, kjer so ga 7. aprila 1709 krstili.¹⁰²⁸ Njegov oče grof Jošt Bernardin je bil ustanovitelj kratkotrajne golško-lukenjske veje grofov Barbo in imel pestro življenjsko zgodbo. Po nesrečnem dvoboju se je umaknil v nemške dežele, postal vrhovni srebrničar kölnskega volilnega kneza in polkovnik konjeniškega polka ter s seboj na Kranjsko pripeljal ženo, s katero se je poročil v Heidelbergu. Kupil je dvorec Golo pri Šentjerneju,

¹⁰¹⁸ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 464. Krstna matica župnije Čatež ob Savi ne navaja dneva rojstva, ampak samo datum krsta 2. februar (NŠAL, ŽA Čatež ob Savi, Matične knjige, R 1704–1725, fol. 96v).

¹⁰¹⁹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 654.

¹⁰²⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 206, 207.

¹⁰²¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 130.

¹⁰²² NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 69; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 174, 464. Ohranjen je inventar njegovega premoženja na Čušperku, datiran 21. julija 1784, ko je bil grof še živ, njegovo imetje pa pod sekvestrom (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 7, fasc. IV, A-98).

¹⁰²³ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 413, 434. Otroka se nista rodila ne v Ljubljani ne na Čušperku (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791; ŽA Videm - Dobropolje, Matične knjige, R 1762–1771).

¹⁰²⁴ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 7, fasc. IV, A-98, pag. 13.

¹⁰²⁵ Janez KEBE, *Kopansko knjiga*, Koper 2020, str. 22–23.

¹⁰²⁶ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

¹⁰²⁷ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 9–10.

¹⁰²⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 47. Novomeška krstna matica imenuje mater pomotoma Ivana Magdalena, rojena grofica Barbo pl. Waxenstein (KANM, Novo mesto Kapitelj, Matične knjige, R 1708–1713, fol. 10r (vpet listek)).

kjer so se zakoncema rojevali otroci in ki je tej rodbinski veji dal ime.¹⁰²⁹

Jošt Viljem se, kot kaže, ni šolal v Ljubljani¹⁰³⁰ in tudi nikoli ni postal prisednik kranjskega ograjnega sodišča,¹⁰³¹ bil pa je pravi cesarski tajni komorni svetnik in predsednik poverjeniškega urada, kot je navedeno v spominski knjigi Dizmove bratovščine.¹⁰³²

Po očetovi smrti je leta 1734 postal oporočni dedič Golega, kjer si je kmalu zatem ustvaril družino z Ano Marijo Regino grofico Ratkay, s katero se je poročil 11. junija 1735 na Šrajbarskem turnu. Po njeni smrti je leta 1748 ali 1749 stopil pred oltar še z Elizabeto grofico Auersperg z Lanšpreža, ki mu je prav tako dala potomca, tretjič pa 5. avgusta 1753 v Ljubljani z dvakratno vdovo Julijano Mordax pl. Portendorf.¹⁰³³

Ljubljana tedaj očitno ni postala njegovo življenjsko okolje,¹⁰³⁴ ampak je ostal navezan na rodno Dolenjsko. Po očetu podedovani dvorec Golo z majhno posestjo je leta 1742 prodal duhovniku Janezu Sigfridu baronu Mordaxu in pred tem leta 1738 kupil neprimerno večjo Gallenbergovo posest Luknja pri Prečni, ki jo je z oporoko zapustil najmlajšemu sinu Evgenu.¹⁰³⁵ Na Luknji je tudi preminil 26. decembra 1785 umrl, star 76 let.¹⁰³⁶

Člani Dizmove bratovščine so bili pred njim trije grofje Barbo iz drugih rodbinskih vej: Vajkard Ferdinand (1702), Andrej Danijel (1704), Jošt Vajkard (1742), za njim pa Marija Dizma (član še 1801).¹⁰³⁷

84 (181)

Lichtenberg, Franc Ignac, grof (1723–1804), sprejet 25. oktobra 1759 – zemljiški gospodar, prisednik ograjnega sodišča.

Bil je sin Wolfganga Danijela grofa Lichtenberga in Ane Katarine, rojene baronice Valvasor.¹⁰³⁸ Njegov oče je znan kot ustanovitelj snežniške rodbinske veje Lichtenbergov, imenovane po gospodstvu Snežnik, ki ga je leta 1720 skupaj s sosednjim gospodvom Lož in z gospodvom Črnomelj podedoval po očetu.¹⁰³⁹ Z materjo Ano Katarino sta večinoma živela v Ljubljani, kjer sicer nista imela hiše, a se jima je v deželni prestolnici v dobrih osmih letih, od 1715 do 1723, rodilo prav toliko otrok. Ni povsem gotovo, kateri od njih je bil Franc Ignac, saj nobeden od treh bratov ni imel teh dveh krstnih imen, ampak vsak le enega od njiju. Ime Ignac sta dobila Jožef Ignac Gotfrid, krščen

¹⁰²⁹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 27–28, 47. Nakup Wernegkovega dvorca Golo je bil v imenjski knjigi vknjižen šele leta 1723 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 59r, 93r).

¹⁰³⁰ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r.

¹⁰³¹ Prim. ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 24 (1746), s. p. (Herren Beisitzer).

¹⁰³² *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 206, 207.

¹⁰³³ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 122; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 29–30, 47–48. Poročna matica župnije Leskovec pri Krškem za ta čas je izgubljena.

¹⁰³⁴ Prim. *Ljubljanske družine* 2018 (op. 211).

¹⁰³⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 50v, 59r, 60v; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 29.

¹⁰³⁶ NŠAL, ŽA Prečna, Matične knjige, M 1784–1812, pag. 9. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 47. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-B-75, 29. 11. 1785) in inventar zapuščine na Luknji (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 13, fasc. VIII, B-97, 15. 2. 1786).

¹⁰³⁷ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: PREINFALK 2016 (op. 27), str. 298–303.

¹⁰³⁸ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

¹⁰³⁹ SLANA 2009 (op. 245), str. 182, 186, 189, Preglednica 12 (med str. 188 in 189). V imenjski knjigi je bila posest prepisana na njegovo ime šele istega leta 1723. Črnomelj pa po prodaji leta 1728 prenesen na brata Jurija Ludvika (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 60, 215, 543).

8. aprila 1715, in Ignac Jožef Dominik, krščen 6. avgusta 1718, tretjega brata, rojenega 22. septembra 1723, tik pred očetovo smrtjo, pa so naslednji dan krstili na ime Franc Ksaver Jožef Mihael.¹⁰⁴⁰ Glede na navedbo ob smrti 4. maja 1804, da mu je bilo 83 let,¹⁰⁴¹ bi lahko šlo za drugega ali tretjega, vsi poznejši viri pa govorijo v prid zadnjega, Franca Ksaverja. Kot grof Franc je leta 1737 obiskoval peti, predzadnji razred ljubljanske jezuitske gimnazije¹⁰⁴² in bil kot Franc Ignac 8. februarja 1746 sprejet med prisednike malo zatem ukinjenega kranjskega ograjnega sodišča.¹⁰⁴³

Kaže, da je ime Ignac prevzel po umrlih starejših bratih. Ostal je namreč edini moški potomec in je leta 1747 kot Ignac Ksaver prevzel očetovo združeno gospostvo Lož-Snežnik.¹⁰⁴⁴ Oženil se je 12. junija istega leta v Ljubljani z Barbaro, hčerjo Franca Karla grofa Lichtenberga in vnukinjo svojega starega strica Jurija Sigmunda,¹⁰⁴⁵ ki mu je rodila kar sedemnajst otrok.¹⁰⁴⁶ Sodeč po kraju rojstva otrok, je z družino večidel živel v Ljubljani. Gospostvo Lož-Snežnik je leta 1782 izročil najstarejšemu sinu Alojzu.¹⁰⁴⁷ Umrli je 4. maja 1804 v Ljubljani za starostno oslabeledostjo, star pa naj bi bil 83 let.¹⁰⁴⁸

Pred njim so iz rodbine Lichtenberg postali člani Dizmove bratovščine Jurij Ludvik (1727), Marko Ferdinand (1740) in Franc Karel (1741), za njim pa Jošt Korbinijan (1760), Ludvik Erazem in Janez Nepomuk (člani še 1801) in Franc Ksaver baron Lichtenberg-Janežič (1800).¹⁰⁴⁹

85 (182)

Hohenwart, Ludvik, pl. (1716–1785), sprejet 15. marca 1760 – zemljiški gospod, cesarski svetnik.

Rodil se je 23. maja 1716 v dvorcu Spodnje Perovo pri Kamniku kot sin tamkajšnjega malega graščaka Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta in Kordule Cecilije, rojene baronice Apfaltrer, krstili pa so ga istega dne na ime Janez Ludvik Mihael.¹⁰⁵⁰ Na ljubljanski jezuitski gimnaziji ga brez navedbe razreda najdemo leta 1731 kot Janeza in nato leta 1733 v zadnjem razredu kot Ludvika.¹⁰⁵¹ Za zgodaj umrlim očetom je Perovo podedoval njegov brat Jurij Sigmund mlajši,¹⁰⁵² Ludvik pa si je moral utreti pot zunaj Kranjske. Leta 1737 je po svoji teti po materini strani Mariji pl. Straßberg podedoval dvorec

¹⁰⁴⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1712–1722, pag. 129, 170, 215, 252–253, 318–319, 326, 446; R 1722–1731, pag. 39. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1905 (op. 58), str. 55, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 64. Prim tudi ARS, AS 1075, šk. 5, št. 149, Lichtenberg. Grofa Volfganga Danijela so pokopali 25. oktobra 1723 (NŠAL, ŽA Stari trg pri Ložu, Matične knjige, M 1699–1760, pag. 187).

¹⁰⁴¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 165–166.

¹⁰⁴² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 680.

¹⁰⁴³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 24 (1746), s. p. (Herren Beysitzer).

¹⁰⁴⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 450. V imenjski knjigi so mu posest prepisali leta 1750 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 60r). Ob očetovi smrti leta 1723 sta še živela dva sinova, ki ju je v oporoki, ne da bi navedel njuni imeni, imenoval za svoja glavna dediča z enakima dednima deležema (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II-L-38, 18. 10. 1723).

¹⁰⁴⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, pag. 29. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 450.

¹⁰⁴⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1741–1791, pag. 199–209. Prim. SMOLE 1982 (op. 14), str. 450.

¹⁰⁴⁷ SMOLE 1982 (op. 14), str. 450.

¹⁰⁴⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 165–166. Ohranjena sta njegova oporoka s Snežnika (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-L-79, 11. 3. 1784) in inventar zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 66, fasc. XXX, L-135, 23. 5. 1804).

¹⁰⁴⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

¹⁰⁵⁰ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1710–1727, fol. 75v.

¹⁰⁵¹ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 671, 608.

¹⁰⁵² SMOLE 1982 (op. 14), str. 345.

Podgrad pri Vranskem.¹⁰⁵³ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je vpisan kot cesarski svetnik.¹⁰⁵⁴

Oženil se je trikrat, s tremi Marijami Terezijami in najverjetneje vsakič na Štajerskem. Prvič je malo po 15. februarju 1740 vzel za ženo Marijo Terezijo pl. Curti Francini, drugič Marijo Terezijo pl. Bendl in tretjič kmalu po 30. decembru 1754 Marijo Terezijo baronico Adelstein.¹⁰⁵⁵ Otroci so se mu rodili v prvem in tretjem zakonu, vsi v dvorcu Podgrad.¹⁰⁵⁶ Posest je najpozneje leta 1781 prešla v tuje roke,¹⁰⁵⁷ sam pa se je z družino preselil v rodni dvorec Spodnje Perovo, ki ga je vzel v zakup od brata Jurija Sigmunda.¹⁰⁵⁸ Kot zakupnik Spodnjega Perovega je umrl neznano kje nedolgo pred 11. majem 1785, ko je nastal inventar njegove zapuščine.¹⁰⁵⁹

V Dizmovo bratovščino so bili pred njim sprejeti trije Hohenwarti, njegovi daljni sorodniki: Franc Karel (1736 ali 1737), Leopold Ludvik (1740 ali 1741) in Jurij Jakob (1757), za njim pa Sigmund, ki je postal škof treh škofij (član še 1801), in Franc (član še 1801).¹⁰⁶⁰

86 (183)

Lichtenberg, Jošt Korbinijan, grof (1735–1768), sprejet 25. aprila 1760 – sin zemljiškega gospoda, pozneje frančiškan pater Jožef.

Rodil se je 6. marca 1735 v Ljubljani in bil tam krščen istega dne kot Jošt Korbinijan Jožef, sin Franca Karla grofa Lichtenberga in Jožefe Felicite, rojene grofice Thurn.¹⁰⁶¹ Član Dizmove bratovščine je bil od leta 1741 tudi njegov oče.¹⁰⁶² Leta 1751 ga srečamo v šestem, zadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije.¹⁰⁶³ Ob sprejemu v Dizmovo bratovščino je bil 25-letnik. Dve leti pozneje je vstopil v frančiškanski red in prevzel za redovno ime svoje tretje krstno ime Jožef.¹⁰⁶⁴ Noviciat je začel 19. marca 1762 v Kamniku,¹⁰⁶⁵ kot frater je 4. septembra 1763 prejel v Ljubljani diakonsko posvečenje,¹⁰⁶⁶

¹⁰⁵³ PIRCHEGGER 1962 (op. 665), str. 190.

¹⁰⁵⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 212, 213. Navedba Marijana Smolika, da gre morda za zadnjega predsednika Dizmove bratovščine, ni točna (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 274).

¹⁰⁵⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart; ZAL, ZAL LJU 340, Zbirka plemiških genealogij Ludvika Lazarinija, šk. XXV, Hohenwarth. V njegovem zapuščinskem inventarju sta navedeni dve poročni pogodbi, s prvo in tretjo ženo, datirani neznano kje 15. februarja 1740 in 30. decembra 1754 (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, H-86, 11. 6. 1785, pag. 1).

¹⁰⁵⁶ ZAL, ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth.

¹⁰⁵⁷ PIRCHEGGER 1962 (op. 665), str. 190.

¹⁰⁵⁸ Tedanjega lastnika Perovega Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta je Majda Smole pomotoma imenovala grof (SMOLE 1982 (op. 14), str. 345). O sorodstvenem razmerju med njim in Ludvikom gl. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

¹⁰⁵⁹ ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, H-86, 11. 6. 1785. Njegove smrti ni ne v kamniški ne v ljubljanski stolni mrliški matici (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812; ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1767–1812).

¹⁰⁶⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4, št. 111, Hohenwart.

¹⁰⁶¹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1731–1740, pag. 144.

¹⁰⁶² SMOLIK 2001 (op. 3), str. 272, 273.

¹⁰⁶³ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 681.

¹⁰⁶⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5, št. 149, Lichtenberg.

¹⁰⁶⁵ Arhiv Slovenske frančiškanske province sv. Križa v Ljubljani (ASFP), III/8a, Tyrocinium seraphicum, pag. 180.

¹⁰⁶⁶ *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2: 1761–1824* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2016 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 39), str. 47.

ni pa znano, kje so ga posvetili v duhovnika.¹⁰⁶⁷ Ko je 14. aprila 1768 v Ljubljani umrl, so v nekrologij zapisali, da je star 33 let in šest let redovnik.¹⁰⁶⁸

Poleg očeta Franca Karla (1741) so pred njim postali člani Dizmove bratovščine še očetova bratranca Jurij Ludvik (1727) in Marko Ferdinand (1740) ter mrzli bratranec Franc Ignac (1759), za njim pa Ludvik, Erazem in Janez Nepomuk (člani še 1801) ter Franc Ksaver baron Lichtenberg-Janežič (1800).¹⁰⁶⁹

87 (184)

Wolkensperg, Franc Rudolf, pl., od 1753 baron (1725–1803), sprejet 19. maja 1760 – zemljiški gošpod, deželni svetnik.

Izviral je iz rodbine škofjeloških plemenitencev Oblakov pl. Wolkenspergov. Rodil se sicer ni v očetovem dvorcu Puštal v škofjeloškem predmestju, ampak v Ljubljani, kjer so ga krstili 17. aprila 1725.¹⁰⁷⁰ Njegova starša sta bila Franc Anton pl. Wolkensperg in Marija Suzana, rojena Schweiger pl. Lerchenfeld.¹⁰⁷¹ Šolal se je pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga leta 1740 srečamo v petem, predzadnjem razredu.¹⁰⁷² V nasprotju z očetom Francem Antonom najbrž ni postal prisednik ograjnega sodišča, ker so sodišče sredi 18. stoletja ukinili,¹⁰⁷³ je pa pozneje izpričan kot cesarsko-kraljevi deželni svetnik na Kranjskem, kakor je označen v spominski knjigi Dizmove bratovščine¹⁰⁷⁴ (sl. 14) in kar naj bi bil po sinovih besedah 40 let (svetnik pri deželni pravdi).¹⁰⁷⁵ Potem ko je njegovemu očetu Francu Antonu pl. Wolkenspergu 14. avgusta 1753 uspelo pridobiti dedni baronski naslov,¹⁰⁷⁶ je bil 28-letni Franc Rudolf dovolj visoko na družbeni lestvici, da je čez nekaj mesecev, 22. oktobra 1753, v Ljubljani stopil pred oltar z grofico, z Viktorijo Jožefo grofico Thurn-Valsassina. Tudi drugo ženo Elizabeto grofico Lichtenberg, s katero se je poročil 18. decembra 1771, prav tako v Ljubljani, si je poiskal v grofovski rodbini.¹⁰⁷⁷ Prebival je v kranjski prestolnici, kjer se mu je rodilo vseh dvanajst otrok.¹⁰⁷⁸ Kot očetov edini moški potomec je po njegovi smrti (1764) podedoval fidejkomisno gospostvo Puštal, ki ga je obdržal do smrti.¹⁰⁷⁹ Malo prej je leta 1760 od strica Janeza Antona kupil fidejkomisno gospostvo

¹⁰⁶⁷ Posvečen tudi ni bil v Gorici (*Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1: 1750–1764* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2010 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 31); *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2: 1765–1824* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2012 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 34).

¹⁰⁶⁸ Knjižnica frančiškanskega samostana v Ljubljani, Zbirka rokopisov, Mauro Faidiga, *Bosnia Seraphica seu Chronologico-Historica descriptio Provinciae Bosnae dein Bosnae Croatiae nunc Prov. S. Crucis Croatiae Carnioliae Ordinis Minorum S. Francisci strictioris Observantiae nuncupate*, 1777, pag. 373–374. Za podatke se iskreno zahvaljujem dr. Jožetu Škofljancu. Pater Jožef ni vpisan v mrliško matico ljubljanske stolne župnije, ker redovnikov v tem času niso vpisovali (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770).

¹⁰⁶⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332. Sorodstvena razmerja gl. v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 5. št. 149, Lichtenberg.

¹⁰⁷⁰ V ljubljanski krstni matici je vpisan kot pl. Oblak (*de Oblagk*) (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1722–1731, pag. 107).

¹⁰⁷¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 197, 202. O Schweiger pl. Lerchenfeldih gl. PREINFALK 2014 (op. 85), str. 136–154.

¹⁰⁷² ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 690.

¹⁰⁷³ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 24 (1746), s. p. (Herren Beysitzer).

¹⁰⁷⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 212, 213.

¹⁰⁷⁵ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 198.

¹⁰⁷⁶ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 192.

¹⁰⁷⁷ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202.

¹⁰⁷⁸ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202–204.

¹⁰⁷⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 399.

14. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Franca Rudolfa pl. Wolchensperga, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 188

Ponoviče in ga skupaj z inkorporiranimi imenji Lebek, Ribče, Knežji pot in Waldhofen leta 1789 izročil svojemu najstarejšemu sinu Vincencu. Ker pa je ta umrl pred očetom (1798), se je Franc Rudolf leta 1800 poravnal z njegovimi tremi hčerami in ponovno postal lastnik.¹⁰⁸⁰ Umrl je pri 78 letih 12. decembra 1803 v Puštalu.¹⁰⁸¹ Njegovo posest sta dedovala dva sinova, Franc Jožef je prevzel Puštal, Danijel pa Ponoviče s pridruženimi imenji.¹⁰⁸²

Člani Dizmove bratrovščine so bili pred njim že ded Janez Franc (1722), oče Franc Anton (1724) in stric Janez Anton (sprejet med 1742 in 1747).¹⁰⁸³

88 (185)

Auersperg, Sigfrid, grof (1734–1806), sprejet 25. oktobra 1760 – duhovnik, doktor teologije, stolni kanonik in prošt (sl. 15).

Rodil se je 29. marca 1734 na Šrajbarskem turnu pri Krškem kot sin tamkajšnjega graščaka Aleksandra grofa Auersperga in njegove prve žene Ane Regine, rojene grofice Batthyány pl. Német-Ujvár. Pri krstu je dobil ime Sigfrid Jurij Jožef Anton Adam.¹⁰⁸⁴ Najprej se je šolal na jezuitski gimnaziji v Ljubljani, kjer ga leta 1750 srečamo v petem, predzadnjem razredu.¹⁰⁸⁵ Mašniško posvečenje mu je 21. decembra 1752 podelil njegov domači škof, prvi nadškof s sedežem v Gorici.¹⁰⁸⁶ Bogoslovje je študiral v Rimu v letih 1753–1757 in tam tudi doktoriral 5. aprila 1757.¹⁰⁸⁷ Leta 1761 je postal stolni kanonik, zadnjih deset let (1796–1806) pa je opravljal službo prošta, združeno z mestom radovljiskega župnika.¹⁰⁸⁸ Umrl je za starostno oslabelostjo 5. avgusta 1806, ko mu je bilo 72 let.¹⁰⁸⁹

Člani Dizmove bratrovščine so bili pred in za njim tudi številni drugi Auerspergi, skupaj 13 (gl. pri št. 32), med drugim njegov oče Aleksander (od 1739), brat Rihard (od 1757) in njegov predhodnik na mestu stolnega prošta Rajmund (od 1757).¹⁰⁹⁰

89 (186)

Erberg, Volf (Volfgang) Danijel, baron (1713–1783), sprejet 12. aprila 1761 – zemljiški gospod, prisednik ogradnega sodišča.

Izviral je iz kranjske plemiške rodbine, ki je bila pobaronjena 16. junija 1714,¹⁰⁹¹ slabo leto po njegovem rojstvu. Rodil se je 27. avgusta 1713 v dvorcu Dragomelj ob Pšati staršema Francu Mihaelu

¹⁰⁸⁰ SMOLE 1982 (op. 14), str. 255.

¹⁰⁸¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 202. Škofjeloška mrliška matica iz tega časa je izgubljena.

¹⁰⁸² SMOLE 1982 (op. 14), str. 255, 399.

¹⁰⁸³ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹⁰⁸⁴ PREINFALK 2005 (op. 392), str. 502. Krstna matica župnije Leskovec pri Krškem iz tega časa je izgubljena.

¹⁰⁸⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 655.

¹⁰⁸⁶ *Ordinacijska protokola* 2010 (op. 1067), str. 20.

¹⁰⁸⁷ POKORN 1908 (op. 850), str. 6. Prim. PREINFALK 2005 (op. 392), str. 197. Doktorska diploma iz teologije je navedena v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 8, fasc. IV, A-138, 2. 10. 1806, pag. 2).

¹⁰⁸⁸ POKORN 1908 (op. 850), str. 6; AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 88, 93.

¹⁰⁸⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 177, 178; PREINFALK 2005 (op. 392), str. 502. Ohranjena sta njegova oporoka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-A-84, 22. 6. 1800 s kodicilom 22. 11. 1802) in zapuščinski inventar, oba datirana v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 8, fasc. IV, A-138, 2. 10. 1806).

¹⁰⁹⁰ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹⁰⁹¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 39.

15. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Sigfrida grofa Auersperga, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 189

in Mariji Renati, rojeni baronici Gall pl. Gallenstein, ter bil štiri dni pozneje krščen v Mengšu kot Volfgang Danijel.¹⁰⁹² Ni dognano, kdo je bil tedaj lastnik Dragomlja, njegov oče pa v kranjski imenjski knjigi sploh ni naveden.¹⁰⁹³

Volf Danijel se je šolal pri ljubljanskih jezuitih, kjer ga leta 1726 kot Volkfanga najdemo v petem, predzadnjem razredu,¹⁰⁹⁴ naslednjega leta še vedno na poetiki, leta 1728 v zadnjem razredu in 1731 na metafiziki, zadnji stopnji višjih jezuitskih študijev.¹⁰⁹⁵ 6. februarja 1734 so ga komaj 21-letnega sprejeli med prisednike kranjskega ograjnega sodišča,¹⁰⁹⁶ medtem ko o kakšnih drugih funkcijah ni poročil.¹⁰⁹⁷

Oče Franc Mihael, nekdanji jezuit, nato prisednik ograjnega sodišča in stanovski poverjenik, je kmalu duševno zbolel in se umaknil v zasebnost, Volf Danijel pa je bil predviden za naslednika svojega neporočenega strica Janeza Benjamina, graščaka v Dolu, ki je prav tako zapustil jezuitski red. Gospodstvo Dol je za stricem podedoval po njegovi smrti leta 1759. Oba s stricem sta se intenzivno posvečala urejanju dolskega dvorca, zlasti parku okoli njega. Volf Danijel je tudi precej razširil dolsko posest, Erbergovo hišo na Starem trgu v Ljubljani pa prodal (1762) in kupil bližnjo Raigersfeldovo hišo na Mestnem trgu (1764).¹⁰⁹⁸

Poročil se je pozno, šele pri 48 letih 21. julija 1761 s tri desetletja mlajšo Goričanko Marijo Ano grofico Neuhaus, ki mu je rodila devet otrok, vse krščene v Ljubljani.¹⁰⁹⁹ Umrli je 8. maja 1783 v Ljubljani v starosti 70 let in bil naslednjega dne pokopan v rodbinski grobnici v cerkvi sv. Marjete v Dolu.¹¹⁰⁰ Grobnico je dal zgraditi prav on, potem ko so Erberge prej pokopavali v rodbinski grobnici pri bosonogih avguštincih v Ljubljani.¹¹⁰¹ Njegov naslednik je postal Jožef Kalasanc baron Erberg (1771–1843), znana osebnost iz kranjske in slovenske kulturne zgodovine.¹¹⁰²

Volf Danijel baron Erberg velja za mecena oziroma enega glavnih naročnikov del Fortunata Berganta, ki je umrl v njegovi hiši v Ljubljani. Bergant je izdelal tudi več Erbergovih portretov.¹¹⁰³

Člani Dizmove bratovščine so bili poleg Volfa Danijela še naslednji Erbergi: njegov stari stric Franc Jakob pl. Erberg (1689), prvi podpredsednik, ded Janez Danijel (1689), drugi predsednik, stari stric Janez Adam (1700), oče Franc Mihael (1709), mrzla strica barona Volf Adam (1723) in

¹⁰⁹² NŠAL, ŽA Mengeš, Matične knjige, R 1708–1727, s. p.; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 52.

¹⁰⁹³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

¹⁰⁹⁴ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 604.

¹⁰⁹⁵ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 500, 503, 606.

¹⁰⁹⁶ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

¹⁰⁹⁷ Tudi v spominski knjigi Dizmove bratovščine ni nobene tovrstne navedbe (*Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 212, 213).

¹⁰⁹⁸ SMOLE 1982 (op. 14), str. 136; PREINFALK 2014 (op. 85), str. 47–48.

¹⁰⁹⁹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 52–53.

¹¹⁰⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 50; ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, M 1774–1785, fol. 16v. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 13. 11. 1775 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-E-22, 14. 11. 1775), in inventar zapuščine v Ljubljani in Dolu (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIII, E-52, 23. 6. 1783).

¹¹⁰¹ PREINFALK 2014 (op. 85), str. 45–46.

¹¹⁰² PREINFALK 2014 (op. 85), str. 49.

¹¹⁰³ <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi836962/> (27. 12. 2021); Katra MEKE, Portret Volbenka Danijela barona Erberga (1761), *Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021, str. 180–181.

Anton Gotard (1734), stric baron Janez Benjamin (1736) in sin baron Jožef (Kalasanc) (član še 1801).¹¹⁰⁴

90 (187)

Engelshaus, Marija Ignac (tudi Ignac Marija), grof (1723–1802), sprejet leta 1762 – zemljiški gospodar, predsednik poverjeniškega urada.

Izviral je iz kranjske plemiške rodbine, ki je od 16. stoletja gospodarila na gospostvu Ig, bila leta 1681 povzdignjena v baronski in leta 1709 v grofovski stan.¹¹⁰⁵ Rodil se je Francu Sigmundu baronu Engelshausu in Mariji Rozaliji, rojeni baronici Eschey pl. Rosenheim, 18. junija 1723 v Ljubljani, kjer so ga istega dne krstili na ime Ignac Marija Janez Erazem Joahim.¹¹⁰⁶ Leta 1738 ga srečamo v petem, predzadnjem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije.¹¹⁰⁷ Poročil se je 12. oktobra 1745 v Ljubljani z Rozalijo grofico Auersperg s Turjaka in imel z njo dvanajst otrok, razen zadnjih dveh vse rojene v Ljubljani.¹¹⁰⁸

Ker je oče Franc Sigmund zelo slabo upravljal s fidejkomisnim gospostvom Ig, je njegov edinec Marija Ignac ob očetovi smrti (1733) kot desetletnik prevzel težko dediščino, ki je ni bil sposoben rešiti. Vsaj od leta 1752 je bilo izansko gospostvo pod prisilno upravo (sekvestrom), kar je nazadnje pripeljalo do tega, da so se Engelshausi počasi umaknili iz izanskega prostora, njihovo posest pa so prevzeli njihovi turjaški sorodniki grofje Auerspergi. Kot kaže, se je to zgodilo takoj po smrti Engelshausove žene (1788).¹¹⁰⁹

V nasprotju s slabim gospodarjenjem je imel grof Marija Ignac lepo politično kariero. V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden kot predsednik poverjeniškega urada kranjskih deželnih stanov.¹¹¹⁰ Umrli je daleč od rodne Kranjske, 14. januarja 1802, v 79. letu na Dunaju.¹¹¹¹

91 (188)

Rindsmaul, Maksimilijan Pantaleon, grof (1714–1782), sprejet 25. junija 1765 – križnik, komtur ljubljanske komende.

Izviral je iz štajerske plemiške rodbine, ki je dobila grofovski naslov leta 1665.¹¹¹² Rodil se je v Gradcu, kjer so ga krstili 27. julija 1714 kot Dizmo Maksimilijana Pantaleona, sina Sigmunda Alberta grofa Rindsmaula in Marije Eleonore, rojene grofice Mersperg-Befort.¹¹¹³ O njegovem šolanju ni podatkov.¹¹¹⁴ Pri 50 letih je leta 1764 kot komtur križniške komende v Ljubljani nasledil umrlega

¹¹⁰⁴ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275; *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 332.

¹¹⁰⁵ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 78–80.

¹¹⁰⁶ NŠAL, *ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj*, Matične knjige, R 1722–1731, pag. 28.

¹¹⁰⁷ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 664.

¹¹⁰⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 92–93.

¹¹⁰⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 190; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 87.

¹¹¹⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 218, 219.

¹¹¹¹ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 92. Ohranjen je sumarni inventar njegove zapuščine v Ljubljani na eni sami strani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 25, fasc. XIII, E-62, 17. 3. 1803).

¹¹¹² FRANK 1973 (op. 113), str. 175.

¹¹¹³ DAG, *Altmatricken*, Graz Hl. Blut, Taufbuch XII, 1707–1720, pag. 433. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1909 (op. 54), str. 110.

¹¹¹⁴ Ni ga najti med graškimi in dunajskimi študenti (ANDRITSCH 2002 (op. 179); MÜHLBERGER 2011 (op. 63)).

Kajetana Avguščina grofa Wildensteina.¹¹¹⁵ V spominski knjigi Dizmove bratovščine je naveden tudi kot prvi svetovalec avstrijske križniške balije in pravi tajni svetnik velikega mojstra križniškega reda.¹¹¹⁶ Umrl je 11. aprila 1782 v starosti 68 let v rodnem Gradcu, kjer so ga pokopali v cerkvi Maria am Leech. V mrliški matici je označen kot kapitularni svetovalec avstrijske križniške balije, komtur v Ljubljani in tajni svetnik velikega mojstra.¹¹¹⁷ Njegov portret z letnico 1765 velja danes za pogrešanega.¹¹¹⁸

Član Dizmove bratovščine je bil od leta 1739 ali 1740 tudi njegov predhodnik Kajetan Avguštin grof Wildenstein.¹¹¹⁹

92 (189)

Welsersheim, Karel Friderik, grof (1720–1786), sprejet leta 1767¹¹²⁰ (sl. 16) – duhovnik, kanonik.

Največ njegovih osebnih podatkov vsebuje prav vpis v knjigo Dizmove bratovščine, po katerem se je rodil 31. januarja 1720 grofu Krištofu Welsersheimu in Elizabeti, rojeni baronici Zach. Njegov plemiški naslov se je glasil »Graf von Welsersheim, Herr der Herrschaften Pichlern, Mittersteinach, Gumpelstein, Grienbüchl und Weißbergen, auch Falkenburg«, bil pa je kanonik Lambergovega kanonikata v Ljubljani,¹¹²¹ kar je postal leta 1766 in ostal do smrti.¹¹²² Ko je leta 1742 v Gradcu študiral spekulativno teologijo, je izpričal, da je doma iz Irdninga na Štajerskem.¹¹²³ Tam je bil zgoraj navedenega dne resnično rojen ali krščen kot Karel Friderik Ignacij.¹¹²⁴ Kje in kdaj je prejel mašniško posvečenje, ni znano, verjetno v Gradcu. Umrl je za jetiko 4. oktobra 1786 v Ljubljani v starosti 66 let.¹¹²⁵

93 (190)

Gusič, Sigfrid, baron (1709–1794),¹¹²⁶ sprejet 1. junija 1768 – zemljiški gospod, prisednik ograjnega sodišča, predsednik poverjeniškega urada, visok uradnik v Avstrijskem primorju in na Ogrskem, predsednik ljubljanske Akademije operozov.

Izviral je iz kranjske plemiške rodbine hrvaških korenin, ki v deželi ni sodila med najpremožnejše in najpomembnejše. Njegov oče Jošt Ferdinand je bil 25. aprila 1701 skupaj z daljnima sorodnikoma povišan v baronski stan s predikatom, ki je vseboval imena rodbinskih posesti.¹¹²⁷ Sigfrid

¹¹¹⁵ HOFF 1808, str. 113.

¹¹¹⁶ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 218, 219.

¹¹¹⁷ DAG, *Altmatriken*, Graz Hl. Blut, Sterbebuch XV, 1707–1720, pag. 638. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOF-FEN 1909 (op. 54), str. 302.

¹¹¹⁸ KEMPERL 2018 (op. 578), str. 104.

¹¹¹⁹ SMOLIK 2001 (op. 3), str. 268–275.

¹¹²⁰ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 218, 219. Na Smolikovem seznamu je pomotoma letnica 1769 (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 269).

¹¹²¹ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 218, 219.

¹¹²² AMBROŽIČ 2008 (op. 471), str. 96.

¹¹²³ ANDRITSCH 2002 (op. 179), str. 182.

¹¹²⁴ DAG, *Altmatriken*, Irdning, Taufbuch 2, 1705–1747, pag. 133.

¹¹²⁵ NŠAL, *ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812* (moški), pag. 73–74. Prim. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOF-FEN 1905 (op. 58), str. 206. Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 12. avgusta 1786 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-100), in inventar zapuščine prav tam (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 127, fasc. LI, W-170, 18.–20. 10. 1781).

¹¹²⁶ O njem gl. France KIDRIČ, Gusič (Gussich) Seifried, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2, Ljubljana 1926, str. 277.

¹¹²⁷ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 115–117. Sorodstvena razmerja gl. v PREINFALK 2016 (op. 27), str. 314–315.

16. Simon Tadej Volbenk Grahovar: vpisni list Karla Friderika grofa Welsersheima, Spominska knjiga bratovščine sv. Dizme, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, AS 1073, Zbirka rokopisov, I-1r, fol. 193

se je rodil 13. decembra 1709 omenjenemu očetu in materi Mariji Frančiški, rojeni pl. Rudolffi, in sicer na Prežeku pod Gorjanci,¹¹²⁸ ki ga je oče kupil deset let prej (1699).¹¹²⁹

Gimnazijo in višje jezuitske študije je obiskoval v Ljubljani,¹¹³⁰ preden je avgusta 1728 na Dunaju zagovarjal in objavil tezo iz splošne filozofije ter dobil istega leta neko prosto mesto pri kranjskih deželnih stanovih.¹¹³¹ Med prisednike ograjnega sodišča so ga sprejeli 31. marca 1732.¹¹³² Bil je eden najvidnejših in najpomembnejših Gusičev 18. stoletja, pri čemer si je pot navzgor utrl kot uradnik. Nekaj časa, vsaj od leta 1746, je služboval pri kranjskem deželnem vicedomu in po ukinitvi vicedomskega urada postal leta 1748 prvi notranjski okrožni glavar v Postojni, kar je bil vsaj še leta 1753. Deset let pozneje (1763) ga srečamo kot intendantčnega svetnika in glavarja v Senju, zatem je bil predsednik v Temesvaru, vsaj leta 1772 pa cesarsko-kraljevi svetnik in stanovski poverjenik v Ljubljani, kjer je nazadnje vsaj od leta 1779 in najmanj do leta 1783 opravljal najvišjo stanovsko funkcijo kot predsednik poverjeniškega urada.¹¹³³ V spominsko knjigo Dizmove bratovščine je bil vpisan kot svetnik komerčne intendance za Avstrijsko primorje ter vojaški in civilni poveljnik v Senju in Karlobagu.¹¹³⁴

Poročil se je 17. aprila 1738 v Ljubljani z Marijo Rozalijo, rojeno baronico Eschey-Rosenheim, vdovo po izžanskem graščaku grofu Engelshausu, zakon pa je ostal brez otrok.¹¹³⁵ Umrli je 13. junija 1794 v Ljubljani za gangreno, star 85 let.¹¹³⁶

94 (191)

Wiederkehr, Anton Medard, pl. (1724–1805), sprejet leta 1770¹¹³⁷ – zemljiški gospod.

Bil je najstarejši sin Avgušтина Ludvika pl. Wiederkehrja, člana Dizmove bratovščine od leta 1738 ali 1739 (št. 39), in Marije Terezije, rojene Lukančič pl. Hertenfels, krščen 16. junija 1724 v Ljubljani.¹¹³⁸ O njegovem šolanju ni zanesljivih podatkov.¹¹³⁹ Po študiju v Perugii in potovanjih po Italiji se je vrnil domov in najprej očetu tri leta pomagal upravljati posest Mala Loka pri Trebnjem, ki jo je od njega formalno prevzel leta 1748.¹¹⁴⁰ Za razliko od očeta, ki je bil tipičen uradniški

¹¹²⁸ PREINFALK 2016 (op. 27), str. 138. Šentjernejska krstna matica iz tega časa je izgubljena.

¹¹²⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 394.

¹¹³⁰ Leta 1726 ga najdemo na stopnji logika kot Jošta, 1727 na fiziki pod istim imenom in 1728 na metafiziki kot Jošta Sigfrida (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 596, 600, 602). Prim. KIDRIČ 1926 (op. 1126).

¹¹³¹ KIDRIČ 1926 (op. 1126), str. 277. Njegovega imena sicer ni v dunajski univerzitetni matriki (MÜHLBERGER 2011 (op. 63)).

¹¹³² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, Protokoli 21 (1731–1736), s. p. (Herren Beysitzer).

¹¹³³ KIDRIČ 1926 (op. 1126), str. 277. Prim. PREINFALK 2016 (op. 27), str. 123.

¹¹³⁴ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 218, 219.

¹¹³⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, pag. 377; PREINFALK 2016 (op. 27), str. 123–124, 138.

¹¹³⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Jakob, Matične knjige, M 1785–1812, fol. 63. Ohranjen je inventar njegove zapuščine v Ljubljani (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 40, fasc. XX, G-179, 20. 9. 1794).

¹¹³⁷ *Spominska knjiga* 2001 (op. 4), str. 224, 225. Na Smolikovem seznamu je napačna letnica 1775 (SMOLIK 2001 (op. 3), str. 275).

¹¹³⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1722–1731, pag. 69.

¹¹³⁹ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; ANDRITSCH 1987 (op. 30); *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

¹¹⁴⁰ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 89.

mestni plemič in bolj epizodno mali zemljiški gospod, se je Anton Medard posvečal predvsem zemljiški posesti. Leta 1759 je z Joštom Vajkardom Antonom grofom Barbom sklepal kupno pogodbo za dvorec Čatež ali Dvorice, pri čemer o nadaljnjem lastništvu ni podatkov.¹¹⁴¹ Po M. Smole je bil lastnik Male Loke skupaj z bratoma, a je svoj delež in delež leta 1760 umrlega brata Filipa, stiškega redovnika, štiri leta pozneje, 1764, prodal najmlajšemu bratu Leopoldu Sigmundu.¹¹⁴² Leta 1768 je za 3000 goldinarjev prodal tudi podedovano Wiederkehrjevo pristavo v Poljanskem predmestju.¹¹⁴³

V iskanju primernege plemiškega domovanja Anton Medard najprej ni imel sreče. Z bratom sta leta 1766 za 55.000 goldinarjev kupila Barbovo gospostvo Rakovnik pri Mirni, a ga je še istega leta z uveljavitvijo predkupne pravice dobil nazaj prodajalčev sin Dizma grof Barbo.¹¹⁴⁴ Anton Medard je verjetno šele zatem, vsekakor po letu 1757, kupil od Jožefa Joahima pl. Gallenfelsa gospostvo Zaprice pri Kamniku, kjer je gospodaril do leta 1794, ko je posest z dvorcem prodal nečaku Francu Leopoldu pl. Wiederkehrju za 9100 goldinarjev.¹¹⁴⁵

Anton Medard pl. Wiederkehr namreč ni imel potomstva. Njegov zakon s sedem let starejšo Ljubljancanko Marijo Ano Magdaleno pl. Učan (Utschan), hčerjo Franca Sigmunda, pisarja ograjnega sodišča, sklenjen kmalu po 8. juniju 1748, je bil 29. maja 1753 zaradi Wiederkehrjeve impotence razveljavljen in v rodbinski genealogiji zamolčan.¹¹⁴⁶ Umrl je v Ljubljani 25. novembra 1805 v starosti 85 let za pljučnico.¹¹⁴⁷

V zvezi z naročništvom umetnostnih del gre na prvem mestu navesti, da je kmalu po nakupu Zapric v dvorcu oblikoval večjo portretno zbirko članov in prednikov svoje rodbine. Iz tega obdobja je njegov portret z letnico 1764.¹¹⁴⁸ Morda je začel tudi s preureditvijo dvorca Mala Loka, kjer se, denimo, leta 1765 prvič omenja hišna kapela.¹¹⁴⁹

95 (195)

Schildenfeld, Anton Leopold, pl. (1712–1781), sprejet 12. junija 1771 – zemljiški gospod, doktor prava, odvetnik, tajnik deželnih stanov.

Rodil se je kot neplemič Anton Leopold Schiller 24. maja 1712 v Dolenjem Logatcu »gospodu«
Janezu Matiji Schillerju in Mariji, rojeni pl. Harrer, in dobil pri krstu samo ime Anton.¹¹⁵⁰ Njegov

¹¹⁴¹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 122.

¹¹⁴² SMOLE 1982 (op. 14), str. 281. Prim. GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 93.

¹¹⁴³ SMOLE 1982 (op. 14), str. 545; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 93–94.

¹¹⁴⁴ SMOLE 1982 (op. 14), str. 415; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 94.

¹¹⁴⁵ SMOLE 1982 (op. 14), str. 559. Prim. GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 91.

¹¹⁴⁶ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 90–92. O tem natančneje: Dušan KOS, *Zgodovina morale. 1: Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*, Ljubljana 2015 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 10), str. 426–431. Poroča ni vpisana v ljubljanski poročni matici, očitno po pomoti (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, P 1745–1770). Poznamo samo oklic v slovenski oklicni knjigi z datumom 8. junij 1748 (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, Oklicna knjiga 1737–1759, fol. 79v).

¹¹⁴⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Jakob, Matične knjige, M 1785–1812, fol. 158. Ohranjena je njegova oporoča, napisana v Ljubljani 15. maja 1804 s kodicilom z dne 1. avgusta istega leta, po kateri je glavni dedič postal nečak Franc Paolski, člani Dizmove bratovščine pa so morali opraviti pogrebne svečanosti (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-W-117, 15. 5. 1804 in 1. 8. 1804). O oporoki gl. tudi KOS 2015 (op. 1146), str. 430; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 96.

¹¹⁴⁸ KOS 2015 (op. 1146), str. 430; GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 91–92.

¹¹⁴⁹ GRAHORNIK 2017 (op. 492), str. 92.

¹¹⁵⁰ NŠAL, ŽA Gornji Logatec, Matične knjige, R 1711–1742, pag. 6; PREINFALK 2013 (op. 104), str. 135.

oče, od okoli leta 1730 logaški poštni mojster, je na dvoru izprosil plemiški predikat »Schiller pl. Schildenfeld« 19. avgusta 1745,¹¹⁵¹ ko je bil Anton že tridesetletnik. V kranjski imenjski knjigi očeta ne zasledimo¹¹⁵² in tudi sicer ni znano, da bi bil zemljiški gospod. Njegovega drugorojenca Antona, ki je dvojno ime Anton Leopold privzel pozneje,¹¹⁵³ za razliko od starejšega sina Janeza Krstnika in mlajšega Jožefa ne najdemo med ljubljanskimi gimnazijci, člani kongregacije Marije Vnebovzete.¹¹⁵⁴ Kje se je šolal, ni znano,¹¹⁵⁵ je pa postal pravnik in odvetnik, ki so ga kranjski deželni stanovi imenovali za stanovskega tajnika.¹¹⁵⁶ 19. novembra 1770 je bil povišan v dedni viteški stan s častnim naslovom *Edler* (Schiller Edler von Schildenfeld) in leta 1774 postal tudi deželan, član kranjskih deželnih stanov.¹¹⁵⁷ V prošnji za viteški naslov je leta 1770 navedel, da že tri desetletja deluje kot odvetnik, da ima hišo v Ljubljani in druge posesti.¹¹⁵⁸ Dejansko je leta 1751 od Marije Ane grofice Auersperg kupil dvorec Jama v Zgornji Šiški, ki ga je obdržal do smrti.¹¹⁵⁹

Poročil se je dvakrat, prvič pred letom 1742 neznanu kje z Marijo Ivano Koš pl. Kossen iz plemenitene škofjeloške družine, ki mu je rodila osem otrok, in drugič 3. februarja 1780 v Ljubljani s 45 let mlajšo zdravniško hčerjo Marijo Antonijo Kunc, s katero je imel še enega sina. Razen drugorojenca, rojenega v Škofji Loki, so se vsi otroci rodili v Ljubljani.¹¹⁶⁰ Tam je Janez Anton Schiller pl. Schildenfeld tudi umrl 11. avgusta 1781 v 70. letu starosti in bil naslednjega dne pokopan v avguštinski cerkvi.¹¹⁶¹ Dvorec Jama so leta 1783 za 33.000 goldinarjev prodali na dražbi.¹¹⁶²

Sklep

Večina članov Dizmove bratovščine, sprejetih v polstoletnem časovnem razponu 1719–1771, je stalno ali vsaj občasno prebivala v Ljubljani in imela na podeželju enega ali več gradov oziroma dvorcev. Razen enega, predstojnika cisterce v Bistri, so bili vsi plemiči, četudi nekateri plemeniteni v času svojega življenja. Veliko jih je imelo baronski ali grofovski naslov, slaba šestina (16) pa je bila duhovnikov, od beneficiata do knezoškofa. Ni mogoče preprosto trditi, da je članstvo v Dizmovi bratovščini identično z družbeno in politično elito Kranjske svojega časa, saj je bilo sprejemanje v

¹¹⁵¹ FRANK 1973 (op. 113), str. 247; PREINFALK 2013 (op. 104), str. 125.

¹¹⁵² ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, indeks h knj. 6 (1662–1756).

¹¹⁵³ PREINFALK 2013 (op. 104), str. 128.

¹¹⁵⁴ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 700.

¹¹⁵⁵ Prim. ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r; ANDRITSCH 1987 (op. 30); *Ljubljanski klasiki* 1999 (op. 96); MÜHLBERGER 2011 (op. 63).

¹¹⁵⁶ PREINFALK 2013 (op. 104), str. 127.

¹¹⁵⁷ FRANK 1973 (op. 113), str. 247; PREINFALK 2013 (op. 104), str. 125, 127–128.

¹¹⁵⁸ PREINFALK 2013 (op. 104), str. 127.

¹¹⁵⁹ SMOLE 1982 (op. 14), str. 200.

¹¹⁶⁰ PREINFALK 2013 (op. 104), str. 127–129, 135–139. Njegove prve poroke ni za razliko od druge ne v ljubljanski ne v škofjeloški poročni matici (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745; ŽA Škofja Loka, Matične knjige, P 1736–1771).

¹¹⁶¹ Datum smrti po: PREINFALK 2013 (op. 104), str. 135. V mrliški matični knjigi je njegov pokop zaveden pod datumom 12. julij, kar je očitna prepisovalska napaka, saj ima testament datum 9. avgust, odprt pa je bil 11. avgusta (NŠAL, ŽA Ljubljana Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812 (moški), pag. 42). Ohranjena sta njegova oporoka, datirana 9. avgusta 1781 v Ljubljani (ARS, AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III-S-154, 9. 8. 1781), in inventar zapuščine, popisane v Jami v Šiški (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinjskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 110, fasc. XXXV, S-242, 25. 8. in 5. 10. 1781).

¹¹⁶² SMOLE 1982 (op. 14), str. 200.

družbo že zaradi številčne omejenosti članstva selektivno. Vsekakor pa gre pri naboru imen za vidnejši del družbene elite, ki ga je povezovalo več dejavnikov, od verske vneme prek sorodstvenih in družabnih vezi do zavzemanja za kulturo in umetnost.¹¹⁶³

¹¹⁶³ Članek je nastal v okviru projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- AMBROŽIČ, Matjaž, Prošti, dekani in kanoniki ljubljanskega stolnega kapitlja, *Stolnica sv. Nikolaja v Ljubljani. 1707* (ur. Metod Benedik), Ljubljana 2008, str. 85–102.
- ANDREJKA, Rudolf, Vrhovni predstavniki državne uprave na Kranjskem od 1747 do 1941, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 24, 1943, str. 103–111.
- ANDREJKA, Rudolf, Ravbar (Rauber), *Slovenski biografski leksikon*, 3/9, Ljubljana 1960, str. 36.
- ANDREJKA, Rudolf, MIKLAVČIČ, Maks, Rasp Maksimilijan Leopold, *Slovenski biografski leksikon*, 3/9, Ljubljana 1960, str. 34–35.
- ANDRITSCH, Johann, *Die Matrikeln der Universität Graz. 3: 1663–1710*, Graz 1987.
- ANDRITSCH, Johann, *Die Matrikeln der Universität Graz. 4: 1711–1765*, Graz 2002.
- AVGUŠTIN, Cene, Zgodovinsko-urbanistični značaj starega mestnega jedra Radovljice, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 77–87.
- BLAZNIK, Pavle, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973.
- CEVC, Emilijan, Iluminirani kodeks ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma, *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 2: Razprave* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001, str. 67–79.
- DOLINAR, France Martin, *Prošti novomeškega kapitlja 1493–1993*, Novo mesto 1993.
- DOLINAR, France Martin, Od Dizmove bratovščine do Akademije delovnih v Ljubljani, *Academia operosorum. Zbornik prispevkov s kolokvija ob 300-letnici ustanovitve* (ur. Kajetan Gantar), Ljubljana 1994, str. 35–46.
- DOLINAR, France Martin, *Ljubljanski škofje*, Ljubljana 2007.
- FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1: A–E*, Senftenegg 1967.
- FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 2: F–J*, Senftenegg 1970.
- FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 3: K–N*, Senftenegg 1972.
- FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 4: O–Sh*, Senftenegg 1973.
- FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 5: Si–Z*, Senftenegg 1974.
- GLONAR, Joža, Erberg, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 160.
- GLONAR, Joža, Hallerstein Avguštin, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2, Ljubljana 1926, str. 290.
- GOLEC, Boris, Senožeče in Prem – nenavadni trški naselbini na t. i. Kraških gospostvih, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 54/3, 2006, str. 365–384.
- GOLEC, Boris, Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 61/1, 2013, str. 5–66.
- GOLEC, Boris, Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (2. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 61/2, 2013, str. 217–272.
- GOLEC, Boris, Rodbina Graffenweger in njena vloga v življenju Janeza Vajkarda Valvasorja, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 63/2, 2015, str. 233–276.

- GOLEC, Boris, *Valvasorji. Med vzponom, Slavo in zatonom*, Ljubljana 2015 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 11).
- GOLEC, Boris, *Valvasor. Njegove korenine in potomstvo do danes*, Ljubljana 2016 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 13).
- GOLEC, Boris, *Slovenska posebnost – dvorec Podšentjur v Podkumu. Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop*, Ljubljana 2020 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 14).
- GRAHORNIK, Matjaž, *Dvorec Mala Loka. Sledi časa in lastnikov*, Trebnje 2017.
- GSPAN, Alfonz, Prešeren, *Slovenski biografski leksikon*, 2/8, Ljubljana 1952, str. 498–517.
- GSPAN, Alfonz, Prešeren Janez Krstnik, *Slovenski biografski leksikon*, 2/8, Ljubljana 1952, str. 564–566.
- GSPAN, Alfonz, Taufferer (Taufrer), *Slovenski biografski leksikon*, 4/12, Ljubljana 1980, str. 15–18.
- HOFF, Heinrich Georg, *Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien. Ein Beytrag zur Völker- und Länderkunde*, 1–3, Laibach 1808.
- KASTELIC, Jože, Emblemi v ikonografskem ogledalu, *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 2: Razprave* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001, str. 115–261.
- KEBE, Janez, *Kopanjska knjiga*, Koper 2020.
- KEMPERL, Metoda, Portretna zbirka ljubljanske križevniške komende, *Križanke* (ur. Luka Vidmar), Ljubljana 2018, str. 96–107.
- KIDRIČ, France, Edling Janez Nepomuk Jakob, grof, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 146–149.
- KIDRIČ, France, Gusič (Gussich) Seifried, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2, Ljubljana 1926, str. 275–277.
- KIDRIČ, France, Peer Karel, *Slovenski biografski leksikon*, 2/6, Ljubljana 1935, str. 278.
- KOBLAR, Anton, Ljubljancani 17. stoletja, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 10, 1900, str. 179–239.
- KOMIĆ MARN, Renata, Portretne galerije Auerspergov na gradu Turjak, *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn), 1, Ljubljana 2020 (Castellologica Slovenica, 2), str. 455–494.
- KOS, Dušan, *Zgodovina morale. 1: Ljubezeni in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*, Ljubljana 2015 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 10).
- KOŠAK, Tina, Trije novoodkriti lastniki Almanachovih slik, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 46, 2010, str. 276–297.
- KOŠAK, Tina, Slikarska oprema kartuzije Bistra v 18. stoletju po samostanskih inventarjih, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/1, 2016, str. 7–37.
- LANJUS, Friedrich, Die Gothaischen genealogischen Taschenbücher für das Jahr 1938, *Monatsblatt des heraldisch-genealogischen Vereins »Adler«*, 12/41–42, 1935–1938 (Mai–Juni 1938), str. 435–444.
- LAVRIČ, Ana, Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 11–62.
- LAVRIČ, Ana, Delo švedskega slikarja Augustina Dahlsteena za ljubljanskega generalnega vikarja Karla Peera, *Acta historiae artis Slovenica*, 10, 2005, str. 81–93.
- LAVRIČ, Ana, Loški glavar Jožef Anton Evzebij Halden in Reslfeldova slika sv. Ane pri loških kapucinih, *Acta historiae artis Slovenica*, 20/2, 2015, str. 95–109.
- LAZARINI, Franc, *Zgodovina rodbine Lazarini. Kronika, dokumenti, genealogija, komentarji, zgodbe*, Ljubljana 2013.
- LESAR, Marko, *Župnijska cerkev na Šutni v Kamniku. Umetnostna in kulturnozgodovinska predstavitev*, Kamnik 2001.

- Ljubljanske družine v 18. stoletju* (ur. Lovro Šturm), Celje-Ljubljana 2018.
- Ljubljanski klasiki 1563–1965*, Ljubljana 1999.
- MAL, Josip, Slovitli slikarji v Ljubljani, *Dom in svet*, 29, 1916, str. 174–179.
- MEKE, Katra, Portret Volbenka Danijela barona Erberga (1761), *Fortunat Bergant (1721–1769)* (ur. Katra Meke), Narodna galerija, Ljubljana 2021, str. 180–181.
- MIKLAVČIČ, Maks, Schrattenbach (Schrottenbach) Sigmund Feliks, grof, *Slovenski biografski leksikon*, 3/10, Ljubljana 1967, str. 242–243.
- MLINARIČ, Jože, Seznam imen iz latinske kronike, *Ruška kronika* (ur. Josip Teržan), Ruše 1985, str. 133–247.
- MLINARIČ, Jože, *Kostanjeviška opatija. 1234–1786*, Kostanjevica na Krki 1987.
- MLINARIČ, Jože, *Kartuzija Bistra*, Ljubljana 2001.
- MÜHLBERGER, Kurt, *Die Matrikel der Universität Wien. 7: 1715/16–1745/46*, Wien-München 2011.
- MÜHLBERGER, Kurt, SCHUSTER, Walter, *Die Matrikel der Universität Wien. 6: 1689/90–1714/15*, Wien-Köln-Weimar 1993.
- Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1: 1750–1764* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2010 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 31).
- Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2: 1765–1824* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2012 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 34).
- Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1: 1711–1756* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2013 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 36).
- Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2: 1761–1824* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2016 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 39).
- Ordinacijski zapiski Oglejskega patriarhata za Slovensko ozemlje v 18. stoletju (1701–1749)* (ur. Jure Volčjak), Ljubljana 2020 (Arhivsko društvo Slovenije. Viri, 43).
- PINTAR, Ivan, Coppini(s) Franc de, *Slovenski biografski leksikon*, 1/1, Ljubljana 1925, str. 84.
- PIRCHEGGER, Hans, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10).
- PIRJEVEC, Avgust, Hohenwart, *Slovenski biografski leksikon*, 1/3, Ljubljana 1928, str. 330–331.
- POKORN, Frančišek, *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*, Ljubljana 1908.
- PREINFALK, Miha, *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*, Ljubljana 2005 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 4).
- PREINFALK, Miha, Radovljica in grofje Thurn-Valsassina, *Anton Tomaž Linhart. Jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva* (ur. Ivo Svetina, Francka Slivnik, Verena Štekar-Vidic), Ljubljana-Radovljica 2005, str. 509–525.
- PREINFALK, Miha, Rodbina Lamberg. Plemiške rodbine na Slovenskem, *Gea*, 17/11, 2007, str. 70–73.
- PREINFALK, Miha, Grofje Thurn-Valsassina na Koroškem, *Iz zgodovine Koroške* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2008 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 56/2), str. 247–264.
- PREINFALK, Miha, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. 1: Od Andriollija do Zorna*, Ljubljana 2013 (Blagoslovljeni in prekleti, 3).
- PREINFALK, Miha, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. 1: Od Billichgrätzov so Zanettijev*, Ljubljana 2014 (Blagoslovljeni in prekleti, 4).
- PREINFALK, Miha, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. 1: Od Barbov do Zetscherjev*, Ljubljana 2016 (Blagoslovljeni in prekleti, 5).
- RESMAN, Blaž, »Podpisi« svetnih naročnikov na sakralnih umetninah, *Profano v sakralnem. Študije o vizualizaciji posvetnih teženj in motivov v sakralni umetnosti* (ur. Mija Oter Gorenčič), Ljubljana 2019, str. 131–146.

- RIBNIKAR, Peter, *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*, Ljubljana 1976.
- SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, Ludwig, *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*, Görz 1904.
- SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, Ludwig, *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*, Görz 1905.
- SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, Ludwig, *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*, Graz 1909.
- SIMIČ, Vladimir, Wagathey (Wogathey, Bogataj) Franc Krištof, *Slovenski biografski leksikon*, 4/14, Ljubljana 1986, str. 656.
- SIMONITI, Primož, *Spremna beseda, Akademске čebele ljubljanskih operozov ali Ustanova, pravila, smoter, imena in simboli nove Akademije, združene pod simbolom čebel v Ljubljani, izročene slovstvenemu svetu z nastopnim govorom na prvem javnem zboru, govorenim veljakom Emone*, Ljubljana 1988, str. 79–85.
- SLANA, Lidija, *Utrinki iz zgodovine Brda, Iz zgodovine Brda pri Kranju* (ur. Aleš Gabrič), Ljubljana 2004 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 52/2), str. 131–142.
- SLANA, Lidija, *Lichtenbergi na Tuštanju, Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2009 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57/2), str. 171–200.
- SMOLE, Majda, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982.
- SMOLE, Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 2: Lit. G*, Ljubljana 1989 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4).
- SMOLE, Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 4: Lit. L*, Ljubljana 1994 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4).
- SMOLE, Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 5: Lit. M–R*, Ljubljana 1995 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4).
- SMOLE, Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Cerkevne zadeve. 6: Lit. S–Z*, Ljubljana 1997 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, 4).
- SMOLIK, Marijan, Thalnitscher (do 1688 Dolitscher, Dolnizher), Janez Krstnik, *Slovenski biografski leksikon*, 4/12, Ljubljana 1980, str. 76.
- SMOLIK, Marijan, *Pregled članstva ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma, Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 2: Razprave* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001, str. 263–275.
- Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. 1: Transkripcija besedila, prevod, spremno besedilo* (ur. Lojze Gostiša), Ljubljana 2001.
- STIASNY, Ljudevit, *Kamnik. Zemljepisno-zgodovinski oris*, Ljubljana 1894.
- STOPAR, Ivan, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 3: Spodnja Savinjska dolina. Občine Celje, Hrastnik, Laško, Žalec*, Ljubljana 1992.
- STOPAR, Ivan, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1/4: Gorenjska. Ljubljana, grad in dvorci*, Ljubljana 1999 (Grajske stavbe, 9).
- STOPAR, Ivan, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1/5: Gorenjska. Med Goričanami in Gamberkom*, Ljubljana 2000 (Grajske stavbe, 10).
- UMEK, Ema, *Erbergi in dolski arhiv*, Ljubljana 1991–1992 (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Graščinski arhivi, 5).
- VIDMAR, Luka, *Gesellschaften in Ljubljana im langen 18. Jahrhundert. An der Grenze zwischen der privaten und der öffentlichen Sphäre, Stadt im Wandel. Europas Südosten im langen 18. Jahrhundert/Towns in Change. Europe's Southeast in the Long 18th Century* (ur. Mathias Beer, Harald Heppner, Ulrike Tischler-Hofer), Berlin 2022 (v tisku).

VRHOVEC, Ivan, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891.

VRHOVNIK, Ivan, Plemenitniki v dobovskih farnih maticah, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 9, 1899, str. 77–102.

WITTING, Johann Baptist, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, n. F. 4, 1894, str. 89–146.

WITTING, Johann Baptist, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«*, n. F. 5, 1895, str. 162–264.

WITTING, Johann Baptist, *Steiermärkischer Adel*, Neustadt an der Aisch 1979² (= *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol*; J. Siebmacher's großes Wappenbuch, 28).

ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, Urbar ljubljanske komende iz leta 1738, *Križanke* (ur. Luka Vidmar), Ljubljana 2018, str. 206–217.

Viri ilustracij

1: A. Cevc, Valentin Metzinger 1699–1759, Ljubljana 2000.

2: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Blaž Resman).

3: J. W. Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae moderna*, Wagensperg 1679.

4–6, 8–9, 12–16: *Theatrum memoriae nobilis, ac almae Societatis unitorum, das ist Schau Bühne der Gedächtnuss der Adelichen und Gottseeligen Geselschafft der Vereinigten zu stätts wehrenden Andenken eröffnet in der Uhralten Haupt Statt Laybach*, Ljubljana 2001 (faksimile).

7: Luka Vidmar.

10: *Acta historiae artis Slovenica*, 10, 2005.

11: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

Members of the Noble Society of St Dismas between 1719 and 1771 – Actual and Potential Commissioners of Artworks

Summary

In the exploration of the subject of art patronage and commissioners of artworks in the central Slovenian territory during the mature Baroque period, it is impossible to ignore the voluntary associations that, bypassing the established ecclesiastical and secular institutions, created a favourable environment for the dissemination of ideas and a social atmosphere conducive to artists and art. Several such organised societies operated in the Baroque Ljubljana, the capital of the Duchy of Carniola. The most notable of these was the *Academia operosorum* (Academy of the Industrious Residents of Ljubljana), founded in 1693 – a scientific society that, for about three decades, brought together intellectuals, primarily lawyers, but also theologians and doctors. In the historical consciousness, all other 18th-century Ljubljana societies remain in its shadow, among them the *Academia unitorum* or the Noble Society of St Dismas, which, as of 1688, brought together primarily aristocrats but also academically educated intellectuals, ecclesiastical notables, and high-ranking officials in preparation for a happy death and in prayer and celebration of masses for its deceased members. The Noble Society of St Dismas or the Brotherhood of St Dismas, as the *Academia unitorum* is most commonly known, lasted longer than any other organisation of this kind: it survived throughout the 18th century and persisted well into the early 19th century when it had twice as many members as when it had been founded. In just over a hundred years, its membership, initially limited to 26 and then to 51 individuals, amounted to 237 documented names, while the full estimate is around 250.

The present contribution explores the membership admitted in half a century between 1719 and 1771 when 95 members joined the Society. The final year of 1771 marks the end of the regular entry of new members in the Brotherhood's book of remembrance, while the initial year, 1719, has been chosen for several reasons. This was the year when the first secretary and diligent chronicler Janez Gregor Dolničar (1655–1719) died, thus ending the previous principle of documenting the membership and activities of the Society. Thanks to Dolničar, we have quite comprehensive biograms for most of the deceased members at our disposal, which not only contain the main details of their lives but also describe their lifestyles, family situations, and especially virtues. Thus, we have a much better idea of the membership during the first thirty years of the Society's existence (1689–1718), when 97 persons were admitted to the Noble Society of St Dismas. Regarding the subsequent members, only some basic information is known from the Brotherhood's materials (entries into the book of remembrance or the depicted coats of arms).

The main purpose of this paper is to establish the identity of the 95 members admitted between 1719 and 1771 and to give a brief account of their lives, thus filling a major gap in our knowledge of the 18th-century Carniolan social elite, which, depending on their spiritual orientation, included both the actual and potential commissioners of artworks.

The contribution at hand does not concern itself with evaluating the role of the members of the Society as artwork commissioners, nor is it based on a systematic collection and analysis of such data. However, in the biography of each member, it indicates whether and where the individual member's will and probate inventory – two sources that are of crucial importance for art historians – are preserved. In this sense, wills in particular have turned out to be a less helpful source that reveals very little, while probate inventories hint at artwork commissions, especially in the case of paintings and church vestments (for castle chapels). In practice, determining which artworks were in fact commissioned rather than bought is only possible in the case of family portraits. That the commissioner was indeed the deceased member of the Brotherhood of St Dismas in question and not someone else from his family can only be claimed with certainty for the portraits of himself and the members of his immediate family.

Most members of the Noble Society of St Dismas, admitted between 1719 and 1771, resided permanently or at least occasionally in Ljubljana and owned one or more castles or manors in the countryside. All except one member – the prior of the Cistercian monastery – were aristocrats, although some were ennobled during their lifetimes. Many held the title of baron or count, while somewhat less than one sixth of them were priests, from beneficiaries to prince-bishops. It cannot be claimed that the membership of the Noble Society of St Dismas corresponded precisely to the Carniolan social and political elite of the time, as the admissions were selective due to the limited membership size. Nonetheless, the list of names represents a more prominent part of the social elite, brought together by several factors like religious zeal, kinship and social ties, and commitment to culture and art.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

7.07(497.4)“04/18“(082)

UMETNINA kot odsev znanja in povezovanja = Artwork as reflection of knowledge and networking / [urednica Mija Oter Gorenčič ; prevodi Borut Praper]. - Ljubljana : Založba ZRC, 2022. - (Acta historiae artis Slovenica, ISSN 1408-0419 ; 27/1, 2022)

ISBN 978-961-05-0673-7

1. Oter Gorenčič, Mija

COBISS.SI-ID 118304771

© 2022, avtorji in ZRC SAZU

Besedilo tega dela je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC ND, ki pa ne velja za slikovno gradivo. Za kakršnokoli nadaljnjo rabo slikovnega gradiva je treba pridobiti dovoljenje imetnika avtorskih pravic, navedenega v poglavju Viri ilustracij. Za avtorske pravice reprodukcij odgovarjajo avtorji objavljenih prispevkov.

© 2022, Authors and ZRC SAZU

The text of this publication is available under the conditions of the Slovenian licence Creative Commons 4.0 CC BY NC ND, which is not valid for the published images. Any further use of images requires permission from the copyright holder, stated in the section Photographic Credits. The copyrights for reproductions are the responsibility of the authors of published papers.